

Ulkomaalasten sotilaiden lapset Suomessa 1940–1948 Osa 2

Children of Foreign Soldiers in Finland 1940–1948 Volume 2

SAKSALAISTEN JA NEUVOSTOSOTILAIDEN LAPSET **THE CHILDREN OF FOREIGN SOLDIERS**

Suomessa, Norjassa, Tanskassa, Itävallassa, Puolassa ja Itä-Karjalassa

in Finland Norway, Denmark, Austria, Poland and Occupied Soviet Karelia

Lars Westerlund (toim.)

Lars Westerlund (toim.)

***Saksalaisten ja neuvostosotilaiden
lapset Suomessa, Norjassa,
Tanskassa, Itävallassa, Puolassa ja
Itä-Karjalassa***

Ulkomaalasten sotilaiden lapset Suomessa 1940–1948

Osa II

Lars Westerlund (ed.)

***The Children of Foreign Soldiers in Finland, Norway,
Denmark, Austria, Poland and Occupied Soviet Karelia***

Children of Foreign Soldiers in Finland 1940–1948

Volume II

”Saksalaista läpikulkua”. Saksalaiset upseerit kävelyttävät suomalaisia naisia Helsingin Esplanadilla jalkansa menettäneiden suomalaisen rintamasotilaan katsellessa vierestä. Neuvostoliittolaisen propagandalehti *Sotilaan Äänen* kuvitusta huhtikuulta 1943.

“German transit.” In fall 1940, the Finnish cabinet allowed German forces to move personnel across Finnish territory. The Soviet propaganda paper *Sotilaan Ääni* frequently used the common expression “German transit” to mean German soldiers having access to Finnish women for sex. The cartoon shows German officers walking with Finnish women on the fashionable Esplanade in downtown Helsinki. *Sotilaan Ääni*, April 1943.

ISBN 978-951-53-3348-3

ISBN 978-951-53-3350-6

Painopaikka: Nord Print, Helsinki 2011

Tekninen toimitus: Jyri Taskinen

SISÄLLYS – TABLE OF CONTENTS

Lukijalle	5
To the Reader.....	7
Neuvostosotavankien suomalaiset naisystävät ja heidän lapsensa 1942–1945.....	9
<i>Lars Westerlund</i>	
Finnish Women Who Consorted With Soviet Prisoners of War And Their Children 1942–1945.....	105
<i>Lars Westerlund</i>	
Saksalaisten sotilaiden ja neuvostosotavankien salatut lapset	121
<i>Paula Uhlenius</i>	
The Hidden Children of German Soldiers and Soviet Prisoners of War.....	153
<i>Paula Uhlenius</i>	
Lemmestä, pelosta ja pakostakin. Suomalaisnaisten motiivit saksalaisjoukkojen mukaan lähtemiselle syksyllä 1944.....	159
<i>Ville Kontinen</i>	
For Love, Fear and Because They Had To. The motives of the Finnish women who left Finland with the German military.....	180
<i>Ville Kontinen</i>	
Kolmanteen valtakuntaan 1944 lähteneiden suomalaisten naisten kokemuksia äitiydestä ja selviytymisestä	184
<i>Anu Heiskanen</i>	
Finnish Women’s Experiences of Motherhood and Survival in the Third Reich and Its Aftermath.....	199
<i>Anu Heiskanen</i>	
“German Brats” or “War Children”	203
<i>Kjersti Ericsson</i>	
Children of Soviet Prisoners of War and Soldiers in Norway, 1942–1946....	218
<i>Marianne Neerland Soleim</i>	
Children of Danish Mothers and German Soldiers in Denmark 1938–48	228
<i>Arne Øland – Ingvill C. Mochmann</i>	

The Children of Soviet Occupation Soldiers and Austrian Women, 1945–55.....	242
<i>Barbara Stelzl-Marx</i>	
Children of German Soldiers in Poland, 1939–45	261
<i>Maren Röger</i>	
Suomalaisten sotilaiden lapset Itä-Karjalassa ja valloitetuilla alueilla vuosina 1942–45.....	273
<i>Marjo Koponen – Antti Laine</i>	
The Illegitimate Children of Finnish Soldiers in Occupied Soviet Karelia, 1942–1944.....	297
<i>Marjo Koponen – Antti Laine</i>	
”Rakkauden lapset” ja heidän äitinsä sodanjälkeisessä Neuvosto-Karjalassa.....	303
<i>Pekka Kauppala</i>	
“Children of Love” and Their Mothers in Postwar Soviet Karelia.....	320
<i>Pekka Kauppala</i>	

Lukijalle

Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hankkeen kirjateoksen toiseen niteeseen on koottu kirjoituksia saksalaisten sotilaiden, neuvostosotavankien ja -sotilaiden lapsista sekä Suomessa että Norjassa, Tanskassa, Puolassa ja Itävallassa.

Niteen Suomea koskevassa osassa on tekijän kirjoitus neuvostosotavankien jatkosodanaikaisesta seurustelusta suomalaisten naisten kanssa sekä heidän lapsistaan. Tutkimusavustaja Paula Uhlenius käsittelee puolestaan saksalaisten sotilaiden ja neuvostosotavankien lasten elämäkokemuksia. Lisäksi tutkijat Ville Kontinen ja Anu Heiskanen kirjoittavat Suomesta Norjaan ja Saksaan syksyllä 1944 lähteneiden suomalaisten kohtaloista.

Norjassa ja Tanskassa saksalaisten sotilaiden lapsia on ilmiönä tutkittu sekä laajemmin että kauemmin kuin Suomessa. Kansallisarkiston tutkimushankkeelle on ollut suurta hyötyä näiden naapurimaiden tutkimustuloksista. Norjasta on saatu kirjoitus sekä saksalaisten sotilaiden että neuvostosotavankien lapsista, jonka ovat laatineet professori Kjersti Ericsson ja tutkija Marianne Neerland Soleim. Tanskaa koskevassa kirjoituksessa tutkijat Ingvill C. Mochmann ja Arne Øland käsittelevät etupäässä saksalaisten sotilaiden lapsia, mutta suppeahkosti myös neuvostosotilaiden lapsia Tanskan Bornholmissa. Tutkija Barbara Stelzl-Marx on tutkinut neuvostosotilaiden seurustelua itävaltalaisien naisten kanssa ja heidän lastensa asemaa, kun tutkija Maren Röger on puolestaan kirjoittanut saksalaisten sotilaiden ja puolalaisten naisten seurustelusta ja lapsista.

Lisäksi on kaksi kirjoitusta suomalaisten sotilaiden lapsista miehitetyssä Itä-Karjalassa. Ensinnäkin on tutkija Marjo Kopen ja tutkija Antti Laineen kirjoitus sodanaikaisista oloista ja toiseksi tutkija Pekka Kauppalan kirjoitus, joka keskittyy seurustelleiden naisten ja heidän lastensa oloihin sodanjälkeisessä Itä-Karjalassa.

Alun perin oli tarkoituksena, että tähän niteeseen olisi tullut kirjoituksia myös saksalaisten sotilaiden ja neuvostosotilaiden lapsista Virossa, saksalaisten miehittämässä Neuvostoliitossa ja Ruotsissa. Nämä kirjoitukset jäivät kuitenkin puuttumaan. Laajoista kyselyistä huolimatta Virossa ei löytynyt kirjoittajaa. Kahta muuta kirjoitusta ei ehditty saada ennen Kansallisarkiston hankkeen päättymistä, vaikka asiasta oli sovittu kahden tutkijan kanssa.

Tekijän alkuperäisenä tarkoituksena oli myös tutkia ulkomaalaisten vapaaehtoisten, heimosotureiden ja liittoutuneiden valvontakomission naissuhteita ja lapsia. Näistä aiheista koottiin pohja-aineistoa, mutta Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hankkeen lyhyt toiminta-aika osoittautui riittämättömäksi näiden tutkimiseen. Em. aiheista voidaan kuitenkin tehdä joitakin suppeita toteamuksia. Suomeen saapui talvisodan aikana yli 11 000 ulkomaalaista vapaaehtoista 26 eri maasta. Vapaaehtoisista runsaat 8 000 oli Ruotsin kansalaisia. Vain pienehkö osa heistä oli rintamalla ja selustaan jääneillä vapaaehtoisilla oli hyvät mahdollisuudet

seurustella suomalaisten naisten ja lottien kanssa. Kun vapaaehtoiset palasivat kotimaahansa, heitä seurasi arvion mukaan ainakin satakunta suomalaista naista.

Liittoutuneiden valvontakomissioon kuului vuosina 1944–47 yhteensä noin 600 upseeria ja virkailijaa, joista noin 94 % oli neuvostokansalaisia ja 6 % brittejä. Osa valvontakomission henkilöstöstä seurusteli suomalaisten ja inkeriläisten naisten kanssa, vaikka määrä jäi pienehköksi. Muutamia kymmeniä naisia lienee kuitenkin seurustellut. Heille syntyneiden lasten lukumäärä lienee ollut hyvin vähäinen.

Heimosoturit olivat sotavuosina Suomelle ominainen ilmiö. He koostuivat eri ryhmistä. Osa oli Suomen sotavangeiksi joutuneita suomensukuisia neuvostosotavankeja, jotka liittyivät Suomen armeijaan ja vapautettiin sotavankeudesta. Osa oli taas joko virolaisia tai inkeriläisiä vapaaehtoisia, jotka liittyessään Suomen armeijaan eivät olleet sotavankeja. Kaikkien näiden ryhmien edustajat seurustelivat suomalaisten naisten kanssa ja heille lienee syntynyt vähintään useita kymmeniä lapsia. Suomen nimismiehet järjestivät jatkosodan päättyessä tai sen jälkeen uuden henkilöllisyyden arvion mukaan muutamille kymmenille heimosotureille, joista useat perustivat perheen ja kotiutuivat suomalaiseen yhteiskuntaan. Osa näistä entisistä heimosotureista ei kertonut taustastaan edes lapsilleen.

Helsingissä joulukuussa 2010

Lars Westerlund

To the Reader

The second volume of the Children of Foreign Soldiers in Finland, 1940-48 project contains articles on the children of German soldiers and the children of Soviet prisoners of war and soldiers in Finland, Norway, Denmark, Poland and Austria.

The first article of the Finnish section was written by the author of this introduction and is about relationships between Soviet prisoners of war and Finnish women and the resulting children. Research Assistant Paula Uhlenius' article examines the life stories of the children of as well German soldiers and Soviet prisoners of war. In addition, Researchers Ville Kontinen and Anu Heiskanen cover the approximately one thousand Finnish women who joined the German forces withdrawing from Finnish soil for Germany and Norway in fall 1944.

The children of German soldiers in Norway and Denmark have been studied both more thoroughly and for longer than is the case in Finland. The efforts of the National Archives of Finland have greatly benefited from these Norwegian and Danish research results. For the Norwegian case, Professor Kjersti Ericsson and Researcher Marianne Neerland Soleim have contributed an article on the children of German soldiers and the children of Soviet prisoners of war and soldiers. The article on the children of German soldiers in Denmark is written by Researchers Yngvill C. Mochmann and Arne Øland. This article also contains some information on the children of Soviet soldiers on Bornholm Island. Researcher Barbara Stelzl-Marx has studied relationships between Soviet soldiers and Austrian women and the resulting children in the period 1945-55, while Researcher Maren Röger covers relationships between German soldiers and Polish women, including the resulting children.

There are also two articles on the children of Finnish soldiers in occupied Soviet Karelia. First, Researchers Marjo Koponen and Antti Laine examine wartime events. Second, Researcher Pekka Kauppala investigates what happened to these women and their children in the postwar era.

The original intention of this project was to include articles on the children of German and Soviet soldiers in Estonia, on German-occupied Soviet territory and in Sweden. However, this proved to be impossible. Although several attempts were made, it was not possible to locate an Estonian researcher to write such an article. The articles on the situation on occupied Soviet territory and the conditions in Sweden were not available in time for inclusion in this volume.

The project also intended to investigate the female friends and children of the foreign volunteers who came to Finland, as well as those of the Soviet citizens who volunteered to fight in the Finnish Armed Forces (so-called heimosoturit) and those of members of the Allied Control Commission. Documents and materials were gathered for these purposes, but the work was not completed in the time available to the Children of Foreign Soldiers in Finland, 1940-48 project. However, some

conclusions can be drawn. Approximately 11,000 foreign volunteers from 26 nations arrived in Finland during the Winter War (1939-40). Of these volunteers, around 8,000 were Swedish citizens. Because only a relatively small proportion of the foreign volunteers were deployed on the frontline, the men who remained in the rear had excellent opportunities to meet Finnish women and members of the voluntary auxiliary paramilitary organization for women (Lotta Svärd). When the volunteers returned to their different home countries, an estimated one hundred Finnish women followed them.

Approximately 600 officers and officials belonged to the Allied Control Commission between 1944 and 1947. Soviet personnel made up 94% of the staff, with the remaining 6% being British. Some of the men of the Allied Control Commission had relationships with Finnish and Ingrian women, although the numbers were probably modest. However, at least several dozen women are likely to have been with representatives of the commission. In any case, there were few children born as a result.

The volunteering of Soviet citizens of Fennic origin for service in the Finnish Armed Forces is a Finnish peculiarity of the war. Some were Soviet soldiers who became prisoners of war when captured by Finnish forces. These volunteers typically had an ethnic affinity or other association with Finland and switched sides. Others were Estonians or Ingrians who were not prisoners of war when they volunteered for service in Finnish ranks. Members of all these groups had relationships with Finnish women and at least several dozen children are supposed to have been born. Finnish law enforcement authorities in the countryside clandestinely aided some of these volunteers by giving them new identities after the war. These men often established families with a Finnish wife, had children, and became integrated in Finnish society. Some former volunteers did not even tell their children their life stories.

Helsinki, December 2010

Lars Westerlund

Neuvostosotavankien suomalaiset naisystävät ja heidän lapsensa 1942–1945

Lars Westerlund

Johdanto

Tutkimuksessa ”Väestötilastot ja ulkomaalaisen sotaväen läsnäolo” on esitetty arvio, jonka mukaan neuvostosotavangit siittivät jatkosodan aikana suomalaisille naisille noin pari sataa lasta.¹ Tämän tutkimuksen tehtävänä on etupäässä arkistotietojen ja sota-aikaa koskevien muistelmia-aineistojen perusteella luoda kokonaiskuva em. neuvostosotavankien lasten esiintymisestä, seurusteluun ryhtyneistä naisista ja sotavangeista sekä niistä olosuhteista, jossa seksuaalinen kanssakäyminen tapahtui. Lisäksi tarkastellaan viranomaisten ja kyläläisten asennoitumista ilmiöön, kuten myös sekä viranomaisten että kyläläisten harjoittamaa seurustelleisiin naisiin ja sotavankeihin kohdistunutta rankaisutoimintaa.

Vaikka myös eräät sotavankeudesta vapautetut ja Suomen armeijaan liittyneet ns. heimosoturit seurustelivat suomalaisten naisten kanssa, on nämä rajattu pois tästä esityksestä. Heidät on katsottu omaksi ryhmäkseen, jota käsitellään omassa artikkelissaan.

Sukupuolinen yhteistyö vihollisen kanssa tutkimuskohteena

Jatkosodanaikainen seurustelu suomalaisten naisten ja neuvostosotavankien kanssa oli ilmiö, jota voidaan luonnehtia ns. sukupuoliseksi yhteistyöksi (sexual collaboration)² erotettuna mm. sotilaallisesta, poliittisesta ja taloudellisesta yhteistyöstä. Tällaista seurustelua on toisinaan kutsuttu myös ”vaakasuuraksi yhteistyöksi” (horizontal cooperation).³

Useissa maissa on etenkin viime vuosikymmeninä julkaistu arvion mukaan yhteensä vähintään satakunta tietokirjaa, tutkimusta ja romaania ulkomaalaisten sotilaiden kanssa seurustelleista naisista ja heidän lapsistaan – ja nimekkeiden määrä on tätä nykyä todennäköisesti kasvamassa hyvää vauhtia. Tässä esitetään ainoastaan suppea katsaus Suomen näkökulmasta mielenkiintoisimpaan tutkimuskirjallisuuteen.

¹ Westerlund, Lars: Väestötilastot ja ulkomaalaisten sotilaiden läsnäolo Suomessa 1940–48. Artikkelin käsikirjoitus 2010

² Virgili 2002, 9–37

³ Koreman 1999, 108–114, Virgili 2002, 15–20

Ranskassa sukupuolista yhteistyötä toisen maailmansodanaikaista ilmiötä on kuvattu *Fabrice Virgilin* tutkimuksessa ”Shorn women. Gender and Punishment in Liberation France”,⁴ *Jean-Paul Picaperin & Ludwig Nortzin* ”Die Kinder der Schande. Das tragische Schicksal deutscher Besatzungskinder in Frankreich”,⁵ Tanskassa *Annette Warringin* tutkimuksessa ”Tyskepigter under besættelse og retsopgør”,⁶ ja Norjassa *Kåre Olsenin* tutkimuksessa ”Krigens barn. De norske krigsbarne och deres mødre”.⁷

Norjalaisten tutkijoiden *Kjersti Ericssonin* ja *Eva Simonsenin* toimittamaan teokseen ”Children of World War II. The Hidden Legacy” sisältyy useita maakohtaisia katsauksia seurustelusta miehittäjän sotilaiden ja miehitettyjen maiden naisten kanssa. Esitys kattaa Norjan, Tanskan ja Ranskan lisäksi myös Espanjan, Alankomaat, Saksan sotavoimien Neuvostoliitossa miehitettyt alueet, Böömin ja Määrin protektoraatin sekä Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton miehitysvyöhykkeet Saksassa.⁸ *Ebba D. Drolshagenin* tutkimuksen ”Nicht ungeschoren davonkommen. Die Geliebten der Wehrmachtssoldaten in besetzen Europa” aiheena on saksalaisten sotilaiden seurustelu Saksan miehittämien maiden naisten kanssa Euroopassa.⁹ Toinen samantapainen teos on saksalaisen tutkijan *Yngvill C. Mochmannin* johdolla toimitettu ”Children Born of War. Second World War and Beyond”, joskin pääpaino on pikemmin ns. ”miehityslasten” (Children of Occupation, Besatzungskinder) ilmiössä kuin maakohtaisissa oloissa.¹⁰

Yhteistä näille tutkimuksille on, että ne ovat suhteellisen uusia ja koskevat em. maiden naisten seurustelua saksalaisten sotilaiden kanssa. Vastaavia ulkomaalaisia tutkimuksia seurustelusta neuvostosotavankien kanssa ei tiettävästi ole, joskin on tutkittu seurustelua neuvostosotilaiden kanssa Itävallassa ja Saksassa. Tällainen suppeahko tutkimus on *Barbara Stelzl-Marxin* ”Die unsichtbare Generation. Kinder sowjetischer Besatzungssoldaten in Österreich und Deutschland”. Miehityksessä Itävallassa syntyi vuosina 1946–53 vähintään 20 000 ja miehityksessä Saksoissa vähintään 100 000 ”miehityslasta”, joista ehkä kolmasosa oli neuvostosotilaiden lapsia. Neuvostoterminologian mukaan heitä kutsuttiin ”vapautuslapsiksi” (deti osvobozhdenija, Kinder der Befreiung).¹¹ Norjassa on viime vuosina julkaistu joitakin katkelmallisia tietoja neuvostosotavankien ja norjalaisten seurustelusta sekä heidän synnyttämistään ”venäläislapsista” (russerbarn). Nämä eivät kuitenkaan ole tutkimuksia, vaan elämäntarinoita.¹²

⁴ Virgili 2002

⁵ Picaper-Norz 2005

⁶ Warring 1994

⁷ Olsen 1998

⁸ Children of World War II. The Hidden Legacy 2005

⁹ Drolshagen 2000

¹⁰ Children Born of War. Second World War and Beyond – Kinder des Krieges. Zweiter Weltkrieg und danach 2009

¹¹ Stelzl-Marx 2009, 352–373

¹² Abraham 2007, 256-258, Do svidanija – På gjennsyn! 2008, 395-491, 526-581

Etenkin saksalaisten sotilaiden kanssa seurustelleita naisia ja tyttöjä koskevien tutkimusten perusteella voidaan osoittaa joitakin sukupuoliyhteistyölle ominaisia piirteitä. Tällaisten suhteiden muodot ja näkyvyys saattavat vaihdella: eräät naiset vierailevat sotilaiden luona ryhmässä, osa heistä tuli kosketukseen sotilaiden kanssa työssään, eräille naisille seurustelu on saattanut olla poliittisen kiintymyksen jatke, kun prostituoidut naiset tapasivat sotilaita lähinnä sattumanvaraisesti.¹³

Vaikka sukupuolinen seurustelu oli ns. intiimiä ja yksityistä, sai se sotatilanteessa myös poliittisen merkityksen. Selustan tilanteesta vastuussa olevat sotilas- ja siviiliviranomaiset pyrkivät usein hakemaan toimivia, käytännöllisiä ja siveellisiä, mutta myös sekä aatteellisia että pragmaattisia ratkaisuja esiintyviin ongelmiin. Heidän toimintaansa leimasivat kuitenkin usein erilaiset ulkoiset ja sisäiset ristiriidat. Samalla kun em. tahot pyrkivät valvomaan, torjumaan ja säätelemään sukupuolitauteja ja siveettömyyttä saatettiin hakea hyväksyttäviä siviilioikeudellisia ratkaisuja isyys- ja huoltajusasioihin. Seurustelevien suppeimman perhepiirin ulkopuolella siviiliyhteisön asennoitumista seurusteluun leimasi usein pyrkimys eristää sosiaalisesti seurustelevat naiset, mutta myös em. naisiin kohdistuneet sanalliset häväistykset ja jopa fyysinen kiinnikäyminen näihin naisiin. Tyypillistä oli, että mielipiteiden muokkauksella luotiin seurustelevia naisia ankarasti arvosteleva mieliala eikä näiden naisten seurustelua ja intiimisuhteita vihollispuolen edustajiin nähty pelkästään yksityisasiana. Asenteet olivat sekoitus narkästyneiden kokemusten ja reaktioiden koko sarjaa: seurustelu koettiin usein sekä kansalliseksi että sukupuolimoraaliseksi loukkaukseksi, tunnettiin vihaa siitä, että naiset pettivät sen, mitä herkästi katsottiin heidän kansalliseksi ja sukupuoliseksi velvollisuudeksi ja lopuksi vielä narkästyttiin oman maan miesten hylkäämisestä.

Valvonta ja noudatetut toimintalinjat vaihtelivat paljon riippuen maasta ja ajankohtaisesta sotatilanteesta. Tanskassa, Norjassa, Alankomaissa, Belgiassa ja osissa Ranskaa Saksan viranomaiset sallivat rotupoliittisista syistä sotilaittensa seurustelun em. maiden naisten kanssa, joskin tiettyjä etnisiä ryhmiä saatettiin vieroksua ja sulkea pois seurustelun piiristä, kuten saamelaisnaiset Norjassa – ja arvaten Suomessakin. Saksan armeijan valtaamalla itäalueilla ja Balkanilla Saksan sotilaiden seurustelu paikallisten naisten kanssa oli samoin rotupoliittisin perustein ei-toivottua, joskin sotilaiden osittain väkivaltaiset sukupuolisuhteet siedettiin pragmaattiseen tapaan ja tietäen, ettei niitä kielloilla olisi edes voitu torjua kokonaan. Saksan valtakunnassa vähintään kymmenet tuhannet Saksan naiset lienevät sotavuosina olleet sukupuoliyhteydessä ns. itätyöläisten (Ostarbeiter) ja sotavankien kanssa ja sen ilmitullessa nämä naiset ja miehet tuomittiin hyvin voimakkaasti.

Suomessa naisten seurustelua saksalaisten sotilaiden kanssa ei voitu virallisilla tahoilla kokonaan tuomita johtuen Suomen aseveljeydestä Saksan kanssa – eikä

¹³ Virgili 2002, 23

siihen liene kummallakaan taholla ollut niin suurta haluakaan. Sen sijaan suomalaisten naisten sukupuoliyhteydet neuvostosotavankien kanssa koettiin selkeästi torjuttavaksi ja rangaistavaksikin ilmiöksi kahdesta syystä: ensinnäkin neuvostosotavanki oli vihollispuolen edustaja ja toiseksi vallalla oli etenkin venäläisiä halveksuvia asenteita, joita julkinen mielipiteiden muokkaus, sanomalehdet ja radio voimaperäisesti ruokkivat. Etnisesti ei-venäläinenkään sotavanki tuskin vapautui tästä asenteesta.

Aikaisempi tutkimus, TV-dokumentit ja kaunokirjallisuus

Jaksossa kerrotaan neuvostosotavankien jatkosodanaikaista seurustelua käsitelleestä tietokirjallisuudesta, tutkimuksesta, TV-dokumenteista ja kaunokirjallisuudesta.

Tietokirjallisuus ja tutkimus. Sekä talvi- että jatkosodan neuvostosotavankieja koskeva tutkimus on Suomessa kahdesta syystä ollut hyvin vaivalloista. Tutkiminen on ensinnäkin ollut hankalaa johtuen vaikeuksista hallita säilynyttä lähdeaineistoa. Vaikka sotavankileireistä ja sotavangeista on vähintään useita satoja kansioita, useat eri arkistonmuodostajat ovat käyttäneet vaihtelevia järjestämiskäytäntöjä. Yhdessä asiakirjojen suuren massan kanssa on hyvin hankalaa hakea tietoja järjestelmällisellä tavalla ja hallita aineistojen kokonaisuutta. Lisäksi monet tärkeät asiakirjat hävitettiin sodan loppuvaiheessa, kun silloiset sotilasviranomaiset pyrkivät välttämään vastuun väkivalta- ja laiminlyöntirikoksista.

Toiseksi ammattitutkijat kartoivat pitkään aihetta samalla kun keskeinen tutkimustyö suoritettiin satunnaisten pro gradu -tutkielmien muodossa. Viranomaisia ja valtapiirejä edustavat tahot kiersivät puolestaan Suomelle kiusalliset vastuukysymykset pyrkiessään selittämään sotavankien joukkokuoleman ja heidän saamansa huonon kohtelun ns. ulkoisilla tekijöillä, jotka olivat sodanaikaisten sotilas- ja siviiliviranomaisten vaikutusvallan ulkopuolella. Kuvaavaa on, että Sotahistoriallinen laitos 1950-luvulla valmisteli tutkimusta Suomen huostassa olleista neuvostosotavangeista, ja vaikka versioista useaan otteeseen poistettiin arkaluonteisimmiksi koetut kohdat, niin esitys jätettiin lopuksi kokonaan pois vuosina 1951–75 julkaistusta teossarjasta ”Suomen sota 1941–45”.¹⁴ Tutkimukselle otollinen tilanne syntyi vasta, kun Kansallisarkisto vuosina 2004–08 valtioneuvoston kanslian toimeksiannosta toteutti ”Suomi, sotavangit ja ihmisluovutukset 1939–55” -hankkeen. Suomalaisten naisten jatkosodanaikaista seurustelua neuvostosotavankien kanssa ei aikaisemmin ole tutkimuksessa huomioitu erityisen laajalti. Nämä harvat kirjoitukset ovat lisäksi melko uusia ja julkaistu vasta 1990-luvun puolivälin jälkeen. Viime vuosina aihetta on käsitelty myös kahdessa elokuvadokumentissa.

¹⁴ Westerlund 2009, 67-146

Tietokirjailija ja sotahistorioitsija *Martti Sinerma* julkaisi vuonna 1995 suppean katsauksen ”Sotavangit emäntien apuna”, jossa hän hieman käsitteli tilojen emäntien ja neuvostosotavankien seurustelusuhteita. Kirjoituksessa aiheesta oli vain hyvin epämääräinen kuva: ”Pääsikö vankien ja emäntien tai talon muiden naisten kesken syntymään lähisuhteita, on vaikea sanoa. Kenties pääsi, mutta sitä ei kukaan tunnustanut. Kylillä tosin liikkui useinkin huhuja, mutta ne olivat tavallisesti saaneet alkunsa pahansuopaisuudesta tai liioittelusta ja lähtivät liikkeelle aivan mitättömistä seikoista”.¹⁵ Sineramalla ei siis ollut todettuja tietoja ilmiöstä ja hän jätti asian avoimeksi. Hänen esityksensä ei olekaan mikään tutkimus, mutta se on mainittu tässä, koska se välittää kuvan siitä, kuinka vähäiset tiedot perehtyneellä sotahistorioitsijalla oli aiheesta vielä 15 vuotta sitten.

Joensuulainen *Noora Wilms* teki vuonna 2010 pro gradu -tutkielman ”Ryssän heilat ja Pikku-Iivanat”.¹⁶ Tutkielmassa aihetta on tarkasteltu kolmella tavalla: sanomalehtikirjoitusten välittämän kuvan analyysin, Museoviraston ”Suomalaisten naisten elämä ja työpanos sotien 1939–1944 aikana” –kyselyn tuottaman muistelmia-aineiston hyödyntämisen ja henkilöhaastattelujen avulla. Wilmsin esitys on ensimmäinen historiatieteellinen tutkimus neuvostosotavankien lapsista. Tutkielma selostaa kahden Lapin läänissä ilmestyneen sanomalehden eli Rovaniemen ja Pohjolan Sanomien kirjoituksia seurustelusta. Tekijä ei ole kuitenkaan erityisesti pohtinut sitä, missä määrin kirjoitukset mahdollisesti ovat ylhäältä ohjattuja tai välittömästi toimituksissa tai lehtien lukijoiden keskuudessa syntyneitä. Sanomalehtien toimitukset päättivät tosin sensuurin sallimissa rajoissa kirjoituksen sisällön ja myös niiden käsittelemät aiheet eikä Valtion tiedotuslaitos (VTL) määrännyt niitä julkaisemaan tiettyjä kirjoituksia. VTL:n vaikutusvalta oli silti hyvin suuri ja sen mahdollisuudet ohjata kirjoittelua käytännössä melkoinen. On täten mahdollista, että kirjoittelu mukaan lukien sanomalehtien yleisönsastot ainakin osittain oli VTL:n järjestämää. Vaikka kirjoitukset epäilemättä kuvaavat vaikuttajatahojen näkemyksiä, ei niiden perusteella voida tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä eri kansankerroksissa liikkuvista mielialoista. Seurustelua ymmärtäville tai ilmiöön puolueettomasti asennoituville saati puolusteleville mielenilmaisuille ei näet VTL:n ylläpitämässä järjestelmällisessä ja kattavassa valvonnassa ollut minkäänlaisia julkaisemisen mahdollisuuksia.

Käyttämänsä muistelmia-aineiston perusteella Wilms kuvaa neuvostosotavankien kanssa seurustelleisiin naisiin kohdistunutta sosiaalista halveksuntaa, heidän joukossaan jo naimisissa olevien naisten kokemaa ankaraa paheksuntaa, eräiden seurusteleviin naisiin kohdistamia hiustenleikkuita, sotavangeille syntyneitä lapsia ja kyläläisten jossain mielessä ymmärtävää suhtautumista seurusteluun. Vaikka tällä tavalla välittyä asianmukainen kuva em. ilmiöistä, seurustelun paikkakunnat eivät ilmene esityksestä, jonka johdosta ei ole mahdollista hahmottaa ilmiöiden maantieteellisiä tapahtumapaikkoja ja -ympäristöjä. Tekijä ei ole myöskään

¹⁵ Sinerma 1995, 436

¹⁶ Wilms 2010

pyrkinyt luokittelemaan seurustelevien naisten eri ryhmiä ja kerroksia. Muistelma-aineisto on tosin hankala aineisto, sillä seurustelua koskevista vastauksista puuttuu nimitietojen lisäksi laajalti tietoja, jotka sitoisivat havainnot todellisiin paikkoihin ja tapahtuma-aikoihin. Tämä johtuu siitä, että vastaajat ovat selvästi karttaneet sellaista tietojen kertomista. Vastauksia leimaa täten melkoinen epämääräisyys ja hatarus, jotka suuressa määrin vaikeuttavat muistelma-aineiston hyödyntämistä. Tekijä ei jostakin syystä ole käyttänyt Museoviraston kokoelmiin kuuluvaa Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kokoamaa kyselyaineistoa.

Wilmsin suorittamasta neljästä haastattelusta kolme on tehty heimosotilaan jälkeläisen kanssa. Koska sotavankeudesta vapautetut neuvostosotavangit muodostavat omaleimaisen sotavankien ryhmän, esitys tuskin tältä osin pystyy välittämään kovin asiamukaista kuvaa neuvostosotavankien lasten kokemuksista kokonaisuutena ryhmänä. Suomalaisten naisten seurustelu heimosoturien – ja sotavankeudesta vapautettujen suomensukuisten entisten neuvostosotavankien kanssa – oli sallitumpaa kuin sukupuoliset kosketukset neuvostosotavankeihin. Tästä syystä voidaan olettaa heimosoturilasten kokemusten ainakin osittain eroavan varsinaisten neuvostosotavankien lasten kokemuksista. Näin ollen haastattelut heimosoturilasten kanssa eivät välttämättä välitä asianmukaista kuvaa varsinaisten neuvostosotavankien lasten asemasta.

Yhteenvetona voidaan todeta Wilmsin tutkielman kuvaavan jokseenkin kokonaisvaltaisesti seurustelua suomalaisten naisten ja neuvostosotavankien välillä, joskin ilmiön rakenteilla ja peruskuviot pyrkivät jäämään epämääräisiksi. Hankalan lähdeaineiston ominaisuudet heijastuvat näkyvästi esityksessä, sillä lähteiden epämääräisyys ja usein ilmassa roikkuvat tiedot ovat siirtyneet tutkimukseen. Tämä johtuu tosin osittain lähteiden hataruudesta, mutta suurelta osin myös vaatimuksista suojella tiedonantajia. Museoviraston käyttöohjeet eivät salli vastaajia paljastavien tietojen esittämistä ja tekijä on suorittanut henkilöhaastattelut luottamuksellisesti.

TV-dokumentit. Toimittaja *Reijo Nikkilän* TV-dokumentti ”Ryssä perkele – sotavankina Suomessa” 3.12.2000 kuvasi yleisemmin neuvostosotavankien oloja Suomessa, mutta ohjelmassa entinen sotavanki kertoi ystäväystyneensä naapurin emännän kanssa ja toisen vangin puolestaan seurustelleen talon tyttären kanssa.¹⁷ MTV3:n toimittaja *Juha Muurinen* esitti 21.4.2009 elokuvadokumentin ”Vaiettu salaisuus: Neuvostosotavankien suomalaiset lapset”. Ohjelmassa haastateltiin kahta neuvostosotavangin lasta, nivalalasta *Katariina Haavistoa* ja loppilaista *Ulla Salomaata*.¹⁸

Kaunokirjallisuus. Janakkalalainen kirjailija Tuomas Kyrö julkaisi vuonna 2005 romaanin *Liitto*. Sen tapahtumapaikka on maaseutu Etelä-Suomessa ja se kattaa jatkosodan ja osan sodanjälkeisestä ajasta. Romaanissa kerrotaan Suomeen

¹⁷ Reijo Nikkilän ohjelma Ryssä perkele – sotavankina Suomessa 3.12.2000. TV 1

¹⁸ Juha Muurisen ohjelma Vaiettu salaisuus: Neuvostosotavankien suomalaiset lapset 22.4.1999. MTV3

joutuneesta puolalaisesta sotavangista. Suomessa sotavangille annetaan nimi Pentti, joka seurustelee Annan kanssa. Anna synnyttää Pentin siittämän Aino-tyttären, jonka Annan Urho-veli ottaa huostaansa. Sodan jälkeen ministeriön miehet vievät Pentin pois. Tavalla tai toisella hän lopulta pääsee Tukholmaan, josta hän vuoden 1958 lopussa lähettää postikortin Annalle.¹⁹

Lähdeaineisto ja sen arviointi

Jaksossa esitetään ne arkistot ja aineistot, joihin tutkimus perustuu. Lisäksi valaistaan aineistojen luonnetta ja kykyä välittää tietoja seurustelusta.

Museoviraston muistelma-aineisto. Museovirasto toteutti vuonna 1988 laajahkon etupäässä naisten sotavuosien kokemuksia koskevan tietojenkeruuhankkeen ”Naisten elämä ja työpanos sotien 1939–1944 aikana”. Tällä tavalla syntyi laaja sotavuosia koskevia muistelma-aineisto, sillä Museoviraston kyselyyn vastasi 2 612 henkilöä. Tästä aineistosta löytyi 486 viittausta neuvostosotavankeihin, joista 123 koski seurustelua suomalaisten naisten kanssa.²⁰

Museoviraston keräämistä muistelmista, joissa sukupuoli on tiedossa, vastaajista 88 % oli naisia ja 12 % miehiä. Ammatikseen tai asemakseen 29 % vastaajista ilmoitti emäntä, 8 % rouva ja niin ikään 8 % maanviljelijä, kun ompelijoita oli 2 %.²¹ Kyselyyn vastanneiden ryhmät lienevät olleet maaseutuvoittoisia. Hyvin suuri osa vastaajista oli henkilökohtaisesti kokenut sotavuoden ja ainoastaan vähäinen osa oli syntynyt vasta sotien jälkeen. Ruotsinkielisiä vastaajia oli 4,7 %, mikä on verrattavissa siihen, että ruotsinkielisten osuus väestöstä sotavuosina oli likimain kymmenesosa. Muistelmissa mainittuja paikkakuntia on yhteensä 611, joista suurimmasta osasta on vähintään useita mainintoja. Mainintoja eri paikkakunnista on yhteensä jopa 4 119. Näistä paikkakunnista 18,7 % sijaitsi Viipurin läänissä, 15,9 % Hämeen läänissä, 15,4 % Vaasan läänissä, 13,6 % Kuopion läänissä, 12,7 % Uudenmaan läänissä, 6,7 % Oulun läänissä, 6,7 % Mikkelin läänissä ja 2,9 % Lapin läänissä. Itäkarjalaisia paikkakuntia mainittiin 1,6 % tapahtumista. Voidaan täten todeta aineiston kattavan sodanaikaiset läänit ja alueet suhteellisen tasaisesti, joskin eräistä lääneistä tuli jonkin verran enemmän vastauksia kuin näiden läänien sodanaikainen väestömäärä olisi edellyttänyt. Nämä tapaukset olivat Hämeen lääni (+ 5,0 %), Kuopion lääni (+ 3,3 %) ja Viipurin (myöh. osittain Kymen lääni) (+ 3,0 %). Vastaavasti tuli eräistä lääneistä jonkin verran vähemmän vastauksia kuin mitä niiden sodanaikaiset väestömäärät olisivat edellyttäneet. Näitä olivat etenkin Uudenmaan lääni (- 2,9 %) sekä Turun ja Porin lääni (- 2,2 %).

Tiedossa ei sen sijaan ole, kuinka vastaajat jakaantuivat lääneittäin ja kuinka suuri osa heistä oli sotavuosina asunut maaseudulla. Tietojen perusteella voidaan

¹⁹ Kyrö 2005

²⁰ Museoviraston aineisto. Kirjoitus Lapsiasioissa. Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hankkeen tiedotteessa 1.2010. Kansallisarkisto

²¹ Wilms 2010, 9

kuitenkin päätellä, että kerätty muistelma-aineisto lienee alueellisesti suhteellisen edustava, joskin sosiaaliluokituksen näkökulmasta keskiluokkaan kuuluvat naiset todennäköisesti ovat vastanneet muita yhteiskunnallisia kerroksia herkemmin ja runsaammin. Muistelma-aineisto syntyi pääosin siten, että Museovirasto käytti aikaisemmin tehtyjen eri aiheita koskevien kyselyiden yhteystietoja muistelmatietojen keruussa. Koska keruusta kirjoitettiin sanomalehdissä, tuli yleisöltä kuitenkin myös runsaasti välittömiä yhteydenottoja.²² Koottu muistelma-aineisto kuvanee täten pitkälti sota-ajan sekä kaupunkien että maaseudun oloja tarkkailleiden naisten näkemyksiä, ja tästä syystä se on em. varauksin ottaen huomioon vastaajien suuren lukumäärän hyödyllinen ja käyttökelpoinen tietomassa. Erään havainnon mukaan noin viidesosalla vastaajista olisi ollut jonkinlainen henkilökohtainen kokemus sotavangeista.²³

Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen keräämä muistelema-aineisto. Myös Helsingin yliopiston sosiologian laitos toteutti vuonna 1988 Museoviraston kyselyn rinnalla oman kyselyn ”Suomalaisen naisen asema ja työpanos toisen maailmansodan aikana”. Kyselyyn vastasi 1 464 henkilöä ja vastuksista löytyi 508 viittausta neuvostosotavankeihin liittyen. Näistä kuitenkin ainoastaan 25 koski seurustelua suomalaisten naisten kanssa.²⁴

Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kokoamista muistelma-aineistosta tuli yli 70 % Marttaliiton, 6 % Sosiaalidemokraattisten Naisten ja 5 % Maatalousnaisten yhteysverkostojen kautta. Väestörekisteristä otetun otoksen seurauksena saatiin 17 % vastauksista.

Vastaajista noin 95 % oli ennen vuotta 1924 syntyneitä naisia. Muistelmissa mainittuja paikkakuntia on yhteensä 345, joista useimmista on vähintään muutamia mainintoja. Eri paikkakunnista on mainintoja yhteensä 1 372. Näistä paikkakunnista 29,6 % sijaitsi Viipurin läänissä, 18,7 % Vaasan läänissä, 13,7 % Kuopion läänissä, 9,8 % Uudenmaan läänissä, 8,4 % Hämeen läänissä, 7,2 % Turun ja Porin läänissä, 6,2 % Mikkelin läänissä, 4,6 % Oulun läänissä ja 1,8 % Lapin läänissä. Suhteessa läänien sodanaikaiseen väestömäärään tämä tarkoittaa sitä, että etenkin Viipurin läänistä tuli huomattavasti enemmän muistelmatietoja kuin mitä läänin väestöpohja olisi edellyttänyt (+ 13,9 %). Jonkin verran väestöpohjaa ylittäviä muistelmatietoja tuli myös Kuopion läänistä (+ 3,4 %) ja Vaasan läänistä (+ 3,2 %). Sen sijaan muistelmatietoja tuli suhteellisesti vähemmän Turun ja Porin läänistä (-6,6 %), Uudenmaan läänistä (- 5,8 %), Oulun läänistä (- 3,9 %), Hämeen läänistä (- 2,5 %) ja Lapin läänistä (- 1,9 %). Ahvenanmaan läänistä ei tullut yhtäkään muistelmaa, vaikka läänin sodanaikainen väestöpohja oli 0,7 % maan väestöstä. Seikka, että muistelma-aineisto kerättiin etenkin Marttojen

²² Museoviraston erikoistutkija Pirkko Hakalan antama tieto

²³ Wilms 2010, 9

²⁴ Museoviraston aineisto. Kirjoitus Lapsiasioissa. Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940-48 –hankkeen tiedotteessa 1.2010. Kansallisarkisto

verkostojen avulla, on täten selvästi ohjannut kyselyyn vastanneita ryhmiä. Silti aineisto heijastaa muidenkin naisryhmien kokemuksia ja asenteita.

Sosiologian laitoksen kyselyn vastaajista lähes 17 % asui Hämeen läänissä ja niin ikään lähes 17 % Kymen läänissä ja muissa lääneissä arvattavasti alle 10 % lukuun ottamatta Lapin läänii, jonka osuus oli vain runsaat 2 %. Huomionarvoista on, että kolmannes vastaajista oli syntynyt Viipurin läänissä, mikä oletettavasti johtuu muuhun Suomeen siirtyneistä Karjalan evakoista. Sotavuosina maataloudessa työskennelleitä oli yli puolet vastaajista. Tämä suurehko osuus on arvioitu johtuvan osittain sodanaikaisesta elinkeinorakenteesta ja osittain Marttaliiton vaikutuksesta, jonka avulla tavoitettiin juuri maanviljelyksessä emäntinä, tyttärinä, miniöinä tai palkollisina olleita. Noin 4 % oli ollut liikealalla, noin 4 % toimistotyössä ja vajaat 3 % tehdastyössä. Vastaajien joukossa yli puolet oli entisiä lottia, sillä 36 % kertoi toimineensa lottana kotirintamalla ja 15 % sotatoimialueella.²⁵ Näin ollen voidaan todeta, että vastaajien tausta ei lähellekään vastaa sotavuosien aikuisikäisten naisten sosiaalista ja alueellista rakennetta.

Museoviraston ja sosiologian laitoksen kyselyaineistojen arvo ja luotettavuus. Arvioitaessa museoviraston ja sosiologian laitoksen kyselyjen vastauksia on syytä kysyä, onko vastaajilla ehkä ollut erityinen tarkoitus. Suurehkolla osalla kyselykaavakkeen täyttäneistä on todennäköisesti ollut näin, koska seurusteluasioita tiedusteltiin. Ellei kyselykaavakkeessa olisi ollut tätä kysymystä, olisivat arvattavasti vain melko harvat omasta aloitteestaan maininneet seurustelun saksalaisen sotilaan tai neuvostosotavangin kanssa. Tästä voidaan päätellä, että seurusteluasioista kertoneilla ei juuri liene ollut muita tarkoituksia kuin tyydyttää kyselykaavakkeen laatijan toivomus. Vastauksista ei ilmene erityistä pyrkimystä syyllistää tai tuomita seurustelleita naisia, vaikka osassa vastauksista tuodaan esille, kuinka kielteisesti ja torjuvasti jatkosodan aikana yleensä suhtauduttiin seurusteluun. Pikemminkin vastausten perusteella syntyy kuva, että vastaajat säälsivät kovia kokeneita naisia ja pystyivät lähes 50 vuotta myöhemmin suhtautumaan hieman ymmärtämyksellä ja suvaitsevaisuudella ilmiöön. Vastaajat lienee yleisesti ajatelleet, että seurustelleet naiset olivat ikään kuin sovittaneet jatkosodanaikaisen tekonsa, vaikka kukaan vastaajista ei kylläkään nimenomaisesti tuonut esille tällaista näkemystä. Joka tapauksessa vastauksia leimaa tietty surumielisyys ja kiusaantumisen ja anteeksiannon henki.

Eräs keskeinen kysymys on seurustelua koskevien tietojen luotettavuus eli se, ovatko kertojien tiedot kohtuullisen totuudenmukaisia vai ei. Vaikka kyselyihin vastanneet naiset ovat suhteellisen vähälukuisesti maininneet seurustelun, on todettava, että suurehkoa osaa vastauksista leimaa varovaisuus ja epämääräisyys. Vastauksista puuttuu hyvin usein historiatutkimuksen näkökulmasta tärkeitä tietoja, kuten seurustelevien naisten ja sotavankien nimet, maininnat päivämääristä tai edes tapahtumavuodesta, tarkemmat tiedot seurustelevien sotavankien henkilöllisyydestä ja taustoista, asianmukaiset tiedot paikkakunnasta jne. On

²⁵ Naisten aseet 1993, 21–22

kuitenkin todennäköistä, että kyselyihin vastaajilla on usein ollut huomattavasti täydellisemmät tiedot seurustelusta kuin he ovat varovaisuussyistä halunneen merkitä muistiin.

Tämä arkailu johtunee etupäässä kolmesta syystä. Ensimmäkin pyrkimyksenä on ollut suojella seurustellutta naista. Osa kertojista lienee itse asiassa seurannut seurusteluhdetta läheltä ja hyvältä tarkkailupaikalta. Seurustelu on näissä tapauksissa saattanut tapahtua naapuritilalla, sukulaistilalla tai jopa omalla maatilalla. Koska vastaajat ovat joko enemmän tai vähemmän tunteneet seurustelleen naisen, ovat he välittäneet tietojaan säästeliäästi, sillä melkoinen määrä jatkosodan vuosina seurustelleista naisista lienee ollut hengissä vielä vuonna 1988, jolloin tiedot kerättiin. Jos oletetaan, että hyvin suuri osa seurustelleista naisista oli syntynyt 1910-luvulla tai 1920-luvun alkuvuosina, niin heistä vastaajien tietojaan kertoessa oli vielä elossa 65–80-vuotiaita. Vastaajien välttely täsmällisten yksityiskohtien kertomisessa on ymmärrettävää.

Toiseksi kyselyn vastauksissa ilmennyt arkailu saattaa myös johtua pyrkimyksestä suojella seurustelleita naisia kovistelleita isäntiä, naapureita, sukulaisia, omia perheenjäseniä – tai jopa itseään.

Kolmanneksi varovaisuus johtuu siitä, että osa vastaajista lienee kertonut seurustelusta pelkästään huhunvaraisia tietoja. Se tarkoittaa sitä, että täysin luotettavat tiedot ovat puuttuneet ja tästä syystä vastaukset on muotoiltu epämääräisiksi.

Koska kertojat ovat antaneet tietonsa vähän vastahakoisesti ja täsmällisiä tietoja kierrellen, voitaneen lähteä siitä, että kertomukset yleensä pitävät paikkansa. Vastaukset kuvaavat täten todellisia tapahtumia, joskin useimmiten ilman tarkentavia henkilötietoja ja tietoja lähemmästä tapahtumapaikasta ja ajankohdasta. Esimerkkinä muistelmätietojen hyvästä uskottavuudesta voidaan mainita ns. Kiukaisten seurustelujuttu, joka selostetaan yksityiskohtaisemmin tuonnempana. Museoviraston aineistossa on tapahtumasta kaksi muistelmaa, joita tukevat sekä Euran välikäräjien pöytäkirjat että Valpon laatima raportti.

On myös paikallaan kysyä, kuinka käyttökelpoinen muistelmamateriaali on tutkimukselle. Vastaus on, että sen merkitys on hyvin varteenotettava, sillä se muodostaa selvän pääosan neuvostosotavankien seurustelun tietopohjasta. Ilman museoviraston ja sosiologian laitoksen kokoamaa vastausaineistoa ei olisi ollut mahdollista tutkia seurustelua läheskään siinä laajuudessa kuin nyt on ollut mahdollista tehdä. Muistelmamateriaalin heikkoudet on lisäksi osittain korjattavissa. Vaikka vastauksissa paikkakuntia ei mainita mitenkään kattavalla tavalla, on kuitenkin muutamia harvoja tapauksia lukuun ottamatta ollut mahdollista selvittää tapahtumapaikat vastaajien taustatietojen ja muiden vastauskohdissa ilmoitettujen tietojen pohjalta. Täten mm. seurustelun paikka- ja läänikohtaista esiintymistä on myös ollut mahdollista tarkastella muistelmamateriaalin perusteella. Tästä syystä vastausaineiston laatu ja historiatieteellinen käyttökelpoisuus ei olekaan niin vaatimatonta, kuin mitä pintapuolinen tutustuminen aineistoon saattaisi viitata.

Muistelma-aineisto tarjoaa päinvastoin monista puutteistaan huolimatta tutkimukseen sopivaa tietoaaineistoa.

Korsuperinnekokoelma. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura kokosi vuonna 1973 yhteensä 265 entisen rintamamiehen korsuperinnemuistelmaa. Vastausten yhteenlaskettu sivumäärä on noin 12 000 liuskaa. Vastaajien suurimmat ammattiryhmät olivat maanviljelijät, eläkeläiset, upseerit ja opettajat. Vastaajista noin 26 % asui Uudenmaan läänissä, 19 % Turun ja Porin läänissä, 11 % Hämeen läänissä sekä 9 % Mikkelin läänissä eli runsaat 2/3 osalla oli Etelä-Suomi kotialueena. Muiden alueiden osuus vastaajissa oli pienehkö: Oulun lääni 6 %, Lapin lääni 4 %, Vaasan lääni 8 %, Keski-Suomen lääni 7 % ja Kuopion lääni 5 %. Etelä-Karjalan ja Pohjois-Karjalan osuus oli ainoastaan 6 %.²⁶ Tätä tarkempia taustatietoja vastaajista ei ole, mutta oletuksen mukaan työväestöön kuuluvat olivat aliedustettuna vastaajien joukossa samalla kun Etelä-Suomi oli asuinalueena yliedustettuna suhteessa väestön alueelliseen jakaumaan 1970-luvun alkuvuosina.

Muutamissa kymmenissä Korsuperinnekeräyksen vastauksissa oli viittauksia neuvostosotavankeihin ja näistä ainoastaan yhdessä tapauksessa oli maininta seurustelusta. Maininta ei tosin ole edes varsinainen muistelma, vaan laulun pätkä. Koska korsuperinneaineisto kuitenkin on laajahko ja sisällöltään rikas, herää kysymys, miksi vastaajat eivät juuri ole mainittavasti kertoneet suomalaisten naisten ja neuvostosotavankien seurustelusta, sillä naisten seurustelua saksalaisten sotilaiden kanssa on kyllä muisteltu. Vastaus tähän kysymykseen on, että rintamamiehet lienevät ainoastaan harvoin havainneet seurustelua sotavankien kanssa. Rintamalla oli hyvin vähän naisia eikä laaja, puhumattakaan julkinen seurustelu sotavankien kanssa ollut mahdollista. Sen sijaan on ilmeistä, että rintamamiehet ovat kotilomiensa yhteydessä joutuneet kuulemaan puheita kotikonnun naisten seurustelusuhteista sotavankien kanssa. Ilmeisiä syitä siihen, ettei näitä ole merkitty muistiin Korsuperinneaineistoon, ei ole. Museoviraston kyselyyn osallistuneista naisista mainitsi suunnilleen joka 20. vastaaja seurustelun sotavangin kanssa ja Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kyselyyn osallistuneista noin joka 50. vastaaja. Jos otaksutaan, että Korsuperinne-kyselyyn vastanneet miehet tunsivat em. seurustelun ilmiönä yhtä hyvin kuin naiset, olisi mainintoja kootuissa aineistossa pitänyt olla 5-15 mainintaa eli edes jonkin verran havaintoja. Syy tällaisten mainintojen puuttumiseen on todennäköisesti se, että paikallisyhteisössä jatkuvasti elävillä naisilla kuitenkin oli huomattavasti paremmat mahdollisuudet tarkkailla seurustelua kuin asepalvelukseen kutsutuilla miehillä, jotka etupäässä oleskelivät muilla alueilla kuin kotipaikkakunnillaan.

Työväen Arkiston muistitietokokoelma. Työväen Arkiston Työväen Muistitietotoimikunnan (TMT) vuodesta 1960 kokoamasta laajasta muistelma-aineistosta haettiin yksittäisten muistelmien sisällysluetteloiden perusteella tietoja neuvostosotavangeista. Aineisto käsittää noin 8 600 muistelmaa ja 386 nidettä.

²⁶ Juha Nirkon ja Maria Kanasen selvitykset ja antamat tiedot. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

Vuonna 1985 laskettiin muistelma-aineiston laajuudeksi yli 130 000 ja vuonna 2010 noin 280 000 liuskaa.²⁷ Reilu puolet muistelmista on täten koottu kahtena ja puolena viimeisenä vuosikymmenenä. Laajuudestaan huolimatta tästä aineistosta löytyi ainoastaan yksi viittaus neuvostosotavankeihin ja samalla tässä tapauksessa mainittiin myös seurustelu. Muistitietotoimikunnan varsin laaja muistelma-aineisto huomioon ottaen tämä on todella vähän. On kuitenkin paikallaan todeta, että muistitietotoimikunta on koonnut tietoja koko työväenliikkeen toiminta-ajasta eikä pelkästään tai erityisesti jatkosodasta, joskin sitäkin aikaa on dokumentoitu muistelmissa. Aluksi TMT:n keruun pääpaino oli työväenjärjestöjen toiminnassa sekä vuosien 1905–06 ja 1917–18 tapahtumissa.

Työväen Arkisto tosin on toteuttanut yli 30 ns. teemakeräilyä, joista vuosina 1976–78 toteutettu ”Synkät vuodet” -keräily koski mm. sotavuosia 1941–45. Tämä keruu tuotti noin 300 muistelmaa. Keruuta taustoitti ajanjakson uusvasemmistolaisuus, joka vaikutti tyrehdyttävästi muistelijoihin, joilla olisi ollut omia kokemuksia aroista asioista, kuten neuvostosotavangeista. Tämän muistelma-aineiston perusteella julkaistiin vuonna 1985 ”Kotirintaman kahdet kasvot. Sota-ajan muistelmia” -teos. Tässäkään kirjassa ei ole yhtään mainintaa Suomessa olleista neuvostosotavangeista.²⁸ Tämän muistelma-aineiston laatua on luonnehdittu ”maltillistumiseksi”, sillä sota- ja ns. kanttiinikuvauksia on harvassa ja keruun aiheesta huolimatta usein vain ohimennen mainittuina. Seksuaaliasioista on naismuistelmissa vain ylimalkaisia kuvauksia. Aineiston vaatimattomuuden on arvioitu olevan seurausta muistelijoiden vähäpätöisinä pitamiensä seikkojen poistamisesta ja yksityisyytensä varjelemisesta.²⁹

Seikka, joka selittänee seurustelumainintojen puuttumista muistelmista on, että pääosa seurustelusta tapahtui maaseudulla eikä kaupungeissa ja tehdaspaikkakunnilla. Koska työväenliikkeen piirissä ovat vaikuttaneet etupäässä asutus- ja teollisuuskeskuksissa asuvat, lienee heillä maaseudulla asuviin verrattuna ollut harvemmin tilaisuus havaita seurustelua. Toisaalta lienee pääosa neuvostosotavankien kanssa seurustelleista naisista kuulunut kansanomaisiin piireihin ja osa suorastaan työväestöön, joten ainakin jonkin verran havaintoja olisi voinut odottaa olevan.

Sodanaikaiset tapahtumat lienevät erälle työväkeen kuuluville olleet niin kiusallisia, ettei ole ollut mielekästä kertoa omista havainnoista. Myös SDP:n asevelvollisia jäseniä ja kannattajia saattoi sotavuosina syyllistyä väkivallantekoihin neuvostosotavangeja kohtaan. Eräs tällainen oli sotapoliisina toiminut Haapajärven osuusliikkeen sosialidemokraattinen myymälänhoitaja, joka talvisodan aikana ampui kuoliaaksi kaksi vaikeasti haavoittunutta

²⁷ Kotirintaman kahdet kasvot. Sota-ajan muistelmia 1985, 279, Työväen Arkiston tutkija Risto Reunan antama tieto

²⁸ Kotirintaman kahdet kasvot. Sota-ajan muistelmia 1985

²⁹ Työväen Arkiston tutkija Risto Reunan antama tieto

neuvostosotavankia.³⁰ Jatkosodan jälkeen tuomittiin vuoden 1946 loppuun mennessä 723 henkilöä rikoksista sotavankeja kohtaan. Rikokset käsittivät mm. 42 murhaa, 242 tappoa, seitsemän vangin omasta pyynnöstä tapahtunutta surmaamista, kymmenen kuolemaan johtanutta pahoinpitelyä ja 366 virka- tai palvelusvirhettä. Tuomion saaneista 374 eli 52 % kuului miehistöön tai aliupseereihin 170:n eli 24 % ollessa siviilihenkilöitä.³¹ Näiden ryhmien joukossa oli myös työväenliikkeen miehiä. Tutkimuksessaan jatkosodan neuvostosotavankien laittomista ampumisista *Antti Kujala* on todennut, ettei sosiaalidemokraatteja kannattaneiden suhtautuminen sodankäyntiin poikennut paljoa porvarillisen kansanosan asenteista. Hyökkäysvaiheen jyrkästi venäläisvastainen ja revanssihenkinen ilmapiiri vaikutti myös eräisiin vasemmistolaisiin sillä seurauksella, että nämä syyllistyivät rikoksiin sotavankeja kohtaan.³²

Osaselitys siihen, että maininnat naisten jatkosodanaikaisesta seurustelusta sotavankien kanssa pitkälti puuttuvat muistitietotoimikunnan aineistosta, lienee se, että aihe oli aikoinaan epämukava sosiaalidemokraattisen työväenliikkeen piirissä. SDP:n johto tuki vuosina 1941–44 Suomen virallista sotapolitiikkaa ja puolue oli jatkuvasti edustettuna hallituksessa samalla kun jäsenistön asennoituminen sotaan oli hyvin kaksijakoista. Vaikka pinnan alla esiintyi tyytymättömyyttä ja pyrkimystä rauhan oloihin, SDP:n johto myötätunneillaan hallituksen noudattamaa sotapolitiikkaa vaati kentältä kuuliaisuutta ja sopeutumista puoluelinjaan. Seurustelu sotavankien kanssa korkeintaan siedettiin pitkin hampain puolueen piirissä. SDP:n johdon virallinen asenne seurusteluun lienee vastannut hallituksen ja päämajan kannanottoja eli puolueen johto tuki seurustelun kriminalisointia, kuten se ilmeni vuosien 1942 ja 1943 asetuksissa. Seurustelun asianmukainen huomioiminen ei ole ehkä näistä syistä ollut kovin mieluisaa tai kertojat ovat syrjäyttäneet ilmiön mielestään. TMT:n muistelmia-aineistossa korostuvat sodan oppositionäkemykset samalla kun eräät sosiaalidemokraattisen liikkeen piirissä toimineet ryhmät ovat laajalti karttaneet muistelmätietojen välittämistä. Sodan jälkeisinä vuosikymmeninä saksalaiset ja saksalaisten kanssa yhteistyössä olleet sosiaalidemokraatit olivat halveksittuja, ns. asevelilinjän muistelmia on vähän ja puolueen sodanaikanainen johtaja *Väinö Tanner* oli eräänlainen ”epähenkilö”. Seurauksena tästä TMT:n aineistossa on tiettyjä aukkoja, sillä luovutetusta Karjalasta on vain vähän muistelmia. Jokseenkin vähälukuiset sotamuistot ovat etupäässä episodimaisia ja niissä yksityiselämää koskevat tiedot vähäisiä.³³

Yhteenvetona voidaan todeta, että pääsyy seurustelutietojen puuttumiseen TMT:n laajasta aineistosta lienee se, että sen muistelijoiden sotavuosien kokemuksiin

³⁰ Haapajärveläisten Eero Luotomäen ja Y. Murron ilmoitus. 1939-44 –kokoelma. Kansan Arkisto, Westerlund 2009, 77

³¹ Mikkola 1976, 233

³² Kujala 2008, 257-258

³³ Työväen Arkiston tutkija Risto Reunan antama tieto

liittyy sen verran epämurkavia, tukalia ja ahdistavia pikkutapahtumia, ettei ole juuri ollut intoa kertoa niistä yksityiskohtaisesti.

Kansan Arkiston muistelmamateriaalit. Myös Kansan Arkiston kokoamista muistelmamateriaalista haettiin tietoja neuvostotavangeista. Muistelmien lukumäärä on 1 060. Tietoa sivumäärästä ei ole, mutta muistelmakokoelma käsittää kahdeksan hyllymetriä. Näiden tietojen perusteella voidaan arvella kokoelman laajuuden olevan 30 000–40 000 sivua. Kansan Arkiston ensimmäinen suuri muistelmien keruu aloitettiin vuonna 1966 ja hyvin suuri osa muistelmista on hankittu tämän jälkeen.³⁴ Muistelmista 9,2 % koostuu elämäkertoista, 23,5 % liittyy vuoden 1918 sotaan, 20,1 % liittyy Suomen Kommunistisen Puoleen toimintaan ja 13,1 % toimintaan työväenliikkeessä. Lisäksi 13,1 % koostuu sosiaalisten olojen kuvauksista ja 21,2 % liittyy vuonna 1995 toteutettuun Merkintöjä elämästä -keruuseen.³⁵

Kansan Arkiston muistelmamateriaalin pääaiheena on toiminta työväenliikkeessä ja puoluetoiminnassa, mutta koska monet kommunistit suljettiin sotavuosina turvasäilöön tai muuten vankilaan, koskee osa muistelmista samalla sota-ajan oloja. Joskin joissakin yksittäisissä muistelmissa on viittauksia neuvostotavangeihin, seurustelusta ei tavattu yhtäkään mainintaa. Tämä on yllättävää, sillä MOPR:n (International Red Aid) Suomen järjestön Suomen Punaisen Vankiavun piirissä toimivat vuosina 1925–44 erityisesti kommunistinaiset. Eräs laajahko osa-aineisto on toimittajan ja entisen turvasäilöläisen *Antti Timosen* kesken jäänyt käsikirjoitus ”Punainen muisto. Ohrana- ja vankileiriterrorista sekä poliittisista veriteoista Suomessa sotavuosina 1940–1944”, joka on koottu noin vuonna 1950. Vaikka aineistoon sisältyy kuvauksia noin 20 vankileiristä ja kohtalaisesti mainintoja neuvostotavankienkin vaiheista, heitä avustaneista suomalaisista naisista ei ole mainintoja ja vielä vähemmän mistään seurustelusta.³⁶ Seurustelua esiintyi kyllä erällä paikkakunnilla, joilla sotapolitiikan vastustaminen ilmeni asepalveluksesta pidättäytymisen muodossa kuten mm. Turussa, Porissa, Nastolassa, Orimattilassa, Ruovedellä ja Kemissä.³⁷

Jatkosodan jälkeen rikoksista sotavangeja kohtaan tuomituissa oli henkilöitä, jotka olivat osallistuneet vuoden 1918 sotaan punaisten puolella, Neuvostoliittoon 1930-luvulla lähteneitä, vuonna 1940 perustetun Suomen ja Neuvostoliiton rauhan ja ystävyyden seuraan kuuluneita sekä jatkosodan jälkeen Suomen Kansan Demokraattisen Liittoon ja Entisten sotilaiden toverikuntiin liittyneitä.³⁸ Näillekin sotamuistojen kertominen lienee ollut epämiellyttävää.

³⁴ Elämä arkistossa 2005, 23–24

³⁵ Kansan Arkisto. Toimintakertomus 2009, 22, 31

³⁶ Antti Timosen aineisto. Kansiot 1–5. Kansan Arkisto

³⁷ Salminen 1996, 36

³⁸ Kujala 2008, 255.

Valpon punaisesta vankiavusta kokoamassa aineistossakaan ei ole viitteitä siitä, että Suomen puna-apu olisi sotavuosina toiminut neuvostosotavankien hyväksi. Kyseinen järjestö yritti kylläkin sotavuosina avustaa turvasäilöläisiä ja ns. valtiollisia vankeja.³⁹ Kommunistien sodanaikaista toimintaa tutkineen *Kimmo Rentolan* havaintojen mukaan kommunistien parissa ei esiintynyt neuvostosotavankien merkittävää avustamista eikä juuri myöskään salaista yhteistyötä.⁴⁰ Neuvostosotavankeja tutkinut *Pirkka Mikkola* on puolestaan todennut, etteivät kommunistit Lapissa eivätkä muutkaan siviilihenkilöt pystyneet avustamaan sotavankeja järjestelmällisellä tavalla.⁴¹

Koska kuitenkin viranomaiset pyrkivät estämään avustusliikkeen toimintaa tai ainakin rajoittamaan sitä, eivät mahdollisuudet auttaa sotavankeja liene missään vaiheessa olleet kovin suuret. Toimintavaikeuksista huolimatta olisi kuitenkin ollut odotettavissa, että työläisnaisten seurustelusta neuvostosotavankien kanssa olisi merkitty muistiin jokin havainto. Tosin kanssakäyminen seksuaalisen seurustelun muodossa ei liene ollutkaan kovin yleistä, sillä kommunistinaisten avustamishalun peruste oli todennäköisesti etupäässä aatteellista eikä niinkään tunteellista laatua. Lisäksi Kansan Arkiston aikaisemmat keräilijätahot painottivat voimakkaasti järjestö- ja puoluetoiminnan merkitystä samalla kun henkilökohtaiset ja suppean perhepiirin tapahtumat sysättiin syrjään. Eräs tähän vaikuttava syy lienee porvarillisten sanomalehtien 1920- ja 1930-luvuilla levittämä näkemys siitä, että kommunistinen ja vasemmistososialistinen työväenliike laajalti toteutti kannattajiensa alkeellisia vaistoja. Tämä näkemys sai liikkeen jäsenet panostamaan marxilaisten ja leninilaisten oppien opiskelemiseen, mutta myös ns. sivistysasioiden ja -sanojen opiskelu oli yleistä. Tämän opiskelutoiminnan eräänä pyrkimyksenä oli kyky esiintyä julkisesti vakavasti otettavana yhteiskunnallisena voimana. Koska seurustelu, parisuhteet ja erotiikka eivät sopineet tähän pyrkimykseen, ne lienee järjestelmällisesti syrjäytetty muistamisesta ja sen dokumentoinnista.

Seulottujen aineistojen muodostama kokonaisuus. Seulottu muistelmataineisto kokonaisuutena on varsin laaja, sillä se kattaa arviolta seitsemän tuhatta henkilökohtaista muistelmaa. Näistä hyvin pieni osa koskee kuitenkin seurustelua, mikä ilmenee seuraavasta taulukosta:

³⁹ MOPR Suomessa. Kansio 405. Valpo II. Kansallisarkisto

⁴⁰ Rentola 1994, 449, Mikkola 2000, 137

⁴¹ Mikkola 2000, 137

Taulukko 1. Havainnointia naisten seurustelusta neuvostosotavankien kanssa

Lähde	Havainnointia
Museoviraston keruuaineisto	123
Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen keruuaineisto	25
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Korsuperinneaineisto	1
Työväen Arkiston Muistelmätietotoimikunnan aineisto	1
Kansan Arkiston muistelmia-aineisto	-
Yhteensä	150

Tämä tutkimus pohjautuu oleellisella tavalla näihin 150 viittaukseen seurustelusta, jotka on kuitenkin seuloitu varsin laajasta kokonaisuudesta. Museoviraston kyselyn vastausten yhteenlaskettu sivumääräliuska on 68 401 ja Helsingin yliopiston kyselyn vastaava luku 9 058 liuskaa. Kun Korsuperinnevastausten liuskojen lukumäärä on noin 12 000, Työväen Arkiston Muistelmätietotoimikunnan noin 280 000 ja Kansan Arkiston muistelmia-aineiston 30 000–40 000, on joko tarkemmin tai pintapuolisemmin seuloitun aineiston muistelmaliuskamassa kokonaisuudessaan noin 410 000 liuskaa.

Lisäksi on kuitenkin käytetty useita täydentäviä asiakirjoja ja aineistokokonaisuuksia. Valpon tarkkailuaineistosta on löytynyt 16 asiakirjaa, joissa on havainnointia suomalaisten naisten seurustelusta neuvostosotavankien kanssa. Puolustusvoimain pääesikunnan sotavankikomendantin esikunnan arkistossa on yksi samaa aihetta koskeva asiakirja.

Kansallisarkiston ulkomaalaisten sotilaiden lapset 1940–48 -hankkeen kyselykaavakkeeseen on vastannut kymmenen neuvostosotavangin lasta tai muuta jälkeläistä. Kymmenen muuta on lisäksi ilmoittanut tietojaa vapaamuotoisesti.⁴²

Myös painetussa kirjallisuudessa on joitakin hajamainintoja. Kokonaisuutena tutkimus perustuu täten noin 180:een eri asiakirjaan.

Jäsentely

Tutkimus on jäsennelly siten, että aluksi esitetään suppeasti aikaisempaa tutkimusta ja käytettyjä arkisto- ja muistoaaineistoja. Tämän jälkeen selvitetään seurustelun alueellista esiintymistä sekä niitä eri ryhmiä naisia, jotka seurustelivat neuvostosotavankien kanssa, ja heidän taustojaan. Lisäksi tarkastellaan viranomaisten määräämiä seurustelukieltoja, niiden valvontaa sekä tuomioistuinten toteuttamaa rankaisutoimintaa että kyläläisten omavaltaista rankaisumenettelyä.

⁴² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940-48 -hanke. Kansallisarkisto. SvVastaus 1-20.

Lopuksi tehdään yhteenvedonmaisesti selkoa pyrkimyksistä pitää seurustelu salassa ja siitä johtuvasta pitkäaikaisesta vaikenemisesta.

Seurustelun alueellinen esiintyvyys

Jaksossa valaistaan arkistojen asiakirjojen välittämä kuva suomalaisten naisten ja neuvostosotavankien välisestä seurustelusta. Esityksen perusteena ovat arkistoaineistojen lisäksi myös sodanaikaiset, läänikohtaiset väestötilastot⁴³ ja peltoalatilastot.⁴⁴ Hyödyntämällä näitä tietoja saataneen jokseenkin asianmukainen kuva maatalouden merkityksestä yksittäisissä lääneissä.

Maatiloilla olleiden neuvostosotavankien lukumäärä

Aluksi on syytä luoda kuva maataloustöihin sijoitetuista neuvostosotavangeista. Ilmiötä ei ole tosin tutkittu kovin paljon eikä ainakaan toistaiseksi ole käytettävissä tilastotietoja, jotka kattavalla tavalla kuvaisivat näiden sotavankien lukumäärää ja alueellista käyttöä. Tosin *Timo Mikkola* välitti vuonna 1976 valmistuneessa pro gradu -tutkielmassaan ”Sotavankikysymys Suomessa 1941–1944” tilastokatsauksen sotavankityövoiman käytöstä, joskin ilman paikkakunta- ja aluekohtaisia tietoja.⁴⁵ Vuonna 1994 valmistui Joensuun yliopistossa *Petri Hokkasen* pro gradu -tutkielma ”Sotavankien käyttö maataloustyövoimana Pohjois-Savossa vuosina 1941–44”⁴⁶ ja Jyväskylän yliopistossa vuonna 2003 *Hanna Härmälän* pro gradu -tutkielma ”Kotiryssiä ja halonhakkaajia. Neuvostoliittolaiset sotavangit Haapajärvellä jatkosodan aikana”.⁴⁷ Härmälän tutkimuksessa tarkastellaan siis tilannetta yhdessä kunnassa ja Hokkasen yhdellä sitä huomattavasti suuremmalla alueella. Vaikka kumpikaan tutkielma ei välitä maata kattavaa kuvaa, on niissä kuitenkin erinäisiä valaisevia ja hyödyllisiä havaintoja.

Tätä tutkimusta varten on käytetty tilastoja, jotka pystyvät valaisemaan em. asioita ainoastaan osittain ja vaillinaisesti. Tuleva tutkimus antanee myöhemmin täydellisemmän kuvan maataloustöihin sijoitettujen neuvostosotavankien ajallisesta ja kausikohtaisesta käytöstä sekä alueellisista ja paikallisista sijoituksista.

Talvella 1941–42 kuoli leireillä ja niiden ulkopuolella noin 12 000 neuvostosotavankia ja kesällä 1942 oli vielä elossa noin 48 000 sotavankia. Heistä noin 30 000 oli sijoitettuna ns. kotialueelle Kotijoukkojen esikunnan alaisina. Samaan aikaan noin 12 000 sotavankia oli rintamajoukkojen ja noin 6 000

⁴³ Suomen virallinen tilasto VI. Väestötilasto. Väestönmuutokset 1933–1945. Taulukot 82, 85, 95, 96 ja 102

⁴⁴ Suomen tilastollinen vuosikirja 1944–45. Taulukko 74. Viljelmien maa-alan jakautuminen maankäyttölajin mukaan v. 1941

⁴⁵ Mikkola 1976, 166–177

⁴⁶ Hokkanen 1994, ks. Myös Hokkanen 2004, 67–86

⁴⁷ Härmälä 2003

päämajan linnoitusosaston käytössä. Suurehko osa oli kuitenkin niin huonokuntoisia, ettei heitä ollut mahdollista käyttää tuotannossa. Heinäkuussa 1942 sotavankisairaaloissa oli 2 897 sotavankipotilasta ja sairaaloiden ulkopuolella vielä 1 843 sairasta, 1 583 heikkoa ja 689 invalidia eli työkyvyttömiä oli yhteensä 7 012, mikä vastasi noin 14,6 % silloisesta sotavankivahvuudesta.⁴⁸

Kesäkuun 1941 puolivälistä lähtien kutsuttiin suuri määrä miehiä ja naisia puolustusvoimien palvelukseen. Enimmillään oli armeijan vahvuus kesällä 1941 476 000 miestä sekä lisäksi työvelvollisuuslain nojalla oli noin 20 000 miestä linnoitusrakennusjoukoissa ja 9 100 miestä ilmasuojelujoukoissa. Puolustusvoimien palveluksessa oli samalla eri naisjärjestöjen jäseniä noin 30 000.⁴⁹ Yhteensä noin 90 000 naista työskenteli joko sotatoimialueella tai ns. kotirintamalla.⁵⁰ Kutsuntojen johdosta syntyi maaseudulla puutetta työvoimasta, minkä seurauksena osa sadosta jäi korjaamatta ja syyskynnöt osittain tekemättä. Ongelman osittaiseksi ratkaisemiseksi sijoitettiin huomattava määrä neuvostosotavankeja maataloustöihin. Vuoden 1941 ajan ja talvella 1942 sotilasviranomaiset eivät kuitenkaan halunneet luovuttaa tiloille yksittäisiä sotavankeja tai pienryhmiä ilman sotilasvartioita. Sen sijaan käytettiin suurempia vankiosastoja, joita kierrätettiin tiloilla. Vasta kevästä 1942 lähtien saivat yksittäiset tilanomistajat mahdollisuuden hankkia tilakohtaisia neuvostosotavankeja.⁵¹

Hokkasen tiedossa ei ole seurustelutapauksia naisten ja maataloustöihin sijoitettujen neuvostosotavankien välillä eikä tapauksia, jolloin tilan ”kotiryssä” olisi päässyt ”isännän asemaan”. Pikemmin päinvastoin hän tähdentää, ettei suhtautumisessa sotavankeihin ole mahdollista osoittaa sukupuolieroja, sillä sekä miesten että naisten keskuudessa esiintyi sekä sotavankeja hyväksyviä että halveksivia asenteita. Sen sijaan sosiaalinen asema vaikutti suhtautumiseen siten, että maaseudun asukkaiden asenteet maataloustöihin sijoitettuja sotavankeja kohtaan olivat myönteisemmät kuin muiden ryhmien asenteet. Tämä johtui taas sotavankien maanviljelijöille tuomasta merkittävästä taloudellisesta hyödystä.⁵²

Syksyllä 1941 maataloustöihin sijoitettiin noin 10 300 neuvostosotavankia. Vuosi myöhemmin syksyllä 1942 heidän lukumääränsä oli noin 11 000 ja korjuu-aikaan loppukesällä 1943 noin 14 700. Myös kesällä 1944 neuvostosotavankeja oli maataloustöissä, joskaan lukumäärätietoja ei ole.⁵³ On arvioitu yhteensä noin 40 000 sotavangin olleen jatkosodan aikana jossakin vaiheessa maataloustöissä,⁵⁴

⁴⁸ Kertomus vankityövoiman käytön kehityksestä ja järjestelystä (1942) ja Katsaus sotavankityövoiman käyttöön v. 1943. Sotavankileirien toimintaohjeet 1941–44. Sotavankikomendantin esikunnan selvityselin. Puolustusvoimain pääesikunta T 19662/D2. Kansallisarkisto

⁴⁹ Mikkola 1976, 160

⁵⁰ Suomen sota 1941–44. Osa 6 1956, 47–48, Mela 2005, 9

⁵¹ Hokkanen 1994, 57–58

⁵² Hokkanen 1994, 52

⁵³ Mikkola 1976, 167, 169–170, 172

⁵⁴ Jermo 1974, Sinerma 1995, 435, Kallioneimi 2003, 134

mutta tiedossa ei ole, mistä lähteestä tieto on peräisin. Jos kuitenkin oletetaan, että kesällä 1944 olisi ollut noin 4 000 sotavankia maataloustöissä, niin yhteenlaskettu summa olisi ollut juuri 40 000. Maataloustöissä heitä lienee kesällä ja syksyllä 1944 ollut vähemmän kuin jatkosotaa edeltävinä vuosina. Syitä tähän oli kaksi. Ensinnäkin sotavangit siirrettiin kesällä 1944 sotatoimialueelta ja muulta takaisinvaltatulta alueelta länteen päin. Toiseksi osa sotavangeista ei enää suostunut tekemään työtä aselevon solmimisen jälkeen. Melkoinen määrä sotavankeja lienee täten syys- ja lokakuussa 1944 odottanut joutilaina palauttamista Neuvostoliittoon.

Seuraava taulukko valaisee tilannetta kesällä ja alkusyksyllä 1942:⁵⁵

Taulukko 2. Kotialueella maataloustöihin käytetyt neuvostosotavangit vuonna 1942 (n)

Jakso	Sadonkorjuutyöt	Muut maataloustyöt	Yhteensä
28.6.– 4.7.	97	3 057	3 154
5.– 11.7.	1 208	3 104	4 312
12.– 18.7.	1 609	3 166	4 775
19.– 25.7.	2 298	3 516	5 814
26.7.– 1.8.	4 337	2 105	6 442
2.– 8.8.	4 922	2 422	7 344
9.– 15.8.	5 585	2 471	8 056
16.– 22.8.	5 097	3 185	8 282
23.– 29.8.	5 766	3 144	8 910
29.8.– 5.9.	5 546	3 660	9 201
6.– 12.9.	5 944	3 785	9 729
13.– 19.9.	6 841	3 461	10 302
20.– 26.9.	6 682	4 191	10 873
27.9.– 3.10.	6 801	4 142	10 943
10.10.	6 333	4 383	10 716

Taulukosta ilmenee, että kiireisimpänä sadonkorjuuaikana syyskuussa 1942 oli lähes 11 000 sotavankia maataloustöissä. Eri kuukausina sotavankien lukumäärä vaihteli kuitenkin suuresti, sillä kesäkuussa maatalouteen oli sijoitettuna ainoastaan

⁵⁵ Sotavankien jaottelu työhön käyttäytymisen mukaan. Sotavankileirit. Kansio 596. EK-Valpo I. Kansallisarkisto

runsaat 3 000 sotavankia, kun heidän lukumääränsä syyskuussa oli suurimmillaan. Keskimäärin näinä kolmena vilkkaimpana kuukautena ei ollut kuin 7 924 sotavankia maataloustöissä ja jos laskelmaan sisällytettäisiin myös talven, kevään ja loppusyksyn luvut keskimääräinen kuukausittainen luku olisi ehkä vain noin 3 000. Jokseenkin samanlainen lienee tilanne ollut myös vuosina 1941, 1943 ja 1944. Toisin sanoen maataloustöihin sijoitettuina oli selvästi suurimmat vankimäärät keski- ja loppukesäisin ja alkusyksyisin eli noin kolmen kuukauden aikana. Muina vuodenaikoina määrät olivat huomattavasti pienemmät.

Sekä tutkimukset että muistelmatiedot vahvistavat pitkälti kuvan sotavankityövoiman väliaikaisesta käytöstä maatiloilla. Härmälän em. tutkimuksesta ilmenee, että Oulun läänin Haapajärven kunnan asukasluku oli jatkosodan vuosina noin 8 000 ja heistä yli 2/3 sai elantonsa maa- ja metsätaloudesta. Pienehkö keskipohjalainen kunta edusti maan sen ajan ihmisten elinpiiriä: maatiloja oli 1 052, joista yli puolella pelto-alaa oli alle viisi hehtaaria. Työvoimaa tarvittiin paljon, sillä koneistumisen aste oli vähäinen. Viisi ensimmäistä sotavankia saapui Haapajärvelle kuitenkin vasta toukokuussa 1943, kesäkuussa heitä oli 14 ja loppukesällä 15. Marraskuussa seitsemän sotavankia piti luovuttaa metsätöihin ja loput kahdeksan saivat jäädä taloihin koko talveksi. Loppuvuodesta 1943 Haapajärvelle sijoitettujen sotavankien lukumäärää kasvatettiin voimakkaasti metsätyöleirin perustamisen johdosta ja kunnassa oli keväällä ja kesällä 1944 enimmillään 194 sotavankia, joista 142 metsätöissä (73 %) ja 52 maataloustöissä (27 %). Haapajärveltä ei ole näyttöä neuvostosotavankien ja paikallisten naisten seurustelusta, mikä seikka ei tosin välttämättä tarkoita, ettei vähäistä salaseurustelua olisi esiintynyt.⁵⁶

Hokkanen on em. tutkimuksessaan kuvannut oloja Kuopion läänin Pohjois-Savossa. Tekijän tarkoittamaan alueeseen kuuluu 24 kuntaa, joissa asui vuonna 1942 noin 193 000 henkilöä, joista 85 % maaseudulla. Alueen tilojen lukumäärä ei ilmene, mutta peltoalaa oli noin 90 000 hehtaaria. Jos peltoalaa oli keskimäärin kolme hehtaaria tilaa kohden, olisi tiloja kuitenkin ollut noin 30 000. Suuri osa oli kuitenkin pientiloja ja koko Kuopion läänissä oli vain 16 tilaa, joiden koko ylitti 100 hehtaaria. Pohjois-Savoon sijoitettiin sotavangeja maataloustöihin jo syksyllä 1941, mutta kuvaavia tilastotietoja on ainoastaan vuosilta 1943–44. Lokakuusta 1943 kesäkuuhun 1944 alueella oli noin 400 sotavankia ja sen jälkeen lukumäärä kasvoi tasaisesti kuukausittain syyskuuhun 1944, jolloin vankimäärä oli suurimmillaan eli noin 742.⁵⁷ Siten ainoastaan murto-osa tiloista sai sotavankityövoimaa. Hidas viranomaiskäsitely ja pientilojen anomusten hylkäämiset aiheuttivat katkeruutta päättäjiä kohtaan. Silti sotavangin tyypillinen sijoituspaikka oli pienviljelystila ja kullakin tilalla oli yleensä vain yksi vanki. Vangeilla teetettiin useimmiten kynnöt, kylvöt, heinätyöt ja puinnit. Suurehko osa sotavangeista sijoitettiin tiloille kevätkyntöjen alkaessa ja aputyön kesto oli

⁵⁶ Härmälä 2003, 10, 22–23, 70–71

⁵⁷ Hokkanen 1994. 24–30

useimmiten puoli vuotta eli yli syysküntöjen. Tiloilta syksyisin vapautuneet sotavangit sijoitettiin talveksi suurelta osin valtion ja metsäyhtiöiden metsätyömaille. Tiettyä jatkuvuutta kuitenkin esiintyi, sillä talonväki anoi usein uudestaan samoja vankeja, jotka olivat aikaisemmin olleet tilalla. Myös sotavangit saattoivat puolestaan esittää viranomaisille pyynnön päästä entiselle sijoitustilalle. Kuntien työvoimapäälliköt pyrkivät usein järjestelemään kaikkia osapuolia tyydyttäviä ratkaisuja.⁵⁸

Kotijoukkojen esikunnan pyrkimyksenä oli pitää suomensukuiset ja muut neuvostosotavangit erillään toisistaan.⁵⁹ Syynä tähän oli Hokkasen mukaan pelko siitä, että suomensukuisten sotavankien suosiminen kohtelussa, majoitusoloissa, muonituksessa ja tupakka-annoksissa herättäisi muissa vangeissa kateutta. Rauhattomuutta voitiin torjua pitämällä heimosotavangit erillään muista neuvostosotavangeista ja tästä syystä yksittäisissä kunnissa oli yleensä joko suomensukuisia vankeja tai venäläisiä ja muita etnisiä ryhmiä edustavia neuvostosotavankeja. Tällainen jako toteutettiin alueittain siten, että Kuopion läänissä oli etupäässä suomensukuisia vankeja, mutta Keski-Suomessa ja Etelä-Pohjanmaalla venäläisperäisiä neuvostosotavankeja.⁶⁰ Hokkasen havainto pitäne sinänsä paikkansa, mutta hänellä ei ollut tietoja tilanteesta maan muilla alueilla. Koska venäläisperäisiä sotavankeja oli mm. Lapin, Oulun, Viipurin, Uudenmaan sekä Turun ja Porin läänissä, lienee suomensukuisia sotavankeja ollut etupäässä vain Kuopion läänissä. Tosin Hokkanen toteaa, ettei sotavankien kansallisuudella käytännössä ollut merkitystä suhteessa heidän työkykynsä ja -tehoonsa.

Yhteenvetona voidaan todeta, että maataloustöihin sijoitettujen neuvostosotavankien mahdollisuudet aloittaa seurustelu maaseudun naisten kanssa lienee vielä loppukesällä ja syksyllä 1941 ollut rajoitetumpaa kuin seuraavina vuosina. Tämä johtui siitä, että käytettiin kiertäviä sotavankiosastoja eikä sotavankeja vielä sijoitettu yksittäisiin taloihin. Tällainen järjestelmä otettiin käyttöön vasta kevästä 1942 lähtien. Sotavankien talokohtaisen jakelun seurauksena heidän kosketuksensa tiloilla oleviin naishenkilöihin lisääntyi ja loi edellytyksiä seurusteluun. Seurustelua talon naisväen kanssa lienee kuitenkin jatkuvasti esiintynyt pienessä mittakaavassa.

Lisäksi maataloustöihin sijoitettujen neuvostosotavankien lukumäärän huomattavan kausikohtaisen vaihtelun on täytynyt voimakkaasti vaikuttaa seurustelun esiintymiseen. Tämä vaihtelu ilmenee mm. silloin 16-vuotiaan keskisuuren maa- ja karjatilan pojan *Eelis Jantusen* muistelmasta Kuopion läänin Parikkalasta. Hän on muistellut kotitilan tilannetta seuraavasti: ”Vuotena 1942 meille annettiin niin sanottuja luotto vankeja. Niitä alussa oli aina kaksi yhtä aikaa. Näitä saimme yleensä pitää vain 2–3 kk ja sitten ne vaihdettiin”.⁶¹ Näin lienee

⁵⁸ Hokkanen 1994, 42–45, 58

⁵⁹ Pietola 1987, 145

⁶⁰ Hokkanen 1994, 55–57

⁶¹ Suomi, sotavangit ja ihmisluovutukset 1939-55 –hanke. Eelis Jantusen muistelmä 3.8.2005

tilanne pitkälti ollut myös maan muilla tiloilla. Kylvö- ja korjuukausina 1942 ja 1943 maataloustöissä oli alkukesästä lähtien noin 3 000 sotavankia ja heidän lukumääränsä kasvoi vähitellen kolminkertaisesti siten, että syys- ja lokakuussa työllistettiin runsaat 10 000 sotavankia. Tämän jälkeen suurin osa sotavangeista siirrettiin muihin töihin ja paikkoihin, jolloin taloihin sijoitettujen sotavankien lukumäärä suuresti laski.

Näin ollen voidaan päätellä sotavankien seurustelun olleen vilkkainta loppukesällä ja alkusyksyllä kahden tai kolmen kuukauden aikana. Yksittäiset seurustelutapaukset lienevät yleensä alkaneet vasta jonkin aikaa sotavangin taloon saapumisen jälkeen, sillä lähempi tutustuminen edellytti edeltäviä tapaamisia ja henkilökohtaista kosketusta seurustelun kohteena olevaan naiseen. Oletettavasti suurin osa tällä tavalla syntyneistä seurustelusuhteista on katkennut viimeistään lokakuussa kun sotavankien pääosa siirtyi pois tiloilta. Luonteenomaista seurustelulle on täten täytynyt olla sen väliaikaisuus ja suuri osa suhteista oli arvattavasti vain kahden tai kolmen kuukauden pituisia.

Vaasan lääni

Vaasan läänistä on eniten muistelmätietoja tai havaintoja suomalaisten naisten ja neuvostosotavankien seurustelusta. Tällaisia viittauksia on 27 kunnasta: Alavus,⁶² Evijärvi,⁶³ Halsua,⁶⁴ Ilmajoki,⁶⁵ Isojoki,⁶⁶ Jalasjärvi,⁶⁷ Kannoskoski,⁶⁸ Karstula,⁶⁹ Kauhajoki,⁷⁰ Kauhava,⁷¹ Kinnula,⁷² Kokkola,⁷³ Kuortane,⁷⁴ Kälviä,⁷⁵ Laihia,⁷⁶ Lapua,⁷⁷ Lapväärti,⁷⁸ Laukaa,⁷⁹ Lohtaja,⁸⁰ Mustasaari,⁸¹ Nurmo,⁸² Saarijärvi,⁸³

⁶² MV:K 34/Vastaus nro 1770. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁶³ MV:K 34/Vastaus nro 743. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁶⁴ Kujala 2007, 256–257

⁶⁵ MV:K 34/Vastaus nro 701. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁶⁶ MV:SO/Vastaukset nro 46 ja 466. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely, MV:K 34/Vastaus nro 1353. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁶⁷ MV:K 34/Vastaus nro 1593. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁶⁸ MV:K 34/ Vastaus nro 1706. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁶⁹ MV:K 34/ Vastaus nro 1239. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁷⁰ MV:SO/Vastaus nro 395. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely, MV:K 34/Vastaus nro 1905. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁷¹ Hautala-Takatalo 2009. 59–60, 62

⁷² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 1, Kansallisarkisto

⁷³ Sotavankikomentajan selvityselimen päällikkö, majuri V. Teutarin kirjelmä Lapin lääninhallitukselle 11.11.1946. Sotavankikomentajan esikunnan selvityselin. Mililuetteloita sotavangeista 1941-1948. Puolustusvoimain pääesikunta. T 196661/B51. Kansallisarkisto

⁷⁴ MV:SO/Vastaus nro 124. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely, MV:K 34/Vastaus nro 1438. Museoviraston kysely. Museovirasto, Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 5, Kansallisarkisto

⁷⁵ MV:K 34/Vastaus nro 1460. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁷⁶ MV:K 34/Vastaus nro 972. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁷⁷ MV:K 34/Vastaus nro 412. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁷⁸ MV:K 34/Vastaus nro 998. Museoviraston kysely. Museovirasto

Uurainen,⁸⁴ Vaasa,⁸⁵ Vimpeli,⁸⁶ Vähäkyrö,⁸⁷ Ylistarossa⁸⁸ ja Ähtäri.⁸⁹ Lapsia syntyi näistä paikkakunnista ainakin Halsuassa, Isojoella, Kauhavalla, Kuortaneella, Lapualla ja Ähtärissä. Lapualla ja Kuortaneella syntyi kertoman mukaan jopa useita lapsia.

Vaasan lääni käsitti sotavuosina Etelä- ja Keski-Pohjanmaan lisäksi vielä alueen, joka vuonna 1960 erotettiin Keski-Suomen lääniksi. Sodanaikaisessa Vaasan läänissä asui 15,5 % Suomen asukkaista ja väestöluvultaan se oli siten suurin Uudenmaan läänin jälkeen. Maatalous alueella oli varsin merkittävää, sillä maan peltoalasta 23,4 % sijaitsi vuonna 1941 läänin alueella. Tästä syystä lienee myös tämän läänin maataloustöissä ollut eniten sotavankeja. Suurin osa suomalaisista asekelteisistä miehistä oli kutsuttu palvelukseen, minkä seurauksena alueen seurustelumarkkinoilla vallitsi jatkuva miesvaje. Pohjanlahden rannikkokaupungeissa oli tosin jonkin verran saksalaisia sotilaita. Lisäksi maaseudulla Kauhavalla sijaitsi saksalaisten suuri perunavarasto, ja saksalaisten huoltosotilaiden läsnäolo heijastuikin paikkakunnan naisten seurustelussa. Vaasan läänissä lienee tilojen naisten seurustelu neuvostosotavankien kanssa ollut kaikista lääneistä vilkkainta johtuen sotavankien suhteellisen suuresta määrästä.

Turun ja Porin lääni

Turun ja Porin läänistä on tietoja ja havaintoja suomalaisten naisten ja neuvostosotavankien seurustelusta 18 kunnasta: Alastaro,⁹⁰ Askainen,⁹¹ Halikko,⁹² Huittinen,⁹³ Karjala,⁹⁴ Karvia,⁹⁵ Kemiö,⁹⁶ Kiukainen,⁹⁷ Kokemäki,⁹⁸ Lieto,⁹⁹

⁷⁹ MV:K34/Vastaus nro 157. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁸⁰ MV:K 34/Vastaus nro 1599. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁸¹ Valpon Vaasan osaston tilannekatsaus 3.9.1943. Tilannekatsaukset. Alaosastot. Kansio 1401. EK-Valpo I. Kansallisarkisto

⁸² MV:K 34/Vastaus nro 176. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁸³ MV:K 34/Vastaus 1030. Museoviraston kysely. Museovirasto, Ulkomaalaisten sotilaiden lapset 1940–48 -hanke. Suomessa 4, Kansallisarkisto

⁸⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 –hanke. SvVastaus 17. Kansallisarkisto

⁸⁵ Valpon Vaasan osaston tilannekatsaus 3.9.1943. Tilannekatsaukset. Alaosastot. Kansio 1401. EK-Valpo I. Kansallisarkisto

⁸⁶ MV:K 34/Vastaus nro 963. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁸⁷ MV:SO/Vastaus nro 638. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely. Museovirasto

⁸⁸ MV:SO/Vastaukset nro 1059 ja 2443. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely. MV:K 34/Vastaus nro 994. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁸⁹ MV:K 34/Vastaus nro 714. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁹⁰ MV:K 34/Vastaus nro 1309. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁹¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 10. Kansallisarkisto

⁹² Valpon Turun osaston tilannekatsaus 11.3.1942. Sotavankileirit. Kansio 595. EK-Valpo I. Kansallisarkisto, Vastaus nro 1767. Museoviraston kysely. Museovirasto, Kerstin "Pian" Nylundin muistelmia. Suomi, sotavangit ja ihmisluovutukset 1939–55 -tutkimushankkeen kokoelma. Kansallisarkisto

⁹³ MV:K 34/Vastaus nro 1379. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁹⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–40 –hanke. SvVastus 16. Kansallisarkisto

Merimasku,¹⁰⁰ Mynämäki,¹⁰¹ Parkano,¹⁰² Pertteli,¹⁰³ Pori,¹⁰⁴ Rymättylä,¹⁰⁵ Säkyllä,¹⁰⁶ Turku,¹⁰⁷ Vampula¹⁰⁸ ja Uskela.¹⁰⁹ Näistä paikkakunnista lapsia syntyi ainakin Halikossa, Karviolla, Liedossa ja Säkyllässä.

Karviolla oli kauhajokelaisen kertojan mukaan seurustelu neuvostosotavankien kanssa niin yleistä, että noin 3 500 asukkaan kunnassa olisi syntynyt 30 tiedossa olevaa sotavangin lasta tuntemattomien lisäksi.¹¹⁰ Tämä tieto vaikuttaa kuitenkin liioitellulta. Au-lasten syntyvyys Karviolla lisääntyi toki selvästi jatkosodan aikana, sillä vuosina 1942–45 syntyi kunnassa vuosittain keskimäärin 9,5 au-lastaa luvun ollessa 7,3 vuosina 1939–41. Myös Säkyllästä on muistelmätietoja useista neuvostosotavankien siirtämisistä lapsista.

Turun ja Porin lääni käsitti sotavuosinakin Varsinais-Suomen ja Satakunnan ja läänissä asui 14,8 % maan asukkaista. Maatalous oli myös tässä läänissä varsin merkittävää, sillä maan peltoalasta 21,7 % sijaitsi vuonna 1941 läänin alueella. Läänissä oli tosin myös runsaasti teollisuuspaikkakuntia, mutta suurin osa asekelteisistä suomalaisista miehistä oli kutsuttu palvelukseen ja joitakin yksittäisiä paikkakuntia lukuun ottamatta vallitsi seurustelumarkkinoilla miesvajetta. Varsinkin Turussa ja Porissa oli kuitenkin paikallisesti melko runsaasti saksalaisia sotilaita.

⁹⁵ MV:K 34/Vastaus nro 1646. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁹⁶ MV:K 34/Vastaus nro 1524. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁹⁷ Euran tuomiokunta, Euran kihlakunnanoikeus, varsinaisasiain pöytäkirjat TK I-II 1944 (Ca2:115), Turun maakunta-arkisto, Valpon Turun osaston osastopäällikkö Aarne Korpimaan kirjelmä pääosastolle 22.3.1944. Sotavankileirit. Kansio 595. EK-Valpo I, Kansallisarkisto, Vastaukset nro 343 ja 1033. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁹⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–40 –hanke. SvVastus 2. Kansallisarkisto

⁹⁹ MV:SO/Vastaus nro 964. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely. Museovirasto

¹⁰⁰ MV:K 34/Vastaus nro 301. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁰¹ MV:K 34/Vastaus nro 583. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁰² MV:K 34/Vastaus nro 44. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁰³ MV:SO/Vastaus nro 421. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely. Museovirasto.

Maatalouden sotavangit. "Meille he eivät olleet vankeja". Kauko Mäntylän kirjoitus Salon Seudun Sanomissa 4.2.2007

¹⁰⁴ Valpon pääosaston tilannekatsaus 18.11.1942. Tilannekatsaukset. Pääosasto 1942-1945. Kansio 1395. EK-Valpo I. Kansallisarkisto

¹⁰⁵ Rolf Bergerin muistelmä. Suomi, sotavangit ja ihmisluovutukset 1939–55 -tutkimushankkeen kokoelma. Kansallisarkisto

¹⁰⁶ MV:K 34/Vastaukset nro 290 ja 2038. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁰⁷ Valpon Turun osaston tilannekatsaus 11.12.1941. Sotavankileirit. Kansio 595. EK-Valpo I. Kansallisarkisto

¹⁰⁸ MV:K 34/Vastaus nro 1135. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁰⁹ MV:K 34/Vastaus nro 2324. Museoviraston kysely. Museovirasto, Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 6 ja SvVastaus 12, Kansallisarkisto

¹¹⁰ MV:K 34/Vastaus nro 1646. Museoviraston kysely. Museovirasto

Uudenmaan lääni

Uudenmaan läänistä on tietoja ja havaintoja suomalaisten naisten ja neuvostosotavankien seurustelusta yhdestätoista kunnasta: Degerby,¹¹¹ Helsinki,¹¹² Helsingin maalaiskunta,¹¹³ Hyvinkää,¹¹⁴ Karjaa,¹¹⁵ Kirkkonummi,¹¹⁶ Mäntsälä,¹¹⁷ Orimattila,¹¹⁸ Sammatti,¹¹⁹ Sipoo (Mårtensby)¹²⁰ ja Tuusula,¹²¹ Näistä paikkakunnista syntyi lapsia ainakin Helsingissä, Mäntsälässä, Orimattilassa ja Sipoossa.

Uudenmaan läänissä asui sotavuosina 16,2 % ja yksinomaan Helsingissä noin 7 % maan väestöstä. Maaseudulla maatalous oli jokseenkin merkityksellistä, sillä 12,3 % maan peltoalasta oli vuonna 1941 läänin alueella. Läänissä oli myös monta teollisuuspaikkakuntaa, ja tästä syystä esiintyi myös neuvostosotavankien seurustelua työläisnaisten kanssa. Eräs tällainen oli Helsingin Vaasankadulla asuva siivooja ja 40-vuotias yksinhuoltaja. Hän seurusteli syksyllä 1943 ja keväällä 1944 *Grigori Penkovej* -nimisen neuvostosotavangin kanssa. Naisella oli kaksi aviotonta lasta, joiden iät olivat 16 ja 13 vuotta.¹²² Puotinharjun kartanoon (Botby gård) sijoitettujen neuvostosotavankien luona kävi kesällä 1944 useita naisia, mm. 43- ja 35-vuotiaat rouvat. Naiset veivät vangeille ruokapaketteja ja viinaa. Sotavankien kanssa oli havaittu kuljeskelemassa naisia, ja koska vangit valmistivat koreja tupakkaa, leipää ja rahaa vastaan, saattoivat he käydä ostamassa kaljaa Lampilan kioskista.¹²³ Muutakin seurustelua pääkaupungin naisten kanssa esiintyi ja syntyi

¹¹¹ Hans-Erik Hagelbergin muistelmä. Suomi, sotavangit ja ihmisluovutukset 1939–55 - tutkimushankkeen kokoelma. Kansallisarkisto

¹¹² Valpon ilmoitukset 30.11.1941 ja N:o 333/25.2.1942, Venäläisen sotavangin kirje ”heilallensa” 15.12.1943. Freedy Kekäläisen muistiinpano 9.3.1944. Valpon virkailija T. Helldanin ilmoitus pääosastolle Puodinkylän kartanoon sijoitetusta venäläisistä sotavangeista 23.8.1944. Sotavankileirit. Kansio 595. EK-Valpo I. Kansallisarkisto, Vastaukset nro 521 ja 714. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely. Museovirasto, Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 8. Kansallisarkisto

¹¹³ Freedy Kekäläisen ilmoitus ryssävankien ”kohtelusta” Tapanilassa 6.5.1943. EK-Valpo I. Sotavankileirit. Kansio 595. Kansallisarkisto

¹¹⁴ Sirkku Peltosen muistelmä 348/1881. Muistitietotoimikunta. Työväen Arkisto, Vastaus nro 825. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹¹⁵ MV:K 34/Vastaus nro 355. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹¹⁶ Hans-Erik Hagelbergin muistelmä. Suomi, sotavangit ja ihmisluovutukset 1939–55 - tutkimushankkeen kokoelma. Kansallisarkisto

¹¹⁷ MV:K 34/Vastaukset nro 2015 ja 2515. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹¹⁸ MV:K 34/Vastaus nro 2086. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹¹⁹ MV:K 34/Vastaus nro 399. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹²⁰ MV:K 34/Vastaus nro 1585. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹²¹ MV:SO/Vastaus nro 1238. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely. Museovirasto

¹²² Venäläisen sotavangin kirje ”heilallensa” 15.12.1943. Freedy Kekäläisen muistiinpano 9.3.1944. EK-Valpo I. Sotavangit. Kansio 595. Kansallisarkisto

¹²³ Valpon virkailija T. Helldanin ilmoitus pääosastolle Puodinkylän kartanoon sijoitetuista venäläisistä sotavangeista 23.8.1944. Sotavankileirit. Kansio 595. EK-Valpo I. Kansallisarkisto

myös lapsia,¹²⁴ sillä seurustelumarkkinoilla esiintyi miesvajetta sekä koko läänissä että Helsingissä.

Hämeen lääni

Hämeen läänissä on tietoja ja havaintoja suomalaisten naisten ja neuvostosotavankien seurustelusta 17 kunnasta: Hauho,¹²⁵ Juupajoki,¹²⁶ Jämsä,¹²⁷ Kuhmalahti,¹²⁸ Kuhmoinen,¹²⁹ Lammi,¹³⁰ Loppi,¹³¹ Luopioinen,¹³² Nastola,¹³³ Padasjoki,¹³⁴ Ruovesi,¹³⁵ Somero,¹³⁶ Sysmä,¹³⁷ Sääksmäki,¹³⁸ Tammela,¹³⁹ Tampere¹⁴⁰ ja Ypäjä.¹⁴¹ Näistä paikkakunnista syntyi lapsia ainakin Hyvinkäällä, Juupajoella, Jämsässä, Lammilla, Luopioisissa, Padasjoella ja Nastolassa.

Hämeen lääni käsitti ns. Kanta-Hämeen ja Pirkka-Hämeen. Läänissä asui 12,5 % maan väestöstä. Maatalous oli suunnilleen samaa luokkaa, sillä 13,8 % maan peltoalasta sijaitsi vuonna 1941 läänin alueella, mutta siellä oli myös suhteellisen paljon teollisuuspaikkakuntia. Suurin osa asekelteisistä miehistä oli kuitenkin kutsuttu palvelukseen ja alueella oli ainoastaan pienehkö määrä saksalaisia sotilaita, jotka lisäksi useimmiten olivat läpikulkumatkalla.

Vuoden 1944 alussa pyrkivät Valpon raportin mukaan Hartolan Vastamäen kylän kaksi naista seurustelemaan neuvostosotavankien kanssa ja olivat tässä

¹²⁴ MV:SO/Vastaukset nro 521 ja 714. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely. Museovirasto, Ulkomaalaisten sotilaiden lapset 1940–48 Suomessa -hanke. SvVastaus 8. Kansallisarkisto

¹²⁵ MV:K 34/Vastaus nro 1592. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹²⁶ MV:K 34/Vastaus nro 1181. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹²⁷ MV:K 34/Vastaus nro 847. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹²⁸ MV:K 34/Vastaus nro 2136. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹²⁹ MV:K 34/Vastaus nro 783. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹³⁰ MV:K 34/Vastaus 162. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹³¹ MV:K 34/Vastaus nro 2046. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹³² Juha Muurisen ohjelmassa Vaiettu salaisuus. Neuvostosotavankien suomalaiset lapset. 22.4.2009.

MTV3, Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940-48 –hanke. SvVastaus 11. Kansallisarkisto

¹³³ Kotijoukkojen esikunnan toimistopäällikkö R. Ellilän kirjelmä sotavankikarkureista Valtiolliselle poliisille 20.4.1942. Sotavankileirit. Kansio 595. EK-Valpo I, Kansallisarkisto, Vastaus nro 1306. Museoviraston kysely. Museovirasto, Ulkomaalaisten sotilaiden lapset 1940-48 Suomessa –hanke. SvVastaus 13. Kansallisarkisto

¹³⁴ MV:K 34/Vastaus nro 1046. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹³⁵ MV:K 34/Vastaus nro 100. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹³⁶ MV:K 34/Vastaus nro 2401. Museoviraston kysely. Museovirasto, Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 9. Kansallisarkisto

¹³⁷ MV:K 34/Vastaus nro 1956. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹³⁸ MV:K 34/Vastaus nro 1005. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹³⁹ MV:K 34/Vastaus nro 1220. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁴⁰ Valpon Tampereen osaston tilannekatsaus 7.3.1942. Sotavankileirit. Kansio 595. EK-Valpo I. Kansallisarkisto

¹⁴¹ MV:K 34/Vastaus nro 1244. Museoviraston kysely. Museovirasto

tarkoituksessa vieneet vankeja asuntoonsa.¹⁴² Kuhmoisissa useat paikalliset naiset seurustelivat neuvostosotavankien kanssa.¹⁴³ Padasjoen eräässä kylässä lestadiolaistyttö synnytti lapsen sotavangille, ja eräs kartanonrouva seurusteli sotavangin kanssa. Kun hänen agronomimiehensä tuli lomalle, sotavanki järjestettiin pois.¹⁴⁴

Valpon Tampereen osasto pahoitteli talvella 1942 ”helläsydämisää” naisia, jotka edelleen tuppasivat jakamaan neuvostosotavangeille ei vain tupakkaa, vaan myös osan niukoista elintarvikkeistaan. Voiman Lapintie 28:n varrella sijaitsevan kaupan myyjättäret riensivät 24.2.1942 sotavankien luo tuoden heille voileipiä ja tupakkaa. Kun eräät talossa asuvat henkilöt olivat närkästyksissään tiedustelleet asiaa, olivat myyjättäret selittäneet, että konttorissa heitä ymmärrettiin täydellisesti eikä menettelyä laisinkaan moitittu, sillä kyseessä oli ihmisystävällinen teko, ”josta vangit olivat olleet kovin mielissään”.¹⁴⁵ Nastolassa oli joka talossa neuvostosotavankia, ja he saivat liikkua melko vapaasti. Sotavangit seurustelivat talojen tyttären kanssa ja Metsäkylässä syntyi neljä sotavankien lasta.¹⁴⁶ Päijät-Hämeen eli Lahden suojeluskuntapiirin Nastolan sotavankijärjestelyleiriltä karkasi yöllä 12.4.1942 kolme neuvostosotavankia. Valpon selvityksen mukaan 21-vuotias nainen oli edellisenä iltana liikuskelut sotavankileirin läheisyydessä ja sotavankikarkurit olivat saaneet majapaikan ja ruokaa hänen luonaan. Sopivan lainsäädännön puuttuessa naista ei tuomari *Eero Rydmanin* ilmoituksen mukaan kuitenkaan voitu syyttää mistään.¹⁴⁷

Viipurin lääni

Viipurin läänissäkin on tietoja ja havaintoja suomalaisten naisten ja neuvostosotavankien seurustelusta 15 kunnasta: Antrea,¹⁴⁸ Jääski,¹⁴⁹ Kirvu,¹⁵⁰ Kymi,¹⁵¹ Käkisalmi,¹⁵² Lappee,¹⁵³ Miehikkälä,¹⁵⁴ Muolaa,¹⁵⁵ Parikkala,¹⁵⁶

¹⁴² Valpon Kotkan osaston vs. päällikkö Vilho Kojon kirjelmä pääosastolle 14.2.1944. Päällikkö Paavo Kastarin kirjelmä Kotijoukkojen esikunnalle 15.2.1944. EK-Valpo I. Sotavankileirit. Kansio 595. Kansallisarkisto

¹⁴³ MV:K 34/Vastaus nro 1757. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁴⁴ MV:K 34/Vastaus nro 1046. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁴⁵ Valpon Tampereen osaston tilannekatsaus 7.3.1942. Sotavankileirit. Kansio 595. EK-Valpo I, Kansallisarkisto

¹⁴⁶ MV: K34/Vastaus nro 1306. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁴⁷ Kotijoukkojen esikunnan toimistopäällikkö R. Ellilän kirjelmä sotavankikarkureista Valtiolliselle poliisille 20.4.1942. Sotavankileirit. Kansio 595. EK-Valpo I, Kansallisarkisto

¹⁴⁸ MV:SO/Vastaus nro 656. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely. Museovirasto

¹⁴⁹ MV:K 34/Vastaukset nro 251 ja 1183. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁵⁰ MV:K 34/Vastaus nro 391. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁵¹ MV:SO/Vastaus nro 1150. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely, Vastaus nro 1769. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁵² MV:SO/Vastaus nro 471. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely, Vastaus nro 307. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁵³ Ilmoitus pääosastolle 25.11.1941. Sotavankileirit. Kansio 595. EK-Valpo I. Kansallisarkisto

Raivola,¹⁵⁷ Rautjärvi,¹⁵⁸ Ruokolahti,¹⁵⁹ Vahviala,¹⁶⁰ Valkjärvi,¹⁶¹ Viipurin maalaiskunta (Kilpeenjoki),¹⁶² Virolahti¹⁶³ ja Äyräpää.¹⁶⁴ Näistä kunnista syntyi lapsia ainakin Jääskessä, Kirvussa, Lappeessa ja Ruokolahdella.

Viipurin läänissä asui sotavuosina väestökirjanpidon mukaan 11,0 % maan väestöstä. Tilastoihin ei ole läänin osalta vuodelle 1941 merkitty tietoja peltoalasta. Siviiliväestön siirtoja oli tosin paljon, sillä ns. luovutettu alue evakuoitiin vuonna 1940, loppukesällä 1941 alkoi evakkojen paluumuutto ja kesällä 1944 evakuoitiin taas silloin uudestaan luovutetut alueet. Alueluovutus johti siihen, että Viipurin lääni lakkautettiin ensiksi erillisenä alueena ja myöhemmin myös väestökirjanpidollisena yksikkönä. Etelä-Karjalasta ja muista alueista muodostettiin Kymen lääni.

Mikkelin lääni

Mikkelin läänistä on tietoja tai havaintoja suomalaisten naisten ja neuvostosotavankien seurustelusta yhdeksästä kunnasta: Hartola,¹⁶⁵ Kangasniemi¹⁶⁶ Joutsa,¹⁶⁷ Juva,¹⁶⁸ Mikkelä (Visulahti),¹⁶⁹ Pieksämäki,¹⁷⁰ Rantasalmi,¹⁷¹ Savonlinna (Laukansaari),¹⁷² Sysmä,¹⁷³ Sääminki ja Virtasalmi.¹⁷⁴ Näistä paikkakunnista lapsia syntyi ainakin Rantasalmella, Sysmässä ja Virtasalmella.

¹⁵⁴ Sakari Sipiläisen Virolahden ja Miehikkälän pitäjien siviilisotavankeja koskeva ilmoitus Valpolle 16.7.1942. Sotavankileirit. Kansio 595. EK-Valpo I. Kansallisarkisto

¹⁵⁵ MV:K 34/Vastaus nro 307. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁵⁶ Valpon sotavanki Pekka Ananjinia koskeva raportti. EK-Valpo I. Kansio 156. Kansallisarkisto

¹⁵⁷ MV:K 34/Vastaus nro 1154. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁵⁸ MV:K 34/Vastaus nro 2428. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁵⁹ MV:K 34/Vastaus nro 1765. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁶⁰ MV:SO/Vastaus nro 418. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely. Museovirasto

¹⁶¹ Päämajan valvontaosaston katsaus syyskuulta 1942 (21.10.1942). EK-Valpo I. Sotavankileirit.

Kansio 595. Kansallisarkisto

¹⁶² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 2. Kansallisarkisto

¹⁶³ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–40 -hanke. SvVastaus 18. Kansallisarkisto

¹⁶⁴ MV:K 34/Vastaus nro 440. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁶⁵ Valpon Kotkan osaston vs. päällikkö Vilho Kojon kirjelmä pääosastolle 14.2.1944, Päällikkö Paavo Kastarin kirjelmä Kotijoukkojen esikunnalle 15.2.1944. EK-Valpo I. Sotavankileirit. Kansio 595.

Kansallisarkisto

¹⁶⁶ MV:K 34/Vastaus nro 553. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁶⁷ MV:K 34/Vastaukset nro 314 ja 459. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁶⁸ MV:K 34/Vastaus nro 2454. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁶⁹ Salovaaara 1999, 53

¹⁷⁰ Valpon Kuopion osaston tilannekatsaukset 6.5 ja 4.11.1943. Tilannekatsaukset. Alaosastot. Kansio 1401. EK-Valpo I. Kansallisarkisto

¹⁷¹ MV:K 34/Vastaus 1388. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁷² MV:K 34/Vastaus nro 1152. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁷³ MV:K 34/Vastaus nro 1956. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁷⁴ MV:K 34/Vastaus nro 1396. Museoviraston kysely. Museovirasto

Mikkelin lääni käsitti sotavuosina Savon. Läänissä asui vain 5,6 % maan väestöstä ja maan peltoalasta 6,2 % sijaitsi vuonna 1941 läänin alueella. Virtasalmella eräät paikalliset naiset suhtautuivat hyvin lempeästi neuvostosotavankeihin ja siellä syntyi ainakin yksi aronpojan vauva.¹⁷⁵

Kuopion lääni

Kuopion läänistä on tietoja tai havaintoja suomalaisten naisten ja neuvostosotavankien seurustelusta 17 kunnasta: Eno,¹⁷⁶ Heinävesi,¹⁷⁷ Iisalmi,¹⁷⁸ Joensuu,¹⁷⁹ Karttula,¹⁸⁰ Kitee,¹⁸¹ Kiuruvesi,¹⁸² Kuopio,¹⁸³ Kuopion maalaiskunta,¹⁸⁴ Kuusjärvi (Outokumpu),¹⁸⁵ Leppävirta,¹⁸⁶ Pälkjärvi,¹⁸⁷ Rautalampi,¹⁸⁸ Siilinjärvi,¹⁸⁹ Sonkajärvi,¹⁹⁰ Tohmajärvi,¹⁹¹ Varkaus¹⁹² ja Vesanto.¹⁹³ Lapsia syntyi näistä paikkakunnista ainakin Karttulassa, Kuopion maalaiskunnassa, Leppävirralla, Pälkjärvellä, Rautalammilla, Sonkajärvellä ja Varkaudessa.

Kuopion läänissä asui sotavuosina 11,0 % maan väestöstä ja vuonna 1941 10,7 % maan peltoalasta sijaitsi läänin alueella. Läänin erityispiirteenä on suomensukuisten sotavankien suuri osuus maataloustöihin sijoitetuissa neuvostosotavangeista.¹⁹⁴ Tohmajärven sotavankityömaalla havaittiin maaliskuussa 1943 suomalaisten naisten ”seurustelun halua” sotavankien kanssa. Eräs

¹⁷⁵ MV:K 34/Vastaus nro 1396. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁷⁶ Valpon etsivä Lauri Tirkkosen ilmoitus Enon pitäjän Uimaharjussa olevan sotavankileirin vartiointista 29.3.1943. EK-Valpo I. Sotavankileirit. Kansio 595, Valpon Joensuun osaston tilannekatsaus 5.4.1943. Tilannekatsaukset. Alaosastot. Kansio 1401. EK-Valpo I. Kansallisarkisto

¹⁷⁷ MV:K 34/Vastaus nro 213. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁷⁸ MV:SO/Vastaus nro 1098. Helsingin yliopiston sosiologian laitos. Museovirasto

¹⁷⁹ Valpon Joensuun osaston tilannekatsaus 5.10.1943. Tilannekatsaukset. Alaosastot. kansio 1401. EK-Valpo I. Kansallisarkisto

¹⁸⁰ Valpon Kuopion osaston tilannekatsaus 4.11.1943. Tilannekatsaukset. Alaosastot. Kansio 1401. EK-Valpo I. Kansallisarkisto, Vastaus nro 335. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely. Museovirasto

¹⁸¹ MV:K 34/Vastaus nro 232. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁸² MV:K 34/Vastaus nro 863. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁸³ Valpon Kuopion osaston tilannekatsaus 6.11.1941. Tilannekatsaukset. Alaosastot. Kansio 1400. EK-Valpo I. Kansallisarkisto

¹⁸⁴ MV:K 34/Vastaus nro 323. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁸⁵ MV:K 34/Vastaukset nro 305 ja 2161. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁸⁶ MV:K 34/Vastaus nro 366. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁸⁷ MV:K 34/Vastaus nro1296. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁸⁸ MV:K 34/Vastaus nro 1721. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁸⁹ MV:K 34/Vastaukset nro 1985 ja 2326. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁹⁰ MV:K 34/Vastaus nro 269. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁹¹ Valpon Joensuun osaston tilannekatsaukset 5.4. ja 7.7.1943. Tilannekatsaukset. Alaosastot. Kansio 1401, Sotavankileirit. Kansio 596. EK-Valpo I. Kansallisarkisto

¹⁹² MV:K 34/Vastaus nro 1809. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁹³ MV:K 34/Vastaus nro 869. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁹⁴ Hokkanen 1994, 55–57

paikallinen nainen tavattiin ”vankijoukosta piiloutuneena määrättyssä tarkoituksessa”. Keväämmällä elintarvikkeita virtasi Tohmajärven sahalla neuvostosotavankien kätköihin. Tarkastuksessa tavattiin Valpon Joensuun osaston mukaan ”leiriltä aikamoiset määrät jauhoja, perunoita ja sianlihaa. Seurauksina tällaisista herkutteluista on ollut suhteet naisiin, jotka ovat alentuneet ryssien nautintohimon välikappaleeksi”.¹⁹⁵

Valpon Joensuun osaston tilannekatsauksessa syyskuulta 1943 todettiin: ”Sotavangeilla näyttää edelleenkin olevan kova vetovoima naisiimme nähden, sillä kolme, neljä naista oli tavattu seurustelemassa sotavankien kanssa ja sotavangeilta puolestaan naisilta palkkioksi saamiaan elintarpeita asuinparakkien kätköistä”.¹⁹⁶

Oulun lääni

Oulun läänistä on tietoja ja havaintoja paikallisten naisten seurustelusta neuvostosotavankien kanssa kahdeksasta kunnasta: Haapajärvi,¹⁹⁷ Haapavesi,¹⁹⁸ Kalajoki,¹⁹⁹ Nivala,²⁰⁰ Siikajoki,²⁰¹ Sotkamo,²⁰² Suomussalmi,²⁰³ Tyrnävä²⁰⁴ ja Yli-Ii²⁰⁵. Näistä paikkakunnista syntyi sotavankien lapsia ainakin kahdessa kunnassa: Haapavedellä ja Suomussalmella.

Oulun lääni käsitti sotavuosina Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun. Läänin alue oli suuri, mutta väestöluvultaan se oli keskitasoa käsittäen 8,8 % Suomen väestöstä. Maatalous oli suhteellisen merkittävää, sillä maan peltoalasta 9,7 % sijaitsi vuonna 1941 läänin alueella. Suurin osa asekelppoisista suomalaisista miehistä oli kutsuttu palvelukseen. Läänissä oli kuitenkin myös saksalaisia huoltojoukkoja ja sotilaskuljetuksia eikä seurustelunhaluisista miehistä liene tästä syystä ollut kovin suurta puutetta. Tämä seikka selittänee suhteellisen harvat seurustelutapaukset, joiden pääosa selvästi liittyy läänin lounaisosaan. Näillä tienoilla ei juuri ollut saksalaisia sotilaita.

¹⁹⁵ Valpon Joensuun osaston tilannekatsaukset 5.4. ja 7.6.1943. Tilannekatsaukset. Alaosastot. Kansio 1401, Sotavankileirit. Kansio 596. EK-Valpo I, Kansallisarkisto

¹⁹⁶ Valpon Joensuun osaston tilannekatsaus 5.10.1943. Tilannekatsaukset. Alaosastot. Kansio 1401. EK-Valpo I, Kansallisarkisto

¹⁹⁷ MV:K 34/Vastaus nro 241. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁹⁸ MV:K 34/Vastaus nro 426. Museoviraston kysely. Museovirasto

¹⁹⁹ MV:K 34/Vastaus nro 2276. Museoviraston kysely. Museovirasto

²⁰⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–40 –hanke. SvVastus 14. Kansallisarkisto

²⁰¹ MV:K 34/Vastaus nro 1960. Museoviraston kysely. Museovirasto

²⁰² MV:K 34/Vastaus nro 1883. Museoviraston kysely. Museovirasto

²⁰³ MV:K 34/Vastaus nro 193. Museoviraston kysely. Museovirasto

²⁰⁴ Valpon Oulun osaston tilannekatsaus 6.9.1943. Tilannekatsaukset. Alaosastot. Kansio 1402. EK-Valpo I, Kansallisarkisto

²⁰⁵ MV:K 34/Vastaus nro 5. Museoviraston kysely. Museovirasto

Lapin lääni

Lapin läänistä on tietoja ja havaintoja suomalaisten naisten ja neuvostosotavankien seurustelusta ainoastaan neljästä kunnasta: Kemi,²⁰⁶ Rovaniemi,²⁰⁷ Rovaniemen maalaiskunta²⁰⁸ ja Yli-Tornio.²⁰⁹ Näistä paikkakunnista syntyi lapsia ainakin Rovaniemen maalaiskunnassa.

Lapin läänissä asui sotavuosina 3,7 % maan väestöstä ja maan peltoalasta 1,7 % sijaitti läänin alueella. Suurin osa asekelteisistä suomalaisista miehistä oli kutsuttu palvelukseen. Koska läänissä oli kuitenkin runsaasti saksalaisia huoltojoukkoja, seurustelumarkkinoilla ei ollut miesvajetta. Läänissä lienee osittain tästä syystä esiintynyt suomalaisten naisten suhteellisen vähäistä seurustelua neuvostosotavankien kanssa. Toinen vaikuttava seikka oli läänin pieni väkiluku, jonka johdosta seurustelumarkkinoilla ei voinut olla kovin runsaasti nuoria naisia.

Kevättalvella 1943 Valpon Rovaniemen osasto pahoitteli tilannekatsauksessaan saksalaisten tapaa laskea katsomiaan luotettavia ukrainalaista ja volgansaksalaista alkuperää olevia sotavangeja ”melkeinpä kirjaimellisesti vapaaksi”. Nämä sotavangit liikuskelivat ”niin töissään päivisin kuin kerjuulla ja riijuulla ynnä joutilaina muutenkin vetelehtien iltaisin (...)”. Näiden joukossa oli mm. kaksi ukrainalaista sotavankia, jotka ”kiittelivät saksalaisten suovan heille yllin kyllin kaikenmoisia erivapauksia, jopa yksin vääpelinsä yllyttäneen heitä käyttämään suomalaisia naisia `kunhan vain eivät joutuisi siitä kiinni`”.²¹⁰ Leireihin suljetuilla neuvostosotavangeilla ei tosin Valpon heinäkuun 1943 tilannekatsauksen mukaan ollut ”yhtä moschna-päivät” kuin saksalaisten ”lempilapsilla” eli ukrainalaisilla ja vlasovilaisilla luottovangeilla. Näillekin vangeille paikalliset asukkaat hankkivat syötävää: ”Heille tuodaan kotoakin joku paketti tuliaisiksi, mutta sitä yleisempi on tapa luovuttaa ruokailuajoina vangeille omista eväistä syömättä jääneet leivänkappaleet tai muut ravinnonjätteet, monesti sauhoineen. Kemistä tunnumme vanhan moprilaisen akkaryhmän, joka aivan järjestelmällisesti keräilee pakettiaineksia, sekä omille turvasäilöläisille että myös, kuten tuttavilleen avoimesti myöntävät, Ajoksen leirin iivanoille. Heinäkuullakin saatiin useampi sellainen paketti kokoon, sisältönään ainakin leipää, voita ja korviketta”.²¹¹ Katsauksessa mainittu MOPR oli, kuten esityksestä on jo ilmennyt, kansainvälinen punainen vankiapu, jota järjestettiin usein poliittisten vankien naisomaisten toimesta jo 1920- ja 1930-luvulla.

²⁰⁶ Valpon Rovaniemen osaston tilannekatsaus 9.11.1942. Sotavankileirit. Kansio 596. EK-Valpo I. Kansallisarkisto

²⁰⁷ Valpon Rovaniemen osaston tilannekatsaus 5.8.1943. Tilannekatsaukset. Alaosastot. Kansio 1402. EK-Valpo I. Kansallisarkisto

²⁰⁸ MV:K 34/Vastaus nro 1399. Museoviraston kysely. Museovirasto

²⁰⁹ MV:SO/Vastaus nro 1089. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely. Museovirasto

²¹⁰ Valpon Rovaniemen osaston tilannekatsaus 5.3.1943. Tilannekatsaukset 1943. Alaosastot. Kansio 1402. EK-Valpo I. Kansallisarkisto

²¹¹ Valpon Rovaniemen osaston tilannekatsaus 5.8.1943. Tilannekatsaukset. Alaosastot. Kansio 1402. EK-Valpo I, Kansallisarkisto

Itä-Karjala

Suomalaisten joukkojen valloittamassa Itä-Karjalassa oli noin 84 000 Venäjän kansalaista, ja koska neuvostoviranomaiset olivat kutsuneet asekuntoiset miehet palvelukseen ja evakuoineet osan siviiliväestöstä, olivat naiset, vanhukset ja lapset yliedustettuina alueelle jääneissä asukkaissa. Lisäksi oli Suomen armeijan palveluksessa alueelle saapuneita suomalaisia lottia ja muita naisia. Tästä huolimatta seurustelumarkkinoilla vallitsi naisten suurta vajetta ja alueella olevat naiset löysivät helposti seurustelukumppaneita suomalaisista miehistä. Suomen miehitysjoukoissa asenne neuvostosotavankeihin lienee Itä-Karjalassa ollut erityisen torjuva, jonka johdosta seurustelu neuvostosotavankien kanssa lienee käytännössä ollut lähes mahdotonta.

Näistä syistä ei ole mikään yllätys, että löytyy ainoastaan yksi muistelu seurustelusta neuvostosotavangin kanssa. Syyskuussa 1943 oli Valpon johtaja *Arno Anthonin* raportin mukaan Vasenin varuskorjaamon ompelijattaren todettu seurustelleen ”lämpimästi” korjaamossa olevan Alexi -nimisen (pitänee olla Aleksei) sotavangin kanssa. Samanaikaisesti ompelijatar oli ”kanssakäymisessä” myöskin korkea-arvoisten suomalaisten upseerien, mm. Vasenissa taisteluvälinetoimistossa olevan noin 50-vuotiaan majurin (lyhyt, tanakka, harmahtava tukka) ja erään Syvärin puolessa palvelevan pioneerikapteenin (myös noin 50-vuotias, hoikka ja hieman kumaraharteinen) kanssa; sitä paitsi ompelijattarella on useita muitakin upseerisuhteita.”²¹²

Maan kattava yhteenveto

Yhdistämällä em. läänikohtaisia tietoja ja havaintoja syntyy seuraava maan kattava katsaus:

Taulukko 3. Muistelu- ja asiakirjojen läänikohtaiset havainnot seurustelusta ja syntyneistä lapsista (n)

Lääni	Seurustelut	Syntyneitä lapsia
Vaasa	27	6
Turku ja Pori	18	4
Uusimaa	11	4
Häme	17	7
Viipuri	16	4
Mikkeli	11	3
Kuopio	18	7
Oulu	8	2

²¹² Valpon päällikkö Arno Anthonin kirjelmä päämajan järjestelyosastolle 29.9.1943. EK-Valpo I. Sotavankileirit. Kansio 595. Kansallisarkisto

Lääni	Seurustelut	Syntyneitä lapsia
Lappi	4	1
Itä-Karjala	1	-
Ahvenanmaa	-	-
Yhteensä	132	38

Taulukosta ilmenee, että tietoja ja havaintoja seurustelusta suomalaisten naisten ja neuvostosotavankien kanssa on käytetyssä muistelmaja- ja asiakirja-aineistossa yhteensä 132 ja vastaavasti syntyneistä lapsista 38. Tosin neljässä näistä kunnista syntyi enemmän kuin yksi sotavangin lapsi. Koska lasten tarkkaa lukumäärää ei mainita, asia jää epävarmaksi, mutta käytetty muistelmaja-aineisto viittaisi ehkä 42–50 sotavangin siittämään lapseen.

On kuitenkin syytä tähdentää em. muistelmaja- asiakirja-aineiston kertovan ainoastaan osan seurustelusta ja syntyneistä lapsista ja tosiasiallisten lukujen olevan moninkertaisia. Em. tietojen perusteella voidaan kuitenkin todeta, että seurustelua esiintyi varmuudella jokaisessa läänissä – Ahvenanmaan lääniä lukuun ottamatta. Käytetty aineisto näyttää lisäksi olleen uskottava, sillä havaintoja seurustelusta on etenkin maatalousvaltaisilta alueilta, joilla suurin osa maataloustöihin sijoitetuista sotavangeista oli. Taulukon lukujen perusteella näyttäisi siltä, että sotavankien kanssa seurustelleista naisista noin kolmannes olisi synnyttänyt lapsen. Kun jatkosodanaikaisten neuvostosotavankien on väestötieteellisessä katsauksessa arvioitu siittäneen yhteensä noin pari sataa lasta, johtaisi tämä havainto päätelmään, että neuvostosotavankien kanssa sukupuoliyhteydessä olleiden suomalaisten naisten määrä voisi olla noin 600.

Keitä olivat seurustelevat naiset?

Keitä olivat ne naiset, jotka ryhtyivät sukupuoli-seurusteluun sotavankien kanssa? Esityksessä vastataan tähän kysymykseen tuonnempana. Ilmeistä on kuitenkin, että sotavankien kanssa seurustelevat naiset koostuivat useista ryhmistä, kuten maatilojen emännistä, muista jo naimisissa olevista rouvista, sota- ja muista leskistä, talojen tyttäristä, piioista ja karjakoista. Lisäksi seurusteleviin kuului eri yhtiöiden palveluksessa olevia naisia, huoltolaitosten naisia, ikäneitoja ja vammaisia naisia, irtolaisnaisia, lottia sekä venäjänkielentaitoisia naisia. Yhteensä kymmenkunta selvästi toisistaan erottuvaa, seurustellutta naisryhmää on todettavissa. Näitä ryhmiä valaistaan jatkossa.

Aviopari ennen sotia. Miehen ollessa sotilaspalveluksessa jatkosodassa nainen synnytti neuvostosotavangin lapsen. – A married Finnish couple in the prewar years. While the husband served in the Finnish Armed Forces during the Continuation War, the wife had a relationship with a Soviet prisoner of war and gave birth to a child. *Kansallisarkisto*

Maatilojen emännät

Useissa muistelmissa mainitaan, kuinka jo naimisissa olevat maatilojen emännät seurustelivat neuvostosotavankien kanssa talojen isäntien palveluksessa rintamalla. Satakuntalaisen emännän avioliitto oli rakoillut jo ennen sotaa ja sodan puhjettua pari ajautui toisistaan erilleen. Vuokratilalle emännän avuksi tuli Moskovan eteläpuolelta kotoisin oleva neuvostosotavanki, joka osan ajasta työskenteli myös toisessa talossa. Emäntä ja sotavanki alkoivat seurustella ja sen seurauksena syntyi

keväällä 1945 Liisa-tyttö.²¹³ Muistiossaan 19.11.1943 sotavankitarkastaja *Sulo Malmille* Pirkka-Hämeen suojeluskuntapiirin komentaja, everstiluutnantti *A. Järvinen* selitti, että kun miesväkeä ei tiloilla ollut juuri lainkaan, saattoivat sotavangit helposti päästä ”isäntäryssiksi”.²¹⁴ Tällä Järvinen lienee tarkoittanut etenkin sitä, että yksittäisten tilojen sotavangit olivat hankkineet jonkinlaisen todellisen vaikutusvallan töiden ja talon olojen järjestelyissä, mutta kyse lienee ollut myös siitä, että eräät sotavangit olivat ottaneet itselleen poissaolevan isännän paikan myös emännän vuoteessa.

Kuopion läänin Rautalammilla eräiden talojen emäntien kerrotaan seurustelleen neuvostosotavankien kanssa isäntien ollessa rintamalla. Seurustelun seurauksena syntyi muistelmatiedon mukaan ”Pikku-Iivanoita”.²¹⁵ Turun ja Porin läänin Parkanossa eräs paikkakuntalainen emäntä ja soteleski nukkui vuoteessa neuvostosotavangin kanssa. Asiasta syntyi paikallinen skandaali ja pysyi sellaisena vielä neljä vuosikymmentä myöhemmin.²¹⁶ Myös Halikossa maatilan emäntä synnytti neuvostosotavangin lapsen.²¹⁷ Vaasan läänin Ähtärissä erään talon emäntä synnytti tyttölapsen neuvostosotavangille.²¹⁸

Osa tällaisista tapauksista johti avioeroon. Oulun läänin Siikajoella tuli emännän seurustelusta sotavangin kanssa avioero, kun isäntä lomalle tullessa löysi vingin emännän vierestä.²¹⁹ Tammelalaisen rintamamiehen saapuessa lomalle kotitilalleen Hämeen läänissä ilmeni, että talon emäntä oli neuvostosotavangin kanssa. Isäntä otti avioeron ja meni uudestaan naimisiin toisen naisen kanssa.²²⁰ Vaasan läänin Vähäkyrössä oli neuvostosotavankeja useilla tiloilla. Vankeja pidettiin yleisesti talon väkeä kuuluvina ja he liikkuivat melko vapaasti. Eräs emäntä paikkakunnalla seurusteli sotavangin kanssa. Aviomiehen palattua rintamalta seurustelu aiheutti avioeron.²²¹

Sotavankien kanssa seurustelleista emännistä ei muistelmista juuri löydy yksityiskohtaisia tietoja. Voitaneen kuitenkin otaksua emäntien ja maataloille sijoitettujen sotavankien joutuneen läheiseen kosketukseen talon maatalous- ja karjanhoitotöissä, ruokailussa ja iltaskareiden parissa. Koska sotavangit majoitettiin ko. maatilojen piharakennuksiin, renkitupiin, aittoihin, saunoihin yms., lienee yöllinen, hiljainen ja oletettavasti usein salainenkin kanssakäyminen järjestynyt jokseenkin helposti. Seurustelun syntymiseen on todennäköisesti vaikuttanut myös isännän ehkä useiden kuukauden mittainen poissaolo tilaltaan,

²¹³ Wilms 2010, 45

²¹⁴ Mikkola 1976, 28

²¹⁵ MV:K 34/Vastaus nro 1721. Museoviraston kysely. Museovirasto

²¹⁶ MV:K 34/Vastaus nro 44. Museoviraston kysely. Museovirasto

²¹⁷ Kerstin ”Pian” Nylundin muistelmä. Suomi, sotavangit ja ihmislouvatukset 1939–55 - tutkimushankkeen kokoelma. Kansallisarkisto

²¹⁸ MV:K 34/Vastaus nro 714. Museoviraston kysely. Museovirasto

²¹⁹ MV:K 34/Vastaus nro 1960. Museoviraston kysely. Museovirasto

²²⁰ MV:K 34/Vastaus nro 1220. Museoviraston kysely. Museovirasto

²²¹ MV:SO/Vastaus nro 638. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely. Museovirasto

mutta pelkkä isännän poissaolo ei välttämättä ole kuitenkaan saanut emäntiä ryhtymään seurusteluun heille mieluisan sotavangin kanssa. Koska osa avioliitoista rakoilee eri syistä, on mahdollista, että jo sotavankien tuloa edeltäneet aviolliset säröt ovat luoneet emäntien valmiutta solmia läheinen suhde sotavankiin. Kun sotavangit yleensä asuivat pihapiirin rakennuksissa, emännillä on saattanut olla selvästi paremmat mahdollisuudet seurustella sotavangin kuin muualla asuvan kyläläismiehen kanssa. Koska sotavankeja oli monella tilalla, heidän majoittamisensa taloihin ei useinkaan liene herättänyt erityistä huomiota. Seurustelu lienee tapahtunut hyvin usein varovaisissa muodoissa, joten on saattanut kestää pitkä aika, ennen kuin muu talonväki vähitellen pääsi selville emännän ja sotavangin suhteesta.

Muut aviovaimot ja rouvat

Ryhmä muut rouvat eivät muodosta yhtenäistä joukkoa, vaan yhteinen tekijä on ainoastaan se, että kyseessä ovat muut naimisissa olevat naishenkilöt kuin maatalojen emännät – myös siinä tapauksessa, että nämä naiset asuivat maaseudulla. Muistelmissa on useita kertomuksia tällaisista avioivoimista ja rouvista. Näissäkin tapauksissa lienee aviomiesten asepalveluksen aiheuttama poissaolo vaikuttanut rouvien taipumukseen ryhtyä seurustelemaan sotavankien kanssa. Oleellisena taustatekijänä lienee ainakin toisinaan ollut myös muita syitä kuten rakoileva avioliitto.

Vaasan läänin Alavudella rintamalla olleen kyläsuutarin vaimo alkoi seurustella neuvostosotavangin kanssa.²²² Elokuussa 1943 Valpon Vaasan osasto totesi 13:n Vaasan Pesu OY:hyn kuuluvan työntekijän toimittaneen ruokapaketteja neuvostosotavangeille. Koska kyseessä oli rikos, suoritettiin kuulusteluja. Lisäksi ilmeni, että ”eräät kommunistinaiset ovat ohi kulkiessaan vaihtaneet leivällä koreja, joita sotavangit ovat valmistaneet ja kaupitelleet. Eräs suomalaisen sotilaan vaimo on rakastunut yhteen sotavankiin niin että on lähettänyt tälle paketissa monenlaisia herkkuja ja rakkauskirjeen”.²²³ Uuraisilla neljä lasta synnyttänyt työmiehen vaimo seurusteli ukrainalaisen neuvostosotavangin kanssa jatkosodan aikana aviomiehen ollessa sotapalveluksessa. Taustana seurusteluun lienee aviomiehen poissaolon lisäksi ollut, että vaimo oli jokaisen synnytyksen yhteydessä sairastanut tuberkuloosia ja siitä syystä joutunut antamaan jokaisen pikkulapsensa muiden hoidettavaksi. Hän asui siis sotavuosina yksin mökissään, seurusteli sotavangin kanssa ja synnytti hänen lapsensa viimeisinä sotavuosina. Aviomiehen palattua avioero pantiin vireille. Seurustelu aviomiehen kanssa on kuitenkin mahdollisesti

²²² MV:K 34/Vastaus nro 1770. Museoviraston kysely. Museovirasto

²²³ Valpon Vaasan osaston tilannekatsaus 3.9.1943. Tilannekatsaukset. Alaosastot. Kansio 1401. EK-Valpo I, Kansallisarkisto

jatkunut sodan jälkeisenä aikana, sillä nainen synnytti vielä 1940-luvun loppupuoliskolla kuudennen lapsensa.²²⁴

Uudenmaan läänin Orimattilassa naimisissa oleva nuori nainen seurusteli puolalaisen neuvostosotavangin kanssa ja synnytti tälle pojan. Kertojan mukaan lapsi olisi syntynyt joko seitsemän tai yhdentoista kuukauden raskauden jälkeen, jos aviomies olisi ollut isä.²²⁵

Mikkelin läänissä maataloustöihin Pieksämäen tiloille sijoitetut neuvostosotavangit olivat useissa tapauksissa liikkuneet vapaasti kauppalassa ja sijoituspaikoissaan: ”Onpa todettu taloihin sijoitettujen sotavankien saaneen talosta suomalaisen siviilipuvun ja liikkuneen tämän turvin suomalaisena henkilönä”. Pieksämäen käräjillä käsiteltiin 14.4.1943 juttua, jossa muuan aviomies vaati avioeroa vaimostaan. Vaimo oli kansankoulunopettajan tytär ja aviomiehen väitteen mukaan vaimo oli syyllistynyt aviorikokseen maataloustöihin sijoitetun sotavangin kanssa. Oikeus katsoi teon selvitetyn ja tuomitsi avioeron.²²⁶ Sysmän Voipaalan kylässä neuvostosotavanki seurusteli talon emännän kanssa sillä seurauksella, että nainen synnytti kaksostytöt, jotka olivat aivan erinäköisiä kuin avioparin muut lapset. Tässäkin tapauksessa avioliitto päättyi avioeroon.²²⁷

Kuopion läänin Karttulassa muuan nainen seurusteli sotavangin kanssa sillä seurauksella, että syntyi tumma lapsi. Tapahtuma herätti pahennusta, varsinkin kun naisen mies oli rintamalla.²²⁸

Aviovaimon syrjähyppy sotavankien kanssa ei välttämättä johtanut avioeroon. Viipurin läänin Äyräpäässä eräs aviomies tapasi vaimonsa rakastelemassa heillä työssä olleen neuvostosotavangin kanssa. Paikallinen poliisi kävi talossa kuulustelua pitämässä. Pariskunta ei kuitenkaan eronnut.²²⁹

Sota- ja muut lesket

Sota- tai muut lesket seurustelivat useiden muistelmakertomusten mukaan neuvostosotavankien kanssa. Vaikka kertomuksia ei ole kovin runsaasti, on kuitenkin oletettavaa, että sotaleskien keskuudessa oli jonkin verran seurusteluun taipuvaisia naisia. Sotaleskistä tuli sotavuosina yhteensä noin 30 000, joista melkoinen osa jäi pysyvästi uudestaan avioitumatta.

²²⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 17. Kansallisarkisto

²²⁵ MV:K 34/Vastaus nro 2086. Museoviraston kysely. Museovirasto

²²⁶ Valpon Kuopion osaston tilannekatsaukset 4.11. ja 6.5.1943. Tilannekatsaukset. Alaosastot. Kansio 1401. EK-Valpo I, Kansallisarkisto

²²⁷ MV:K 34/Vastaus nro 1956. Museoviraston kysely. Museovirasto

²²⁸ MV:SO/Vastaus nro 335. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely. Museovirasto

²²⁹ MV:K 34/Vastaus nro 440. Museoviraston kysely. Museovirasto

Viipurin maalaiskunnassa talvisodan leski alkoi seurustella neuvostosotavangin kanssa ja synnytti tälle lapsen. Leskellä oli alaikäinen lapsi avioliitostaan.²³⁰

Uudenmaan Kirkkonummen Juusjärvellä oli leski, jolla oli tilallaan neuvostosotavanki. Vanki ajoi myllylle pukeutuneena entisen aviomiehen pukuun ja hänellä oli myös tämän taskukello. Leski ja sotavanki halusivat mennä naimisiin, mutta viranomaiset eivät suostuneet siihen.²³¹ Talvella 1942 muuan leskirouva kävi Turun ja Porin läänin Halikon pappilassa yrittämässä saada avioliittokuulutusta erään sikäläisen neuvostosotavangin kanssa. Rouva oli sitä ennen käynyt samoissa aikeissa myös Salon suojeluskuntapiirin adjutanttin luona. Valpon Turun osaston tilannekatsauksen mukaan rouva oli ”pohjustanut asiaansa sillä, että kyseellinen ryssä oli öiseen aikaan piipahtanut luonaan vissillä seuraamuksilla”. Nainen oli siis raskaana sotavangille.²³² Mikkelin läänin Joutsan Pekkarisissa eräs neuvostosotavanki yöpyi talvisodan sotalesken luona.²³³ Oulun läänin Suomussalmella kaksi leskiemäntää seurusteli neuvostosotavankien kanssa ja toinen heistä synnytti sotavangille lapsen.²³⁴

Talojen tyttäret

Yksi neuvostosotavankien kanssa seurustellut naisryhmä oli talojen tyttäret. Nämä muistuttavat jossain määrin emäntiä, joskin he olivat pitkälti naimattomia ja emäntiä nuorempia. Suuri osa heistä lienee lisäksi ollut aktiivisimmissa seurusteluiässä ja hakenut miesseuraa. Emäntien tapaan talon tyttärillä lienee yleensä ollut hieman järjestelyvaltaa tiloilla ja hyvät mahdollisuudet vaikuttaa töitä johtaviin emäntiin. On todennäköistä, että tyttären salaseurustelu joko oman tilan tai naapuritilan sotavangin kanssa on tullut emäntien tietoon aikaisemmin kuin muun talonväen tietoon. On myös mahdollista, että emännät ovat toimillaan edesauttaneet alkanutta seurustelua tai jopa mahdollistaneet sen, sillä melko usein lienee äidin ja tyttären välillä ollut välitön ja mutkaton suhde. Tosin emännät lienevät ehkä useinkin estäneet tytärtään seurustelemasta sotavangin kanssa.

Oulun läänin Haapaveden kylän taloissa oli neuvostosotavankeja. Erään talon tytär rakastui sotavankiin ja synnytti tälle lapsen. Talon isäntäväki oli hermorauniona tyttärensä tähden.²³⁵ Nivalassa maalaistalon tytär synnytti neuvostosotavangin lapsen, vaikka osapuolet eivät varsinaisesti seurustellut eivätkä esiintynyt avoimesti ja yhdessä. Yhteistä kieltä heillä ei ollut lainkaan. Lähipiiri ei tiennyt suhteesta ja raskaus tuli yllätyksenä. Sekä perheenjäsenien että muun lähipiirin

²³⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset 1940-48 Suomessa –hanke. SvVastaus 2. Kansallisarkisto

²³¹ Hans-Erik Hagelbergin muistelmä. Suomi, sotavangit ja ihmisluovutukset 1939–55 - tutkimushankkeen kokoelma. Kansallisarkisto

²³² Valpon Turun osaston tilannekatsaus 11.3.1942. Sotavankileirit. Kansio 595. EK-Valpo I, Kansallisarkisto

²³³ MV:K 34/Vastaukset nro 314 ja 459. Museoviraston kysely. Museovirasto

²³⁴ MV:K 34/Vastaus nro 193. Museoviraston kysely. Museovirasto

²³⁵ MV:K 34/Vastaus nro 426. Museoviraston kysely. Museovirasto

keskuudessa syntyi hämmennystä ja vihaa.²³⁶ Perheen ja Vaasan läänin Halsualla Boris-niminen neuvostosotavanki tutustui työpaikassaan kirkonkylässä nuoreen talon tyttäreeseen, joka asui vähän kirkonkylältä sivussa. Sotavanki palveli erään sotalesken tilalla ja karkasi kesällä 1944, jolloin talon tytär piilotti hänet. Nimismies pidätti kuitenkin sotavangin, jolle tytär synnytti lapsen.²³⁷ Laukaan Leppäveden kylässä oli neuvostosotavankeja maataloustöissä. Eräs käpykaartilainen kertoi olleensa heinien alla piilossa ladossa, kun sotavanki rakasteli talon tyttären kanssa heinien päällä.²³⁸

Kuopion läänin Leppävirralla neuvostosotavangit seurustelivat paikallisten naisten kanssa ja seurauksena syntyi ainakin yksi lapsi. Nainen oli talon tytär.²³⁹ Kuopion maalaiskunnassa eräiden talojen tytärten kerrotaan rakastuneen neuvostosotavankeihin ja synnyttäneen näille lapsia.²⁴⁰ Mikkelin läänin Rantasalmella erään talon tytär synnytti neuvostosotavangin lapsen.²⁴¹

Hämeen läänin Lammilla seurustelivat kertoman mukaan varsinkin talojen tyttäret, mutta myös eräät emännät neuvostosotavankien kanssa. Eräs tytär synnytti sotavangille lapsen. Asianajajan avustuksella sotavanki autettiin Ruotsiin, josta hän kirjoitti tyttärelle venäjäksi.²⁴² Uudenmaan läänin Mäntsälässä syntyi romansseja neuvostosotavankien ja paikallisten naisten välille. Erään ison talon tytär synnytti lapsen neuvostosotavangille.²⁴³

Viipurin läänin Kymen kyläkauppialla töissä ollut neuvostosotavanki asui piharakennuksen kamarissa ja seurusteli kylän hieman iloluonteisen tytön kanssa. Tyttö vietti toisinaan öitään sotavangin kanssa ja häntä halveksuttiin tästä syystä yleisesti.²⁴⁴ Kymen Lankilan kylässä eräs nainen synnytti lapsen sotavangille.²⁴⁵

Piiat ja karjakot

Neuvostosotavankien kanssa seurustelleista talojen piiosta ja karjakoista on suhteellisen runsaasti kertomuksia. Nämä kertomukset kuvannevat todellista tilannetta, sillä nämä usein naimattomat ja määräaikaississa työsuhteissa olleet nuorehkot naiset muodostivat oman ja todennäköisesti otollisen kerroksensa seurustelumarkkinoilla.

²³⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 14. Kansallisarkisto

²³⁷ Kujala 2007, 253–257

²³⁸ MV:K 34/Vastaus nro 157. Museoviraston kysely. Museovirasto

²³⁹ MV:K 34/Vastaus nro 366. Museoviraston kysely. Museovirasto

²⁴⁰ MV:K 34/Vastaus nro 323. Museoviraston kysely. Museovirasto

²⁴¹ MV:K 34/Vastaus 1388. Museoviraston kysely. Museovirasto

²⁴² MV:K 34/Vastaus nro 162. Museoviraston kysely. Museovirasto

²⁴³ MV:K 34/Vastaukset nro 2015 ja 2515. Museoviraston kysely. Museovirasto

²⁴⁴ MV:SO/Vastaus nro 1150. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely. Museovirasto

²⁴⁵ MV:K 34/Vastaus nro 1769. Museoviraston kysely. Museovirasto

Muistelmissaan Vaasan läänin Kauhavalta kertovat *Tauno Hautala* ja *Ulpu Takatalo* neuvostosotavankien seurustelusta paikallisten tyttöjen ja naisten kanssa. Pidempään vankeina olleet olivat oppineet jonkin verran suomea ja heidän joukossaan oli myös joitakin Vienan Karjalasta tulleita: ”Jollain saattoi olla kylillä jopa useita morsiamia. Nuoria miehiä oli seudulla vähän, ja jotkut tytöt suorastaan juoksivat vankien perässä”, vaikka vanhempi väki paheksui sitä. Eräs vanki oli saanut tyttöystävältään vanhan polkupyörän, jonka hän piilotti metsän reunaan. Pyörällä hän pääsi kätevästi yöksi tytön luo. Sotavangin talonväki hyväksyi yölliset retket eikä ollut tietääksenkään niistä.²⁴⁶ Saarijärven Pyyrinlahden kylässä ollut neuvostosotavanki kävi puolestaan kertoman mukaan järven takana Sumiaisten puolella naisissa.²⁴⁷

Turun ja Porin läänin Perttelissä Aleksei-niminen neuvostosotavanki oli saanut polkupyörän neitoselta, jonka luona hän kävi öisin. Aleksei meni sinne yöllä ja pani pyörän siksi ajaksi kaluvajan vinttiin piiloon.²⁴⁸ Myös Rymättylässä *Valodja Lutzec-Kasimiowitz* -niminen puolalaisperäinen neuvostosotavanki ajoi polkupyörällä sijoitustilaltaan naapuritalolle, jossa oli monta seurusteluun taipuvaista tyttöä.²⁴⁹ Askaisten Louhisaaren kartanon palvelija synnytti tilalle maataloustöihin sijoitetulle neuvostosotavangille lapsen.²⁵⁰

Turun ja Porin läänin Parkanon Kankaanpähän majoitettiin entiselle meijerille upseereita, opettajia, eläinlääkäreitä ym. koulutettuja neuvostosotavankeja. Yhteistä heille oli, että he olivat kohteliaita, sivistyneitä, ahkeria ja nöyriä miehiä. Ukrainalainen rautatievirkailija seurusteli paikallisen kotiapulaisen kanssa, jota hän kävi sunnuntaisin tapaamassa.²⁵¹ Alastarossa erään talon karjakko alkoi seurustella neuvostosotavangin kanssa ja joutui tämän johdosta lähtemään pois talosta.²⁵² Lounais-Suomen maaseudulla palasi talvella 1942 maalaistalon isäntäväki pojan sankarihautajaisista talolleen, jossa tilan sotavangit istuivat pitopöydässä nauttimassa sen runsaita antimia. Ilmeni, että talon piika oli vanhaa vieraanvaraisuutta noudattaen istuttanut heidät siihen. Seurauksena oli, että jotkut suruvieraat loukkaantuivat niin, että palasivat pian kotiinsa.²⁵³

Salon seudulla 20-vuotias navetta-apulainen alkoi seurustella 34-vuotiaan neuvostosotavangin kanssa. He tapasivat samassa kylässä sotavangin tultua

²⁴⁶ Hautala-Takatalo 2009, 59

²⁴⁷ MV:K 34/Vastaus nro 339. Museoviraston kysely. Museovirasto

²⁴⁸ Maatalouden sotavangit. ”Meille he eivät olleet vankeja”. Kauko Mäntylän kirjoitus Salon Seudun Sanomissa 4.2.2007

²⁴⁹ Rolf Bergerin muistelmä. Suomi, sotavangit ja ihmisluovutukset 1939–55 -tutkimushankkeen kokoelma. Kansallisarkisto

²⁵⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 Suomessa -hanke. SvVastaus 10. Kansallisarkisto

²⁵¹ MV:K 34/Vastaus nro 1889. Museoviraston kysely. Museovirasto

²⁵² MV:K 34/Vastaus nro 1309. Museoviraston kysely. Museovirasto

²⁵³ Valpon Turun osaston tilannekatsaus 11.3.1942. Sotavankileirit. Kansio 595. EK-Valpo I. Kansallisarkisto

sijoitetuksi naapuritaloon. Pariskunta liikkui yhdessä kylällä mm. inkeriläisperheen luona, sillä tämä perhe toimi tulkkina. Kyläyhteisössä juuri kukaan ei tiettävästi välittänyt seurustelusta, eivätkä sen paremmin karjakon työnantaja kuin sotavangin isäntäkään olleet venäläisvastaisia.²⁵⁴

Hämeen läänin Somerolla olleet neuvostosotavangit tekivät maataloustöitä ja saivat liikkua vapaasti kuten muut paikalliset, ja he kävivät usein kyläilemässä. Monet piit seurustelivat heidän kanssaan ja saivat kertoman mukaan myös ”penikoita”. Kun sotavangit lähtivät sodan päätyttyä, monet naiset itkivät, sillä he olivat hullaantuneita heihin.²⁵⁵ Somerolla syntyi vuosina 1942–45 vuosittain keskimäärin 22,8 au-lasta. Vastaava luku vuosien 1939–41 osalta oli kuitenkin huomattavasti korkeampi eli 36,7. Jämsässä paikallinen suojeluskuntapäällikkö omisti tilan, jossa neuvostosotavangit saivat nähdä nälkää. Eräs talon piiiosta synnytti lapsen sotavangille.²⁵⁶ Kuhmalahdessa neuvostosotavanki oli majoitettu samaan rakennukseen kuin karjakko. He alkoivat seurustella ja karjakko ruokki salaa sotavankia.²⁵⁷ Luopioisissa kolhoosin autonkuljettajana toiminut 25-vuotias sotavanki alkoi seurustella 37-vuotiaan karjakon kanssa.²⁵⁸

Viipurin läänin Jääsken Ensossa palvelustyttö alkoi seurustella neuvostosotavangin kanssa. Rouva oikaisi tyttöä ja vaati yhteyden lopettamista sopimattomana uhkauksella, että hänet muussa tapauksessa erotetaan paikastaan.²⁵⁹ Kunnassa syntyi ainakin yksi neuvostosotavangin lapsi. Virolahden Pyyterlahdessa Nakarin kartanossa palveleva noin 32-vuotias karjakko seurusteli kartanoon sijoitetun neuvostosotavangin kanssa. Karjakolla oli seurustelun alkaessa ennestään noin neljävuotias avioton lapsi. Lapsen isä olisi halunnut mennä naimisiin naisen kanssa, myös sodan jälkeen. Nainen kuitenkin torjui hänet.²⁶⁰

Kuopion läänin Heinäveden Sompasaarenkylässä erään tilan navettapiiat ja karjanhoitajat seurustelivat salaa neuvostosotavankien kanssa.²⁶¹ Pälkjärvellä Alahovin kartanolla karjanhoitajana ja kotiapulaisena työskennellyt 32-vuotias nainen synnytti luottovankina palvelleen 36-vuotiaan neuvostosotavangin lapsen. Naisella oli ennestään 12-vuotias au-lapsi, jonka suomalainen isä oli hylännyt ja mennyt toisen naisen kanssa naimisiin. Suomenkielentaitoinen sotavanki on saattanut olla aunukselainen, joka jäi tai jättäytyi vangiksi. Tarvittaessa hän toimi

²⁵⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset 1940–48 Suomessa -hanke. SvVastaus 12. Kansallisarkisto

²⁵⁵ MV:K 34/Vastaus nro 2401. Museoviraston kysely. Museovirasto, Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 9. Kansallisarkisto

²⁵⁶ MV:K 34/Vastaus nro 847. Museoviraston kysely. Museovirasto

²⁵⁷ MV:K 34/Vastaus nro 2136. Museoviraston kysely. Museovirasto

²⁵⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset 1940–48 Suomessa -hanke. SvVastaus 11. Kansallisarkisto

²⁵⁹ MV:K 34/Vastaus nro 1183. Museoviraston kysely. Museovirasto

²⁶⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–40 -hanke. SvVastaus 18. Kansallisarkisto

²⁶¹ MV:K 34/Vastaus nro 213. Museoviraston kysely. Museovirasto

tulkkina. ”Eipä kai aviottomille äideille ollut tarjolla kumppaneita pilvin pimein”, on arveltu tämän suhteen taustoista.²⁶²

Yhtiöiden palveluksessa olleet työnaiset

Eräissä muistelmissa kerrotaan, kuinka eri yhtiöiden palveluksessa olleet työnaiset seurustelivat neuvostosotavankien kanssa. Seurustelun taustana oli, että neuvostosotavankeja sijoitettiin yhtiöiden työmaille kaivu-, rakennus-, lastaus-yms. tehtäviin, jolloin ko. yhtiöiden palveluksessa olevat työ-, konttori- ja ruokalanaiset tulivat kosketuksiin sotavankien kanssa.

Valpon avustaja *T. Taiviainen* ilmoitti 29.4.1943, että Helsingin maalaiskunnan Tapanilassa on pilketehdas Petkon palveluksessa 18 neuvostosotavankia: ”Heidän oleskelunsa tehtaan alueella on erikoisen vapaata. Heihin pitävät kiinteätä yhteyttä paikkakunnan monet naiset, jotka käyvät heidän kanssaan kaikkein läheisimminkin seurustelemassa öiseen aikaan tapahtuen se ainakin pääasiallisimmin tehtaan alueeseen tai aivan sen läheisyyteen kuuluvassa heinäsuovassa. Naiset myöskin toimittavat näille vangeille viinaa, jolla höyrytetään yhteisiä yöllisiä orgioita. On yleistä, että samanaikaisesti useammatkin parit piehtarovat suovassa. Tehtaan yövartija Lennström (?) on kuulemma hyvin ’jallitettavissa’ oleva mies, joka ei joko välitä tai ei pysty estämään moista menoa. – Vielä avustaja mainitsee, että vilkkainta kanssakäymistä on lauantain ja sunnuntain välisenä yönä, mutta paljon myös keskiviikon ja torstain välisenä yönä”.²⁶³

Viipurin läänin Lappeen Lauritsalan Kaukaan tehtaalle sijoitettiin syyskuussa 1941 noin sata neuvostosotavankia, joita käytettiin lossaustöissä tehtaan satamassa yhdessä suomalaisten naisten kanssa. Valpon Lappeenrannassa toimivan virkailijan ilmoituksessa selostettiin tapahtumia: ”Vähän sen jälkeen kun vangit saapuivat tehtaalle tuli tehtaan johdon tietoon, että osa sen palveluksessa ja vankien kanssa samassa työssä olleista naisista olivat alkaneet osoittaa ’hellempää tunteitaan’ vankeja kohtaan, jopa halailien ja suudelleenkin heitä työmaalla sekä kanneskellen heille kotoaan pienempiä määriä korttiannoksistaan säästämiä ruokatarpeita, jotkut olivat sitä paitsi lahjoittaneet vangeille pienempiä rahaeriä. Asian tultua tehtaan johdon tietoon oli tämä heti eroittanut (syytä mainitsematta) palveluksestaan 30 naista ja kieltänyt jyrkästi eroittamisen uhalla tuomasta tai antamasta vangeille minkäänlaisia ruokatarpeita tai rahaa”. Valpon vahvistamattomien tietojen mukaan olisi Lauritsalaan lisäksi perustettu ompeluseuroja vankien hyväksi ja eräät insinöörirouvat olisivat toimittaneet vangeille tupakkaa.²⁶⁴

Valpon Kuopion osaston tilannekatsauksessa syksyllä 1941 todettiin Oy Saastamoisen Kuopion tehtaan työläisten suhtautumisen neuvostosotavankeihin

²⁶² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 3. Kansallisarkisto

²⁶³ Freedy Käkäläisen ilmoitus ryssävankien ”kohtelusta” Tapanilassa 6.5.1943. EK-Valpo I. Sotavankileirit. Kansio 595, Kansallisarkisto

²⁶⁴ Ilmoitus pääosastolle 25.11.1941. Sotavankileirit, Kansio 595. EK-Valpo I, Kansallisarkisto

olleen ”liian ystävällistä”. Eräät naiset olivat antaneet vangeille ruokaa, vaikka he aikaisemmin olivat käyneet valittamassa korttiannostensa vähyyttä ja pyytäneet todistusta erittäin raskaan työn työntekijän kortin saantia varten. Naiset ”kantoivat vangeille ruokatarpeita ja tupakkaa ja jopa jotkut naiset yrittivät seurustella näiden kanssa”. Tästä olivat monet lomalla käyneet rintamamiehet olleet hyvin kiukkuisia ja ”lausuneet, että kunhan lähtevät takaisin rintamalle, niin eivät ainakaan säästä ryssiä, vaan ampuvat jokaisen vangiksi tarjoutuvankin”. Sotavankien saamaa kohtelua oli yleensä paheksuttu kovasti sekä seudun sanomalehdissä että suuren yleisön keskuudessa.²⁶⁵

Huoltolaitosten naiset

Sotavuosina toimi monia erilaisia huoltolaitoksia, joissa työskenteli suuri määrä naisia keittiöapulaisina, muonittajina, sairaanhoitajattarina jne. Osa näistä tuli työssään kosketuksiin neuvostosotavankien kanssa ja tutustumisen jälkeen alkoi joissakin tapauksissa seurustella.

Talvella 1942 Vuoksenniska Oy:n rakennustyömaalla Turun Pahaniemessä neuvostosotavanki piipahti työmaan ”ravintolan piian murjussa saaden hyvän viinatäräyksenkin”. Työmaan suomalaisilla työläisillä oli tapauksen johdosta ollut hauskaa puheenpitoa ”erinäisin piialle osoitetuin letkauksinkin, kuten: `Maistuiko ryssän suu hyvältä?’”²⁶⁶

Vaasan läänin Kinnulassa koulun keittäjänä toiminut nainen alkoi seurustella sotavangin kanssa ja synnytti tälle lapsen.²⁶⁷ Uudenmaan läänin Lopella toimi kesällä 1942 maatalousleiri Santamäen kartanossa, jossa oli neuvostosotavankeja. Loppukesästä leirille tuli uusi keittiö- ja leipomotyttö, joka oli vaalea ja mukavannäköinen. Kerrottiin, että hän kävi pimeän aikana tapaamassa sotavankia ja toimitti tälle ruokaa. Leirin naispuolinen johtaja järjesti Lopen poliisit passiin illaksi, ja yllätettyään naisen veivät hänet pois, eikä häntä enää nähty.²⁶⁸

Elokuussa 1945 löytyi Kemijoen suussa hukunut mies, joka osoittautui neuvostosotavanki *Pjotr Ivanoviksi*. Hänet vangittiin Viipurin lähellä 31.8.1941. Keväällä ja kesällä 1944 häntä hoidettiin Kokkolaan sijoitetussa SotaS 28:ssa, jonka jälkeen hänet siirrettiin Tuomikylään 1.8.1944 ja sieltä töihin Lestijärvelle. Ivanov karkasi kuitenkin 30.-31.8.1944 Ruotsiin, josta palasi Neuvostoliittoon tammikuussa 1945. Ruumiilta löytyi tuntemattomaksi jääneen kokkolalaisen naisen 2.8.1944 laatima kirje, joka kuuluu: ”Sinä Rakas! Monet terveiset täältä Kokkolasta Sinulle Rakas sinne maalle. Et voi uskoa kuinka minulla on ikävä,

²⁶⁵ Valpon Kuopion osaston tilannekatsaus 6.11.1941. Tilannekatsaukset. Alaosastot. Kansio 1400. EK-Valpo I, Kansallisarkisto

²⁶⁶ Valpon Turun osaston tilannekatsaus 11.2.1941. Sotavankileirit. Kansio 595. EK-Valpo, Kansallisarkisto

²⁶⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset 1940–48 Suomessa -hanke. SvVastaus 1. Kansallisarkisto

²⁶⁸ MV:K 34/Vastaus nro 2046. Museoviraston kysely. Museovirasto

ikävä, Sinua. Kumpu olisin voinut olla luonasi siellä niin kaikki olisi hyvin. Kun sota on loppunut niin odotan Sinua, vaikka se kestäisi kuinka kauan ehkä kolme tai neljäkin vuotta. Sillä kun rakastaa niin vuosia ei ole. Eilen kun matkustin tänne, niin itkin koko matkan autossa. Ajattelin ja ikävöin Sinua, jota niin suuresti rakastan. Voi, kun sota loppuisi, että saisin Sinut tänne Kokkolaan. Jos emme enää tapaa toisiamme niin muista, että Sinulla Suomessa oli tyttö, joka rakasti Sinua enempi kuin kukaan muu. Kiitos suuri Sinulle Rakas niistä muistoista, jotka Sinulta sain. Venäläinen Rouva on kaikki suomentanut minulle Sinun kirjeesi. Olen niin, niin iloinen niistä. Sinäkin rakastat minua. Tämä kirje on huonoa mutta arvaan että ymmärrät tätä paremmin. Kirjoita minulle. Rouva laittaa sen postiin. Rakkain terveisin ja Suukkosin. Muistatko --- Pekka. Käsi pois! Pian, pian, pian on sota Loppu! Eikö niin. Rikki heti! Ei saa kukaan lukea.” Naisen nimikirjaimet lienevät olleet ”Ii”, sillä tämä kirjainyhdistelmä on ikään kuin allekirjoitus. Myös kirjeen yläreunaan on merkitty: ”Rouva Ei saa lukea!”, joka viitanee kääntäjänä toimineeseen venäläiseen rouvaan, joka mainitaan kirjeessä.²⁶⁹

Kirjeessä ei ole lähempiä tietoja naisesta, jonka henkilöllisyys jäi tuntemattomaksi myös viranomaisille. On kuitenkin mahdollista ja jopa todennäköistäkin, että nainen oli Kokkolassa toimivan SotaS 28:n palveluksessa joko sairaanhoitajana tai keittiön henkilökuntaan kuuluvana. Sen sijaan hän ei liene ollut toimistotyössä, sillä kirjeen tyyli ja kirjoittamistapa eivät viittaa koulutettuun naiseen. Ivanov siirrettiin Kokkolaan sotavankipotilaana ja koska hänellä ei liene ollut kovin suuria mahdollisuuksia liikkua sairaala-alueen ulkopuolella, on nainen oletettavasti tutustunut häneen sotavankisairaalassa, jonne ulkopuolisilla ei juuri ollut pääsyä.

Naimattomat naiset ja vammaiset naiset

Yksi ryhmä naisia, jotka mainitaan kertomuksissa ovat naimattomaksi jääneet ja vammaiset naiset, joilla ei ollut suuria luontaisia menestymisen edellytyksiä seurustelumarkkinoilla. Vaasan läänin Evijärvellä eräs naimaton nainen otti vastaan neuvostosotavankeja ja makasi heidän kanssaan, eikä naisesta ollut ennenkään oikein hyvää puhuttu.²⁷⁰ Tämä on ainoa maininta ns. ikäneidosta eli naimattomaksi jääneestä tai jättäytyneestä keski-ikäisestä naisesta. Oletettavasti on ollut muitakin vastaavia tapauksia, sillä neuvostosotavankien keskuudessa lienee esiintynyt halukkuutta seurustella tällaistenkin naisten kanssa.

Kauhavalla erään talon Anita-niminen tytär sai sotavangille tyttölapsen. Anita oli kehityksessä hieman jälkeenyäännyt eikä koskaan oppinut lukemaan. Takaniityllä lehmiä paimentaessaan hän tapasi naapuritalon heinänteossa olevan sotavangin: ”Vanki viittasi heinälatoon päin, ja Anita arvasi, mikä tällä oli mielessä. Hän halusi tyydyttää uteliaisuuttaan, sillä oli kuullut kylän tyttöjen kertovan, että vangeilla

²⁶⁹ Sotavankikomendantin selvityselimen päällikkö, majuri V. Teutarin kirjelmä Lapin lääninhallitukselle 11.11.1946. Sotavankikomendantin esikunnan selvityselin. Nimiluetteloita sotavangeista 1941–1948.

Puolustusvoimain pääesikunta. T 19661/B51, Kansallisarkisto

²⁷⁰ MV:K 34/Vastaus nro 743. Museoviraston kysely. Museovirasto

olisi kuusikulmainen. Aktin jälkeen tyttöparka ei ollut ollenkaan tyytyväinen, vain valitti, että eihän se pitänytkään paikkansa. – Kantti kulumas, kantti kulumas, oli vastaus heti valmiina”.²⁷¹ Kokkolan sotavankisairaалassa (28. SotaS) jatkosodan vuosina lähettiläänä toimineen *Leo Berkovitsin* mukaan liikkui sanonta ”Paljon kuksimas, kantti kulumas” suomalaisten sotilaiden keskuudessa huvittavana ilmaisuna ja hyvänä vitsinä. Sanonnan alkuperä oli neuvostosotavangeilta ja on saattanut olla venäläinen tai karjalainen puheenparsi.²⁷²

Laihialla eräs neuvostosotavanki seurusteli noin 30-vuotiaan, kaatumatautia sairastavan orpotyön kanssa. Kun naista uhattiin edesvastuuseen joutumisella, hän meni sukulaisisännän luo hakemaan apua. Ensimmäisen maailmansodan aikana seudulla oli venäläiskasarmi ja paikallisia ns. ryssänmorsiamia oli kovistelu vuonna 1918. Sen mukainen vanha ilmapiiri vaikutti mielialoihin myös jatkosodan aikana.²⁷³

Hämeen läänin Juupajoella hankittiin suurelle maatilalle neuvostosotavanki, joka alkoi seurustella talon tyttären kanssa. Perheellä oli neljä poikaa rintamalla, joista yksi kaatui ja toinen haavoittui vakavasti. Tytär synnytti vangille tyttölapsen, ja vangille tuli äkkilähtö tilalta. Perheessä kasvatus oli vakavamielistä eivätkä tyttäret juuri käyneet tansseissa eikä heillä ollut poikaystäviä. Kertojan arvelun mukaan sotavangin kanssa seurustellut tyttö pyrki irti kahleista ikävin seurauksin.²⁷⁴

Lotat

Muutamissa kertomuksissa on tietoja lottien työtehtävien ulkopuolisesta kanssakäymisestä neuvostosotavankien kanssa. Osa kertomuksista koskee sukupuoliyhteyttä, kun taas osassa niistä ei ole mainintoja tai edes viittauksia seksuaalisuhteisiin. Lottia tarkkailtiin erityisen herkästi ja erään kertomuksen taustana saattaa tästä syystä olla, että jo lotan pintapuolinen kosketus johonkin sotavankiin tai sotavankien ryhmään herätti poikkeuksellista huomiota. Kuten esityksestä ilmenee tuonnempana, eräs paikallissanomalehden toimittaja löysi aiheen moittia lottaa siitä, että tämä eräänä hellepäivänä oli hakenut karahvin vettä junakuljetuksessa olleille neuvostosotavangeille.

Lottana toiminut historianopiskelija *Aira Kemiläinen* kirjoitti 27.11.1941 ystävästään *Eva ”Pii” Bonsdorffista*, joka toimi lottana Viipurin sotavankisairaалassa oltuaan sitä ennen saksalaisen laivaston sairaalassa Helsingissä: ”Hän ei ole kuulemma ollut rakastunut yhteenkään ryssään, vaikka niitä siellä onkin aika paljon, joukossa lääkäreitä, vieläpä muuan sivistynytkin. Kuuluu olevan koko sairaala meille perintöä ryssiltä. – Ryssistä ja suomalaisista naikkosista jutellaan niistäkin yhtä ja toista. Saksalaisten suhteen kerrotaan taas

²⁷¹ Hautala-Takatalo 2009, 59–60, 62

²⁷² Leo Berkovitsin antama tieto

²⁷³ MV:K 34/Vastaus nro 972. Museoviraston kysely. Museovirasto

²⁷⁴ MV:K 34/Vastaus nro 1181. Museoviraston kysely. Museovirasto

sellaista juttua, että saksalaisia olisi jyrkästi kielletty hommaamasta täällä jälkeläisiä, kotirintamalle siirron uhalla; kuka tuota juttua uskoo! Kauheita mahdollisuuksia molemmat, sekä pikkuryssät että -germaanit”.²⁷⁵ Tässäkään ei ole suoranaista mainintaa seurustelusta, mutta kirje osoittaa, ettei seurustelu neuvostosotavangin kanssa välttämättä ollut lotallekaan mahdollon ajatus.

Turun ja Porin läänin Mynämäellä neuvostosotavanki kävi naisissa Ylevän kylässä. Paikkakunnalla oli myös lotta, jota halveksuttiin ja joka hankki itselleen kuppataudin käydessään Turun Hirvensalossa.²⁷⁶

Päämajan valvontaosaston syyskuun 1942 katsauksen mukaan oli Viipurin läänin Valkjärveen sijoitettuun Linnoituskomppania 32:een eli sotavankikomppaniaan kuuluvien neuvostosotavankien todettu veljeilleen sekä sotilaiden että lottien kanssa. Kaksi lottaa ja muutamat sotilaat esiintyivät samassa valokuvassa ja lottien todettiin myöhemmin kirjoittaneen kirjeitä sotavangeille.²⁷⁷ Mikäli seurusteluun olisi liittynyt seksuaalisasioita, sitä tuskin olisi jätetty mainitsematta.

Lokakuussa 1943 oli Kuopion läänin Karttulaan sijoitettujen neuvostosotavankien sallittu poistua yksin jopa kymmenen kilometrin päähän asuinpaikoistaan vankitovereitaan tapaamaan. Karttulan Lotta Svärd -yhdistyksen järjestämässä iltamissakin nähtiin sotavankia yleisön joukossa. Lisäksi sotavankia oli havaittu paikkakunnan nuorten salaisissa nurkkatansseissa ja sunnuntaisin ”istusselemissä aivan joukolla kirkonkylän ravintolassa”.²⁷⁸

Irtolaisnaiset

Muistelmia-aineistossa on pari kertomusta irtolaisnaisten seurustelusta neuvostosotavankien kanssa. Tällaisia tapauksia lienee kuitenkin esiintynyt suhteellisen harvoin.

Uudenmaan läänin Orimattilassa erään tilan sotavanki vietiin vaivojensa vuoksi Nastolan sotavankileirin lääkäriin. Käynnin yhteydessä selvisi, että kyseessä oli tippuri ja että lahtelainen työvelvollinen nainen oli korviketaujan aikana pellon reunan pusikoissa tartuttanut sotavangin. Seurauksena nainen siirrettiin muualle.²⁷⁹ Syksyllä 1942 eräs mies Lapin läänin Kemissä alkoi Valpon ilmoituksen mukaan hankkia itselleen avustajia ”toimittamaan saksalaisten sotasairaalassa vartioita työskenteleville vangeille paritusta varten maksusta naisia”.²⁸⁰

²⁷⁵ Kemiläinen 2001, 115

²⁷⁶ MV:K 34/Vastaus nro 583. Museoviraston kysely. Museovirasto

²⁷⁷ Päämajan valvontaosaston katsaus syyskuulta 1942 (21.10.1942). EK-Valpo I. Sotavankileirit. Kansio 595, Kansallisarkisto

²⁷⁸ Valpon Kuopion osaston tilannekatsaus 4.11.1943. Tilannekatsaukset. Alaosastot. Kansio 1401. EK-Valpo I. Kansallisarkisto

²⁷⁹ MV:K 34/Vastaus nro 2086. Museoviraston kysely. Museovirasto

²⁸⁰ Valpon Rovaniemen osaston tilannekatsaus 9.11.1942. Sotavankileirit. Kansio 596. EK-Valpo I, Kansallisarkisto

Venäjänkielentaitoiset naiset

Ryhmä, joka ehkä muita ryhmiä herkemmin ryhtyi seurustelemaan neuvostosotavankien kanssa, olivat venäjänkielentaitoiset naiset. Sekä näiden naisten että sotavankien venäjän kielen taidoissa lienee tosin ollut suurehkoja eroja, sillä osa naisista oli vain osittain venäläisperäisiä tai kuuluivat aikaisemmin venäläisten kanssa kosketuksissa olleisiin kansanryhmiin kuten inkeriläisnaiset. Rungas kolmasosa neuvostosotavangeista puolestaan edusti muita kansallisuuksia kuin venäläisiä. Muistelma-aineistossa on useita kertomuksia siitä, kuinka muut kuin suomalaislähtöiset naiset seurustelivat neuvostosotavankien kanssa. Vaikka kertomuksista ei suoranaisesti ilmene, että seurustelu tapahtui venäjän kielellä, voidaan kuitenkin olettaa, että kielitaito avasi tien seurusteluun.

Sunnuntaina 30.11.1941 käytettiin joukkoa neuvostosotavankeja Helsingin Uspenskin katedraalissa järjestetyssä jumalanpalveluksessa. Kirkonmenojen jälkeen muut kirkonkävijät pääsivät kosketukseen sotavankien kanssa. Heille jaettiin tupakkaa ja rahaa. Sotavankijoukkoa johtanut luutnantti ei kanssakäymistä estänyt.²⁸¹ Hänen henkilöllisyydestään ei ole tietoa, mutta hänkin on saattanut olla venäläislähtöinen, koska ei katsonut aiheelliseksi estää kirkonmäellä tapahtuvia yhteydenottoja. Helsingissä asuneet kaksi venäläisnaista, äiti ja tytär, kävivät vuoden 1942 alussa sunnuntaisin Malmilla. He veivät suuret määrät ruokaa ja vaatteita Malmilla tiilitehtaalla työssä olleille venäläisille sotavangeille.²⁸² Puotinharjun kartanolla (Botby gård) sotavankeja hoiti inkeriläinen rouva.²⁸³

Muolaan Kyyrölästä Helsinkiin ennen sotia muuttanut nainen oli venäjänkielinen ja hänen vanhempansa kuuluivat ns. Vanhaan Suomeen Jaroslavista siirrettyjen maaorjien jälkeläisiin. Nainen alkoi jatkosodan aikana tai heti sen jälkeen seurustella suomalaisessa yksikössä palvelleen entisen neuvostosotavangin kanssa. Heidän yhteinen lapsensa syntyi vuoden 1946 alussa juuri ennen isän palauttamista Neuvostoliittoon.²⁸⁴

Vaasan läänin Kauhavan naapuripitäjän kirkonkylässä oli eräässä talossa nuoria inkeriläisiä siirtolaisnaisia. Heidän luonaan sotavangit vierailivat usein, sillä heillä oli yhteinen kieli ja osittain myös yhteinen kulttuuritausta. Eräs inkeriläisnaisista sai tyttölapsen Andrei-nimisen sotavangin kanssa.²⁸⁵ Turun ja Porin läänin Halikon Joensuun (Åminne) kartanossa oli kymmenen neuvostosotavankia. Joukon komentajana toimi saksalainen tai puolalainen upseeri, joka seurusteli paikallisen ompelijan kanssa. Nainen synnytti lapsen upseerille.²⁸⁶

²⁸¹ Valpon ilmoitus 30.11.1941. Sotavankileirit. Kansio 595. EK-Valpo I, Kansallisarkisto

²⁸² Valpon ilmoitus N:o 333/25.2.1942. Sotavankileirit. Kansio 595. EK-Valpo I, Kansallisarkisto

²⁸³ Valpon virkailija T. Helldanin ilmoitus pääosastolle Puodinkylän kartanoon sijoitetuista venäläisistä sotavangeista 23.8.1944. Sotavankileirit. Kansio 595. EK-Valpo I, Kansallisarkisto

²⁸⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset 1940–44 –hanke Suomessa. SvVastaus 8. Kansallisarkisto

²⁸⁵ Hautalo-Takalo 2009, 59–60, 62

²⁸⁶ MV:K 34/Vastaus nro 1767. Museoviraston kysely. Museovirasto

Karjalan Kannakselta tavatuille neuvostoliittolaisille siviilihenkilöille perustettiin vuonna 1941 Miehikkälän internointileiri. Verrattuna Itä-Karjalan vastaaviin keskitys- ja siirtoleireihin olot Miehikkälän leirillä olivat ns. siviilisotavangeille helpompia. Valpon Haminan virkailijan ilmoituksessa kesällä 1943 todettiin: ”Ollessani virkamatkalla Miehikkälän ja Virolahden pitäjissä kerrottiin miten siellä maataloustöihin sijoitetut venäläiset siviilisotavangit ovat osanneet hankkia vapautuksia ja helpotuksia itselleen. Vangeille on tullut yleiseksi tavaksi, että pyhäisin ja iltaisin kokoontuvat saman kylän vieläpä naapurikylienkin vangit sovittuun paikkaan, missä pitävät ’kinkereitään’ ja pohtivat asioitaan. Niinpä monet kyläläiset valittivat, että kylien yleiskuva alkaa kohta näyttää ryssäläiseltä maalaiskylältä, kun ryssän matuskat kulkevat pitkin kyliä ja pitävät omaa slaavilaista meininkiään”. Miehikkälässä naisvanki puukotti 6.7.1943 häntä polkupyörällä kuljettanutta sotilasta sillä seurauksella, että sotilas sai vakavia haavoja.²⁸⁷

Hämeen läänin Kuhmoisten Padaskylässä oli Viipurista kotoisin oleva erittäin kaunis venäläinen nainen, jolla oli suhde sotavankiin. Kunnassa tuli kaksi avioeroa sotavankien kanssa seurustelun johdosta. Yhdessä tapauksessa lapset jäivät entiselle aviomiehelle ja toinen pariskunta oli lapseton. Nainen sai ehdollisen tuomion.²⁸⁸

Mikkelin Visulahden tienoilla asui jatkosodan aikana noin 55-vuotias ruhtinatar *Natalia Lopouchin-Demidov*, joka noin kiintyi Igor-nimiseen Visulahden kartanoon lähetettyyn neuvostosotavankiin. Tästä puhuivat piit: ”Kyllä tuo eukko on vielä vanhoilla päivillään miehiin menevä. Katsokaa, miten sen silmä pilkahtaa kaksilahkeisen nähdessään. Siunatkoon, nyt sille riittää jo ryssän vankikin”.²⁸⁹

Kuopion läänin Vesannolla syntyi kertoman mukaan ”vispilänkauppaa” neuvostosotavangin ja inkeriläisen naisen kanssa. Nainen kuului lapsineen majoitettaviin inkeriläisiin siirtolaisiin ja oli venäjänkielentaitoinen. Kun seurustelu tuli ilmi kyläläisille, inkeriläisnainen ja hänen lapsensa siirrettiin kiireesti muualle ja muutaman viikon kuluttua myös sotavanki katosi vähin äänin talosta.²⁹⁰

Hokkasen tutkimuksen mukaan neuvostosotavankien ja inkeriläisen siirtoväen kanssakäyminen ärsytti suomalaisia ja myös viranomaiset käskivät estää sotavankien kosketukset siirtolaisiin. Sotavankien ja inkeriläisten yhteydenpidosta tehtiin valituksia ja ilmiantoja, sillä siirtolaiset ottivat herkästi vaikutteita sotavangeilta.²⁹¹ Pääsyy epäluuloihin lienee täten ollut, että em. kanssakäyminen tapahtui tilojen isäntäväen hallinnan ulkopuolella. Koska tilat hyödynsivät sekä sotavankien että siirtoväen työpanosta huokein kustannuksin, lienee pelätty, että

²⁸⁷ Sakari Sipiläisen Virolahden ja Miehikkälän pitäjien siviilisotavankeja koskeva ilmoitus Valpolle 16.7.1942. Sotavankileirit. Kansio 595. EK-Valpo I, Kansallisarkisto

²⁸⁸ MV:K 34/Vastaus nro 1046. Museoviraston kysely. Museovirasto

²⁸⁹ Salovaara 1999, 53

²⁹⁰ MV:K 34/Vastaus nro 560. Museoviraston kysely. Museovirasto

²⁹¹ Hokkanen 1994, 48–49

sotavangit ja siirtoväki yhdistäisivät voimansa, mitä myös tosiasiallisesti toisinaan tapahtui. Taustana on kuitenkin saattanut olla, että yhteisen kielitaidon ja kulttuurin perusteella syntyi seurustelusuhteita sotavankien sekä inkeriläisnaisten että varttuvien tyttöjen välille.

Ehkäisynä käytetyt ”luonnonmenetelmät” rajoittivat lasten syntyvyyttä

Hyvin suuri osa suomalaisten naisten ja neuvostosotavankien siittämistä lapsista lienee ollut ei-toivottuja ns. ”vahinkoja”. Koska sotavangeilla olettamuksen mukaan ei juuri ollut käytettävissä kondomeja tai muitakaan teknisiä ehkäisyvälineitä, lienevät tavanomaisimpia ehkäisymenetelmiä olleet yhdyntä ns. ”varmoina päivinä” sekä miehen laukeaminen kohdun ulkopuolella. Näitä tekniikoita voidaan kutsua ”luonnonmenetelmiksi”.

Näillä menetelmillä oli mahdollista selvästi vähentää - joskaan ei poistaa - hedelmöitymisen mahdollisuutta. Ilman teknisiä tai muita ehkäisyvälineitä johtaa keskimäärin joka seitsemäs yhdyntä hedelmöitymiseen eli todennäköisyys oli noin 14 %. Noudattamalla ns. ”varmojen päivien” tai emättimen ulkopuolella laukeamisen menetelmiä hedelmöitymisen riskiä oli mahdollista vähentää noin neljäsosaan. Tämä lienee tarkoittanut sitä, että keskimäärin joka kahdeskymmenes yhdyntä johti hedelmöitymiseen eli todennäköisyys oli noin viisi prosenttia. Toisaalta toistuvat yhdyntöjen sarjat lisäsivät hedelmöitymisen todennäköisyyttä. Vaikka sukupuoliseurustelussa olettamuksen mukaan pyrittiin laajalti ja tietoisesti välttämään hedelmöitymistä, on kuitenkin yksi esimerkki siitä, että lasta toivottiin. Uudenmaan läänin Sammatin Harjärvellä nainen seurusteli neuvostosotavangin kanssa. Sotavanki lupasi hänelle lapsen, mutta sellaista ei syntynyt.²⁹²

Naispuolisten neuvostosotavankien seurustelu ja lapset

Jatkosodan aikana suomalaisten huostaan joutui runsaat 200 naispuolista neuvostosotavankia, suurin osa heistä syksyllä 1941. Useimmat olivat 18-24-vuotiaita ja naimattomia, etupäässä sairaanhoito-, mutta myös muissa huolto- ja tukitehtävissä rintamalla palvelleita ja kotoisin Neuvostoliiton suurista kaupungeista. Siviiliammatiltaan he olivat suurelta osin työläisiä, mutta merkittävä osa oli koulutettuja ja asiantuntijatehtävissä työskennelleitä.²⁹³

Naispuolisia neuvostosotavankeja oli useilla leireillä ja sotavankisairaaloissa Pelsossa, Karviolla, Huittisissa, Nastolassa, Syyspohjassa, Värtsilässä, Impilahdella, Kokkolassa, Kannuksessa, Utissa ja Lappeenrannassa. Naarajärven leirillä oli eräässä vaiheessa jopa 170 naispuolista sotavankia. Leireillä sekä eräät vartiomiehet että miespuoliset sotavangit lähentelivät naisvankeja, ja syntyi myös salaisia seurustelusuhteita. Naispuoliset neuvostosotavangit synnyttivät ainakin

²⁹² MV:K 34/Vastaus nro 399. Museoviraston kysely. Museovirasto

²⁹³ Sairala 2004, 145–146, 152–154, 156–157

neljä lasta. Näiden lasten tiedossa olevat syntymäajankohdat olivat 13.3.1942, 24.8.1943 ja 12.4.1944. Ainakin yksi sotavankiäiti oli raskaana jo joutuessaan sotavangiksi. Isistä ei kuitenkaan ole tietoja.²⁹⁴ Naispuoliset sotavangit palautettiin lapsineen Neuvostoliittoon syksyllä 1944.

Miehikkälän keskitys- ja siirtoleirillä Kymen läänissä oli runsaasti naisia ja nuoria tyttöjä, joista osa lienee seurustellut vartiomiesten ja leirin ulkopuolella olleiden neuvostosotavankien kanssa. Muissakin paikoissa saattoi olla neuvostonaisia. Länsi-Uudenmaan Degerbyssä oli naispuolinen puolalainen vanki ja neuvostosotavanki, jotka seurustelivat ja joille erään talon emäntä tarjoili keittämäänsä pontikkaa (hembränt).²⁹⁵

Keitä olivat seurustelevat sotavangit?

Keitä olivat seurusteluun ryhtyneet neuvostosotavangit? Tähän kysymykseen on hankalaa vastata, sillä – poiketen heidän kanssaan seurustelleista naisista – sotavankien asemasta tai ammatista ei juuri ole tietoja. Useimmat sotavangit lienee sijoitettu maataloustyöhön pelkästään aputyövoimana yleensä ilman erityistä erikoistumista eri tehtäviin. Näin ollen mahdollisista tehtäväkohtaisista tiedoista ei todennäköisesti olisi juuri ollut hyötyäkään. Tosin vastauksissa mainitaan muutamien lapsen siittäneiden neuvostosotavankien ammattinimikkeet: kokki, sähkömoottoristi, kolhoosin autonkuljettaja, metallityöläinen, verhoilija/hiilikaivoksen kaivosmestari ja rakennusmestari.²⁹⁶ Tiedot ovat kuitenkin niin satunnaisia ja hajanaisia, ettei yleiskuvan hahmottaminen niiden perusteella ole mahdollista.

Sen sijaan oletettavasti merkittävä osa suomalaisten naisten kanssa seurustelleista sotavangeista oli ns. naistenmiehiä. Tätä piirrettä valaistaan seuraavaksi yksityiskohtaisemmin.

Hurmurit ja naistenmiehet sotavankien joukossa

Elämäntapoja käsittelevässä tutkimuksissaan on *Hans L. Zetterberg* erottanut Ruotsin väestön joukossa tiettyjä elämäntyyplejä. Nämä kohdistuvat Zetterbergin laatiman rakenteen mukaan työelämään (24 %), kulutukseen (22 %), ruokaan (10 %), perhe-elämään (24 %) seurusteluun (23 %), yhteiskuntaelämään (7 %), fyysiseen suoritukseen (7 %), luontoon (6 %) ja uskuntoon (5 %). Tyypillistä on kuitenkin, että em. elämäntyyplit eivät ole toisiaan poissulkevia. Sama henkilö voi samanaikaisesti noudattaa kahta tai useampaa elämäntyyliä. Lisäksi vajaalla

²⁹⁴ Sairala 2004, 159–161, 169–171

²⁹⁵ Hans-Erik Hagelbergin muistelmä. Suomi, sotavangit ja ihmisluovutukset 1939–55 - tutkimushankkeen kokoelma. Kansallisarkisto

²⁹⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SVVastaukset 1, 2, 11, 12, 14 ja 18. Kansallisarkisto

kolmanneksella ei ole mitään erityistä elämäntyyliä. Seurustelua korostava elämäntyyli jakaantuu kahteen pieneen alaluokkaan, johon kuuluvat ns. naistenmiehet (he-män) ja kohtalokkaat naiset (femme fatales). Edellisten osuus väestöstä oli 2 % ja jälkimmäisten 1 %.²⁹⁷ Ominaista näille suhteellisen harvoille naistenmiehille Zetterbergin mukaan on se, että heillä seurustelun tavoitteina ovat sukupuoliset valloitukset ja yhdynät, joista heidän itsearvostuksensa riippuu. Naistenmiesten mielessä ovat ensisijaisesti pinnallinen rakkaus ja erotiikka, joita he tietoisesti hakevat. Käyttäytymisessään naistenmiehet eroavat sekä niistä miehistä, jotka kuulusuutensa, varallisuutensa ja valtansa seurauksena saavat naisia, että auervaaralaisista (sol och vår-typer), jotka käyttävät erotiikkaa keinona rahan hankkimiseen. Kuitenkin vain harvoilla on naistenmiehille kuuluvia ominaisuuksia: itsevarmuutta käytöksessä ja puheissa, seurustelutaitoja, hyvää ulkonäköä ja kykyä herättää naisten ihastuminen.²⁹⁸

Elämäntapojen eri ominaisuuksien asianmukainen mittaaminen on hankalaa ellei mahdotonta, mutta oleellista tässä on, että suhteellisen harvoilla miehillä on sellaisia joko luontaisia tai osittain opittuja luonteenpiirteitä, jotka pohjustavat välitöntä menestystä seurustelussa. Zetterbergin havainnon mukaan näiden miesten osuus on 2 %, ja kun kesäisin ja alkusyksyisin oli enimmillään 10 000–15 000 neuvostosotavankia maataloustöissä, olisi näistä täten 200–300 ollut naistenmiehiä Zetterbergin tarkoittamassa merkityksessä. Kun vuosina 1941–44 neuvostosotavankien kanssa seurustelleiden suomalaisten naisten lukumääräksi on arvioitu noin 600, voitaneen vastaavasti arvella suunnilleen samansuuruisen sotavankien määrän harjoittaneen sukupuolista seurustelua. Lukumääräero toisaalta 200–300:n ja 600:n välillä ei tässä merkitse paljon, sillä seurustelu oli ulkoisista syistä useimmiten kausikohtaista ja lienee useimmiten kestänyt ainoastaan loppukesän ja alkusyksyn. Koska maatalouteen sijoitettujen sotavankien lukumäärät vaihtelivat kuukaudesta toiseen ja sotavangit usein siirrettiin paikasta toiseen, lienevät vuosia kestäneet seurustelusuhteet olleet harvinaisia. Osalla suomalaisten naisten kanssa seurustelevista sotavangeista oli kotimaassaan aikaisempia naissuhteita. Eräs sellainen oli Turun ja Porin läänin Perttelissä paikallisen neitosen kanssa seurustellut Aleksei-niminen sotavanki. Hänellä oli oman kertomansa mukaan Leningradissa lääkärivaimo, mikä ei estänyt seurustelua Suomessa.²⁹⁹

Em. seikkojen perusteella voidaan joka tapauksessa olettaa suomalaisten naisten kanssa seurustelleiden neuvostosotavankien hyvin suurelta osalta kuuluneen synnynnäisiin ”hurmureihin”, luontaisiin naistenmiehiin tai muuten naisten hallinnan erikoistaidot oppineisiin ”lahjakkuuksiin”. Venäjäksi näistä käytetään ilmaisua ”babnik” ja anglosaksisessa kulttuurissa ”womanizer” (naismetsästäjä). Muistelma-aineistossa mainitaankin useissa tapauksissa seurusteluun ryhtyneiden

²⁹⁷ Zetterberg 1977, 66–67

²⁹⁸ Zetterberg 1977, 93–96

²⁹⁹ Maatalouden sotavangit. ”Meille he eivät olleet sotavankeja”. Kauko Mäntylän kirjoitus Salon Seudun Sanomissa 4.2.2007

sotavankien komeus, vaikutuksen tehnyt käyttäytyminen, kaunis ja tunteellinen lauluääni tai muu ihailua herättävä ominaisuus.

Vaasan läänin Isojoella eräät paikalliset naiset seurustelivat maataloustöihin sijoitettujen neuvostosotavankien kanssa. Seurustelua harjoittivat emännätkin ja eräs isoimpiin tiloihin kuuluvan talon tytär synnytti komeannäköiselle vangille pojan. Naimattomalla naisella oli ennestään au-lapsi suomalaisen miehen kanssa. Tapahtuman jälkeen sotavanki siirrettiin toiseen kylään, jossa hän myös esiintyi naistenmiehenä.³⁰⁰ Alavudella kyläsuutarin vaimo ihastui nuoreen ja kauniiseen neuvostosotavankiin ja kävi pitämässä hänelle seuraa.³⁰¹ Nurmossa paikallinen nainen seurusteli erään erittäin komean ja nuoren neuvostosotavangin kanssa vuoteessa.³⁰² Oulun läänin Nivalassa lapsen saanutta sotavankia on luonnehdittu sosiaalisesti ja arvostetuksi.³⁰³

Hämeen läänissä eräs Nastolan Seestan kartanolle sijoitetuista neuvostosotavangeista seurusteli tilan alustalaisiin kuuluvan ja naimisissa olleen 32-vuotiaan työnaisen kanssa. Mikoksi kutsuttu sotavanki oli iso, tumma ja komea. Suhde oli vain muutaman naisen tiedossa eikä siitä hiiskuttu.³⁰⁴ Uudenmaan läänin Hyvinkään Kytäjän kartanolla oli kahtena jatkosodan vuotena kuusi neuvostosotavankia, joiden majoituspaikkana toimi piikkilangalla aidattu rakennus. Erään majapaikkana oli kuitenkin Kuralan ja saunarakennuksen välimailla sijaitseva saunatölli. Paikkakuntalaisen *Sirkku Peltosen* muistelman mukaan tämä mies, kuten muutkin sotavangit, teki pelloilla kaikkein kurjimpia töitä. Vangit olivat kuitenkin ystävällisiä ja komeita. Heistä pidettiin ja heille leivottiin tahtomiaan venäläisiä leipiä. Tätä varten oli vuoka, johon leipä painettiin taikinasta. ”Velmuja vangit myös olivat, smirklasivat puukenkien pohjat pajalla kuluneen näköisiksi, että saisivat uudet kengät. Naiset suosivat heitä ja saipa yksi lapsenkin vangin kanssa. Miesten oli vaikeampi sulattaa venäläisiä vankeja sodan takia ja heitä hakattiin kartanon töissä”.³⁰⁵ Em. tapauksessa nainen oli noin 30-vuotias ja pidetty henkilö, joskaan ei kovin seurallinen. Hän tapaili kuitenkin puolisalassa ja kiellosta piittaamatta sotavankina olevaa neuvostoluutnanttia kartanon väen suhtautuessa ymmärtävästi seurusteluun, sillä naisen isä oli ollut päätilan navettamiehenä ja hyvin suosittu mies. Seurustelun seurauksena syntynyt poikalapsi oli tumma ja isokokoinen.³⁰⁶ Viipurin läänin Muolaassa asuneen kertojan mukaan eräs sotavankisairaalan sairaanhoitaja ihastui komeaan

³⁰⁰ MV:SO/Vastaukset nro 46 ja 466. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely. Vastaus nro 1353. Museoviraston kysely. Museovirasto

³⁰¹ MV:K 34/Vastaus nro 1770. Museoviraston kysely. Museovirasto

³⁰² MV:K 34/Vastaus nro 176. Museoviraston kysely. Museovirasto

³⁰³ SvVastaus nro 14. Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. Kansallisarkisto

³⁰⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa -1940-48 -hanke. SvVastaus 13. Kansallisarkisto

³⁰⁵ Sirkku Peltosen muistelmä 348/1881. Muistitietotoimikunta. Työväen Arkisto

³⁰⁶ MV:K 34/Vastaus nro 825. Museoviraston kysely. Museovirasto

neuvostosotavankiin. Jos kyseessä olisi ollut lotta, seurauksena olisi ollut kotiutus.³⁰⁷

Valtion omistaman Rahke Oy:n tehdasrakennuksella Kuopion läänin Enon Uimaharjussa Valpon Joensuun osasto arveli maaliskuussa 1943 ”naisten pyrkivän kosketuksiin sotavankien kanssa nähtävästi sukupuolisen seurustelun tarkoituksella”. Lisäksi sotavangit pyrkivät omin luvuin kuljeskelemaan kylillä joko kerjäämässä tai vaihtamassa ruokaa tekemiinsä käsitöihin. Valpon raportissa todettiin: ”... erikoisesti muutamat naiset, ovat vierailleet vankien luona ja osoittaneet näille myötätuntoaan tuomalla vangeille tupakkaa ja muuta hyvää. Tällaisesta yhteydenpidosta on tavattu mm. Rahke Oy:n kassaneiti, joka on ollut erittäin läheisessä suhteissa muutamaan ryssäläiseen insinööriin. Mies on suomenkielentaitoinen ja muuten erittäin vilkas sekä ulkomuodoltaan komea, millä ominaisuuksillaan lienee saanut naisten myötätunnon puolelleen. Tämän vangin on nähty jonkin kerran myöhään yölläkin tulevan po. naisen noin kahden kilometrin päässä olevalta asunnolta kyläilemästä, vartijoitten siitä mitään välittämättä. Samoin on myös neiti vierailut leirillä tämän ystävänsä luona, missä myös aikaisemmin oli käynyt neidin huonetoverina asunut Uimaharjun asemalla toiminut naisvirkailija”.³⁰⁸ Valpon tarkkailun perusteella poistettiin yhtiön palveluksesta viisi naista.³⁰⁹

Valpon Rovaniemen osaston tilannekatsauksessa lokakuulta 1942 mainittiin, että jollakin porukalla ”jossa vielä jäljellä kommunistista hapatusta ja ryssän ihannoitua, kokoontuvat ympäristön naiset aluksi leipäkannikoineen ja nurkantakaisineen iivanoita ihmettelemään ja säälimään, sitten jo heidän hajussaan ja läheisyydessään lämmittelemään. Onpa muutamalla säilytyspaikalla pistetty tanssitkin pystyyn ja käyty syysillan hämyn turvin välillä ”jäähällä””.³¹⁰ Eräällä nimettömäksi jääneellä Lapin läänin paikkakunnalla sai nainen lapsen komean puolalaisperäisen neuvostosotavangin kanssa.³¹¹

Myös neuvostotiedustelu-upseeri *Jelisei T. Sinitsyn* kertoo muistelmissaan, kuinka useat seurustelupiireihin kuuluvat naiset Ruotsissa keväällä 1944 ihastuivat komeisiin venäläisiin miehiin. Muuan teollisuusjohtajan 18–19 -vuotias lähentelyyn aloitteellinen tytär halusi sinnikkäästi mennä naimisiin NKVD:n palveluksessa olevan lähetystöattasean kanssa. Attasea oli pitkä ja vaalea ja hänellä oli urheilullinen vartalo ja harmaat silmät. Toisessa tapauksessa oli neuvostomeriväen internointileirin läheisyydessä asunut kaunis ja keski-ikäinen

³⁰⁷ MV:K 34/Vastaus nro 307. Museoviraston kysely. Museovirasto

³⁰⁸ Valpon etsivä Lauri Tirkkosen ilmoitus Enon pitäjän Uimaharjussa olevan sotavankileirin vartioinnista 29.3.1943. EK-Valpo I. Sotavankileirit. Kansio 595. Kansallisarkisto

³⁰⁹ Valpon Joensuun osaston tilannekatsaus 5.4.1943. Tilannekatsaukset. Alaosastot. Kansio 1401. EK-Valpo I, Kansallisarkisto

³¹⁰ Valpon Rovaniemen tilannekatsaus 9.11.1942. Sotavankileirit. Kansio 596. EK-Valpo I, Kansallisarkisto

³¹¹ Virolainen 1999, 111

emäntä vietellyt internoidun insinöörin, joka hänkin emännän tapaan oli komea ja viehättävä.³¹²

Seurusteluun ryhtymisen muut syyt sotavangeilla

Seurusteluun ryhtyneet neuvostosotavangit lienevät naistenmiehinä käyttäneet hyväkseen viehätysvoimaansa päästäkseen läheiseen kanssakäymiseen tapaamiensa naisten ja tyttöjen kanssa. Voidaan olettaa perimmäisenä kannustimena olleen useimmiten seksisuhteen, sillä leireillä sotavangeilla ei juuri ollut mahdollisuuksia harjoittaa seurustelua niillä olleiden harvojen naisten kanssa. Myös leirien ulkopuolella ja maataloustöissä lienee ainoastaan hyvin pieni osa sotavangeista tavannut naisia, jotka olivat valmiita asettumaan rakkaussuhteeseen.

Vaikka erotiikka lienee ollut pääasia seurusteluun ryhtyneiden sotavankien mielessä, oli seurustelusta myös runsaasti muuta hyötyä – ja myös näiden hyötynäkökohtien voidaan arvella vaikuttaneen rakkaussuhteen aloittamiseen. Alkanut seurustelusuhte tosi sotavangeille ensinnäkin aineellisena hyötynä lisämuonaa, herkkupaloja ja toisinaan ehkä myös savuke-, makeis- ja viina-annoksia. Lisäksi sotavankien kanssa seurustelevat naiset lienevät usein antaneet heille vaatekappaleita, jalkineita, vaatteiden korjauspalveluja ja ehkä erinäisiä käyttöesineitä kuten puukkoja, polkupyöriä, soittimia, kirjoja, kirjoituspaperia ja kyniä, harrastusvälineitä, kalastusvehkeitä ja selvää rahaakin. Toiseksi sotavankien tietopohja lienee säännönmukaisesti huomattavasti laajentunut seurustelun seurauksena. Heidän kanssaan seurustelevilla naisilla oli tilaisuus seurata sotatahtumia sanomalehtien, radiolähetysten ja lähipiirin kertomusten avulla – ja kaikki nämä tiedot lienevät kulkeneet edelleen ko. sotavangeille. Tällä tavalla vangit saivat tarkkoja tietoja sijoituspaikkakuntansa sijainnista, sen maantieteestä ja tieverkostosta, sijoitustilastaan ja paikallisyhteisön asioista. Nämä tiedot laajensivat seurustelevien sotavankien tuntemusta ajankohtaisesta kansainvälisestä, kansallisesta ja paikallisesta tilanteesta, mikä oli omiaan lisäämään sotavangin mahdollisuuksia vaikuttaa asioihinsa ja järjestelemään olosuhteitaan sopivimmaksi katsomallaan tavalla.

Nämä asiat olivat sotavangin näkökulmasta tavoittelemisen arvoisia, ja tästä syystä on mahdollista, että osa sotavangeista on ryhtynyt seurustelemaan ensisijaisesti saavuttaakseen tämälantapaisia hyödykkeitä ja etuja. Tällaisissa tapauksissa seurustelu sukupuolisuhteineen on sotavangille pikemmin saattanut olla keino kuin keskeisin kannustin. Siksi on todennäköistä, että erät naistenmiehet sotavankien keskuudessa ovat käyttäneet viehätysvoimaansa parantaakseen yleistä asemaansa ja että seurustelu on tarjonnut käyttökelpoisen välikappaleen tähän.

³¹² Sinitsyn 1995, 225–226, 230–231

Lähentelyksi jääneet tapaukset

Muistelma-aineistossa on myös muutamia kertomuksia lähentelyksi jääneistä tapauksista. Näitä tietoja ja havaintoja on syytä selostaa lähemmin, sillä ne tuovat lisätietoa seurusteluun pyrkineistä sotavangeista.

Joko Antreassa tai Viipurin tienoilla karjakkokoululainen teki lomallaan elonkorjuutöitä ison kartanon pellolla neuvostosotavankien kanssa. Vilusilmäinen ja hyvin kaunis nuori sotavanki alkoi hymyillä tytölle tämän kantaessa lyhteitä sotavangin pystyttämästä kuhilaasta ja pyysi tätä illalla navetan parvivintille. Tilan pehtoori tarkkaili kertomuksen mukaan kuitenkin heidän ”vispilänkauppaansa” ja koululainen joutui hänen puhutteluunsa sillä seurauksella, että seurustelu jäi silmäpeliin.³¹³

Äyräpään Pölläkkälässä toimi neuvostosotavankien leiri entisellä Väisäsen tilalla ja toinen leiri kirkonkylässä lähellä lossirantaa. Heinäkorjuun aikaan erään tilan isäntä haki leiriltä vangin apuriksi. Vanki sijoitettiin latoon heiniä painelemaan ja emäntä otti niitä vastaan. Emäntä oli nuori ja kaunis, ja sotavanki lienee lähennellyt häntä, mutta isäntä ehti paikalle ajoissa. Tämän jälkeen vanki vietiin kiireellä leirille ja emäntä sai kovat nuhteet. Taloon ei sen jälkeen sotavankia enää otettu.³¹⁴

Eräs neuvostosotavanki ihastui Viipurin rajatoimistossa kesällä 1943 työskennelleeseen muonituslottaan ja hämmensi häntä tuijottamalla puuvajan ovelta, kun tämä istui pihalla kuorimassa perunoita. Sotavanki pyrki puheisiin, mutta lotta vetäytyi aluksi kauemmaksi likaisesta ja pelottavasta ryssästä. Syntyi kuitenkin yhteys ja sotavanki pyysi lotan valokuvaa, jonka tämä myös ristiriitaisin tuntein antoi toisen lotan välityksellä. Samalla tavalla lotta sai myös vangilta kirjeen ja hänen valokuvansa. Valokuvan hän kertomansa mukaan repi heti, mutta säilytti kirjeen päiväkirjansa välissä.³¹⁵

Kiihtelysvaaran Oksalan kylässä silloin 16-vuotias tyttö kantoi neuvostosotavangin kanssa heiniä sapilaille latoon. Sotavanki kantoi edellä ja kaatoi ladossa tytön heinäkasaan sillä seurauksella, että tyttö pelästyi, kimposi heti pystyyn ja juoksi pakoon. Vaikka sotavangilla oli omat aikomuksensa, erityisiä jälkiseurauksia välikohtaus ei aiheuttanut.³¹⁶ Leppävirralla nuori nainen oli ompelijana isossa talossa, jossa oli myös neuvostosotavankeja. Hän olisi saanut seuraa, jos olisi suostunut lähtemään iltakävelyille, kun sotavangit pyysivät. Nainen ei kuitenkaan lähtenyt eivätkä vangit toista kertaa pyytäneet.³¹⁷

Alavudella oli eräässä talossa neuvostosotavanki, joka oli kaunis nuori mies. Iltaisin hän lauloi erittäin kauniilla äänellä, ja kun kertoja eräänä iltana kävi hoitomatkalla, sotavanki katsoi avonaisesta ikkunasta samalla kun lauloi ja vilkutti

³¹³ MV:SO/Vastaus nro 656. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely. Museovirasto

³¹⁴ MV:K 34/Vastaus nro 400. Museoviraston kysely. Museovirasto

³¹⁵ MV:K 34/Vastaus nro 1259. Museoviraston kysely. Museovirasto

³¹⁶ MV:K 34/Vastaus nro 336. Museoviraston kysely. Museovirasto

³¹⁷ MV:K 34/Vastaus nro 366. Museoviraston kysely. Museovirasto

hänelle. Kertoja käänsi kuitenkin päänsä pois, sillä vaikka hän tunsikin vetoa sotavankiin, hän ei voinut hyväksyä yhtäkään vihollista kunnan ihmiseksi.³¹⁸ Ähtärin Peränteen kylässä oli eräällä tilalla neuvostosotavanki. Hän auttoi emäntää töissä ja vakuutti jatkuvasti rakastavansa tätä. Joku oli opettanut hänet sanomaan sen suomeksi.³¹⁹

Turun ja Porin läänissä Veitikkalan kartanolla lähellä Saloa oli kesällä 1944 noin 20 teini-ikäistä turkulaistyttöä maataloustöissä. Kartanolla oli myös neuvostosotavankeja ja kun eräs heistä töiden jälkeen pyrki koskettelemaan yhtä tyttöä, sai hän vastaukseksi korvapuustin.³²⁰ Uudenmaan Tenholan Prästkullan kartanolla oli 48 hevosta. Kesällä 1944 oli nuoria tyttöjä kartanolla maataloustöissä ja he ratsastivat töiden jälkeen kotiin kartanoon. ”Talliryssä” toimi mm. Venäjän Aasian osista kotoisin ollut neuvostosotavanki: ”Hän näytti kuin itämaisesta sadusta tulleelta: tumma, kaunis ja hänellä oli palavat mustat silmät”, kertoo eräs työstä. Tyttöjen saavuttua tallille sotavanki tuli oitis auttamaan heitä hevosen selästä ihoa koskettelevalla tavalla. Tapahtuman jälkeen tytöt jäivät useiksi päiviksi harmittelemaan, että joku olisi saattanut huomata, kuinka nosto hevosten selästä tapahtui.³²¹

On myös kertomuksia seurustelun suhteen aloitteellisista naisista. Huittisissa oli neuvostosotavankeja yleisesti taloissa ja Rajjalan kylän ns. yleinen nainen olisi kertoman mukaan mielellään maannut sotavankien kanssa. Ainakin opettajana toiminut sotavanki kuitenkin torjui naisen lähentelyyn.³²² Paavolassa (myöh. Ruukki) asui eräällä talossa kaimuulainen evakkoemäntä. Hän oli jatkuvasti innokas lähtemään neuvostosotavangin seuraksi pellolle jopa aviomiehensä käydessä lomalla. Talonväki paheksui sitä, että emäntä piti ikään kuin vierasta omaa parempana. Sotavanki puolestaan lähinnä kiusaantui lähentelystä.³²³

Lähentelyä koskevat muistitiedot kuvannevat, kuinka seurustelusuhteet saattoivat alkaa. Vaikka em. lähentelyt torjuttiin, asennoituivat seurustelun aloittaneet naiset myötmielisesti sotavankien lähentelyyn tai tekivät itse aloitteen. Ensikosketukset lienevät usein olleet varovaisia ja hieman odottelevia, mutta alustavan kanssakäymisen jälkeen syntyi joko nopeammin tai hitaammin todellisia seurustelusuhteita.

³¹⁸ MV:K 34/Vastaus nro 1770. Museoviraston kysely. Museovirasto

³¹⁹ MV:K 34/Vastaus nro 653. Museoviraston kysely. Museovirasto

³²⁰ Kerstin ”Pian” Nylundin muistelmä. Suomi, sotavangit ja ihmislouvatukset 1939–55 - tutkimushankkeen kokoelma. Kansallisarkisto

³²¹ Thorva Lindqvistin muistelmä. Suomi, sotavangit ja ihmislouvatukset 1939–55 -tutkimushankkeen kokoelma. Kansallisarkisto

³²² MV:K 34/Vastaus nro 1379. Museoviraston kysely. Museovirasto

³²³ MV:K 34/Vastaus nro 790. Museoviraston kysely. Museovirasto

Vuosien 1942 ja 1943 asetukset seurustelukiellosta

Jaksossa valaistaan vuosien 1942 ja 1943 asetuksia kiellosta seurustella sotavangin kanssa. Mitä tarkoitti asetusten ”seurustelu” -sana? Pyrkivätkö viranomaiset estämään etupäässä suomalaisten naisten sukupuoliseurustelua sotavankien kanssa vai tarkoitettiinko sanalla seurustelua laajemmassa merkityksessä – mukaan lukien kuulumisten vaihtoa, muonan antoa, pientä kaupankäyntiä ja molemminpuolisia vaihtokauppoja?

Lisäksi tarkastellaan tilannetta, joka johti em. asetusten antamiseen. Tämä tehdään tutkimalla sanomalehtikirjoituksia suomalaisten naisten seurustelusta neuvostosotavankien kanssa sekä Valtion tiedotuslaitoksen ja Valpon paheksuntaa avustustoimintaa kohtaan, jota naiset sotavankien hyväksi tekivät. Lopuksi kiinnitetään huomiota päämajan rooliin em. asetusten alullepanijana.

Kielto seurustella sotavangin kanssa

Jo syksyllä 1941 sotilasviranomaiset alkoivat uhata neuvostosotavankeja avustaneita siviilihenkilöitä rangaistuksilla, vaikka seurustelu sotavankien kanssa ei vielä tässä vaiheessa ollut laissa tai asetuksessa säädetty rikos. Kotijoukkojen esikunta teroitti alusta alkaen siviilityönantajien vartiointivelvollisuutta painottaen, ettei minkäänlainen kanssakäyminen, seurustelu, lahjojen antaminen tai muunlainen suosiminen ollut Suomen kansan arvon mukaista. Ohjeissa siviilityöhön luovutettavasta sotavankityövoimasta tähdennettiin, että sotavankien kosketus siviiliväestöön tulisi olla mahdollisimman vähäistä. Vartiomiesten tuli estää keskustelut ja muut yhteydet sivullisten kanssa ja jos mahdollista, vangit oli pidettävä erillään muusta työvoimasta.³²⁴ Tasavallan presidentti *Risto Ryti* antoi 13.5.1942 kokoomuslaisen oikeusministeri *Oskari Lehtosen* esityksestä asetuksen kiellosta seurustella sotavangin kanssa (397/1942). Tässä säädettiin: ”Älköön kukaan ilman asianomaisten sotilasviranomaisten lupaa puhutelko sotavankia tai muuten seurustelko hänen kanssaan, älköönkä antako mitään vangille”. Kiellon rikkojalle rangaistus oli sakkoa tai vankeutta enintään kuusi kuukautta, jollei ankarampaa rangaistusta muualla ollut säädetty. Täten selvisi vastaus em. kysymykseen. Asetus ei siis kriminalisoinut pelkästään sukupuoliseurustelua, vaan myös luvattoman rupattelun sotavankien kanssa ja muonan tai tavarantoimitusten antamisen heille.

Säädös rangaistuksista ei täten sisältynyt rikos- tai muuhun lakiin, vaan asetukseen eli hallinnollisessa järjestyksessä syntyneeseen säädökseen. Eduskunta säati kuitenkin samana päivänä lain eräistä poikkeuksista rikoslain oikeudenkäyntiä ja rangaistusten täytäntöönpanoa koskevista yleisen lain säännöksistä (395/1942). Sen mukaan voitiin sotatilan vallitessa asetuksella antaa tarkempia säännöksiä lain

³²⁴ Mikkola 2000, 136, 138

soveltamisesta – ja em. asetuksessa tehtiin juuri näin. Lain voimaantuloajaksi säädettiin 1.6.1942 ja sen voimassaoloajaksi vuoden 1943 loppu.

Asetus oli voimassa vajaat kahdeksan kuukautta, sillä 29.1.1943 tasavallan presidentti antoi uuden asetuksen kiellosta seurustella sotavangin kanssa (97/1943). Se oli muuten samanlainen kuin edellinen, mutta nyt rangaistukseksi säädettiin sakko tai vankeus ilman tarkempaa erittelyä. Uudessa asetuksessa kovennettiin itse asiassa rangaistusmahdollisuutta siten, että rikoksesta voitiin tuomita aina neljäksi vuodeksi vankeuteen.³²⁵ Täten on kysyttävä mitkä tekijät vaikuttivat kesällä ja syksyllä 1942 rangaistusten koventamiseen.

Jo elokuussa 1942 oli rangaistusten mahdollisuutta kiristetty rikoslain muutoksilla. Ne koskivat niitä Suomen kansalaisia, jotka vihollisen eduksi tai Suomen tai sen liittolaisen eli Saksan vahingoksi tahallaan auttoivat sotavankia karkaamaan tai suojelivat tai kätkivät karanteen sotavangin. Sellaiset rikoksenteikijät tuli tuomita maanpetoksesta kuolemanrangaistukseen tai kuritushuoneeseen elinkaudeksi tai määräajaksi vähintään kuudeksi kuukaudeksi. Lievemmissä tapauksissa oli tuomittava vähintään neljä kuukautta.³²⁶

Sotavankien naisseurustelun paheksunta sanomalehdissä

Kun tiedot suurista sotavankimääristä ja neuvostosotavankien käytöstä eri töissä syksyllä 1941 alkoivat laajemmin kulkeutua sanomalehtien toimituksiin, alettiin julkaista lehtikirjoituksia, joissa paheksuttiin neuvostosotavankien siviiliväestöltä saamaa aiheettoman hyvää kohtelua ja vapauksia. Tällaisia kirjoituksia julkaistiin sekä päivänpolitiikkaa seuraavissa valtakunnallisissa lehdissä Helsingin Sanomissa,³²⁷ Uudessa Suomessa,³²⁸ Suomen Sosialidemokraatissa, maalaisliiton ja ruotsalaisen kansanpuolueen lehdissä³²⁹ sekä aktivistipiirien Ajan Suunnassa³³⁰ että alue- ja paikallislehdissä. Avoimeksi kysymykseksi jää kuitenkin, missä määrin tämä kirjoittelu oli välitöntä ja missä määrin jonkin mielipidemuokkauksesta vastuussa olevan ryhmän tehtäilemaa. Epäilyjä herättää se, että vaikka julkaistut kirjoitukset olivat epäilemättä eri kirjoittajien laatimia ja saattoivat perustua harkittuihin ja jokaista sanomalehteä sitoviin ohjeisiin, kirjoitusten sisältö oli kuitenkin kauttaaltaan samansuuntainen.

³²⁵ Asetus kiellosta seurustella sotavangin kanssa 97/1943, ks. myös Asetus työnantajalle luovutettujen sotavankien vartioimisesta 370/1943 3 §

³²⁶ Laki rikoslain muuttamisesta. Luku Maanpetoksesta 2 § 683–688/1942

³²⁷ Sotavangit, Sotavankien kanssa ei työnantaja tai hänen kotiväkensä saa antaa minkäänlaiseen seurusteluun. Vahvistettuja päiväruoka-annoksia ei saa lisätä. Sotavangeille osoitettu helläkätisyys on rikos rintamajoukkoja kohtaan. Helsingin Sanomien kirjoitukset 23. ja 29.10.1941

³²⁸ Sotavangeille osoitettu helläkätisyys on rikos rintamajoukkoja vastaan. Uuden Suomen kirjoitus 29.10.1941

³²⁹ Ogenerat. Nya Pressenin kirjoitus 15.1.1942

³³⁰ Sotavangit. Ajan Suunnan kirjoitus 14.10.1941

Sanomalehtikirjoituksissa välteltiin selvästi aihetta maaseudun naisten seurustelusta sotavankien kanssa, ja tästä ilmiöstä kirjoitettiin yleensä vain kiertoilmaisuin. Ilta-Sanomien kirjoituksen mukaan oli maataloustöihin sijoitetut sotavangit otettu ”ikään kuin jonkinlaisiksi ’kestivieraiksi’ majoitukseen, seurusteluun ja ravitsemiseen nähden. Vangit ovat saaneet astua perheen ruokapöytään ja käyttää mielin määrin myös säännöstelyn alaisia ruokatarvikkeita, minkä lisäksi heitä kerrotaan kestitetyn tupakalla ja makeisilla”.³³¹ Syyskuussa 1941 kuopiolainen oikeistolehti julkaisi kiukkuisen kirjoituksen sen johdosta, että yleisö oli kaupungin rautatieasemalla antanut tupakkaa junakuljetuksessa olleille neuvostosotavangeille. Lehti paheksui erityisesti erästä lottaa siitä, että tämä haki sotavangeille vettä pommisuojusta ja antoi koko karahvin. Kun hän vielä hymyili ja vilkuttikin vangeille, oli tämä lehden mukaan ”niin häpeämätön ja lottanimeä häpäisevä teko, että sellaista ei voi antaa anteeksi eikä ymmärtää”.³³² Lehden nimi ei käy ilmi, mutta se lienee ollut Kuopiossa ilmestynyt kokoomuslainen Savo-lehti.

Lokakuun lopussa 1941 olivat suomalaiset naiset Rovaniemi-lehden mukaan osoittaneet aivan silmiinpistävää huomaavaisuutta ja ystävällisyyttä maataloustöihin sijoitetuille sotavangeille. Toisessa kirjoituksessa lokakuussa lehti totesi ”kotiryssien lellittelyn” olevan siivoton rikos omia rintamajoukkoja vastaan. Lehti muistutti myös siitä, että vuoden 1918 sodan aikana oli pantu ”ryssän hempukat iivanoiden kanssa samoihin vaunuihin” ja toimitettu rajan toiselle puolelle. Marraskuun alussa lehti luonnehti sotavankien kanssa seurustelleita suomalaisia kunniansa menettäjiksi ja kansalliseksi häpeäksi. Lisäksi katsottiin, että ”lysähtyneitä” tulisi erottaa ja että ”tällaisten neitosten olisi syytä mennä Uraalin taakse, jotta saisivat nauttia ryssän rakkautta mielin määrin”.³³³

Kemissä ilmestynyt Pohjolan Sanomat, jonka päätoimittaja siihen aikaan oli Ajoksen sotavankileirin päällikkö *Uno Hannula*, katsoi puolestaan lokakuussa 1941, että ”taloon” tullut runsas määrä ”vieraita miehiä” eli sotavangit muodostivat merkittävän siveellisen vaaran. Lehden mukaan oli murheellista ”että suomalainen nainen häpäisee itsensä niittenkin edessä, jotka ovat olleet vastustajiamme”.³³⁴

Suomen Sosialidemokraatti kirjoitti sen sijaan suorasanaistemmin naisten seurustelusta sotavankien kanssa. Pakinoitsija ”*Muste-Maalari*” eli *Anu Airisto* kirjoitti lokakuussa 1941: ”(...) eräin paikoin jotkut naiset ovat ruvenneet osoittamaan sellaisia ’helliä rakkaudentunteita’ vankeja kohtaan, minkä katsotaan johtavan ikäviin ja vakaviin seurauksiin. Esim. uusien puolivenäläisten syntymiseen! Eräs asiassa puoleemme kääntynyt sanoi meille, että ajatelkaapas nyt, minkälaisen vaikutuksen tekee henkensä kaupalla taistelevaan rintamamieheen, kun hän saa kuulla, että jossakin rintaman takana vanki, jota vastaan hän on taistellut elämästä ja kuolemasta, elelee lämpöisessä paksusti ja mahdollisesti

³³¹ Sotavankien kohtelu. Ilta-Sanomien kirjoitus 29.10.1941

³³² Viha. Pakinoitsija *Muste-Maalari*n kirjoitus Suomen Sosialidemokraatissa 18.9.1941

³³³ Wilms 2010, 21-22

³³⁴ Kotirintaman vaaroja. Pohjolan Sanomien kirjoitus 21.10.1941

kaulailee sulassa sovussa jotakin likkalastakin.”³³⁵ Syksyllä 1941 ei ole vielä voinut syntyä jatkosodanaikaisten neuvostosotavankien lapsia, mutta Airiston tietoon lienee tässä vaiheessa tullut tietoja joistain yksittäisistä raskauksista. Kirjoittaja vaatikin sotavankien naisseurustelun estämistä hyvän rintamahengen säilyttämiseksi.

Suomen Sosialidemokraatin yleisönosastossa eräs pienviljelijä kirjoitti lokakuussa 1941 omin sanoin erittäin vihaisesti ns. ”kotiryssistä”. Käytyään lomalla kotona hän purki kiukkuaan: ”Meidänkin kylään niitä oli haalittu. Vapaasti ilman vartijaa siellä liikkuvat, hyvää syövät ja lämpimässä makaavat. Ja vallan oli siellä naisväki jo läöpällään. Niitä sääliteltiin ja surkuteltiin. Monen rintamalla tappelevan kaverin morsian oli jo niin ihastunut iivanaan, että senkun tupakkaa ja muuta hyvää tälle kiikutti (...) Ja ne naiset? Ovatko ne kaloja vai lintuja? Kyllähän niistä Helsingin ja muiden kaupunkien naisista on kuulunut sinne linjoille ja luettu lehdistä, kuinka ne kurttiseeraavat erään toisen maan solttujen kanssa. Mutta että jo nyt ruvetaan keskellä sotaa iivanankin kanssa siipeä vetämään, se menee yli minun talonpoikaisen ymmärrykseni. Kohta alkaa sitten tulla taas niit’ `pikkuryssiä` (...) Iivanain ja muitten ulkolaisten kanssa kurttiseerava akkaväki työpalveluun Karjalan korpiin. Kyllä siellä liian kuumat tunteet viilenee”.³³⁶

Päämajan sensuuritoimisto kielsi ohjeissaan 24.10. ja 20.11.1941 kirjoitukset suomalaisten naisten seurustelusta sekä neuvostosotavankien että saksalaisten sotilaiden kanssa.³³⁷ Kiellosta huolimatta esiintyi sanomalehdissä satunnaisesti jatkossakin aihetta koskevaa kirjoittelua. Vuoden 1942 helmikuussa eräs helsinkiläinen konemestari paheksui Suomen Sosialidemokraatissa kauppa-alusten lastaustöissä pidettyjen sotavankien saamaa kohtelua: ”Ilman vartijaa työntäytyivät he hytteihin sekä pyytelevät leipää, tupakkaa y.m. Kai he ovat tottuneet niitä saamaan, koska uskaltavat esiintyä niin tunkeilevasti, Eräskin tuli suomalaiseen laivaan vielä sen jälkeen, kun vangit eivät enää useaan päivään olleet tässä laivassa työskennelleet. Hän selitti (...), että `hänellä on tuttavana eräs naishenkilö, joka antaa hänellä vaatteita ja ruokaa`. Hänellä oli yllään hyvät siviilivaatteet; villakaulaliina, villakäsineet, takki ja housut y.m.”³³⁸

Suomen sanomalehdet kirjoittivat alkusyksystä 1941 tuomitsevaan sävyyn suomalaisten naisten seurustelusta sekä saksalaisten sotilaiden että neuvostosotavankien kanssa. On kuitenkin hankalaa arvioida, missä määrin tämä kirjoittelu oli välitöntä ja missä määrin ohjattua, sillä VTL ohjaili järjestelmällisesti sanomalehtiä. VTL ei pelkästään harjoittanut sensuuria, vaan muokkasi myös itse mielialoja mm. toimittamalla sanomalehdille omia tekstejään. Suomalaisen sotapropagandan ns. todellisuuskuvaa tutkinut *Keijo K. Kulha* on päätellyt suurimman osan poliittisten sanomalehtien julkaisemasta materiaalista olleen

³³⁵ Sotavangit. Pakinoitsija Muste-Maalarin kirjoitus Suomen Sosialidemokraatissa 21.10.1941

³³⁶ ”Kotiryssät”. Nimimerkki Sotamies M.K:n kirjoitus Suomen Sosialidemokraatissa 24.10.1941

³³⁷ Viikuna 1962, 98

³³⁸ Tunkeilevia sotavankeja. Konemestarin kirjoitus Suomen Sosialidemokraatissa 8.2.1942

peräisin VTL:stä.³³⁹ On täten mahdollista ja todennäköistä, että VTL on ohjannut mm. seurustelua koskevaa kirjoittelua.

VTL:n yhteydessä toimi mielipiteiden urkkijoina ja muokkaajina ns. VIA:n propagandaverkosto, jonka yhteydet sodanaikaisen sensuuripäällikkö *Kustaa Vilkunan* kuvauksen mukaan kulkivat ylhäältä alas. Vuonna 1941 siihen kuului yksitoista palkattua piiri-, 63 alue- ja 431 paikallisasiamiestä sekä kentällä vielä 4 671 vapaaehtoista muuta tiedottajaa. Sekä henkilökunta että tiedottajat oli rekrytoitu talvisodanaikaisen oikeistolaisten Maan Turvan ja sen ruotsinkielisen vastineen Hembygdsfrontenin sekä myöhemmin Aseveliliiton eri piireihin kuuluneista jäsenistä.³⁴⁰ Niinpä VTL:n palveluksessa ollut kirjailija *Ensio Rislakki* julkaisi heinäkuussa 1941 nimimerkillä Valentin pakinan otsikolla ”Eräistä ystävällisistä naisista”, jossa hän ivaili saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten seurustelua. Tämä propagandakirjoitus ilmestyi 42 eri lehdessä.³⁴¹ Jaksona 1939-44 maan sanomalehdistö oli tauotta VTL:n tarkan valvonnan ja aktiivisen ohjauksen kohteena. Jatkosodanaikainen sosialidemokraattinen sosiaaliministeri *Karl-August Fagerholm* on kuvannut tilannetta seuraavin sanoin: ”Tärkeintä oli, että lehdet saivat ilmestyä. Sodan aikana on pakko harrastaa sensuuria, ei sille mitään voi. – Väestön mielialojen kannalta oli tärkeätä, että lehdet ilmestyivät lehden nököisinä. Sisältö on sitten jo eri juttu”.³⁴²

Seurustelua käsitellyt *Marianne Junila* on puolestaan todennut VTL:n vaikutuksen ilmenneen siten, että eri sanomalehtien toimittajat ja pakinoitsijat tarttuivat seurusteluaiheeseen samana ajankohtana ja että myös yleisönosastossa melkein poikkeuksetta nimimerkillä julkaistut kirjoitukset usein paheksuivat seurustelua samaan tapaan. Onkin mahdollista, että jokin taho oli myös yleisönosastojen kirjoitusten takana, eivätkä ne välttämättä heijasta kansalaisten välittömiä käsityksiä. Etenkin päämaja mutta myös muut sotilasviranomaiset tekivät kaiken aikaa voitavansa ylläpitääkseen siviiliväestössä torjuvia ja tylyjä asenteita neuvostosotavankeja kohtaan. Tiedossa ei ole myöskään, missä määrin sanomalehtien toimitukset karsivat pois yleisöltä tulleita kirjoituksia ja millä perusteilla. Voitaneen kuitenkin otaksua, että seurustelua ymmärtävien toimittajien kirjoituksiin olisi suhtauduttu hyvin kielteisesti, eikä sellaisia todennäköisesti olisi julkaistu.

Eroja sanomalehtien välillä tosin esiintyi. Edistysmielinen Helsingin Sanomat ja kokoomuslainen Uusi Suomi välttivät aihetta, kun taas Suomen Sosialidemokraatti ja edistysmielinen Turun Sanomat kiinnittivät suhteellisen paljon huomiota seurusteluun. Erityisesti Pohjois-Suomessa kemiläiset lehdet, sosialidemokraattinen Pohjolan Työ ja maalaisliittolainen Pohjolan Sanomat sekä kokoomuslainen Rovaniemi kirjoittivat herkästi asiasta. Tämä on ymmärrettävää,

³³⁹ Kulha 1972, 26

³⁴⁰ Vilkuna 1962, 156

³⁴¹ Jutikkala 1997, 106

³⁴² Lehtinen 1981, 99-101

sillä erityisesti Kemissä ja Rovaniemellä seurustelu näkyi selvästi katukuvassa. Toisaalta taas oululainen edistysmielinen Kaleva-lehti ja rovaniemeläinen maalaisliittolainen Lapin Sanomat noudattivat jostain syystä pidättyväistä linjaa, vaikka ne ilmestyivät vilkkaimman seurustelun kaupungeissa.³⁴³

Naisten avustustoiminta paheksunnan kohteena VTL:n ja Valpon tilannekatsauksissa

Valtion tiedotuslaitoksen 30.10.1941 laaditussa mielialakatsauksessa mainittiin huolestuttavaksi ilmiöksi ”maaseudun yksinkertaisemman naisaineksen suhtautuminen neuvostosotavankeihin. Tämän ”sotavankeihin kohdistuvan mielenkiinnon” arvioitiin johtuvan ”ehkä useinkin ainoihin käsillä oleviin miessukupuolen edustajiin, mistä myös saapuu tietoja”.³⁴⁴

Jyväskylän rautatieasemalle saapui syyskuussa 1941 samanaikaisesti haavoittuneita sotilaita kuljettanut juna ja sotavankierä. Asemalla olevat naiset ostivat kaikki saatavissa olevat makeiset ja jakoivat ne sotavangeille. Suomalaisiin haavoittuneisiin sotilaisiin ei kukaan ollut Valpon todennäköisesti liioitellun Tampereen tilannekatsauksen mukaan kiinnittänyt huomiota. Paikallislehdet Sisä-Suomi ja Keski-suomalainen kirjoittivat tapahtumasta paheksuvaan sävyyn.³⁴⁵ Valpon Tampereen osaston tilannekatsauksen lokakuulta 1941 oli kuulunut valituksia siitä, että eräät naiset olivat ”hyväsydämyydestä” lahjoitelleet ohimarssiville neuvostosotavangeille tupakkaa ja voileipiä.³⁴⁶

Oulussa oli syyskuussa 1941 lastaustöissä noin 200 neuvostosotavankia, jotka toisinaan saattoivat olla 15 tuntia ilman muonaa. Vapaat työtoverit saattoi tästä syystä antaa säälistä suupalan ja lastausnainen toi tuliaisena kotoaan vangeille syötävää. Kesällä 1944 Valpon Oulun osasto oudoksui ns. ”meijeriparlamentteja” mm. Muhoksella ja Tyrnävällä. Niissä toistakymmentä neuvostosotavankia saattoi meijerin tiloissa ja niiden edustalla pohtia uutisia ja neuvoa toisiaan.

Kemin Ajokseen sijoitetuille neuvostosotavangeille kaupungin vasemmistolaiset toimittivat kesällä 1941 lukuisia lahjoituspaketteja. Kesällä tehtiin myös tervehdyskäyntejä, kunnes sotilasviranomaiset eristivät leirialueen. Tämän jälkeen avustukset toimitettiin leirialueen ulkopuolella oleville vangeille.³⁴⁷ Kun eräs

³⁴³ Junila 2000, 142–153

³⁴⁴ Valtion tiedotuselimet 1939–1948. Valtion tiedotuslaitoksen mielialakatsaus 30.10.1941. Dg 1, Kansallisarkisto

³⁴⁵ Valpon pääosaston tilannekatsaus 22.9.1941. Tilannekatsaukset 1937–1941. Pääosasto. Kansio 1394, Valpon Kotkan osaston tilannekatsaus 6.10.1941. Tilannekatsaukset 1941. Alaosastot. Kansio 1400. EK-Valpo I, Kansallisarkisto

³⁴⁶ Valpon Tampereen osaston tilannekatsaus 5.11.1941. Tilannekatsaukset. Alaosastot 1941. Kansio 1400. EK-Valpo, Kansallisarkisto

³⁴⁷ Valpon Rovaniemen osaston tilannekatsaukset 9.9. ja 11.10.1941. Tilannekatsaukset. Alaosastot. Kansio 1400, Valpon pääosaston tilannekatsaus 15.12.1941. Tilannekatsaukset 1937–1941. Pääosasto. Kansio 1394, Sotavankileirit. Kansio 596. EK-Valpo I, Kansallisarkisto

kemiläisneitonon pantiin lokakuussa 1941 kotoaan ostamaan rintamalla olevalle isälleen tupakkaa, hän sujautti salaa matkallaan tupakkarasiat erälle sotavangille. Veitsiluodossa erotettiin yhtiön hyvältä työpaikalta samoihin aikoihin kaksi sotavangeille muonaa tuonutta naista ja ”muissakin paikoissa Kemissä ovat työläisnaiset jakaneet ruokia ryssille, vaikka itse nälkää huutavat”. Simoniemessäkin eräät naiset tarjoilivat autokuljetuksessa olleille sotavangeille tupakkaa.³⁴⁸

Lokakuussa 1941 Kemin poliisilaitos painatti kaupungissa sijaitsevia sotavankien työmaita varten ilmoituksia, jossa sotavangeja avustaneita siviilihenkilöitä uhattiin rangaistuksilla. Sekä poliisikonstaapeleita että paikallisia ilmasuojelujoukkoja käskettiin puuttumaan havaittuihin rikkomuksiin. Sotavankitarkastaja, eversti *Maximilian Spåre* paheksui helmikuussa 1942 siviilihenkilöiden antamaa avustusta Kemin Ajoksen leiriin suljetuille neuvostosotavangeille. Auttavien siviilihenkilöiden joukossa oli runsaasti ”punaista aineista”, joka pyrki auttamaan sotavangeja kaikin tavoin eivätkä he totelleet vähälukuisia vartiomiehiä, joita jopa saatettiin uhata. Pahimpana vastuksena olivat nimenomaan naiset, joiden joukossa oli joitain lottiaakin. Keväämmällä todettiin leirin päiväkäskyssä vartiomiehillä olevan oikeus käyttää siviilihenkilöihin myös voimakeinoja estääkseen kosketukset sotavangeihin.³⁴⁹

Kajaanissa useat naiset toimittivat syksyllä 1941 ruokatarvikkeita neuvostosotavangeille. Lokakuussa heittivät työmiehen vaimo *Helmi Ahlstein* ja toinen naishenkilö parakkialueen laidassa kulkevalta tieltä limppua sotavangeille piikkilanka-aidan yli. Kajaanin Puutavaran sahaosastossa työssä käyvän 22–23-vuotiaan työläisnaisen *Sylvi Sirviön* todettiin usein tuoneen leipää sotavangeille, jolloin järjestysmies sanoi jyrkät sanat hänelle. Kajaanilainen *Anni Suutarinen* oli puolestaan antanut hatun erälle sotavangille, kun kolme noin 20-vuotiaista naista erään asiaan myötämielisesti suhtautuvan vartiomiehen avulla yritti toimittaa porkkanoita ja nauriita sotavangeille yhtiön Koivukoskella olevalla patolaitteella. Myös Purolassa asuvat vasemmistomieliset ”akat” olivat säälitelleet sotavangeja ja kantaneet heille ruokatavaroita. Kajaanin Puutavaran järjestysmies *Paavo Eskelisen* kertoman mukaan sotavangeille leipää, tupakkaa ja muita tavaroita välittävä työntekijä ”saa kylmästi lähteä kävelemään”.³⁵⁰

Marraskuussa 1941 Valpo valtakunnallisessa tilannekatsauksessaan paheksui neuvostosotavankien liian humaania kohtelua, joka oli herättänyt lomalla käyneiden rintamamiehissä ihmetystä ja kiukkua. Vangeille oli annettu lisämuonaa, tupakkaa ja makeisia samalla kun he saivat usein liikkua melko vapaasti. Joensuun lähistöllä olevat neuvostosotavangit olivat loppuvuotena 1941 eräiden

³⁴⁸ Tiedotus Kemi 12.10.1941. Tiedotus Simonieniemi 11.10.1941. Sotavankileirit. Kansio 595. EK-Valpo I, Kansallisarkisto

³⁴⁹ Mikkola 2000, 137–139

³⁵⁰ Ilmoitus N:o 110/41. Koskee: Sotavangeja ja heidän avustuspuuhiaan Kajaanissa 20.10.1941.

Sotavankileirit, Ilmoitus 109/41. Koskee: Sotavankien avustamispuuhia ja heitä kohtaan myötämielisiä mielipiteitä Kajaanissa 9.10.1941. Kansio 595. EK-Valpo I, Kansallisarkisto

paikallisten työläisnaisten huolenpidon kohteena. Naiset veivät viimeiset leipäkannikkansakin vangeille ja ostivat joulukuun leipäkupongeillaan jo marraskuussa leipää heille: ”Ryssät innostuivat tästä niin, että rupesivat kiertelemään mökeissä kerjäämään leipää ja muita elintarpeita sekä alkoivat käydä suorastaan maanvaivaksi”. Vuoksenniskalla ”kotiryssät” saivat ruokailla talonväen kanssa ja heidän sallittiin juoda litramäärin maitoa, vaikka sivulliset eivät lähiaikoina olleet saaneet kortillakaan maitotilkasta lapsilleen. Lisäksi sotavangeille annettiin mukaan työmaalle lihat ja voit. Etenkin Imatralla myötätunto sotavankeja kohtaan oli niin suurta, että heille toimitettiin salaa elintarvikkeita ja tupakkaa. Lisäksi sotavangit saivat käydä iltalomilla paikkakuntalaisten luona. Lahdessa eräät kommunistinaiset keräsivät syyskuussa 1941 tupakkaa ja makeisia neuvostosotavangeille ja valmistivat heille voileipiä.³⁵¹

Seinäjoen liepeillä olevalla Mustakorven työmaalla toimittivat eräät seinäjokelaiset naiset elintarvikkeita neuvostosotavangeille tammikuussa 1942. Säynätsalon Parviaisten tehtaan työmaille lähettivät samoihin aikoihin paikkakuntalaiset muonaa ja tupakkaa. Valpon Vaasan osaston tilannekatsauksen mukaan ”eräät tehtaan työläiset ovat olleet sikäli avuliaita, että ovat antaneet vangeille omat evänsäkin ja itse kärsineet nälkää”. Lisäksi vartiopäällikön välityksellä toimitettiin 30 vaatteita sisältävää pakettia, kun armeijan oma vaatekeräys Säynätsalolla ei tuottanut yhtäkään pakettia. Eräät säynätsalolaiset ”tyttöihmiset” kirjoittivat puolestaan sotavangeille kirjelappusia, joissa pyysivät sotavankeja käymään luonaan.³⁵²

Päämaja seurustelukiellon alullepanijana

Päiväkirjaansa yleisesikunnan päällikkö, kenraalimajuri *W.E. Tuompo* merkitsi 18.10.1941: ”Lomalla olevat rintamamiehet valittavat, että maataloustöissä olevia sotavankeja kohdellaan liian hyvin. Heidän kanssaan jopa seurustellaan. Sanomalehtien yleisönosastoissa on asiasta kirjoituksia”.³⁵³ Vasta sodan jälkeen julkaistussa muistelmakirjassaan Tuompo kirjoittaa asiasta ikään kuin hän olisi vasta lokakuun puolivälin jälkeen ensimmäistä kertaa lukenut seurustelusta. On kuitenkin hyvin mahdollista, että em. sanomalehtien yleisönosaston kirjoittelut ovat syntyneet, eivät pelkästään päämajan johtavien upseerien tietien, vaan myös suoranaishalla myötävaikutuksella. Valpon lisäksi myös päämajan valvontaosasto lienee alusta alkaen seurannut kentältä tulleita havaintoja seurustelusta ja todennäköistä on, että myös Tuompo jo varhain on ollut ilmiöstä tietoinen kuten kaikki muutkin päämajassa palvelleet upseerit.

³⁵¹ Valpon pääosaston tilannekatsaus 20.11.1941. Tilannekatsaukset 1937-1941. Pääosasto. Kansio 1394. EK-Valpo I, Kansallisarkisto

³⁵² Valpon Vaasan osaston tilannekatsaus 6.2.1942. Sotavankileirit. Kansio 595. EK-Valpo I, Kansallisarkisto

³⁵³ Tuompo 1969, 81

Ylipäällikkö oli jo käskyssään 8.7.1941 kieltänyt päällystön, sotilaiden ja vartiomiesten tarpeettomat keskustelut sotavankien kanssa. Suurehko osa sotilaista ei kuitenkaan liene noudattanut käskyä, mikä ilmenee sotavankitutkija, eversti *Lauri Tiaisen* esityksestä: ”Kuvaavaa suomalaisen soturin luonteelle oli hyväntahtoisen huumorin höystämä suhtautuminen sotavankeihin. Rintamasotilaiden parissa oli liian tuttavallinen suhtautuminen sotavankeihin yleistä. Sinä lyhyenä aikana, jonka sotavanki viipyi taistelujoukkojen luona, hänelle ehdittiin tarjota tupakkaa, korviketta jne.” Myös siviiliväestön suhtautuminen neuvostosotavankeihin oli samansuuntaista. Kululaitosten ja yleisten töiden ministeriö oli antanut Kotijoukkojen esikunnan hyväksymät ohjeet yksityisille työnantajille siirrettyjen sotavankien kohtelusta. Sekä Kotijoukkojen esikunnassa että päämajassa oltiin kuitenkin tyytymättömiä siviiliväestön suhtautumiseen sotavankeihin. Tämä ilmenee mm. *Tiaisen* kuvauksesta: ”Inhimillisuusvaatimus väärinkäsitetiin ja sotavankeja ruvettiin kohtelemaan helläkätisistä, heidän annettiin vapaasti liikkua työnantajan alueella ja heille tarjottiin sivullisten toimesta ruokaa, juomaa, tupakkaa jne. Sotilasviranomaisten oli pakko sisäasiainministeriön välityksellä saattaa tietoon lakiin perustuva kielto seurustella sotavankien kanssa”.³⁵⁴

Juuri vastakeinona helläkätisyyteen kriminalisoitiin em. asetuksella 13.5.1942 siviiliväestön seurustelu sotavankien kanssa.³⁵⁵ Koska kotijoukkojen esikunta ylimpänä tahona valvoi yksityisten työnantajien ja maatilojen käyttöön siirrettyjä sotavankeja, voitaneen olettaa em. asetuksia valmistellun etupäässä kotijoukkojen johtaelimissä. Ei ole kuitenkaan mitään syytä otaksua, että asetusten tarkoitus olisi poikennut päämajan käsityksestä. Päinvastoin on katsottava, että myös päämaja täysin tuki kotijoukkojen ja sisäasiainministeriön linjausta.

Ylempien sotilasviranomaisten harjoittamassa sotavankipolitiikassa oli kuitenkin sisäinen ristiriita. Toisaalta he pitivät neuvostosotavankien muona-annokset niukkoina sillä perusteella, että elintarvikkeet eivät kunnolla riittäneet edes siviiliväestön elintarvikehuoltoon. Toisaalta samat sotilasviranomaiset tekivät aloitteita asetuksiin tai tukivat viranomaisten hallinnollisia määräyksiä, joissa kriminalisoitiin siviilihenkilöiden pienimuotoiset, osin vastikkeettomat ja osin vastikkeelliset ruokatarpeiden toimittamiset neuvostosotavangeille. Nämä ruokatarpeet siviilihenkilöiden on täytynt ottaa omista ylijäämävarastoistaan. Siviiliväestön ruoka-avustukset sotavangeille lienevät lisäksi kokonaisuudessaan olleet joko humanitaarista apua tai laajuudeltaan vaatimatonta vaihtotaloutta, joka ei voinut vahingoittaa sotilaallista turvallisuutta. Siten em. asetukset osoittavat päämajan ja Kotijoukkojen esikunnan tarkoittaneen, että neuvostosotavankien niukka muonitus olisi täydellisesti riippuvainen puolustusvoimien muonahuollosta tai sen hyväksymistä muonanormeista. Välillisesti asetukset osoittavat myös, että

³⁵⁴ Lauri Tiainen: Käsikirjoitus Kotijoukkojen toiminta sodan 1941–1945 aikana.. Luku XIII ”Sotavangit” s. 22, Maanpuolustuskorkeakoulun sotahistorian laitos, ks myös Petramaa, Ahti: ”Sotavangit” s. 22, Tutkielmat, Kansallisarkisto, Sörnäisten toimipiste

³⁵⁵ Mikkola 1976, 28, 214, Mikkola 2000, 136-137, Westerlund 2009, 356-357

ylempien sotilasviranomaisten perimmäisenä tarkoituksena oli pitää neuvostosotavangit muonahuollon osalta jatkuvassa puutteen tilassa, kurjuudessa tai kurjuuden rajoilla.

Päämajan keskeisenä kannustimena leireillä olleiden neuvostosotavankien muonannosten niukkoina pitämisessä lienee ollut pyrkimys helpottaa sotavankiyhteisöjen hallittavuutta – eikä elintarvikkeiden objektiivinen niukkuus, kuten on väitetty. Päämajan sotavankeihin kohdistunut muonapolitiikka tähtäsi oletettavasti tosiasiallisesti kahteen tavoitteeseen. Ensinnäkin sotavankileireillä olevien vankien oli säännöllisesti kulutettava koko päiväannoksensa sen niukkuuden vuoksi. Tästä johtuen muonan varastointi salaa ei onnistunut – ja tämä esti karkaamisia, sillä runsaammat muona-annokset olisivat lisänneet karkaamisien onnistumismahdollisuuksia. Toiseksi leireillä olevat sotavangit joutuivat kilpailemaan niukoista päiväannoksista ja mahdollisista pienistä lisäannoksista. Tämä oli leirin johdon ja ylempien johtoportaiden etu, sillä niukat päiväannokset pitivät sotavankiyhteisöt eripuraisina – seikka mikä helpotti niiden hallittavuutta. Ilman eri etnisten ja eri yhteiskunnallisten ryhmien ja luottovankien välisiä sisäisiä ristiriitoja olisivat sotavankiyhteisöt saattaneet esiintyä yhtenäisempänä suomalaisia johtoportaita kohtaan. Oletettavasti tämän päämaja halusi välttää niukalla muonapolitiikallaan ja käytännössä hiljaisesti sallimallaan sotavankimuonan epätasaisella jaolla.³⁵⁶

Valpon pyrkimys vapautua seurustelun valvonnasta

Asiaa valmistelemissa sotilasviranomaisissa seurustelukieltoa koskevia asetuksia ei liene valvonnan kannalta ajateltu loppuun asti. Maatiloilla oli tavalla tai toisella seurusteltava sotavankien kanssa ja puhuttava heille, jotta työt saataisiin tehdyksi. Poliisi- ja sotilasviranomaisten kesken nousi myös eriäviä näkemyksiä siitä, mille taholle asetusten valvonta oikeastaan kuului. Niinpä kirjelmässään kesällä 1942 Valpon virkailija ilmaisi tyytymättömyyttään siihen, että ”suojeluskuntien esikunnat ja poliisiviranomaisetkin tahtovat kuitenkin tyrkyttää ruoka-, y.m. lähetyksen luvatonten toimittamisten tutkimuksia Valpolle, mutta emme kerkiä tuollaisia pikkujuttuja tutkimaan. Eikö sotavankien valvonta kuulu päämajan valvontaosastolle, joten nuokin jutut siis tavallaan samalle elimelle?”³⁵⁷

Valpo halusi tutkia tällaisia asioita ainoastaan siinä laajuudessa kuin ne liittyivät kommunismin ehkäisyyn. Vaikka ilmoitus koski sotavankien luvatonta yhteyttä siviilihenkilöihin kirjeitten, ruoka-, tupakka- ym. lähetyksinä, Kotijoukkojen esikunta ei vastannut tiedusteluun. Kun Valpo sai huhtikuussa 1943 ilmoituksen paikallisten naisten ja neuvostosotavankien yöllisestä seurustelusta Tapanilassa, totesi etsivä *Freedy Kekäläinen*: ”Ei Valpolla ole tällaiseen aikaa eikä aihettakaan, kun sotavankien valvonta kuuluu toisille”. Valpo toimittikin 14.5.1943 saadun

³⁵⁶ Westerlund 2009, 271-273

³⁵⁷ Valpon kirjelmä 2.6.1942. Sotavankileirit. Kansio 595. EK-Valpo I, Kansallisarkisto

ilmoituksen ryssävankien ”kohtelusta” Tapanilassa Kotijoukkojen esikunnalle mahdollisia toimenpiteitä varten.³⁵⁸

Neuvostosotavangin ja suomalaisen naisen lapsi.
– A child of a Finnish woman and a Soviet prisoner of war.
Kansallisarkisto

Kihlakunnanoikeuksien seurustelusta antamat tuomiot

Jaksossa käsitellään kysymystä seurustelusta sotavankien kanssa annettujen tuomioiden lukumäärästä sekä joitakin tiedossa olevia oikeustapauksia. Esitys tarjoaa näkökulmaa aiheeseen, mutta se ei perustu kattaviin tietoihin.

Seurustelutuomioiden lukumäärä. Ei ole löytynyt tilastotietoja siitä, missä määrin vuosina 1942–44 langetettiin tuomioita seurustelusta sotavangin kanssa. Tilastollisen keskustoimiston julkaisemissa oikeustilastoissa ei ole mainintaa asiasta eikä tietoja ole löytynyt myöskään Tilastokeskuksen tai oikeusministeriön arkistoista.³⁵⁹ Arvelun mukaan seurustelutuomioita jaettiin kuitenkin asetusten voimassaoloaikana kesäkuusta 1942 elokuuhun 1944 vuosittain vähintään useita kymmeniä. Tilastollisen keskustoimiston julkaisemissa rikostilastoissa on mm. sotavuosilta koottu luokka ”Muut valtioon tai yhteiskuntaan kohdistuneet rikokset”. Olettamuksen mukaan mm. seurustelusta sotavangin kanssa annetut tuomiot sisältyvät tähän luokkaan. Koska luokkaan kuuluu myös muita rikoksia, aikasarjan lukumäärätiedot eivät kuitenkaan suoranaisesti kuvaa seurustelurikosten

³⁵⁸ Freedy Kekäläisen ilmoitus ryssävankien ”kohtelusta” Tapanilassa 6.5.1943. EK-Valpo I. Sotavankileirit. Kansio 595, Kansallisarkisto

³⁵⁹ Tilastokeskuksen arkistonhoitaja Kari Degerstedtin antama tieto

lukumäärää. Muiden valtioon tai yhteiskuntaan kohdistuneiden rikosten lukumäärä oli vuonna 1941 yhteensä 2 056 ja vuonna 1942 muutamia satoja vähemmän eli 1 489 eli vähennystä oli 27,6 %. Vuonna 1943 tällaisia rikoksia oli 1 704 (+ 14,4 %), vuonna 1944 jopa 1 939 (+ 13,8 %) ja vuonna 1945 (- 17,9).³⁶⁰ Jos oletetaan, että em. vuosittaiset vaihtelut olennaisesti heijastavat seurustelurikosten lukumäärää, olisi sellaisia vuosina 1942–44 saattanut esiintyä yhteensä ehkä noin 500 eli keskimäärin 100–200 vuodessa.

Ilmeistä on, että vuoden 1942 ja 1943 seurustelua kieltävien asetusten perusteella tuomittiin sekä hyvin lieviä sakkorangaistuksia että kovia vankeustuomioita. Rangaistusasteikko oli täten laaja. Rikokset em. asetuksia vastaan käsiteltiin olettamuksen mukaan ainoastaan tai lähes pelkästään ensimmäisessä oikeusasteessa, maaseudulla käräjillä, ja kaupungeissa raastuvanoikeudessa. Teot, joista rangaistuksia tuomittiin, olivat sukupuoliyhteys, muu seurustelu ja muonan tai tarpeiden luovuttaminen sotavangeille. Valpon Oulun osaston tilannekatsauksessa elokuulta 1943 mainittiin työvelvollinen nainen Oulusta, joka ”Tyrnävälle jouduttuaan heittäytyi heti naapurissa olleen sotavangin rakastajattareksi ja joutuu siitä aikanaan kerääjiin”.³⁶¹

Mikkolan otaksunnan mukaan neuvostosotavangeille muonaa, tupakkaa ja vaatekappaleita välittäneitä siviilihenkilöitä ei ainakaan vielä keväällä 1942 yleensä rangaistu, vaan sotilas- ja poliisiviranomaiset tyytyivät varottamaan jatkamasta toimintaa.³⁶² Tilanne muuttui kuitenkin asetuksen seurustelukiellosta astuttua voimaan 1.6.1942 lähtien. Tämän jälkeen poliisiviranomaisten virkavelvollisuutena oli tutkia tietoonsa tulleita seurustelutapauksia ja toimittaa tietonsa mahdollista syyteharkintaa varten. Tuomioistuinten velvollisuutena oli puolestaan jakaa oikeutta vireille pannuissa jutuissa ja joko vapauttaa, ellei riittävää näyttöä rikoksesta ollut, tai muussa tapauksessa tuomita rangaistukseen.

Porin sotavankien karkaamisjutun avustamistapaus syksyllä 1942. Kesällä ja syksyllä 1942 viranomaiset panivat Porissa syytteeseen useita paikallisia asukkaita neuvostosotavankien avustamisesta ruokatarpein ja heidät tuomittiin sakkorangaistuksiin. Esiintyi myös karkaamisia, ja 17.10.1942 lähti Porin lentokentältä kaksi saksalaisten huostassa olutta sotavankia anastamallaan resiinoilla Virroille päin Pori-Haapamäen rautatietä pitkin. Heidän seuranaan oli vartiomiehenä toiminut saksalainen lentosotamies. Paon avustamisesta Valpo pidätti työläisnaiset *Hulda Saaren* ja *Ida Liukkosen*, jotka tunnustivat teon. Sotavankikarkurit pidätettiin ja saksalainen kenttöoikeus tuomitsi vartiomiehen kuolemaan. Seurustelusuhteista ei ole tässä tapauksessa mainintaa.³⁶³

³⁶⁰ Taulukko 1. Poliisin tietoon maan eri kaupungeissa ja kihlakunnissa tulleet rikokset 1941–45.

Suomen virallinen tilasto XXIII. Oikeustilasto 1941–44

³⁶¹ Valpon Oulun osaston tilannekatsaus 6.9.1943. Tilannekatsaukset. Alaosastot. Kansio 1402. EK-Valpo I, Kansallisarkisto

³⁶² Mikkola 2000, 138

³⁶³ Valpon pääosaston tilannekatsaus 18.11.1942. Tilannekatsaukset. Pääosasto 1942–1945. Kansio 1395. EK-Valpo I, Kansallisarkisto

Euran välikäräjien seurustelujuttu helmikuussa 1944. Kiukaisiin sijoitetut neuvostosotavangit kävivät töissä Satanahka Oy -nimisessä jalkinetehtaassa ja asuivat vanhassa kiertokoulussa. Valpon tilannekatsauksen mukaan he pitivät railakkaita juhlia, ja heidän vartijansa pyydysteli heille seuralaisia. Tapahtuneen seurauksena käräjille joutui muistitiedon perusteella sekä eräitä arvostettuja aviovaimoja että tyttöjä. Kuitenkin vain yksi mies haki seurustelun johdosta eroa vaimostaan.³⁶⁴ Toisen kertojan mukaan naisia oli kolmesta neljään, joita vieroksuttiin ja he olivat muiden kyläläisten silmätikkuna päätyen lopulta vankilaan.³⁶⁵

Em. tiedot on mahdollista tarkistaa Euran kihlakunnanoikeuden pöytäkirjoista.³⁶⁶ Tällaista oikeusjuttua todella käsiteltiin ja päätös annettiin Euran välikäräjillä 29.2.1944. Ratkaisussa todettiin, että sotavankien 30-vuotias vartija oli syksyllä 1943 eräiden paikallisten naisten kehotuksesta useita kertoja kuljettanut öisin sotavankeja erään naisen asuntoon, jossa vartija itse ja mukanaan tuomat sotavangit olivat ”yösydännä” seurustelleet paikallisten naisten kanssa. Kullakin miehellä oli aina ollut oma naisensa ja eräs naimisissa oleva nainen oli harjoittanut huoruutta sotavangin kanssa. Osa naisista oli syksyllä 1943 ja tammikuussa 1944 useita kertoja seurustellut iltaisin sotavankien kanssa sotavankiparakin läheisyydessä olevassa metsässä, jonne vangit olivat päässeet vartijan toimesta, ja seurustelu oli ollut jatkettua. Tammikuussa 1944 toiset naiset olivat lisäksi muullakin tavoin seurustelleet sotavankien kanssa ja antaneet heille ruokaa, tupakkaa ja muita tavaroita.

Tapahtuma-aikana esiintyi useita seurustelevien vaihtoja, jolloin ”daamit” vuorottelivat ja syntyi uusia pareja. Ainoastaan yksi rouva tunnusti, tosin kerran, harjoittaneensa sukupuoliyhteyttä kokin kanssa asunnossaan, mutta oletettavasti naisten rakastelu sotavankien kanssa oli tätä huomattavasti laajempaa ja yleisempää. Osapuolet sopivat tapaamisista osittain kirjeiden välityksellä, jolloin vartija, inkeriläinen naispuolinen tehtaantyöntekijä ja muut seurustelupiirin jäsenet toimivat postinkantajina. Vanhan-Mikolan metsäalue sijaitsee sotavankiparakista noin 300 metrin etäisyydellä, ja toisinaan jopa useita pareja viipyi samanaikaisesti metsässä tuntikaupalla. Yhdestä naisesta sotavangit käyttivät nimitystä ”Maija”, jonka selittivät tarkoittavan huonoa naista.

Syy siihen, että vartija oli vienyt sotavangit naisen asuntoon lienee ollut hänen oma seurustelunsa vuorollaan kahden naisen kanssa, vaikka hän oli omalla tahollaan naimisissa. Sotavankien tuominen asuntoon edisti näet hänen omia mahdollisuuksiaan seurustella, sillä useita sekä naimisissa olevia että nuoria naimattomia naisia liittyi syntyneeseen seurustelupiiriin. Sen lisäksi vielä parittomat naiset pyysivät vartijaa tuomaan ”kavereita” tai ”kavaljeereja” heillekin.

³⁶⁴ MV:K 34/Vastaus nro 343. Museoviraston kysely. Museovirasto

³⁶⁵ MV:K 34/Vastaus nro 1033. Museoviraston kysely. Museovirasto

³⁶⁶ Euran kihlakunnanoikeuden varsinaisasioiden pöytäkirjat 29.2.1944 TK I-II 1944 (Ca2:115). Euran tuomiokunta. Turun maakunta-arkisto

Myös useat sotavangit osallistuivat seurustelupiiriin – oikeudenkäynnin asiakirjoissa mainitaan luutnantti Ossipov, Jurkka-lentäjä, Troiski, pikku Nikolai, Iso-Niku ja kokki. Sotavangit olivat ”olleet kovin innostuneita” vierailemaan em. naisen asunnossa, jossa tarjolla oli toisinaan myös ”ryyppyjä” ja ”tippoja”. Vatiija saattoi puolestaan tuoda tehtaalta denaturoitua spritiä, jota nautittiin seurustelupiirin öisissä ”treffeissä”. Eräs naisista oli jo aikaisemmin, lähemmin tarkentamattomana ajankohtana, Euran kihlakunnanoikeudessa tuomittu neljäksi kuukaudeksi vankeuteen seurustelusta sotavangin kanssa. Vatiija oli puolestaan sanonut naisille, ”että jos tästä asiasta jotakin kerrotte joutuu hän kyllä linnaan, mutta sieltä tultuaan hän tappaa jokaisen, joka on asiasta kertonut”. Seurusteluvyyhti lienee paljastunut siten, että kaksi seurustelevien rouvien petettyä aviomiestä ilmoitti asiasta Euran piirin nimismies *Kauko Talalle*, joka saatuaan tiedon asiasta pidätti heti useita henkilöitä kuulusteluja varten.

Vatiija tuomittiin kahdeksi vuodeksi vankeuteen. Seurustelusta sotavangin kanssa 39-vuotias myllärinvaimo Eurakoskelta tuomittiin yhdeksi vuodeksi kuudeksi kuukaudeksi vankilaan ja 36-vuotias kulkukauppiaanvaimo Eurakosken kylästä samaan rangaistukseen, 21-vuotias työmiehenvaimo Rahvolan kylästä yhdeksi vuodeksi, 23-vuotias työmiehenvaimo Kiukaisista kymmeneksi kuukaudeksi ja 25-vuotias tehtaalainen Harolan kylästä seitsemäksi kuukaudeksi vankilaan, 18-vuotias työmiehentytär kuudeksi kuukaudeksi vankeuteen sekä 20-vuotias tehtaantyöläinen ja 17-vuotias tilallisentytär viideksi kuukaudeksi vankeuteen.³⁶⁷ Satakunnan Kansa julkaisi 2.3.1944 suppean kirjoituksen Euran välikäräjien langettamista tuomioista. Tuomiot annettiin kirjoituksen mukaan luvottomasta seurustelusta ja lisäksi mainittiin tuomittujen täydelliset henkilötiedot. Muuten lehti oli pidättyväinen, sillä pääkirjoituksissa tapahtumaa ei ruodittu eikä lehden kolme pakinoitsijaakaan millään tavalla tarttunut aiheeseen.³⁶⁸

Vatiija ja pisimmän tuomion saanut nainen passitettiin lääninvankilaan rangaistustaan kärsimään. Siirrettiinkö myöhemmin myös muut tuomion saaneet naiset vankilaan, ei ilmene oikeudenkäyntipöytäkirjoista. Näin lienee kuitenkin menetelty, sillä muistitiedon mukaan naiset vapautettiin viimeistään rauhan tultua.

Satakunnassa esiintyi erityisesti Eurassa jatkosodan alusta sen loppuun saakka aktiivista sotapolitiikan vastustamista kuten metsäkaartilaisuutta, tuhopolttoja, ammuskelua sotilasjunaa kohti ja sähköpylväiden polttoa.³⁶⁹ Ei ole kuitenkaan esitetty havaintoja siitä, että vastarinnan ja seurustelun välillä olisi ollut jokin keskinäinen yhteys. Vastarinta ja seurustelu näyttävät esiintyneen toisistaan riippumatta rinnakkain ja alueen ilmapiiri on saattanut vaikuttaa kumpaankin ilmiöön.

³⁶⁷ Valpon Turun osaston osastopäällikkö Aarne Korpimaan kirjelmä pääosastolle 22.3.1944.

Sotavankileirit. Kansio 595. EK-Valpo I, Kansallisarkisto

³⁶⁸ Eurajoen välikäräjät. Satakunnan Kansan kirjoitus 23.2.1944, Vankeustuomioita sotavankien kanssa seurustelusta. Satakunnan Kansan kirjoitus 2.3.1944

³⁶⁹ Salminen 1996, 37

Seurustelleille sotavangeille määrätty arestirangaistukset

Useat seurustelusta kiinni jääneet neuvostosotavangit lienevät saaneet eripituisia arestirangaistuksia. Luopioisissa rangaistiin 7.2.1944 neuvostosotavankia kahdeksan vuorokauden kovennetulla arestilla luvattomasta seurustelusta siviilin kanssa ja sukupuoliyhdyntään harjoittamisesta naimalupauksella, jota ei kuitenkaan oltu tehty petosmielessä.³⁷⁰ Sotilasviranomaiset lienevät määränneet vähintään kymmeniä tällaisia arestirangaistuksia seurustelusta.

Ammutut sotavangit

Kansallisarkiston Suomi, sotavangit ja ihmisluovutukset 1939–55 –netissä vuonna 2007 julkaiseman nimitiedoston perusteella ammuttiin vuosina 1941–44 ns. kotialueella yhteensä 154 neuvostosotavankia, jotka eivät olleet vankileireillä, sotasairaaloissa tai linnoitus- tai sotavankikomppanioissa. Ampumatapaukset tapahtuivat etupäässä maaseudulla, ja suuri osa ammutuista lienee ollut maataloustöihin sijoitettuja sotavankeja. Osa ammutuista oli todennäköisesti kuitenkin muita kuin maataloustöiden sijoituspaikoistaan karanneita sotavankeja. Vuonna 1942 sotavankien työpisteitä oli runsaat 3 000.³⁷¹ Tähän lukuun eivät sisälly sotavankileirit ja niiden alaleirit, sotavankisairaalat, linnoitus- ja sotavankikomppaniat eikä maanviljelystöissä olleiden sotavankien sijoituspaikat. Lääneittäin ampumistapaukset jakaantuivat seuraavasti:

Taulukko 4. Etupäässä maaseudulla vuosina 1941–44 ammutut neuvostosotavangit

Lääni	Ammutut neuvostosotavangit (n)
Lappi	37
Mikkeli	28
Häme	24
Uusimaa	22
Kymi	11
Oulu	11
Kuopio	9
Vaasa	9
Turku ja Pori	3
Yhteensä	154

³⁷⁰ Ulla Salomaan tieto Juha Muurisen ohjelmassa Vaiettu salaisuus. Neuvostosotavankien suomalaiset lapset 22.4.2009. MTV3

³⁷¹ Mikkola 2000, 169, Talvi-, jatko- ja Lapin sodan sotavanki- ja siviilileirit 1939–1944. Käsikirja 2008, 3

Taulukosta ilmenee, että vajaa kolmasosa ampumisista tapahtui Pohjois-Suomessa (Lapin ja Oulun läänissä) ja niin ikään vajaa kolmasosa sekä Itä-Suomessa (Kuopion, Mikkelin ja Kymen läänissä) että Etelä-Suomessa (Hämeen ja Uudenmaan läänissä). Vähiten ampumistapauksia oli Länsi-Suomessa (Vaasan ja Turun ja Porin läänissä), jonka osuus ammutuista oli vajaa kymmenesosa. Koska Länsi-Suomessa oli suhteellisen paljon sotavankia maataloustöissä, viittaa ampumistapausten läänikohtainen rakenne siihen, että nimenomaan seurustelun vuoksi ammuttujen sotavankien lukumäärä jäi vähäiseksi.

On kuitenkin huomattava, että sotavankileirien, sotavankisairaaloitten sekä linnoitus- ja sotavankikomppanioiden ulkopuolella kuoli neuvostosotavankia myös muihin syihin kuin ampumisiin. Muilla paikoilla kuin em. yksiköissä kuoli sotavankikorttien perusteella vähintään 700 neuvostosotavankia, mutta eri kuolinpaikkojen todellinen lukumäärä lienee tätä lukua huomattavasti suurempi.³⁷² Jatkosodan neuvostosotavangeista 1 827 kuoli rekisteröimättömäksi jääneen syyn vuoksi, 505 haavoihinsa ja 601 ns. muihin syihin. Täysin kattavia tietoja sotavankien kuolinpaikoista ja -syistä ei ole, ja lisäksi kuolintapausten kirjaaminen toimi selvästi paremmin sotavankileireillä ja sotavankisairaaloissa kuin niiden ulkopuolella.

Seurustelusta toimeenpantu omavaltainen menettely

Tuomiovalta seurustelukieltojen rikkomisesta kuului viranomaisille. Lisäksi panivat myös kyläläiset toisinaan toimeen omavaltaisia menettelyjä sekä sotavankien kanssa seurustelevia naisia että sotavankia kohtaan. Tällaisia epävirallisia rankaisumuotoja lienee naisten osalta useimmiten olleet tukan ajo ja sosiaalinen vieroksuminen, joskin satunnaisesti esiintyi myös muita muotoja. Myös sotavangeille langetettiin vaihtelevasti sekä hyvin ankaria että myös lievähköjä rangaistuksia. Jotkut sotavangit surmattiin petettyjen aviomiesten toimesta, toisia hakattiin kunnolla tai annettiin perusteellisesti selkään, kun taas osa lienee vain siirretty johonkin toiseen paikkaan tai saanut lievähkön arestirangaistuksen.

Tukanajot

Useissa muistelmissa kerrotaan siitä, kuinka neuvostosotavankien kanssa seurustelleilta naisilta ajettiin tukka pois. Tunnettua on, että eräissä Euroopan maissa ajettiin saksalaisten sotilaiden kanssa seurustelleilta naisilta tukka. Näin tehtiin etenkin Ranskassa, jossa on arvioitu noin 20 000 naisen joutuneen tukanajon kohteeksi vuonna 1944.³⁷³ Sekä Tanskassa että Norjassa lienee keväällä 1945 esiintynyt ehkä muutamia satoja tukanajoja, mutta Suomessa ainoastaan muutamissa yksittäisissä tapauksissa Kemin ja Tornion tienoilla lokakuussa 1944.

³⁷² Westerlund 2009, 102

³⁷³ Virgile 2002, 50–53

Sen sijaan ei aikaisemmin liene juuri ollut yleisesti tiedossa, että myös neuvostosotavankien kanssa seurustelleiden naisten tukka ajettiin. Museoviraston muistelmia-aineiston 15 tapauksessa on maininta siitä, että neuvostosotavankien kanssa seurustelleilta naisilta joko leikattiin tai uhattiin leikata tukka rangaistukseksi seurustelusta.³⁷⁴

Vaasan läänin Ylivieskan Raudaskylässä toimi neuvostosotavankien toipilasleiri. Haapajärven suosittu alakouluopettajaneiti oli yhteydessä sotavankiin ja joutui vaikeuksiin siitä körttiläishenkisten isojen talojen isäntien ja emäntien kanssa. Opettajalla oli pitkät ja vaaleat enkelinkiharat, jotka olivat saattaneet herättää närkästystä, sillä aikuisten naisten edellytettiin pitävän hiuksensa tiukasti nutturalla ja mieluiten myös liinaa päässä. Huhun mukaan opettajan tukka leikattiin keritsimillä.³⁷⁵ Karstulassa tuli neuvostosotavangin kanssa seurustellut tyttö pois lottatöistä ajettuna ”muliksi”.³⁷⁶ Ähtärissä uhattiin keritä tukka naisilta, jotka seurustelisivat neuvostosotavankien kanssa.³⁷⁷ Saarijärvellä neuvostosotavangit seurustelivat joidenkin naisten kanssa ja valmistelivat heille kolikoista kihloja. Iltaisin leirille menneiltä naisilta ajettiin hiukset.³⁷⁸ Vimpelissä tokaistiin suorasukaisesti, että naiset saavat ”antaa” saksalaisille, mutta jos tekee saman palvelun neuvostosotavangille, niin tukka menee.³⁷⁹ Uudenmaan Kirkkonummen Vohlissa tukat leikattiin neuvostosotavankien kanssa seurustelleilta naisilta.³⁸⁰

Viipurin läänin Kirvussa ajettiin tukka kuliksi neuvostosotavankien kanssa seurustelleilta naisilta.³⁸¹ Raivolassa syntyneen ja Joroisissa asuneen kertojan mukaan ajettiin rangaistukseksi hiukset pois neuvostosotavankien kanssa seurustelleilta tytöiltä.³⁸² Antrealaisen kertojan mukaan ajettiin neuvostosotavangin kanssa seurustelleelta lotalta tukka millikoneella ja hänet palautettiin työpaikaltaan kotiin.³⁸³ Ruskealalainen kertoja mainitsee kuulleensa, että neuvostosotavankien kanssa seurustelleilta naisilta leikattiin tukka pois.³⁸⁴ Lappeenrannassa ajettiin tällaiselta naiselta tukka pois aivan päänahkaa myöten.³⁸⁵ Sortavalassa tällaisia naisia rangaistiin mm. leikkaamalla hiukset ”puti paljaaksi”.³⁸⁶ Pieksämäen Hankasalmen kylässä neuvostosotavangin kanssa seurustelleelta naiselta ajettiin tukka kokonaan ja kesäkuumallakin hän piti huivia tiukasti päässään. Naiselle

³⁷⁴ Wilms 2010, 34

³⁷⁵ MV:K 34/Vastaus nro 241. Museoviraston kysely. Museovirasto

³⁷⁶ MV:K 34/Vastaus nro 1239. Museoviraston kysely. Museovirasto

³⁷⁷ MV:K 34/Vastaus nro 653. Museoviraston kysely. Museovirasto

³⁷⁸ MV:K 34/Vastaus nro 313. Museoviraston kysely. Museovirasto

³⁷⁹ MV:K 34/Vastaus nro 963. Museoviraston kysely. Museovirasto

³⁸⁰ Hans-Erik Hagelbergin muistelmia. Suomi, sotavangit ja ihmisluovutukset 1939–55 - tutkimushankkeen kokoelma. Kansallisarkisto

³⁸¹ MV:K 34/Vastaus nro 391. Museoviraston kysely. Museovirasto

³⁸² MV:K 34/Vastaus nro 1154. Museoviraston kysely. Museovirasto

³⁸³ MV:K 34/Vastaus nro 1166. Museoviraston kysely. Museovirasto

³⁸⁴ MV:SO/Vastaus nro 61. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely. Museovirasto

³⁸⁵ MV:SO/Vastaus nro 374. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely. Museovirasto

³⁸⁶ MV:SO/Vastaus nro 464. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely. Museovirasto

kyläläiset eivät myöskään puhuneet, vaikka nainen ei synnyttänyt lasta, ja vaikka jäi vielä epävarmaksi, oliko sukupuoliyhteys edes tapahtunut.³⁸⁷ Siilinjärveläinen kertoja näki kerran junassa puliksi ajetun lottapukuisen naisen, jonka kerrottiin olleen ryssän heila.³⁸⁸ Sakkolan Kiviniemessä eräs nainen rakasteli useiden neuvostosotavankien kanssa, ”antoi pyllyäkin”. Sakkolalaiset naiset yrittivät ajaa pois tukan naisen päästä. Rangaistus jäi kuitenkin siihen paikallisen ilmansuojelukomppanian päällikön jyrkästi kieltäessä teon.³⁸⁹ Sotavuosina muonitus- ja ilmavalvontatehtävissä Sakkolassa toimineen lotan mukaan neuvostosotavangin kanssa seurustelusta kiinni jääneitä naisia tosin rangaistiin heti ajamalla hänen tukkansa ”puliksi”.³⁹⁰

Hämeen läänissä lammilaisen kertojan mukaan palveli eräällä rintamalohkolla pataljoonan esikunnassa kaksi lottaa, jotka esiintyivät hyvin koppavasti miesten yrittäessä lähennellä heitä. Kun pataljoonan keittiöön tuotiin kaksi neuvostosotavankia apulaisiksi, he pääsivät lottien suosioon. Vartiomies yllätti lotat huoltoteltan takana metsässä, kun he makasivat sotavankien kanssa. Lottien tukat leikattiin ”puliksi” ja heidät palautettiin kotipitäjään, josta kirkkoherra kirjoitti heistä.³⁹¹

Ypäjällä paikalliset naiset ajelivat tukan työltä, jolla oli suhde neuvostosotavangin kanssa.³⁹² Mynämäessä leikattiin tukka neuvostosotavankien kanssa kiinni jääneiltä paikallisilta naisilta.³⁹³ Eräälle neuvostosotavangin kanssa rintama-alueella olleelle naiselle tuli lähtö. Ensiksi tukka ajettiin pois ja sen jälkeen nainen siirrettiin kotipaikkakunnalleen. Rintamalohko ja paikkakunta eivät tässä tapauksessa ilmene muistelmasta. Toisenkin kertojan mukaan neuvostosotavangin kanssa seurustelleilta naisilta ajettiin tukka, ainakin jos hän oli rintamatouhuissa.³⁹⁴ Eräässä rintamalla liikkuneessa laulussa kiinnitettiin myös huomiota aiheeseen.³⁹⁵

*Vankileirillä lottamme myös tunnetaan,
punaryssiä ihailevat.*

Heinäsuovissa työmailla siellä.

lempi vanjojen kun kantikas on,

³⁸⁷ MV:K 34/Vastaus nro 490. Museoviraston kysely. Museovirasto

³⁸⁸ MV:K 34/Vastaus nro 2326. Museoviraston kysely. Museovirasto

³⁸⁹ MV:K 34/Vastaus nro 158. Museoviraston kysely. Museovirasto

³⁹⁰ MV:K 34/Vastaus nro 973. Museoviraston kysely. Museovirasto

³⁹¹ MV:K 34/Vastaus nro 1606. Museoviraston kysely. Museovirasto

³⁹² MV:K 34/Vastaus nro 1244. Museoviraston kysely. Museovirasto

³⁹³ MV:K 34/Vastaus nro 583. Museoviraston kysely. Museovirasto

³⁹⁴ MV:SO/Vastaus nro 90. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely. Vastaus nro 208. Museoviraston kysely. Museovirasto

³⁹⁵ Unto Seppäsen muistelmia-aineisto. Korsuperinne 1973. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

kun on tukkakin keritty pois.

Tekstiltään aukollisen laulun säveleestä ei ole varmuutta, mahdollisesti se sepitettiin laulettavaksi valssin ”On päättynyt päivä ja yö yllättää” -sävelellä.

Nurmon tervaustapaus

Nurmassa paikalliset naiset tapasivat erään naisen erittäin komean ja nuoren neuvostosotavangin vuoteesta. Epäilysten herättyä paikalliset naiset järjestivät vartion ja todettuaan läheisen seurustelun rankaisijat hankkivat itselleen naamiot, terva-astiat ja pensselit. Naiset ryntäsivät yllättäen seurustelevan naisen asuntoon, köyttivät parin yhteen ja tervasivat rakastavaiset. Tarkoituksena oli, että teko pidettäisiin salassa, mutta se kuitenkin vuoti Vaasa-lehteen, joka esitti välikohtauksen hupaisana tapahtumana. Rangaistujen nimiä ei kuitenkaan mainittu.³⁹⁶

Kateus ja sosiaalinen vieroksunta

Tutkimuksessaan Pohjois-Savon alueelle maataloustöihin sijoitetuista neuvostosotavangeista Hokkanen on päätellyt, että maatalousyhteisössä laajalti levinneet käsitykset, ilmiannot ja kantelut sotavankien liian suuresta liikkumavapaudesta pitkälti johtuivat ”perisuomalaisesta kateudesta”. Myös erityisesti pitkään tilalla olleen sotavangin asema tuppasi hämärtymään enemmänkin rengin asemaa muistuttavaksi. Ilmiantajista suurin osa oli nimenomaan sotavankien sijoitustilojen lähinaapureita ja todellinen syy kanteluihin oli usein kateus naapurin saamasta työvoimasta, sillä huomattava osa ilmiannoista tuli työvoima-anomusten liitteenä. Kertomukset ja kantelut sotavankien liian hyvästä tilakohtaisesta kohtelusta olivat usein sekä kateellisten, työvoimaa saamattomien kuin myös tilannetta ymmärtämättömien alullepanemia.³⁹⁷

Hokkanen ei suoranaisesti liitä esille tuomaansa naapurikateutta sotavankien seurusteluun ko. tilan naisväen edustajien kanssa. Hän tosin toteaa, että ilmiantokirjeiden päällimmäisenä tuntemuksena on huoli sotavankien vapaan liikkumisen aiheuttamista haitoista suomalaisten moraalille. Yleisimmin paheksuttiin naapureita, jotka antoivat tilansa sotavankien käydä iltamissa ja mahdollisuuden vaikuttaa ja toimia ilman tehokasta valvontaa.³⁹⁸

Voitaneen täten otaksua naapurien kokeman kateellisuuden johtuneen osittain myös läheisten tilojen naishenkilöiden seurustelusta ja siitä, että heillä oli suhde,

³⁹⁶ MV:K 34/Vastaus nro 176. Museoviraston kysely. Museovirasto

³⁹⁷ Hokkanen 1994, 54, 60

³⁹⁸ Hokkanen 1994, 54

tosin salainen sellainen samalla kun naapureilta suhteet puuttuivat tai olemassa olevat suhteet rakoilivat. Kyläläisten laajaksi levinnyt epävirallinen rangaistus oli sosiaalinen vieroksunta, joskin tapauksia ei ole dokumentoitu kovin runsaasti. Vaasan läänin Alavudella kyläläiset nimittelivät neuvostosotavangin kanssa seurustelevaa kyläsuutarin vaimoa ”ryssän huoraksi” heti asian selvittyä. Naisesta tuli loppuelämäkseen toisen luokan kansalainen, jolle ei edes päivää sanottu.³⁹⁹ Vieroksunta ilmeni tässä tapauksessa siten, että kyläläiset pysyivät erillään naisesta, jättivät hänet pitkälti huomioimatta ja näin ollen sulkiivat hänet paikallisyhteisön ulkopuolelle osoittaakseen yleistä paheksuntaa.⁴⁰⁰

Sotavankeihin ja heidän lapsiinsa kohdistuneet surma- ja väkivaltatapaukset

Hokkasen tutkimuksen mukaan maataloilla syntyi yllättävän vähän ristiriitoja talon isäntien ja sotavankien välillä. Pohjois-Savossa, jossa vuonna 1944 oli 366–742 sotavankia, kirjattiin 22 vangin ja viisi isäntäväen aiheuttamaa riitatilannetta. Vangit saattoivat valitella tarkastajille isäntäväen tai muiden palkollisten haukkuvan heitä ”ryssiksi”, isänniltä saamaansa kohtelua, kehoja varusteitaan, työn raskautta ja peseytymismahdollisuuksien puutetta. Isännät saattoivat puolestaan ilmaista tyytymättömyyttä sotavankien kielteiseen suhtautumiseen työntekoon, niskurointiin, juopotteluun tai poliittisiin näkemyksiin. Pohjois-Savossa 16 sotavankia rangaistiin vuonna 1944 niskuroinnista, kolmea luvattomasta poistumisesta ja kahta politikoinnista. Ainoastaan yksi sotavanki karkasi ja hänet ammuttiin paon yhteydessä.⁴⁰¹ Pohjois-Savossa rangaistuksiin tai viranomaistoimenpiteisiin johtaneiden tapausten osuus sotavankimäärästä oli vuonna 1944 noin 4,5 %. Vastaava osuus muilla alueilla on kuitenkin saattanut olla suurempi, sillä Kuopion lääniin sijoitettiin etupäässä suomensukuisia sotavankeja, jotka yleensä tulivat helposti toimeen talonväkensä kanssa.

Useat seurustelusta kiinni jääneet neuvostosotavangit lienee isäntiensä toimesta surmattu rangaistuksi teoistaan. Tällaisia rangaistuksia voidaan luonnehtia lynkkauksiksi eli kansalaisten tuomiovallan laittomaksi käytöksi. Vaasan läänin *Kauhavan* lähipitäjässä oli suuren talon palveluksessa useita neuvostosotavankeja peltotöissä. Sen isäntä hakkasi erään vangeista ”melkein hengiltä, sillä hän oli kuullut vaimonsa muhinoineen tämän kanssa sodassa ollessaan”. Isäntä tarkkaili pihalta sotavankien työtä kiikarilla ja jos vangit huoahivat liian kauan ojalla hän ampui kiväärillään laukauksen heidän päidensä yli. Vangeilla oli muuten tietty vapaus ja he keittivät läheisessä metsässä pontikkaa ja juopottelivat usein myös isännän kanssa.⁴⁰² Ilmajoella erään talon emäntä seurusteli neuvostosotavangin kanssa ja synnytti tälle lapsen. Lapsen synnyttyä isäntä surmasi sen ja laittoi ruumiin palavaan leivinuuniin. Isäntä lähti viemään sotavankia Vaasaan ja kun

³⁹⁹ MV:K 34/Vastaus nro 1770. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁴⁰⁰ Wilms 2010, 28

⁴⁰¹ Hokkanen 1994, 45–47, 51

⁴⁰² Hautala-Takatalo 2009, 59

vanki Isokyrössä meni asialle halkopinojen väliin isäntä ampui hänet kuoliaaksi. Vaasaan tultuaan hän selitti vangin karanneen. Sotavangin ruumis löytyi kuitenkin halkopinojen välistä noin puolen vuoden kuluttua. Avioliitto purkautui ja emäntä meni uudestaan naimisiin toisella paikkakunnalla.⁴⁰³

Viipurin läänin Parikkalan Kiimasjärvellä syntynyt neuvostosotilas *Pekka Ananjin* joutui suomalaisten sotavangiksi 5.9.1941. Elokuussa 1942 hänet siirrettiin maataloustöihin Parikkalassa olevalle tiilitehtaanjohtaja *Jaakko Ahosen* omistamalle maatilalle. Tilan työnjohtaja oli kuitenkin Valpon selostuksen mukaan ”mustasukkainen vaimostaan ja kanteli viranomaisille, että kuulusteltava (Ananjin) kuunteli venäläisiä radiolähetyksiä ja puheli niistä kylällä. Kantelun johdosta otettiin kuulusteltava jälleen karjalaisten leirille, pantiin putkaan ja lähetettiin kurileirille Vaasaan”.⁴⁰⁴ Sakkolassa lottana toimineen kertojan mukaan seurustelusta suomalaisen naisen kanssa kiinni jääneet neuvostosotavangit ammuttiin.⁴⁰⁵

Eräällä lähemmin tuntemattomalla rintamalohkolla vartiomies yllätti kaksi neuvostosotavankia, jotka metsässä makasivat kahden lotan kanssa. Kimpaantuneet vartiomiehet olivat pikaistuksissaan melkein ampua sekä sotavangit että lotat. Naisille tuli lähtö kotiin tukan ajamisen jälkeen ja sotavangit vietiin pois eikä heistä enää kuultu.⁴⁰⁶ Hämeen läänin Ypäjällä eräs tilanomistaja hakkasi naistenmiehiä neuvostosotavankien keskuudessa. Sotavangit eivät kuitenkaan parantaneet tapojaan.⁴⁰⁷

Kuopion läänin Padasjoella otettiin neuvostosotavanki erääseen kartanoon. Talossa oli komea rouva, jonka mies oli rintamalla. Rouvan ja sotavangin suhteet lämpenivät ja nainen synnytti pojan sotavangille. Sodan päätyttyä isäntä palasi kotiin. Paikallisen poliisimiehen ja toisen miehen kanssa he lähtivät kuljettamaan sotavankia Lahteen. Ennen Vääkysyä sotavanki jäi kuitenkin johonkin, josta ei ollut paluuta.⁴⁰⁸

Siilinjärvellä seurasi poikkeuksetta rettelöitä neuvostosotavankien ja paikallisten naisten seurustelun johdosta. Rintamalta lomalle tulleet miehet olivat surmata sitä harrastaneet sotavangit.⁴⁰⁹

Virolahdella seurustellut neuvostosotavanki esiintyi onnellisena isänä ja vakuutti syksyllä 1944 vielä palautuksensa jälkeen palaavansa. Kuljetuksen yhteydessä hänen kerrottiin yrittäneen karata junasta ja hänet ammutun.⁴¹⁰ Sotavangin nimi on tiedossa, mutta häntä ei löydy surmansa saaneiden neuvostosotavankien

⁴⁰³ MV:K 34/Vastaus nro 701. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁴⁰⁴ Valpon sotavanki Pekka Ananjinia koskeva raportti. EK-Valpo I, Kansio 156, Kansallisarkisto

⁴⁰⁵ MV:K 34/Vastaus nro 973. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁴⁰⁶ MV:K 34/Vastaus nro 1606. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁴⁰⁷ MV:K 34/Vastaus nro 1244. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁴⁰⁸ MV:K 34/Vastaus nro 590. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁴⁰⁹ MV:K 34/Vastaus nro 1985. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁴¹⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset 1940–48 -hanke. SvVastaus 18. Kansallisarkisto

nimitiedostosta. Tosin on mahdollista, että hänet palautettiin haavoittuneena Neuvostoliittoon.

Seurustelusta kiinni jääneiden sotavankien poissiirrot

Maataloustöihin sijoitetut neuvostosotavangit olivat täysin riippuvaisia palvelustilan isäntäväen suopeudesta tai vähintään sen puolueettomasta suhtautumisesta. Jos vangin käytös työnantajaansa kohtaan tai paikallisyhteisössä aiheutti tyytymättömyyttä, niin pelkkä isännän tai emännän yhteydenotto kunnan työvoimapäällikköön riitti sotavangin siirtämiseen tilalta.⁴¹¹ Täten saatiin epämieluisat henkilöt sotavankien joukossa helposti poistetuksi esittämällä vaikka mielivaltaisia perusteluja. Toimenpide oli kuitenkin siinä mielessä riskialtis, että poissiirretyn sotavangin tilalle ei välttämättä saatu ainakaan nopeasti toista vankia.

Muistelma-aineistossa on useita mainintoja siitä, miten seurustelusta kiinni jääneet neuvostosotavangit siirrettiin pois. Tarkempia tietoja siitä, mitä heille tapahtui siirron jälkeen, ei ole. On kuitenkin mahdollista, että osa vain siirrettiin toiseen paikkaan ilman erityistä rankaisua. Osa on kuitenkin saattanut jäädä sille tielleen.

Mikkelin läänin Joutsan Pekkarisissa eräs neuvostosotavanki yöpyi talvisodan sotalesken luona. Sotapoliisit hakivat sotavangin aikaisemmin kuin paikkakunnan muut sotavangit eikä leski saanut antaa muonapakettia sotavangille.⁴¹² Kuopion läänin Pälkjärvellä paikallisten naisten kanssa seurustelleet neuvostosotavangit vietiin säännöllisesti heti pois. Seurustelukieltoa valvottiin ankarasti.⁴¹³ Eräs luottovanki vietiin vasta sodan päätyttyä. Hänellä oli salasuhte paikallisen au-
aitiin, joka synnytti hänelle lapsen.⁴¹⁴

Oulun läänin Suomussalmella kaksi leskiemäntää seurusteli neuvostosotavankien kanssa. Toinen heistä synnytti pojan sotavangille, joka ei kuitenkaan koskaan nähnyt lastaan, sillä vangit vietiin pois.⁴¹⁵ Aluksi tapaukset herättivät pahennusta, mutta tämä ei kestänyt kovin kauaa.

Neuvostosotavankien lapset sodanjälkeisessä Suomessa

Mikä oli neuvostosotavankien siittämien lasten asema sodanjälkeisessä Suomessa? Tähän kysymykseen on hankala vastasta, sillä asiasta on muistelma-aineistosta löytynyt ainoastaan muutamia hajatietoja. Koska muita tietoja ei ole, on kuitenkin pyrittävä käytettävissä olevien lähteiden pohjalta hahmottamaan kuvaa em. lasten sodanjälkeisestä asemasta. Hahmottamisen helpottamiseksi tehdään vertailuja

⁴¹¹ Hokkanen 1994, 53

⁴¹² MV:K 34/Vastaukset nro 314 ja 459. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁴¹³ MV:K 34/Vastaus nro 1296. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁴¹⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 3. Kansallisarkisto

⁴¹⁵ MV:K 34/Vastaus nro 193. Museoviraston kysely. Museovirasto

tutkija *Barbara Stelzl-Marxin* havaintoihin Itävallassa neuvostosotilaiden kanssa seurustelleista naisista.

Liittoutuneet miehittivät entisen Itävallan alueen talvella ja keväällä 1945 sillä seurauksella, että maassa oli noin 700 000 liittoutuneiden sotilasta, joista noin 400 000 oli neuvostosotilaita. Syksyllä 1945 miehitysjoukkoja alettiin supistaa siten, että neuvostojoukkoja oli 180 000–200 000, brittijoukkoja noin 75 000, yhdysvaltalaisia sotilaita noin 70 000 ja ranskalaisia sotilaita noin 40 000, heidän joukossaan myös runsaasti marokkolaisia. Viimeiset noin 50 000 neuvostosotilasta vedettiin pois vasta vuonna 1955, kymmenen miehitysvuoden jälkeen. Itävallan ja Suomen välillä on monta merkittävää eroa: Itävallan väkiluku oli noin 6,5 miljoonaa eli huomattavasti suurempi kuin Suomessa asuvien määrä. Ulkomaalaiset sotilaat miehittivät Itävallan, ja sen alue mukaan lukien pääkaupunki Wien jaettiin neljään miehitysvyöhykkeeseen,⁴¹⁶ kun taas Suomea ei miehitetty ja maahan sijoitetut neuvostosotilaat pysyivät omissa oloissaan Neuvostoliitolle vuokratun Porkkalan alueella vuoden 1956 alkuun. Itävallan miehittämisen yhteydessä esiintyi raiskauksia, joiden seurauksena syntyi lapsia. Suomessa taas ei ole tiedossa, että neuvostosotavankeja olisi syyllistynyt raiskauksiin.

Näistä perustuvaa laatua olevista eroavaisuuksista huolimatta on kuitenkin myös sarja erinäisiä yhteisiä piirteitä, jotka tarjoavat vertailukohtia Itävallassa ja Suomessa syntyneiden neuvostosotavankien lasten asemaan. Eräs tällainen on miesvaje, joka Itävallassa oli hyvin merkittävä. Toisessa maailmansodassa kaatui 380 000 itävaltalaisista sotilasta ja lisäksi vuosina 1938–45 kuoli itävaltalaisia miehiä vankiloissa, keskitys- ja vankileireillä ja Saksan kansallissosialistisen hallituksen toteuttamissa vainoissa. Lisäksi satojatuhansia itävaltalaisia sotilaita joutui sotavangiksi. Kaiken tämän seurauksena laskettiin vuonna 1948 Itävallassa olleen vain noin 70 miestä 100 naista kohden.⁴¹⁷ Suomessa tällaista laajaa miesvajetta ei missään vaiheessa sotavuosina ollut, mutta maaseudulla esiintyi kuitenkin Lapin lääniä ja miehitettyä Itä-Karjalaa lukuun ottamatta selvää mieskattoa, joka oli eräs maaseudun naisten seurustelun taustatekijä.

Nimittelyt. Itävallassa sodan jälkeen väestön valtaosa syrji usein neuvostosotilaiden kanssa seurustelleita itävaltalaisnaisia ja heidän lapsiaan. Näistä naisista käytettiin halventavia ilmaisuja kuten ”russische Soldatenliebchen” (ryssän sotilasheilat), ”lose Mädchen” (siveetön tyttö), ”Russenflitscher” (ryssänlutka) ja ”Russenhure” (ryssänhuora).⁴¹⁸ Suomen muistelmamaailmassa ei tällaisia nimityksiä esiinny. Selityksenä tähän lienee kuitenkin, että valtaosa käytetyistä muistelmista kerättiin 1980-luvun lopussa eläkeiän saavuttaneilta naisilta. Oletettavasti heidän taipumuksensa kirjoittaa halventavia haukkumasanoja yli neljä vuosikymmentä seurustelun jälkeen lienee ollut varsin vähäistä.

⁴¹⁶ Stelzl-Marx 2009, 355–356

⁴¹⁷ Stelzl-Marx 2009, 356

⁴¹⁸ Stelzl-Marx 2009, 359

Todennäköistä on, että neuvostosotavankien kanssa sotavuosina seurustelleista naisista käytettiin Suomessakin yleisesti halventavia ilmaisuja. Seurustelun maininneista Museoviraston ja Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen vastaajista 57 % asennoitui siihen hyväksyvästi, 14 % puolueettomasti ja 33 % torjuvasti. Se, että yli puolet em. vastaajista hyväksyi seurustelun, johtunee siitä, että pitkä sodanjälkeinen aika oli tasoittanut tätä jyrkemmät näkemykset ja kannanotot. Vastaajien asennoituminen lienee tarkoittanut lähinnä sitä, että seurustelleiden naisten asema ymmärrettiin, mutta itse seurusteluun suhtauduttiin kielteisesti.⁴¹⁹

Itävaltalaisten naisten neuvostosotilaille synnyttämistä lapsista käytettiin ilmaisuja ”Kind des Feindes” (vihollisen lapsi), ”Russenkind” (ryssänlapsi), ”Russenbalg” (ryssänkakara) ja ”Besatzungsschade” (miehitysvahinko).⁴²⁰ Suomessa neuvostosotavankien lapsia saatettiin koulussa hakkaa ”ryssäksi”.⁴²¹ Vaasan läänin Isojoella syntyneitä neuvostosotavangin poikaa saatettiin taas kutsua ”kirgiisiksi”.⁴²² Erästä sotavangin lasta kutsuttiin tavallisesti ”ottopennuksi” ja ”huorpennuksi”. Naapuritalon emäntä solvasi kysymällä: ”Mikä oikein luulet olevasi?”. Toinen emäntä sanoi peittelemättä: ”Sie oot äitisi siskon äpäräpentu”.⁴²³

Kiusaamiset. Itävallassa neuvostosotilaiden lapset joutuivat syrjinnän ja kiusaamisen kohteeksi kouluissa ja kaveripiireissä ja saattoivat myös saada selkäänsä. Leikkitovereiden vanhemmat saattoivat myös osoittaa ovia näille lapsille. Sen seurauksena monet lapsista kärsivät psyykkisistä, psykosomaattisista ja ruumiillisista vaivoista.⁴²⁴

Suomessakin vastaavia ilmiöitä on esiintynyt. Vaasan läänissä neuvostosotavangin lapsi, jonka ulkonäkökin poikkesi muiden lasten piirteistä, kertoo kokemuksestaan koulukavereista: ”Kyllä kiusattiin” ja ”Kyllä opettajat tiesivät. Oli opettajia, jotka eivät olleet oikein ystävällisiä!”⁴²⁵

Eräissä muistelmissa kerrotaan kuitenkin, ettei koulukiusaamista ollenkaan esiintynyt. Vaasan läänissä syntynyt mainitsee: ”Ei kiusattu koulussa”.⁴²⁶ Neuvostosotavangin Oulun läänissä syntyneitä lasta ei kiusattu.⁴²⁷ Uudenmaan läänissä syntynyt lapsi kertoo, ettei häntä kiusattu koulussa isänsä takia: ”Minulla ei ole mielikuvaa, että olisi kiusattu. Eikä minulta tivattu, että kuka sinun isäsi on”.

⁴¹⁹ Asenteet seurustelleisiin naisiin. Kirjoitus Lapsiasioissa. Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hankkeen tiedote 1.2010. Kansallisarkisto

⁴²⁰ Stelzl-Marx 2009, 353

⁴²¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaukset 1 ja 12. Kansallisarkisto

⁴²² MV:K 34/Vastaus nro 1353. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁴²³ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 2. Kansallisarkisto

⁴²⁴ Stelzl-Marx 2009, 362

⁴²⁵ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 1. Kansallisarkisto

⁴²⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 4. Kansallisarkisto

⁴²⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. Kansallisarkisto. SvVastaus 14

Hän kuitenkin kertoo, että lapsena tuntui kurjalta, kun serkut joskus telmusivat isänsä kanssa ja kertoja olisi halunnut mennä siihen mukaan. Silloin serkut sanoivat: ”Ei se ole sinun isäsi.”⁴²⁸

Virolahdella syntynyt neuvostosotavangin lapsi kertoo, ettei kukaan lapsena ”kiusannut kuin isättömyyden takia. Ei `ryssittelyä`. Olen ihmetellyt miten pienessä kylässä asia on ollut salassa”. Selitys saattaa olla, että Haminan tienoilla oli runsaasti venäläistaustaisia ja -nimisiä henkilöitä eivätkä asukkaat kokeneet asiaa miksikään vieraaksi ilmiöksi. Lasta tosin nimiteltiin ”isättömäksi” ja siitä, että hän vähävaraisena joutui kantamaan toisten vanhoja vaatteita: ”Useissa yhteyksissä kysyttiin isän nimeä. Hävettti sanoa, ettei ole kuin äiti”.⁴²⁹

Isättömät lapset. Itävallassa Neuvostoliiton sotilasviranomaiset eivät toivoneet seurustelusuhteita sotilaitensa ja itävaltalaisten naisten kanssa, joskin tällaisia suhteita siedettiin edellyttäen, että ne pysyivät huomaamattomina eikä niistä noussut kohua. Jos seurustelusuhteen aiheuttama raskaus tuli sotilasviranomaisten tietoon, ko. sotilas siirrettiin yleensä muualle. Avioliitto oli mahdollinen ainoastaan siinä tapauksessa, että itävaltalaishänkin seurasi seurustelusuhteen sotilasta Neuvostoliittoon. Kun sotilas sai siirron, ennemmin tai myöhemmin yhteydet äitiin ja lapseen katkesivat yleensä kokonaan. Seurauksena tästä tilanteesta valtaosa neuvostosotilaiden lapsista Itävallassa kasvoi Stelzl-Marxin käyttämän ilmaisun mukaan ”isättömänä sukupolvena”.⁴³⁰

Suomessakaan ei liene ollut tavatonta, että neuvostosotilaiden lapset kasvoivat isättöminä. Satakuntalaisen suomalaisen miehen kanssa naimisissa olevan emännän raskaus neuvostosotavangille alkoi vasta syksyllä 1944. Aviomiehen palattua sodasta emäntä yritti asua hänen kanssaan, vaikka avioliitto oli rakoillut jo ennen sotia ja pariskunta oli erkaantunut toisistaan miehen ollessa sotilaspalveluksessa. Pian emäntä kuitenkin muutti toiselle paikkakunnalle, ja vaikka pari ei enää asunut yhdessä, avioliittoa ei purettu. Aviomies löysi puolestaan uuden naisystävän. Äidin toimeentulo oli sodanjälkeisinä vuosina heikko. Kunnan sosiaalisihiteeri kannusti äitiä anomaan elatusapua. Sitä ei äiti kuitenkaan tehnyt, sillä hän tiesi muualla asuvan aviomiehensä kieltäytyvän maksamasta elatusapua toisen miehen lapsesta. Viranomaiset merkitsivät aviomiehen Liisa-tyttären isäksi, ja mies olisi myöhemmin toivonut päätöksen mitätöimistä. Sotavangi ei koskaan nähnyt tytärtänsä, jolle äiti kertoi asian vasta vuonna 1965. Siinä vaiheessa äiti sairasti ja oli huonossa kunnossa. Hän ei aikaisemmin ollut halunnut kertoa suhteestaan sotavangin kanssa.

Liisa puolestaan kuunteli tarinaa ristiriitaisin tuntein. Toisaalta hän koki helpotusta, mutta myös hämmennystä, epätietoisuutta ja tyhjyyttä. Hänen mieltään painoi äidin pitkä salailu ja epäily siitä, että muut olivat koko ajan tienneet asian. Liisan

⁴²⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 2. Kansallisarkisto

⁴²⁹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 18. Kansallisarkisto

⁴³⁰ Stelzl-Marz 2009, 354–355

lapsuudessa eräs leikkikaveri oli kerran sanonut tietävänsä Liisasta asian, joka harmittaisi, jos hän tietäisi sen. Vasta myöhemmin Liisa ymmärsi, mitä lapsuuskaveri oli tarkoittanut ja hänelle selvisi myös, että äidin sisko miehineen sekä hänen virallinen isänsä olivat olleet tietoisia hänen taustastaan. Sen jälkeen kun masennusta sairastava äiti oli kertonut asian, hän muuttui taas vaitonaiseksi eikä halunnut kertoa yksityiskohtia. Liisa yritti kuitenkin hankkia lisätietoja, mutta sai kuulla asioista ainoastaan vähän sieltä vähän täältä.⁴³¹

Helsinkiläisnainen avioitui jatkosodan aikana tai sen jälkeen suomalaisessa sotilasyksikössä palvelleen entisen neuvostosotavangin kanssa. Hänet palautettiin Neuvostoliittoon vasta vuoden 1946 alussa ja pariskunnan yhteinen lapsi syntyi noihin aikoihin isän ollessa Valpon huostassa Ratakadulla.⁴³² Viipurin maalaiskunnassa asuva talvisodan sotaleski synnytti vuonna 1944 sotavangin lapsen. Evakuoimisen yhteydessä hän muutti Uudenmaan maaseudulle, jossa hän oli töissä kartanon karjakkona. Hän jäi yksinhuoltajaksi eikä mennyt koskaan uudestaan naimisiin.⁴³³

Ottolapsiksi otetut. Itävallassa neuvostosotilaiden lapset kasvoivat isovanhempien tai ottovanhempien luona tai lastenkodeissa. Näin oli varsinkin, jos äiti meni uudestaan naimisiin, eikä uusi aviomies halunnut isäpuolen roolia itselleen. Joissakin tapauksissa lapset kasvoivat kuitenkin rakastettuina uusissa perheissään ja eräät isäpuolet saattoivat kohdella heitä kuin omia lapsiaan.⁴³⁴

Suomessa isovanhemmat pitivät osassa tapauksista huolen neuvostosotavankien lapsista. Muuan Vaasan läänissä syntynyt lapsi kertoo: ”Minua on paljon hoitanut mummo ja hän asui meidän kanssa elämänsä loppuun asti.”⁴³⁵ Oulun läänissä neuvostosotavangin lapsen äiti muutti kotoa ja lapsi kasvoi isovanhempiensa luona. Se oli suuri maalaistalo, jossa isoäiti ja enot perheineen asuivat. Ruokakuntaan kuului 12 henkilöä. Äiti meni sodan jälkeen naimisiin suomalaisen miehen kanssa, mutta hän suhtautui torjuvasti sotavangin lapseen, joka jäi isoäitinsä huoltavaksi.⁴³⁶ Uudenmaan läänissä syntyneen lapsen mukaan isovanhemmat suhtautuivat häneen ”hyvin ja heidän apunsa oli todella tärkeää, koska äidillä oli paljon töitä” (...) Äiti oli yksinhuoltaja. Me asuimme mummon ja vaijan kanssa (...) Isovanhemmat suhtautuivat tosi hyvin. Mummo hoiti paljon minua ja oli läheinen. Vaija oli räväkkä suustaan, mutta kohteli minua hyvin. Heidän tukensa oli tärkeä.⁴³⁷ Hämeen läänin Luopioisissa sotavangin lapsen synnyttänyt rouva muutti erilleen

⁴³¹ Wilms 2010, 45, 47–49, 52, 55, 57, 63–64, 66

⁴³² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 8. Kansallisarkisto

⁴³³ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 2. Kansallisarkisto

⁴³⁴ Stelzl-Marx 2009, 364

⁴³⁵ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 1. Kansallisarkisto

⁴³⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 14.

⁴³⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 2. Kansallisarkisto

puolisostaan omien pienviljelijävanhempiensä luokse. Tila siirtyi myöhemmin naiselle ja lapsi varttui siellä.⁴³⁸

Osa neuvostosotavankien lasten äideistä järjesti lapsensa sijaislapsiksi. Tällainen tapaus mainitaan Vaasan läänin Halsualla, jossa talon tytär synnytti Boris-nimisen neuvostosotavangin lapsen. Ympäristön paineita välttääkseen nuori au-äiti muutti pois paikkakunnalta ja antoi lapsen kaukana kotoaan asuville sijaisvanhemmille.⁴³⁹

Osasta neuvostosotavankien lapsista tuli ottolapsia. Vaasan läänin Saarijärvellä sotavangin lapsen synnyttänyt nainen muutti Helsinkiin Kirurgisen sairaalan keittiöapulaiseksi ja antoi lapsensa ottolapseksi Hämeen maaseudulle. Nainen ei mennyt koskaan naimisiin. Poika sai oman kertomuksensa mukaan ”erittäin hyvät kasvattivanhemmat”.⁴⁴⁰ Viipurin läänin Lappeessa sotavangin lapsen synnyttänyt nainen sai lapselleen ruotsinkieliset ottovanhemmat Uudeltamaalta.⁴⁴¹ Kuopion läänin Pälkjärvellä kartanon karjakko synnytti sotavangin lapsen, joka joutui ottolapseksi. Biologinen äiti oli tukalassa taloudellisessa tilanteessa ja antoi vastasyntyneen lapsen muille hoidettaviksi. Myöhemmin hän meni kahdesti naimisiin leskimiesten kanssa. Sotavangin lapsi kertoo kokemuksistaan: ”Jo ottolapseudesta tuli eräänlainen stigma, joka asetti minut eri luokkaan muiden lasten kanssa. Ottoäitini antoi sängen varhain ymmärtää, että taustani oli huono ja että minun verenperintöni johtaisi esimerkiksi aviottomien lasten saamiseen. Tulkitsen nyt niin, että korvasin lapsen, jota hän ei itse saanut, mutta että en vastannut hänen toiveitaan. Hän varmaan yritti rakastaa, mutta se oli vaikeaa. Skisma kärjistyi kasvamiseni myötä ja näkyi mm. uhkailuna, että saan mennä sinne mistä olin tullutkin yksi paita päällä, mikä aiheutti minussa lähes elämänmittaisen turvattomuuden tunteen”.⁴⁴²

On myös muistelmia siitä, että neuvostosotavankien lapset ovat saaneet hyvän isäpuolen. Uudenmaan läänin Orimattilassa nuori rouva seurusteli puolalaisen neuvostosotavangin kanssa ja synnytti tälle poikalapsen. Rouvan sinisilmäinen ja vaalea aviomies piti kuitenkin sotavangin näköisen poikansa omanaan ja oli tälle hyvä isä.⁴⁴³ Hämeen läänin Juupajoella eräs talon tytär synnytti neuvostosotavangin lapsen. Tyttären vanhemmat kestivät jotenkuten sekä murheiden painon että ulkoa tulleen painostuksen eivätkä ajaneet tyttärtään maailmalle, kuten muualla saattoi herkästi tapahtua. Tytär meni sodan jälkeen naimisiin ja tyttölapsi sai hyvän isäpuolen ja kävi kouluja.⁴⁴⁴ Hämeen läänissä naimisissa oleva ja kolme lasta synnyttänyt nainen seurusteli kesällä neuvostosotavangin kanssa ja synnytti hänelle pojan. Entinen avioliitto jatkui kuitenkin puolison palattua sodasta. Pojasta tuli

⁴³⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 11. Kansallisarkisto

⁴³⁹ Kujala 2007, 257

⁴⁴⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 4. Kansallisarkisto

⁴⁴¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset 1940–48 -hanke. SvVastaus 7. Kansallisarkisto

⁴⁴² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset 1940–48 -hanke. SvVastaus 3. Kansallisarkisto

⁴⁴³ MV:K 34/Vastaus nro 2086. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁴⁴⁴ MV:K 34/Vastaus nro 1181. Museoviraston kysely. Museovirasto

perheen täysivaltainen jäsen eikä hänen alkuperästään koskaan puhuttu sanaakaan.⁴⁴⁵

Vaasan läänin Kinnulassa sotavangin lapsen synnyttänyt nainen eli sodan jälkeen melko vaatimattomissa oloissa. Hänellä oli vain satunnaisia töitä ja hän asui lapsineen äitinsä luona. Nainen meni naimisiin suomalaisen miehen kanssa 15 vuotta lapsen syntymän jälkeen. Isäpuolen suhde tyttäreeseen lienee tässä tapauksessa ollut neutraali, ei torjuva, muttei myöskään läheinen.⁴⁴⁶

Äitien vaikeneminen. Itävallassa neuvostosotilaiden lasten äidit vaikenivat suhteestaan poislähteneen tai -siirretyn sotilaan kanssa. Stelzl-Marx nimittää tätä ilmiötä ”vaikenemisen muuriksi” (Mauer des Schweigens). Syynä oli stigmatisaation pelko ja salassapito oli äideille keino välttää vielä pahempi syrjityksi joutuminen.⁴⁴⁷

Suomessa useat neuvostosotavankien lasten äidit kertoivat vain vastahakoisesti seurustelustaan jos sittenkään. Eräs Vaasan läänissä syntynyt lapsi on todennut, että ”asiasta ei koskaan keskusteltu” ja ”äiti ei koskaan halunnut kertoa mistään, vaikka kyselin”.⁴⁴⁸ Myös toinen Vaasan läänissä syntynyt lapsi kertoo, ettei hänen äitinsä ”koskaan kertonut minulle”.⁴⁴⁹ Varsinais-Suomessa syntynyt neuvostosotavangin lapsi kirjoittaa: ”Aihe on ollut minulle lapsesta saakka kuin suuri taakka, josta ei puhuttu sanallakaan. Äitini vaikenä asiasta kuin muuri. Vasta vähän ennen kuolemaansa hän sai puhutuksi asiasta. Hän oli kuollessaan 89-vuotias”.⁴⁵⁰

Hämeen läänissä avioperheeseen syntynyt sotavangin poika sai ensimmäistä kertaa tietää taustastaan ollessaan muutaman vuoden vanha. Isosisko, jolla oli eri isä, kertoi asiasta. Tiedot olivat toteavia ja niistä puuttuivat yksityiskohdat. Äiti ei kertonut mitään. Asia tuli perheessä julki vasta muutamia vuosia sitten, kun äiti oli jo 90-vuotias ja oli kulunut useita vuosia pojan isäpuolen kuolemasta.⁴⁵¹ Uudenmaan läänissä syntyneen lapsen mukaan ”seurustelusta ei puhuttu mitään kenellekään” eikä ”kerrottu ulkopuolisille”. Suhde oli erittäin salainen, sillä ”äiti ei puhunut edes omille lapsilleen” siitä. Äiti ei täten pitkään aikaan kertonut lapsen isästä mitään: ”Äiti ei ole kertonut mitään” ja ”asiasta ei ole puhuttu”. Lapsi ei edes kysynyt äidiltä, sillä hän olisi ”varmaankin suhtautunut nihkeästi kysymyksiini”. Vasta juuri ennen kuolemaansa äiti kertoi isän henkilöllisyyden. Äidin jäämistöstä löytyi myös kirjekuoressa lappu, johon oli venäjäksi ja suomeksi merkitty isän nimi.⁴⁵²

⁴⁴⁵ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 13. Kansallisarkisto

⁴⁴⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 1. Kansallisarkisto

⁴⁴⁷ Stelzl-Marx 2009, 359, 365–366

⁴⁴⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 1. Kansallisarkisto

⁴⁴⁹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 4. Kansallisarkisto

⁴⁵⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 6. Kansallisarkisto

⁴⁵¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa –hanke. SvVastaus 13. Kansallisarkisto

⁴⁵² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 2. Kansallisarkisto

Kuopion läänin Pälkjärven Alahovissa 32-vuotias au-äiti ja karjanhoitaja seurusteli suomenkielentaitoisen luottovangin kanssa. Sotavangi sai liikkua vapaasti talon alueella eikä Alahovissa juuri tiedetty suhteesta. Kun sekä karjakolla että sotavangilla oli vastuullaan talon kotieläimet, miehellä hevoset ja naisella muu karja, he saattoivat tavata luontevasti talon töiden parissa. Äiti ei juuri kertonut seurustelusta edes omille läheisilleen ja kun nainen kuoli 88-vuotiaana, muu perhe tuskin tiesi asiasta. Hänen hautajaisissaan vuonna 2000 kertomus seurustelusta oli aivan uusi monille sukulaisille. Ainoastaan sotavangin lapsen puolisiskolla oli ollut hieman vihiä suhteesta.⁴⁵³

Myös neuvostosotavankien lasten otto- ja sijaisvanhemmat ovat saattaneet olla vaitonaisia. Oulun läänin Nivalassa isovanhempiensa huostassa kasvanut lapsi sai tietää taustansa vasta 18-vuotiaana ja silloinkin serkultaan ja kovan tinkaamiseen jälkeen. Tiedot olivat tässä tapauksessa lisäksi kielteisiä. Ruokakunnassa asiasta ei puhuttu, vaikka lasta kohdeltiin orpona.⁴⁵⁴

Virolahdella neuvostosotavangin lapsen synnyttänyt nainen kertoi lapselleen hänen taustastaan, kun hän oli teini-ikäinen. Se oli nuorukaiselle silloin hyvin kielteinen shokki. Äiti oli muuten hyvin vaitonainen, vaikka kertoi neuvostosotavangin nimen ja kotipaikan Neuvostoliitossa. Nuorukainen huomasi aiheen olevan äidilleen vaikea eikä ahdistellut tätä.⁴⁵⁵

Sotilaiden lasten tavanomaiset elämänkaaret. Itävallan oloja koskevassa tutkimuksessaan Steltl-Marx ei juuri kiinnitä huomiota siihen, että osa neuvostosotilaiden lapsista yleensä kehoista ulkoisista lähtökohdista huolimatta saattoi elää jokseenkin tavanomaista ja kohtuullisen hyvää elämää. Suomessa on useissa muistelmissa tähän suuntaan viittaavia tietoja.

Vaasan läänin Isojoella erään talon tytär synnytti neuvostosotavangille pojan. Sodan jälkeen nainen perusti perheen uuden miehen kanssa, eli arvostettuna emäntänä ja synnytti vielä kaksi lasta. Neuvostosotavangin pojasta tuli kunnan karjamies ja isäntä naapurikunnassa.⁴⁵⁶ Eräässä talossa Kauhavalla synnyttivät sekä talon oma Anita-tytär että sinne sijoitettu inkeriläisnainen kahden eri neuvostosotavangin tyttölapsen. Kumpikin lapsi kasvoi sodan jälkeen talossa kuin perheen omat lapset ja siskokset ikään. Myöhemmin he pääsivät teini-ikäisinä samaan aikaan ripille.⁴⁵⁷ Kuortaneella oli neuvostosotavankeja sijoitettu maataloustöihin. Eräiltä syntyi lapsia, joista myöhemmin tuli lukeneita miehiä.⁴⁵⁸

⁴⁵³ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940-48 –hanke. SvVastaus 3. Kansallisarkisto

⁴⁵⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 14

⁴⁵⁵ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 18. Kansallisarkisto

⁴⁵⁶ MV:K 34/Vastaus nro 1353. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁴⁵⁷ Hautala-Takatalo 2009, 59–60, 62

⁴⁵⁸ MV:SO/Vastaus nro 124. Helsingin sosiologian laitoksen kysely. Vastaus nro 1438. Museoviraston kysely. Museovirasto, Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 5. Kansallisarkisto

Oulun läänissä syntynyt neuvostosotavangin lapsi on kokenut jääneensä vähemmälle huomiolle verrattuna samassa ympäristössä oleviin serkkuihin. Hän luonnehtii itseänsä sivustakatsojaksi. Huoltajana toiminut isoäiti oli iäkäs eikä kukaan huolehtinut kunnolla lapsen koulutuksesta ja urasta: ”Jos minulla olisi ollut ’oikea’ perhe, voisin ehkä tuntea olevani eheämpi. Olen kuitenkin pärjännyt hyvin”.⁴⁵⁹

Turun ja Porin läänin Liedossa oli neuvostosotavankeja maataloustöissä ja monet heistä ajoivat hevosella maitoa meijeriin ja yleensä he söivät isäntäväen pöydässä. Muuan paikallinen nainen sai lapsen tällaisen sotavangin kanssa, mutta siihen ei kiinnitetty suurempaa huomiota. Pojasta tuli perheellinen ammattimies, joka piti huolta myös sukulaisistaan.⁴⁶⁰ Oulun läänin Suomussalmella leskiemäntä synnytti pojan neuvostosotavangille. Aikuisena pojasta tuli tilan arvostettu isäntä.⁴⁶¹ Hämeen läänin Nastolan Metsäkylässä syntyi neljä neuvostosotavankien lasta. Nämä lapset menivät aikuisina naimisiin suomalaisten miesten ja naisten kanssa.⁴⁶²

Viirolahdella syntynyt neuvostosotavangin lapsi asui 1950-luvun puoliväliin saakka äitinsä, isosiskonsa ja isoäitinsä kanssa kartanon piharakennuksen huoneen ja keittiön käsittävässä asunnossa. Äiti hoiti kartanon karjaa ja maatalon töitä. Isoisä oli kuollut ja isoäiti hoiti häntä ”lempilapsenaan”. Köyhän yksinhuoltajan lapsena perheellä ei ollut varaa kouluttaa häntä. ”Vilkaalla luonteella ja opitulla ahkeruudella olen (kuitenkin) elänyt hyvää elämää”, hän kertoo.⁴⁶³

Isää etsimässä. Itävallassa monet neuvostosotilaiden lapsista ovat aikuisina yrittäneet hankkia tietoja isästään ja saada yhteyttä häneen. Heistä ainoastaan harvat oppivat tuntemaan isänsä ennen viimeistä neuvostosotilaiden poislähtöä vuonna 1955. Tietojen ja yhteyksien hankkiminen Venäjällä on kuitenkin osoittautunut monelle joko hyvin hankalaksi tai mahdottomaksi.⁴⁶⁴

Vaasan läänissä syntynyt lapsi tiesi jo seitsemän- tai kahdeksanvuotiaana, että hän oli neuvostosotavangin tytär. Jopa isän nimi oli tiedossa. Nimi ei tosin ollut aivan varma, mutta talossa oli vain yksi sotavanki. Myöhemmin 17–18-vuotiaana hän alkoi itse hakea tietoja, mutta ei juuri menestynyt. Vasta hänen aikuinen tyttärensä onnistui saamaan jotain selvyyttä sota-arkistosta. Hän olisi toivonut tietoa siitä, kuka ja millainen ihminen hänen isänsä oli.⁴⁶⁵ Toinen lapsi samasta läänissä kuuli isästään vasta vuonna 2007 serkkutyöltään. Tiedonhaku netistä ei tuottanut tulosta ja hän toivoo, että joku voisi vielä selvittää isän nimen ja kotipaikkakunnan.

⁴⁵⁹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 14. Kansallisarkisto

⁴⁶⁰ MV:SO/Vastaus nro 964. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely. Museovirasto

⁴⁶¹ MV:K 34/Vastaus nro 193. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁴⁶² MV:K 34/Vastaus nro 1306. Museoviraston kysely. Museovirasto

⁴⁶³ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 18. Kansallisarkisto

⁴⁶⁴ Stelzl-Marx 2009, 366–368

⁴⁶⁵ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 1. Kansallisarkisto

Suitsia pitävä aunukselainen neuvostosotavanki Ivan seurusteli palvelijattaren kanssa Kuopion läänin Pälkjärven Alahovissa ja seurauksena syntyi lapsi keväällä 1945. Rakennus on Alahovin päärakennus, jossa jatkosodan vuosina sijaitsi esikunta. Kuvassa esikunnassa palvelevat naiset ovat lähdössä rekiajelulle hilpeissä tunnelmissa. Henkilöt ovat vasemmalta Saimi Riikonen ja Laina Blomqvist sylissänsä Saara Halonen sekä valkoisessa päähineessä esikunnan kanslisti Martta Immonen, lähetti Erkki Jauhiainen, Ivan-sotavanki, kepillä tervehtivä Toivo Pelkonen ja tuntematon. – Winter entertainment in the countryside during the Continuation War. The merry man in uniform is a popular Soviet prisoner of war who courted a maid on Alahovi estate in Pälkjärvi in Eastern Finland. *Leena-Riitta Salmisen kokoelma*

Lisäksi hän olisi toivonut, että hänen isänsä ”olisi voinut olla isä”.⁴⁶⁶

Oulun läänissä kasvanut neuvostosotavangin lapsi kertoi jo varhain taustansa omille lapsilleen, jotka olivat innoissaan. Sopiva syy kertoa ilmeni, kun perhe kerran ajeli Neuvostoliiton rajan läheisyydessä. Eräs lapsista selvitti 2000-luvun alussa sitten neuvostosotavangin henkilöllisyyttä silloisesta Sota-arkistosta. Nimi varmistettiin vielä sotavangin lapsen tädiltä. Palattuaan Neuvostoliittoon isä perusti siellä perheen ja sai lapsia vaimonsa kanssa. Miehen jo kuoltua hänen Suomessa asuva lapsensa otti yhteyden hänen Venäjällä asuvaan tyttäreen, joka tuli käymään

⁴⁶⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 4. Kansallisarkisto

puolisisarensa luona. Sotavangin lapsi on tyytyväinen, kun hänen isänsä puolisisaren tietojen perusteella sai kasvat.⁴⁶⁷

Vaikka useimmilla neuvostosotavankien lapsilla on vain korkeintaan puolittaiset tiedot isästään, on pienehkö osa onnistunut tavoittamaan isänsä Neuvostoliitosta tai Venäjältä. Eräs tällainen Vaasan läänissä syntynyt lapsi löysi vuonna 1978 isänsä Suomen Punaisen Ristin ja silloisen presidentin, Urho Kekkosen, myötävaikutuksella: ”Loimme 30 vuoden kuluessa perheeni kanssa läheisen siteen isään ja hänen perheensä.”⁴⁶⁸

Hämeen läänissä syntynyt neuvostosotavangin poika on yrittänyt jäljittää isäänsä, jonka sukunimi ei ole tiedossa. Poika palkkasi jopa asiantuntijan asian selvittämiseksi, mutta nimiä ei saatu esille. Hän katsoo, että jonkin julkisen tahon tulisi asiantuntemuksellaan avustaa niitä sotavankien lapsia, jotka haluavat selvittää taustansa: ”Yhteiskunnan ei muuten tarvitsisi tätä asiaa mitenkään tukea. Äidit tarvitsisivat synnynpäästön ja se voisi tulla esim. sillä, että tehtäisiin juttuja näiden venäläisten sotavankien jälkeläisistä ja heidän jälkeläisistään. Jos uskotaan, että kaikella on tarkoitus, niin silloin näilläkin asioilla on. Huonokin asia voi kääntyä hyväksi. Katkeruuteen tai häpeään ei ole syytä vajota, me ihmiset haluamme vain selittää elämämme vaikeuksia ulkoisilla seikoilla ja siihen tämä asia on varmaan yksi tehokkain, joskaan se ei sitten enää rakenna mitään. Tarve tietää biologisesta vanhemmista ei lopu nuoruuteen, vaan se jatkuu hautaan asti. Tämä viesti pitäisi tulla voimakkaasti esille, kun puhutaan samaa sukupuolta olevien vanhempien lapsienhankinnasta ja keinohedelmöityslapsista. Se on rakennettu ihmiseen sisään. Elin vuodesta 1945 vuoteen 2002 tietämättä, että isäni olikin isäpuoleni. Kun sain tästä tietää, niin minulle tuli ahdistus asiasta ja haluaisin niin tietää kuka isäni oli, mistä sukuni tulee, mitä tarinoita heillä on kerrottavanaan, minkä ketjun osa minä olen. Sitten minä voisin kertoa asiasta omille lapsilleni ja lapsenlapsilleni, se on osa tätä elämää, nähdä itsensä osana tätä pitkää ketjua, joka jatkuu myös minun jälkeeni.”⁴⁶⁹

Helsingissä syntynyt lapsi yritti 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa ottaa selvää isästään, joka oli vuoden 1946 alussa siirretty Valpon putkasta Neuvostoliiton huostaan. Lapsi kävi Supon toimistossa Ratakadulla, mutta hänelle vastattiin tietojen olevan salaisia. Hän sai kuitenkin tietoja toiselta sotavangilta, joka oli sodan jälkeen ensin paennut Ruotsiin, mutta palannut myöhemmin Suomeen.⁴⁷⁰

Viipurin läänissä syntynyt lapsi kuuli vasta 1990-luvulla isästään kummitädiltään ja äiti kertoi isän nimen vasta juuri ennen kuolemaansa 2000-luvulla. Aikuinen tytär pyysi silloin erästä tuttua etsimään tietoja isästä Pietarissa. Tyttärestä olisi tärkeää tietää, onko hänellä sukua Venäjällä tai muualla. Isältään hän olisi toivonut

⁴⁶⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 14

⁴⁶⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 5. Kansallisarkisto

⁴⁶⁹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 13. Kansallisarkisto

⁴⁷⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 8. Kansallisarkisto

yhteydenottoa tai kirjettä rauhan palattua, sillä ”joskus on ollut vaikeaa selvittää etten tiedä isästäni juuri mitään, joskus vaivautunutta suhtautumista.”⁴⁷¹ Virolahdella kasvanut neuvostosotavangin lapsi sai tiedon taustastaan 1960-luvun alussa. Lapsena hän rukoili Jumalaa antamaan hänelle isän, ”vaikka olisi huonompikin”. Lapsi ei ole kuitenkaan yrittänyt selvittää isänsä vaiheita, vaikka asia on usein ollut mielessä.⁴⁷²

Salailusta pitkään vaikenemiseen

Tutkimuksessa on todettu jatkosodanaikaisten maataloustöihin sijoitettujen neuvostosotavankien ryhtyneen sukupuoliseen seurusteluun kaikkialla maassa, sillä jokaisesta läänissä Ahvenanmaan lääninä lukuun ottamatta sekä Itä-Karjalasta löytyy muistelmätietoja tai ilmiön todentavia viranomaisten laatimia asiakirjoja. Seurustelua esiintyi eniten alueilla, joille oli sijoitettu eniten neuvostosotavankeja: Vaasan, Turun ja Porin, Uudenmaan, Hämeen, Viipurin ja Kuopion lääneissä sekä todennäköisesti jonkin verran vähemmän Oulun ja Mikkelin lääneissä. Vähiten seurustelua esiintyi alueilla, joilla oli runsaasti saksalaisia tai suomalaisia sotilaita kuten Lapin läänissä ja Itä-Karjalassa. Rintamantakainen miesvaje seurustelumarkkinoilla vaikutti täten selvästi maaseudun naisten päätöksiin alkaa seurustella sotavankien kanssa.

Seurustelun seurauksena syntyneiden neuvostosotavankien lasten lukumäärä on väestötieteellisessä tutkimuksessa arvioitu noin kahdeksi sadaksi. Tämä tutkimus ei ole antanut aihetta korjata tätä arviota. Ilmeistä on kuitenkin, että sotavankien lapsia syntyi eniten lääneissä, joissa maataloustöihin sijoitettiin runsaimmin sotavankeja. Syntyneiden lasten lukumäärä jäi pienehköksi todennäköisesti siitä syistä, että yhdynnöissä käytettiin ehkäisyä luonnonmenetelmiä: etupäässä yhdyntää ns. varmoina päivinä ja miehen laukeamisen suuntaaminen emättimen ulkopuolelle. Ehkäisyvälineitä kuten kondomeja tai muuta ehkäisyvarustusta ei sotavangeilla eikä naisillakaan juuri ollut käytettävissä.

Seurusteluun neuvostosotavankien kanssa ryhtyi kymmenkunta eri naisryhmää: etupäässä mautilojen emäntiä, muita aviovaimoja ja rouvia, soteleskiä, talojen tyttäriä, piikoja ja karjakoita, yhtiöiden palveluksessa olleita naisia ja erinäisten huoltolaitosten naisia sekä jonkin verran ikäneitoja ja vammaisia naisia, irtolaisnaisia ja lottia. Lisäksi venäjänkielentaitoiset naiset lienevät muita naisryhmiä herkemmin solmineet suhteita neuvostosotavankeihin ja osalla näistä oli sukupuolisuhteita.

Seurusteluun ryhtyneiden neuvostosotavankien ryhmään lienee etupäässä kuulunut ns. naistenmiehiä, jotka edustivat ehkä noin paria prosenttia sotavankien joukosta. Näillä miehillä oli henkilökohtaisia ominaisuuksia, jotka olivat omiaan tekemään

⁴⁷¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 2. Kansallisarkisto

⁴⁷² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 18. Kansallisarkisto

heistä houkuttelevia seurustelukumppaneita: varmuus käytöksessä ja puheissa sekä komea ulkonäkö. Erotiikan lisäksi seurustelevat sotavangit tavoittelivat myös aineellisia etuja ja hyödykkeitä, tietoja ulkopoliittisesta, kansallisesta ja paikallisesta tilanteesta sekä paikallisyhteisön tuntemusta. Tällaiset edut, hyödykkeet ja tiedot vahvistivat seurusteluun ryhtyneiden sotavankien asemaa mikroyhteisössä ja lisäsivät heidän vaikutusmahdollisuuksiaan omia olosuhteitaan koskevilla asioissa. Osalle sotavangeista nämä edut olivat todennäköisesti sukupuolista kanssakäymistä tärkeämpiä ja he olivat tästä syystä valmiit seurustelemaan sellaistenkin naisten kanssa, jotka eivät muuten menestyneet kovin hyvin seurustelumarkkinoilla kuten mm. vammaiset tai jälkeenyjääneet naiset.

Seurustelu tapahtui salassa tai puolisalassa ulkoisten olosuhteiden pakosta. Sekä naisille että sotavangeille sukupuoliseurustelu oli riski ja se saattoi olla jopa hengenvaarallista. Sekä viranomaiset, petetyt aviomiehet, isäntinä toimivat isät että ko. maatilalla ulkopuolella olevat kyläläiset tarkkailivat tilannetta ja saattoivat koska tahansa puuttua voimatoimin seurusteluun. Naisilla oli riski joutua tekemisiin poliisiviranomaisten kanssa ja syytteeseen käräjillä, sotavangeja taas uhkasivat sotilasviranomaisten määräämät siirrot ja arestirangaistukset. Petetyt aviomiehet ja heidän miespuoliset tuttavansa todennäköisesti surmasivat muutamissa tapauksissa seurustelusta kiinni jääneitä sotavangeja tai hakkasivat heitä työkyvyttömään kuntoon. Lisäksi sekä nais- että miespuoliset kyläläiset käyttivät omavaltaista menettelyä leikaten tukat vähintään useilta kymmeniltä seurustelusta kiinni jääneiltä naisilta. Lisäksi suurehko määrä sotavangin kanssa seurustelleista naisista lienee syrjäytetty yhteisöstä, ja kyläläiset saattoivat vieroksua tällaisia naisia koko heidän loppuelämänsä, sillä vuonna 1988 kerätyssä muistelma-aineistossa on mainintoja ilmiöstä.

Kyläyhteisöön pesiytyneet alistamismekanismit selittävät sekä seurustelussa ilmenneen salailun että vaikenemisen. Kosto- ja voimatoimenpiteiden pelko pakottivat usein seurustelevat naiset ja sotavangit mahdollisimman suureen varovaisuuteen, sillä jos suhde tuli asiaan torjuvasti tai vihamielisesti suhtautuvien kyläläisten tai viranomaisten tietoon, oli odotettavissa joko lieviä tai ankaria seuraamuksia. Näistä syistä suhteet salattiin koko jatkosodan ajan, joskin seurustelevien naisten lähimmästä perhepiiristä saattoi löytyä tukeakin.

Syksyllä 1944 neuvostosotavangit palautettiin Neuvostoliittoon ja seurustelleet naiset jäivät lopulta yksin. Osa heistä muutti toiselle paikkakunnalle ja avioitui tai alkoi seurustella suomalaisen miehen kanssa. Osa naisista jäi entiseen kyläyhteisöön, jossa jatkosodanaikainen seurustelusuhde sotavangin kanssa jäi kyläläisten tietoon. Jos suhteesta oli syntynyt lapsi, naiset eivät juuri kertoneet suhteesta pyrkimyksenään suojella lastaan. Mikäli nainen muutti toiselle paikkakunnalle, hänellä oli hyvät mahdollisuudet välttää sotavuosina saatu maine. Jos nainen sen sijaan jäi omaan kyläyhteisöönsä, maineen välttäminen ei onnistunut. Syntynyttä haittaa oli kuitenkin mahdollista vähentää olemalla puhumatta asiasta. Näin vaikenemisesta tuli sotavankien kanssa seurustelleiden

naisten selviytymiskeino sodanjälkeisessä yhteiskunnassa. He pitivät usein tietonsa kätkössä myös omilta lapsiltaan.

Lars Westerlund on oikeus- ja hallintohistorian dosentti ja Kansallisarkiston projektinjohtaja.

LÄHTEET

Arkistot

Kansallisarkisto

EK-Valpo I

- Sotavankileirit. Kansiot 595 ja 596
- Tilannekatsaukset. Alaosastot 1943. Kansiot, 1400 1401 ja 1402
- Tilannekatsaukset. Pääosasto 1942–1945. Kansio 1395
- Välikirjeiden täyttäminen. Liittoutuneiden Valvontakomissio (LVK). Kansio 156

Puolustusvoimain pääesikunta

Sotavankikomentajan esikunnan selvityselin

- Nimiluetteloita sotavangeista 1941–1948, T 19661/B51
- Sotavankileirien toimintaohjeet 1941–44. T 19662/D2

Suomi, sotavangit ja ihmisluovutukset 1939–55 -tutkimushankkeen kokoelma

- Yleisöltä tullut muistelma-ainesto
 - Rolf Berger
 - Hans-Erik Hagelberg
 - Jantunen, Eelis
 - Thova Lindqvist

- Kerstin ”Pian” Nylund

Valpo II

- MOPR Suomessa. Kansio 405

Valtion tiedotuselimet 1939–1948

- Valtion tiedotuslaitoksen mielialakatsaukset 1941–44. Dg 1

Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke

- Lapsiasiat. Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hankkeen tiedote 1.2010

- Sotavankien lapsia koskevat vastaukset, SvVastaus 1–13

Kansan Arkisto

- Antti Timosen kokoelma

- 1939-44 -kokoelma

Museovirasto

- Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen kysely. Suomalaisen naisen asema ja työpanos toisen maailmansodan aikana (MV:SO)

- Museoviraston kysely. Suomalaisen naisen asema ja työpanos sotien 1939–1944 aikana (MV:K 34)

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

Korsuperinnekokoelma

- Unto Seppäsen muistelma-aineisto

Turun maakunta-arkisto

Euran tuomiokunta

- Euran kihlakunnanoikeus, varsinaisasiaain pöytäkirjat TK I–II 1944 (Ca2:115)

Työvään Arkisto

Työvään Muistitietotoimikunnan kokoelmat

- Peltonen, Sirkku 348/1881

Tiedottajat

- Berkovits, Leo, Kokkola

- Degerstedt, Kari, Tilastokeskuksen arkisto

- Hakola, Pirkko, Museovirasto

- Kananen, Maria, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

- Nirkko, Juha, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

- Reuna, Risto, Työvään Arkisto

Julkaisemattomat käsikirjoitukset

Hokkanen, Petri: Sotavankien käyttö maataloustyövoimana Pohjois-Savossa vuosina 1941–44. Joensuun yliopiston Suomen historian pro gradu -tutkielma 1994

Härmälä, Hanna: Kotiryssiä ja halonhakkaajia. Neuvostoliittolaiset sotavangit Haapajärvellä jatkosodan aikana. Jyväskylän yliopiston Suomen historian pro gradu -tutkielma 2003

Mikkola, Pirkka: Sotavangin elämä ja kuolema. Jatkosodan neuvostosotavankien suuren kuolleisuuden syyt. Helsingin yliopiston Suomen ja Skandinavian historian pro gradu -tutkielma 2000

Mikkola, Timo: Sotavankikysymys Suomessa vuosina 1941–1944. Helsingin yliopiston poliittisen historian pro gradu -tutkielma 1976

Petramaa, Ahti: Luku ”Sotavangit”. Käsikirjoitus. Tutkielmat. Kansallisarkisto, Sörnäisten toimipiste

Tiainen, Lauri: Kotijoukkojen toiminta sodan 1941–1944 aikana. Käsikirjoitus. Maanpuolustuskorkeakoulun sotahistorian laitos

Wilms, Noora: ”Ryssän heilat ja pikku-Iivanat”. Sanomalehti- ja muistitietotutkimus suhtautumisesta neuvostoliittolaisten sotavankien kanssa seurustelleisiin naisiin ja heidän lapsiinsa. Itä-Suomen yliopiston Suomen historian pro gradu-tutkielma 2010

Kirjallisuus

Abraham, Ole-Jacob: Forelebig udö. Sovjetiske krigsfangar, norske partisanar og russaren "Nils". Bergen 2007

Children Born of War. Second World War and Beyond – Kinder des Krieges. Zweiter Weltkrieg und danach. Ed. by Ingvill C. Mochmann, Sabine Lee & Barbara Stelzl-Marx. Historical Social Research – Historische Sozialforschung No. 129. Vol. 34 2009

Children of World War II. The Hidden Enemy Legacy. Ed. By Kjersti Ericsson & Eva Simonseen. Oxford 2005

Do svidanija – På gjennsyn! Dokumentberetninger om sovjetiske krigsfanger. Red Magne haugland. Norja 2008

Drolshagen, Ebba D.: Nicht ungeschoren davonkommen. Die Geliebten der Wehrmachtssoldaten im besetzten Europa. München 2000

Elämää arkistossa. Kansan Arkisto 60 vuotta. Toim. Marita Jalkanen. Helsinki 2005

Hautala, Tauno – Takatalo, Ulpu: Kauhavalta Kannakselle. Loimaa 2009

Hokkanen, Petri: Sotavankien käyttö maataloustyövoimana. Esimerkkinä Pohjois-Savo. Sisältyy teokseen: Vihollisen armoilla. Neuvostosotavankien kohtaloita Suomessa 1941-1948. Toim. Heikki Roiko-Jokela. Jyväskylä 2004 s. 67-86

Jermo, Aake: Kun kansa eli kortilla. Reportaasi lähimenneisyydestä. Helsinki 1974

Junila, Marianne: Kotirintaman aseveljeyttä. Suomalaisen siviiliväestön ja saksalaisen sotaväen rinnakkaiselo Pohjois-Suomessa 1941-1944. Helsinki 2000

Kallioniemi, Jouni: Kotirintama. Sotavuosien Suomi 1939–1945 naisten ja lasten silmin. Turku 2003

Kansan Arkisto. Toimintakertomus 2009. Helsinki 2010

Kemiläinen, Aira: Toisen maailmansodan paineessa. Sota-ajan kuva historianopiskelijan päiväkirjassa ja aikalaiskirjeissä. Helsinki 2001

Koreman, Megan: The Expectation of Justice. France 1944-1946. Durham 1999

Kotirintaman kahdet kasvot. Sota-ajan muistelmia. Toim. Matti Hako ja Heimo Huhtanen. Helsinki 1985

Kujala, Antti: Vankisurmat. Neuvostosotavankien laittomat ampumiset jatkosodassa. Helsinki 2008

Kujala, Erkki: Sodan pitkä varjo. Sota-ajan lasten elämä. Helsinki 2007

Kyrö, Tuomas: Liitto. Helsinki 2005

- Lehtinen, Lasse:** Fagerholm – Kekkonen tasavallan kakkonen. Pohjoismaisen poliitikon muotokuva. Porvoo 1981
- Mela, Marjo:** Naiset sodan- ja rauhantyössä. Rintamanaisten liiton historia 1980-2005. Helsinki 2005
- Naisten aseet.** Suomalaisena naisena talvi- ja jatkosodassa. Toim. Riikka Raitis ja Elina Haavio-Mannila. Porvoo 1993
- Olsen, Kåre:** Krigens barn. De norske krigsbarna og deres mødre. Oslo 1998
- Picaper, Jean-Paul – Norz, Ludwig:** Die Kinder der Schande. Das tragische Schicksal deutscher Besatzungskinder in Frankreich. München 2005
- Pietola, Eino:** Sotavangit Suomessa 1941–1944. Dokumentteihin perustuva teos sotavankien käsittelystä Suomessa jatkosodan aikana. Jyväskylä 1987
- Rentola, Kimmo:** Kenen joukoissa seisot? Suomalainen kommunismi ja sota 1937-1945. Porvoo 1994
- Sairaala, Tanja:** Puna-armeijan naissotureita. Naiset suomalaisilla vankileireillä 1941-1944. Sisältyy teokseen: Vihollisen armoilla. Neuvostosotavankien kohtaloita Suomessa 1941-1948. Toim. Heikki Roiko-Jokela. Jyväskylä 2004 s. 145-186
- Salminen, Juhani:** Asevelijunta. Kertomus asevelisukupolven kommunismin vastaisesta taistelusta 1940-1959. Jyväskylä 1996
- Salovaara, Kalevi:** Ruhtinattaren tarina. Ruhtinatar Natalia Lopouchin-Demidovin elämänvaiheita 1886–1957. Mikkeli 1999
- Sinerma, Martti:** Sotavangit emäntien apuna. Sisältyy teokseen: Nainen sodassa. Kotona ja rintamalla 1939–1945 Suomen vapauden puolesta. Helsinki 1995 s. 435–437
- Stelzl-Marx, Barbara:** Die unsichtbare Generation. Kinder sowjetischer Besatzungssoldaten in Österreich und Deutschland. Sisältyy teokseen: Children Born of War. Second World War and Beyond – Kinder des Krieges. Zweiter Weltkrieg und danach. Ed. by Ingvill C. Mochmann, Sabine Lee & Barbara Stelzl-Marx. Historical Social Research – Historische Sozialforschung. Special Issue. Vol. 34 (2009) 3 s. 352–372
- Suomen sota 1941-45.** Osa 6. Asemasotavaihe maarintamalla. Helsinki 1956
- Suomen virallinen tilasto XXIII.** Oikeustilasto 1941-45. Helsinki 1942-46
- Tuompo, W.A.:** Päiväkirjani päämajasta 1941–1944. Porvoo 1969
- Warring, Anette:** tyskepiger under besættelse og retsopgør. København 1994
- Westerlund, Lars:** Sotavankien ja siviili-internoitujen sodanaikainen kuolleisuus Suomessa. Muonahuolto, tautisuus ja Punaisen Ristin toimettomuus 1939–44. Helsinki 2009

Vilkuna, Kustaa: Sanan valvontaa. Sensuuri 1939-1944. Helsinki 1962

Virgili, Fabrice: Shorn women. Gender and punishment in liberation France. Oxford 2002

Virolainen, Kari: Elinikäinen taakka. Ikääntyneiden lappilaisten muistot vuorovaikutussuhteistaan jatkosodan ajan Saksan armeijan sotilaisiin ja neuvostoliittolaisiin sotavankeihin. Rovaniemi 1999

Zetterberg, Hans: Arbete, livsstil och motivation. Stockholm 1977

Lehtikirjoitukset

Kotirintaman vaaroja. Pohjolan Sanomien kirjoitus 21.10.1941

”Kotiryssät”. Nimimerkki Sotamies M.K:n kirjoitus Suomen Sosialidemokraatissa 24.10.1941

Maatalouden sotavangit. ”Meille he eivät olleet vankeja”. Kauko Mäntylän kirjoitus Salon Seudun Sanomissa 4.2.2007

Ogenerat. Svenska Pressenin kirjoitus 15.1.1942

Sotavangeille osoitettu helläkätisyys on rikos rintamajoukkoja vastaan. Uuden Suomen kirjoitus 29.10.1941

Sotavangit. Ajan Suunnan kirjoitus 14.10.1941

Sotavangit. Pakinoitsija Muste-Maalarin kirjoitus Suomen Sosialidemokraatissa 21.10.1941

Sotavangit. Helsingin Sanomien kirjoitus 23.10.1941

Sotavankien kanssa ei työnantaja tai hänen kotiväkinsä saa antautua minkäänlaiseen seurusteluun. Vahvistettuja päiväruoaka-annoksia ei saa lisätä. Sotavangeille osoitettu helläkätisyys on rikos rintamajoukkoja kohtaan. Helsingin Sanomien kirjoitus 29.10.1941

Sotavankien kohtelu. Ilta-Sanomien kirjoitus 29.10.1941

Tunkeileviä sotavankeja. Nimimerkki Konemestarin kirjoitus Suomen Sosialidemokraatissa 8.2.1942

Viha. Pakinoitsija Muste-Maalarin kirjoitus Suomen Sosialidemokraatissa 18.9.1941

TV –dokumentit

Reijo Nikkilän ohjelma Ryssä perkele – sotavankina Suomessa 3.12.2000 TV 1

SUMMARY

Lars Westerlund: Finnish Women Who Consorted With Soviet Prisoners of War And Their Children 1942–1945

A study by this same author titled "Population statistics and the presence of foreign soldiers" puts forth a figure of roughly 200 children conceived by Finnish women with Soviet Prisoners of War (POW) during the Continuation War (1941-1944). This research paper aims to present a general summary, based on archival records and memoirs, of the position of these children, of their mothers and the POWs, and of the circumstances in which these sexual contacts took place. In addition, I will examine the attitudes of the authorities and local people towards this phenomenon, as well as the disciplinary actions that these two groups undertook against the POWs and the women they consorted with.

Some former Soviet POWs from Fennic ethnic groups who had enlisted with the Finnish army also had sexual relations with Finnish women, but they are not included in this study. They form their own, distinctive group, which I will examine in a separate article.

Sexual collaboration with the enemy as a research topic. The relationships between Finnish women and Soviet POWs during the war can be characterized as sexual collaboration, in contrast with for example military, political, and economic collaboration. During the last few decades throughout the world there have been at least a hundred published studies, non-fiction books, and novels concerning women who consorted with foreign soldiers and the children produced from such unions – and interest has only grown in the subject. What these publications share in common is that they are all relatively recent and largely focus on German soldiers in other countries. Outside Finland there are no known studies concerning sexual collaboration with Soviet POWs, although there is some research about Soviet soldiers in Austria and Germany. At least 20 000 "children of the occupation" were born in Austria and 100 000 in the Germanys – perhaps a third of this total were children of Soviet soldiers. In Soviet terminology they were dubbed "children of the liberation".

A sexual relationship may seem to be an intimate and private affair, but during a time of war it acquires political meanings as well. Military and civilian authorities considered such encounters problematic not only due to practical reason and concerns over immorality, but also ideology. How surveillance was practiced in such cases and the guidelines followed by the authorities differed according to the military situation and the country in question. In Denmark, Norway, the

Netherlands, Belgium, and parts of France German officials saw no impediment for consorting with local women on the basis of racial doctrine, though certain ethnic groups were still considered unsuitable, such as Sami women in Norway – and one would assume in Finland as well.

In German-occupied Eastern Europe and on the Balkans it was, according to the same racial doctrine, undesirable for German soldiers to consort with local women. However, these relationships, which sometimes involved coercive sex, were tolerated on pragmatic grounds: the authorities knew that an outright ban would not successfully stamp them out. Additionally, during the war at least tens of thousands of German women had sexual relations with forced labourers from Eastern Europe (Ostarbeiter): both the men and women involved were harshly punished when the relationships in question were discovered.

Among the civilian populace, consorting with foreign soldiers was often felt to be both un-patriotic, and an offense to sexual morality. These women were censured for having broken what was seen to be their national and moral duty, and also for having spurned the men of their own country. While they were often socially ostracized, the women in question were also the victims of verbal and physical abuse.

In Finland it was impossible to explicitly condemn Finnish women fraternizing with German soldiers due to Finland being a co-belligerent with Germany: not that either side probably even saw a need for that. In contrast, Finnish women were forbidden from having relationships with Soviet POWs and were even punished for doing so for two reasons: First of all, a Soviet POW was one of the enemy. For another, the populace at large had a contemptuous attitude towards the Russians, which was further aggravated by state-controlled propaganda, the newspapers, and the radio.

Earlier studies and sources used for this study. Research on Soviet POWs in Finland during both the Winter War and the Continuation War has been very problematic for two reasons. First of all, gathering and interpreting the preserved material has proven to be difficult. Though there are hundreds of files on POW camps and POWs, different records' creators have organized their material according to different conventions. It has thus been hard to systematically search for, and manage these archival records. Additionally, many important documents were destroyed towards the end of the war, as the military authorities sought to make sure that they would not be held accountable for their violence towards and neglect of POWs.

Professional academics have also long avoided this topic, and the main research has been carried out through the occasional pro gradu thesis (Master's thesis). Those with established links to the authorities and the ruling elite, for their part, have avoided tackling the tricky issue of Finnish responsibility for the mass deaths and bad treatment of POWs, providing for these events stock explanations relying on external factors outside the control of the authorities. Extensive studies on the

topic were not made possible until 2004-2008 due to the findings of the research project "Finland, Prisoners of War, and People Handed Over 1939-1955" organized by the Finnish National Archives.

However, the topic of the relationships of Finnish women with Soviet POWs during the Continuation War has received little attention in terms of academic research. The publications on this topic are fairly recent, having come out only after the second half of the 1990s. There have also recently been two documentary films on the topic.

In 1988 the Finnish National Board of Antiquities organized a fairly extensive project to gather information on the war time experiences of women: "Women's lives and work during the wars of 1939-1944". This resulted in a large collection of memoirs concerning the war years: 2 612 people sent material, which has 486 references to Soviet POWs, 123 of which touch on Finnish women consorting with POWs. These memoirs provide women's descriptions of war-time cities and the countryside, and considering how many people participated in the project, it is a useful body of information, though it does present its own challenges.

In 1988 the Department of Sociology at the University of Helsinki carried out its own project, in conjunction with that of the National Board of Antiquities: "Finnish women's status and work during the Second World War". 1 464 people provided material for the project, with 508 references to Soviet POWs; however, only 25 of these concern relationships with Finnish women.

In 1973 the Finnish Literature Society collected a total of 265 front line memoirs from former soldiers. A few dozen of the contributions refer to Soviet POWs, and only one refers to consorting with Finnish women.

The Finnish Labour Archives, connected with the Social Democratic Party, gathered from 1960 onwards an extensive collection of memoirs. It consists of 8 600 memoirs in 386 volumes – counted in 2010 as numbering 280 000 pages. Despite the extensiveness of this body of data, there is only a single reference to Soviet POWs.

The Communist Party's archives (The People's Archives) have also collected memoirs, 1 060 in number. Though a few memoirs mention Soviet POWs, there is not a single mention of a relationship with a Finnish woman.

The memoirs in question provide an extensive body of material, around 14 000 memoirs. However, very few of them mention relationships with Finnish women: there are about 150 references to such cases, and this study is based on them. I have also filled in the gaps with documents and other bodies of material. Ten children or other descendants of Soviet POWs answered a survey drafted for a research project by The National Archives called "the children of foreign soldiers 1940-1948". Ten others have provided information through their own initiative.

The archives of the State Police (Valpo) also include 16 documents which mention relationships between Soviet POWs and Finnish women. There is one document on

the same subject in the Archives of the Headquarters of the Commander of Prisoners of War of The General Headquarters of the Finnish Defense Forces. In addition, there are a few scattered references in published sources. Thus, this study is all in all based on about 180 different documents, winnowed out from among 410 000 pages of material.

Soviet POWs and agricultural labour. If one wants to understand the circumstances in which Soviet POWs and Finnish women were in contact, one must examine Soviet POWs engaged as agricultural labourers. Approximately a total of 40 000 Soviet POWs worked in agriculture during the Continuation War: perhaps at the most about 10 000 in the late summer and fall of 1941, 3 000-14 000 in the sowing and harvest seasons of 1942 and 1943 and a probably few thousands in the troubled summer and fall of 1944 when the Finnish forces retreated from the Karelian areas.

However, the phenomenon of POWs utilized in agriculture has not been extensively researched, and thus there are currently no comprehensive statistical data available concerning the number and geographical distribution of these POWs.

From June 1941 onwards a great many Finnish men and women were called up to serve in the Defense Forces. The draft caused a shortage of labour in the countryside, and consequently in some areas there were not enough people to do the necessary farm work. As a partial solution to this problem, large numbers of Soviet POWs were assigned to agricultural labour. At first military authorities were reluctant to send individuals or small groups of POWs without guards to farmhouses, instead using larger groups of POWs who travelled from farm to farm. But from spring 1942 onwards farm owners had the opportunity to select individual POWs for their farms.

POWs were typically assigned to subsistence farms, and each farm usually only had 1 POW. Many of these men were assigned to farmhouses during the spring, and worked there for six months. When they were released from the farms in fall they would mostly be used by the lumber industry, working for both the State and lumber companies during the winter. However, there was some continuity, as farm owners could apply for the same POWs for consecutive harvests, and the POWs could also request to be assigned to the same locations where they had been before. As a result of having POWs assigned to individual farmhouses they had more contact with women on these farms, creating the necessary environment for sexual relations.

Summary of children of POWs throughout Finland. By combining data from memoirs and documents, I have compiled the following statistics for the children of POWs in Finland:

References from memoirs and documents concerning relationships with POWs and children born to these unions, organized by county (n)

County	Relationships	Children
Vaasa	27	6
Turku and Pori	18	4
Uusimaa	11	4
Häme	17	7
Vyborg	16	4
Mikkeli	11	3
Kuopio	18	7
Oulu	8	2
Lapland	4	1
East Karelia	1	-
Åland	-	-
Total	132	38

It can be seen from this table that there are a total of 132 references to Finnish women having relationships with Soviet POWs in the memoirs and documents used for this study, and that 38 children were born as a result. However, in four municipalities more than one child of a POW was born. There are no exact data on the amount of children in these municipalities, so based on the sources used for this study, the total number of these children appears to be about 42–50.

However, the data from the documents and memoirs only presents a partial picture of the extent of sexual relations and the children born from such affairs – the number of both must have been many times higher than the above figures. However, even the above data shows that there were cases of relationships between Finnish women and POWs in every county except for the Åland islands. The data also seems credible, as most of these cases are from agricultural areas, where most of the POWs assigned to farms were situated. According to the table about every third woman who had a relationship with a POW gave birth to a child. As the report mentioned earlier gave a figure of 200 children of POWs, the total number of women who had sexual relations with POWs might have been around 600.

The great majority of these children must have been unwanted “accidents”. As it is unlikely that the POWs had condoms or other external means of birth control, it can be assumed that they mainly practiced coitus during so called “safe days”, and using coitus interruptus – “natural birth control”.

It is possible to significantly reduce, but not negate the chances of pregnancy by using these techniques. Without external means of birth control about every seventh intercourse, or 14 %, will lead to pregnancy. By having sex on “safe days” and practicing coitus interruptus this risk can be cut down by about 75 %. Thus, about every twentieth intercourse would have led to conception: 5 %.

Who were the women consorting with POWs? Women consorting with POWs can be categorized into several groups, such as the wives of farm owners, other married women, war- and other widows, daughters staying at farm houses, maids and milkmaids. Other women who had relationships with POWs included those who worked for various companies, who worked for supply departments, spinsters and handicapped women, vagrant women, members of Lotta Svärd female auxiliary organization, and women who spoke Russian. Thus, there are about ten clearly distinct groups of women, who consorted with Soviet POWs.

Many memoirs mention that the already married mistresses of farm houses consorted with Soviet POWs while their husbands were at the front. In some cases they conceived children from these relationships, sometimes resulting in divorce. However, as marriages come under strain for different reasons, it is possible that the women in question sought out the company of POWs due to existing problems in their marriages. As POWs generally lived in outbuildings near the farmhouse, these women were probably in a much better position to have an extra marital affair with them than with the men of the village. As there were POWs on many farms, the fact that they slept in farm buildings did not arouse people’s suspicions. These liaisons must have been delicate affairs, so it would probably have taken quite some time for the other people at the farm to catch on to what was going on between the mistress of the house and the POW.

The daughters of the farm owners also consorted with POWs. These cases are quite similar to those above, except for the fact that the women in question were younger, and unmarried. Many of them seem to have been at a very sexually active age and looking for male company. Like the mistresses of the farms, the daughters had some authority in arranging the work and accommodation of the POWs, probably through their mothers who were usually responsible for these things.

The other married women do not form a unified group: they are simply married women who were not mistresses of farm houses. In these cases at well, the absence of husbands due to military service seems to have been the defining factor in why they decided to consort with POWs.

Many memoirs mention widows, including war widows, having relationships with Soviet POWs: children were born to such unions as well. In a few cases a widow and a POW even tried to get married, but the authorities did not allow such ceremonies to take place.

There are also numerous accounts of maids and milkmaids consorting with POWs. These accounts are credible, as these often unmarried, fairly young women

working in temporary jobs formed their own stratum in the pool of potential partners, and likely one inclined to participate in such affairs.

Many companies also used POW labour, and there are some accounts of female employees consorting with POWs. These women occasionally brought food and liquor to the POWs, and some women were sacked for consorting with them.

There were also several supply departments during the war, which were staffed by large numbers of women. They worked as kitchen helpers, supply troops, nurses, etc. Some of them, through their work, came into contact with Soviet POWs – sometimes this contact led to an affair.

Another group of women mentioned in memoirs are spinsters and handicapped women, who were at a distinct disadvantage in terms of securing partners. There are also a few scattered references to vagrant women consorting with Soviet POWs, but these cases were probably quite rare.

There are also several references to members of Lotta Svärd having contact with Soviet POWs outside their normal duties. The Lotta Svärd was an association of approximately 200 000 female auxiliaries of the Finnish forces. Some of the memory references speak about sexual contact, while others do not imply any form of romantic involvement. Members of Lotta Svärd were watched especially closely, as according to one memoir even superficial contact with individual POWs or groups of prisoners drew a great deal of information. One journalist working for a local news paper even chastised a Lotta for having fetched, during a hot day, a beaker of water for Soviet POWs being transferred by train.

There are many references in the memoirs to women from non-Finnish ethnic backgrounds consorting with Soviet POWs: especially women who spoke Russian. Some of them were ethnic Russians, others for example Fennic migrants from the Ingria area South of Leningrad and these women shared linguistic and cultural background with the Russians. The Finns were annoyed by contacts between Soviet POWs and Ingrian migrants, and the authorities also tried to stop these contacts from taking place.

POWs and Ingrians who were in contact with each other were closely watched, and often reported to the authorities: it was felt that the migrants were too prone to being influenced by the POWs. These contacts happened outside the control of the owners and mistresses of the farm houses, and as these farms benefitted from both the labour of migrants – at a low price – and POWs, the farm owners were concerned that these two groups would band together against them, which indeed sometimes happened. However, another concern may have been that these men, on the basis of a shared language and culture, had sexual relations with Ingrian women and girls.

Female Soviet POWs, their relationships with Finnish men, and their children. During the continuation war, about 200 female Soviet POWs were taken by the Finns. These were an almost insignificant part of more than 64 000 Soviet POWs

taken into Finnish custody. Most of the female Soviet POWs were 18-24 years old, unmarried, and had served mainly in the medical corps and other support duties at the front. Female POWs were assigned to several camps and POW hospitals; at one point there were 170 female prisoners at the camp at Naarajärvi. In these camps, both the guards and some male POWs propositioned female prisoners, and as a result some of them had clandestine relationships. Female Soviet POWs gave birth to at least four children, although at least one of them was pregnant already when she was taken prisoner: there is, however, no information on who the fathers were. These POWs, along with their children, were repatriated to the Soviet Union in fall 1944.

Who were the POWs who had relationships with Finnish women? Who were the POWs who had relationships with Finnish women? It is difficult to answer this question, as there is little information on the positions and professions of these men, in direct contrast with the Finnish women. Most POWs were probably assigned to agricultural labour as farm hands, without any particular specialization to certain tasks. However, it can be assumed that most of those POWs who did have relationships with Finnish women can be characterized as “ladies’ men”. Let us take a closer look at this definition.

The Swedish scholar *Hans L. Zetterberg*, in his study concerning lifestyles, has classified the population in Sweden according to the most common lifestyles. According to Zetterberg, these are oriented towards: work (24%), consumption (22%), food (10%), family (24%), relationships (23%), public life (7%), physical exercise (7%), nature (6%) and religion (5%). These lifestyles are not mutually exclusive, and the same person can pursue two or more of them at the same time. In addition, almost a third seem to have no distinct lifestyle. However, it is important to note that the lifestyles focusing on relationships also include two sub-groups: ladies’ men (he-men) or womanizers and femmes fatales. The former number 2%, and the latter 1% of the population. The defining feature of these two groups’ relations with the opposite sex was a focus on sexual conquests and intercourse, which their self-esteem relied on. Ladies’ men were primarily after superficial love affairs and sexual encounters, and were active in pursuing these aims.

It is difficult if not impossible to statistically measure the different attributes connected with these lifestyles, but what is important is that relatively few men have the natural or learned inclinations and abilities that lead to such rapid sexual conquests. According to Zetterberg 2% of the general population has such characteristics. As there were at most 10 000-14 000 Soviet POWs annually involved with agricultural labour, about 200-300 of them would have been ladies’ men according to Zetterberg’s categories.

If it is estimated that about 600 Finnish women consorted with POWs in 1941-44, it can also be assumed that the equivalent number of POWs would have been about the same. Here, the difference in numbers between 200-300 and 600 is not

particularly relevant, as these relationships were, for external reasons, temporary and seasonal, probably usually lasting only from late summer to early fall. As the number of POWs assigned to agricultural labour varied from month to month and these prisoners were frequently transferred from place to place, relationships spanning several years must have been rare.

It can be assumed that those POWs who did have relationships with Finnish women were mostly from this group of natural "charmers", or had otherwise learned how to handle women. In fact, many memoirs mention that these POWs were handsome, behaved in a conspicuous manner, had a beautiful or stirring singing voice, or had other admirable qualities. The Russian word for womanizers like these was "babnik".

Other motives for engaging in relationships. Those POWs who engaged in relationships with local women probably used their charms to get in close contact with the women and girls they met. It can be assumed that the foremost motive was sexual desire, as the POWs had little opportunity to meet up with the few women on their camps. Of course, outside the camps and in agricultural labour probably only very few POWs would have met women who were amenable to having romantic relationships with them.

Although sexual desire must have been foremost on the minds of most of these POWs, these relationships were also useful in other ways – and these pragmatic concerns must have also affected their desire to seek romantic relationships. Such an attachment, for one, gave POWs material benefit in the form of extra rations, choice morsels, and sometimes also cigarettes, sweets, and liquor. Additionally, it is likely that these women often gave them gifts of clothing, shoes, mended their clothes, and gave other useful objects such as knives, bikes, musical instruments, books, writing paper and pencils, equipment for hobbies, fishing equipment, and plain money.

It can also be noted that the POWs were able to acquire much information through these contacts. The women who had relationships with them were well placed to follow current events, and would have passed on all of these news to the prisoners. Thus the POWs were able to get precise information about the geography and road network of the areas they were assigned to, about their farm house, and about the local communities. Thus these POWs were able to acquire more information about the local, national, and international situation, which in turn increased their ability to influence their own affairs and the system, and to improve their own situation.

The above advantages were, for a POW, worth pursuing, and it is thus possible that some of the POWs may have had relationships primarily for such material gain. In these cases the relationships, with their sexual content, would have been a means to an end, rather than their main motivation. Thus it is likely that some of the ladies' men among the POWs used their charms to improve their positions, as these relationships were a good way of accomplishing this aim.

Regulations banning relationships set in place in 1942 and 1943 . Here the regulations banning relationships with Soviet POWs set in place in 1942 and 1943, and their background will be discussed. What does the word “relationships” mean here? Were the authorities mainly trying to stop Finnish women from having sexual relations with POWs, or was the aim to stop any kind of relationship from forming in the larger sense of the term: including casual conversation, giving POWs rations, and engaging in petty trade and exchange?

Already in fall 1941 the military authorities threatened to punish civilians aiding Soviet POWs, though consorting with POWs was not at this point criminalized by law or regulation.

The Headquarters of the Home Front impressed upon civilians using POW labour that they were obliged to guard these prisoners, and that it was against the dignity of the Finnish people to allow any kind of contact, relationships, giving of gifts, or other favours to the prisoners. Thus the guidelines concerning POW labourers assigned to civilian employers emphasized the need to minimize contact with the civilian population. Guards were to prevent conversation and other contact with outsiders, and if possible isolate the prisoners from the rest of the work force.

The Finnish President, *Risto Ryti*, set into force a regulation on 13.5.1942 banning relationships with POWs. It read: “Let no one without permission from the appropriate military authorities speak to or otherwise enter into a relationship with a POW, and let no one give anything to these prisoners”. The penalty for breaking this regulation was a fine or at most six months’ imprisonment, unless a more severe punishment was due according to other legislation or regulations. Thus this regulation not only criminalized sexual contact, but also speaking to or giving food or other items to POWs without permission. This regulation was in force for less than eight months, as in 29.1.1943 the President gave a new regulation concerning relationships with POWs. It was otherwise similar, except now the punishment for such offenses was up to four years in prison. Thus, it must be asked what happened in summer and fall 1942 to bring about this more severe attitude towards POWs.

In fall 1941 the fact that large numbers of POWs had been captured and were being used for labour became generally known to the reporters of major newspapers. They started to print stories that raised concerns that POWs were being treated too well and being given too many liberties by the civilian population. These writings were published in both national, as well as regional and local newspapers. It is not known how many of these articles were spontaneous, and how many the result of conscious attempts to shift attitudes by the authorities responsible for propaganda. One thing that points to the latter is the fact that despite these articles having been written by different journalists according to the different guidelines of various newspapers, the contents of these articles were nevertheless very similar.

Valtion Tiedotuslaitos, the state information office, also known as VTL, systematically manipulated the newspapers. VTL not only censored them, but also affected public attitudes by for example giving texts they had produced for

newspapers to publish. The General Headquarters and the other military authorities did their best throughout the war to turn the public against the Soviet POWs.

In fall 1941, the reports of various authorities show concern over the “benign” attitudes of rural women towards Soviet POWs. There were several reports of women bringing food, cigarettes, and aid packets to prisoners. Front line soldiers on leave were also reported to have been angered by this too humane treatment of POWs.

The regulations set into force in 1942 and 1943 were motivated by the wishes of the highest military authorities, the General Headquarters and the Headquarters of the Home Front. Civilian food aid threatened the official monopoly on POW food rations. These regulations indicate that the military authorities wanted POWs to be completely dependent for food on the rations given by the Defense Forces or given by others according to its regulations on food supplies. Indirectly, it also shows that the underlying aim of the highest military authorities was to keep the Soviet POWs constantly malnourished, in an abject state or very close to it anyway.

The main reason why the General Headquarters wanted the Soviet POWs on the camps to have meagre food supply was probably that they wanted the POWs to be easier to manage – and not the objective shortage of food, as has often been claimed. This policy on food supply likely had two aims. First, that the POWs on the camps would have to regularly eat their entire daily rations due to the scarcity of food. Thus, it would be difficult to secretly store food, which in turn would prevent escape attempts, as a successful escape would require extra food stored for the trip.

Second, the POWs had to compete with each other on the camps over the scarce daily rations, and possible extra rations. This served the interests of the camps’ management and the military authorities, as scarce rations kept the POWs at each others’ throats, which made it easier to control them. The internal conflicts between trusted prisoners and different social and ethnic groups stopped the POWs from uniting against the Finns managing the camps. It can be assumed that the General Headquarters acted to prevent this by instituting scarce rationing and tacitly allowing the uneven distribution of rations to the POWs.

When the regulations forbidding relationships were being drafted, it seems that not enough thought was given to how compliance with them would be monitored, and how they would be enforced. After all, there had to be some communication with prisoners working on farm houses just to get the work done. There were also differing opinions among the police and military authorities as to who was responsible for monitoring compliance with the regulations.

There are no statistical data concerning sentences handed out in 1942-1944 for consorting with POWs. However, it can be estimated that at least several dozen such sentences were handed out every year while these regulations were in force, between June 1942 and August 1944. Apparently both very light fines and stiff

prison sentences were given to individuals based on these regulations. It can be assumed that these crimes were heard solely, or almost solely in local courts in cities and rural areas. The various deeds criminalized by these regulations were: sexual contact, other contact with POWs, and giving out food or other necessary items.

The Soviet POWs who were found to have consorted with Finnish women were probably given some dozens of sentences of confinement of various lengths. There are several mentions in the memoirs of such prisoners being transferred elsewhere. Their fates are not known; some may have received just a slap on the wrist, while for others such a liaison may have been fatal.

Vigilante punishments for relationships with POWs. The authorities were responsible for passing judgement and enforcing punishments for breaking the above regulations. However, villagers and townsfolk also carried out their own vigilante justice on both the women consorting with POWs and the POWs themselves. Such punishments were probably, for the women, mainly the forceful shaving of their hair and ostracism from the community, though there were other forms of punishment as well. The POWs also were punished either very harshly or rather leniently. Thus, some POWs were slain by betrayed husbands, others were beaten, while some were merely transferred elsewhere or were confined to their quarters for short periods of time.

It is well known that in some European countries women who had consorted with the Germans had their hair shaved. This happened especially in France, where an estimated 20 000 women were shaved by force in 1944. There were probably a few hundred cases in Denmark and Norway in spring 1945, but only scattered incidents took place in Finland, in the regions near Kemi and Tornio in October 1944. However, according to new information, also women consorting with Soviet POWs had their head shaved. There are 15 references in the memoirs stored by the Board of Antiquities to women who had consorted with Soviet POWs having their hair cut, or being threatened with such an act for sexual collaboration.

In Nurmo a woman was suspected of having a relationship with a Soviet POW. Local women, their suspicions aroused, watched the suspected lovers, and after catching them together, barged into the room, tied the two together, and coated them in tar. This act was performed clandestinely, but it was leaked to a newspaper, which portrayed it as a humorous incident. However, the names of the punished lovers were never released.

One form of vigilante justice in rural communities was ostracism, though there are not many references to this in the memoirs. A woman who had had a relationship with a Soviet POW might be isolated from the community for the rest of her life, completely cut off from the other local residents.

Many POWs who were found out were beaten and in a few cases even killed by farm owners. In one case a Finnish woman had conceived a child by a POW. The husband killed both the child and the POW.

The children of Soviet POWs in post-war Finland. What was the status of children conceived by Soviet POWs in post-war Finland? It is difficult to answer this question, as there are only a few scattered references in the memoirs. However, in the absence of other data, an effort must nevertheless be done to sketch out a picture of the post-war status of these children on the basis of the information available. To help with this task, the figures of *Barbara Stetl-Marx*' for Soviet soldiers consorting with Austrian women will be utilized as a point of comparison.

The allies occupied former Austrian territories in winter 1944 and spring 1945. There were 700 000 allied soldiers in these areas, of whom 400 000 were Soviets: the last 50 000 Soviet soldiers left the country as late as 1955, 10 years later.

There are many significant differences between the Austrian and the Finnish cases. Austria had about 6,5 million citizens, far more than Finland. Foreign soldiers occupied Austria, whereas Finland was never occupied and the Soviet soldiers stationed in the country until early 1956 were isolated in Porkkala. There were rapes in Austria which resulted in pregnancies, whereas in Finland the Soviet POWs are not known to have committed such acts.

However, there are also some similarities between the case of foreign soldiers in Austria and of Soviet POWs in Finland. For one, there was the shortage of men, which was very significant in Austria. Due to losses in the Second World War and the purges carried out by the Nazis, in 1948 there were 70 men for 100 women in Austria. There was never such a shortage of men in Finland during the war, but in rural areas with the exception of East Karelia and Lapland there was nevertheless a noted imbalance between the sexes in favour of the women, which must have affected the willingness of women in rural areas to form relationships with Soviet POWs.

Slurs. After the war, women who had consorted with Soviet soldiers, and their children, were often subjected to insults by their fellows. Such slurs for women were "Russenhure", Russians' whore, and for children "Kind des Feindes" and "Russenbalg", respectively child of the enemy and Russians' brat. There are no references to such slurs in the Finnish memoirs. However, the reason for this is probably that these memoirs were collected in the late 1980s from by then elderly women. It can be assumed that they were not inclined to use such slurs over four decades after such affairs took place. Thus it is likely that women who consorted with Soviet POWs were generally the objects of such insults. The children of such unions were sometimes called "ryssä" (Russki), "kirgiisi" (Kyrgyz), "ryssänäpäri" (Russian brat) and "huoranpentu" (whore child), and other derogatory terms referring to their birth parents.

Bullying. The children of Soviet soldiers in Austria were frequently the targets of bullying and abuse in schools and among their friends, and were even sometimes beaten. The parents of their friends also in some cases forbid them from entering their homes. As a result, many of these children suffered from psychological, psychosomatic, and bodily disorders. Such cases also occurred in Finland.

A fatherless generation. In Austria Soviet military authorities did not approve of their soldiers consorting with Austrian women, but these relationships were tolerated provided they were discrete and did not cause trouble. If the military authorities learned of pregnancies from such relationships, the soldiers in question were usually transferred elsewhere. Marriage was only an option if the Austrian woman migrated to the Soviet Union with the soldier. In general, when soldiers were transferred, contact with the mother and child would sooner or later break off completely. Consequently, most children of Soviet soldiers in Austria grew up as, in Stelzl-Marx' words, a "fatherless generation". It was also not unusual in Finland for children of Soviet POWs to grow up without fathers, and without knowledge of the identity of their fathers. Some of them only learned of their origins after reaching adulthood.

Adopted children. In Austria many children of Soviet soldiers grew up with their grandparents, with foster parents, or in foster homes. This was particularly often the case where the mother remarried and the new husband did not want to take the child in. However, in some cases these children were cherished by their new families, and some stepfathers treated them as their own children.

In Finland, grandparents in some cases fostered the children of Soviet POWs, and in many of these memoirs they seem to have had a happy childhood.

Some of the children of Soviet POWs were given away for adoption. This was done sometimes due to a difficult financial situation, and in other cases due to social pressure on the mothers.

In some memoirs there are also references to the children of Soviet POWs being cherished by their stepfathers. One young married woman had a relationship with a Polish Prisoner of War and gave birth to a boy. The blue-eyed, blonde husband of this woman accepted the very different-looking son, and treated him like his own child. In another memoir there is a mention of a daughter of a farm owner giving birth to a child of a Soviet POW. However, the girl's parents did not relent under the psychological and social pressure from the community, and instead of driving their daughter away let her stay with them; however, these are plenty of cases in which the opposite happened.

The wall of silence. In Austria, the mothers of children by Soviet soldiers did not tell people about their relationships with these soldiers who had since transferred away. Stelzl-Marx calls this "the wall of silence" (Mauer des Schweigens). The reason for this continued silence was the fear of stigmatization; keeping the

relationship a secret was the only way for the mothers of avoiding a worse fate: ostracism.

In Finland many mothers of children by Soviet POWs were reluctant to share details about their relationships, if in fact they spoke about them at all. Some children only found out the identity of their fathers on their mothers' deathbeds.

Typical biographies of the children of soldiers. Steltl-Marx, in her research concerning Austria, does not draw much attention to the fact that despite poor external circumstances, most children of Soviet soldiers lived more or less ordinary, balanced lives. In Finland this is brought out in many memoirs.

Looking for their fathers. In Austria many children of Soviet soldiers have, after reaching adulthood, tried to find information about their fathers or get in touch with them. Only few of them had the chance to get acquainted with their fathers before the Soviet soldiers left in 1955. Getting information and making contact with people in Russia has turned out to be either extremely difficult or impossible in most cases.

Though most Finnish children of Soviet soldiers have only limited information about their fathers, some of them have managed to contact them in the Soviet Union or Russia. One such child, born in the county of Vaasa, discovered his father in 1978 with the assistance of the Finnish Red Cross and then president Urho Kekkonen: "During 30 years I and my family forged a close bond with my father and his family."

First hushing up and then a long silence. This study shows that Soviet POWs assigned to agricultural labour had sexual relations with women throughout the country, with the exception of the Åland islands and East Karelia, where no references to such have been found in memoirs or documents. There were the most cases in areas with many Soviet POWs assigned to them: in the Vaasa, Turku, Pori, Uusimaa, Häme, Vyborg, and Kuopio counties, and to a lesser extent in the Oulu and Mikkeli counties. There were the fewest cases in areas with many German and Finnish soldiers such as Lapland and East Karelia. Thus, the shortage of available men in rural areas clearly affected women's decisions to seek the company of POWs.

My study using population statistics estimated the number of children born to these unions to be two hundred. This following-up study does not contradict this estimate. The men who engaged in such relationships were probably mostly "ladies' men". Besides the search for sexual gratification, these POWs engaged in such relationships to receive material benefit and items, news of the outside world, information about the local and national situation, and knowledge of the local communities.

These relationships were conducted for the most part or completely clandestinely due to external circumstances. These affairs were a risk for both the women and POWs in question, and could even prove fatal.

The mechanisms of control exercised by rural communities explain both why these relationships were carried out in secret, and why the women in question seldom spoke about them afterwards. In fall 1944 the Soviet POWs were repatriated to the Soviet Union, and in the end the woman who had had relationships with them were left alone. Some of them moved to other areas, and got married or started seeing Finnish men. If they had a child from their previous relationship they seldom spoke of it, in an effort to protect as well themselves as the child in question. Thus, this long silence became a way for these women to survive in the post-war society. They often kept this secret even from their own children.

Lars Westerlund is a docent on legal and administrative history and a project director at the National Archives in Finland.

Saksalaisten sotilaiden ja neuvostosotavankien salatut lapset

Paula Uhlenius

Miten ulkomaalaisten sotilaiden lapset ovat selviytyneet jopa vuosikymmeniä kestäneestä oman taustansa ja erityisesti isätietojensa salaamisesta? Selvittelen tätä asiaa Suomessa vuosina 1940–1945 olleiden Saksan armeijan sotilaiden ja neuvostoliittolaisten sotavankien lasten omaa elämäänsä koskevan muistitiedon pohjalta. Aineistona olen käyttänyt Kansallisarkiston Ulkomaalaisten sotilaiden lapset -hankkeen kyselyn vastauksia, jotka on koottu vuonna 2010. *Lars Westerlund* on v. 2010 kirjoituksessaan Väestöttilastot ja ulkomaalaisten sotilaiden läsnäolo Suomessa 1940–48 arvioinut saksalaisten sotilaiden siittämiä lapsia syntyneen Suomessa noin 700 ja neuvostosotavankien lapsia noin 200.¹

Kyselykaavakkeen kysymykset oli jaettu seurustelua ja syntymistä, isää sekä lapsuutta, varttumista ja aikuiselämää koskeviin osiin. Lähtökohtana oli, että jokaiseen kysymykseen ei tarvitse välttämättä vastata. Aineistossa on 72 Saksan armeijaan kuuluneen sotilaan lapsen, lapsenlapsen tai muun lähiomaisen kirjoittamaa vastausta ja 20 neuvostosotavangin lapsen tiedot, joista puolet on kyselylomakevastauksia ja puolet sähköpostitse kirjoitettuja omaa taustaa koskevia selvityksiä. Olen lisäksi hankkeen alussa haastatellut kyselyyn vastanneista kolmea saksalaisen sotilaan ja yhtä venäläisen sotavangin lasta. Haastatteluin halusin syventää itselleni ulkomaalaisten sotilaiden lasten kokemuksia ja näkemyksiä omasta elämästään. Vastauksessaan ulkomaalaisten sotilaiden lapset ovat kertoneet paitsi omaa muistitietoaan myös muiden heille kertomaa tietoa tai muuten saamiaan käsityksiä.

Saksalaisten sotilaiden lapsia koskevassa aineistossa ovat yliedustettuna pohjoissuomalaiset vastaajat. Lisäksi koko aineistosta on havaittavissa, että kyselyyn ovat vastanneet ”pärrjänneet” henkilöt. Henkilöt, joiden elämä on mennyt kyselyyn vastanneita huonommin tai he, joille ulkomaalaisiasia on kenties yhdentekevä tai jotka haluavat karttaa julkisuutta, ovat luultavasti jättäneet vastaamatta. Kyselyaineiston luotettavuus vastaajan äidin ja isän suhteen kuvauksen osalta lienee kyseenalainen. Vanhempien suhde rakkaussuhteena ei kaikkien niin kirjoittaneiden osalta pitäne paikkaansa, koska lapsella lienee asemansa vuoksi taipumus kaunistella ja romantisoida sitä.²

¹ Lars Westerlund: Väestöttilastot ja ulkomaalaisten sotilaiden läsnäolo Suomessa 1940-48. Artikkelin käsikirjoitus 2010

² Lars Westerlund: Saksalaisten sotilaiden lapset. Äitien ja isien tausta sekä lasten elämänvaiheet. Artikkelin käsikirjoitus 2010

Käsittelen kirjoituksessa Saksan armeijan sotilaiden ja neuvostosotavankien sotavuosina ja heti sodan jälkeen syntyneiden lasten olosuhteita.³ Kiinnostava on erityisesti kysymys, millaiseksi muodostui ulkomaalaisten sotilaiden lasten elämä, kun heidän taustansa pyrittiin salaamaan ja kun salaaminen saattoi jatkua äidin seurustelusta ja raskaudesta alkaen hänen kuolemaansa asti. Useille lapsille isä, tärkeä osa itseä, tarkoitti vuosikymmeniä jatkunutta salailua. Otan esille niitä asioita, joissa salaamista tapahtui tai jotka olivat seurausta siitä, kuten äidin ja isän seurusteluun, raskauteen, lapsen syntymiseen, ulkomaalaiseen isätaustaan ja ulkomaalaisen ja poissaolevan isän rooliin lasten elämässä ja sen seurauksiin sekä elämiseen lapsuudenperheessä. Kyselyaineistossa on vastaajia, joita em. asiat eivät ole koskeneet, mutta suurimmalle osalle vastaajista niillä on ollut merkittävä rooli heidän elämässään.

Olen jakanut kirjoituksen viiteen kappaleeseen. Ensimmäinen kappale käsittelee äidin ja isän seurustelua sekä raskautta ja lapsen syntymistä ja niiden vanhemmissa itsessään ja ympäristössä herättämää suhtautumista. Toisessa käsittelen lapsen ulkomaalaisesta isästä vaikenemista ja sen syitä. Kolmannessa kerron ulkomaalaisten sotilaiden lasten elämästä lapsuus- ja nuoruusvuosina tavallisesta poikkeavassa perheessä ja häneen suhtautumisesta. Neljännessä kappaleessa kirjoitan isän merkityksestä lapselle ja hänen etsimisestään. Viimeisenä otan esiin ulkomaalaisten sotilaiden lasten lapsuustaan vaikutuksia heidän myöhempään elämäänsä. ”Äiti” ja ”isä” tekstissä tarkoittavat ulkomaalaisten sotilaiden lasten biologisia vanhempia, jos asiayhteydestä ei ilmene muuta merkitystä.

Äidin ja isän seurustelu

Seurustelu

Saksalaisten sotilaiden lasten äideistä suurin osa oli naimattomia vanhempiensa luona asuvia nuoria tai nuorehkoja naisia, mutta joukossa oli myös vanhempia ja itsenäisesti asuvia naisia. Petsamossa asunut nainen oli 37-vuotias ja hänellä oli ennestään poikalapsi.⁴ Äideissä oli myös helsinkiläinen naimisissa oleva nainen, joka antautui miehensä merillä ollessa seurusteluun saksalaisen sotilaan kanssa ja sai suhteesta lapsen.⁵ Avioliitto päättyi eroon. Myös Karttulassa asuva saksalaisen kanssa seurustellut kolmen lapsen äiti, erosi miehestään ja muutti lapsineen Joensuuhun, jossa vastaaja syntyi.⁶

Jos äiti oli käynyt keskikoulun, kuten esim. ammatiltaan sairaanhoitaja ja konttoristi, hän yleensä osasi ruotsia ja saksaa, joka helpotti kommunikointia

³ Lars Westerlund: Neuvostosotavankien naisystävät ja lapset. Artikkelin käsikirjoitus 2010

⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 14. Kansallisarkisto.

⁵ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 16. Kansallisarkisto.

⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 41. Kansallisarkisto.

ulkomaalaisten kanssa. Monet vastaajat ovat maininneet äidin kielitaidon olleen vähäinen, jolloin oli turvaututtava sanakirjaan tai selvittävä pelkällä elekielellä. Rakastuminen saattoi olla saksan oppimisen pontimena. Moni naisista oli työssä aloilla, joille saksalaiset työllistivät, kuten tarjoilijana, keittäjänä, keittiöapulaisena, sairaanhoitajana, hoitajana ja siivoojana. Jos heidät työvelvollisina määrättiin saksalaisille töihin, he pääsivät käyttämään osaamistaan. Tosin myös ammattitaidoton saattoi joutua heille töihin. Saksalaisille työhön pääsy vaikutti taloudellisesti itsenäistävasti ainakin niiden naisten elämään, jotka aikaisemmin olivat toimineet vain kotitilallaan. Heille tuli mahdollisuus saada omaa rahaa.

Vanhempien ensitapaamisen paikaksi on vastauksissa mainittu mm. Saksan armeijan kanttiini tai sotilaskoti, saksalaisten keittiö, sotilassairaala, ravintola, hotelli, tanssit tai jokin illanviettopaikka, tai esim. pääesikunnan kanslia, jossa äiti oli työssä. Tutustuminen tapahtui luontevasti, kun kohdattiin työpaikan tiloissa työtehtävissä tai työntekijänä ja asiakkaana. Osa vastaajista tietää tutustumispaikan tai -tilanteen melko tarkasti, kuten esim. Kurkijärven sairaala⁷ tai tanssit Misissä⁸. Äidin ja isän ensitapaaminen yli puolella vastaajista tapahtui jollakin Lapin läänin paikkakunnalla. Vastanneista saksalaisten sotilaiden lapsista suurimman osan äiti ja suku on elänyt Lapissa.

Useimmille vastaajista äiti ei ole kertonut seurustelusta. Siitä on jälkeenpäin tihkunut hajanaisia tietoja esim. äidin sota-aikaiselta työkaverilta tai sukulaiselta, kun vastaaja on alkanut kysellä siitä. Suurin osa vastaajista on toivonut, että äiti olisi kertonut enemmän seurustelustaan isän kanssa. Suurimmalla osalla ei ole tietoa siitä, miten äidin seurusteluun saksalaisen sotilaan kanssa suhtauduttiin, mutta melkein yhtä suurella osalla oli käsitys, että äidin vanhemmat ja muu lähisuku suhtautui ehkä alun kielteisyyden jälkeen myönteisesti. Petsamolaisen naisen lapsen mukaan hänen äitinsä oli kertonut, että ”saksalaisiin ylipäätään suhtauduttiin lähes poikkeuksetta hyvin, heiltähän sai kahvia, suklaata ja leipää jne. Äitini sisarukset ja mummoni suhtautuivat seurusteluun ja kihlaukseen hyväksyvästi ja äitini oppi noitten vuosien aikana saksan kielen aika hyvin”.⁹ Ivalossa seurustelleen lapsi taas on kirjoittanut suvun suhtautuneen torjuvasti äidin seurusteluun: ”Eivät hyväksyneet, pidettiin suurena häpeänä ja syntinä”.¹⁰ Ympäristön kielteisestä suhtautumisesta oli mainintoja enemmän kuin oman perheen ja lähisuvun kielteisyydestä. Yleensä ottaen ympäristön pelkästä kielteisestä suhtautumisesta on mainittu selvästi vähemmän kuin myönteisestä. Vastaajat ovat kuvanneet ympäristön suhtautumista mm. niin, että alun paheksunta muuttui hyväksynnäksi tai siten, että oli sekä kannustavia että kielteisiä mielipiteitä.

⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 60. Kansallisarkisto.

⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 35. Kansallisarkisto.

⁹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 25. Kansallisarkisto.

¹⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 27. Kansallisarkisto.

Vastaajien käsitys seurusteluun suhtautumisesta on positiivisempi kuin Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–1948 -hankkeen Lapsiasiat -tiedotteen 1/2010¹¹ mukaan Museoviraston vuonna 1988 tekemän kyselyn, Naisten elämä ja työpanos sotien 1939–1944 aikana, perusteella on pääteltävissä. Tuon kyselyn vastausten seulonnan perusteella enemmistö eli 63 % suhtautui saksalaisiin ja heidän kanssaan seurusteleviin suomalaisiin naisiin torjuvasti, kun taas hyväksyvästi suhtautuvia oli 26 % ja loput vastaukset neutraaleja. Naiset olivat silmätikkuna ja heitä paheksuttiin. Vastausten eroa selittänee vastaajien läheisyys seurustelevaan naiseen eli äitiin ja siitä johtuva lojaaliuden aste. Myös äidin vanhemmat luultavasti hyväksyivät helpommin oman lapsensa seurustelun saksalaisen sotilaan kanssa kuin ympäristössä asuvat naapurit tai tuttavat. Vastaavasti saksalaisen sotilaan lapsen luonnollinen lojaalius vanhempiaan kohtaan vaikuttanee näkemään omien vanhempiensa teot hyväksyttävänä. Kukapa myöskään haluaisi olla lapsi, jonka äidin ja isän teot olisivat ympäristön tuomitsemia ja joka olisi syntynyt paheksutun ja tuomitun suhteen seurauksena?

Saksalaisten sotilaiden lasten vastausten mukaan kanssakäyminen saksalaisten kanssa oli luonnollista ja ystävällistä. Siihen lienee vaikuttanut aseveljeys ja sotilaiden käyttäytyminen. Kun tiedettiin, että ollaan liittolaisia, oli luontevaa olla kanssakäymisissä. Saksan armeijaan osallistuville oli annettu ohjeet siitä, miten vieraassa maassa tuli toimia, joten he mitä luultavimmin pyrkivät noudattamaan ohjetta käyttäytymisessään. Saksalaisten sotilaiden lasten vastauksissa on mainintoja että perhepiirissä pidettiin sulhasehdokkaasta. Siihen vaikuttivat hyvä käytös, kohteliaisuus ja siisti olemus ja myös se käytännön asia, että heiltä saatiin tarvikkeita, joista itsellä oli pulaa. He myös autoivat talon töissä, kuten heinänteossa.¹² Vastauksissa on kuitenkin myös mainintoja äidin omaisten vihamielisestä suhtautumisesta seurustelukumppaniin. Lisäksi eräs rovaniemeläinen nainen ajettiin kotoa pois, kun vanhemmat saivat kuulla hänen raskaudestaan.¹³

Seurustelu oli useimmiten julkista, mutta joissakin tilanteissa, esim. lääkärinä toimineen isän aseman vuoksi seurustelu salattiin järjestämällä tapaamiset äidin sukulaisten avulla heidän tiloissaan. Seurustelu oli tansseissa, elokuvissa ja kävelyllä käyntiä, retkeilyä, juhlia ja oleskelua äidin kotona tai ystävien luona. Vastausten mukaan seurustelu on vaihdellut yhdestä tapaamiskerrasta lähes jatkosota-ajan loppuun kestäneeseen seurusteluun. Se päättyi yleensä sotaan liittyvien tapahtumien vuoksi. Pitkäaikainen seurustelusuhde on ollut ainakin kolmen vastaajan äidillä, joista kukin sai seurustelusuhteestaan kaksi lasta. Saman isän lapsia ovat taivalkoskelaiselle talollisen tyttäreille 1944 syntynyt vastaaja ja hänen vuonna 1943 syntynyt isoveljensä. Samoin Rovaniemellä v. 1943 syntynyt vastaaja ja helmikuussa 1945 Oslossa syntynyt sisko ovat samasta isästä.

¹¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. Lapsiasiat -tiedote 1/15.3.2010. Kansallisarkisto.

¹² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 9. Kansallisarkisto.

¹³ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 61. Kansallisarkisto.

Vastaajan, jonka vanhemmat olivat kihlautuneet, sisar syntyi Rovaniemellä v. 1942 ja hän itse syntyi äidin kotipaikkakunnalla Kittilässä v. 1944.¹⁴

Useimmilla vastanneilla on tieto tai käsitys, että äidin ja isän suhteessa oli kyseessä ”suuri rakkaus”, jossa tarkoituksena oli avioliitto, tai suhde joka tapauksessa oli muuten merkittävä. Hyvin moni vastaajista on kertonut, että vanhemmat olivat kihloissa. Vastauksissa on mainittu myös, että isä oli kertonut äidille avioliitostaan ja mahdollisista lapsistaan Saksassa. Mainintoja on myös äidin ja isän suunnitelmista avioitua ja äidin muutosta isän mukana Saksaan. Samoin jotkut vastaajat ovat maininneet äidin lähdön isän joukkojen mukana Norjaan siinä vaiheessa, kun saksalaiset vetäytyivät sinne Suomesta.

Suhteen vakavuutta kuvaa se, että Kemissä parturina työskennellyt nainen suunnitteli lähtöä saksalaisen seurustelukumppaninsa mukaan Saksaan, mutta hänen vanhempansa eivät päästäneet häntä, koska pitivät matkaa vaarallisena.¹⁵ Kolme vastaajaa vanhempineen eli sodan loppuvaiheessa ja sen jälkeen perheineen Saksassa.¹⁶ Oulussa syntyneen vastaajan isä järjesti syksyllä 1944 Norjassa ollessaan äidin ja hänet, vähän yli vuoden vanhan poikansa, saksalaisella sairaalalaivalla Saksaan. Toisen vastaajan isä oli ilman saksalaisten viranomaisten lupaa avioitunut raumalaisen äidin kanssa ennen vastaajan syntymää. Hän oli menettänyt sotilasarvonsa ja joutunut rintamalle, josta hän kuitenkin sai järjestettyä perheensä 5.9.1944 lentokoneella Saksaan. Lisäksi oululainen kampaajaryttäjä, joka seurusteli Saksan armeijan sotilaan kanssa, lähti v. 1944 Saksaan sen jälkeen, kun mies oli siirretty pois Suomesta. Hän oli Itävallan puolella työssä kampaamossa, kunnes elokuussa 1945 sai lapsen Saksassa. Lapsen isä erosi saksalaisesta vaimostaan ja he asettuivat asumaan Lyypekkiin. Äiti ja lapsi muuttivat takaisin Suomeen 1947 ja isä 1948.

Neuvostosotavankien lasten äidit olivat yleensä vähän vanhempia kuin saksalaisten sotilaiden lasten äidit, enemmistö noin 30-vuotiaita, vaikka joukossa oli kaksikymppisiäkin. Kyselylomakkeella vastanneiden äideistä kolme oli naimisissa, yksi leski ja yksi ennestään au-äiti ja muut naimattomia.¹⁷ Naimisissa olevista Nastolassa ja Jyväskylän seudulla asuvilla oli kolme lasta, yhdellä, Luopioisissa asuvalla, ei ollut lapsia. Kilpeenjokelaisella leskellä ja Pälkjärvellä asuvalla au-äidillä oli molemmilla yksi lapsi. Neuvostosotavankien lasten äiti oli yleensä karjanhoitajana, karjakkona, emäntänä tai palvelijan tehtävissä maatilalla, jossa hän ja isä tutustuivat työn ja arkielämän puitteissa. Isä sotavankina oli työssä ainakin

¹⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 38, 67, 49 ja 40. Kansallisarkisto.

¹⁵ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 2. Kansallisarkisto.

¹⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 19, 31 ja 32. Kansallisarkisto.

¹⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 11,13, 17, 2 ja 3. Kansallisarkisto.

saarijärveläisen, luopioislaisen ja nivalalaisen äidin kotona.¹⁸ Muissa tapauksissa äiti oli töissä samassa talossa kuin sotavanki-isä tai tutustui naapuritalossa työssä olleeseen isään. Jyväskylän seudulla asunut perheellinen äiti taas tutustui sotavankiin ollessaan tuberkuloosin vuoksi hoidossa Kinkomaan sairaalassa.¹⁹ Vanki oli työssä sairaalassa.

Kyselyvastausten perusteella on pääteltävissä, että seurustelua sotavankien kanssa tapahtui etenkin vuosina 1943–1944. Suurin osa vastaajista on kirjoittanut, että seurustelusta ei yleensä tiedetty mitään, välttämättä ei edes suku tiennyt. Jos siitä joku tiesi, hän salasi tietonsa. Seurustelu salattiin, koska kanssakäyminen sotavankien kanssa oli kiellettyä ja kiellon rikkomisesta saattoi pahimmassa tapauksessa seurata vankeustuomio. Myöskään suhtautumisesta seurusteluun ei vastauksissa juuri ole tiedetty. Kuitenkin Virolahdella Nakarin kartanossa karjanhoitajana olleen äidin jälkeläinen on kirjoittanut, että kylällä tiedettiin hänen äitinsä ja kartanossa työssä olleen sotavanki-isän seurustelusta ja sitä pidettiin luonnollisena.²⁰ Myös Salon seudulla oli karjakkona ollut nainen ja toisessa talossa työssä ollut vanki liikkuneet kylällä yhdessä ja kyläilleet erään inkeriläisperheen luona.²¹ Tuo perhe oli ollut heillä tulkkina. Myös miehensä kanssa Luopioisissa vuokraviljelijänä toimineen ja sotavangin taloonsa ottaneen naisen seurustelusta vangin kanssa oli ollut huhuja paikkakunnalla.²² Nastolalaisessa kartanossa työskentelevä avioliitossa oleva kolmen lapsen äiti ja kartanon sotavanki tapailivat kartanon alustalaisten tiloilla. Suhteesta syntyneen vastaajan kahdeksanvuotias siskopuoli oli nähnyt tapaamisen ja kertonut myöhemmin vastaajalle: ”...oli yksi mies, joka halasi äitiä, joka oli tumma, iso ja komea”.²³

Suhtautumista sotavankeihin kuvaa Salon seudulla asuneen karjakon jälkeläisen kommentti, ettei äidin työnantaja eikä myöskään sotavangin pitäjä ollut venäläisvastainen.²⁴ Samansuuntainen on Museoviraston edellä mainitun kyselyaineiston seulonnan tulos asennoitumisessa neuvostosotavankeihin: heidän tilanteensa ymmärrettiin, mutta seurusteluun heidän kanssaan suhtauduttiin torjuvasti. Sen aineiston vastaajista 47 % asennoitui hyväksyvästi ja 40 % torjuvasti.²⁵ Loput vastauksista olivat neutraaleja. Neuvostosotavankien lasten vastauksissa äidin ja isän seurustelu on nähty yleensä normaalina tilanteeseen liittyvänä kanssakäymisenä. Perheen sisällä seurustelua ei ainakaan jälkepäin ole pidetty paheksuttavana. Kilpeenjokelaisen emännän lapsi on ilmaissut tämän seuraavasti: ”Kun äiti oli leski ja nuorikin, voi rakastua. Ihmisiähän sotavangitkin

¹⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 4, 11 ja 14. Kansallisarkisto.

¹⁹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 17. Kansallisarkisto.

²⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 18. Kansallisarkisto.

²¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 12. Kansallisarkisto.

²² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 11. Kansallisarkisto.

²³ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 13. Kansallisarkisto.

²⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 12. Kansallisarkisto.

²⁵ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. Lapsiasiat -tiedote 1/15.3.2010. Kansallisarkisto.

olivat ja kunnollisia”.²⁶ Pälkjärvellä kartanossa palvelleen lapsi on kirjoittanut: ”...sodan kauheus kumooa normaalina pidetyt moraalikoodit ja toisaalta kahden hedelmällisessä iässä olevan välille voi syntyä puhtaasti biologinen vetovoima”.²⁷ Pyterlahtelaisessa kartanossa karjanhoitajana olleen poika on maininnut äitinsä ja vängin välisestä rakkaudesta ja kirjoittanut ymmärtävänsä, että tunteet vievät mukanaan.²⁸

Vastausten mukaan äiti ei yleensä osannut venäjää, mutta isä osasi jonkin verran suomea. Kaikki vastaajat eivät ole tienneet isän siviilisäätystä. Osassa vastauksista ilmenee isän naimattomuus, osa vastaajista on olettanut, että isä olisi saattanut jo olla avioitunut. Pälkjärvellä palvelleelle äidille oli isä seurustelu-aikaan kertonut avoimesti avioliitostaan ja perheestään kotimaassaan.²⁴ Seurustelu päättyi useimmiten siihen, että isä palautettiin Neuvostoliittoon. On yleistä, että äiti ei ole jälkepäin kertonut seurustelustaan mitään. ”Sitä on ollut vaikea antaa anteeksi, että kaikki tieto piti nyhtää hänestä pakottamalla ja silti sitä on todella vähän”, on viime mainittujen vanhempien lapsi kirjoittanut äitinsä salaamisesta.

Raskaus ja syntyminen

Saksalaisten sotilaiden lasten muistitietojen mukaan äidin raskauden tultua ilmi vanhempien ja ympäristön reaktiot olivat vaihtelevia. Suurin osa vastaajista on tiennyt tai olettanut raskauden olleen vahinko. Enemmistöllä vastaajista on myös käsitys, että isä tiesi äidin raskaudesta, suhtautui positiivisesti asiaan ja halusi ottaa vastuuta lapsestaan, vaikka olosuhteiden vuoksi se ei yleensä ollut mahdollista. Joissakin tapauksissa isä ei olosuhteiden pakosta voinut saada tietoa raskaudesta. Suurin osa raskaana olevan äidin vanhemmista saatuaan tietää raskaudesta joutui sulattelemaan tietoa, ennen kuin pystyi hyväksymään sen. Ympäristön suhtautuminen raskauteen oli yleensä kielteistä.

Raskaana olevalle äidille sukupuolinormien vastaisen toiminnan ja siitä mahdollisesti seuraavan häpeän ja huonon kohtelun pelon vuoksi asia oli vaikea. Olihan vuoteen 1926 naimattoman naisen ja naimattoman miehen välinen seksi ollut Suomessa rikos. Lisäksi seksisuhde, jossa toinen tai molemmat osapuolet olivat tahollaan naimisissa, oli edelleen jatkosodan aikaan rikos.²⁹ Siksi on ymmärrettävää, että jotkut vastaajien vanhemmat ovat keskustelleet myös abortista. Petsamossa lastenkodissa työssä olleen äidin lapsi on kirjoittanut että ”raskaus oli ensin järkytys sekä äidille että sukulaisille ja herätti osittain pahennusta paikkakunnalla ja lastenkodissa. Siihen aikaan ei uskallettu ihan helposti hankkia aborttia ja sitä paitsi äitini suku oli ortodokseja”.³⁰ Jatkosodan loppupuolella lottana

²⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 2. Kansallisarkisto.

²⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 3. Kansallisarkisto.

²⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 18. Kansallisarkisto.

²⁹ Järvinen, Katriina. 2010. Vääriin naivat. Kolumni Vihreä Lanka -lehdessä.

³⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 25. Kansallisarkisto.

Kemissä toiminut äiti, ammatiltaan Alkon kassanhoitaja, olisi halunnut keskeyttää raskautensa.³¹ Hän pelkäsi Neuvostoliiton miehittävän Pohjois-Suomen ja internoivan väestön tai ainakin siellä olevat saksalaiset, mikä olisi tarkoittanut ainakin hänen lapsensa internointia. Lapsen saksalainen isä, joka oli naistentautien lääkäri, ei suostunut siihen. Oulussa Saksan armeijan yliväapelinä ollut sotapoliisi-isä, jolla oli perhe Saksassa, yritti saada raskaaksi tullutta ompelimoa pitävää äitiä keskeyttämään raskautensa.³² Hän lähti siinä tarkoituksessa viemään äitiä Mikkeliin tutun SS-lääkäriin luo, mutta äiti ei suostunut keskeytykseen ja karkasi. Heidän suhteensa ja kihlauksensa päättyi. Isä muutti toiselle paikkakunnalle.

Moottoripyöräilijä ilman päähinettä on saksalainen sotilas, joka sai lapsen suomalaisen naisen kanssa. Liikkuvalle miehelle on saattanut olla useita tyttöystäviä eri paikkakunnilla. – Some mobile German soldiers could have more than one fiancée like this motorcyclist in Northern Finland. *Kansallisarkisto*

Tilanteesta riippuen raskaana oleva äiti synnytti lapsen kotipaikallaan tai lähti joko synnyttämään tai muutti kokonaan toiselle paikkakunnalle, esim. Helsinkiin tai Ruotsiin, jonne luultavasti mm. Kemistä naimattomat naiset syksyllä 1944 evakuoitiin synnyttämään.³³ Kun Lapin lääninhallituksen konekirjoittajana

³¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 70. Kansallisarkisto.

³² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 22. Kansallisarkisto.

³³ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 36 ja 2. Kansallisarkisto.

Rovaniemellä toimineen äidin vanhemmat hänen raskaudestaan kuultuaan ajoivat hänet pois kotoa, isän sotilasesimiehet taas suhtautuivat vanhempia myönteisemmin raskaustietoon ja hän pääsi lähtemään Suomesta poistuvien saksalaisten mukana Norjaan syksyllä 1944 ja synnytti lapsen siellä.³⁴ Saksalaisten sotilassairaalan keittiössä Rovaniemellä työskennellyt äiti lähetettiin raskauden tietoon tultua pois paikkakunnalta.³⁵ Luultavasti lähettäjänä oli työnantaja. Myös isän sotilasesimiehet saattoivat lähettää isän pois paikkakunnalta toiseen palveluspaikkaan äidin raskauden tultua ilmi. Äidin ja isän seurustelusuhte katkesi siihen.

Neuvostosotavankien lasten tietojen mukaan äidin raskaus oli vahinko ja yllätys. Ilmeisesti vain harva sotavanki-isä tiesi raskaudesta. Useimmat vastaajista ovat syntyneet vuonna 1945, joten raskaus heidän tapauksessaan alkoi vuoden 1944 puolella. Kun se tuli ilmi siinä vaiheessa, kun isä oli jo palautettu Neuvostoliittoon, lähipiirissä oltiin mm. hämmentyneitä ja vihaisia.³⁶ Virolahtelaisen äidin helmikuussa 1944 syntyneestä lapsesta isä oli tiennyt ja vakuuttanut tulevansa Neuvostoliittoon palautuksen jälkeen takaisin Suomeen.³⁷

Ympäristön suhtautumisesta sotavangille raskaana olevaan äitiin vastaajilla ei ole tietoa. Heillä on kuitenkin käsitys, että äiti yritti salata raskauden. Työnantaja saattoi suhtautua työntekijänsä raskauteen suopeasti oletettavasti myös omista syistään. Pälkjärvellä karjanhoitajana olleen naisen raskauden tultua työnantajan tietoon hän osallistui lapsen syntymän järjestelyihin ja luultavasti vaikutti hänen adoptioon antopäätökseensä.³⁸ Tämä äiti lähti synnyttämään Joensuun seudulle Itä-Suomeen.

Salattu isyys

Suoja häpeältä

Lapsen isyydestä vaikenemalla äiti ja suku pyrkivät suojaamaan itseään ja lasta häpeältä tai ulkopuoliselta pahalta. Professori *Irma Sulkunen*³⁹ on tarkastellut Marjatta Cronvallin v. 1991 tekemässä dokumentissa, Hakaristin varjo, Vaikenemisen kasvot, sodan jälkeisiä Norjaan lähteneitä naisia koskevia julmia lehtikirjoituksia käsiteltäessä naisiin kohdistunutta syyllistämistä. Hänen näkemyksensä on, että sodan lopputulos vaikutti saksalaisilla työskenteleviin naisiin suhtautumiseen ja että kun hävinnyttä osapuolta ja heitä myötäileviä on helppo lyödä, näihin naisiin kanavoitiin yhteistä pettymystä ja häpeää.

³⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 61. Kansallisarkisto.

³⁵ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 20. Kansallisarkisto.

³⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 14. Kansallisarkisto.

³⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 18. Kansallisarkisto.

³⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 3. Kansallisarkisto.

³⁹ Sulkunen, Irma. 1991. Puheenvuoro Marjatta Cronvallin dokumenttielokuvassa Hakaristin varjo. Osa 1. Vaikenemisen kasvot. YLE:n arkisto.

Salaamista ja isästä vaikenemista oli sekä suvun sisällä että sijaiskodeissa ja adoptioperheissä. Äitinsä tai äitinsä uudessa perheessä, isovanhempiensa tai muun sukulaisensa kanssa eläneelle lapselle hänen oikeasta isästään kerrottiin niukasti tai ei kerrottu mitään. Isästä vaiettiin esim. siten, että vieraiden kuullen tätinsä perheeseen sijoitetun oli puhuteltava omaa äitiään tädiksi.⁴⁰ Jos au-äiti meni naimisiin, piti lapsen alkaa kutsua äidin miestä sedän sijasta isäksi.⁴¹ Kun äiti oli luovuttanut lapsensa hyvin pienenä vieraalle kasvatti- tai adoptiolapseksi, tiedot isästä ”unohdettiin”. Lapselle ei kerrottu isästä, kun äidistäkään ei välttämättä ollut tietoa. Lapsella oli myöhemmin etsittävänsä ensin äitinsä ja sitten isänsä.

Omassa suvussa kasvanut ja taustastaan vaikenemaan joutunut vastaaja on muistellut vaikenemisen kuviota: ”On ihmeellistä, miten pienikin lapsi saadaan pitämään salaisuuksia! Paradoksaalista on, että lapsi uskoo asioiden todella olevan salaisia, ei-kenenkään tietämiä, kunhan vain itse vaikenee. Siitä, miten julkisia nämä salaisuudet olivat olleet, sain karvaita kokemuksia myöhemmin elämässäni.”⁴² Vaikka hän 16-vuotiaana pääsi eroon vaikenemisen muurista kerrottuaan syntyperästään tärkeille ystävilleen ja huomattuaan, että he jo tiesivät hänen taustastansa, häpeän- ja syyllisyydentunnoistaan hän ei kuitenkaan vapautunut. Opittu asenne oli jäänyt päälle. Vaikeneminen ei siis ollut suojannut häpeältä. Hän on kirjoittanut tehneensä huomion, että erityisesti adoptiot ovat toimineet häpeältä suojaajana: ”...mielestäni nämä aivan yleisesti tiedossa olleet adoptiot poistivat lasten hartioilta paljon häpeän taakkaa”.

Neuvostosotavankien kanssa seurustelleiden uhkana oli häpeä paitsi sukupuolinormien rikkomisesta myös seurustelusta vihollisen ja ryssän kanssa ja siitä mahdollisesti tuleva viranomaisten rangaistus tai yhteisön tuomitseminen ja pilkka. Siksi au-lapsi pyrittiin salaamaan. Saarijärveläisen tilallisen tyttären lapsi on kertonut, että äiti tuli raskaaksi tilalla työssä olleelle sotavangille ja muutti vuonna 1944 Helsinkiin, jossa hän syntyi kesäkuussa 1945.⁴³ Äiti toimi kirurgisen sairaalan keittiössä keittiöapulaisena ja antoi hänet adoptioon kahdeksan kuukauden ikäisenä. Luopioisissa vuokratilallaan olleelle sotavangille lapsen toukokuussa 1945 synnyttänyt naimisissa oleva äiti erosi miehestään ja muutti oman äitinsä luokse, jossa he kolmisin elivät perheenä.⁴⁴ Nastolassa Seestaan kartanossa työssä olleen sotavangin ja kartanon omistamassa talossa asuneen perheenäidin lapsi on muistellut äitiään ja syntymänsä jälkeisiä olosuhteitaan: ”Perheellinen, aviossa ja hänellä oli kolme lasta jo aiemmin. Avioliitto jatkui

⁴⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 23. Kansallisarkisto.

⁴¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 25. Kansallisarkisto.

⁴² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 53. Kansallisarkisto.

⁴³ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 4. Kansallisarkisto.

⁴⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 11. Kansallisarkisto.

puolison palattua sodasta. Minusta tuli täysivaltainen perheenjäsen – asiasta ei koskaan hiiskuttu sanaakaan”.⁴⁵

Kipeä rakkaus

Hyvin monella vastaajalla on näkemys, että yksi syy isätiedon salaamiseen olivat äidin omat tunteet ja muistot kipeästä rakkaudesta. Luottamuksen menettäminen lapsensa ulkomaalaiseen isään ja salaisuuden kantaminen siitä vuosikymmeniä oli katkeroittanut äidin niin, ettei hän pystynyt suhtautumaan normaalisti tavalliseen elämänkulkuun kuuluviin asioihin. Perheissä, joissa lapsen tausta pyrittiin tiukasti salaamaan, lapsi saattoi ajan kuluessa napata ympäriltään vihjeitä siitä, että kaikki ei ole niin kuin hän on luullut. Lisäksi äidin ja perheyhteisön vaikeneminen tosiasioista on saattanut vaikuttaa koko perheen elämään. Äidin ja isäpuolen perheessä Kemissä eläneen vastaajan siskopuoli on kirjoittanut vastaajan kertomukseen liittämässään omassa muistelussaan, että sisimmässä oli tieto, että perheessä on salaisuus, koska siitä oli ilmassa merkkejä.⁴⁶ Tässä tapauksessa puhumattomuudesta ei kärsinyt vain asianomainen lapsi, vaan se verotti myös nuorempien sisarten elämää. Tämän perheen ulkomaalaisisätaustainen lapsi itse on kertonut, miten hän koulun matematiikan tunnilla, jossa laskettiin isän ikää, joutui havaitsemaan, että hänen isänsä (isäpuoli, jota hän oli pitänyt isänään) on häntä vain 14 vuotta vanhempi. Hänen äitinsä ei siinä vaiheessa hänen otettuaan asian puheeksi kertonut isästä mitään.

Vastaajista jotkut ovat maininneet yhdeksi syyksi äidin puhumattomuuteen sen, että äiti oli ehkä ajatellut edelleen häntä pidettävän ”saksalaisen huorana”. Saivathan monet lapsetkin kuulla olevansa ”huoran penikoita”.⁴⁷ Joka tapauksessa isästä vaietessaan äiti oli toiminut omista lähtökohdistaan kykenemättä näkemään sitä, miten lapsi viimekädessä olisi hyötynyt avoimesti kerrotuista tosiasiatiedoista. Petsamossa syntynyt ja äidin, isäpuolen ja veljensä kanssa elänyt vastaaja oli 9-vuotiaana löytänyt äitinsä valokuvia ja tajunnut isänsä olevan niissä.⁴⁸ Hän on kirjoittanut, miten äiti tuli vihaiseksi hänen kysytyään niistä eikä kertonut mitään. Myöhemmin äiti oli leikannut isän kuvista pois. Kuvissa vastaaja oli vauvana oman isänsä sylissä.

Kun lapsi sai tietää isästä, kertoja oli useimmiten äiti ja tiedot olivat yleensä niukkoja, kuten esim. että isä oli saksalainen ja oli kuollut. Monessa tapauksessa äiti hävitti isään liittyvän kirjeenvaihdon ja esineet, jotka olisivat antaneet lisätietoa hänestä. Suurelle osalle vastaajista on tullut käsitys, että äiti oli ollut erittäin rakastunut isään. He ovat nähneet suhteen päättymisen olleen äidille kipeä asia.

⁴⁵ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 13. Kansallisarkisto.

⁴⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 2. Kansallisarkisto.

⁴⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 28. Kansallisarkisto.

⁴⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 14. Kansallisarkisto.

Sen seurauksena he ovat ajatelleet, että äiti ei halua puhua asiasta ja jättäneet lisäkyselyt isästä sikseen.

Niissäkin perheissä, joissa äiti avoimesti kertoi lapselle isästä ja hänen taustastaan, hän saattoi kieltää puhumasta siitä. Rovaniemellä Saksan armeijan autoyksikössä keittiöapulaisena työskennellyt äiti lähti isän yksikön mukana Norjaan, mutta kadotti hänet siellä.⁴⁹ Äiti lähetettiin Norjasta laivalla Saksaan Flensburgiin, jossa hän synnytti lapsensa ja kasvatti hänet yksin. He asuivat aluksi noin kaksi vuotta Saksassa ja tulivat sitten Suomeen. Tämä saksalaisen sotilaan lapsi on kertonut, että sai tietää isästään jo lapsena äidiltään, mutta asiasta ei saanut puhua eikä kertoa, että hän on saksalainen.⁵⁰ Lisäksi äiti oli yrittänyt huolehtia, että opettajat eivät koulussa esittäneet hänelle kysymyksiä isästä. Vastaajan näkemys äidistään on: ”Äiti odotti häntä koko elämänsä, kunnes kuoli omaan yksinäisyyteen”.

Jotkut vastaajista ovat kertoneet, että äiti oli sanonut isän kuolleen sodan aikana tai heti sen jälkeen. Isän kuolemasta ei aina ole ollut virallista tietoa. Norjan Lillehammerissa syntyneelle vastaajalle hänen ollessaan noin viiden vanha äiti oli puhunut isän kuolleen, kun laiva, jolla hän poistui Oslosta, oli ajanut miinaan.⁵¹ Myöhemmin äiti oli kuitenkin maininnut, että jos isä olisi elossa, olisi varmaan ottanut yhteyttä. Vastaajalle on tullut mieleen, että kenties miinaan ajokertomus on ollut äidille rakkaussuhteesta ja kaipuusta selviytymiskeino – asian voi unohtaa, kun kerran rakastettu on kuollut.

Neuvostosotavankien lasten kertomuksissa ei ole esiintynyt samantyyppistä syytä isästä vaikenemiseen kuin äidin katkeruus menetettyyn rakkauteen saksalaisten sotilaiden lasten kirjoituksissa. Se, miten tärkeä tai koskettava äidille suhde neuvostosotavanki-isään oli ollut, on jäänyt yleensä vain äidin tiedoksi. Useimmilla vastaajilla on kuitenkin käsitys, että vanhemmat ovat olleet rakastuneita. Virolahtelaisen karjakon poika on kirjoittanut, että äiti oli muuten ollut isäasiasta häpeilevän vaitonainen, mutta kertonut hänelle teini-iässä isästä ja sanonut isän tienneen raskaudesta.⁵² Asia oli ollut hänelle shokki. Hän sai äidiltään tietää, että isä oli vakuuttanut Neuvostoliittoon palauttamismatkalle lähtiessään tulevansa takaisin. Kyläläisten myöhempien puheiden mukaan hänet oli ammuttu hänen yritettyään karata matkan aikana junasta. Tämä on kuitenkin epätodennäköistä.

Virallinen salaaminen

Ulkomaalaisille sotilaille syntyneen lapsen isyyden salaaminen ei ollut pelkästään perheen, suvun ja sijais- tai adoptioperheen sisäistä, vaan siihen osallistuivat myös viranomaiset. Aikuisena kirkkoherranvirastosta tietojaan tai syntymätodistustaan pyytäessään vastaajat ovat törmänneet epävirallisiin käytäntöihin syntymätietojen

⁴⁹ Valpon internoimisarkisto. Kansio 18. Ptk. 625/ 46. Kansallisarkisto.

⁵⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 45. Kansallisarkisto.

⁵¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 61. Kansallisarkisto.

⁵² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 18. Kansallisarkisto.

kirjaamisessa. Evakkomatalla Kalajoella syntyneen vastaajan isä oli merkitty kirjonkirjoihin epävirallisesti lyijykynällä.⁵³ Ruotsissa synnyttäneen kemiläisen äidin lapsen oli kirkonkirjojen mukaan tunnustanut Viljo Mäkinen -niminen mies omakseen.⁵⁴ Myöhemmin kirkkoherranvirastosta oli sanottu, että miestä ei todellisuudessa ollut olemassa. Rannikkokaupungissa asuneen arvostetun perheen, jonka ystäviä olivat silloinen kaupunginlääkäri ja kirkkoherra, tyttären saksalaiselle sotilaalle saaman lapsen syntymästä ei löytynyt sairaalan kirjoista mitään merkintää eikä kirkonkirjoista tietoa hänen isästään.⁵⁵ Myöskään paikallisten lastensuojeluviranomaisten asiakirjojen mukaan viranomaiset eivät olleet tehneet kotiin tarkastuskäyntiä, vaikka au-lapsen syntyminen edellytti sitä. Ensimmäinen tarkastuskäynti tehtiin vasta kolme vuotta syntymän jälkeen. Viipurin maalaiskunnasta evakkoon lähteneen lesken ja sotavanki-isän lapsen sukunimeksi kirkonkirjoihin oli kirkkoherra kirjannut äidin tyttönimen eikä äidin silloista sukunimeä.⁵⁶

En oikein kuulunut joukkoon...

Erilainen perhe

Kun saksalaisen sotilaan kanssa seurustellut naimaton äiti tuli raskaaksi ja lapsi syntyi, hän yritti selvittää tilanteesta parhaansa mukaan. Au-lapsen synnyttäminen oli häpeällistä, joten raskaus ja lapsen syntyminen yritettiin peittää ja salata. Kuten olen edellä kertonut, lapsen syntymän ilmitulo yritettiin välttää mm. menemällä synnyttämään toiselle paikkakunnalle ja jättämällä lapsi siellä esim. sukulaisen luokse, adoptoitavaksi tai sijaishoittoon. Lapsesta luopumisen syy saattoi lisäksi olla se, että äiti ei yksin pystynyt elättämään häntä. Suvun ulkopuolelle adoptoituna tai muuten eri vaiheissa sijaisperheeseen tai lastenkotiin sijoitettuna oli yhteensä noin kaksikymmentä lasta.

Kolme saksalaisen sotilaan lasta on kertonut eläneensä suurimman osan lapsuudestaan tai koko lapsuuden biologisten vanhempiensa kanssa.⁵⁷ Muiden huolto ja hoito olivat enimäkseen joko äidillä yksin tai eri tavoin ja jaksoittain myös äidin suvulla tai sitten äidillä ja hänen uudella miehellään. Yksi vastaaja oli elänyt sodan loputtua jonkin aikaa biologisten vanhempiensa kanssa ja eron tultua oleskellut myöhemmin isänsä luona.⁵⁸ Sukulaisista merkittävimpiä lapsen huoltajia olivat äidin vanhemmat ja äidin sisaret. Jotkut lapset adoptoitiin mummon tai äidin lapseksi. Ivalossa saksalaiselle sotilaalle 17-vuotiaana synnyttäneet puoliorpo

⁵³ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 55. Kansallisarkisto.

⁵⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 2. Kansallisarkisto.

⁵⁵ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 33. Kansallisarkisto.

⁵⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 2. Kansallisarkisto.

⁵⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 17, 31 ja 32. Kansallisarkisto.

⁵⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 19. Kansallisarkisto.

köyhän mökin tyttö antoi lapsensa heti syntymän jälkeen äitinsä adoptiolapseksi.⁵⁹ Äidin puolen isovanhemmilla oli yleensä iso merkitys vastaajien elämässä, jos äiti oli yksinhuoltaja. Mummo oli hyvin monelle lapselle ”kaikki kaikessa”⁶⁰.

Monesti ympäristö tiesi lapsen taustasta siitä huolimatta, että läheiset olivat yrittäneet pitää sen omana tietonaan. Lapset myös luonnostaan vertaavat omaa perhettään kavereidensa perheisiin. Siksi lapsi huomasi hyvin varhain toisista perheistä poikkeavan perherakenteensa. Oulussa syntynyt ja adoptioperheessä kasvanut on kirjoittanut, että se, että kasvuympäristö tiesi ulkomaalaisesta isästä, harmitti ja sitä koki, ettei ollut ns. normaaliperheen lapsi.⁶¹ Se vaikutti itsetuntoon. Helsingissä sukulaistensa kanssa elänyt on kertonut, että en koskaan tuntenut itseäni samanarvoiseksi heidän kanssaan, joilla oli normaali perhe, ja olin heille kateellinen.⁶²

Lomakkeella vastanneista neuvostosotavangin lapsista suurin osa eli äidin au-lapsena tai erilaisin yhdistelmin muun suvun kanssa. Yksi⁶³ eli äidin ja isäpuolen perheessä luullen isäpuolta isäkseen ja kolme⁶⁴ vastanneista oli hyvin pienellä annettu adoptioperheeseen. Lähes kaikille isoäiti, äidinäiti tai adoptiovanhemman äiti, oli lapsuudessa merkittävä henkilö, jonka he muistavat hyvänä ihmisenä. Lomakevastausten ohella on saatu tietoa omien vanhempiensa kanssa kasvaneista sotavangin lapsista. Ruotsiin suomalaisen naisystävänsä kanssa pakenemaan päässyt sotavanki sai kaksi lasta.⁶⁵ Ensimmäinen syntyi Ruotsissa ja toinen Argentiinassa, johon perhe pakeni Ruotsista.

Sotavankien lapsilla on ollut samanlaisia erilaisuuden kokemuksia kuin saksalaisten sotilaiden lapsilla. Isoäidin ja muun suvun kanssa Nivalassa kasvanutta au-lastaa kohdeltiin ”orpona”⁶⁶, ja adoptioperheessä elänyttä lasta haukkui naapurin emäntä äpäräpennuksi.⁶⁷ Viimeksi mainittu on kirjoittanut kokeneensa, että hänessä on jotain vikaa, kun hänet on ”hylätty” adoptioon. Lisäksi hänen adoptiovanhempansa eivät hyväksyneet hänen leikkimistään naapuruston lasten kanssa, joten hän oli yksinäinen. Vihdissä elänyt isästään täysin tietämätön lapsi joutui kamppailemaan hämmennyksensä kanssa, kun ei pystynyt kertomaan koulutovereilleen isästään heidän kysyessä sitä.⁶⁸ Hänen koulukaverinsa sisko oli kiinnittänyt huomiota siihen, että aina puhutaan vain hänen veljensä (velipuoli) isästä, mutta ei hänen isästään. Haminassa äidin, isoäidin ja siskopuolen kanssa elänyttä vastaajaa kiusattiin isättömyytensä ja toisten vanhojen vaatteiden

⁵⁹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 27. Kansallisarkisto.

⁶⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 9. Kansallisarkisto.

⁶¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 22. Kansallisarkisto.

⁶² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 6. Kansallisarkisto.

⁶³ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 13. Kansallisarkisto.

⁶⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 3, 4 ja 17. Kansallisarkisto.

⁶⁵ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 15. Kansallisarkisto.

⁶⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 14. Kansallisarkisto.

⁶⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 3. Kansallisarkisto.

⁶⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 2. Kansallisarkisto.

pitämisen vuoksi.⁶⁹ Lisäksi tilanteet, joissa kysyttiin isän nimeä, olivat vaikeita. Häntä hävetti sanoa, ettei hänellä ole kuin äiti.

Erlainen nimi

Saksalaisten sotilaiden lasten vastausten mukaan heistä 29 oli saanut nimen, joka oli joko selvästi saksalainen tai lähellä sitä. Naisia heistä oli 16 ja miehiä 13. Lähinnä joidenkin naisvastaajien alkuperäinen nimi eri syistä, mm. adoption yhteydessä, muutettiin myöhemmin. Vaikka jotkut ovat kärsineet ulkomaalaisen nimensä vuoksi, he ovat kuitenkin pitäneet nimestään tai nähneet oman erikoisen nimensä jopa hyvänä asiana. Se on saattanut herättää toisissa mielenkiintoa. Neuvostosotavankien lapsilla ei kyselyvastausten mukaan ole venäläisiä nimiä.

Vaikeita kokemuksia

Otan seuraavassa esiin saksalaisten sotilaiden ja neuvostosotavankien lasten muistitietoa heidän vaikeista kokemuksistaan lapsuudenperheessään ei-toivottuna lapsena, lapsena äidin uudessa avioliitossa ja sijais- tai adoptiolapsena.

Ei-toivottuna lapsena. Vaasassa syntynyt ja äidin pienenä lastenkotiin jättämä ja sieltä seitsemän vanhana perheeseensä hakema saksalaisen sotilaan lapsi on kirjoittanut, että hän on ollut äidille ikuinen muistutus pettymyksen tuottaneesta rakkaudesta.⁷⁰ Sen seurauksena äiti ei ehkä osannut rakastaa häntä. Hän ei saanut äidiltään läheisyyttä ja lämpöä ja rakkauden osoituksia. Äidin kyvyttömyys osoittaa rakkauttaan saattoi olla seurausta kipeästä rakkaudesta, mutta siihen on saattanut vaikuttaa myös äidin ja lapsen välisen kiintymyssuhteen puuttuminen. Läheisyyden ja rakkauden tunteet ja niiden osoittamisen kyky perustuvat paljolti vanhempien ja lapsen välille lapsen ensimmäisen ikävuoden aikana syntyneeseen kiintymyssuhteeseen. Kiintymyssuhde ei vastaajan tapauksessa ehtinyt muodostua, koska äiti jätti hänet viikon vanhana lastenkotiin. Äidin suhtautuminen lapseensa oli ehkä myös riippuvainen äidin kokemuksista ja saamistaan malleista omassa lapsuudenperheessään.

Kokemusta, ettei ole toivottu lapsi, on kuvannut myös Sodankylässä syntynyt vastaaja, jolle äiti oli välittänyt käsityksen isästä roistona ja mitätöinyt isää.⁷¹ Yleensä lapsi kokee olevansa molemmista vanhemmista ja on siksi lojaali molemmille. Siksi hän kokee isän mitätöimisen itsensä mitätöimisenä ja olevansa ei-toivottu. Epäonnistuneeseen adoptioon joutui vuoden vanhana Peräseinäjoella syntynyt lapsi, koska hänen poisantamisensa oli äidin tulevan miehen ehto avioliitolle, ja äiti suostui siihen. Hän on kirjoittanut: ”Äitiäni kohtaan tunnen

⁶⁹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 18. Kansallisarkisto.

⁷⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 21. Kansallisarkisto.

⁷¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 26. Kansallisarkisto.

katkeruutta, koska hänelle ovat miehet aina olleet tärkeämpiä kuin lapset. Sisareni hänen avioliitostaan kasvoi isovanhempiensa kanssa”.⁷²

Lapsena äidin avioliitossa. Jotkut äidin kanssa eläneistä vastaajista olivat toivoneet, että äiti menisi naimisiin, jotta he itse saisivat ”isän”. Kuusamossa varhaislapsuutensa viettänyt lapsi, jonka elämä myöhemmin äidin ja isäpuolen perheessä oli sujunut hyvin, on kirjoittanut, että lapsena ennen äidin avioitumista hän pelkäsi, että joku kysyy, kenen poika hän on.⁷³ Vaikka äiti ja isäpuoli ja molempien suku hyväksyivät äidin au-lapsen, mutta vaikenivat hänen taustastaan, lapsi saattoi joutua vaikeaan tilanteeseen, kun kaverit kertoivat hänelle pilkatun, että isäpuoli ei olekaan hänen isänsä.⁷⁴

Aika tavallista oli, että lapsen synnyttyä äiti, joka asui vielä kotonaan, antoi hänet omien vanhempiensa hoitoon. Hän itse saattoi olla työssä toisella paikkakunnalla. Kun hän löysi miehen ja avioitui, hän otti lapsensa perheeseensä. Tämä tapahtui yleensä lapsen ollessa 3–10-vuotias. Asema äidin uuden perheen vanhimpana lapsena saattoi olla piikana ja nuorempien hoitajana olemista. Myös kohtelu saattoi olla muusta perheestä eristävää, mitätöivää, loukkaavaa ja jopa väkivaltaista. Sekä isäpuoli että hänen sukunsa saattoivat pilkata ulkomaalaistaustan vuoksi tai vähätellä muuten. Trondheimissa syntyneen ja kasvattilapsena yhdeksän vuotta olleen lapsen äiti otti hänet omaan perheeseensä sisarpuolten hoitajaksi. Hän on kirjoittanut, miten hänen saksalainen taustansa sinänsä ei ole aiheuttanut hänelle vaikeuksia, mutta hän on kokenut huonouden tunnetta jatkuvasta mitätöimisestä omassa perheessään.⁷⁵

Sijais- tai adoptiolapsena. Ihan pienenä lapsena häntä rakastavaan ja hänet huomioivaan vieraaseen perheeseen otettu ja taustastaan tietämätön on voinut elää elämänsä tyytyväisenä ja onnellisena verrattuna monen muun ulkomaalaisen sotilaan lapsen elämään. Tästä poikkeavasti joutui elämään edellä mainittu Peräseinäjoella syntynyt lapsi, joka koki perheessä olevansa käenpoika, sillä perheessä oli myös oma lapsi.⁷⁶ Ottoäiti ei pitänyt hänestä, ja hänen au-syntyperänsä oli perheessä häpeä. Monet vastaajista, jotka ovat kasvaneet adoptioperheessä tai sijaisperheessä, ovat kertoneet, miten vaikeuksia elämään ei tullut vain oman taustan, vaan sijaisperheen suhtautumisen ja kohtelun vuoksi. Helsingissä syntynyt ja neljävuotiaana sijaiskotiin laitettu on kertonut, että joutui sinne, koska äidin mies ei halunnut häntä ja että kohtelu sijaiskodissa vaikutti turvallisuudentunteeseen. Hän on kirjoittanut: ”Sain tietää kasvatuspaikassa olevani *eri rotua*, siitä muistutettiin sopivassa paikassa aina silloin tällöin”.⁷⁷ Hylätyksi jo adoptioon joutumisen vuoksi itsensä kokenut neuvostosotavangin lapsi joutui

⁷² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 65. Kansallisarkisto.

⁷³ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 52. Kansallisarkisto.

⁷⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 44. Kansallisarkisto.

⁷⁵ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 59. Kansallisarkisto.

⁷⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 65. Kansallisarkisto.

⁷⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 36. Kansallisarkisto.

edelleen adoptioperheessä elämään hylkäämisuhassa, koska adoptiovanhemmat pitivät hänen pois antamistaan esillä kasvatuksessaan.⁷⁸

Länsirannikolla syntynyt ja kaksi ja puolivuotiaana sijaisperheeseen äitinsä laittamana joutunut vastaaja on kertonut, miten äiti salasi hänet omilta toisella puolella Suomea asuvilta sukulaisiltaan.⁷⁹ Hän ei saanut tutustua, ei isän, mutta ei äidinkään sukuun. Hänestä tiesi vain äidin samalla paikkakunnalla asuva sisko. Isästään hän sai tietää kuusivuotiaana, kun kuuli naapurin naisen kertovan vierailleen hänen olevan saksalaisen sotilaan lapsi. Vanhempien tausta vaikutti sijaisperheen suhtautumiseen. Häntä loukattiin siellä sekä isän että äidin taustalla. Hänelle sanottiin heidän pelkäävän sitä, että hän pilaa perheen maineen. Loukkaava oli myös heidän ilmaisunsa, ettei omena kauas puusta putoa.

Kiusaamista

Saksalaisten sotilaiden lapset muistavat ulkopuolisuuden kokemusten olleen tavallisia. Pienessä kylässä tiedettiin lapsen ulkomaalaistaustasta. Se oli syynä esim. siihen, että kavereita haettiin pois leikkimästä.⁸⁰ Koulutoverit kiusasivat nimittelemällä sakemanni⁸¹, saksalaisten äpärä⁸², saksalaisen huoran pentu⁸³, saksalaisen polkema⁸⁴, huoran äpärä⁸⁵, lapinpolttaja⁸⁶, Rovaniemen polttaja⁸⁷, puoliverinen⁸⁸ ja hitleri⁸⁹. Nimitely lapsi ei välttämättä tiennyt, mitä sanat, esim. huora, tarkoittivat muuten kuin, että jotain pahaa se on.⁹⁰ Tavallista oli myös sulkea ulkomaalaisen sotilaan lapsi pois leikeistä tai vähätellä ja nöyryyttää häntä mm. tönimällä. Kaikkia vastaajia ei nimitely, vaan kiusaaminen oli esim. vihjailua⁹¹. Toiselle paikkakunnalle, kuten oppikouluun siirtyminen yleensä helpotti, kun taustaa ei siellä tiedetty. Samoin, jos lapsi oli sijoitettu hyvin pienenä toisella paikkakunnalla asuvaan perheeseen, koulutoverit siellä eivät välttämättä tieneet hänen taustaansa.⁹² Myös ulkomaalaisesta nimestä saattoi seurata kiusaamista. Vastaajat, jotka vielä aikuisiässä olivat nähneet kiusanneita tovereitaan, ovat

⁷⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 3. Kansallisarkisto.

⁷⁹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 1. Kansallisarkisto.

⁸⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 34. Kansallisarkisto.

⁸¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 38. Kansallisarkisto.

⁸² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 11. Kansallisarkisto.

⁸³ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 35. Kansallisarkisto.

⁸⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 9. Kansallisarkisto.

⁸⁵ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 28. Kansallisarkisto.

⁸⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 23. Kansallisarkisto.

⁸⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 34. Kansallisarkisto.

⁸⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 53. Kansallisarkisto.

⁸⁹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 26. Kansallisarkisto.

⁹⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 35. Kansallisarkisto.

⁹¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 12. Kansallisarkisto.

⁹² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 13. Kansallisarkisto.

kertoneet, että iän myötä kiusaajissa oli tapahtunut muutosta tai että puolin ja toisin välteltiin kanssakäymistä.

Neuvostovankien lapsia ryssiteltiin, jos tausta oli ympäristön tiedossa.⁹³ Saksalaisten sotilaiden lapsiin verrattuna harvemmat ympäristössä tiesivät heidän isätaustansa. Haminassa sodan jälkeen äitinsä kanssa elänyt vastaaja onkin maininnut ihmetelleensä, miten pienessä kylässä hänen isätaustansa oli pysynyt salassa.⁹⁴

Opettajien viileän etäinen suhtautuminen saksalaisten sotilaiden lapsiin aiheutti heissä ulkopuolisuuden kokemuksia. Myös opettajan puheen sävy saattoi osoittaa heille heidän poikkeavan muista oppilaista.⁹⁵ Jotkut kokivat opettajan osoittavan sillä, että heissä on jotain vikaa. Lisäksi lapset kokivat nöyryyttävänä monet koululuokan tilanteet. Opettaja esim. pani heidät kertomaan luokan kuullen perheestään. Syksyisin koulun alettua piti kaikkien kuullen kertoa vanhempien nimet. Yksinhuoltajaäitinsä kanssa savolaisella paikkakunnalla kasvanut ja äidiltään isästä tiedot saanut tytär ei pystynyt kertomaan isänsä nimeä.⁹⁶ Kertomistilanne päättyi aina hänen lohduttomaan itkuunsa ja sen seurauksena häpeään. Rannikkokaupungin arvostetun suvun tyttärelle syntynyt ulkomaalaisen sotilaan lapsi on kertonut, ettei 1950-luvulla kouluaika ollut isättömälle helppoa.⁹⁷ Hänen mukaansa varsinkin naisopettajat halusivat lapselta vanhempien nimet ja tietoja, ja sen lisäksi ne piti kertoa kuuluvalla äänellä. Kerran opettaja oli tivannut häneltä äidin nimen jälkeen isän nimeä ja taustaa niin kauan, että joku ”älypää” (vastaajan käyttämä sana) luokasta oli sanonut kuuluvalla äänellä hänen olevan jonkun saksalaisen lapsi. Sen jälkeen opettaja huokaisten ja säälinkatsein oli antanut hänelle luvan istua. Vastaaja on tullut päätelmään: ”Oli muuten lapsen syy, jos syntyi avioliiton ulkopuolella, ja sehän piti julkituoda kaikille. Nolattiin ikään kuin moraalin kasvattamiseksi”.

Neuvostosotavankien lasten vastauksissa ei ole vastaavankaltaisia mainintoja opettajien epäasiallisesta kohtelusta, mutta yksi ulkonäöltään toisista eroava on kirjoittanut, että oli opettajia, jotka eivät olleet oikein ystävällisiä.⁹⁸

Isä. Parempi myöhään kuin ei milloinkaan

Ensitiedot isästä

Suurin osa saksalaisten sotilaiden lapsista sai tietää isätaustastaan 3–14-vuotiaana. Ne kyselyyn vastanneet saksalaisen sotilaan lapset, joille isästä kerrottiin, saivat

⁹³ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 1 ja 12. Kansallisarkisto.

⁹⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 18. Kansallisarkisto.

⁹⁵ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 72. Kansallisarkisto.

⁹⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 64. Kansallisarkisto.

⁹⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 33. Kansallisarkisto.

⁹⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 1. Kansallisarkisto.

tiedot yleensä äidiltään tai joltakin sukulaiseltaan tai esim. isovanhemmaltaan, jonka luona elivät. Jos kertoja ei ollut äiti tai muu läheinen, ensimmäinen tieto isästä tuli monesti kavereilta tai joltakin muulta ulkopuoliselta, esim. nimittelyinä taustaan liittyvin sanoin. Useissa tapauksissa ympäristössä tiedettiin lapsen taustasta enemmän kuin hän itse tiesi. Evakkoäidille Kalajoella syntynyt lapsi kuuli noin kymmenen vanhana kesken leikkien ensimmäisen kerran biologisesta isästään, kun naapurin poika karjaisi hänelle että ”senkin saksalaisten ruusu”.¹¹⁸ Sodankylässä syntynyt ja kaksin äitinsä kanssa elänyt poika sai tietää isästään koulun ensimmäisellä luokalla, kun jotkut ilkeyksissään nimittelivät häntä sakemannin pennuksi.¹¹⁹ Vaalassa elänyttä pientä koulutyttöä hänen ystävällisiksi tietämät tädit kutsuivat ”saksalaisen äpäräksi”.¹²⁰ Tällaisten puheiden ja itse saamiensa vihjeiden jälkeen äidille esitetyt kysymykset isästä suututtivat äidin perin pohjin. Lapselle vastaus saattoi olla selkäsauna, josta mm. Sodankylässä syntynyt vastaaja on kirjoittanut.¹²¹ Äidin isäasiaan liittyvät tunnereaktiot kuitenkin kertoivat lapselle omaa kieltään. Totuuden selviäminen isästä on mm. äitinsä ja isäpuolensa kanssa ensin Kemissä ja myöhemmin Lieksassa asuneelle ollut tuskallista.¹²² Hän on joutunut kasvokkain sen asian kanssa, että häntä on aikaisemmin petkutettu ja hänelle on valehdeltu isäpuolen olevan hänen isänsä.

Enemmistö neuvostosotavankien lapsista on saanut tietää isästään vasta aikuisiässä, monet vasta 2000-luvulla. Vastaajista suurimman osan äiti ei kertonut asiasta vapaaehtoisesti ennen kuin vähän ennen kuolemaansa tai sairastuttuaan vakavasti. Ilmeisesti myös näissä kertomatta jättämisen taustalla on ollut häpeän tunne. Haminassa äitinsä au-lapsena elänyt poika kuuli ensimmäisen kerran isästään teini-ikäisenä äidiltään ja on muistanut sen järkytyksenä.¹²³ Moni sai ensimmäisen tiedon isästään muulta sukulaiseltaan, kuten siskopuoleltaan, serkultaan tai tädiltään. Neuvostosotavankien lomakkeen täyttäneistä lapsista suurin osa kasvoi äidin perheessä tai isoäidin kanssa. Liperissä ottolapsena pienestä alkaen elänyt ei kuullut kavereilta taustastaan, vaan ottolapseudestaan. Häntä nimiteltiin nimillä ”ottopentu” ja ”huorpentu”.¹²⁴ Adoptio suojausi häntä häpeällisenä pidetyltä isätaustalta, mutta ei ihan täysin muuten. Myös Uuraisilla syntynyt ja adoptioon äidin sairauden vuoksi annettu lapsi sai yllättäen seitsemän vanhana kuulla opettajaltaan olevansa ottolapsi, mutta adoptioäiti vakuutti hänelle hänen olevan heidän oma lapsensa.¹²⁵ Hän säästyi nimittelyiltä.

¹¹⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 18. Kansallisarkisto.

¹¹⁹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 24. Kansallisarkisto.

¹²⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 25. Kansallisarkisto.

¹²¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 26. Kansallisarkisto.

¹²² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 2. Kansallisarkisto.

¹²³ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 hanke. SvVastaus 18. Kansallisarkisto.

¹²⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 3. Kansallisarkisto.

¹²⁵ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48- hanke. SvVastaus 17. Kansallisarkisto.

Mielikuvitusisä

Ulkomaalaisten sotilaiden lasten muistitiedoissa kerrotaan isän tuntemisen tärkeydestä lapsen identiteetille. Kun isä puuttui elämästä ja kun asiasta ei myöskään saanut puhua, lapsi kehitti mielikuvitusisän tai hän luuli syntyneensä isättömänä. Sairaanhoidaja-äidin Helsingissä syntynyt tytär on kirjoittanut, että luuli pienenä olevansa peikkolapsi, jonka äiti on löytänyt metsästä.¹²⁶ Äitinsä kemiläiseen lastenkotiin jättämä ja adoptioäidin kanssa kasvanut on kirjoittanut: ”Isä puuttui elämästäni. Pitkään hän oli mielikuvitusolento ja usein joku sankari jos nyt ei aivan prinssi. Hyvä ettei isä asunut hienossa linnassa mielikuvissani. Kun näin isän kuvan, sai isä muodon”.¹²⁷

Ulkomaalainen isä, erityisesti poissaolevana, on merkinnyt vastaajille kaipausta itsensä, oman identiteetin, selvittämiseen ja tuntemiseen, mutta myös turvan saantiin omaan elämään, varsinkin, jos siinä on ollut puutteita jo aikaisemmin. Poissaolevan isän merkitystä lapselle on kuvannut Helsingissä isoisän ja äidin etäisen siskon kanssa asunut vastaaja. Hän on kirjoittanut, miten isästä ei koskaan puhuttu ja että pienenä hän ajatteli olevansa niin huono, ettei kukaan isä halua häntä.¹²⁸ Isästään tietoja löytämättä jäänyt vastaaja on kirjoittanut: ”... tuntuu, että niin kauan, kun ei löydy tietoja isästani, en ole oikein täydesti kokonainen ihminen”.¹²⁹ Tiedot isästä vaikka aikuisenakin ovat olleet omaa identiteettiä eheyttäviä, on isä sitten ollut elävä tai kuollut. Kuolluttakin isää rakastaa, jos hänet tuntee edes jollakin tavalla. Jyväskylän seudulla lapsena asunut vastaaja, joka sai tietää isän kaatuneen vuonna 1944, on kirjoittanut: ”...isätietojen varmistuttua minusta on tullut eräällä tavalla kokonainen ihminen”.¹³⁰ Jos elämä oli vaikeaa, lapsi saattoi unelmoida isästä pelastajana. Tampereella kasvanut ja äidiltään isästä erittäin niukasti tietoja saanut on kirjoittanut: ”Joskus lapsena kuvittelin vaikeina hetkinäni, että isäni ilmestyy jostakin ja tulee hakemaan minut luokseen”.¹³¹ Haavekuva isästä antoi elämään tukea ja turvaa.

Kun äitinsä ja velipuolensa kanssa elänyt neuvostosotavangin Vihdissä asunut lapsi lopulta noin 46-vuotiaana sai kummitädiltään kysyttyä isästään, tati oli kertonut hänen olevan venäläinen sotavanki.¹³² Tädillä oli käsitys, että hänen äitinsä oli kertonut asiasta lapselleen. Hänen otettuaan jälkeensä asian äitinsä kanssa puheeksi äiti oli lopulta kertonut vähän ja sanonut: ”...ei tarvitse luulotella että isäsi on joku kartanonherra, hän oli tavallinen työmies”. Hän on kuvannut tiedon merkitystä: ”Se helpotti, kun sain jotakin tietoa isästä. Siihen asti ei ollut mitään tietoa ja pähkäilin asian kanssa. Kun toiset kysyivät isästani, sanoin, että hän on

¹²⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 6. Kansallisarkisto.

¹²⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 11. Kansallisarkisto.

¹²⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 6. Kansallisarkisto.

¹²⁹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 54. Kansallisarkisto.

¹³⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 42. Kansallisarkisto.

¹³¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 11. Kansallisarkisto.

¹³² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 2. Kansallisarkisto.

varmaan sodassa kuollut”. Adoptioperheessä kasvanut on kuvannut toivettaan löytää biologiset ja kulttuuriset juurensa: ”Sain ne äitini antamat vähäiset tiedot samoihin aikoihin, kun kävin ... ensimmäisen kerran Leningradissa. Romanttisesti katselin miesihmisiä ja kuvittelin, että joku heistä on sukuani ja tunsin jonkinlaista tunteellista sielullista yhteyttä venäläisyyteen”.¹³³

Hain isää

Lähes poikkeuksetta jokainen saksalaisen sotilaan lapsi on aikuiseksi tultuaan yrittänyt selvittää lisää tietoja isästään. Siinä he ovat turvautuneet sukulaisiin, tuttaviiin ja äidin entisiin työkavereihin, Pelastusarmeijaan, SPR:ään, Pelastakaa Lapset ry:hyn ja ulkomaisiin viranomaisiin, kuten Deutsche Dienststelleen. Useimmat heistä ovat liittyneet vertaisyhdistykseen, kuten Saksalaisten sotilaiden lapset ry:hyn, jonka tukemana he ovat lähteneet etsimään tietoja isästään ja isän suvusta. Tietojen saantia ovat vaikeuttaneet erityisesti epätarkat henkilötiedot. Äiti olisi tiennyt ne parhaiten.

Kaikki neuvostosotavankien lapset ovat myös yrittäneet selvittää tietoja isästään. Neuvostoliiton vuoden 1991 hajoaminen on vaikuttanut haluun etsiä tietoja. Hajoamisen ajateltiin helpottavan tietojen saantia. Tietoja isästä on etsitty mm. sota-arkistosta ja käytetty Suomi-Inkeri -Seuran etsintäpalvelua. Tietojen löytäminen on ollut yleisesti ottaen vaikeaa ja tulokset vähäisiä ja mm. tietämättömyys isän nimestä on vaikeuttanut etsintää.

Saksalaisten sotilaiden lasten vastausten mukaan yhteyttä isään etsittiin tavallisesti äidin kanssa yhdessä siinä vaiheessa, kun lapsi oli suunnilleen murrosikäinen ja hänelle oli kerrottu isästä. He, joille isästä ei ollut kerrottu, alkoivat etsiä häntä aikuisiässä. Lastenkodissa seitsemän vuotta ja sen jälkeen äitinsä ja isäpuolensa kanssa Länsi-Suomessa elänyt vastaa myöntävästi kyselylomakkeen kysymykseen ”Oletko omasta aloitteestasi etsinyt isääsi...?” ja lisää: ”...että voisin sanoa, että minullakin on isä kuten muillakin...”.¹³⁴ Useat vastaajat ovat maininneet, että niukasti isästä kertonut äiti oli yrittänyt mitätöidä ja torjua aikuisenkin lapsensa tiedonsaantiyrityksiä. Hän piti sitä vanhojen asioiden kaiveluna. Äiti saattoi myös pelätä oman aviomiehensä suhtautumista siinä tapauksessa, että etsimisen yhteydessä löytyisi jotain hänen kannaltaan arkaluontoista.¹³⁵ Yleisesti ottaen vastaajien isän etsimisessä on ollut sitkeyttä ja intoa, mikä osoittaa, miten tärkeää ihmiselle on tietää, mistä hän on tullut ja mistä hän on osa. Oulussa syntynyt ja Helsingissä kasvanut vastaaja on kirjoittanut osuvasti, että ihmisen on saatava jollain tavoin palapelin palat kohdalleen.¹³⁶

¹³³ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 3. Kansallisarkisto.

¹³⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 21. Kansallisarkisto.

¹³⁵ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 25. Kansallisarkisto.

¹³⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 8. Kansallisarkisto.

Isään yhteydensaanti- tai tapaamistoiveen taustalla vastaajilla on ollut pyrkimys oman identiteetin varmentamiseen mm. siten, että vain näkee isän tai että toteaa, onko itsessä yhdennäköisyyttä isän kanssa. Aikuisiässä jotkut vastaajat olivat toisten kertomana saaneet tietää olevansa isänsä näköisiä tai esim. saatuaan äidiltään isäänsä esittävän valokuvan todenneet yhdennäköisyyden. Monet ovat löytäneet itsestään samoja persoonallisuuden piirteitä kuin isällä on kuullut tai ajatellut olleen, kuten esim. täsmällinen, järjestelmällinen kaikella on paikkansa - tyyppi, vilkas tai temperamenttinen.

Kun isä tai isän puolen sukua oli löytynyt, vastaajat olivat kokeneet omaa identiteettiään vahvistavana paitsi isään myös sukulaisiin, esim. sisarpuoliin, tutustumisen. He ovat jatkaneet yhteydenpitoa ulkomaalaisiin sisarpuoliin ja serkkuihin myös biologisten vanhempien kuoltua. Vastaustietojen mukaan suuri osa suomalaisten naisten kanssa seurustelleista Saksan armeijan sotilasta oli kotimaassaan naimisissa. Seurusteluaikaan vielä naimattomista ja sodasta selvinneistä isistä lienee sodan jälkeen suurin osa avioitunut, joten hyvin monella kyselyyn vastanneella lienee sukulaisia Keski-Euroopassa. Isänsä sukuun kuulumisen merkityksen itselleen on kokenut vastaaja, joka saksalaisen isänsä kieltäytyttyä tapaamasta häntä sai kuitenkin mahdollisuuden isänsä vielä eläessä tavata isänsä veljen perhettä ja tulla näin hyväksytyksi sukuun.¹³⁷

Saksalaisten sotilaiden lapsista osa hakeutui 1960-luvulla nuorena ollessaan isänsä kotimaahan Saksaan tai Itävaltaan. Tähän saattoi liittyä lapsuuden lähiympäristön kielteisten kokemusten jälkeen tarve rakentaa omaa identiteettiä saksalaisuuden kautta positiivisemmaksi. Länsi-Saksa alkoi 1960-luvulla olla jo toipunut sota-ajasta, joten se lienee näyttäytynyt heille Suomen oloihin nähden ihanneyhteiskunnalta. Kyselyaineiston lapsista viisi oleskeli tuolloin jonkin aikaa Saksassa ja kolme Itävallassa.¹³⁸ He olivat noin 16–22-vuotiaita. Kaksi heistä oli syntynyt ja asunut syntymänsä jälkeen vähän aikaa Saksassa.¹³⁹ Kolme heistä mainitsi kokevansa itsensä ulkomaalaiseksi. He oleskelivat isänsä tai muun sukulaisen luona. Yksi vastaaja oli työssä Itävallassa noin kolme vuotta.¹⁴⁰ Kaksi oli kesätoissa Saksassa. Heistä toinen asui ja työskenteli Länsi-Saksassa ja toinen Itä-Saksan puolella.¹⁴¹

Isän kotimaahan lähtöön liittyviksi kielteisiksi asioiksi vastaajat ovat maininneet kotiolut ja heihin kohdistuneen ympäristön kielteisen suhtautumisen, kuten kiusaamisen. Kotioloja ja kiusaamista ”lähti pakoon” kolme äitinsä ja isäpuolen kanssa asunutta ja kaksi äitinsä ja saksalaisen biologisen isänsä kanssa asunutta

¹³⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 6. Kansallisarkisto.

¹³⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 3, 6, 7, 17, 28, 32, 50 ja 71. Kansallisarkisto.

¹³⁹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 38 ja 50. Kansallisarkisto.

¹⁴⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 7. Kansallisarkisto.

¹⁴¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 28 ja 50. Kansallisarkisto.

vastaajaa. Biologisen isänsä kanssa asuneet ovat kertoneet isänsä kurittamisesta ja rähjämisestä¹⁴², isän hankaluudesta, koulunkäynnin estämisestä rahan säästämiseksi ja hyväksynnän ja rakkauden puutteesta¹⁴³. Kiusaamisesta he mainitsivat kavereiden taholta tulleen kiusaamisen ja saksalaiseen isäänsä ja itseensä kohdistuvan haukkumisen.

Neuvostosotavankien lapset itse ja jotkut myös oman lapsensa avustamana ovat selvittäneet tietoja isästään. Heidän löytämänsä tiedot ovat olleet lähinnä isän sotavankiaikaan liittyviä. Jollekin isän nähneet henkilöt ovat kertoneet hänestä ja antaneet myönteisen kuvan. Toiveena vastaajilla on ollut saada itselle varma tieto isästään ja hänen nimestään. Lisäksi he ovat toivoneet, että olisivat voineet oppia tuntemaan hänet. Lomakkeella vastanneista kaksi on saanut yhteyden isän sukuun Venäjällä ja Ukrainassa.¹⁴⁴ He ovat tavanneet sisarpuoliaan ja tutustuneet heidän kauttaan jo kuolleeseen isäänsä ja hänen elämäänsä. Lahden seudulla syntynyt ja äitinsä ja isäpuolensa kanssa kasvanut neuvostovangin lapsi luuli vuoteen 2002 asti isäpuoltaan isäkseen ja ahdistui oikeasta tiedosta.¹⁴⁵ Hän onkin huomauttanut, että tarve tietää vanhemmista ei lopu nuoruuteen, vaan se jatkuu hautaan asti. Hän on kirjoittanut pitävänsä tärkeänä tietää, minkä ketjun osa sukupolvien ketjussa hän itse on.

Tunnustaminen

Läheiseltä henkilöltä ja erityisesti omalta vanhemmalta saatu pyyteetön tunnustus ja hyväksyntä on lapsen hyvän kehityksen edellytys. Osa saksalaisten sotilaiden lapsista on saanut nähdä isän kirjoittaman tunnustuksen isyydestään ja kokenut sen myönteisenä. Itävaltalaisen isän poika on kertonut isän tunnustaneen hänet kirjallisesti ennen syntymää Petsamossa ja Wienissä ja myös osallistumalla hänen elatukseensa.¹⁴⁶ Myös isän, jolla oli perhe Saksassa, sieltä lähettämät vaatepaketit ja kyselyt lapsen voinnista olivat lapselle merkki isän tunnustamisesta ja kiinnostuksesta häntä kohtaan.¹⁴⁷ Tässä tapauksessa isä lähetti postinsa isoäidille tai tädeille eikä äidille, koska äiti oli myös tahollaan naimisissa. Moni vastaaja, jolle isä on jäänyt tuntemattomaksi, on toivonut, että isä olisi tunnustanut vähintäänkin siten, että olisi jäljittänyt hänet ja äidin. He ovat kyllä ymmärtäneet olosuhteiden vaikutuksen asiaan, mutta silti toivoneet, että isä olisi myöhemmin ottanut yhteyttä äitiin. Sama toive on tullut esiin myös neuvostosotavankien lasten vastauksissa.¹⁴⁸

¹⁴² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 32. Kansallisarkisto.

¹⁴³ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 17. Kansallisarkisto.

¹⁴⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 11 ja 14. Kansallisarkisto.

¹⁴⁵ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 13. Kansallisarkisto.

¹⁴⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 7. Kansallisarkisto.

¹⁴⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 50. Kansallisarkisto.

¹⁴⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 2. Kansallisarkisto.

Jotkut vanhemmista yrittivät sodan jälkeen saada yhteyttä toisiinsa. Niistä onnistui vain osa. Joko yhteydensaantiyritys ei tavoittanut toista osapuolta tai hän ei vastannut. Esimerkiksi jälkeinpäin selvisi, että isän hyvässä sosiaalisessa asemassa olevan perheen jäsenet, äiti ja sisar, olivat hävittäneet äidin isälle lähettämät kirjeet.¹⁴⁹ Isä ei ollut saanut niitä. Lisäksi yksi vastaaja kuuli isältään hänet tavattuaan, että isä oli kirjoittanut sodan jälkeen äidille useita kirjeitä, mutta äiti ei ollut vastannut niihin.¹⁵⁰

Yksi isän tunnustamisen muoto on, että hän halusi tavata lapsensa ja pitää häntä luonaan. Moni vastaaja on onnistunut tapaamaan isänsä. Muutamat vastaajat elettyään isän kanssa tai oltuaan yhteydessä isän sukuun olivat havainneet, että äidin muistojen kultaamat romanttiset kertomukset saattoivat erota melko jyrkästi siitä kuvasta, minkä he itse saivat isästä. Vastauksissa erot äidiltä saadun isäkuvan ja isää koskevien omien käsitysten välillä ovat kuitenkin melko harvinaisia. Vuonna 1957 Saksassa kesälomallaan kolme kuukautta olleelle 12-vuotiaalle pojalle isän luona olo oli pettymys.¹⁵¹ Isä ei ollut toiminut pojan isäkäsityksen mukaan, vaan osoittautunut jääräpäiseksi ja ”työllistänyt” häntä jatkuvasti. Isä oli edellyttänyt pojaltaan työntekoa ylläpitoa vastaan. Poika taas olisi toivonut isältään yhdessäoloa, huolenpitoa ja myönteistä huomiota. Hän ei ollut jälkeinpäin saanut isältään edes joulukorttia. Pettymys isäsuhteeseen on kirjoittanut hänet vielä aikuisenakin kirjoittamaan: ”Kavereilla oli sentään oikea isä”.

Erittäin ikävänä vastaajat ovat kokeneet sen, että isä kielsi isyytensä tai kieltäytyi ottamasta yhteyttä lapseensa. Yrityksestään etsiä isänsä ja saada häneen yhteys on ei-toivotuksi itsensä äidin ja isäpuolen perheessä kokenut kirjoittanut: ”...punaisen ristin kautta, mutta vuosilukua en muista alkaa olla liki neljäkymmentä vuotta, vastaus oli ei halua ottaa yhteyttä”.¹⁵²

Ei sittenkään huono juttu

Vaativa lapsuus

Ulkomaalaisten sotilaiden lapsista useimmille heidän lapsuutensa on ollut vaativaa. Kyselyvastausten perusteella voi sanoa, että lapsuustaustasta seurannut yhteinen tekijä on ollut riittämättömyyden ja huonommuuden tunteet.

Suurin osa saksalaisten sotilaiden lapsista on kirjoittanut, että heidän taustansa on vaikuttanut oman elämän lähtökohtia heikentävästi. Useilla heistä on käsitys, että omat voimavarat selvitä elämässä myöhemmin ovat olleet heikommat kuin muilla saman ikäisillä. He joutuivat elämään olosuhteissa, jossa oli taustan salaamisen lisäksi köyhyyttä, kaltoin kohtelua tai henkistä väkivaltaa. Nykykäsitysten ja -

¹⁴⁹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 25. Kansallisarkisto.

¹⁵⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 27. Kansallisarkisto.

¹⁵¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 33. Kansallisarkisto.

¹⁵² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 26. Kansallisarkisto.

normien mukaan heidän katsottaisiin olevan lastensuojelullisen tuen tarpeessa. Kaksivuotiaasta asti sijaisperheessä lapsuutensa elänyt ja äitinsä suvultaan salaama lapsi on kirjoittanut elämässä selviämisen vaativuudesta: ”Olen aina pyrkinyt pärjäämään elämässä muiden kanssa ja verrannut sitä tuttavieni joilla on ollut normaali perhe. Tuntuu, että kun on heikko tausta, joutuu tekemään enemmän töitä pärjäämisen eteen, kun toisille monet asiat tulivat luonnostaan”.¹⁵³

Joillakin vastaajilla on lapsuustaustansa vuoksi ollut mielenterveysongelmia, esim. masennusta ja itsemurha-aikeita, ja he ovat tarvinneet hoitoa. Vastaaja, jonka äiti oli lapsuuden ajan osoittanut, että hän on syntymällään pilannut äitinsä elämän, on kertonut olleensa monessa terapiassa elämänsä aikana ja hoitojakson psykiatrisessa sairaalassa.¹⁵⁴

Lapsuuden olosuhteista on ollut seurauksena huonoa itsetuntoa, liiallista kiltteyttä tai arkuutta. Isän puuttuminen elämästä on aiheuttanut itsensä vähemmän arvoiseksi tuntemiskokemuksia.¹⁵⁵ Kiusaaminen koulussa on tehnyt varaukselliseksi ja vienyt luottamusta ihmisiin.¹⁵⁶ ”En uskaltanut olla oma itseni. Pelkäsin tulevani hylätyksi”, on kertonut isovanhempien luona kasvanut, mutta koulukaverien kiusaamaksi joutunut vastaaja, jota vielä työelämässä muistutettiin hänen saksalaisesta taustastaan.¹⁵⁷ Luottamuksen puutteen on maininnut myös äidin ja isäpuolen perheessä huonon kohtelun ja mitätöinnin kohteeksi joutunut, joka on kirjoittanut sen johtaneen erilaisiin pelkoihin ja siihen, ettei uskalla luottaa kehenkään. Hän on kirjoittanut: ...”kaikki narut pitäisi olla omissa käsissä”.¹⁵⁸ Noin viisivuotiaana saksalaisesta isästään tietää saanut ja tiedosta järkyttynyt vastaaja on kirjoittanut kärsineensä ”saksalaisten pahat teot maailmassa”¹⁵⁹, vaikka muuten hänen lähtökohtansa ovat olleet hyvän adoptiokodin vuoksi suotuisat ja myös yhteys isän puolen sukuun on löytynyt.

Neuvostosotavangin lapsi, joka eli isovanhempien luona suurperheessä, on kirjoittanut, että hän kasvaessaan usean perheen yhteisössä jäi serkkuihinsa verrattuna vähemmälle huomiolle ja sivustaseuraajaksi.¹⁶⁰ Hänen koulutuksestaan ei esim. huolehdittu. Hän olettaa, että voisi ehkä tuntea olevansa nykyistä eheämpi, jos olisi voinut kasvaa ”oikeassa” perheessä. Melkein keski-ikään asti isästään tietämättä elänyt on katsonut isättömyyden aiheuttaneen hänelle alemmuudentunnetta.¹⁶¹ Äitinsä ja isoäitinsä kanssa kasvaneelle on lapsuuden isättömyydestä seurannut, että hän helposti näkee itsensä ulkopuoliseksi ja kokee,

¹⁵³ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 1. Kansallisarkisto.

¹⁵⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 26. Kansallisarkisto.

¹⁵⁵ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 6. Kansallisarkisto.

¹⁵⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 9. Kansallisarkisto.

¹⁵⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 34. Kansallisarkisto.

¹⁵⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 26. Kansallisarkisto.

¹⁵⁹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 22. Kansallisarkisto.

¹⁶⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 14. Kansallisarkisto.

¹⁶¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 2. Kansallisarkisto.

ettei hänellä ole oikeutta hyvään elämään.¹⁶² Isättömyyden hän on katsonut vaikuttaneen valintoihinsa myöhemmässä elämässä. Adoptiovanhempien kanssa elänyt ja itsensä hylätyksi kokenut on ajatellut taustansa vaikuttaneen niin, että hän ehkä joillakin suorituksilla, kuten tutkinnoilla ja aktiivisella yhteiskunnallisella osallistumisella on vakuuttanut itselleen olevansa kelvollinen.¹⁶³

Neuvostosotavangin kanssa seurustellut maaseudun nainen. – Women on farms in rural areas in particular had relationships with Soviet prisoners of war. This woman was one of them. *Kansallisarkisto*

Ulkomaalaisisätausta voimavaraksi

Valtaosa saksalaisten sotilaiden lapsista on löytänyt kielteisistä vaikutuksista huolimatta omasta taustastaan myös myönteisiä asioita. Suurin osa heistä on alkanut kokea oman alkuperänsä positiivisena. Useat vastaajat ovat kertoneet tuntevansa ylpeyttä vieraista juuristaan ja erilaisuudestaan, mutta eräs on kirjoittanut samassa yhteydessä, että ”kaikki se, mitä on ollut, on jättänyt minuun ison jäljen ja mikä pahinta en ole saanut purkaa tätä koskaan” ja että ”minulla on

¹⁶² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 11. Kansallisarkisto.

¹⁶³ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 3. Kansallisarkisto.

vuosia lapsuudesta joista en muista mitään”.¹⁶⁴ Myös isäpuolensa kanssa kasvanut on kirjoittanut: ”Pidän kyllä itseäni nykyisin puoliksi keskieurooppalaisena. Ja olen nykyisin siitä ylpeä, vaikka tämän asian käännteet ovat olleet traagiset”. ”Oman äidin hylkääminen oli pahempi asia kuin ulkomaalaisisätausta ja siitä tietämättömyys”.¹⁶⁵ Lähtökohtien heikkouksista huolimatta monet vastaajat ovat huomanneet, että vaativalla lapsuusajalla on ollut hyviä vaikutuksia esimerkiksi omaan kehitykseen. Kova koulu on opettanut kasvattamaan omat lapset paremmin kuin itse on kasvatettu.¹⁶⁶

Ulkomaalaisella isällä on ollut vaikutusta identiteettiin. Isältä perittyjä hyviä geenejä ja geenien sekoittumista suomalaisen äidin kanssa on pidetty itselle positiivisina. Moni varsinkin saksalaisten sotilaiden lapsista on kertonut teini-iässä huomanneensa, miten ulkomaalainen isä ei olekaan hullumpi asia. Eräs heistä on kirjoittanut: ”Olen ihan erilainen kuin muut, ilmeisesti minussa on niin paljon isää. Nyt olen ylpeä isäni juurista”.¹⁶⁷ Joitakuita on ulkoinen olemus auttanut elämässä.¹⁶⁸ Ulkonäkö ruskeasilmäisenä ja tummana on tehnyt itsestä kiinnostavan.¹⁶⁹ Moni saksalaisen sotilaan lapsista on maininnut saaneensa taustansa vuoksi huomiota. Se on herättänyt kavereissa ja tuttavissa mielenkiintoa. Isän puolelta perimässä saamiensa ominaisuuksien ansiosta he ovat maininneet myös menestyneensä työssä ja muussa elämässä.¹⁷⁰ Saksalaisille tyypillisinä ominaisuuksina vastaajat ovat pitäneet järjestelykykyä, tunnollisuutta, täsmällisyyttä, perusteellisuutta ja tarkkuutta, joiden he ovat kokeneet olleen vahvuus työelämässä ja -uralla. Saksassa perheensä kanssa elänyt ja Suomeen sieltä v. 1950 muuttanut on kokenut Saksassa oppimansa hyvän käytöksen olleen positiivinen lähtökohta hänen pankkiuralleen.¹⁷¹ Vastaajat ovat löytäneet itsestään myös saksalaisista tai keskieurooppalaisista juurista peräisin olevia ja positiivisena pitämiään luonteen piirteitä. He saattavat tuntea olevansa suomalaisiin verrattuna vilkkaampia ja iloisempia sekä laajakatseisempia suhtautumisessaan elämään ja ulkomaihin.¹⁷²

Neuvostosotavankien lapsista osa on huomannut itsessään piirteitä, jotka voi yhdistää venäläisyyteen, kuten temperamentti ja kiinnostus klassiseen venäläiseen kirjallisuuteen ja musiikkiin sekä ortodoksisuuteen.¹⁷³ Adoptioperheessä kasvanut osavenäläiseksi itseään kutsuva on aikuisena koulumaailmassa

¹⁶⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 10. Kansallisarkisto.

¹⁶⁵ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 16. Kansallisarkisto.

¹⁶⁶ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus. 26. Kansallisarkisto.

¹⁶⁷ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 10. Kansallisarkisto.

¹⁶⁸ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 52. Kansallisarkisto.

¹⁶⁹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 14. Kansallisarkisto.

¹⁷⁰ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 33. Kansallisarkisto.

¹⁷¹ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 31. Kansallisarkisto.

¹⁷² Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SaksVastaus 12, 17 ja 24. Kansallisarkisto.

¹⁷³ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 3, 17, ja 18. Kansallisarkisto.

vuorovaikutussuhteessaan oppilaisiin huomannut poikkeavan taustansa voimavarakseen ja saanut siitä myönteistä palautetta.¹⁷⁴

Taustan salaaminen koetteli ihmisarvoa

Koottuna yhteenvetona esitän seuraavana tietoa ulkomaalaisten sotilaiden lasten äidin seurustelusta ja raskaudesta sekä lapsen sodanjälkeisiin olosuhteisiin liittyvästä taustan salailusta ja huonosta kohtelusta ja niistä seuranneista lasten ulkopuolisuuden ja huonommuuden kokemuksista sekä isätietojen ja oman taustan selviämisen merkityksestä heidän identiteetilleen.

Ulkomaalaisen sotilaan lapsen salaaminen alkoi äidin ja isän seurustelun ja seurustelun seurauksena, raskauden, salaamisena. Salaamisen taustalla olivat siveellisyysnormit avioliiton ulkopuolisesta seksistä ja normien rikkomisesta mahdollisesti tulevan häpeän pelko.

Suomalaisten naisten seurustelu saksalaisten sotilaiden kanssa oli useimmiten julkista ja saattoi kestää yhdestä tapaamisesta vuosien seurusteluun. Seurustelusuhde oli äidille yleensä merkittävä ja ainakin hänellä sen tarkoituksena oli avioliitto, sillä monet vanhemmat olivat kihlautuneet ja suunnittelivat äidin muuttoa Saksaan. Oman perheen ja lähisuvun suhtautuminen seurusteluun saksalaisten sotilaiden kanssa ja siitä seuranneeseen raskauteen oli yleensä sallivampaa kuin naapuruston ja muun ympäristön suhtautuminen. Yleistä oli, että saksalainen isä tiesi raskaudesta. Äidin perhepiirissä saksalaisista pidettiin heidän kohteliaisuutensa, siisteytensä ja käyttäytymisensä sekä heidän lahjoittamien elintarvikkeiden ja perheelle antaman työpanoksen vuoksi. Suhtautuminen saattoi ajan kuluessa muuttua kielteisestä myönteisempään suuntaan. Tieto raskaudesta edellytti aikaa sopeutua tilanteeseen. Ympäristön suhtautuminen saattoi myös olla kaksitahoista: toiset hyväksyivät, toiset paheksuivat. Joissakin tapauksissa äiti joutui raskautensa vuoksi vanhempiensa hylkäämään tai työnantajan lähettämänä lähtemään pois asuinpaikkakunnaltaan. Myös isän sotilasesimiehet saattoivat siirtää hänet toiselle paikkakunnalle, jolloin vanhempien seurustelusuhde katkesi. Suurin osa seurusteluista päättyi saksalaisten poistumiseen Suomesta. Tilanteestaan riippuen äiti synnytti lapsensa kotiseudullaan ja monessa tapauksessa antoi hänet sukulaistensa hoitoon tai hän muutti synnyttämään toiselle paikkakunnalle, jonne jäi asumaan lapsensa kanssa tai jätti lapsen sijaishoitoon tai adoptoitavaksi.

Neuvostosotavankien lasten äidit olivat seurustellessaan keskimäärin vanhempia kuin saksalaisten sotilaiden kanssa seurustelleet. Seurustelu tapahtui yleensä joko äidin omalla maatilalla tai tilalla, jossa hän oli työssä. Äiti tutustui tilalle työhön otettuun sotavankiin. Seurustelu kehittyi normaalin kanssakäymisen seurauksena. Ainakin osassa suhteista oli kyseessä rakkaussuhde. Seurustelu salattiin niin, ettei siitä aina edes oma suku tiennyt. Salaamisen syynä oli rangaistuksen pelko, sillä

¹⁷⁴ Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke. SvVastaus 3. Kansallisarkisto.

kaikenlainen seurustelu vankien kanssa oli kielletty. Oli myös moraalisesti häpeällistä seurustella ryssän, vihollisen edustajan, kanssa. Seurustelusta saattoi seurata asuinyhteisön pilkkaa ja tuomitsemista. Yleensä sotavankeja ymmärrettiin heidän tilanteensa vuoksi, mutta seurustelua heidän kanssaan ei hyväksytty. Kun seurustelusta sotavangin kanssa ei ollut tiedetty, raskaus tuli yllätyksenä ja herätti lähipiirissä vihaa äitiä kohtaan. Äidin raskaus tuli ilmi ja lapsi syntyi monessa tapauksessa siinä vaiheessa, kun isä oli jo palautettu Neuvostoliittoon, joten harva sotavanki-isä tiesi lapsestaan.

Lapsen taustan salaamisen toinen vaihe oli sodan jälkeinen aika. Saksalaisen eli hävinneen osapuolen kanssa seurustelleet naiset joutuivat sodan synnyttäneen pettymyksen ja häpeän kantajiksi. Äiti ja äidin suku yrittivät suojella au-lastaan ja itseään tältä häpeältä vaikenemalla lapsen isästä. Jos äiti kertoi saksalaisesta isästä lapselleen, mutta kielsi häntä kertomasta siitä, lapsi joutui konkreettisesti salaamaan itsensä ja elämäänsä salaisuuden kanssa. Vaikka lapsen tausta salattiin, paikkakunnalla salaisuus oli usein kuitenkin julkinen. Lapsi saattoi kuulla ympäristöstään kommentteja isästään. Salaamisen seurauksena lapsi myös oppi vaikenemaan taustastaan ja pitämään sitä häpeällisenä. Häpeän painolastilta lasta suojaasi parhaiten adoptio siinä tapauksessa, että hän pääsi asumaan adoptioperheeseen, jossa vanhemmat olivat omassa kehityksessään aikuisia ja asiallisia kasvattajia, ja paikkakunnalle, jossa hänen taustaansa ei tunnettu. Neuvostosotavankien lasten äidit vaikenivat lapsensa isästä, koska suhdetta sotavankiin pidettiin yleisesti tuomittavana ja häpeällisenä.

Isätiedon salaamiseen saattoivat olla syynä myös äidin kipeät muistot rakkaussuhteestaan. Kun hän esim. oli menettänyt luottamuksen lapsensa saksalaiseen isään, hän ei puhunut koko asiasta. Lisäksi hän saattoi itse edelleen ajatella olleensa saksalaisen huora. Salaisuuden kantaminen epäonnistuneesta suhteesta ja lapsen isästä katkeroitti hänet eikä hän kyennyt kohtaamaan arkielämän asioita ilman suuria tunnekuohuja. Sekä sotilaan lapsi että koko muu perhe saattoi kärsiä niistä. Kun lapsi ymmärsi isä-asian aiheuttavan äidille tuskaa, hän jätti isäänsä koskevat kysymykset tekemättä.

Viranomaisilla oli oma osuutensa lapsen syntyperän salaamisessa. Kirkonkirjoissa ei esim. ollut merkintää isästä tai isän nimi oli epävirallinen lyijykynämerkintä paperin sivussa tai isäksi oli merkitty jonkin olemattoman miehen nimi. Lapsen sukunimeksi oli saatettu laittaa äidin tyttönimi, vaikka äidillä oli lapsen syntyessä kuolleen miehensä sukunimi. Lisäksi lapsen syntymätiedot saatettiin jättää merkitsemättä synnytyssairaalan kirjoihin.

Ulkomaalaisten sotilaiden lasten taustan salaamisesta seurasi, että lapset joutuivat elämään normaalista perherakenteesta poikkeavassa perheessä. Yleistä oli, että he kokivat ulkopuolisuutta, erilaisuutta ja huonommuutta. Perhe oli välttämättä tavanomaisesta poikkeava, kun lapsi au-lapsena joko eli kaksin äidin kanssa, lapsipuolena äidin uudessa perheessä tai isovanhempien tai muiden sukulaisten kasvattamana. Myös monet niistä lapsista, jotka annettiin sijaishoitoon tai

luovutettiin adoptoitavaksi, kokivat perheensä tai elämänsä normaalista poikkeavaksi. Lapsi huomasi melko varhain perheensä erilaisuuden ja vertasi sitä toisiin perheisiin. Hän havahtui huomaamaan sen myös siksi, että sai kasvuympäristöltään kuulla ulkomaalaisesta isästään. Se vaikutti itsetuntoon ja herätti kateutta normaaliperheessä asuvia kohtaan. Isovanhemmilla, olivat he sitten biologisia tai adoption tai muilla keinoin saatuja, oli lasten elämässä merkittävä rooli sekä kasvattajina että lapsen hyväksyvinä aikuisina.

Moni ulkomaalaisen sotilaan lapsi joutui elämään perheessä, josta puuttui oikeanlainen kypsä vanhemmuus. Perheessään itsensä ei-toivotuksi kokeneilla ulkomaalaisten sotilaiden lapsilla oli vaikeimmat lapsuudenkokemukset. Sen taustalla oli joko äidille pettymyksen tuottanut rakkaus, josta lapsi oli muistutus, tai äidin taholta lapsen isän mitätöinti ja nimittely roistoksi, minkä lapsi koki kohdistuvan itseensä. Myös epäonnistuneeseen sijais- tai adoptioperheeseen joutuminen äidin uuden avioliiton takia teki lapsen elämän vaikeaksi. Vaikeisiin olosuhteisiin joutuivat lisäksi lapset, joiden äiti oman elämän ”järjestyttävä” haki aikaisemmin toisten hoitoon jättämänsä au-lapsen omaan uuteen perheeseensä. Perheessä äidin au-lapsi vanhimpänä lapsena toimi monesti perheen piikana ja sisarpuoltensa hoitajana. Hänen kohtelunsa äidin ja isäpuolen perheessä saattoi olla mitätöivää ja väkivaltaista.

Sijaisperheessä tai adoptioperheessä kasvavilla turvallisuudentunne oli koetuksella, kun lasta muistutettiin kielteiseen sävyyn hänen erityisyydestään muuhun perheeseen nähden tai häntä kasvatusmielessä pidettiin hylkäämisuhan alla. Lapsen tausta ei välttämättä aiheuttanut huonoa kohtelua, vaikka joissakin sijais- tai adoptiokodeissa lasta loukattiin myös vanhempien taustaan viittaavin puhein.

Ulkopuolisuuden kokemukset olivat tavallisia suhteessa kavereihin ja koulunkäyntiin. Pienessä kylässä, jossa tiedettiin saksalaisen sotilaan lapsen taustasta, koulutoverit kiusasivat nimittelemällä, leikeistä pois sulkemalla tai vihjailemalla taustaan liittyen. Neuvostosotavankien lasten tausta oli harvemmin ympäristön tiedossa kuin saksalaisten sotilaiden lasten, mutta osaa heistä ryssiteltiin. Myös ulkomaalainen nimi saattoi herättää kiusaamaan. Saksalaisten sotilaiden 29 lapselle annettiin saksalainen tai lähellä saksalaista oleva nimi. Heistä useimmat pojat saivat isänsä nimen. Muutama tyttö nimettiin isän äidin tai siskojen mukaan. Joidenkin nimi muutettiin myöhemmin enemmän suomalaiseksi. Vaikka joku joutui nimensä vuoksi lapsuudessaan kiusatuksi, useimmat ovat pitäneet nimestään. He ovat kokeneet erilaisen nimen useimmiten positiivisena asiana. Neuvostosotavankien lapsille ei annettu venäläisiä nimiä.

Monet au-lapset joutuivat kokemaan opettajiensa taholta epäasiallista kohtelua. Opettaja saattoi käyttäytymisellään, kuten tiukkaamalla lapselta hänen isänsä nimeä, viestittää lapselle, että hänessä on jotain vikaa. Lapsi joutui kokemaan syyllisyyttä siitä, että on syntynyt au-lapsena. Opettajien syrjivä kohtelu on kohdistunut pääasiassa vain saksalaisten sotilaiden lapsiin.

Suurin osa saksalaisten sotilaiden lapsista kuuli ensimmäiset tiedot isästään 3–14-vuotiaana lähinnä äidiltään tai joltakin sukulaiseltaan. Monissa tapauksissa lapsi sai tietää isästään kavereiden tai jonkun muun perheen ulkopuolisen kautta, esim. nimittelynä ”saksalaisen äpära”. Kun lapsi vihjeiden jälkeen kysyi äidiltä isästä, oli yleistä, että äiti suuttui ja jopa rankaisi selkäsaunalla, mutta ei kertonut isästä. Lapselle saattoi myöhemmin olla vaikeaa kohdata totuus isästään. Useimmat neuvostosotavankien lapset saivat tietää isästään vasta aikuisena, monet heistä vasta 2000-luvulla. Äiti kertoi isästä vasta vähän ennen kuolemaansa tai sairastuttuaan vakavasti, joidenkin äiti ei ollenkaan. Moni heistä sai tiedon sukulaiseltaan.

Tieto isästä on ollut lapsen identiteetille ja itsetunnolle merkittävä asia. Kun isää ei ollut eikä hänestä myöskään saanut puhua, lapsi saattoi kehittää itselleen mielikuvitusisän. Mielikuvitusisä haavekuvana oli lapsen tuki ja turva arkielämässä. Kun lapsella oli vaikeaa, hän unelmoi isästä pelastajana. Jotkut vastaajista hakeutuivat nuoruudessaan 1960-luvulla syntyperään liittyvien kotimaan rankkojen kokemusten vuoksi joksikin aikaa isänsä kotimaahan, Saksaan tai Itävaltaan. Siellä oleskelulla he oletettavasti yrittivät saada kohennettua omaa identiteettiään positiivisemmaksi.

Viimeistään aikuisiässä lähes kaikki ulkomaalaisten sotilaiden lapset yrittivät saada tietoja isästään suomalaisten ja ulkomaalaisten viranomaisarkistojen ja muiden tahojen kautta. Tiedonsaantia ovat rajoittaneet puutteelliset tiedot isän nimestä tai muista henkilötunnisteista. Saksalaisten sotilaiden lapsilla isään tutustumisen ja tapaamistoiveen taustalla oli oman identiteetin selvittäminen. Isään ja hänen puolen sukulaisiin tutustuttuaan tai tietoja isästään saatuaan he kokivat identiteettinsä vahvistuneen. Neuvostosotavankien lasten isätietojen selvittämisessä oli tarve varmistaa isä omaksi isäksi ja tietää hänen nimensä. Jo pelkkien näiden tietojen saannin koettiin helpottaneen omaa elämää.

Saksalaisten sotilaiden lapsille oli merkittävä asia se, että isä tavalla tai toisella tunnusti heidät. Tunnustamismuotoja olivat kirjoitettu isyydentunnustus, elatukseen osallistuminen, vaatepakettilähetykset Saksasta Suomeen ja lapsen voinnin tiedustelu sekä tapaamis- ja luonapitotoiveet. Lapsensa näillä tavoin huomioineita isiä oli kuitenkin melko vähän. Aikuinen lapsi koki erittäin ikävänä, kun isä kieltäytyi tunnustamasta tai tapaamasta häntä.

Tausta ulkomaalaisen sotilaan lapsena ja siitä vaikeneminen vaikuttivat oman elämän lähtökohtia heikentävästi. Vaativien lapsuusolosuhteiden vuoksi voimavarat selvitä elämässä myöhemmin olivat heikommat kuin muilla samanikäisillä. Heikentäviä seurauksia ovat olleet lapsen omaan psyykeen liittyen alemmuudentunne, ulkopuolisuuden tai sivullisuuden kokemus, luottamuksen puute, oman eheyden puute, tarve suorittamisella osoittaa itselleen olevansa kelvollinen, pelot ja mielenterveysongelmat sekä kasvatusympäristökijänä koulutuksen puute.

Huonoista lähtökohdista huolimatta erityisesti saksalaisten sotilaiden lapset ovat löytäneet oman alkuperäänsä liittyen positiivisia tekijöitä ja moni on siksi kokenut ylpeyttä juuristaan. Lapsuuden kova koulu on opettanut elämäntaitoja, esim. katkaisemaan omalta osaltaan sukupolvissa siirtyneet epäedulliset toimintamallit. Ulkomaalaiset juuret ovat auttaneet näkemään elämää entistä laajemmin. Omalla erilaisuudella on ollut myönteinen vaikutus saksalaisen sotilaan lapsen identiteettiin, kun alkuperä ja erilainen ulkoinen olemus on herättänyt ympäristössä positiivista huomiota ja kiinnostusta ja saksalaisina ominaisuuksina pidetyt persoonallisuuteen liittyvät piirteet ovat tuoneet menestystä elämässä. Neuvostosotavankien lapset ovat löytäneet kokemuksia syvästä yhteydestä venäläiseen kulttuuriin.

Vaikka suurinta osaa ulkomaalaisten sotilaiden lapsista on heidän eri elämänvaiheissa kohdeltu syrjivästi, silti he ovat kuka helpommin kuka enemmän ponnistaen saaneet kiinni omasta elämästään ja löytäneet taustastaan voimavaroja siihen.

Yhteiskuntatieteiden maisteri Paula Uhlenius on Kansallisarkiston tutkimusavustaja.

LÄHTEET

Arkistot

Kansallisarkisto

Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanke 2010:

- Lapsiasiat -tiedote 1/ 15.3.2010
- Saksalaisten sotilaiden lasten vastausaineisto (SaksVastaus) 1–72
- Neuvostosotavankien lasten vastausaineisto (SvVastaus) 1–18

Valpo

- Internoimisarkisto. Kansio 18. Ptk. 625/46.

YLE:n arkisto

Sulkunen, Irma: Puheenvuoro Marjatta Cronvallin dokumenttielokuvassa Hakaristin varjo. Osa 1. Vaikenemisen kasvot 1991

Julkaisemattomat käsikirjoitukset

Westerlund, Lars: Saksalaisten sotilaiden lapset. Äitein ja isien taustat sekä lasten elämänvaiheet. Artikkelin käsikirjoitus 2010

Westerlund, Lars: Neuvostosotavankien naisystävät ja lapset. Artikkelin käsikirjoitus 2010

Westerlund, Lars: Väestötilastot ja ulkomaalaisten sotilaiden läsnäolo Suomessa 1940–48. Artikkelin käsikirjoitus 2010

Lehtikirjoitukset

Järvinen, Katriina: Väärin naivat. Vihreä Lanka 12.11.2010.

SUMMARY

Paula Uhlenius: The Hidden Children of German Soldiers and Soviet Prisoners of War

This article examines what kind of life the children of German soldiers and Soviet prisoners of war had. The question is how did the children of foreign soldiers cope with the secrecy around their own backgrounds and their fathers; a silence that could last for decades. The basis of this work is what the children of soldiers in the German Army and Soviet prisoners of war recalled about their own lives. This data comes from the Children of Foreign Soldiers in Finland 1940-1948 Project of the National Archives of Finland, which collected answers to a questionnaire chiefly in the spring of 2010. In Finland, it is estimated that approximately 700 children were fathered by German soldiers and about 200 were fathered by Soviet prisoners of war.

The questionnaire was divided into different categories, including parents' relationships and circumstances of birth, the father, childhood, growing up, and adult life. The material includes written responses from 70 children or grandchildren of German soldiers, or from other close relatives of these children. The information on the 20 children of Soviet prisoners of war came half from responses to the questionnaires and half from emails describing their backgrounds. In addition, three children of German soldiers and one child of a Russian prisoner of war who responded to the questionnaire were interviewed at the beginning of the project. The interviews were conducted to collect additional information on the experiences of children of foreign soldiers, as well as their views on their lives. In their responses, the children of the foreign soldiers recounted their own memories and information told to them by others or that they somehow picked up.

Respondents from Northern Finland are overrepresented in the material. In addition, it is apparent that individuals who had "coped" tended to respond to the questionnaire. Individuals who had had rough lives or those who were indifferent

to having a foreign father have probably not responded. In addition, some did not respond to avoid publicity. Questions can be raised about the descriptions of the relationships between the respondents' mothers and fathers. The respondents generally have a tendency to embellish or romanticize their parents' relationship, so perhaps not all the stories of love amidst war are true.

The written responses give an indication of the situation facing children of German soldiers and Soviet prisoners of war during the war and immediately afterwards. A particularly interesting question is what kind of life the children of foreign soldiers had in the light of attempts to conceal their backgrounds and given the fact that this concealment could last from the mothers' courtship and pregnancy to her death. For many children, their father - an important factor in any child's life - was hidden from them for decades.

This essay has been divided into five sections. The first section covers the relationship between the mother and the father, the pregnancy and the birth of the child as well as reactions in the community and of the grandparents. The second section discusses the silence about the foreign father of the child and the reasons for it. The third section looks at the lives of the children of foreign soldiers when they were children and teenagers and how they were treated. It should be borne in mind that these children lived in families that were different from those around them. The fourth section examines what the father meant to the children and how they looked for him. The fifth section takes up the influence of the background of the children of foreign soldiers on their later life. The terms mother and father in this text mean the biological parents of the children of foreign soldiers, unless it is clear from the context that something else is meant.

The pervasive silence threatened the child's sense of self-worth. The first topic that was concealed was the courtship between the mother and father. The consequences of the relationship, the pregnancy, were also not discussed. The social norms about sex outside of marriage often caused these reactions, as well as the possible fear of shame stemming from breaking these norms.

Relationships between Finnish women and German soldiers were often public and could range from one meeting to years of courtship. The relationship was generally important to the mothers and was meant to lead to marriage. Many of the parents were engaged and the mothers were planning to move to Germany. The immediate family and close relatives were generally more tolerant of the relationship with the German soldier and the resulting pregnancy than the neighbors and the community in general. It was common for the German father to know about the pregnancy. In the mothers' families, the Germans were liked for their politeness, general level of education, and their behavior, as well as the supplies and work they contributed. Views could change over time from being negative to positive. Awareness of the pregnancy allowed time to adjust to the situation. Reactions in the community may also have been varied: with some people approving and others disapproving of the situation. In some cases, the mother was rejected by her parents due to the

pregnancy or sent away by her employers. The military superiors of the father may have also transferred him to another location, ending the relationship. Most relationships ended when the Germans left Finland.

Depending on the circumstances, some mothers gave birth in their home community. In many cases, the mothers left their children to be cared for by their relatives. Some moved to other communities to give birth, where they remained with the child. Other children were adopted or placed in foster care.

The mothers of children of Soviet prisoners of war were older on average when they were in their relationships than those who were with German soldiers. The relationships generally occurred either on their own farm or on the farm where they worked. The mother met the prisoner of war when he was brought to the farm to work. The relationships developed out of the normal course of life and were, in at least some cases, based on love. They were concealed so that not even the immediate family always knew. Fear of punishment, as all relationships with prisoners were forbidden, was the reason for this secrecy. It was also shameful to be with a Russian, a representative of the enemy. The consequence in the mother's community could be mockery and condemnation. The actions of the prisoners of war could be understood because of the situation, but relationships with them were not accepted.

Because there was no awareness of these relationships, the pregnancy came as a surprise among those close to the mothers and provoked hatred towards them. In many cases, the pregnancy came to light and the child was born when the father had already been returned to the Soviet Union. Thus, it was a rare prisoner of war who knew he was a father.

The silence about the children's past entered a second phase after the war was over. Since the women had been in relationships with Germans, the losing side in the war, they had to bear the disappointment and shame stemming from the war. Mothers and their families attempted to protect the illegitimate children and themselves from shame by falling silent about the fathers. If mothers told their children about their German fathers and then forbade them to talk about it, the children would have had to live a lie. Even when silence was maintained about a child's past, the secret could have been public. Children could hear comments about their fathers from people around them. When children grew to recognize the silence surrounding their past, they also learned to keep quiet about their background and to regard it as shameful. Adoption could best protect a child from a burden of shame when the parents were responsible caregivers and no one in the area knew what had happened.

The mothers of children of Soviet prisoners of war were silent about the fathers because relationships with prisoners of war were generally condemned and judged to be shameful.

A mother's bitter memories about a relationship could also cause her to conceal information about the father. When she no longer trusted the German father of her child, she did not talk about it at all. In addition, she could begin to think of herself as having been duped. Carrying the burden of secrecy about a failed relationship and about her child's father could make a woman bitter and make her unable to handle the business of everyday life without big emotional outbursts. Both the child and the rest of the family could suffer from the results. When children understood the pain bringing up questions about a father could cause their mothers, they learned not to ask questions.

The authorities also had a role in concealing children's pasts. For example, church records sometimes did not contain an entry on the father, other times the father's name was unofficially recorded in pencil on the side, or some non-existent man was given as the father. A child could be given a mother's maiden name as a family name, although the widowed mother bore her husband's name when the child was born. In addition, a child's birth information was not entered in the records of the maternity ward.

Alienation. As a consequence of the silence about their past, the children of foreign soldiers had to live in families that were different. Generally, these children suffered from feelings of alienation, being different, and inferiority.

The families were different because the illegitimate children lived alone with their mothers, as stepchildren in the mothers' new families, or were raised by their grandparents or other relatives. Many of the children who were placed in foster care or were adopted also felt that their families or lives were somehow different from normal. The children noticed quite early on how different their families were when compared with others. The children could also discover what was going on when they heard about their foreign fathers from people around them. This affected their sense of self-worth and provoked envy of those living in normal families. Grandparents, be they biological, adopted, or acquired by other means, played a significant role in these children's lives as caregivers and as adults who accepted them.

Many children of foreign soldiers had to live in families that lacked a proper, mature adult figure. Children of foreign soldiers who felt themselves to be unwanted in their families had the more difficult childhood experiences. A child could remind a mother of a failed love, or a mother could run down a child's father and vilify him, which the child could internalize as a judgment on his or her self-worth. When children became part of unhappy foster or adopted families due to a mother's new marriage, their lives became difficult. Situations could also get tough when mothers who had left their children in the care of others came back to reclaim them for a new family when they "got their lives in order." As the older child in the family, the illegitimate child often served as family domestic help and baby sitter for their step siblings. The treatment in their mother's and stepfather's family could be demeaning and violent.

Having a sense of security when growing up in a foster or adopted family could be put to the test when children were reminded in a negative way of how they were different from other family members. Alternatively, they could grow up with a fear of abandonment. A child's past did not necessarily cause bad treatment, although children in some foster homes or adoptions could also be hurt by talk about their parents' past.

Feelings of alienation were common in friendships and relations with school mates. In small villages where people knew about the past of the children of German soldiers, their school mates would tease them, refuse to play with them, or taunt them. The past of children of Soviet prisoners of war was more seldom known in the community than the past of children of German soldiers, but some of them were called names because of it. A foreign name could also provoke teasing. German names or names that sounded German were given to 29 children of German soldiers. Most of them were boys who got their father's name. A few girls were named after their father's mother or sister. Some names were changed sooner or later into Finnish ones. Although some were teased when they were young because of their name, many liked their names. They have often thought that having a different name was a positive thing. The children of Soviet prisoners of war were not given Russian names.

Harassment. Many illegitimate children were treated improperly by their teachers. Teachers could signal to children that something was wrong with them by the way they acted such as pressing a child for his or her father's name. The child could feel guilty for being born illegitimate. The discriminating treatment of the teacher was mainly focused on the children of German soldiers.

Looking for a father. Children of German soldiers first heard about their fathers around 5 to 12 years of age, mostly from their mothers or a relative. In many cases, children found out about their fathers from their friends or someone else outside of their family circle, such as when they were called "German brats." When children asked about their father from their mothers after hearing something, the mothers generally got angry and even punished them with a beating. Finding out the truth about their father could be a difficult moment for these children. The children realized that they had been deceived earlier when they had been led to believe that their stepfather was their father. Many children of Soviet prisoners of war only discovered the truth about their father when they were adults. For many of them, this only happened in the 2000s. Mothers spoke about the fathers only shortly before they died or after they became seriously ill. When the mothers were no longer there, many of them heard about their past from their relatives.

Information about a father was a significant issue for a child's identity and self-esteem. When there was no father around and when he could also not even be discussed, children could imagine a father. An idealized image of a father was a way for a child to feel safe and supported in daily life. When things were going bad for children, they could dream of their father as a savior. In their youth, some of the

respondents sought to spend some time in their fathers' homeland in the 1960s, be it Germany or Austria, due to tough experiences in Finland. During this sojourn, they presumably tried to construct a more positive identity for themselves.

At the latest, nearly all children of foreign soldiers tried to find out information about their father when they were adults through Finnish and foreign archives and other sources. Lack of information about the father's name or other personal data limited what could be found out. For the children of German soldiers, getting to know their fathers and meeting them was a way to discover themselves. For children of Soviet prisoners of war, there was a need to confirm the identity of their fathers and to find out his name. Just finding out this information was felt to may their lives easier.

For the children of German soldiers, it was a significant moment when their fathers acknowledged them in one way or another. This recognition could take the form of a written declaration of paternity, support payments, sending packages of clothing from Germany to Finland, asking how their child was doing, and expressions of a desire to meet and stay close. However, there were few fathers who paid attention to their children in this way. The adult child felt that their fathers' refusal to recognize or meet them was an extremely unpleasant matter.

The life story of the children. Being the child of a foreign soldier and the silence surrounding this background had a negative effect right when life was starting out. Due to the demanding circumstances in their childhood, they have less ability to cope later in life than others of the same age. As a consequence, the children had feelings of inferiority, alienation, marginalization, lack of confidence, a sense of incompleteness, a need to prove to themselves worthy, and fear. There could also suffer from mental health problems and a lack of education.

In spite of their difficult backgrounds, the children of German soldiers in particular have found the positive in their origins and many have thus been proud of their roots. The hard school of childhood taught them life skills, such as the ability to walk away from harmful influences. Foreign roots made them see life from a broader perspective. Their sense of being different has had a positive influence on the identity of the children of German soldiers, as their origin and different outward appearance brought positive attention and interest from those around them. Features regarded as German characteristics brought success in their lives. The children of Soviet prisoners of war discovered deep connections to Russian culture in their experiences.

Most children of foreign soldiers experienced discrimination at different times in their lives. In the end, some thrived and others struggled to get on with life.

Paula Uhlenius MSocSc is a research assistant at the National Archives of Finland.

Lemmestä, pelosta ja pakostakin

Suomalaisnaisten motiivit saksalaisjoukkojen mukaan lähtemiselle syksyllä 1944

Ville Kontinen

”...Ennätysluontoisimpia tapauksia lienee kuitenkin eräs Saksasta elokuussa palannut helsinkiläisneitonon, joka oltuaan kesällä 1944 suomalaisen kanssa kihloissa rakastui saksalaiseen ja meni tämän perässä syksyllä 1944 Saksaan. Rakastui siellä ranskalaiseen työläiseen ja, kun tämä antautumisen jälkeen lähti kotimaahansa, otti seuralaisekseen puolalaisen. Oli tullessaan raskaana arvelunsa mukaan joko ranskalaiselle tai puolalaiselle, mutta kantoi jo englantilaisten merkkejä, kertoen seurustelleensa viimeksi heidän kanssaan.”¹

Näin kirjoitti Suomen valtiollinen poliisi (Valpo) elokuussa 1945 kuvaillessaan erään saksalaisten joukkojen mukana syksyllä 1944 laittomasti maasta poistuneen suomalaisnaisten löyhää moraalialia. Valpokin tosin kuvaa kyseistä tapausta ennätysluontoiseksi, mutta silti se havainnollistaa hyvin Valpon ja suomalaisten suhtautumista saksalaisten mukaan lähteneisiin naisiin ja sitä kuvaa, mikä jälkipolville on muodostunut näistä naisista. *Anu Heiskanen* kirjoittaa: ”He ovat kuuden vuosikymmenen ajan pysyneet suomalaisuuden huonoina naisina, kevytkenkäisinä hempukoina, jotka hylkäsivät sodan runteleman isänmaan ja rintamalta palaavan jermun lähtemällä vieraan sotilaan matkaan. Riippumatta siitä, oliko lähtijä sulhastaan seurannut rakastunut nainen, ajattelematon koulutyttö, potilaitaan hoitanut lääkintälotta tai satamatyttö...”²

Tässä tutkimuksessa selvitetään, onko Heiskanen mainitsema ja suomalaisten mieliin iskostunut kuva saksalaisten mukaan lähteneistä naisista moraaliltaan löyhinä hupakkoina ja seikkailunkipeinä tyttösinä edes suuntaa antava ja mitä kaikkia muita syitä lähdön taustalla on ollut. Rekonstruoin kokonaiskuvaa saksalaisten mukaan lähteneiden naisten ryhmästä ja sen vaiheista Suomesta lähdöstä kotimaahan paluuseen.

Jatkosodan loppupuolella Suomen katkaistessa suhteet Saksaan oli Pohjois-Suomessa yli 200 000 Saksan 20. vuoristoarmeijan sotilasta ja sitä avustavaa henkilökuntaa sekä muiden saksalaisten organisaatioiden henkilöstöä. Näiden lisäksi Etelä-Suomessa ja erityisesti rannikkokaupungeissa sekä liikenteen solmukohdissa oli Saksan merivoimien sotilaita ja läpikulkumatkalla olevaa miehistöä. Suomen ja Saksan tiiviin sotilaallinen yhteistyön lisäksi suhteet olivat

¹ Valpo Amp (asiamappi) 168.

² Heiskanen 2004, s. 179-180.

läheiset myös kulttuurivaihdon ja kaupankäynnin saralla. Tiiviit suhteet ja saksalaisen armeijan ja sitä seuraavan henkilöstön fyysinen läsnäolo aiheuttivat sen, että myös tavallisella suomalaisella siviiliväestöllä oli ollut paljon kanssakäymistä Saksan ja saksalaisten kanssa. Tuhansia suomalaisia naisia työskenteli Saksan armeijan ja saksalaisten organisaatioiden huolto- ja tukitehtävissä, kuten keittäjinä, siivoojina, ompelijoina, sairaanhoitajina ja konttoristeina. Pohjoisen asutuskeskuksissa ei voinut välttyä törmäämästä saksalaisiin, vaikkei ollutkaan heidän palveluksessaan.

Syyskuun toinen päivä 1944 Suomi sitten katkaisi, Neuvostoliiton kanssa sovittujen välirauhan ennakkoehtojen mukaisesti, suhteensa entiseen aseveljeensä Saksaan ja antoi samojen ennakkoehtojen mukaisesti määräyksen saksalaisille joukoille poistua maasta 15.9.1944 mennessä. Syyskuun neljäntenä päivänä astui voimaan aselepo Suomen ja Neuvostoliiton välillä. Välikirkon tapahtuessa ei irtautuminen ollut vaikeaa vain sotilaallisessa ja diplomaattisessa mielessä, vaan se oli hyvin kivulias myös tavallisille suomalaisille siviileille.

Alun perin valtakunnanjohtaja *Adolf Hitler* ja 20. vuoristoarmeijan komentaja *Eduard Dietl* sekä myöhemmin komentajaksi tullut *Lothar Rendulic* olivat suunnitelleet värväävänsä suomalaisia vapaaehtoisjoukkoja, joita odotettiin loikkaavan huomattavia määriä saksalaisten puolelle. Julkista propagandaa välttämällä oli koetettava 'suusta suuhun' menetelmällä saada saksalaismielisiä suomalaisia loikkaamaan pohjoiseen 20. vuoristoarmeijan yhteyteen. Vaikean huolotilanteen vuoksi kysymykseen tulisivat vain taistelukelpoiset sotilaat ja saksalaismieliset poliitikot. Naisia ja lapsia ei otettaisi vastaan.³ Syyskuun aikana Rendulic kadotti uskonsa suomalaisten suurimittaiseen värväämiseen⁴ ja saksalaisten oli enimmäkseen tyytyminen mukaan tuleviin suomalaisiin naisiin, joita ei alun perin pitänyt lainkaan kelpuuttaa mukaan.

Aikaisempi tutkimus, lähteet ja tutkimuskysymykset

Saksalaisten joukkojen mukaan syksyllä 1944 lähteneistä suomalaisnaisista ei ole olemassa kattavaa yleisesitystä, mutta sen sijaan aihetta on sivuttu monissa teoksissa ja siitä on kirjoitettu lyhyehköjä artikkeleita. Anu Heiskanen on kirjoittanut artikkelit ”Kansakunnan huonot naiset – myyttinen kuva ja todellisuus Kolmannen valtakunnan alueelle 1944 lähteneistä suomalaisista naisista”, joka on julkaistu vuonna 2004 *Vieraat sotilaat –teoksessa* sekä ”Sitä taas eletään tätä päivää – Nuoren naisen elämä ja valinnat kolmannen valtakunnan vaikutuspiirissä ja miehityksessä Saksassa”, joka on julkaistu vuonna 2006 *Ihminen sodassa -teoksessa*. Hän myös valmistele parhaillaan väitöskirjaa aiheen tiimoilta. Aihetta sivuavat löyhästi muun muassa *Marianne Junila* Kotirintaman aseveljeyttä -teoksessaan,

³ Polvinen 1980, s. 128.

⁴ Ahto 1980, s. 119.

Kari Virolainen Elinikäinen taakka -teoksessaan ja *Maria Lähteenmäki* teoksessaan Jänkäjäkääreitä ja parakkipiikoja.⁵

Tutkimuskirjallisuuden lisäksi ainakin yksi saksalaisten mukaan lähtenyt nainen on kirjoittanut muistelmateoksen kokemuksistaan. *Onerva Laineen* Nainen leirissä -teos on mielenkiintoisen lisä tutkimukseen, vaikka sen tarjoamaan tietosisältöön on suhtauduttava varauksellisesti. Teos on painettu 1974 eli 30 vuotta varsinaisten tapahtumien jälkeen, jolloin esiin nousee muistitiedon luotettavuuden ongelma. Myös hänestä tehty Valpon pääosaston kuulustelupöytäkirja on ristiriidassa muistelmien kanssa muun muassa lähdön motiivien suhteen. Näistä seikoista huolimatta Laineen teos on vaikuttava kuvaus siitä, mitä naisten osakseen sama kohtelu pahimmillaan oli.⁶ Aiheesta on kirjoitettu myös fiktiivisiä romaaneja, tunnetuimpana *Annikki Kariniemen* Veren kuva.

Dokumentaristi *Virpi Suutari* on tehnyt aiheesta dokumenttielokuvan *Auf Wiedersehen Finnland*, jossa aihetta lähestytään yksittäisten naisten näkökulmasta. Myös elokuvantekijä Mari Soppela on tekemässä dokumenttia aiheesta.

Saksalaisten mukaan lähteneistä naisista on vähän tutkimusta, vaikka aiheesta on olemassa kattava lähdeaineisto kotimaassa. Tässä tutkimuksessa käytän vain suomalaisissa arkistoissa olevia alkuperäislähteitä, koska niitä ei ole aiemmin käytetty laajasti. Tutkimuksen päälähteenä ovat Valpon pääosaston kuulustelupöytäkirjat vuosilta 1945–1948. Vuosina 1945–1948 Valpo kuulusteli 658 saksalaisten mukaan lähtenyttä ja Suomeen palannutta naista. Nämä kuulustelupöytäkirjat valottavat naisten motiiveja lähdölle ja heidän vaiheitaan saksalaisten alueilla. Ne tarjoavat erinomaista materiaalia tilastolliselle analyysille. Suurin osa eli 423 naista on kuulusteltu vuoden 1945 aikana, joten tapahtumat olivat vielä suhteellisen tuoreessa muistissa, eivätkä pöytäkirjat ole liikaa kärsineet ihmisen muistin rajallisuudesta. Kuulustelupöytäkirjoja tarkastellessa pitää kuitenkin pitää mielessä, että naiset eivät välttämättä ole halunneet tai uskaltaneet kertoa koko totuutta motiiveistaan tai vaiheistaan Saksassa. Monet kuulustelluista kertovat asiat kuitenkin suoraan. Eräässäkin kuulustelupöytäkirjassa kerrotaan Saksassa puhutun naisten keskuudessa, että ei saisi kertoa palveluksesta Saksan asevoimissa Wehrmachtissa, vaan olisi viisaampaa valehdella kuulusteluissa.⁷ Osassa pöytäkirjoissa on mielikuvituksellisia tarinoita ja myös selviä valheita, mutta kokonaisuutena 658 kuulustellun kertomuksien todistusvoima on vakuuttava. Myös Valpo itse luotti tarinoiden paikkansapitävyyteen; elokuussa 1946 tehdyssä kuulustelujen yhteenvedossa todetaan, että Suomeen palaavat kertovat itse asiansa, ettei joku jäljessä tulija voisi paljastaa muuta.⁸

Valpon arkistosta olen lisäksi käyttänyt lähteenäni myös joitakin asiaan liittyviä asiamappeja ja Palaavien suomalaisten leirin arkistoa. Kansallisarkiston Sörnäisten

⁵ Junila 2000, Virolainen 1999 ja Lähteenmäki 1999.

⁶ Laine 1974.

⁷ Valpo Ptk (pääosaston kuulustelupöytäkirja) 683/46.

⁸ PSL (Palaavien suomalaisten leiri) kansio 22.

toimipisteessä (entinen Sota-arkisto) on Suomen Punaisen Ristin ylläpitämä kortisto Norjasta palautetuista suomalaisnaisista.⁹ Myös ulkoministeriön arkistossa on kortistoja Saksan alueilla olleista suomalaissiviileistä. Molempien kortistojen tietosisältö on huomattavasti suppeampi kuin Valpon kuulustelupöytäkirjojen tarjoama tieto, joten olen keskittänyt määrällisesti ja laadullisesti antoisampaan Valpon aineistoon.

Tässä tutkimuksessa selvitän pääpiirteittäin saksalaisten mukaan lähteneiden naisten vaiheet Suomessa, Norjassa ja Saksassa aina välien rikkoutumisesta Suomeen palaamiseen asti. Suomalaisnaisten vaiheiden selvittäminen antaa taustaa tilastolliselle käsittelylle. Ajallisesti tutkimus rajoittuu vuodesta 1944 vuoteen 1948, jolloin Suomeen palasi vielä merkittävä määrä naisia. Suomeen on palannut yksittäisiä naisia vielä vuoden 1948 jälkeenkin, mutta olen rajannut heidät pois tutkimuksesta. Rajaaminen johtuu siitä, että Kansallisarkistossa säilytettävä Valpon arkistomateriaali loppuu vuoteen 1948. Mahdollinen uudempi kuulusteluaineisto on Supon arkistossa, josta tietoja saadakseen täytyisi tietää naisten nimet. Naisia, heidän kokemuksiaan ja vaiheitaan käsitellään tässä tutkimuksessa kollektiivisesti ryhmänä tai useina ryhminä. Valpon kuulustelupöytäkirjojen avulla olen pystynyt rekonstruoimaan suurimpien yhtenäisten ryhmien vaiheet Saksassa ja Norjassa.

Tilastollista analyysiä käyttäen selvitän, mitä motiiveja tai syitä naisilla oli saksalaisten matkaan lähtemiselle. Erityisesti esille nousee kysymys, oliko lähteminen vapaaehtoista vai ei. Lisäksi selvitän naisten ikä- ja lähtöpaikkajakaumaa. Pyrin myös esittämään summittaisen arvion saksalaisten mukaan lähteneiden naisten kokonaismäärästä. Mielenkiintoisia ovat myös kysymykset, miten naisia kohdeltiin Norjassa ja Saksassa ja kuinka naiset suhtautuivat saksalaisiin palatessaan Suomeen, ja oliko suhtautuminen muuttunut vuodesta 1944.

Seikkailun alku

Jatkossa Valpon pääosaston kuulustelupöytäkirjoihin 1945–1948 viitattaessa tarkoitetaan Suomeen palanneiden naisten kuulustelupöytäkirjoja, joita on useita satoja. Samassa kuulustelupöytäkirjassa saattaa olla useiden naisten kuulustelutiedot. Tästä syystä naisten vaiheita yleisellä tasolla selostettaessa viitataan vain pöytäkirjoihin yleensä.

Suomalaisia naisia alkoi lähteä saksalaisten matkaan jo heti 2.9.1944 Suomen ja Neuvostoliiton välisen aselevon solmimisen jälkeen. Lähteminen ajoittuu useiden viikkojen ajalle, vielä monta viikkoa saksalaisten Suursaaren valtausyrityksen 15.9.1944 jälkeenkin. Viimeiset naiset lähtivät vasta lokakuussa, kun suomalaiset ja saksalaiset joukot olivat keskenään täydessä sodassa. Lähtöajankohta ei ollut enimmäkseen naisista riippuvainen, vaan he joutuivat kulkemaan sen saksalaisen

⁹ Kortisto sisältää tietoja myös saksalaisten internoimista merimiehistä.

laivan tai joukko-osaston aikataulun mukaan, jonka mukaan he olivat lyöttäytyneet tai joutuneet. Helsingistä, Oulusta ja muista rannikon kaupungeista lähteneet laivat, joissa oli mukana luvattomasti maasta poistuvia suomalaisnaisia, matkasivat poikkeuksetta nykyisen Puolan alueella sijaitseviin Danzigiin, Schwinemundeen tai Gotenhafeniin. Gotenhafeniin matkaavat laivat poikkesivat Tallinnassa ja muissa Baltian ja Itämeren satamissa, kuten Memelissä ja Libaussa ennen perille tuloa. Baltian satamiin ajautuneet naiset saattoivat joutua vaihtamaan laivaa. Naisia laivoissa oli muutamasta useisiin kymmeneen per laiva.¹⁰ Kahdessa kuulustelupöytäkirjassa väitetään kahdessa eri laivassa olleen molemmissa jopa 150 suomalaista naista. Toinen lähti Oulun Toppilan satamasta ja toinen Helsingistä.¹¹ Nämä lukemat tuskin pitävät paikkaansa. Kyseessä on joko liioittelu, väärin muistaminen tai Valpon kuulustelijan lyöntivirhe, sillä muut kuulustellut väittivät samoissa laivoissa poistuneen 30–50 naista.¹²

Maateitse tai lentäen Norjaan menneet naiset menivät hyvin monenlaisia reittejä. Esimerkiksi Kemistä ja Rovaniemeltä lentäen lähteneet päätyivät suoraan Pohjois-Norjaan. Sen sijaan maateitä kulkevien naisten reitti oli riippuvainen siitä saksalaisesta joukko-osastosta, jonka matkassa he liikkuvat. Kaikki eivät päässeet saman tien Norjaan, vaan moni joutui jäämään pitkäksi aikaa Suomen puolelle Kaamaseen saksalaisten joukkojen huoltotehtäviin. Viimeiset naiset poistuivat Suomesta lokakuun loppupuolella 1944.¹³

Suomalaisnaiset Norjassa ja Saksassa

Suurin osa Norjaan menneistä päätyi ensin Pohjois-Norjaan Banak –nimiselle paikkakunnalle, jossa oli saksalaisten lentokenttä ja tukikohta. Banak toimi Pohjois-Suomesta tulevien naisten kokoamiskeskuksena. Naisia oli Banakissa 9.10.1944 tienoilla jo 200 ja päivittäin saapui lisää, kunnes heitä lokakuun lopulla oli lähes kolmesataa,¹⁴ jolloin heitä lähdettiin kuljettamaan eteenpäin muualle Norjaan ja Saksaan. Lokakuun 25. päivä 1944 edellä mainittua Banakin n. 280 hengen naisjoukkoa lähdettiin kuljettamaan Saksan ilmavoimien kuljetuksella Osloon.¹⁵ Banakista matka suuntautui ensin Kvalsundiin, josta matkaa jatkettiin laivalla Mosjöeniin ja edelleen junalla Osloon, jonne saavuttiin 3.11.1944. Oslossa naiset asuivat kuusi viikkoa toimettomina Frontleitestellen (täydennyskeskus) tiloissa.

Joulukuun 10.–11. päivä 1944 matka jatkui laivoilla Tanskaan Fredrikshaveniin, josta edelleen junalla Flensburgiin, minne saavuttiin 13.12.1944. Kaikki Banakista

¹⁰ Valpo Ptk:t (pääosaston kuulustelupöytäkirjat) 1945-1948.

¹¹ Valpo Ptk 555/45 ja 823/45.

¹² Valpo Ptk 124/46, 121/47, 675/47 ja 89/45.

¹³ Valpo Ptk:t, 1945-1948.

¹⁴ Valpo Ptk 307/46.

¹⁵ Valpo esim. Ptk 477/45, 669/46 ja 700/46.

kuljetuksen mukana lähteneet naiset eivät joutuneet Saksaan asti, vaan noin 50 sai eri syistä jäädä Norjaan. Saksalaiset olivat näet tiedustelleet naisilta Oslossa, haluavatko he, matkustaa Saksaan vai jäädä Norjaan.¹⁶ Tällä ilmavoimien kuljetuksella Oslost Saksaan lähti eräiden naisten tietojen mukaan 235 naista. Samojen kuulustelupöytäkirjojen mukaan naiset jaettiin Flensburgissa pienempiin ryhmiin lähetettäväksi eri tahoille Luftgaukomento 11:n (Saksan ilmavoimien tukipalvelut) alueelle, joka käsitti Schleswig-Holsteinin, Hannoverin ja Oldenburgin maakunnat siten, että eteläisin paikkakunta oli Göttingenin kaupunki.¹⁷ Suurin osa näistä naisista, noin 70 henkeä, lähetettiin Hampuriin, jossa tämäkin joukko jakaantui pienempiin ryhmiin ja määrättiin töihin eri lentokentille ja kasarmeille.¹⁸ Näitä tyttöjä lähetettiin sinne missä tarvittiin työvoimaa, lentokentille tai ilmavoimien kasarmeille.¹⁹ Saksaan suoraan laivoilla saapuneita naisia ei saksalaisten toimesta organisoitu samalla tavalla kuin Norjasta saapuneita vaan he hajautuivat omille teilleen, joko uusien appivanhempien luo tai sitten heidät lähetettiin pakkotöihin, jos heillä ei ollut osoittaa kontaktitahoa tai henkilöä Saksassa. Nämä naiset liikkuvat yksittäin tai olivat korkeintaan muutaman hengen ryhmissä töissä.²⁰

Suurin Norjaan joutuneiden ja Norjaan jääneiden naisten sijoituspaikka oli Sætermoenin varuskorjaamo, jossa oli suurimmillaan yli 100 suomalaisnaista ompelemassa ja korjaamassa saksalaisten sotilaiden varusteita. Vielä elokuussa 1945, kun suomalaisia alettiin palauttaa takaisin Suomeen, oli Sætermoenin varuskorjaamolla vielä yli 50 naista töissä. Osa oli aiemmin siirretty Lillehammeriin.²¹ Muutoin suomalaiset naiset työskentelivät Norjassa pienehköissä ryhmissä tai yksikseen tasaisesti ympäri Norjaa, aina siellä missä oli saksalaisia yksiköitäkin, usein samassa yksikössä, jonka mukana naiset olivat poistuneet Suomesta. Naiset tekivät saksalaisten palveluksessa Norjassa suurelta osin samoja töitä, mitä he olivat tehneet Suomessakin. Heitä oli siivoojina, keittäjinä, ompelijoina, varuskorjaajina, konttoristeina ja sairaaloiden henkilökuntana.

Saksan antauduttua 7.5.1945 ei suomalaisnaisten työ Norjassa loppunut heti. Ensimmäiset liittoutuneiden sotilaskomennuskunnat saapuivat Norjaan vasta kesäkuun alussa 1945, joten liittoutuneiden joukkoja odoteltaessa muun muassa saksalaisten sotilassairaalat jatkoivat toimintaansa pitkälle antautumisen jälkeenkin, jolloin niissä työskennelleet suomalaiset luonnollisesti jatkoivat töitään.²² Saksalaiset joukot suorittivat siis Norjassa sodan jälkeen niitä huoltotoimia, joista liittoutuneiden joukot huolehtivat Keski- ja Etelä-Euroopassa.

¹⁶ Valpo esim. Ptk 535/45 ja 558/45.

¹⁷ Valpo Ptk 449/46 ja 345/47.

¹⁸ Valpo Ptk 792/45 ja 793/45.

¹⁹ Valpo Ptk:t 1945-1948.

²⁰ Valpo Ptk:t 1945-1948.

²¹ Valpo esim. Ptk 342/45.

²² Valpo esim, Ptk 347/45.

Kotiin palaamisen vaikeus

Kun suomalaisten naisten kotimaahan palauttaminen tuli ajankohtaiseksi, määrättiin elokuussa 1945 Pohjois-Norjan alueilla olevat naiset koottavaksi Sætermoeniin.²³ Sætermoeniin kootut naiset vietiin Narvikiin, mitä kautta ainakin 122 saksalaisten mukaan lähtenyttä naista palasi kotimaahansa.²⁴ Paluumatka alkoi junalla 8.8.1945 Narvikista, mistä matka jatkui Ruotsin kautta Tornioon, jonne saavuttiin 9.8.1945. Tornionista matka jatkui vielä Hankoon Palaavien suomalaisten leirille karanteeniin ja kuulusteltavaksi.

Alun perin palaavien suomalaisten leiri oli perustettu Hankoon lokakuussa vuonna 1944 Neuvostoliitosta palaavien suomalaisten sotavankien ja siviilien vastaanottamista varten.²⁵ Toukokuussa 1945 sisäasiainministeriön määräyksellä myös Saksasta, Norjasta ja Tanskasta palautettavat suomalaiset sijoitettiin leirille.²⁶ Saksalaisten mukaan lähteneiden naisten lisäksi Saksan hallitsemilta alueilta palasi muun muassa huomattava määrä saksalaisten internoimia suomalaisia merimiehiä, SS-miehiä ja sotavankeja. Jokainen Palaavien suomalaisten leirin kautta kulkenut joutui Valpon kuulusteluun. Kuulusteluissa Valpo pyrki selvittämään naisten vaiheita ja yhteistoimintaa saksalaisten kanssa.

Ennen Suomeen palauttamista englantilaiset sotilasviranomaiset tekivät suomalaisille naisille kyselyn siitä, mihin määränpäähän nämä halusivat matkustaa. Sætermoenin varuskorjaamolla suomalaisten tyttöjen esimiehenä toiminut nainen kertoi kuulustelupöytäkirjassaan, että englantilaisten kysyessä määränpäättä kaikki naiset yhtä lukuun ottamatta ilmoittivat haluavansa Saksaan tai Itävaltaan. Englantilaiset valvontakomission jäsenet ilmoittivat kuitenkin, että Saksaan pääsevät vain Saksan kansalaiset ja muut palautetaan takaisin Suomeen. Kirjallisen kyselyn jäljennekappaleet toimitettiin Suomen viranomaisille. Kyselyn jälkeen kaksi tyttöä ehti tulla vihityksi avioliittoon saksalaisen sotilaan kanssa saadakseen Saksan kansalaisuuden ja välttääkseen Suomeen paluun.²⁷ Valpon kuulustelijat käyttivätkin edellä mainitun kyselyn kopiokappaleita hyödykseen kuulusteluissa Palaavien suomalaisten leirillä. He kysyivät kuulustelluilta, miksi nämä olivat kirjoittaneet haluavansa matkustaa esimerkiksi Itävaltaan, eikä takaisin Suomeen.²⁸

Narvikin kyselyssä ilmennyttä Saksaan ja Itävaltaan matkaamishalua selittää naisten saksalaissympatioiden lisäksi saksalainen propaganda ja uutispimento, joka vallitsi suomalaisten keskuudessa. Eräänkin naisen kertoman mukaan saksalaiset väittivät, että naiset viedään Suomesta kuulustelematta pitkäksi aikaa pakkotöihin ja että Suomessa on mahdoton tulla toimeen, koska siirtolaiset asuvat

²³ Valpo esim. Ptk 347/45 ja 385/45.

²⁴ Valpo Ptk:t 1945-1948.

²⁵ PSL kansio 3.

²⁶ PSL kansio 3.

²⁷ Valpo Ptk 382/45.

²⁸ Valpo Ptk:t 1945-1948.

makasiineissa ja maassa vallitsee nälänhätä ja kulkutaudit raivoavat.²⁹ Vastaavia kertomuksia Suomen kurjista oloista ja vastaavasti Saksan hyvistä oloista syötettiin naisille jatkuvasti.³⁰ Kun ottaa huomioon edellä mainitut seikat: uutispimennon, saksalaisten valheet ja rangaistusten pelon ei ole ihme, että vain yksi Sætermoenin naisista halusi palata Suomeen. On kuitenkin muistettava, että osa naisista olisi varmasti halunnut sulhasineen mennä Saksaan, vaikka heillä olisi ollut todelliset tiedot Suomen tilanteesta.

Etelä-Norjassa työskennelleet suomalaisnaiset kerättiin Örjen internoimisleirille elokuussa 1945. Näiden naisten paluu ei toteutunut kuitenkaan elokuussa niin kuin Narvikin kautta palanneiden, vaan se viivästy i aina lokakuuhun asti. Etelä-Norjassa olleet naiset olivat joko työskennelleet aina elokuuhun asti tai sitten he olivat olleet yhdellä tai useammalla kokoamis-, vanki- tai internoimisleirillä, kuten Hofsvangenin tai Stuvlandin leireillä ennen Örjeen siirtämistä.³¹ Elokussa kaikki naiset kuitenkin koottiin Örjen internoimisleirille. Örjen leirillä oli sen loppuaikoina noin 200 naista odottamassa kotiin palautusta. Suomalaisnaisten leirin lähellä oli myös muita leirejä, joilla oli muun muassa puolalaisia miehiä, jotka olivat olleet sodan aikana Saksan armeijan tai Todt-organisaation töissä Norjassa. Naisten ja naapurileirien miesten välillä järjestettiin tanssiaisia ja lyhyen tuttavuuden jälkeen useita naisia avioitui puolalaisten kanssa välttääkseen Suomeen palautuksen.³²

Myös Örjen leirillä englantilaiset viranomaiset tiedustelivat naisilta, minne nämä haluavat matkustaa. Tälläkin kertaa yli 50 prosenttia naisista oli halunnut matkustaa jonnekin muualle kuin Suomeen, etupäässä Saksaan.³³ Suomeen paluuta välttävien osuus ei enää Örjen leirillä ollut yhtä suuri kuin mitä se oli ollut kahta kuukautta aiemmin Sætermoenin suomalaisten keskuudessa. Tähän lienee syynä se, että Suomesta alkoi pikkuhiljaa tulla oikeita tietoja maan todellisista oloista ja siitä mitä palaaville naisille tulisi tapahtumaan. Eräskin kuulusteltava kertoi, että Norjassa liikkui huhuja, että Suomi oli venäläisten miehittämä ja että saksalaisten mukana olleet lähetetään Siperiaan. Kuulusteltava ei tästä syystä halunnut ensin palata kotimaahansa, mutta oli sittemmin muuttanut mielensä ja merkinnyt kyselyyn haluavansa palata Suomeen. Mieli muuttui koska hän oli saanut Suomesta kirjeen vanhemmiltaan, jossa selitettiin asioiden oikea laita Suomessa.³⁴

Örjen leirillä suomalaisten yhteyshenkilönä toimi natsisympatioita omannut kirjailija *Yrjö von Grönhagen*, joka oli Saksan antautumisen jälkeen ajautunut Saksasta internoiduksi Norjaan. Naiset eivät pitäneet johtoaseman ominaista Grönhagenista, koska tämä aina viime hetkeen asti lietsoi turhia toiveita siitä, että

²⁹ Valpo Ptk 509/45.

³⁰ Valpo Ptk:t 1945-1948.

³¹ Valpo esim. Ptk 433/45, 437/45 ja 445/45.

³² Valpo esim. Ptk 434/45 ja 451/45.

³³ Valpo esim. Ptk 445/45.

³⁴ Valpo Ptk 583/45.

naiset saavat matkustaa minne ikinä haluavat mennäkin, esimerkiksi Etelä-Amerikkaan. Lisäksi naiset syyttivät Grönhagenia värentämisestä ja naisten nimittelystä.³⁵ Osa naisista kritisoi voimakkaasti kanssasisartensa käyttäytymistä Örjen leirillä kuvaten sitä muun muassa 'uskomattoman sopimattomaksi'.³⁶ Tällä viitattiin muun muassa edellä mainittuun pika-avioitumiseen puolalaisten kanssa, jolla epätoivoiset naiset yrittivät välttää Suomeen palautuksen. Kuulustelupöytäkirjoista jää kuva, että osa naisista on elänyt Örjen leirillä kuin viimeistä päivää. Myös Valpo kuvailee Norjasta saapuneiden naisten olleen suurelta osin moraaliltaan huonoa ainesta, joka kulkuteille jouduttuaan oli kokonaan sortunut.³⁷ Paluu Örjen leiriltä alkoi 9.10.1945 junalla Oslon kautta Tukholmaan, mistä jatkettiin laivalla Turkuun. Turkuun saavuttiin 11.10.1945, mistä matka jatkui välittömästi Hankoon ja Palaavien suomalaisten leirille kuulusteluihin ja karanteeniin.³⁸

Saksaan menneet naiset palasivat kotimaahansa yksittäin tai pieninä ryhminä vuosien 1945–1948 aikana. Neuvostoliiton miehitysvyöhykkeen puolelle jääneet palautettiin Itä-Euroopan ja Neuvostoliiton kautta Vainikkalaan. Länsiliittoutuneiden miehitysvyöhykkeille jääneet laivattiin joko suoraan Suomeen tai Tanskan ja Ruotsin kautta kotimaahansa. Saksasta palautettavat naiset saattoivat joutua viettämään hyvinkin pitkiä aikoja erilaisilla ulkomaalaisten kotiuttamis- ja kokoamisleireillä.³⁹ Myöskään Saksaan päätyneet naiset eivät Saksan antautumisen jälkeen olleet tietoisia Suomen todellisesta tilanteesta. Pelättiin, että saksalaisten mukaan lähteneitä tyttöjä rangaistaan Suomessa⁴⁰ ja vielä vuoden 1946 alussa Hampurin leirillä liikkui huhu, että Suomi oli Neuvostoliiton miehittäjä.⁴¹ Myös pelko vankeuteen joutumisesta saattoi viivästyttää Suomeen paluuta.⁴² Olot leireillä saattoivat olla hyvinkin huonot ja palautus Suomeen oli hidas, joten monet naiset karkasivat salaa laivoissa Suomeen.⁴³ Muita syitä Saksan ja leirien kurjien olojen lisäksi kotiinpaluuseen olivat koti-ikävä, kun oli saatu tietää miten asiat Suomessa oikeasti olivat. Erityisesti kirjeysteys sukulaisten kanssa oli vaikuttamassa monen paluuseen.⁴⁴ Myös kaikki Saksasta palaavat passitettiin heti Suomeen saavuttuaan Hankoon Palaavien suomalaisten leirille. Suomeen palaaminen ei varmasti ollut helppoa, sillä kotimaassa odottivat monet vaikeudet ja ihmisten ennakkoluulot. Onerva Laine kirjoittaa Suomeen paluustaan kuullessa satamassa puoliääneen jonkun sanoneen: Saksalaisten naisia tuodaan takaisin.⁴⁵ Oli siis tottuminen siihen,

³⁵ Valpo Ptk 459/45, 479/45 ja 590/45.

³⁶ Valpo esim. Ptk. 483/45.

³⁷ Valpo Amp 168.

³⁸ Valpo Ptk:t. 1945-1948.

³⁹ Valpo Ptk:t 1945-1948.

⁴⁰ Valpo Ptk 393/46.

⁴¹ Valpo Ptk 307/46.

⁴² Valpo Ptk 586/47.

⁴³ Valpo esim. Ptk 337/46, 403/46, 456/46.

⁴⁴ Valpo esim. Ptk 182/47, 465/47 ja 467/47.

⁴⁵ Laine 1974, s. 256.

että kotiin palannut sai saksalaisten naisen leiman.

Kaksijakoista kohtelua

Suoraan laivoilla Saksaan kuljetettujen naisten kohtalo oli kahtalainen. Niillä, joilla oli saksalainen sulhanen, oli paremmat mahdollisuudet saada hyvää kohtelua ja majoituspaikka uusien appivanhempien luona kuin niillä, joilla ei ollut kontakteja Saksassa. Joskus uudet appivanhemmat saattoivat tosin suhtautua negatiivisesti uuteen miniään tai vanhempien kotoa saattoi löytyä miehen saksalainen kihlattu tai pahimmillaan mies paljastui naimisissa olevaksi kolmen lapsen isäksi.⁴⁶ Jos matkalle oli lähdetty seikkailunhalusta eikä perille saavuttaessa ollut esittää mitään osoitetta tai kontaktia, saattoi helposti joutua pakkotöihin. Seikkailuna alkanut matka päättyi raskaaseen pakkotyöhön, huonoon kohteluun, nälkään ja kurjiin oloihin.⁴⁷ Muutos oli usein radikaali: naisia saatettiin kohdella Saksan maaperälle saapumiseen saakka erittäin hyvin, mutta sen jälkeen vihollismaan kansalaisena.⁴⁸ Moni kuulusteltu mainitsee, että kaikki kuvitelmat ja ihannekäsitykset katosivat nälkään, vankilan uhkaan ja saksalaisten julmuuteen.⁴⁹

Sen sijaan Norjassa oleskelleet naiset eivät esittäneet moitteita saksalaisia kohtaan.⁵⁰ Valpokin totesi naisten peittelemättä ja poikkeuksetta kiitelleen Norjassa saksalaisilta saamaansa kohtelua.⁵¹ Saksassa olleista naisista Valpo taas totesi, että naisten aikoinaan tuntema ihailu saksalaisia kohtaan oli kadonnut. Erityisesti syynä muutokseen mainittiin saksalaisten siviilien ulkomaalaisia kohtaan tuntema viha.⁵² Norjalaiset suhtautuivat suomalaisnaisiin huomattavasti nihkeämmin. Nämä takavarikoivat Narvikissa Saetermoenin varuskorjaamolta Suomeen palautettavien suomalaisten omaisuutta, niin saksalaisten maksamia palkkoja kuin kiinteää omaisuuttakin. Teko oli selvä kosto norjalaisten puolelta, joilta ei luonnollisesti hellinnyt sympatioita entisen miehittäjänsä työntekijöitä ja palvelijoita kohtaan.⁵³

Liittoutuneiden joukot suhtautuivat suomalaisiin naisiin pääosin kiitettävästi. Eräs nainen tosin kertoo, että venäläiset joukot raiskasivat hänet yhdeksän kertaa.⁵⁴ Myös Laine kertoo kirjassaan joutuneensa venäläisjoukkojen joukkoraiskauksen uhriksi.⁵⁵ Länsiliittoutuneet ovat sen sijaan ottaneet suomalaisnaisia palvelukseensa ilmeisen halukkaasti. Englantilaiset ja amerikkalaiset ottivat suomalaisia palvelukseensa ulkomaalaisina eli etuoikeutettuina saksalaisiin nähden, mitä

⁴⁶ PSL kansio 22 ja Valpo II esim. Ptk 51/45.

⁴⁷ Laine 1974, passim, Valpo esim. Ptk 416/45, 463/45 ja 493/45.

⁴⁸ Valpo Ptk 457/45.

⁴⁹ Valpo esim. Ptk 493/45, 525/45 ja 724/45.

⁵⁰ Valpo Ptk:t 1945-1948.

⁵¹ PSL kansio 22 ja Valpo Amp 168.

⁵² PSL kansio 22.

⁵³ Valpo esim. Ptk 347/45 ja 382/45.

⁵⁴ Valpo Ptk 331/46.

⁵⁵ Laine 1974, s. 70.

suomalaiset käyttivät hyväkseen.⁵⁶ Tällainen järjestelmä on varmasti ollut omiaan lisäämään saksalaisten vihaa ulkomaalaisia kohtaan. Monet englantilaisten ja amerikkalaisten yksiköiden palvelukseen siirtyneistä naisista solmivat seurustelusuhteen näiden kanssa.⁵⁷

Halukkuutta yhteistoimintaan

Valpo oli erityisen kiinnostunut selvittämään Saksassa ja Norjassa oleskelleiden suomalaisnaisten osallistumista maanpetoksellista toimintaan vihollisen hyväksi ja luvatonta valtakunnan rajan ylitystä. Suurin osa naisista teki joka tapauksessa töitä saksalaisille ja edesauttoi näin saksalaisten sotaponnistuksia, mutta Valpoa näyttää kiinnostaneen eniten naisten osallistuminen sotatoimiin, vakoiluun tai muuhun Suomen vastaiseen toimintaan.

Kemin taistelujen yhteydessä suomalaisten vangiksi jäi 11 saksalaisten mukaan lähtenyt naista ja ainakin yksi nainen kuoli taisteluissa. Näillä naisilla oli yllään saksalaisten heille antamat sotilasvarusteet, mutta he eivät ainakaan vangittaessa kantaneet aseita. Saksalaiset olivat selittäneet, että siviilivaatteet eivät sovi leirielämään ja saksalaisessa univormussa olisi turvallisempaa.⁵⁸ Saksalaiseen sotilaspukuun pukeutuminen kuitenkin kostautui näille naisille kiinni jäädessä, kun se katsottiin raskauttavaksi asianhaaraksi. En ole laskenut näitä yhtätoista naista saksalaisten mukaan lähteneiden kokonaismäärään. Kokonaismäärään on otettu vain ne, jotka päätyivät ulkomaille asti. Sotilaspukujen lisäksi saksalaiset antoivat suomalaisnaisille saksalaisia henkilöpapereita suomalaisviranomaisten hämäämiseksi. Jopa aseita tarjottiin.⁵⁹

Kuulusteluissaan Valpolla oli tapana kysyä Norjasta ja Saksasta palaavilta, oliko heillä saksalaiset univormut ja oliko niissä merkkejä tai tunnuksia. Vihollisen sotilaspuvun käyttö oli yksi peruste maanpetossyytettä harkittaessa. Norjassa olleet naiset kertovat, että heillä oli joko Saksan armeijan puvuista muunnellut naisten puvut tai Stabhelferin (esikunnan avustaja) puvut, joissa ei kuitenkaan saanut olla laattoja, jotta heidät olisi erotettu saksalaisista naisista. Toiset taas kertoivat nähneensä muita suomalaisia naisia täydellisissä saksalaisten sotilaspuvuissa merkkeineen. Myös valan vannomisesta saksalaisille on kieltäviä ja myöntäviä esimerkkejä.⁶⁰ Uusintakuulusteluissa useat naiset joutuivat tunnistamaan, että sotilaspuvuissa oli merkit ja että he olivat tehneet kirjallisen sitoumuksen Saksan palvelemisesta. Samaan hengenvetoon kuitenkin todetaan, että he eivät sillä hetkellä ymmärtäneet pettävänsä maataan.⁶¹

⁵⁶ Valpo Ptk 591/47 ja Heiskanen 2006, s. 272.

⁵⁷ PSL kansio 22 ja Valpo II Ptk:t 1945-1948.

⁵⁸ Valpo Amp 179 (Saksalaisten puolelle siirtyneet XXV G2b)

⁵⁹ Heiskanen 2006, s. 269.

⁶⁰ Valpo esim. Ptk 507/45 ja 795/45.

⁶¹ Valpo Ptk 591/45.

Saksaan asti menneiden naisten osallistuminen Suomen vastaiseen toimintaan saattoi olla astetta vakavampaa kuin pelkkä asepuvun käyttö. Muun muassa Itä-Preussissa oli suomalaisnaisista koulutettu n.s. Lufthelferinejä (ilmapuolustusapulainen), saksalaisissa sotilaspuvuissa ja uskollisuudenvalan vannoneina, jotka olivat Berliinin taisteluissa osallistuneet ilmatorjuntaan. Valpon tietojen mukaan näitä naisia olisi ollut vain 15–20.⁶² Sotilastoiminnan lisäksi naisia käytettiin muun muassa muiden suomalaisten värväämiseen Saksan palvelukseen. Saksalaisten internoimat suomalaiset merimiehet kertoivat naisten yrittäneen värvätä heitä. Naiset muun muassa liioittelivat suuresti, kuinka paljon paremmiksi olot muuttuvat, kun ryhtyy töihin Suur-Saksan hyväksi.⁶³

Suomalaisten naisten värväämistä koordinoi Berliinissä toiminut Finnische Verbindungstelle (Suomalainen yhteystoimisto), jossa muun muassa laadittiin kortisto Saksan alueille saapuneista suomalaisista naisista. Tämä kortisto sisälsi eri lähteistä riippuen tietoja n. 400–600 henkilöstä.⁶⁴ Toimiston päätehtävänä oli huolehtia Saksaan saapuneiden suomalaisten sijoittamisesta ja huoltamisesta ja sen johdossa oli suomalaisia SS-miehiä. Berliiniin perustettiin myös Vapaan Suomen radioasema, joka lähetti Suomen hallituksen vastaista propagandaa. Radion kuuluttajiksi värvättiin Saksaan saapuneita suomalaisnaisia.⁶⁵ Radiossa toimi naisten lisäksi mm. suomalaisia SS-miehiä ja edellä mainittu Yrjö von Grönhagen,⁶⁶ joka antautumisen jälkeen ajautui Norjaan Örjen internoimisleirille. Joulukuussa 1944 perustettiin Suomi-Liitto -yhdistys, jonka tarkoituksena oli Finnische Verbindungstellen tapaan ajaa Saksassa olevien suomalaisten etuja. Suomalaisten huoltoa koskevat tehtävät siirrettiinkin Suomi-Liitolle.⁶⁷ Suomi-Liiton johdossa toimi tunnettu suomalainen hahmo, jo jääkärien mukana Saksassa ensimmäisen maailmansodan aikana sairaanhoitajana ollut vapaaherratar *Ruth Munck*. Useat kuulustellut tapasivat Munckin tai liiton johtoon kuuluneita SS-miehiä, tai joutuivat muuten tekemisiin Suomi-Liiton kanssa Saksassa ollessaan.⁶⁸ Eräs liiton kokoukseen osallistunut kertoo kyseessä olleen 15–16 hengen kokouksen, jonka osanottajista viisi oli miehiä ja loput naisia. Eräs kokouksen puhujista sanoi Suomi-Liiton tehtävän olevan taistelemine Saksan avulla voittoon saakka ja vakoilijoiden lähettäminen Suomeen. Toinen puhuja taas korosti, että liiton avulla suomalaiset voisivat vieraalla maalla auttaa toisiaan ja pitää yhteyttä.⁶⁹ Monet Saksaan saapuneet suomalaisnaiset saivatkin kirjeen, jossa kehoitettiin liittymään perustettuun liittoon.⁷⁰

⁶² PSL kansio 22.

⁶³ Reponen 1980, s. 177-178 ja Valpo I esim. ptk. 84/45.

⁶⁴ PSL kansio 22 ja Valpo Ptk. 580/45.

⁶⁵ Valpo Ptk 580/45 ja 486/45.

⁶⁶ Valpo Ptk 580/45.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Valpo Ptk:t 1945-1948, PSL kansio 22.

⁶⁹ Valpo Ptk 353/45.

⁷⁰ Valpo Ptk:t 1945-1948.

Naisia värvättiin myös suoraan vakoilutoimintaan Suomen maaperällä. Värväys tapahtui pääosin suomalaisen vastarinnan johtajien eli edellä mainittujen Finnische Verbindungstellen ja Suomi-Liiton johtajien toimesta. Neu-Strelitzissä järjestettiin sähkötyös- ja vakoilukurssi, johon suomalaisia naisia osallistui. Nämä henkilöt esiintyivät kurssilla salanimillä.⁷¹ Valpo päätteli vakoojakursseille otettujen valintakriteerinä olleen todennäköisesti kielitaidon, sivistyneisyyden, ulkonäön ja sukulaissuhteet Suomessa.⁷² Tietävästi yksikään näistä naisista ei joutunut tositoimiin vakoilun saralla ennen Saksan antautumista.

Mukaan lähteneiden tuntematon määrä

Tämän tutkimuksen tarkoitus ei ole yrittää selvittää saksalaisten mukaan lähteneiden naisten tarkkaa lukumäärää, mutta on paikallaan esittää summittainen arvio heidän määrästään. Muun muassa Suomi, sotavangit ja ihmisluovutukset 1939–1955 –projekti on selvittänyt ulkomailla internoitujen suomalaisten vaiheiden yhteydessä myös saksalaisten mukaan lähteneiden naisten lukumääriä. Tosin projekti on tilastoinut vain 149 muuta henkilöä kuin saksalaisten internoimat suomalaiset merimiehet. Lähteinä projekti on käyttänyt yksinomaan SPR:n ja ulkoministeriön kortistoja internoiduista suomalaisista. Tosin projektin tilastoimien liittoutuneiden internoimien henkilöiden joukossa saattaa olla myös saksalaisten mukaan lähteneitä mutta liittoutuneiden ns. displaced persons campeille päätyneitä henkilöitä.⁷³

Anu Heiskanen on artikkelissaan Kansakunnan huonot naiset selvittänyt eri lähteiden esittämiä lukemia naisten määrästä. Heiskanen päätyy eri lähteitä yhdistelemällä esittämään, että vuosien 1945–1948 aikana entisen kolmannen valtakunnan alueelta palasi noin tuhat naista, jonka lisäksi tulevat pysyvästi ulkomaille jääneet ja menehtyneet. Heiskanen esittää, että kokonaisuus saattaa nousta jopa pariin tuhanteen.⁷⁴ Pidän Heiskanen esittämää kokonaislukemaa liian korkeana. Heiskanen lähdemateriaali koostuu Valpo II arkistosta ja Palaavien suomalaisten leirin, sittemmin Valpon internoimisarkiston materiaalista. Heiskanen kertoo, että hän on käyttänyt 124 Saksasta ja Norjasta palanneen naisen kertomusta ja, että kuulustelupöytäkirjoja löytyy vain vuosilta 1945–1946.⁷⁵ Tämä viittaisi siihen, että hän on kyseisessä tutkimuksessa vuonna 2004 käyttänyt vain Palaavien suomalaisten leirin arkistosta löytyviä kuulustelupöytäkirjoja eikä Valpon pääosaston kuulustelupöytäkirjoja, joita löytyy ainakin 658 henkilön osalta vuosilta 1945–1948.

⁷¹ Valpo Ptk 660/45, PSL kansio 22.

⁷² PSL kansio 22.

⁷³ Suomi sotavangit ja ihmisluovutukset 1939-1955 – projekti (tutkimusavustaja Janne Hallikaisen tiedonanto 9.4.2008).

⁷⁴ Heiskanen 2004, s. 184.

⁷⁵ Vieraat sotilaat 2004, s. 183.

Kuulustelupöytäkirjojen merkinnöistä voidaan laskea, että suurin osa Norjaan joutuneista ja lähteneistä palasi tai palautettiin takaisin Suomeen. Myös sellaisia, jotka olivat Norjassa menneet naimisiin ulkomaalaisen kanssa välttääkseen Suomeen paluun tai muusta syystä siirtyneet antautumisen jälkeen Saksaan, palasi vuosien 1945–1948 välillä Suomeen 15 henkeä. Tiedetään myös, että Norjasta Saksaan Flensburgiin siirrettiin ilmavoimien kuljetuksessa 235 naista. Näistä naisista varmuudella palasi, eli kuulusteltiin, vuoteen 1948 mennessä 151 henkilöä. Tästä ryhmästä siis 84 naisen kohtalosta ei ole tietoa. Suoraan Saksaan Helsingistä, Oulusta ja muista rannikkokaupungeista lähteneiden kokonaismäärää ei ole tiedossa, mutta varmuudella heitä palasi, eli kuulusteltiin, vuoteen 1948 mennessä 117 henkilöä. Suoraan Saksaan menneitä on varmasti ollut enemmän, mutta kuinka paljon enemmän? Heitä on voinut olla puolet enemmän, kaksinkertainen määrä, kenties jopa kolminkertainen määrä, mutta tuskin enempää. Tämän ryhmän kokonaismäärää ei voi käytetyn lähdemateriaalin perusteella arvioida. Edellä mainittu Finnische Verbindungstellen ylläpitämä kortisto Saksaan tulleista naisista sisälsi tiedot 400–600 henkilöstä. Ei ole kuitenkaan varmuutta, ovatko kaikki kortistoon kirjatut juuri syksyllä 1944 Suomesta luvatta poistuneita naisia tai olivatko kaikki kortistoon merkityt edes naisia. Kaikkiaan Saksasta suoraan menneistä palasi vuoteen 1948 mennessä varmuudella, eli kuulusteltiin 268 naista. Verrattuna edellä mainittuun kortistoon, olisi kaikkiaan noin 150–350 Suomesta poistuneen ja Saksassa olleen naisen kohtalo tuntematon.

Käytetyn lähdemateriaalin perusteella voi varmuudella esittää saksalaisten mukaan lähteneiden naisten vähimmäislukumääräksi noin 750 henkeä.⁷⁶ Niin hedelmätöntä kuin se onkin ilman lähteiden tukea, uskaltaudun esittämään naisten enimmäismääräksi korkeintaan noin tuhat henkeä.

Seikkailunhaluiset nuoret ikäluokat

Tutkitusta joukosta saksalaisten mukaan lähteneiden ikä vaihteli lähdön hetkellä vuonna 1929 syntyneistä viisitoistavuotiaista vuonna 1894 syntyneisiin viisikymmppisiin. Vanhimmissa ikäluokista vuosina 1894–1906 syntyneitä oli lähtijöiden joukossa nollasta kahteen per ikävuosi. Vuosina 1907–1916 syntyneiden lähtijöiden määrä vaihteli kolmesta kuuteentoista per ikäluokka, määrän noustessa tultaessa nuorempiin ikäpolviin. Vuonna 1917 syntyneitä on jo tuplaten verrattuna vuonna 1916 syntyneisiin eli 32 kappaletta. Lähtijöiden määrä nousee edelleen tultaessa nuorempiin ikäpolviin. Eniten lähtijöitä (78) oli vuonna 1923 syntyneiden joukossa, jotka olivat siis vuoden 1944 syksyllä 20- tai 21 -vuotiaita. Toiseksi eniten lähtijöitä (72) oli vuonna 1924 syntyneiden joukossa. Vuotta 1924 nuorempien ikäluokkien lähtijöiden määrä tippuu nopeasti tultaessa nuorempiin ikäluokkiin. Vuoden 1927 ikäluokkaa lähtijöistä oli enää 21 ja kaikkein nuorimpia vuonna 1929 syntyneitä edusti enää kaksi saksalaisten matkaan

⁷⁶ Valpo Ptk:t 1945-1948.

lähtenyttä tyttöä.

Eniten lähtijöitä on ollut vuosina 1920–1926 syntyneiden lähteneiden joukossa eli 17–24 -vuotiaiden joukossa, joita oli kaikkiaan 428 tutkitusta joukosta eli melkein kaksi kolmasosaa. Laittoman maasta poistumisen takia nuorina rikollisina käsiteltiin vuonna 1923 tai sen jälkeen syntyneitä naisia.⁷⁷ Suuri joukko lähteneistä ei siis ollut edes täydessä rikosoikeudellisessa vastuussa teostaan. Nuoret tytöt ja naiset eivät olleet vielä elämässään kokeneita ja vakiintuneita, vaan olivat alttiita saksalaisten, seikkailujen ja rakkauden houkutuksille. Silmiinpistävää on yli 30 -vuotiaiden naisten pieni osuus kaikista lähteneistä. Vanhemmilla naisilla on jo ollut jo elämäkokemusta ja vakiintuneet olot Suomessa, kuten perhe tai työpaikka, eivätkä he ole olleet niin alttiita lähdön houkutuksille. Kaikkein nuorimmille, salaa vanhemmiltaan lähteneille, 15–16-vuotiaille tytöille, joilla tuskin on ollut mainittavaa elämäkokemusta, seikkailu saattoi kääntyä sangen ikäväksi. Surkein esimerkki lienee 1929 syntynyt tyttö, tapahtumien aikaan 15 -vuotias, joka kertoi itse olleensa saksalaisten Feldpolster (kenttäpatja). Tyttö sijoitettiin Suomeen palattuaan lastenkotiin hoitoon.⁷⁸

Suurin ryntäys pohjoisesta

Saksalaisten kanssa lähteneiden suomalaisten naisten lähtöpaikkakunnat olivat kuulustelupöytäkirja-aineiston perusteella seuraavat:

Taulukko 1. Saksalaisten kanssa menneiden suomalaisten naisten lähtöpaikkakuntajakauma

Paikkakunta	Lukumäärä
Kemi	107
Kuusamo	25
Oulu	55
Petsamo	85
Rovaniemi	216
Muu Lappi	94
Helsinki	58
Kotka	7
Muu Suomi tai epäselvä	11
Yhteensä	658

⁷⁷ Valpo Amp 168.

⁷⁸ PSL Kansio 22.

Ylivoimaisesti eniten lähtijöitä oli Lapin suurimmasta asutuskeskuksesta Rovaniemeltä (216) ja toiseksi eniten Kemistä (107). Marianne Junila mainitsee nuorten naisten villiintymisen olleen sota-aikaan ongelma nimenomaan sotilasmajoituspaikkakunnilla ja että haitat tuntuivat erityisesti Kemissä ja Rovaniemellä.⁷⁹ Mainittu villiintyminen on osaltaan ollut vaikuttamassa näiltä paikkakunnilta saksalaisten mukaan lähteneiden suureen määrään. Yllättävää on Petsamon alueen sijoittuminen listan kolmanneksi 85 lähtijällä. Petsamon suuri osuus selittyy saksalaisilla töissä olleiden suurella määrällä. Kaiken kaikkiaan tutkitusta ryhmästä saksalaisten töissä ennen lähtöä oli ollut ainakin 399 henkeä, joista usea oli Petsamon alueella töissä. Myös Lapin muilta paikkakunnilta lähteneet ovat usein olleet töissä saksalaisilla.⁸⁰ Tutkimuksessa esiintyvistä 658 kuulustellusta peräti 582 lähti Oulun tai Lapin läänistä, mikä vastaa lähes 90 prosenttia kaikista lähteneistä.

Helsingistä, Oulusta, Kotkasta ja muilta rannikkopaikkakunnilta lähteneet vietiin laivoilla Saksaan, muilta paikkakunnalta lähteneiden joutuessa Norjaan. Helsingin suurehko osuus selittyy osittain Helsingin jo lähtökohtaisesti isommasta väestömäärästä, vaikka saksalaisten joukkojen läsnäolo ei ollutkaan yhtä konkreettista kuin Pohjois-Suomessa. Myös muilta paikkakunnilta saavuttiin Helsinkiin lähtö mielessä. Esimerkiksi vuosina 1924 ja 1925 syntyneet hämeenlinnalaisneitokset päättivät syksyllä 1944 matkustaa Helsinkiin katsomaan Saksaan meneviä tyttöjä ja päättivät siinä sivussa itsekin lähteä mukaan.⁸¹

Syitä, toiveita ja valheitakin

Naisten matkalle lähtöön on harvoin ollut mitään selkeää yksittäistä motiivia. Usein lähtöpäätöksen taustalla on ollut useita erilaisia motiiveja. Seuraavaan taulukkoon on listattu mitä motiiveja tai syitä lähtöön on ollut. Taulukkoa tarkastellessa on pidettävä mielessä, että monilla naisilla on ollut useita motiiveja lähtöön ja että moni on saattanut kaunistella motiivejaan.

⁷⁹ Junila 2000, s. 245.

⁸⁰ Valpo Ptk:t 1945-1948.

⁸¹ Valpo Ptk 393/46 ja 400/46.

Taulukko 2. Naisten kertomat syyt lähtöön

Motiivi	Lukumäärä
Seurustelusuhde	270
Pelko, pelottelu ja huhut	100
Sosiaalinen paine, kun muutkin lähtivät	78
Seikkailun- ja matkailunhalu	77
Jäi töihin rahan tai velvollisuuden tähden	51
Väkisin tai olosuhteiden pakosta	50
Lupaus pääsystä Ruotsiin sodan alta	28
Ei enää siteitä Suomeen	26
Muu syy, esim. kosto miehelle tai riitaantuminen	11
Epäselvä motiivi tai ei kerro syytä	71

Suurin yksittäinen tekijä lähtöjen taustalla on ollut seurustelusuhde. Tutkitusta 658 naisen joukosta reilusti alle puolet (270) ilmoitti kuulusteluissa seurustelleensa saksalaisen tai muiden akselivaltojen sotilaiden kanssa. Saksalaisten ja itävaltalaisten sotilaiden lisäksi mainitaan myös italialainen ja romanialainen sotilas.⁸² Suhde vastaa jotakuinkin työvoimatoimikunnan Rovaniemellä 1943 tekemää raporttia, jonka mukaan 'seikkailijattarien' osuus saksalaisilla työmailla arvioitiin 2/5 koko naistyövoimasta.⁸³ Usein matkalle lähdön syyksi on riittänyt pelkkä sulhon pyyntö, mutta myös päinvastaisia esimerkkejä löytyy. Eräskin saksalainen siviili-insinööri oli kieltänyt suomalaista heilaansa lähtemästä sen tähden, että Saksa häviää sodan varmasti. Nainen päätti kuitenkin tästä huolimatta seikkailunhalu vaikuttimenaan lähteä matkalle.⁸⁴

Toiseksi eniten mainintoja (100) lähdön syynä keräsi pelko, pelottelu ja huhut. Saksalaiset muun muassa pelottelivat heitä palvelleita naisia huonolla kohtelulla, rangaistuksilla ja maasta karkottamisella, joka koituisi heidän osakseen, jos nämä jäävät Suomeen.⁸⁵ Eräskin saksalainen lääkäri väitti suomalaisten teloittaneen ampumalla 100 saksalaisia palvellutta naista.⁸⁶ Eräs kuulusteltu kertoi saksalaisten pelottelun olleen suurempi vaikutin lähtöön kuin seurustelusuhteen.⁸⁷ Toisaalta naiset eivät välttämättä tarvinneet saksalaisia pelottelemaan. Naisten keskuudessa muun muassa liikkui huhuja, että kaikki saksalaisia palvelleet joutuvat

⁸² Valpo Ptk:t 1945-1948.

⁸³ Junila 2000, s. 259.

⁸⁴ Valpo Ptk 366/45.

⁸⁵ Valpo esim. Ptk 535/45 ja 486/45.

⁸⁶ Valpo Ptk 352/47.

⁸⁷ Valpo Ptk 599/46 ja 587/47.

Neuvostoliittoon tai käy muuten huonosti. Huhut muodostuivat suorastaan paniikinomaiseksi ilman, että saksalaiset olivat niitä mitenkään tukeneet.⁸⁸ Negatiivisten huhujen lisäksi oli myös positiivisia huhuja ja vakuutteluja Saksan erinomaisista oloista.⁸⁹ Saksalaisten pelottelun ja kaikenlaisten huhujen menestykseen on usein ollut vaikuttamassa naisten heikot tiedot todellisesta tilanteesta. Naiset kertovat muun muassa, että tietoja ei tullut suomalaisilta tahoilta, kaikki mikä kuultiin, kuultiin saksalaisilta⁹⁰ tai että välirauhan jälkeen saksalaiset olivat kieltäneet radion kuuntelun ja poistaneet vastaanottimet.⁹¹

On myös viitteitä siitä, että saksalaiset olisivat ylhäältä käsin ohjanneet pelottelua. Eräs kuulusteltava kertoo saksalaisen sotilashenkilön kertoneen Saksassa 1945, että Luftgaustab (ilmavoimien tukipalvelujen esikunta) ilmoitti Suomessa oleville saksalaisille yksiköille, että nämä pelottelisivat palveluksessaan olevia suomalaisia naisia, etteivät nämä uskaltaisi palata Etelä-Suomeen, jolloin heidän jäämisensä saksalaisten pariin näyttäisi vapaaehtoiselta.⁹²

Kolmanneksi eniten viitteitä kuulusteluissa (78) oli eräänlaisesta sosiaalisesta paineesta ja virtauksesta. Syyksi mainitaan yksinkertaisesti, että lähdin kun muutkin lähtivät. Erityisesti Kemistä lähti paljon tyttöjä ja nuoria naisia tästä syystä.⁹³ Eräskin kuulusteltava kertoi, että kun Kemistä lähti hyvin paljon nuoria naisia saksalaisten mukaan, ei hän tahtonut jäädä jälkeen, vaan pyrki mukaan.⁹⁴ Myös Helsingistä ja Rovaniemeltä lähteneiden kohdalla mainitaan lähdetyn matkalle näillä paikkakunnilla vallinneen virtauksen tai 'tyttömaailmassa' vallinneen virtauksen takia.⁹⁵

Neljänneksi useimmiten syyksi (77) mainitaan seikkailun- tai matkailunhalu. Kuulusteluissa esitettiin yksinkertaisesti motiiviksi halutun nähdä vähän muutakin maailmaa tai vain seikkailunhalu.⁹⁶ Usein kuulusteluissa todetaan anteeksipyyttävään sävyyn, että lähtiessä ei ajatellut tarkkaan mitä teki.⁹⁷

Viidenneksi eniten (51) mainintoja motiivina saivat työhön ja toimeentuloon liittyvät seikat. Saksalaisten maksamat hyvät palkat ja myös velvollisuudentunto työtä kohtaan mainitaan usein. Varsinkin saksalaisten sotasairaaloissa suomalaiset hoitajat päättivät jäädä kutsumuksesta palvelukseen.⁹⁸ Myös Marianne Junila mainitsee suomalaisen hoitohenkilökunnan varauksetta asettaneen työnsä etusijalle,

⁸⁸ Valpo esim. Ptk 537/45, 858/45 ja 434/46.

⁸⁹ Valpo Ptk 896/45.

⁹⁰ Valpo Ptk 515/45.

⁹¹ Valpo Ptk 599/46.

⁹² Valpo Amp 168.

⁹³ Valpo esim. Ptk 496/45, 501/45 ja 574/45.

⁹⁴ Valpo Ptk. 386/45.

⁹⁵ Valpo Ptk 517/46 ja 481/47.

⁹⁶ Valpo Esim. Ptk 467/45, 503/45 ja 506/45.

⁹⁷ Valpo esim. Ptk 336/45.

⁹⁸ Valpo esim. Ptk 445/45 ja 592/45.

vaikka se edellytti kaikkien tilanteen sanelemien ehtojen hyväksymistä.⁹⁹ Toisilla taas suurimpana vaikuttimena olivat saksalaisten maksamat kovat palkat, joista ei haluttu luopua.¹⁰⁰

Seuraavaksi eniten mainintoja (50) saa olosuhteiden pakosta tai väkisin saksalaisten mukaan joutuminen. Määrä vastaa vain noin 7,5 prosenttia tutkituista 658 naisesta. Tämä ryhmä on ongelmallinen, koska on oletettavaa että ainakin osa yritti kaunistella totuutta ja pakoilla vastuuta ilmoittamalla joutuneensa mukaan pakolla välttääkseen syytteeseen joutumisen. Myös osassa kuulusteluista ilmoitetaan, että oli täysin mahdollista palata suomalaisten puolelle vielä välirauhan jälkeenkin, mutta sinne ei haluttu.¹⁰¹ Osa taas ilmoittaa, että venäläisten lähestyessä ja evakuoinnin alettua palaaminen oli mahdotonta.¹⁰² Joka tapauksessa, joukossa on useita kymmeniä jotka täysin aidosti ovat joutuneet tai väkisin viety saksalaisten matkaan. Esimerkiksi Petsamossa saksalaisilla työskennelleet joutuivat usein pakosta saksalaisten matkaan.¹⁰³ Muun muassa eräs Salmijärvellä työskennellyt nainen joutui allekirjoittamaan sitoumuksen, että jää saksalaisten palvelukseen, muuten hän olisi joutunut lähtemään jalan kohti Etelä-Suomea tai jäämään etenevän puna-armeijan käsiin.¹⁰⁴ Varsinkin Petsamossa ja muualla pohjoisimmassa Suomessa etäisyydet ja uutispimento vaikuttivat naisten mahdollisuuksiin palata suomalaisten puolelle. Myös Valpo tunnusti osan naisista joutuneen saksalaisten mukaan väkisin tai olosuhteiden pakosta. Valpon mukaan esimerkiksi elokuussa 1945 Suomeen palanneista 146 naisesta 30 joutui tai pakotettiin lähtemään saksalaisten mukaan.¹⁰⁵

Myös halu päästä Ruotsiin pois tulevan sodan jaloista aiheutti välillisesti saksalaisten matkaan joutumisia (28). Taustalla oli usein saksalaisten valheellinen lupaus järjestää kuljetus Ruotsiin tai, että Norjasta pääsee edelleen Ruotsiin.¹⁰⁶ Myös juurettomuus ja siteiden ja kontaktien puutos oli vaikuttamassa 26 naisen matkaan lähtemiseen. Ei ollut esimerkiksi kotia, kuuluttiin siirtoväkeen tai vanhemmat olivat kuolleet.¹⁰⁷

Muut syyt lähtöön vaihtelevat mielikuvituksellisista tarinoista, kuten saksalaisten varastamista vaatteista, humalatilaan ja perinteiseen koston miehelle tai sulhaselle.¹⁰⁸ Kaikkiaan 71:stä kuulustelupöytäkirjasta ei selviä selkeää syytä lähdölle tai sitä ei ilmoiteta olleenkaan.

⁹⁹ Junila 2004, s. 156.

¹⁰⁰ Valpo esim. Ptk 373/45, 462/45 ja 535/45.

¹⁰¹ Valpo Ptk 323/47.

¹⁰² Valpo Ptk 383/45.

¹⁰³ Valpo esim. Ptk 615/45 ja 307/45

¹⁰⁴ Valpo Ptk. 477/45.

¹⁰⁵ PSL kansia 22.

¹⁰⁶ Valpo esim. Ptk. 436/45, 726/45 ja 332/46.

¹⁰⁷ Valpo esim. Ptk 379/45 ja 18/46.

¹⁰⁸ Valpo esim. Ptk 476/45 ja 236/46.

Mahdollisia poliittisia tai aatteellisia motiiveja ei tietenkään haluttu korostaa, eikä niitä ole helppo saada selville kuulustelupöytäkirjoista. On kuitenkin olemassa yksittäisiä tiedonmurusia, jotka osoittavat, että aatteellisilla motiiveillakin on ollut jonkinlainen osa lähtöpäätökseen. Kuten edellä on jo mainittu, niin Valpon yhteenvedon mukaan Norjasta palanneet naiset olivat poikkeuksetta myötämielisiä saksalaisia kohtaan. Tuonaikainen Ivalon paikalliskomendantti, luutnantti *Harri Willamo* kertoo pysäyttäneensä kaksi saksalaisten linja-autoa, joissa oli matkustajina suomalaisia naisia matkalla pohjoiseen. Willamo yritti taivuttaa naisia palaamaan etelään ja lupasi järjestää kuljetuksen. Naiset vastasivat Willamolle ivahuudoin ja kutsuivat tätä aseveljeyden petturiksi.¹⁰⁹ Virpi Suutarin dokumenttielokuva *Auf Wiedersehen Finnland* varten haastattelemat saksalaisten mukaan lähteneet naiset kertoivat hänelle, että kuulustelupöytäkirjoissa on myös paljon valetta. Rakkaussuhdetta motiivina saatettiin korostaa poliittisen motiivin peittämiseksi ja Lotta Svärd -jäsenkirja saatettiin paluumatkalla heittää mereen. Paluukuljetusalusten suomalainen miehistö neuvoi, että 'ryssävihasta' ei Suomessa kannattanut puhua.¹¹⁰

Saksalaismorsiamia? Onko heitä?

Tutkituilla 658 saksalaisten mukaan syksyllä 1944 lähteneellä naisella oli useita erilaisia syitä ja motiiveja maasta poistumiseensa. Vain 270 naisen kuulustelupöytäkirjasta on löydettävissä maininta seurustelusuhteesta akselivaltojen sotilaaseen. Käytän sanaa vain, koska 270 naista 658:sta ei määrällisesti, noin 41 prosenttia, vastaa sitä kuvaa mikä näistä naisista on iskostunut suomalaisten mieliin. Kirjallisuus, suullinen perimätieto ja populaarikulttuurikin on leimannut koko joukon alusta lähtien 'saksalaismorsiamiksi'. Seurustelun ohella lähdön motiiveina päätään nostavat erityisesti saksalaisten harjoittama pelottelupropaganda, sosiaalinen paine, seikkailun- ja matkailunhalu sekä useat muut seikat, jotka on ignoroitu, kun joukko on leimattu kokonaisuudessaan saksalaisten heiloiksi.

Saksalaisten mukaan lähteminen on suurimmalta osaltaan ollut vapaaehtoista. Tähän myös saksalaiset ovat joidenkin tietojen mukaan pyrkineet, kuten edellä on mainittu. Suomalaisten naisten tarjoamaa työvoimaa tarvitsevien saksalaisten joukkojen piti pelotella suomalaisia naisia, siten etteivät he uskaltaisi palata suomalaisten puolelle, vaan että näyttäisi siltä, että he lähtevät vapaaehtoisesti suomalaisten matkaan. Pelottelusta huolimattakin suurin osa lähtijöistä lähti vapaaehtoisesti. Tutkitusta joukosta vain 50 naisen eli noin 7,5 prosenttia voi kuulustelupöytäkirjojen perusteella katsoa lähteneen väkisin tai olosuhteiden pakosta. Myös Valpo tunnustaa kuulusteluista tehdyissä yhteenvedoissaan osan naisista joutuneen lähtemään väkisin tai olosuhteiden pakosta.

¹⁰⁹ Willamo 2004, s. 97.

¹¹⁰ Virpi Suutarin dokumenttielokuva *Auf Wiedersehen Finnland*, 2010 ja Virpi Suutarin haastatteluartikkeli, Helsingin Sanomat 21.3.2010.

Norjasta takaisin Suomeen palautetut ja palanneet naiset suhtautuivat poikkeuksetta myönteisesti saksalaisiin vielä sodan päätyttyäkin ja kiittelivät varsin avoimesti saamaansa kohtelua. Sen sijaan monet Saksaan päätyneet, jotka olivat lähteneet matkalle suurin toivein ja Saksaa ihannoitten, palasivat Suomeen mieleltään muuttuneina. Heihin itseensä kohdistunut julmuus ja huono kohtelu tai heidän näkemänsä julmuus oli saanut monet näistä naisista suorastaan vihaamaan Saksaa ja saksalaisia.

Eniten saksalaisten mukaan lähtijöitä on ollut vuosina 1920–1926 syntyneiden joukossa eli 17–24 -vuotiaiden keskuudessa, joita oli kaikkiaan 428 tutkitusta joukosta eli melkein kaksi kolmasosaa. Suurin osa naisista on lähtenyt pohjoisen suurista asutuskeskuksista Rovaniemeltä, Kemistä ja Oulusta, mutta myös Helsingin kautta on kulkenut merkittävä joukko. Saksalaisten mukaan lähteneiden naisten vähimmäismääräksi olen arvioinut noin 750 henkilöä. Enimmäismääräksi olen esittänyt noin tuhat henkilöä, vailla olettamusta tukevaa kattavaa lähdeaineistoa.

Filosofian maisteri Ville Kontinen on tutkija Kansallisarkistossa.

LÄHTEET

Arkistolähteet

Kansallisarkisto

Valpo I ja II,

- Pääosaston kuulustelupöytäkirjat 1945-1948 (Ptk)
- Palaavien suomalaisten leirin arkisto (PSL)
- Asiamapisto (Amp)

Tutkimuskirjallisuus

Ahto, Sampo: Aseveljet vastakkain, Hämeenlinna 1980.

Heiskanen, Anu: Kansakunnan huonot naiset. Myyttinen kuva ja todellisuus Kolmannen valtakunnan alueelle 1944 lähteneistä suomalaisista naisista, teoksessa Vieraat sotilaat. Studia Historica Septentrionalia 45, Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, Rovaniemi 2004, toimittaneet Kari Alenius, Olavi K. Fält ja Jouko Vahtola, s. 179-190.

Heiskanen, Anu: Sitä taas eletään tätä päivää. Nuoren naisen elämä ja valinnat kolmannen valtakunnan vaikutuspiirissä ja miehityssä Saksassa, teoksessa

Ihminen sodassa –Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodassa. Jyväskylä 2006, toimittaneet Tiina Kinnunen ja Ville Kivimäki, s. 261-274.

Junila, Marianne: Kotirintaman aseveljeyttä, Suomalaisen siviiliväestön ja saksalaisen sotaväen rinnakkaiselo Pohjois-Suomessa 1941-1944, *Bibliotheca historica* 61, SKS, Helsinki 2000.

Junila, Marianne: 'Sakemanni aikaan' – Vieras sotavoima pohjoissuomalaisessa yhteisössä, teoksessa *Vieraat sotilaat*. *Studia Historica Septentrionalia* 45, Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, Rovaniemi 2004, toimittaneet Kari Alenius, Olavi K. Fält ja Jouko Vahtola, s. 147-163.

Laine, Onerva: Nainen leirissä, Otava, Helsinki 1974.

Lähteenmäki, Maria: Jänkäjääkäreitä ja parakkipiikoja, Lappilaisten sotakokemuksia 1939-1945, *Historiallisia tutkimuksia* 203, Suomen historiallinen seura, Helsinki 1999.

Polvinen, Tuomo: Teheranista Jaltaan, Juva 1980.

Willamo, Harri: Stadin poika ja Lapin keisari, Willamon suvun tarina, Tampere 2004.

Virolainen, Kari: Elinikäinen taakka, Ikääntyneiden lappilaisten muistot vuorovaikutussuhteistaan jatkosodan ajan Saksan armeijan sotilaisiin ja neuvostoliittolaisiin sotavankeihin, Lapin yliopisto, *Acta Universitatis Lapponiensis*; 27, Rovaniemi 1999.

SUMMARY

Ville Kontinen: For Love, Fear and Because They Had To. The motives of the Finnish women who left Finland with the German military.

In 1944, there were over 200,000 German soldiers and other support staff serving with the 20th Mountain Army in Finnish Lapland. There were also German servicemen in southern Finland, especially in the coastal cities and in important logistics hubs. In addition to military agreements, Finland also had strong cultural and economic ties to Germany. As a result of these close relations and the German military presence, Finnish civilians also interacted extensively with the German military. Thousands of Finnish women were employed by the Germans as interpreters, nurses, cooks, cleaners, and office employees. When Finland broke off relations with Germany on 2 September 1944 after signing an armistice with the Soviet Union, there were still many Finnish women working for the German military.

The Germans had anticipated Finland's departure from the war and planned accordingly. *Hitler*, General *Eduard Dietl*, commanding officer of the 20th Mountain Army, and General *Lothar Rendulic*, who became commander after Dietl's death, hoped that masses of Finnish soldiers would defect to the German

side. This did not happen in the end, but hundreds of Finnish women did come over. This article examines the motives of these women and what happened to them afterwards.

Previously, researcher *Anu Heiskanen*, whose doctoral thesis is on the topic, has written several articles on her results. In addition, *Virpi Suutari* made the documentary film “Auf Wiedersehen Finnland” about these women. The author has mainly used the archives of the state police of Finland (VALPO) in his research. Between 1945 and 1948, the state police questioned 658 women who had left with the Germans and came back to Finland after war. The reports stemming from these interrogations have been used to clarify what happened to these women and to determine their motives. These reports are kept in the National Archives of Finland.

Leaving with the Germans. The first of these women left Finland on 2 September 1944, and the last departed at the end of October when Finland and Germany were already fighting a full scale war. In general, these women left when the German military unit where they worked or where their fiancées served was redeployed. In short, Finnish women went when the German troops with which they had a connection departed. Most of the women interviewed (541 out of 658) moved north by land or by air to Norway. The remaining 117 left by ship from the coastal cities for Germany. It seems that at least 750, but not more than 1000 Finnish women, left with the Germans.

In Norway, these women mostly worked in the same kind of jobs they had done in Finland. Out of the 541 women who left for Norway, 235 were transferred to Germany in December 1944. These women ended up in Schleswig-Holstein, Hannover and Oldenburg, where they worked for the German military.

The women who went by ship to Germany did not travel with a coherent organization and had to make their own way. If their father-in-laws or other contacts were helpful, they could live as normal a life as was possible in the last years of the Third Reich. If they did not have help, things could get rather ugly. In such cases, the women usually ended up performing hard labor.

A hard return. The return of the women who went to Norway was once again purposeful and organized. They were sent back in two large groups in August and October 1945. The Finnish state police questioned everyone who came back to Finland and reported that these women viewed the Germans very favorably. They had had good living conditions and salaries and were treated well.

Before their return home from Norway, English officials asked the Finnish women where they would like to go. From the group that returned in August, only one wished to return to Finland with the rest wanting to go to Germany or Austria. The Finnish state police were informed of this by the English. In their interrogations, the women were asked why they had not wanted to return to Finland. In their answers, the women mentioned fears of revenge and rumors about Finland that the

Germans had spread. For example, the Germans had said that living conditions in Finland were terrible, that famine and disease stalked the land, or that Finland was occupied by the Soviet Union. From the October group, over 50% of the women still wanted to go somewhere else than Finland. The increased willingness to return was due to access to more accurate information about conditions in Finland. In both groups, some women married German soldiers or even Polish workers in order to avoid returning to Finland.

For those who came back from Germany, it was a different story. They came back alone or in small groups through various routes between 1945 and 1948. Fear of revenge and various rumors also lead to uncertainty among women in Germany. Nevertheless, these women were more eager to return Finland because of home sickness and the lousy living conditions in Germany and the Displaced Persons camps. During their state police interviews, these women stated that their admiration of the Germans had disappeared due to hunger, ill treatment, and German cruelty.

Collaboration with the Germans. The state police (VALPO) were particularly interested in the women's collaboration with the Germans and possible treason committed during the war. Because they worked for them, most of these women naturally helped the German war effort. However, the state police were mainly interested in espionage committed by these women or direct actions they may have taken in support of the war. The records of the interrogations contain some questions over and over again. Did anyone wear military uniforms or insignia? Did anyone swear an oath to the Germans? Several women had to confess that they had worn German military uniforms and they had pledged allegiance to Germany. However, these women said that they had not realized that they were betraying their country when they did this. According to the records, some women had participated in the Battle of Berlin in anti-aircraft units. The Germans also recruited and trained some of the women to serve as spies, but none of them had time to be involved in operations before the war ended. The Finnish state police concluded that these women were chosen based on their looks, education, language proficiency and contacts in Finland.

Who were these women? The youngest of the women were just 15 years old and the oldest was 50 years old. The data indicates that 428 out of the 658 women were born between 1920 and 1926. The small percentage of women over thirty is noticeable. Younger women seem to have been more susceptible to German lies and temptations, while older women with more experience and stable lives were not. Most of the women interviewed left from the big population centers of Finnish Lapland, such as Kemi (107 women) and Rovaniemi (216 women). At least 399 women out of the 658 were employed by the Germans. Those who left from the coastal cities of Finland, such as Helsinki (58 women), were not usually employed by the Germans. In some cases, the urge to leave with the Germans was described

as almost a mass psychosis among young women and girls. Kemi in particular is mentioned as an example.

What were their motives? A woman could have several reasons for leaving with the Germans. The most common reason was a sexual relationship with an Axis soldier. A relationship is mentioned or can be inferred from the interrogation records as one reason for leaving in 270 cases. The second most common reason (100 cases) was fear, intimidation and rumors. Fear and rumors of revenge and Soviet occupation and stories about how everything was much better in Germany affected these decisions. The third most common reason (78 cases) was social pressure. Many women and girls explained that they left because others did. In some cases, these women described a trend in the “women's sphere” to leave with the Germans. The fourth most common reason given (77 cases) was love of adventure and travel. In these interrogations, the women apologized that they did not think what they were doing when they left. The fifth most common reason (51 cases) was the salary and a sense of duty. The Germans paid much higher salaries than Finnish employers. Nurses in particular also said that they could not leave their patients without care, which was a form of professional responsibility. The sixth most common reason (50 cases) was because they did not have any choice and were forced to leave with the Germans. Those who worked in the far north in places like Petsamo were forced to leave with the Germans because it was impossible to travel south. In some of these cases, the women were not told that Finland and Germany are at war until they were already in Norway. Even the Finnish state police admitted that several women were forced to leave with the Germans. The seventh most common reason (26 cases) was that there was no reason to stay. These women did not have a home or close relatives and were thus free to leave. In eleven cases, other reasons were given, including revenge against a Finnish husband or a quarrel with the family. In 71 cases, the women do not give any reason or motive for leaving with the Germans or it cannot be determined from the interrogation records.

For decades, popular opinion, popular culture and literature in Finland have depicted these women as German whores or “*German brides*.” While this might be true in some cases, it is not the whole truth or even half the truth. A sexual relationship is given as a reason for leaving in only 270 cases out of 658 interrogations. There certainly may have been more sexual relationships with Axis soldiers because women could certainly have lied in their interrogations, but it is also true that women may also have preferred to stress a sexual relationship over political reasons. The Finnish state police was on the political left between 1944 and 1948, and it was after those who left for political reasons. Some of these women were aware of this. Other reasons like fear, social pressure and love of travel and adventure have often been ignored in Finland. Bitterness over these women's actions has left an image of the German whore.

Ville Kontinen MA is an assistant in researcher services at the National Archives of Finland.

Kolmanteen valtakuntaan 1944 lähteneiden suomalaisten naisten kokemuksia äitiydestä ja selviytymisestä

Anu Heiskanen

Kun Suomen valtio solmi aseleposopimuksen Neuvostoliiton kanssa syyskuun 5. päivänä 1944, muuttui Pohjois-Suomen tilanne dramaattisesti. Rauhansopimuksen konkreettiset vaikutukset ulottuivat kaikkiin alueella oleviin, niin suomalaisiin siviileihin kuin saksalaisiin sotilaisiin. Jo pelkästään Kolmannen valtakunnan armeijan vetäytyminen Norjaan oli jättiläismäinen operaatio. Koko Lapin siviiliväestö oli samaan aikaan evakuoitava ennen kuin Saksan armeija tuhoaisi sillat ja tieyhteydet. Saksalaisten mielestä vihollisen tunkeutuminen Pohjois-Suomeen oli pelkästään ajan kysymys, eikä Saksan sodanjohto halunnut nähdä armeijaansa uhattuna sekä etelästä että idästä. Kaikkien oli lähdettävä Lapista. Niille naisille, jotka sodan aikana olivat työskennelleet Saksan sotavoimille ja mahdollisesti aloittaneet seurustelun saksalaisen sotilaan kanssa, kysymys lähdöstä asettui eri tavalla. Oliko jätävä Suomeen vai lähdettävä Kolmanteen valtakuntaan? Molemmissa vaihtoehdoissa oli sekä sotatilanteen että yksityiselämän kannalta suuria riskejä. Päätös lähdöstä tai jäämisestä oli tehtävä nopeasti ja usein tilanteessa, jonka seurauksista naisilla ei voinut olla selvää mielikuvaa. Kaikki eivät lähteneet vapaaehtoisesti, sillä saksalaiset myös pakottivat, painostivat ja houkuttelivat suomalaisia naisia mukaansa. Suomesta poistui arviolta tuhat naista, joista ainakin 658 palasi takaisin vuosina 1945–1948.¹

Suomalaisten naisten lähtö on elänyt sinnikkäästi Suomen sodanjälkeisessä kollektiivisessa muistissa. Tapahtuma on pelkistynyt joko löyhämoraalisten naisten ”Saksan reissuksi” tai epätoivoisesti saksalaisissa miehissä roikkuvien tyttöjen hölmöilyksi. Se on jäänyt kansallisvaltion rajojen sisälle myös mentaalisesti. Tässä artikkelissa on annettu tilaa myös niille naisille, jotka jäivät Norjaan eivätkä koskaan matkustaneet nykyisen Saksan alueelle. Heidän kokemuksensa on verrattavissa norjalaisten naisten ja Wehrmacht-lasten tilanteeseen. Naisten kertomukset on tallennettu kuulustelupöytäkirjoihin, jotka tehtiin kotiinpaluun yhteydessä Hangossa sijainneella suomalaisten karanteenileirillä. Valtiollisen poliisin tutkijaelin kuulusteli kaikki entisen Kolmannen valtakunnan alueelta kotimaahan palaavat Suomen kansalaiset vuoden 1948 loppuun asti. Kaikista

¹ Suomeen palanneiden määrä perustuu Ville Kontisen yleisen historian tutkielmaan ”Vapaaehtoisesti vai olosuhteiden pakosta? Saksalaisten mukaan syksyllä 1944 lähteneet ja joutuneet suomalaisnaiset”, Kontinen 2008. Palanneista naisista ei ole arkistoissa olemassa yhtenäistä nimiluetteloa, joten lukumäärä perustuu Valtiollisen poliisin arkistosta löytyvien kuulustelupöytäkirjojen määrään. Omassa tietokannassani on 648 nimeä, johon osa tämän artikkelin tilastoista perustuu. Palanneiden pöytäkirjat olen hankkinut luomalla ensin eri arkistotietoja yhdistelemällä nimiluettelot, jonka perusteella kyseisen henkilön pöytäkirja on löytnyt jokaisena eri vuonna Suomeen tulleista naisista.

aineiston naisista vain kolme oli lähdön hetkellä naimisissa saksalaisen miehen kanssa.² Kihlautumisien määrä vaikuttaa kuitenkin tutkitun aineiston perusteella lisääntyneen vuoden 1943 aikana. Lisääntynyt kihlautuminen johti myös raskauksien lisääntymiseen niin, että monet naiset huomasivat odottavansa lasta juuri ennen saksalais-suomalaisen sotilasyhteistyön päättymistä. Lähdön hetkellä 87,5 % naisista oli naimattomia. Suomalaisen miehen kanssa naimissa olevia oli koko joukosta 20 naista. Leskiä, eronneita tai asumuserossa olevia oli huomattavasti enemmän, 69 naista. Koko tutkitusta joukosta lähes joka kymmenes (8,7 %) oli lähtiessään raskaana tai saanut lapsen Saksan sotavoimien edustajan kanssa.³ Suurin osa lapsista syntyi vielä toisen maailmansodan riehussa Euroopassa tai välittömästi Saksan luhistumisen jälkeen.⁴

Sotamorsiamia, pakolaisia vai pakkotyövoimaa Saksaan?

Naisten enemmistön työ- ja yksityiselämä oli jo vuosia kietoutunut Saksan sotavoimien ympärille. Sota oli monella tapaa rikkonut perhesiteitä ja laittanut nuoret ihmiset liikkeelle, pois perheen vaikutuspiiristä. Saksalaisesta työyhteisöstä muodostui Pohjois-Suomessa monille, niin saksalaisille sotilaille kuin suomalaisille naisille, erityislaatuinen sosiaalinen ympäristö, joka korvasi sekä perheen että ystävät. Vaikka enemmistö naisista lähti omasta halustaan, on rajanveto siitä, oliko lähtö vapaaehtoinen, evakuointi, olosuhteiden sanelema tai painostuksen tulos, usein vaikeaa. Lähtöpäätökseen vaikuttivat useat tekijät samanaikaisesti. Ainoastaan puolet naisista ilmoitti olleensa kihloissa saksalaisen sotilaan kanssa tai seurusteli vakavasti avioliittotarkoituksessa asettuakseen Saksaan.⁵ Toinen suuri lähtöön vaikuttava tekijä oli pelko. Naiset pelkäsivät joutuvansa julmuuksien ja kostotoimien kohteeksi, mikäli Neuvostoliitto miehittäisi Suomen. Saksalaiset lietsoivat tätä pelkoa aktiivisesti, mikä sai Saksan sotavoimien palveluksessa olleiden suomalaisten naisten keskuudessa aikaan massahysteriaan viittaavia piirteitä.⁶

Monet saksalaiset sotilaat järjestelivät aktiivisesti tyttöystävänsä tai kihlattunsa matkaa, jotta nämä pääsisivät pelastautumaan varmalta tuholta puna-armeijan miehittäessä Suomen. Saksaan houkuttelun motiivina saattoi olla myös kansallissosialistisen propagandan sisäistäminen. Lapsi, jonka isä oli saksalainen, luettiin Kolmannen valtakunnan ideologiassa äidin kansallisuudesta riippumatta ”rodullisesti arvokkaaksi” ja tällaisen lapsen tuli kasvaa Saksan maaperällä

² Entisen Kolmannen valtakunnan alueelta 1945 – 1948 palanneet suomalaiset naiset – aineisto (PalNa 1945 – 1948), tekijän hallussa. Tekstissä esiintyvien naisten nimet on muutettu.

³ PalNa 1945 –1948 -aineisto, tekijän hallussa.

⁴ Lähteneiden joukossa oli yksi, joka odotti lasta suomalaiselle miehelle. Nainen lähti mieluummin Saksaan kuin jäi aviottoman lapsen kanssa kotipaikkakunnalleen Pohjanmaalle.

⁵ Ville Kontinen on päätenyt vieläkin alhaisempaan lukuun, 40 prosenttiin. Kontinen 2008, 22.

⁶ PalNa 1945 –1948 -aineisto.

saksalaisessa kulttuurissa.⁷ Todennäköisesti myös sotilaiden esimiehet kehittivät pelottelemaan, painostamaan ja houkuttelemaan suomalaisia naisia Saksan armeijan mukaan. Monelle miehelle vaikutti myös olevan tärkeää saada sota-ajan rakastettu Saksaan omien vanhempien luo odottamaan sodan päättymistä. Ajatus vääjäämättömästä rintamalla lähdöstä ja kuoleman mahdollisuudesta oli helpompi kestää, jos tulevaisuudessa hämmötti tavallinen arki.⁸

Rakkautta hakaristin rohkaisemana

Wehrmachtin sotilaallisena vastuualueena ollut Pohjois-Suomi ei ollut erillinen saareke, joka olisi jotenkin välttynyt Saksan propagandan tai kansallissosialistisen rotu- ja väestöpolitiikan vaikutuksilta. Kaikkia sen elementtejä on luettavissa Kolmanteen valtakuntaan lähteneiden naisten kokemuksista ja kertomuksista, niin brutaali häikäilemättömyys kuin suvaitsevaisuus avioliiton ulkopuolella syntyneitä lapsia kohtaan. Saksan totalitaristinen järjestelmä tunkeutui propagandan ja säännösten avulla jokaisen saksalaisen intiimiin elämään. Suomalaisen naisen odottama lapsi, jonka isä oli saksalainen, kuului kansallissosialismin ideologian mukaan koko kansakunnalle, *Volksgemeinschaftille*, ei ainoastaan perheelle. *Volksgemeinschaftin* jäseniä manipuloitiin tehokkaan propagandan avulla täyttämään puolueen rotu- ja väestöpoliittisia päämääriä, jotka keskittyivät yhä enemmän saksalaisen populaation lisäämiseen ja sitä kautta myös seksuaalisuhteisiin.⁹ Koska suurin osa lisääntymisikäisistä, rodullisesti arvokkaista miehistä palveli rintamalla, oli heitä myös siellä rohkaistava omaksumaan uudenlasta vapaampaa seksuaalimoraalia. Erityisesti SS-järjestön lehti ”Das Schwarze Korps”, jonka viihdyttävä tyyli takasi laajan lukijakunnan koko Kolmannen valtakunnan alueella, kampanjoi näyttävästi perinteisistä normeista vapautuneen ja nautinnollisen seksuaalisuuden puolesta. Kansallissosialistisen puoluejohdon rohkaiseva asenne saksalaisen miehen seksuaalista aktiivisuutta kohtaan oli tehokas keino, jonka avulla varsinkin nuoret saatiin sitoutumaan Valtakunnan päämääriin. Rungas naimattomien, mutta raskaana olevien suomalaisten naisten määrä ei ainoastaan kerro avioliiton solmimisen vaikeudesta sodan keskellä, vaan myös kansallissosialistisen väestöpolitiikasta ja sen suunnanmuutoksista sodan pitkittyessä ja Saksan väestötappioiden kasvaessa kauhistuttaviin lukemiin.¹⁰

Kolmannen valtakunnan lähettämä kaksoisviesti toisaalta korkeamoraalisen ydinperheen ja toisaalta esiaviollisten sekä avioliiton ulkopuolisten suhteiden puolesta vaikuttaa ristiriitaiselta. Molemmat tähtäsivät kuitenkin Valtakunnan yhtenäisyyden ja elinvoiman vahvistamiseen sekä miesten taisteluhaluuden ylläpitämiseen. Heti sodan puhjettua 1939 SS-johtaja, valtakunnanjohtaja *Heinrich*

⁷ Lembeck 1997, 69.

⁸ PalNa 1945 –1948 -aineisto.

⁹ Volksgemeinschaft. Neue Forschungen zur Gesellschaft des Nationalsozialismus 2009, 35.

¹⁰ Herzog 2005, 11.

Himmler ilmoitti, että todella isänmaallisten ja ”rodullisesti” arvokkaiden saksalaisten tulisi lisääntyä myös avioliiton ulkopuolella, jotta sotaa käyvä valtio vahvistuisi ja voimistuisi. Sodan loppuvaiheessa Himmler alkoi haaveilla moniavioisuuden mahdollisuudesta, mutta tämä ajatus ei ehtinyt toteutua.¹¹ Valtakunnan olemassaolon puolesta sotaa käyvillä miehillä tuli olla myös rintamalla ollessaan mahdollisuus heteroseksuaalisiin suhteisiin. Selibaatti olisi voinut lisätä tyytymättömyyttä miesten keskuudessa, heikentää taistelumativaatiota sekä rohkaista homoseksuaalisuuteen. Wehrmachtin sotilaita varten perustettiin myös vain heille tarkoitettuja bordelleja. Jos saksalainen mies oli sotilana valmis kuolemaan ilman ehtoja, niin hänellä oli myös oltava vapaus rakastaa ehtoitta.¹²

Suomalaiset naiset olivat myös kansallissosialistisen Saksan kipeästi tarvitsemää työvoimaa. Naisia tarvittiin yhä enemmän ja enemmän paikkaamaan työtehtäviä kotirintamalla, kun jokainen liikenevä mies oli lähetettävä rintamalle puolustamaan Valtakuntaa. Suomalaisten Wehrmachtin mukana lähteneiden suomalaisten naisten ikärakenne noudattaa melko täsmälleen saksalaisille naisille sodan loppuvaiheessa määrättyä työvelvollisuutta, joka koski kaikkia yli 17-vuotiaita ja alle 50-vuotiaita. Kotimaahan palanneiden suomalaisten naisten joukossa ei ollut yhtään yli 50-vuotiasta ja alle 17-vuotiaita oli ainoastaan kahdeksan.¹³ He eivät lähteneet Pohjois-Suomesta vetäytyvän armeijan mukana, vaan omin päin saksalaisissa laivoissa Helsingistä. Saksan valtava sotateollisuus paikkasi työvoimavajettaan ulkomaalaisella pakko- ja vierastyövoimalla (*Ausländereinsatz*). 1944 mennessä Suur-Saksan alueella työskenteli 5,7 miljoonaa vieras- ja pakkotyöläistä sekä 1,9 miljoonaa poliittista ja sotavankia.¹⁴ Ulkomaalaisten naistyöntekijöiden osuus teollisuus- ja käsityöteollisuudessa Saksassa oli vuonna 1941 kolme prosenttia, kun vastaava luku kolme vuotta myöhemmin oli jo 21 %.¹⁵ Saksan valtavat inhimilliset ja materiaaliset menetykset olisivat etenkin vuoden 1943 ja Stalingradin tappion jälkeen romahduttaneet sotatalouden ilman miljoonien vankien ja vierastyöläisten työpanosta.

Suomalaiset naiset olivat Saksan näkökulmasta jo Suomessa osallistuneet työllään *Reichseinsatziin*. Suomalaisia naisia houkuteltiin ja painostettiin lähtemään erityisesti niissä saksalaisissa yksiköissä, joiden toiminta liittyi liittoutuneiden pommitusten torjuntaan ja siviilien sairaanhoitoon. Pohjois-Suomessa sijainneet lukuisat Luftwaffen yksiköt ja Oulussa sekä Kuusamossa sijainneet sotilassairaalat olivat erityisen aktiivisia naisten rekrytoinnissa. Oulun saksalainen sotasairaala jopa ilmoitti paikallisessa lehdessä aselevon jälkeen työpaikoista Kolmannessa valtakunnassa. Aune T. näki ilmoituksen ja meni tarjoutumaan työhön. Saksalaiset eivät aluksi häntä hyväksyneet, mutta kun kertoi odottavansa lasta italialaissyntyiselle Wehrmacht-sotilaille, hän sai työpaikan. Saksalaiset

¹¹ Timm 2005, 223-224.

¹² Herzog 2005, 51.

¹³ Kontinen 2008, 19.

¹⁴ Spoerer 2001, 9.

¹⁵ Hachtmann 1993, 366.

tiedustelivat Aunelta lähdön syytä, johon hän vastasi haluavansa lähteä venäläisiä ja sotaa pakoon.¹⁶ Naisten saksalaiset esimiehet ja työtoverit käyttivät erilaisia keinoja, jotta lähtö saataisiin näyttämään vapaaehtoiselta. He painostivat, pelottelivat ja lupasivat heti Norjaan päästyään paluun Ruotsin kautta kotiin. Norjan rajan ylityksen jälkeen paluu ei enää tullut kysymykseen. Lähtemällä vetäytyvän armeijan mukaan suomalaisista naisista oli tullut osa ns. *Wehrmachsgefolgea*. Henkilökohtaisilla toiveilla ei enää ollut merkitystä, kun valtakunta kävi taistelua olemassaolostaan. Suomalaiset naiset eivät saaneet olla kirjeitse yhteydessä Suomeen ja Suomen radiolähetysten kuuntelu oli kielletty.¹⁷ Heille maksettiin saksalaista sotilaspäivärahaa.¹⁸

Äitiys miehityssä Norjassa

Wehrmachtin vetäytymisen yhteydessä Pohjois-Suomesta lähteneitä naisia alettiin järjestelmällisesti koota Pohjois-Suomen saksalaisilta yksiköistä Finnmarkiin, Lakselevissä sijainneelle Banakin lentokentälle. Sieltä heidät siirrettiin Osloon *Frontleitestellen*, jossa naiset odottivat useita viikkoja lopullisia sijoituspaikkojaan. Osa määrättiin Norjaan työhön ja osa kuljetettiin Tanskan ja Saksan rajalla sijaitsevaan Flensburgin kaupunkiin. Norjassa ja Saksassa olleiden naisten kokemukset eroavat toisistaan monella tavalla jo sotatilanteenkin vuoksi. Norja ei ollut sotaa käyvä valtio, joten Norjassa olleiden naisten olot olivat suhteellisen rauhalliset verrattuna Saksan kotirintaman viimeisten kuukausien pommituksiin ja niitä seuranneeseen kaaokseen ja puutteeseen. Norjassa suomalaiset naiset määrättiin työhön saksalaisiin sotilaskeittiöihin ja ompelutupiin sekä konttoreihin, sairaaloihin ja lastenkoteihin.¹⁹

Lapsen synnyttäminen oli Norjassa erilainen kokemus kuin luhistumaisillaan olevassa Saksassa. Norjassa työskennelleiden suomalaisten naisten äitiys kytkettiin osaksi samaa järjestelmää, jolla kansallissosialistinen Saksa hoiti norjalaisten naisten ja saksalaisten sotilaiden suhteista syntyneet lapset. Pääsääntöisesti suomalaiset naiset viettivät suunnilleen kuukauden ennen synnytystä ja kuusi viikkoa sen jälkeen SS-järjestön Lebensborn-kodeissa. Valtakunnanjohtaja Heinrich Himmlerin aloitteesta 1935 perustetun yhdistysmuotoisen järjestön tarkoituksena oli edistää ”rodullisesti arvokkaiden” lasten syntymistä niin avioliitossa kuin sen ulkopuolella. Sen elitistisiin äitikoteihin hyväksyttiin Saksassa ainoastaan äitejä, jotka täyttivät tiukat ”rodulliset” vaatimukset. Halutessaan tuleva äiti voi salata raskautensa kokonaan ja synnytyksen jälkeen antaa lapsensa adoptoitavaksi saksalaiseen perheeseen. Heti Norjan miehityksen jälkeen Saksan viranomaiset alkoivat valmistautua saksalais-norjalaisten lasten syntymiseen.

¹⁶ Ptk 258/45, Valpo II, Kansallisarkisto (KA).

¹⁷ Ptk 355/45, Valpo II, KA.

¹⁸ Ptk 586/45, Valpo II, KA.

¹⁹ PalNa 1945–1948 -aineisto.

Norjassa toimi ainakin 12 Lebensborn-kotia, joissa syntyi miehityksen aikana n. 1200 lasta. Kaikkiaan Lebensborn- kotien kirjoissa oli noin 8 000 lasta.²⁰

Lebensbornin toiminta näyttäytyi kansallissosialistisessa Saksassa hyväntekeväisyysjärjestönä, joka oli omistautunut SS-perheiden ja yksinäisten äitien tukemiseen. Tosiasiassa se oli ”arjalaisen rodun” ylemmyyteen perustuva häikäilemättömän rotupolitiikan väline, jossa hyvän tekeminen kasaantui rotuhierarkian huipulle ja rodullisesti arvottomat saivat väistyä näiden tieltä. Järjestön historialliseen jälkimaineeseen on sitkeästi liittynyt erheellinen käsitys, että nuoret naiset, jotka halusivat tuottaa ”Führerilleen” jälkeläisen, hakeutuivat Lebensborn-koteihin hedelmöityäkseen rodullisesti arvokkaiden miesten kanssa. Mitään todisteita tällaisesta toiminnasta ei ole järjestön toimintaan kohdistetussa tutkimuksessa löytynyt, mutta tarina on ikävällä tavalla lisännyt kodeissa syntyneiden saksalaisten sotilaiden lasten stigmatisoitumista.²¹

Kaija R. oli yksi suomalaisista naisista, joka vietti raskautensa loppuajan Lebensborn Heim Geilossa. Samaan aikaan kodissa oli seitsemän muuta suomalaista naista.²² Kaija oli eronnut sotavuosina miehestään ja heidän yhteinen poikansa oli jäänyt asumaan isänsä luo. Kaija oli eron jälkeen muuttanut Rovaniemelle ja ottanut paikan tarjoilijana saksalaisten upseerien ruokalassa. Syksyllä 1944 hän oli kihloissa saksalaisen väpelin kanssa ja odotti lasta. Tuolloin hän työskenteli yhdessä 60 muun suomalaisen naisen kanssa saksalaisessa ompelimossa. Suomen viranomaiset ilmoittivat, että kaikkien oli poistuttava sieltä 15.9.1944 mennessä. Saksan viranomaiset ilmoittivat puolestaan, että kaikki voivat halutessaan jäädä työpaikkaansa ja siirtyä sen mukana Norjaan. 47 naista päätti lähteä pois ja 13 jäi töihin saksalaisille. Kaija perusteli jäämistään paitsi lapsella ja naimisiinmenolla myös sillä, että hänellä ei ollut kotia Suomessa. Jäämällä Suomeen hän olisi ainakin tilapäisesti menettänyt toimeentulonsa, asuntonsa, sulhasensa ja isän lapseltaan. Kaijasta oli tuntunut turvallisemmalta lähteä saksalaisten mukaan, jotka hänen kokemuksensa perusteella olivat ”osoittautuneet hyviksi ihmisiksi”.²³

Kaija jatkoi ompelimossa työtään Norjan puolella vuoden 1945 tammikuuhun, jolloin hän siirtyi Lebensborn-kotiin. Huhtikuun alussa Kaija lähetettiin toiseen kotiin, Høsbjørniin Brummunddalissa. Hänen poikansa syntyi toukokuun alussa, juuri Saksan antautumisen aikaan. Sekä Kaija että myös Heim Geilossa ollut Armi S. saivat Saksan antautumisen jälkeen englantilaisilta miehitysviranomaisilta luvan mennä naimisiin saksalaisten sulhastensa kanssa. Suomalaisten internointileirillä asioita hoitanut, entinen kansallissosialisti Yrjö von Grönhagen esti kuitenkin molempien avioitumisen kieltämällä leiriltä poistumisen vihkimistä varten. Kaijan

²⁰ Lilienthal 1985, passim. ja www.lebensbornnorway.org.

²¹ Lebensborn: The Sexualization of the Nazi Past in Popular Culture. Esitelmä European Social Science History Conference, Amsterdam 2006

²² Ptk 659/45, Valpo II, KA.

²³ Ptk 491/45, Valpo II, KA.

hän jopa lukitsi erityiseen ”koppiin” tekaistun sukupuolitauditartunnan perusteella. Molempien avioliitto jäi solmimatta ja heidät kotiutettiin Suomeen.²⁴

Suurin osa naisista oli jo ennen sotaa ollut itsenäisesti toimeentulevia palkkatyöläisiä. Sotaa edeltävä aika, työ Pohjois-Suomessa Saksan armeijalle ja sodan jälkeinen aika oli heille tässä suhteessa samaa jatkumoa. Vain avioituminen saattoi muuttaa tilanteen niin, että työpaikan hankkiminen ei ollut tarpeellista. Ne, jotka olivat palkkautuneet sodan aikana saksalaisille töihin, menettivät saksalaisten vetäytymisen yhteydessä usein sekä työpaikan että asunnon. Työttömyys, asunnottomuus ja yksinäinen äitiys saksalaisen sotilaan lapselle oli yhdistelmä, joka sai tarttumaan saksalaisten työtarjoukseen Norjan puolella erityisesti siinä tapauksessa, että suku tai perhe ei tarjonnut tukea. Lähdön hetkellä 17-vuotias Selma I. oli Kemissä elättänyt itsensä 15-vuotiaasta asti. Hän oli joutunut vuodeksi vankilaan vaatevarkaudesta, johon hän omasta mielestään oli syytön. Selma katkeroitui ja pestautui saksalaisten upseerikasinolle keittiöapulaiseksi ja päätti lähteä työpaikan mukana Norjaan, koska halusi pois maasta ja ”katsoi näin ollen itsellään olevan paremman tilaisuuden matkustamiseen maasta”. Selma alkoi odottaa lasta saksalaiselle sulhaselleen. Helmikuussa 1945 sulhanen järjesti Selmalle raskaudentilan vuoksi kevyempää työtä norjalaisessa hotellissa, josta hänet lähetettiin raskauden loppuvaiheessa Oslon Lebensborn-kotiin. Siellä Selma ehti kuitenkin olla vain kaksi viikkoa ennen Saksan antautumista. Viimeisillään raskaana oleva Selma joutui Elversumiin leirille, missä hänet laitettiin työskentelemään parturioppilana. Selma sai vielä siirron internointileirille, jossa ollessaan hänen tyttärensä syntyi. Selma palasi lapsensa kanssa Suomeen, koska muuta vaihtoehtoa ei ollut, mutta ilmoitti kuulusteluissa, ettei halua epäoikeudenmukaisen tuomionsa vuoksi enää asua Suomessa. Selma halusi lähteä Saksaan ja solmia avioliiton lapsensa isän kanssa.²⁵

Heim Geilossa ollut Niina T. kertoi lähtönsä yhdeksi syyksi sen, että hänen oma kotiväkensä oli jo lähtenyt evakkoon eikä hänellä ollut tiedossa paikkaa, jonne olisi voinut mennä lapsensa syntymisen ajaksi. Hän oli vuodesta 1943 asti työskennellyt saksalaisille Alakurtissa, Salmijärvellä ja viimeksi Kolosjoella upseerikasinon tarjoilijana. Hänen saksalainen sulhasensa oli myös siirtynyt Kolosjoelle vuoden 1944 alussa. Niina siirtyi Geilon äitikotiin kuukautta ennen lapsen syntymää helmikuun 1945 puolivälissä saksalaisen lääkärin kehotuksesta. Myös Niina sai synnytyksen jälkeen toipua kodissa kuusi viikkoa ja sen jälkeen hän työskenteli toisessa äitikodissa, jossa pystyi samalla huolehtimaan omasta lapsestaan. Niinan tytär kastettiin heinäkuussa isän läsnä ollessa. Toimituksen suoritti saksalainen kenttäpappi. Kastetodistukseen merkittiin myös isän nimi. Kuulusteluissa Niina mainitsi, että hoito oli Heim Geilossa ollut hyvä ja että saksalaiset yleensä pitivät äitiyttä arvossa riippumatta siitä, oliko äiti naimisissa tai ei.²⁶

²⁴ Ptk 491/45, Valpo II, KA.

²⁵ Ptk 498/45, Valpo II, KA.

²⁶ Ptk 488/45, Valpo II, KA.

Katri N. oli myös aloittanut työnteon 15-vuotiaana Tampellan tehtailla, mutta mennyt naimisiin rovaniemeläisen miehen kanssa 1942 ja eronnut työpaikastaan. Aviomies oli osoittautunut juopoksi ja väkivaltaiseksi eikä Katrin äitikään ollut osoittanut myötätuntoa epäonnistunutta avioliittoa kohtaan. Tällöin Katri oli päättänyt tulla toimeen aivan yksin ja pestautui työhön saksalaisen yksikön palvelukseen. Saksalaiset eivät painostaneet tai houkuttelleet häntä millään tavalla mukaan, mutta saksalainen sulhanen sekä pelko venäläisten joukkojen saapumisesta maahan vaikuttivat lähtöpäätökseen. Lisäksi Katri totesi, että ”nämä sekä ristiriitaiset tunteensa ja sotkuinen elämänsä huomioon ottaen oli hän päättänyt seurata saksalaisen yksikön mukana, sillä toivoi tällä tavalla voivansa heittää selkensä taakse sen elämän, joka oli siihen saakka tarjonnut vain kärsimyksiä”. Katri pystyi monen muun Norjassa olleen naisen tavoin työskentelemään samalla paikkakunnalla saksalaisen miesystävänsä kanssa. Saksalainen yksikkö hajotettiin Saksan antautumisen jälkeen, jolloin englantilaiset viranomaiset lähettivät saksalaiset miehet Rinnan leirille ja suomalaiset naiset Levangerin kansainväliselle internointileirille. Katri synnytti Trondheimin sairaalassa syyskuussa lapsen, jota isä pääsi jo samana päivänä katsomaan sairaalaan. Seuraavana päivänä Katri sai häneltä kirjeen, jossa tämä kertoi joutuvansa lähtemään Saksaan. Katri palasi poikansa kanssa Suomeen lokakuussa 1945 ja totesi kuulusteluissa, että ”poikansa on terve ja odottaa pappia, joka vahvistaisi hänelle nimen”.²⁷

Liisa M. oli määrätty lääkintäapulaiseksi Kuusamon saksalaiseen kenttäsairaalaan. Siellä hän tutustui vuoden 1942 lopulla saksalaiseen sotilaaseen, jonka kanssa seurusteli siitä lähtien. Huhtikuussa 1944 Liisa huomasi odottavansa lasta. Liisa lähti sairaalan ja 600 haavoittuneen sotilaan mukana Norjaan, missä hän työskenteli Levangeriin perustetussa sotilassairaalassa. Joulukuussa hänet passitettiin Trondheimiin Lebensborn-kotiin, jossa ollessaan hän synnytti norjalaisella klinikalla tyttären. Palattuaan takaisin äitikotiin saksalainen lääkäri totesi, että lapsella oli sydänvika. Liisa sai toipua synnytyksestä muutamien viikkojen ajan, jonka jälkeen hänet lähetettiin lapsensa kanssa norjalais-saksalaisille lapsille tarkoitettuun lastenkotiin työskentelemään lastenhoitajana. Vielä Saksan antautumisen jälkeen kesäkuussa 1945 Liisa sai lastenkodin ylihoitajalta määräyksen siirtyä työhön Hønefossiin saksalaisen sotasairaalan yhteydessä olevaan lastenkotiin.²⁸ Samalla paikkakunnalla oli toiminut Heim Klækken, joka oli Norjan Lebensborn-kotien lippulaiva. Lastenkodissa työskenteli Liisan saapuessa neljä suomalaista naista, jotka olivat raskaana. Liisa sairastui keltatautiin ja sairaalassa ollessaan hänen lapsensa menehtyi. Liisan pyyntöön saada haudata tyttärensä suostuttiin. Paikalla oli sekä saksalainen että norjalainen pappi.²⁹

²⁷ Ptk 528/45, Valpo II, KA.

²⁸ Ptk 851/45, Valpo II, KA.

²⁹ Ptk 846/45, Valpo II, KA.

Suomalaisten naisten ja heidän lastensa kotiuttaminen Norjasta hoidettiin englantilaisten ja norjalaisten viranomaisten yhteistyöllä internoimisleirin kautta etupäässä kahdessa erässä elokuussa ja lokakuussa 1945. Monet naiset olisivat halunneet mennä Saksaan, mutta muuta vaihtoehtoa ei ollut, ellei ollut naimisissa saksalaisen kanssa. Naimisissa olevat lähetettiin samalle leirille miehen kanssa ja sitä kautta Saksaan vankileirille, josta suurin osa vapautui muutaman viikon jälkeen. Jotkut naiset olivat niin peloissaan palaamaan takaisin Suomeen, että suostuivat jopa pika-avioliittoon tuntemattoman saksalaisen sotilaan kanssa.³⁰

Saksan luhistuvan kotirintaman armoilla

Oslosta Flensburgiin lähetetyt kolmisensataa naista saapuivat Saksaan joulukuun 1944 puolenvälin tienoilla. He saivat suomalaiselta naisjohtajaltaan, *Führerimiltä* työmääräykset eri puolille Pohjois-Saksaa Luftgau 11:n alueelle. Naiset työskentelivät ilmatorjuntakasarmeilla ja lentokentillä siivous-, ompelu- ja keittiötehtävissä Hampurin ympäristössä ja muualla Schleswig-Holsteinin alueella. Sodan viimeisinä kuukausina myös saksalaisia naisia oli alettu määrätä tarjoilu- ja keittiötehtäviin (*Ordonanz- und Küchenhilfsdienst*) ja heitä kutsuttiin nimikkeellä *Truppenhelferin*. Siihen asti miehet olivat hoitaneet näitä tehtäviä, mutta nyt jokainen liikenevä mies oli lähetettävä rintamalle, joka vuoden 1944 lopulla oli jo lähes sama asia kuin kotirintama.³¹

Koska suomalaisessa joukossa oli useita lasta odottavia naisia, määräsi suomalainen *Führerin* pitkällä raskaudentilassa olevat naiset jäämään Flensburgin lentokentälle, jossa heidät määrättiin työskentelemään ruokalassa. Muut raskaana olevat lähetettiin muiden suomalaisten mukana ilmatorjuntapattereihin normaaliin työntekoon. Yksi tästä Flensburgiin jääneestä suunnilleen kymmenen naista käsittävästä joukosta oli Mirjam T., jonka lapsi syntyi huhtikuun lopussa kaupungin synnytyslaitoksella. Tutkitussa aineistossa ei ole yhtään naista, joka olisi ollut saksalaisessa Lebensborn-kodissa. Synnytyksen jälkeen Mirjam palasi vielä työpaikkaansa, vaikka Saksan antautuminen oli enää päivien kysymys. Mirjamille ei enää maksettu palkkaa, mutta sai ylöspidon lentokentältä. Englantilaisten joukkojen saavuttua lentokentällä olleet suomalaiset naiset ja heidän lapsensa lähetettiin kuorma-autolla Rendsburgiin. Mirjam sai työpaikan englantilaisten miehitysjoukkojen keittiöltä ja lapselleen hoitopaikan saksalaisen perheen luota.³²

Suomalaisia naisia saapui Saksaan myös toista reittiä, laivoilla Oulusta, Helsingistä ja Kotkasta sekä Porista. Tällöin he useimmiten saapuivat nykyisen Puolan alueelle silloisten Schwinemünden (Swinoujscie) ja Gotenhafenin (Gdynia) kaupunkeihin Pommeriin. Tälle alueelle saapuneet naiset lähtivät joko sulhastensa tai

³⁰ PalNa 1945–1948 -aineisto.

³¹ Seidler 1996, 153.

³² Ptk 675/46, Valpo II, KA.

poikaystäviensä perheiden luo tai jäivät odottamaan määräystä työpalveluun. Heidän sotakokemuksensa muodostui vaikeimmaksi ja selviytymismahdollisuudet ilman fyysisen tai henkisen väkivallan kokemista olivat vähäiset. Hyökkäävä puna-armeija työnsi edellään valtavia pakolaisvirtoja. Kaikki yrittivät pelastautua kaaoksen ja tuhon keskeltä. USA:n ilmavoimat tukivat venäläisten vääjäämättömästi etenevää hyökkäystä jatkuvilla pommituksilla. Sodan kauhujen lisäksi naiset joutuivat todistamaan rintaman luhistumisesta johtuvia lieveilmiöitä; rosvousta, raiskauksia, nälkää ja toivotonta pakenemista rintaman edetessä.³³

18-vuotias Anna A. matkusti sulhasensa ja tämän vanhempien kehotuksesta näiden luo nykyisen Tšekin alueelle Karlsbadiin. Hän sai omilta vanhemmiltaan luvan lähtöön ja matkusti saksalaisen sairaalalaivan mukana Schwinemündeeseen ja sieltä edelleen Karlsbadiin, jossa hänet otettiin hyvin vastaan. Anna odotti lasta. Kaksi päivää ennen joulua 1944 hänelle tuli kirje, jossa kerrottiin sulhasen kaatuneen Ranskan rajalla. Karlsbadin kaupunki joutui puoliksi venäläisten ja amerikkalaisten joukkojen haltuun. Toukokuun puolivälissä miehitysviranomaiset määräisivät, että kaikkien ulkomaalaisten oli poistettava kaupungista. Anna sai jäädä vastasyntyneen lapsensa vuoksi vielä joksikin ajaksi, mutta lopulta hänen oli lähdettävä. Junayhteydet olivat kuitenkin Saksan puolella poikki, joten Anna joutui vastasyntyneen lapsensa kanssa kävelemään koko 300 kilometrin matkan Berliiniin. Ruokaa pakolaiset olivat saaneet vaihtamalla matkatavaroitaan elintarvikkeisiin. Joissain kaupungeissa heille oli jaettu lupia ostosten tekemiseen. Syyllänsä hoitaminen ja ruokkiminen oli näissä olosuhteissa Annan sanojen mukaan ”varsin hankalaa”. Kesäkuun lopulla joukko saapui Berliiniin ja venäläisen komendantti määräsi ulkomaalaiset Biesdorfin leirille. Leirillä Annan pieni poika menehtyi. Anna sai kuulla, että viereisellä ulkomaalaisleirillä oli muita suomalaisia naisia ja pyysi saada päästä sinne, mihin ei kuitenkaan suostuttu. Kun leirin venäläiset vartiosotilaat varastivat kaikki hänen matkatavaransa, lähti Anna omin luvin leiristä ja meni Fürstenwaldin leirille, jossa tapasi muita suomalaisia tyttöjä. Heidät kotiutettiin Neuvostoliiton kautta Suomen puolelle Nurmiin, josta suomalaiset rajavartiomiehet tulivat heidät noutamaan.³⁴

18-vuotias Katri K. oli myös sulhasensa kehotuksesta matkustanut tämän vanhempien luo Berliiniin. Hänellä ei ollut tarkoitus jättää Suomea, mutta mieli muuttui, kun hän huomasi odottavansa lasta. Katrin vanhemmat eivät olleet ”sanoneet lähtöön mitään erikoista” ja Katri oli päättänyt oman ja vanhempiensa ”kunnia-pakkotilan” vuoksi matkustaa. Berliiniin saavuttuaan Katri ilmoittautui määräysten mukaan työvoimatoimistossa. Hän sai passituksen ompelimoon, jossa valmistettiin sekä siviili- että sotilasvaatteita. Työpäivän pituus oli 10 tuntia ja työtovereina oli muita vierasmaalaisia. Palkka maksettiin 5 Rmk päivältä, josta kuitenkin vähennettiin ”vapaaehtoisina lahjoituksina” 1 Rmk. Katri sai jäädä pois työstä kuukautta ennen lapsen syntymää. Katrin tytär syntyi ensimmäisenä rauhan

³³ PalNa 1945–1948 -aineisto.

³⁴ Ptk 468/45, Valpo II, KA.

päivänä, 9. toukokuuta 1945. Katri palasi lapsensa kanssa sulhasensa vanhempien luokse, vaikka ei ollut kuullut mitään sulhasestaan Saksassa ollessaan. Ennestään huono elintarviketilanne kääntyi sodan päätyttyä katastrofaaliseksi ja Katri päätti palata Suomeen. Monien vaikeuksien jälkeen hän palasi tyttärensä kanssa kotiin Neuvostoliiton miehitysvyöhykkeeltä Puolan kautta Gdyniasta suomalaisella rahtilaivalla.³⁵

Takaisin kotiin – mutta miten?

Elinolosuhteet sodanjälkeisessä Saksassa olivat äärimmäiset vaikeat. Enemmistö Saksassa olleista suomalaisista naisista halusi palata takaisin Suomeen, mutta miehitysvyöhykkeiden vakiinnuttua paluu länsivyöhykkeiltä edellytti monimutkaista byrokraattista prosessia niin suomalaisten kuin miehitysvaltojen viranomaisten kanssa. Yhteys saksalaiseen sulhaseen oli useimmiten jo kokonaan katkennut tai mies oli joutunut epämääräiseksi ajaksi sotavankeuteen.³⁶ Kotiinpalaajien joukossa oli myös naisia, jotka olivat säilyttäneet kontaktin Suomessa sodan aikana tapaamansa miehen kanssa ja menneet naimisiin. Osa heistä palasi, jopa yhteisen lapsen kanssa vain siksi, että elämän aineelliset edellytykset olivat sodanjälkeisessä Saksassa niin surkeat. Välttämättä lähtöön ei liittynyt mitään avioelämään liittyviä ristiriitoja. Osa toivoi, että saksalainen mies voisi myöhemmin myös seurata perässä, mutta Saksan kansalaisille ei vielä silloin myönnetty lupaa tulla Suomeen.³⁷ Todellisuus Saksassa oli ollut monelle valtava pettymys, joka oli tarjonnut sodan kurjuutta, pommituksia ja raatamista avioliiton sijaan. Sodan päättymisenkään ei kaikkia ongelmia poistanut ja toi mukanaan uusia vaikeuksia.

Kotiinpaluun ongelmaksi muodostui usein se, että naiset eivät tieneet, miten tai mistä matkustuslupia anottiin. Miehitysviranomaiset saattoivat kohdella naisia yliolkaisesti ja vastata paluumahdollisuuksista tiedustelleille naisille, että eivät tieneet miten auttaa.³⁸ Englantilaisten viranomaisten penseys suomalaisia naisten kotiuttamista kohtaan toistuu monien naisten kertomuksissa. Suomi ei kuulunut ns. Yhdistyneiden Kansakuntien joukkoon, jotka allekirjoittivat United Nations Relief and Rehabilitation Administration (UNRRA) -järjestön perustamisasiakirjan Perustamisasiakirjan mukaan UNRRAn tehtävänä oli suunnitella, koordinoida ja hallinnoida sodan uhrien avustustyötä ja pakolaisleirejä kaikilla niillä alueilla, jotka olivat joutuneet UNRRAn allekirjoittajamaiden vaikutuspiiriin. Euroopan maista sopimuksen allekirjoittivat Englanti, Belgia, Tšekkoslovakia, Ranska, Kreikka, Islanti, Luxemburg, Norja, Puola ja Jugoslavia. Järjestön toiminta epäonnistui osittain niiden valtaviin vaikeuksiin edessä, joita sen virkailijat kohtasivat sodanjälkeisessä Saksassa. Apua tarvitsevien siviilihenkilöiden määrä Saksassa

³⁵ Ptk 490/45, Valpo II, KA.

³⁶ Ptk 188/47 ja 464/47, Valpo II, KA.

³⁷ Ptk 492/48, 369/48, 495/48, 509/48 ja 334/47, Valpo II, KA.

³⁸ Ptk 70/48 ja 71/48, Valpo II, KA.

ylitti kaikkien arviot. UNRRAn henkilökuntaan jouduttiin palkkaamaan epäsovivaa tai kokematon väkeä, eikä yhteistyö miehityshallintojen kanssa sujunut ilman ongelmia ja ristiriitoja. Iso-Britannian miehityshallinto, Control Commission German (CCG) vääntyi aikalaisten suussa muotoon Complete Chaos Guaranteed, täydellinen kaaos taataan.³⁹ Ennen miehitysvyöhykkeiden vakiintumista, heti sodan päättymisen jälkeen kotiuttaminen sujui nopeammin ja joustavammin. Liittoutuneiden miehittämältä alueelta lähti kotimaahan yhteensä 4,6 miljoonaa ulkomaalaista syyskuuhun 1945 mennessä. Jäljelle jääneistä ainoastaan yksi prosentti oli läntisen Euroopan kansalaisia.⁴⁰

UNRRA hallinnoi ns. Displaced Person -statuksen saaneille tarkoitettuja ulkomaalaisleirejä, joiden kautta kotiuttaminen tapahtui. Ensimmäisen, 3.7.1944 julkaistun määritelmän mukaan Displaced Person oli siviilihenkilö, joka oli sodan seurauksena oman kotimaansa ulkopuolella ja halusi palata kotimaahansa tai löytää uuden kotimaan, mutta tarvitsi siihen ulkopuolista apua. Englannin miehitysviranomaiset alkoivat kuitenkin rajata apua vain niiden maiden kansalaisille, jotka olivat allekirjoittaneet UNRRAn perustamisasiakirjan. Miehitysviranomaisten ohjeissa UNRRAn henkilöstölle Suomi kuului vaihtelevasti joko entisten vihollismaiden (ex-enemy nations) tai puolueettomien (neutrals) maiden joukkoon.⁴¹ Kummankaan kategorian kansalaiset eivät olleet oikeutettuja UNRRAn apuun. Brittiviranomaiset pommittivat leirien henkilökuntaa monimutkaisilla ja jatkuvasti täydentyvillä ohjeilla, joissa kehoitettiin kuulustelemaan leiriläisiä ja seulomaan sieltä ne henkilöt, joiden kansalaisuus ei oikeuttanut UNRRAn apuun.⁴² Suomalaisten leirille pääsy joko evättiin ja sinne jo päässeitä poistettiin leireiltä. Jotkut suomalaiset naiset viettivät kuitenkin lyhyitä tai pitempiä jaksoja leireillä, mutta yleensä kutsu saapua leirille tuli vasta, kun kaikki matkustusluvat olivat saapuneet ja sopiva joukko Suomeen palaavia oli saatu kokoon.⁴³

Leirillä olo vaikuttaa kuitenkin olleen suomalaisille naisille viimeinen vaihtoehto. Leiriläisten oli sopeuduttava osittaiseen henkilökohtaisen vapautensa menettämiseen ja kestettävä kylmyyttä, nälkää ja sairauksia. Varsinkin pienille lapsille suomalaisten kotiuttamisleiri Niedpodzianka Lübeckissä saattoi koitua kohtalokkaaksi. Kulkutaudit levisivät ylikansoitetuissa, kylmissä parakeissa. Huono hygienia ja leiriläisten aliravitsemus pahensivat tilannetta entisestään.⁴⁴ Muutamat äidit sinnittelivät mieluummin Saksan sosiaaliviraston maksaman, pienen 50 Rmk:n avustuksen turvin ja pystyivät jotenkuten sillä sekä satunnaisilla

³⁹ MacDonogh 2007, 252.

⁴⁰ Lembeck 1997, 123, 127.

⁴¹ Ex-Enemy Nations and Volksdeutsche S-0408-007-0017 ja Area Team 902 Lübeck Repatriations S 407-0017-003, UNRRA Germany records, United Nations Archives, New York (UNA).

⁴² Documents and Statistics; Screening S-0406-0012-01, UNA.

⁴³ PalNa 1945–1948 -aineisto.

⁴⁴ Valtiollisen poliisin raportti leiriolosuhteista Niedpodzianka-leirillä 15.8.1946 ja ptk 179/47, Valpo II, KA.

yksityisten henkilöiden avustuksilla tulemaan toimeen. Työpaikan löytyminen oli elinehto. Työssä käyvät äidit joutuivat kehittämään lapsen päivähoito-ongelmaan erilaisia ratkaisuja. Kotiapulaiseksi palkkatutuminen oli vaihtoehto, jonka avulla pystyi ratkaisemaan sekä huutavasta asunto- ja ruokapulasta johtuvat ongelmat että lapsen hoidon, mikäli työnantaja suhtautui suopeasti lapseen. Rahapalkkaa työstä ei välttämättä maksettu, mutta työ takasi jonkinlaisen perusturvan. Naisten kannalta parhaita työnantajia olivat miehitysjoukkojen edustajat, koska silloin alivuokralaishuoneen ja mahdollisen lapsen päivähoidon voi maksaa kulutushyödykkeillä saksalaisille perheille. Lapsia annettiin myös saksalaisiin perheisiin kasvateiksi, laitettiin lastenkoteihin tai annettiin pysyvästi adoptoitaviksi.⁴⁵

Diplomaattisuhteet Suomen ja Saksan olivat poikki, joten kotiinpaluun järjestämisessä lähetystöjen tai konsulaattien apua ei ollut tarjolla kuin Saksan ulkopuolella. Kirjeyhteys Suomeen avautui kesällä 1946, mutta Lapin evakointien vuoksi sukulaisten osoitetiedot usein puutuivat. Omaiset kotimaassa, mikäli he saivat yhteyden Saksaan lähteneeseen perheenjäsenensä, toimivat usein tietolähteenä kotiinpaluuprosessista ja aloittivat asioiden järjestelyn. Englannin miehitysviranomaiset olivat palkanneet Lübeckin kotiuttamisleirille suomalaisten asioita järjestelvän henkilön, mutta tieto hänen olemassaolostaan välittyi heikosti tai ei ollenkaan. Ruotsin Punainen Risti hoiti suomalaisten kotimatkaan liittyvät käytännön järjestelyt ja myös itse matkan kevääseen 1948 asti, mutta harva ymmärsi kysyä apua Ruotsin avustusjärjestöltä. ja vasta sen jälkeen, kun oikeat henkilöt olivat löytyneet, alkoi turhauttava lupien odottaminen. Läntisiltä miehitysvyöhykkeiltä palaavat joutuivat odottamaan joskus jopa yli vuoden papereidensa järjestymistä. Paluun yhteydessä Suomen valtiollinen poliisi uskollisesti kirjasi kuulustelupöytäkirjoihinsa ”Saksasta palautettu”, vaikka asia oli päinvastoin. Ne, jotka palasivat, halusivat itse palata ja joutuivat usein käymään turhauttavaa taistelua vieraskielisen byrokratian viidakossa voidakseen toteuttaa halunsa.⁴⁶

Saksasta palanneilla naisilla, kuten kaikilla entisen Kolmannen valtakunnan alueelta saapuneilla, oli kotimaan kamaralla edessään vielä yksi koettelemus, ennen kuin paluu Suomen sodanjälkeiseen yhteiskuntaa saattoi alkaa. Alun perin Neuvostoliitosta palaavien sotavankien karanteenileiriksi perustettu ns. Palaavien suomalaisten leiri elvytettiin Saksan antautumisen jälkeen vastaanottamaan sodan seurauksena ulkomaille lähteneitä ja joutuneita suomalaisia. Valtiollinen poliisi hoiti kaikkien kuulustelut rutiininomaisesti. Jos aihetta lisätutkimuksiin ei kuulusteluissa tai terveystarkastuksessa ilmennyt, saattoi kotiin palaava henkilö jättää leirin parin viikon kuluttua saapumisestaan. Ulkomailta palasi Hangon Palaavien leirin kautta 1946 yhteensä 301 henkilöä lapset mukaan lukien. Entisen Kolmannen valtakunnan alueelta palaavia naisia tässä joukossa oli 119 ja lapsia,

⁴⁵ PalNa 1945–1948 -aineisto.

⁴⁶ PalNa 1945–1948 -aineisto.

jotka olivat syntyneet II maailmansodan aikana tai sen jälkeen 35.⁴⁷ Seuraavana vuonna naisia palasi 71 ja 1948 yhteensä 50 naista, joista kolmannes oli naimisissa saksalaisen miehen kanssa. Joillakin heistä oli tarkoitus vain vieraillla kotimaassa ja palata takaisin Saksaan.⁴⁸

Entisen Kolmannen valtakunnan alueelta kotimaahan palanneiden naisten kertomuksista välittyy nuorten naisten arkipäivä oloissa, jotka olivat paikoitellen inhimillisen käsityskyvyn ulkopuolella. Kokemukset vaihtelivat kuitenkin sen mukaan, palasiko nainen Norjasta vai miehitetyn Saksan alueelta. Norjasta Suomeen palanneiden käsitykset Saksasta eivät joutuneet kohdakkain todellisuuden kanssa. He eivät myöskään joutuneet kokemaan epäinhimillisiä työolosuhteita tai luhistuvan rintaman kauhuja. Norjassa vietetty aika saattoi olla jatkumo jo vakiintuneesta työpaikasta saksalaisille Suomen Lapissa, joskus jopa samassa yksikössä saksalaisen sulhasen kanssa. Norjaan perustetut lukuisat Lebensborn-kodit ja niiden tarjoama hoito saksalaisen sotilaan lasta odottavalle suomalaiselle naiselle pitivät yllä rotupropagandan luomaa kuvaa Saksasta modernina ihannevaltiona. Suomalaisia naisia ei kohdeltu huonosti Lebensborn-kodeissa, mutta lapsen syntymän jälkeen he palasivat nopeasti takaisin Kolmannen valtakunnan halvaksi työvoimaksi. Sodan päättymisen jälkeen kotiinpaluu Norjasta hoidettiin nopeasti eri maiden viranomaisten yhteistyöllä. Paluu miehitysvyöhykkeiden jakamasta Saksasta oli huomattavasti vaikeampaa. Itävyöhykkeelle joutuneet joutuivat kaikkein pahimpaan asemaan. Heillä oli huonoimmat selviytymisen mahdollisuudet, mutta venäläiset viranomaiset pyrkivät pääsemään eroon suomalaisista omalla miehitysvyöhykkeellään ja kotiinpaluu saattoi onnistua suhteellisen nopeasti. Suurin osa naisista oli työskennellyt sodan aikana Schleswig-Holsteinin alueella, joka jäi brittien haltuun. Liittoutuneiden haluttomuus tukea suomalaisten naisten kotiinpaluuprosessia saattaa olla suoraan verrannollinen siihen halukkuuteen, jolla amerikkalaiset ja britit palkkasivat suomalaisia naisia halvaksi työvoimaksi miehitysjoukkojensa palvelukseen. Sodanjälkeisessä kaaoksessa ja eloonjäämististelussa myös naisten, joilla oli lapsi yksin huollettavanaan, oli turvaututtava siihen keinoon, joka oli pitänyt heidät hengissä myös sodan aikana: palkkatyöhön sotajoukkojen palvelijana.

Yhteiskuntatieteiden maisteri Anu Heiskanen tutkija Helsingin yliopistossa.

⁴⁷ Luettelo ulkomailta v. 1946 aikana Palaavien suomalaisten leirin kautta palanneista henkilöistä, Sodan seuraukset; Hangon leiri, Valpo II, KA ja PalNa 1945–1948 -aineisto.

⁴⁸ PalNa 1945–1948 -aineisto.

LÄHTEET

Arkistot

Kansallisarkisto

Palaavien suomalaisten leiri 1945-48

United Nations Archive (UNA), New York

Documents and Statistics. S-406-0012-01

Area Team 902 Lübeck Repatriations S-407-0017-003

Ex-enemy Nations and Volksdeutsche S-0408-007-0017

Yksityishallussa

Heiskanen, Anu: Entisen Kolmannen valtakunnan alueelta 1945–1948 palanneet suomalaiset naiset –aineisto (PalNa 1945-1948)

Julkaisematon käsikirjoitus

Kontinen, Ville: Vapaaehtoisesti vai olosuhteiden pakosta? Saksalaisten mukaan syksyllä 1944 lähteneet ja joutuneet suomalaisnaiset. Helsingin yliopiston seminaariesitelmä 2008

Lebensborn: The Sexualization of the Nazi Past in Popular Culture. Esitelmä European Social Science History Conference, Amsterdam 2006

Sähköinen tiedosto

Lebensborn. www.lebensbornnorway.org

Kirjallisuus

Hachtmann, Rüdiger: *Industriearbeiterinnen in der deutschen Kriegswirtschaft 1936 bis 1944/45.* Geschichte und Gesellschaft 19 (1993)

Herzog, Dagmar: *Sex after Fascism. Memory and Morality in Twentieth-Century Germany.* Princeton, New Jersey 2005

Lembeck, Anders: Befreit aber nicht in Freiheit. Displaced Persons im Emsland 1945-1950. Edition Temmen 1997

Lillienthal, Georg: Der "Lebensborn e.V." Ein Instrument nationalsozialistischer Rassenpolitik. Fischer 1985

MacDonogh, Giles: After the Reich. The Brutal History of the Allied Occupation. BasicBooks 2007

Seidler, Franz W.: Blitzmädchen. Die Geschichte der Helferinnen der deutschen Wehrmacht. Bernard & Graefe Verlag 1996

Spoerer, Mark: Zwangsarbeit unter dem Hakenkreuz. Ausländische Zivilarbeiter, Kriegsgefangene und Häftlingen im Deutschen Reich und im besetzten Europa 1939-1945. Deutsche Verlags-Anstalt 2001

Timm, Annette F.: Prostitution, Venereal Disease, and Militarized Masculinity. Sisältyy teokseen: Sexuality and German Fascism. Ed. by Dagmar Herzog. Bergbahn Books 2005 s. 223-224

Volksgemeinschaft. Neue Forschungen zur Gesellschaft des Nationalsozialismus. Red. Frank Bjohr und Michael Wildt. S. Fischer Verlag 2009

SUMMARY

Anu Heiskanen: Finnish Women's Experiences of Motherhood and Survival in the Third Reich and Its Aftermath

As a consequence of the dissolution of Finnish-German military cooperation in September 1944, approximately one thousand Finnish women left the country for the Third Reich. This article examines the experiences of women who were expecting a child by a German soldier at the time of their departure. Almost every tenth woman was pregnant, but the majority of them (87.5%) were unmarried. This data is derived from the accounts of the approximately 650 women who returned home in the immediate postwar years. Every woman returning from the territory of the former Third Reich was interrogated by the Finnish security police when they came back.

Motives for leaving Finland and joining the retreating German forces. The women left the country for various reasons. Only half of them could be described as traditional war-brides who left in order to start a family in Germany. The majority had worked for the Wehrmacht in Northern Finland during the war and thus fallen under Nazi influence. One of the major reasons for departure, besides a German fiancé, was fear of a Red Army invasion. German propaganda projected an image of savage and barbaric Russians who would deport Finnish women who had had contacts with the Germans to Siberia or, in the worst case, cut their throats. Several

women also stated that German soldiers had gone through a lot of trouble to ensure that their wartime Finnish sweetheart would follow them to the Third Reich. This inclination was motivated by private reasons but also by Nazi racial policy in which children of German soldiers were considered “racially valuable” regardless of the mother’s ethnic background. The new generation of soldiers for the fatherland was to grow up on German soil.

The Finnish women who abandoned their home country have persistently lived in Finnish postwar collective memory. An image of morally loose, foolish girls has persisted. This section discusses these women’s accounts about their experiences in the Third Reich, which opens up new insights into the everyday life of young women in the final phases of World War Two and its aftermath. The moral stigma of a love affair with a foreign soldier fell solely upon the women. However, recent academic research has pointed out the liberal attitudes of the Nazi regime towards premarital and extramarital relationships. Members of the German *Volksgemeinschaft* were encouraged to produce as many offspring as possible, even out of wedlock. The SS in particular propagated the ideas of free love and sexual pleasure.

Not all Finnish women left voluntarily. By September 1944, the Reich had begun its final struggle for survival and every man was needed at the front. This increased the pressure to use women and foreign laborers for work on the home front. Such a large foreign female labor force was brought to the Third Reich that its share in the total labor force increased from three per cent in 1941 to 21 percent three years later. Finnish women were enticed into joining in by false promises of career promotion, professional training or a return home from Norway via Sweden. After the border was crossed, the women were incorporated into the *Wehrmachtgefolge*, which required unquestioning obedience to the Nazi system. The option to return home did not exist anymore.

Working for the German Army. The Finnish female work force of the Wehrmacht was organized through the airbase in Banak in Northern Norway. Hundreds of women arrived there mainly from the numerous Luftwaffe units in Northern Finland. Eventually, they were sent to Oslo where approximately half of them received orders to work in Norway and the other half was sent to Germany. Those who stayed in Norway continued to work for the Germans in jobs similar to those they had done in Finland; mending clothes, cooking, and cleaning for the German occupation army. Those who were pregnant received orders as well. In Norway, Finnish women made pregnant by German men were considered equal to Norwegian women although Finns were not in the highly esteemed “Nordic race” in the Nazi racial system. Over the course of war, strict racial rules seemed to turn into more pragmatic attitudes towards women of different ethnic backgrounds due to the devastating population losses. Also, the fact that the women were giving birth to children with valuable racial attributes helped them to access the elite SS Lebensborn homes for mothers.

Norway was the only country outside the Reich where the Lebensborn organization operated extensively. At least 12 homes took care of Norwegian women who had children by German men. Approximately 1,200 children were born in these homes and approximately 8,000 children were registered in Norway. The Lebensborn Organization, disguised as a liberal minded charity organization for unmarried, pregnant women, was a vital part of Nazi racial policies. Finnish women generally were allowed to enter these homes four weeks before their due date and to stay there for six weeks after childbirth. Finnish women did not report any mistreatment at Lebensborn homes. Occasionally, the German father would attend the christening but it was more common for the German fiancé to be sent to the front. In this article, four Finnish women's experiences are examined in more detail. All of them were assigned to work after the six week recovery period. The Reich needed every foreign worker's input in its final struggle for victory. The problem of daycare for the baby was solved by ordering the women to work in the numerous children's homes set up as a result of Nazi population and racial policies.

After the war, the repatriation of Finnish women was carried out efficiently, regardless of the individual desires of the women. The Norwegian authorities seemed to have been eager to send the German influenced women back to their home country as soon as possible. Some were repatriated against their will, as they still wanted to travel to Germany. The more peaceful living conditions in occupied Norway had not shattered their ideas and hopes for a married life in Germany. Access to Germany was only allowed by British authorities for women who married their German fiancé immediately after the war. They were considered ethnic Germans and interned together with their German spouses. They were later sent to German prisoner of war camps. Repatriation to Finland usually meant a permanent separation from the German fiancé.

Those Finnish women who were sent from Oslo to Germany arrived in Flensburg in mid-December 1944. Their experience in wartime Germany differed from that in Norway in many ways. The women were assigned to work in Schleswig-Holstein airfields and garrisons, mostly around the Hamburg area. This meant that their work places were constantly targeted by the devastating Allied bombing campaign. Since they were foreign *Truppenhelferinnen* and thus part of the Wehrmacht, the Finnish women had access to proper air raid shelters, which was not necessarily the case for all foreign workers. Their proximity to a fighting army and willingness to contribute to the German war effort also secured food and lodging.

Under Allied supervision. Those women who were in an advanced state of pregnancy were assigned to stay in Flensburg and to assist in an airfield kitchen. One of them was Mirjam T, whose baby was born in the city hospital a few days before the German collapse in April. She returned to her work place with the baby only to witness the German surrender. When the British troops arrived, they transported all Finnish women with their babies to Rendsburg where Mirjam was ordered to work for the occupation troops as a kitchen maid. In the end, it did not matter if the army was Allied or German; they still needed low-wage female labor.

Women who worked for the Western occupation armies had access to highly sought after consumer goods. This mitigated to some extent the postwar misery and shortages as the only valid currency was consumer goods.

A small number of Finnish women arrived together with German evacuees from Finland in Pomerania in Eastern Germany. By the time of their arrival, this area had become a battlefield where desperate civilians tried to escape the Red Army invasion. Civilians had to witness the various side-effects of total warfare: looting, rape, hunger, and disease. Nevertheless, some women managed to reach their future parents-in-law, which had been a major wish of most German men. One of them was 18 year old Anna A, who left Finland with her parents' consent and travelled to Karlsbad (Karlovy Vary in today's Czech Republic). Anna was expecting a child but the father of her baby died in action. After the German surrender, Anna and her new-born baby were ordered to leave Karlsbad by the occupation authorities. All the train connections were cut so Anna had to walk the 300 km journey to Berlin. Anna's baby perished in a refugee camp. Finally, she was given a repatriation permit by the Soviet authorities and was able to travel home in October 1945.

Everyday life in the postwar period in the Western occupation zones was full of hardships, including the difficulty of returning home. The original attraction of Nazi Germany had in most cases evaporated, but it proved extremely complicated to find a way back. British occupation authorities were willing to employ Finnish women, but seemed unwilling to assist them in leaving. This led to a vicious circle. In order to survive, Finnish women had to accept work which prevented them from travelling home. Women with children had to develop various strategies to solve their daycare problems. Finnish citizens were not eligible for United Nations Relief and Rehabilitation Administration support in the numerous Displaced Persons camps for foreign laborers, where the repatriation process would have been easier. In summer 1946, mail service between occupied western Germany and Finland resumed, which allowed women to get help from families and relatives in Finland in this bureaucratic process. However, the repatriation of Finnish women via the British occupation zone was only completed in late 1948, more than a year after the conclusion of the Paris Peace Treaty.

Anu Heiskanen MSocSc is a researcher at the University of Helsinki.

“German Brats” or “War Children”

Children of Norwegian Women and German Soldiers During World War II

Kjersti Ericsson

“German brats” (tyskerunge) they were mostly called, the children with Norwegian women for mothers and German soldiers for fathers. This term emphasized their German identity. And they were “brats,” not simply children. In contrast, the official post-war designation was “war children” (krigsbarn). Thus, their German roots were glossed over, in line with the government’s policy of making these children unambiguously Norwegian and severing all ties to Germany.

Today, war children is still the official term, a term that has also been adopted by the organizations for people with Norwegian mothers and German fathers, born during the occupation (1940–1945) or shortly after. For this reason, the term war children will be used in this article.

However, the government did not succeed in making people forget the German fathers of these children. Likewise, people did not let the children forget. To some, their German ancestry became the defining aspect of their life. As one man said: “I am a German brat, I was born a German brat, I have lived as a German brat and will die a German brat.”¹

Babies born of war

How many “German brats” or war children were born in Norway? It is impossible to give an exact figure. However, an estimate may be made, partly because of the activity of the Lebensborn organization in Norway.

The SS organization Lebensborn e.V’ (meaning ‘well of life’) was established in 1935 with the main objective of strengthening the so-called Aryan race. In Germany, the Lebensborn organization offered Aryan women who were pregnant out of wedlock the opportunity to give birth in one of the organization’s institutions. It also supported the mothers economically and administered adoptions. During the war, the Lebensborn organization was also active outside Germany. The strongest foreign branch was in Norway, where the population was considered racially valuable. Numerous maternity homes for women made pregnant by German men were established around the country, and mothers were

¹ Interview by Kjersti Ericsson

offered economic support. Accurate records of mothers and children with evaluations of their racial purity were kept. Offspring of German soldiers and Norwegian mothers would, in the SS's vision, serve as "the Northern outposts" of the Third Reich. In addition, they would contribute to the strengthening of the German people by supplying new, Aryan blood.²

Around 1,200 children were born in Lebensborn institutions in Norway. Some mothers who found it impossible to keep their children left them to Lebensborn institutions. Of these, 200 children with top racial ratings were sent to Germany for adoption.

The Germans wanted to control the valuable population resource that children of Norwegian mothers and German fathers constituted in their opinion. Therefore, the Lebensborn organization tried to register all such births. By the end of May 1945, there were about 8,000 children of German fathers and Norwegian mothers in the Lebensborn records. However, many children of this kind were born after the end of the war. At the time of the capitulation, there were 350,000 Germans in Norway. Some stayed until 1947. The children born after the capitulation are not in the Lebensborn files.

During the war, the Lebensborn organization offered economic support to the mothers, and this may have motivated many mothers to let themselves be registered. On the other hand, there were many reasons for women to try to hide the fact that the father of their expected child was a German. If documented cases registered by Norwegian authorities in the first post-war years are added to the Lebensborn figures, the number reaches about 9,500. However, there are bound to be a certain number of unknown births. *Kåre Olsen* estimates that there were between 10,000 and 12,000 Norwegian war children.³

It is generally recognized that a disproportionately large number of war children were born in the North of Norway. The main reason is the large concentration of German troops in small northern communities. One example is the community of Alta in Finnmark, with 4,992 inhabitants in 1946, which was occupied by approximately 6,000 German soldiers.⁴ This situation inevitably led to frequent interaction and contact between soldiers and the civilian population. Some soldiers stayed for years in the same small community. The attitude of the local population towards the German troops may have been less hostile than in other geographical areas. This situation prevailed at least until the brutal autumn of 1944 when the inhabitants of Finnmark and Northern Troms were forcibly evacuated and

² Olsen 1998, 2005

³ Olsen 1998: pp. 68-72

⁴ Jørgensen 2006

everything, homes, farms, boats, was burnt. Ellingsen summarizes the situation as follows:⁵

“The Germans lived close to the population, so close that active resistance was rendered difficult. No other part of the country had more German troops. To many, the war meant economic opportunity with jobs for everyone on large German construction sites and installations, and an insatiable demand for fish. Children and youngsters were fascinated by the new neighbors. And many families had problems with their daughters.”

Ellingsen’s remark on active resistance work calls for a comment. Important and courageous resistance work was carried out in Finnmark by the so-called partisans, who acted in cooperation with the Red Army. Their contribution took a long time to be officially recognized after the war.

Despite the large number of Norwegian-German children born in the area, the Germans did not establish Lebensborn institutions north of Trondheim. The population in the northern part of Norway was considered less racially valuable, given the Sami element. German authorities discouraged relationships between German soldiers and Sami women, and were reluctant to offer economic help in cases of pregnancy and birth. One high official of the Lebensborn organization in Norway, *Tietgen*, wrote a note in 1941 to another official, Dr. *Richert*, about a case in which the mother “is from the north of Norway and has a strong infusion of Sami blood.” In a note on the letter, Dr. Richert stated that no more money was to be spent on this case, as the Lebensborn organization was not “..interested in Sami elements.” This decision probably influenced practices during the rest of the war, Olsen observes.⁶

Who were the mothers?

The women who associated with German soldiers were frequently called “German tarts” (tyskertøs). In 1945, the journalist *Jacob Kuhnle* described Norwegian women who had relations with German soldiers during the war in the following manner: “The German girls⁷ did not think with their head, but with their sex. They were blunted, amoral individuals, devoid of the capability to grasp the concept of national attitude.”⁸

⁵ Ellingsen 1995: p. 30, translated from Norwegian by K.E.

⁶ Olsen 1998: p. 75

⁷ Women with German lovers

⁸ Quoted from Ellingsen 1995: p. 69

Kuhnle expresses a common stereotype of these women: They were stupid, ugly, immoral, and they were prostitutes or half-prostitutes. The historian Anette Warring reports similar attitudes in Denmark.⁹

The image of the sexually loose and generally amoral “German tart” is a myth. What are the facts? Some studies offer glimpses of the women behind the stereotypes. The historians *Kari Helgesen*¹⁰, *Helle Jørgensen*¹¹ and *Terje A. Pedersen*¹² draw their conclusions from regional samples. The political scientist *Stein Ugelvik Larsen* has found his data from the Lebensborn records.¹³

Helgesen’s sample consists of 97 women arrested by the police in the small town of Molde on the west coast in the summer of 1945. Jørgensen tried to examine the background of 261 women from the northern communities of Alta, Tromsø and Lenvik who gave birth to children with German fathers during the war. However, she had a hard time finding information in the archives, so the figures given for age, occupation etc. are based on samples considerably smaller than the 261 women she started with. Pedersen has examined the archives from the Hovedøya camp near Oslo, where a large number of women who had consorted with the Germans were interned after the war. The archive also included women who had been questioned by the police without being interned for a total of nearly 2,000 cases. The women were from the Oslo area.

If we try to sum up the fragmented pieces, the picture of the typical “German girl” that emerges is this: She is relatively young, in her early twenties. She is employed doing domestic work or holds a similar female working class job. Often, she gets to know her lover at work in a German installation, where she is probably working in the canteen, washing the floors or clothes, or perhaps doing office work. Her contact with German soldiers is not motivated by ideological or political attitudes. She is probably not very different from other young women with a relatively modest social background. This tentative picture of the typical “German girl” should not blind us to the variation: There were women nearing middle age among those with German lovers, and some were married. There were women from upper class families, and some with Nazi leanings. Unquestionably, there were also some prostitutes among them. However, the stereotype of the ugly, stupid, immoral “German tart” from the first post-war years is a far cry from reality.

⁹ Warring 1994

¹⁰ Helgesen 1990

¹¹ Jørgensen 2006

¹² Pedersen 2006

¹³ Larsen 1999

A rogues' gallery. Photos of Norwegian women not suited to be wives of German soldiers as portrayed in the SS publication *Schwert und Wiege* 1943 (The sword and the cradle). – Saksalaisten sotilasviranomaisten esimerkkikokoelma norjalaisista naisista, jotka eivät täyttäneet germaanisia rotuehtoja. Naiset lienevät liittäneet valokuvat avioliittohakemuksiinsa. *Schwert und Wiege* –julkaisu 1943.

Who were the fathers?

Stein Ugelvik Larsen's data from the Lebensborn archives includes both mothers and fathers.¹⁴ The most frequent occupation registered for the German fathers is skilled worker (20.1), followed by unskilled worker, office worker, and military professional. A total of 29.1% do not have a registered profession, and some information is lacking for others. Both the Norwegian mothers and the German fathers were around 20 years of age, with the fathers a year or two older than the mothers. Towards the end of the war the age gap between mothers and fathers seems to have been widening, as the fathers were now considerably older.

The fathers served as soldiers or officers in the German armed forces. While most were German by nationality, they were not all necessarily so. Jørgensen found fathers from the Ukraine, Yugoslavia, Russia, France, Poland, Austria and the Netherlands in her sample.¹⁵

Did the fathers acknowledge their children? During the war, German authorities managed to legally establish paternity in 2,930 of the cases that came to their knowledge where the mother reported the father to be German. The percentage of cases with legally established paternity diminished from year to year, probably because the German authorities did not succeed in finishing the cases before the war ended. Many fathers that were named by the mothers were hard or impossible to find. They might have been transferred out of Norway; they might have been killed or reported missing. In several cases paternity was informally acknowledged even if it was not legally established. However, some soldiers were very reluctant to acknowledge paternity, and some flatly denied being the father. The reason might be that they had a wife and family in Germany.¹⁶

The number of Norwegian-German marriages that took place during the war cannot be given with any certainty. Olsen estimates the number to be 400-500.¹⁷ It is a rather low figure. However, these kinds of marriages were not an easy option, and many probably tried and failed. The Wehrmacht took a negative view of marriages between their soldiers and women in occupied countries for military reasons. The SS, for their part, regarded marriages between German soldiers and Norwegian women as a matter of racial policy. Women that wanted to marry German soldiers had to subject themselves to a thorough racial examination. They also had to present documentation to prove that there were no signs of hereditary "degeneration" in their family tree. Several additional medical and bureaucratic certificates were required, and the application to marry had to be granted by Hitler himself.

¹⁴ Larsen 1999: p. 303

¹⁵ Jørgensen 2006: p. 5

¹⁶ Olsen 1998: pp. 148-160

¹⁷ Olsen 1998: p. 175

When the war ended, there was a rush of German-Norwegian marriages. The exact number is not known, but the number is estimated to be between 1,000 and 3,000 between May 1945 and 1947, when the last German soldiers in Norway were repatriated.¹⁸

Photos of Norwegian women deemed suitable for giving birth to children of German soldiers. Schwert und Wiege publication 1943. - Nämä naiset saksalaiset tahot hyväksyivät saksalaisten sotilaiden äideiksi ja heille myönnettiin avioliittolupa. Schwert und Wiege – julkaisu 1943.

”Sexual traitors”

As in other occupied countries, local women who had sexual relationships with members of the German armed forces were regarded as sexual traitors. The attitudes towards such women were definitely hostile at liberation. They were harshly condemned by the press in all parts of the country, even if some dissident voices tried to defend them. In more or less spontaneous raids, women were rounded up and had their hair shorn. Some were subjected to even more serious forms of sexualized violence. It is not known how many women went through the degrading ritual of having their hair shorn. Pedersen has estimated the number to be less than 5% of all “German girls,” based on information on women in the

¹⁸ Olsen 1998: pp. 314-317

archives of Hovedøya, the internment camp near Oslo.¹⁹ From his figures, it seems that women who had children with German soldiers were overrepresented among those who were punished in this way. The reason may be their visibility.

Hair-shearing was not the only punishment these women risked at liberation. Women were arrested and interned all over the country. Around 1,000 women were rounded up by the police in Oslo before May 1945 was over. By extrapolating from the numbers of arrested and interned women in four cities in one county (Østfold), Olsen estimates that approximately 14,000 women in total may have been arrested and interned as “German girls” during the spring and summer of 1945.²⁰ According to Pedersen, this number may be a bit too high.²¹ Women were interned in at least 30 “camps,” some provisional, others more permanent. In the early months, the women were frequently arrested without reference to any law or regulation. Later, two provisional decrees were used to formally legitimate arrests and internments: “the decree of protection” from 1943 and “the decree against the spreading of venereal diseases” from 1945. While the first decree legalized internment as a way of protecting the women from the wrath of the general public, the second decree justified internment as a preventive measure against the spreading of venereal disease. In this way, the women were stigmatized as “loose” and indecent, sources of contamination and a threat to public health.

As part of the purge of Nazi sympathizers from public positions, many women considered to be “German girls” employed in the public sector also lost their jobs. Perhaps some hundreds of women suffered this fate.²²

In August 1945, the Norwegian government changed the law and made the change retrospective: women who had “obtained citizenship in an enemy state” during the war lost their Norwegian citizenship. Norwegian women who had married German citizens during the war or shortly after were regarded as German citizens and treated accordingly: They were expelled from the country. Often they were interned in camps for Germans shortly after the wedding, awaiting transport to Germany. Between 2,000 and 3,000 women lost their Norwegian citizenship this way. Children were interned and expelled with their mothers. Expulsion to Germany was a harsh measure, given the conditions in post-war Germany, with food shortages, illnesses and the destruction caused by extensive Allied bombing. Even if the women had done nothing illegal, it might be said that they had to bear the brunt of the popular rage in the first, heated period after liberation. For years afterwards, many of the women had to live with the stigma of being a “German tart”.

¹⁹ Pedersen 2006: pp. 42-45

²⁰ Olsen 1998: p. 301

²¹ Pedersen 2006: p. 68

²² Olsen 1999: p. 268

The “war child problem”

In Norway, the children that resulted from relationships between local women and German soldiers became the objects of heated public debates. Loud voices demanded that the war children should collectively be deported to Germany, where they allegedly “belonged.”

The voices demanding whole-sale deportation of the war children were not those of isolated extremists. In July 1945, the government appointed a War Child Committee to suggest solutions to the supposed war child problem. According to the committee’s terms of reference, deportation en masse to Germany was to be discussed as one possible option.²³ The committee came down unanimously against deportation to Germany. However, the children had to become unambiguously Norwegian if they were to stay in Norway. The committee recommended that all ties to Germany should be severed, and all signs of German connections should be removed. The German heritage of the children should be concealed and preferably forgotten. In November 1945, the War Child Committee put forward its recommendations and proposed a law. Even if many of the Committee’s recommendations were not acted on, and no war child act was ever passed, this whole process contributed strongly to the conception of children of German fathers and Norwegian mothers as a separate category and a social problem.

One may ask why a few thousand small children were considered a problem that called for extensive public debate, swift government action and an expert committee? There were several reasons:

* Heredity: “People in general seem to believe that their German biological heritage so dominates these children that they will grow up to represent an undesirable marching and commandeering element in the population,” the War Child Committee observed.²⁴ In professional circles, there was more concern about another type of heredity, “the chromosomes of the mother of easy virtue.” In a report commissioned by the War Child Committee and written by a leading psychiatrist, it was presumed that the mothers of the war children would represent “a disproportionate number of feeble-minded persons, in addition to some asocial psychopaths – partly insane. These persons have defective minds that for a great part must be considered hereditary, and there is some risk that these hereditary dispositions will manifest in their offspring.”²⁵

* Political heritage: There was concern that the children would become a fifth column, loyal to Germany; the Trojan horse of Nazism in Norway.

* The best interest of the children: Many feared that these children would have a harsh childhood because of their hated origin.

²³ Borgersrud 2004, 2005

²⁴ Norges forskningsråd 1999: p. 276

²⁵ Norges forskningsråd 1999: p. 159

How did the war children fare? Have their lives justified the apprehensions expressed by the War Child Committee and others? While the fears of hereditary insanity and Nazi affiliation have proved to be figments of prejudiced imaginations, there were good reasons to be concerned about the future of the war children. A research project funded by the Ministry of Social Affairs and the Ministry of Children and Family Affairs through the Norwegian Research Council focusing on their childhood experiences, but also covering their adult life, was carried out in 2001-2005. The project had three subprojects: a historical study,²⁶ a quantitative study,²⁷ and a qualitative study.²⁸ The quantitative study was based on a representative sample of approximately 1,150 war children (as representative as possible, given the methodological difficulties) born between 1941 and 1945 and drawn from the Lebensborn archives. A picture of the living conditions of the war children has been constructed based on data from the modern electronic registers located at Statistics, Norway. This picture has been compared to the living conditions of all other persons born in the same years.

What do the statistics tell us about the lot of the war children? The pattern of high mortality during the post-war decades is striking. Those who probably suffered the most have not survived to tell their stories. The suicide rate is also significantly higher than that of their peers. Compared to their contemporaries, the war children have lower incomes, a lower level of education and a higher rate of disability pension, not infrequently from a relatively young age. This last detail indicates early social exclusion from the important area of employment, and early health problems.

Judged by the results of the quantitative study, it was a liability to grow up a war child in post-war Norway. However, the picture is not completely bleak. Despite the negative findings reported above, the overall impression is that a large number of the war children seem to live quite ordinary lives when seen from the outside. They are married, have two or three children, have an ordinary income and live in well-equipped houses in accordance with the Norwegian averages.

The qualitative study is based on life-history interviews with 100 war children, mostly recruited through organizations that serve this group. Consequently, the sample is skewed as it is probably dominated by people who feel that being a “war child” has been a considerable liability in their lives. Though the life experience of war children varies, many tell stories of harassment and social exclusion, in families, schools and local neighborhoods. Some were also placed in orphanages or institutions for the mentally retarded, suffering both maltreatment and negligence. Whether it was more difficult to grow up as a war child in the north or in the south, in a small community or in a larger city cannot be answered on the basis of these

²⁶ Borgersrud 2004

²⁷ Ellingsen 2004

²⁸ Ericsson & Simonsen 2005

interviews. From what the interviewees tell, there seems to be no general pattern. Two war children living in the same small village may have had very different experiences.

Many war children were subjected to acts of harassment and violence. However, one must look beyond the individual acts to understand the full meaning of their childhood experiences. One interviewee tried to explain what it was to live with the label of “German brat” in a small community: “It is like the cold wind constantly blowing: The fear, the strain is always there, even when nothing happens.”²⁹ Even if most days went by without anything happening, the children lived with the fear that something *might* happen, they lived with stress, shame and anxiety.

Although several were branded “German brats” by neighbors and classmates, frequently their mothers remained silent about the identity of their father, a silence that often lasted until death. The loaded and shameful atmosphere created by this silence gave rise to self-doubt and insecurity in many war children.

The effects of their childhood experiences have frequently lasted until this day. Wars certainly last a long time if measured in terms of personal suffering. All the same, the interviews with war children do not only tell us about misfortunes and hurts. Some certainly have been crushed by the burden of their childhood traumas. However, we are also told how the war children have struggled to overcome obstacles and to lead productive and meaningful lives. The interviews document both hardships and resilience. In this respect, the tales told by the quantitative and qualitative studies converge.³⁰

Other studies also exist. A survey of 326 war children, recruited from organizations serving this group, has been carried out by Stein Ugelvik Larsen.³¹ Among the respondents that have given information on caretakers during their childhood, 50% grew up with their mothers, 17% with other relatives, 14% with adoptive parents, 6% with foster parents and 4% in institutions.

Organization and compensation

There are three organizations in Norway working in the interest of war children. The oldest one is The Norwegian War Child Association (Norges krigsbarnforbund), established in 1986. Their mission statement indicates that the association works in the interest of war children, spreads information, and provides advice and support to members seeking their father and his family.

The War Child Association Lebensborn (Krigsbarnforbundet Lebensborn) was established in 1999, as a result of a split from The Norwegian War Child Association. The new organization disagreed with the aims of the Norwegian War

²⁹ Ericsson & Simonsen 2005: p. 24

³⁰ Ericsson & Simonsen 2005, Ericsson & Ellingsen 2005

³¹ Larsen 1999

Child Association. Rather than focusing on the search for missing fathers, there was a desire to confront the Norwegian state with its responsibility for the maltreatment of the war children. The purpose of the War Child Association Lebensborn, as stated on their website, is to “discover the full truth about what really happened in the institutions and foster homes where many of us were placed, with the help of “good” Norwegians, the Norwegian Labour Party³² and the Norwegian government. We demand full moral and economic redress.”

“Justice for the losers” (Stiftelsen Rettferd for taperne) was established in 1993. It is not primarily an organization for war children, but has also recruited among this group. The purpose of this organization is to help vulnerable groups and those who have been placed in reformatory schools, orphanages and foster homes without justification. The organization also focuses on maltreatment in institutions, sexual maltreatment and insufficient schooling. A central objective of “Justice for the losers” is to obtain monetary compensation from the state or municipalities for their members.

The organizations, especially The War Child Association Lebensborn, have been active in making the war children visible, not least by telling their stories to an increasingly interested press. This has contributed significantly to placing the war child issue on the public and political agenda.

In 2001, 122 war children from the War Child Association Lebensborn took their case to court, claiming damages from the Norwegian state. They claimed that their origin had caused their rights under the European Convention of Human Rights to be violated in their childhood. It was asserted that the state was partly responsible for these violations because influential persons in public service shortly after the war expressed attitudes that contributed to a negative view of the children in public opinion. This negative view in its turn fostered harassment and abuse. Furthermore, the state was accused of neglecting to take any action to prevent maltreatment of the children after the liberation of Norway in 1945. The Norwegian state argued that the claims of the war children were no longer valid under the statute of limitations and won the case. Appeals to higher courts, including the European Human Rights Tribunal in Strasbourg, did not overturn this judgment. The war children lost their case, but they probably won in the court of public opinion. In the face of the brutal life stories of the plaintiffs, stories that were passed on by the media, the legal logic appeared cold and unmerciful to lay people.

In the aftermath of the court case, the Norwegian Parliament passed a resolution in 2005 to the effect that war children could apply for financial compensation from the state. By deciding to compensate the war children, the Norwegian Parliament attempted to redress the wrongs of the past. The motion that passed implies that 20,000 Norwegian crowns (about 2,500 Euro) may be granted to people that tell a

³² Det norske arbeiderparti, the largest political party in Norway, in government without interruption during the first decades after the war

credible story about being victims of harassment or of mobs without further documentation. Compensation up to 300,000 Norwegian crowns (about 37,500 Euro) may be granted to people who have experienced serious harassment or abuse, but in such cases documentation is required.³³

It is difficult, if not impossible, to compensate for a ruined life with money. What should be the logic on the payment of compensation? Should there be an attempt to apply tort law? Or should the money mainly be regarded as symbolic recognition of what the war children have suffered? The Norwegian Parliament chose to employ the logic of compensation for reasons of equity, with the result that the sums of money offered are rather small. When the proposition was first put forward, the war children organizations reacted very negatively to the proposed size of the compensation, which they regarded as insulting. The proposed sums could not help but carry a symbolic value, indicating to the war children that they were still, after 60 years, regarded as being of little worth.

So what has happened? The deadline for filing an application for compensation was 01.01.08. In the period from 2005 until April 2010, 2,028 applications were received. There were 1,885 decisions on these applications, with the following results: 1,685 were granted, 156 were denied, and 44 were rejected. A total of 133 applications are still pending. Approximately 10 cases are closed because of the death of the applicant. Of the applications granted, 67% received the lowest compensation (20,000 Norwegian kroner), 19% received between 21,000 and 50,000 kroner, 11% received between 51,000 and 100,000 kroner, and 2% received between 151,000 and 200,000. No applicant received the highest possible amount, 300,000 kroner.³⁴

A large majority of the war children whose applications were granted received the lowest compensation. In comparison, it may be noted that the author received 40,000 Norwegian kroner (twice as much as was granted the majority of war children) in compensation for having had a telephone illegally tapped in the 1970s.

Concluding remarks

Children of German soldiers and local women were born in all occupied countries during World War II. On the level of lived experience, there seems to be distinct similarities among war children from different countries.³⁵ What is special about Norway is the amount of public attention the war child issue has received, both immediately after the war and when the issue reappeared in the 1990s. At liberation, Norway perceived itself as burdened by a serious “war child problem” that merited a government–appointed War Child Committee. In no other country

³³ Innst. S. nr. 152 (2004-2005)

³⁴ Source: Statens sivilrettsforvaltning

³⁵ Ericsson & Simonsen 2005b

did the “war child problem” lead to similar measures. Fifty to sixty years later, the “war child problem” again hit the public agenda, not least thanks to the war children themselves and their organizations. However, the “problem” in question had changed: While the immediate post-war debate was concerned with what effects Norwegian society might suffer because of the war children, now the focus was on what the war children had suffered because of Norwegian society. The funding of research by the government was motivated by the debate on whether the Norwegian state ought to compensate the war children for their difficult childhood experiences.

The amount of publicly financed research on war children in Norway exceeds what has been done in other countries. While the public silence on war children and their destiny is still nearly total in many countries (especially in Eastern Europe), in Norway it has definitely been broken. However, this does not necessarily mean that the *private* silence has ended for all Norwegians with German soldiers for fathers.

Kjersti Ericsson is a professor of criminology at the Department of criminology and sociology of law, University of Oslo.

REFERENCES

- Borgersrud, Lars:** (2004) *Staten og krigsbarna. En historisk undersøkelse av statsmyndighetenes behandling av krigsbarna i de første etterkrigsårene.* Oslo: Norges forskningsråd
- Borgersrud, Lars:** (2005) Meant to be deported. In Kjersti Ericsson & Eva Simonsen (eds.) *Children of World War II – the Hidden Enemy Legacy.* Oxford: Berg publishers
- Ellingsen, Dag:** (1995) 'De norske “tyskertøsene”': Der myter rår.' In Dag Ellingsen, Inga Dóra Björnsdóttir and Anette Warring *Kvinner, krig og kjærlighet.* Oslo: Gyldendal
- Ellingsen, Dag:** (2004) *Krigsbarns levekår.* Rapport 19, Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå
- Ericsson, Kjersti & Eva Simonsen:** (2005) *Krigsbarn i fredstid.* Oslo: Universitetsforlaget
- Ericsson, Kjersti & Eva Simonsen (eds.):** (2005b) *Children of World War II – the Hidden Enemy Legacy.* Oxford: Berg publishers
- Ericsson, Kjersti & Dag Ellingsen:** (2005) Life Stories of Norwegian War Children. In Kjersti Ericsson & Eva Simonsen (eds.) *Children of World War II – the Hidden Enemy Legacy.* Oxford: Berg publishers

Helgesen, Kari: (1990) "...f.t. siktet som tyskertøs." *Historisk tidsskrift*, nr. 3 pp. 284-310

Innst.S.nr. 152 (2004 -2005): *Innstilling fra justiskomiteen om erstatningsordning for krigsbarn og erstatningsordninger for romanifolk/tatere og eldre utdanningsskadelidende samer og kvener.*

Jørgensen, Helle: (2006) *Norske kvinner og tyske soldater. En undersøkelse av kvinner fra Alta, Tromsø og Lenvik som var sammen med tyske soldater under andre verdenskrig.* Master thesis in history. University of Tromsø

Larsen, Stein Ugelvik: (1999) *Krigsbarna. Bakgrunn og søken etter identitet.* In Stein Ugelvik Larsen (ed.) *I krigens kjølvann.* Oslo: Universitetsforlaget

Norges forskningsråd: (1999) *En hvitbok. Utvalgte offentlige dokumenter om krigsbarnsaken.* Oslo: Norges forskningsråd

Olsen, Kåre: (1998) *Krigens barn. De norske krigsbarna og deres mødre.* Oslo: Forum Aschehoug

Olsen, Kåre: (1999) *Da freden brøt løs. Norske myndigheters behandling av tyskerjenter.* In Stein Ugelvik Larsen (ed.) *I krigens kjølvann.* Oslo: Universitetsforlaget

Olsen, Kåre: (2005) *Under the Care of Lebensborn: Norwegian War Children and their Mothers.* In Kjersti Ericsson & Eva Simonsen (eds.) *Children of World War II – the Hidden Enemy Legacy.* Oxford: Berg publishers

Pedersen, Terje A.: (2006) *Tyskerjenter i Norge. Reaksjoner og klippeaksjoner 1940-1946.* Master thesis in history. University of Oslo

Warring, Anette: (1994) *Tyskerpiger under besettelse og retsopgør.* København: Gyldendal

Children of Soviet Prisoners of War and Soldiers in Norway, 1942–1946

Marianne Neerland Soleim

Nearly 100,000 Soviet POWs were transported to Norway between 1941 and 1945. Close to 90,000 of these prisoners were soldiers in the Red Army and the rest (approximately 9,000) were so-called “Ostarbeiter.” The people in these two categories were Soviet citizens who performed forced labor for the Germans with about 1,800 women and children included among them. In addition, there were around 4,200 prisoners of war from Yugoslavia and 1,600 prisoners from Poland. Some Norwegians came into contact with escaped prisoners during the war and during the short summer months after the liberation in 1945 a number of Norwegian women fell in love with released Soviet prisoners. Some stories about the children of Soviet prisoners of war in Norway come from the time when the prisoners were hiding after they had escaped from German prison camps. The escaped prisoners got help from the local people, including Norwegian women. I have also included the history of “liberation children,” as the children with Norwegian mothers and Soviet fathers conceived after the war were called, in this article.

The history of the children of Soviet prisoners of war in Norway is one of personal grief, longing and unanswered questions both for the children and their parents. This episode has become a forgotten part of Norwegian occupation history and the post-war years because of the cold war, prejudices in local Norwegian communities and lack of information. Personal shame both for the Norwegian mothers and their children has made it very difficult for them to talk about their relationships with Soviet prisoners of war.

How many children were there?

Some sources indicate that only about 12 children are registered as “Russian children” (Russerbarn) in Norway, but the number must be higher. There is no public record of the children born to Norwegian mothers and Russian fathers. One way to determine more accurate numbers is to review Norwegian birth certificates from 1945 and 1946 to look for the number of children registered with Soviet fathers, but this is a lot of work and could be a task for a future research project.

The known cases of children have been located through private initiatives or in the course of research into the history of Soviet prisoners of war in Norway. Three of the known children with Russian fathers were born during the war. Relationships

between Norwegian women and Soviet prisoners of war became easier in the summer months following the liberation in 1945. The local population was allowed to meet the liberated prisoners both in the camps and outside during different events celebrating the liberation.

Regional differences

Three of the known children were born in the same small parish in Nordland in Northern Norway. An unknown “Russian child” was born in Finnmark in Northern Norway. However, it is impossible to determine whether these children had fathers who were former Soviet prisoners of war or among those Soviet soldiers who liberated the eastern part of Finnmark in the autumn of 1944. These soldiers stayed in Eastern Finnmark from October 1944 to September 1945 and got to know the people in this area well. Several Soviet soldiers found Norwegian girlfriends during their stay there.

Tatjana Myklebust has found eight children registered in 1945 with Norwegian mothers and Soviet fathers in Sør-Varanger in Finnmark. Most of these children were adopted or placed with other families only a few days after they were born. Four of the children were adopted by families in the southern part of Norway. Two of the children grew up with a Norwegian father without knowing that their biological father was a Soviet soldier.¹ The other known cases mentioned in this article are connected to counties all over Norway, including Telemark, Vest-Agder, Hordaland and Sogn og Fjordane.

Children of the cold war

One of the Russian fathers of a Norwegian child lived in Norway for thirteen years before he went back to Russia. *Leif Karsten Daazenko* lived with his grandparents after the war. He was the son of the former Soviet prisoner of war *David Daazenko*, who was also known as “Nils,” *Leonid Dnjeprovskij* and *Ivan Trofimovitsj*. When Leif was three years old he moved with his father and father’s wife, *Ruth Sæverud Daazenko*, to Bergen. In 1958, David Daazenko was repatriated to the Soviet Union. Afterwards, Leif received several letters and telegrams from his father in the 1960s. David always expressed a very strong desire for his son to visit him. He said to his wife and daughter in the Soviet Union that “Leif will soon visit me!” and “Sooner or later Leif will come!” However, Leif never met his father again. Leif lost contact with his father after 1972 and later learned that David died in 1982. Leif first got a chance to visit his step sister in

¹ Finnmark Dagblad 23.03.2007.

Siberia in 1998. For his step sister, *Raisa Petrovna Vinokurova*, it was a very emotional meeting.²

Other children of Soviet prisoners of war never met their father. The same month that the Soviet prisoners left Oppdal in Trøndelag, a young woman gave birth to a son. The father was *Pavel Akulov*, one of the prisoners who had escaped in September 1944 with the help of local people. The mother told her son early that his father had been a Soviet prisoner working in Oppdal during the war. The other children in Oppdal were not nice to him during his childhood because they knew about his Russian father. It was only after he moved from the parish that he felt that he could relax. In 2007, he tried to find out more about his father and possible half-brothers or sisters in Russia, but he did not discover anything.³

When Russians search for their relatives in Norway they often have very little information to help them. The Norwegian Salvation Army sometimes tries to help, but this is very difficult if they do not know where in Norway their relative was imprisoned. One such case is the nephew of *Sergej Nikolaevitsj Mesjkov*. He has tried to find his Norwegian cousins but does not know where in Norway his uncle was imprisoned. Mesjkov was a prisoner of war who escaped and established contact with the Norwegian resistance movement. During this time he met a young woman, Bjørg, but after the liberation he was sent home and to a new prison camp in the Soviet Union. He was told in a 1980 meeting with other veterans that Bjørg had given birth to a son after her relationship with him. The son was called Sergei. Mesjkov's Russian family did not know this story until a short time before his death in 2005.⁴ It has not been possible to find any information on Mesjkov, Bjørg or their son Sergej in Norwegian archives.

The Iron Curtain and the dream of Norway

Ivan-Åge Teigen, son of *Ivan Jurtsenko* and *Åste Teigen* of Drangedal, was born in 1946. Åste had helped Ivan during his escape from a prison camp in Drangedal in Telemark. Ivan and two other Soviet prisoners managed to stay in the woods for eleven months without getting captured by the Germans. Several Norwegians together with Åste helped the escaped prisoners a great deal in Drangedal. In his diary, Ivan wrote that Åste was a very nice woman and that he wanted to know her better. After the war, Ivan wanted to stay in Norway and to get married to Åste. Åste realized shortly after liberation that she was pregnant and that Ivan was the father of her child. They started to make plans for a future together in Norway and Ivan planned to work as a teacher.

² Abraham, Ole-Jacob: *Forelebig udø. Sovjetiske krigsfangar, norske partisanar og russaren "Nils"*. Bergen 2007: pp. 256-258.

³ Information from Lars Gisnås, Oppdal.

⁴ Email from Erling Levang, the Salvation Army. 18.12.2009.

However, Ivan was soon sent to Oslo for repatriation to the Soviet Union together with other liberated Soviet prisoners of war. He tried to appeal in Oslo to the Norwegian authorities for a residence permit to stay in Norway, but his application was denied. The authorities would not accept a marriage between Åste and a former Soviet prisoner of war. The basis of the refusal was that he did not have any personal identification papers. Åste went to Oslo and Etterstad where the Russian transit camp was located. She tried to find Ivan but he had already been sent back to the Soviet Union. The Soviet representatives could not help her. They claimed that Ivan's home in the Ukraine was in ruins after the war, which made it impossible to contact the authorities there. Åste then went to the Soviet embassy in Oslo, but she did not get any help there either.⁵

Ivan was reunited with his family when he returned to his home country, but he was treated like an enemy of the people like the other returned Soviet prisoners of war. Soviet authorities thought that Soviet soldiers should be killed rather than be captured by the Germans during the war. Surviving prisoners were treated with suspicion when they returned. When Ivan was interrogated after his return he was told that he could risk the death penalty for his "crimes" as a former political officer during the war. However, Ivan had fortunately worked with an officer named *Golikov* in 1937. After the war, Golikov was a high ranking general and was in charge of the repatriation commission in the Soviet Union. Ivan showed his interrogators a photo of himself and Golikov and they did not dare to arrest him. They did not want to convict a former colleague of the head of the prison camps in the Soviet Union for treason. The accusations about Ivan therefore ended with the conclusion: "There is nothing negative to say about him." Without any further punishment, but not without some fear of what awaited him in his home town, Ivan went back to Bishiv in April 1946.

Ivan's wife in Russia felt it was too dangerous to stay married to an enemy of the people. After a short interval she took their daughter Maja and left her humiliated husband. Ivan received no support from the local community in his home town. He was not allowed to continue his job as a teacher and was expelled from the party organization. With the help of a relative, he got a job as a school inspector in the Western Ukraine in 1947.

Åste tried for a long time to get information about Ivan after he was sent back to the Soviet Union. Ivan was surprised when one day he got a letter from Åste. In the letter, she wrote about their son Ivan-Åge. Ivan was glad to find out that Åste and his son were alive and well in Norway, but he knew the Soviet system and realized that this letter represented a great danger to him. Shortly thereafter he was called into the NKVD office in Bishiv. They told him that the Norwegian government had written to the Soviet government to request permission for Ivan to go to Norway. He was told that the Soviet government, as represented by Molotov, had approved

⁵ Olaf Vogslund: "Russiske krigsfanger på flukt i Tørdal", i *Det var en gang. Minner frå Drangedal*. 1994: pp. 134-136.

the travel permission. Unfortunately, the local security police did not accept this permission to travel abroad. Ivan was “voluntarily” forced to say no to the permission to travel to Norway and to reject all contact with foreigners. He would have been sent to prison if he did not accept the decisions of the police.

This episode was very hard for Ivan as he had to forget all his dreams of a reunion with Åste and his little son in Norway. Both his physical and emotional health were weakened by this experience. Åste also sent another letter in November 1947. The letter was never received by Ivan. Åste wrote that she was sure that Ivan would keep his promise but she did not understand why she had not received any letters from him. “You have to go to your government and tell them everything,” she wrote. Åste finished the letter by writing that little Ivan-Åge was waiting for him. However, Ivan never dared to write any letter. He knew that all his letters would never be delivered to an address in a foreign country. Even though the local police confiscated several letters from Åste to Ivan, he was never arrested.

In 1955, Ivan met *Nadeza* and a year later their daughter *Valentina* was born. They lived together for four years but then Ivan lost his job and Nadeza also became unemployed. She decided to move to Minsk in Belarus and brought Valentina with her. For the third time, Ivan lost a partner and his child. After this, he grew very depressed. He dreamed of inviting Åste and Ivan-Åge to Bishiv, but this never happened. In 1969, Ivan died of a heart attack at the age of 58. Before he died he wrote a letter to a relative saying: “It is sad that I did not experience happiness in my life. I was only happy the one year in Tørdal together with my Norwegian wife.”⁶

Ivan’s daughter Valentina hoped for 20 years to meet her half brother in Norway. In 1992, she finally got help from the Red Cross in Belarus, the Red Cross in Norway and the Norwegian journalist Per Jevne. She was very happy when they found her half brother Ivan-Åge in Stavanger. In 2001, he travelled to the Ukraine to meet Valentina and his unknown family. Ivan-Åge told her that until he was 14 years old he used his Ukrainian name, *Ivan-Åge Ivanovitsj Jurtsenko*. He was proud of his name, but prejudices and practical necessities made it necessary for him to take a Norwegian name. He always felt both Norwegian and Ukrainian. Ivan-Åge says it was never easy to grow up a “Russian child.” The positive part of his childhood was that his mother never hid anything from him and always answered his questions about his father. He felt close to Ivan’s history and fate. Meanwhile, the other Soviet prisoners' names and experiences in Drangedal were also interesting.

After the war, everybody knew about the relationship between Åste and Ivan. There was never anything to hide. The problem for him was that except for his family and some other adults there was never anybody who openly talked to him about the Soviet prisoners of war. He guessed that a lot of people did not know

⁶ Olaf Vogslund: “Drømmen om min norske bror”, i *Det var en gang. Minner frå Drangedal*. 2005: pp. 54-59.

what to say or if it was right to say anything to him about his background. It was difficult for him because it was impossible to learn more. He could not read Ivan's diary or get any information from the Ukraine. Before Ivan-Åge went to the Ukraine he felt that he did not want to find out more about Ivan and that his mother's experiences during and after the war were a private matter. He had realized for a long time that he would never meet his father again, but he was very pleased that he could visit his father's grave in Bishiv in the Ukraine in 2001.

“Not like other children”

Solveig Marie Sørland Mortensen was born in 1944 and grew up a “Russian child” in Gloppen in Nordfjord. Her mother had met the 24 year old Soviet forced laborer *Pavel Aleksandrovič Opares* in Saudasjøen. Her mother never talked with Solveig about her father, but she realized that something had to be wrong with her since her birthdays were never celebrated with a party. The day she was to begin school she was not invited to meet the teacher like the other schoolchildren. Some of the parents of her friends did not allow her to come inside and play together with the other children. Solveig says that it was the adults who gave her the feeling that something was wrong with her.

When Solveig was 10 years old she found a picture of a man in uniform. The back of the picture had the following text: “Congratulations on the girl, Maria. Hope to see you again. Yours Pavel Aleksandrovič.” She did not dare to ask her mother what this meant, but she now realized what was “wrong” with her. I was a “Russian child” she says. And, I understood now why my mother cried so much – she was thinking of my father. In 2006, Solveig went to Russia with the help of a Norwegian TV program called “Tore på sporet” to visit her father's grave and to meet her half brother and two half sisters. Solveig felt that they had waited for her all their life. Solveig says that she knows today that she is the result of real love and the word “Russian child” is no longer a negative term. It was the circumstances and the cold war that denied her the possibility of growing up with both a Norwegian mother and a Russian father.⁷

“A new family”

A Soviet soldier met a young Norwegian woman after the liberation of Kirkenes in Finnmark. The woman, *Sara*, was pregnant when *Aleksej Mikhalovich Saltimakov* was arrested by the Soviet security police and sent back to the Soviet Union. They never met again. Aleksej tried desperately to get in contact with Sara in Kirkenes. He came as close as he could to Norway, to Barentsburg in Svalbard, with the hope of getting in contact with Norwegians who could help him. But, nobody could help him. Afterwards, he got married in the Soviet Union and had children and

⁷ Nrk, Tore på sporet, 24.03.2006.

grandchildren. Before Aleksej died in 1992, he told his family that they had relatives in Norway. *Knut Johansen* from Kirkenes found out about his father 60 years later. His life changed and suddenly he had a new family, with two Russian sisters and a brother.

In 2007, Knut Johansen and his daughter *Mette Kristensen* went to Moscow. With several hundred people in the audience and 300 million TV viewers, they participated in the Russian program “wait for me.” The Russian TV station 1TV and *Tatjana Myklebust* searched for information about Aleksej's girlfriend and child through the newspaper in Kirkenes. Mette read about the search and was very happy that her family finally would receive some answers about her Russian grandfather. In 1945, the relationship between a Soviet soldier and Knut's mother was not discussed. She was Norwegian and he was Russian, and they were not married. The result was that Knut found out almost nothing about his father. He said, “My mother would not talk about it. She only told me when I was 30 years old that my father was a Soviet soldier. Even on her deathbed she would not say anything more.”⁸

From Irkutsk to Vennesla

After 59 years without knowing about each other, the two half sisters *Laila Abusland* from Vennesla and *Tatiana Sokolenko* from Irkutsk finally met in Norway. Their father was a Soviet prisoner of war who was imprisoned in Vennesla during the war. Sokolenko met Laila's mother after the liberation during the months he waited to be sent back to the Soviet Union. Laila's mother never told her about her father in the Soviet Union. She first found out when she was 21 years old and planning for her wedding. The pastor was at first a little nervous about handing over her baptism papers and Laila could not understand why. She was shocked when she saw the papers. The name prisoner of war *Pavel Sokolenko* was written down as her father beside her mother's name.

Meanwhile, she recalled childhood experiences that she had never understood. When she was a child, people had shouted “Russian child” or “German child” at her. No one had ever spoken openly about her background, as the topic was considered shameful. Many people knew about her father but they never said anything. Laila tried to find out more about her father and his family in Russia for 40 years but first got help in finding her relatives in 2008. The former journalist *Per Jevne* helped her. He told her that Pavel died in 1975 and that her half sister Tatiana lived in Irkutsk. Both Laila and Tatiana report that it has been very difficult to talk about their background because of the shame. However, both feel that telling their story is important and hope it will give other “Russian children” the courage to look for their relatives and tell their story. “Everybody deserves to know about their family and I hope that more people in the same situation can experience

⁸ *Finnmarken*. 23.03.2007.

the same happiness that I feel after I have found my half sister Tatiana,” says Laila.⁹

The Mothers

Who were the Norwegian mothers? In the known cases, they were young women who met and fell in love with Soviet prisoners of war in different situations. They could be women who worked for the Germans and therefore had close contact with the prisoners. In the case of Solveig, her mother worked as a cleaner at the German installation in Saudasjøen, where A/S Nordag built an aluminum factory with Soviet prisoners of war as workers. At Løsset in Hedmark, a Norwegian woman worked as a cook in a prison camp with Soviet prisoners. She met the prisoner *Mikhail Petrovich Sidorov* from Kursk when she worked there. She later became pregnant and gave birth to a daughter in 1944.¹⁰ It is obvious that the Norwegian women who worked in the prison camps or close to the camps could form close relationships with the prisoners.

In other cases, they were women who helped prisoners of war who had escaped from the prison camps. They helped them to find hiding places, helped with food and clothes, or helped the prisoners to learn to speak Norwegian. Some of the escaped prisoners made contact with the Norwegian resistance and then the young women met them through that movement. There were celebrations all over the country in the summer of 1945. Liberated Soviet prisoners and Norwegian young women met during these events. It is difficult to calculate how many couples met each other this way, but we can assume that the number was quite high.

Åste was 24 years old when she met *Ivan Jurtsenko*. In the known cases of “Russian children,” it seems that the mothers were young, bold women. Those who helped escaped prisoners knew that this was a very dangerous thing to do during the war. There was a great risk of being arrested if they were caught by the Germans. But in these cases the contact with and the personal feelings for the prisoners were stronger than the fear of being arrested.

The Fathers

Among the Soviet prisoners of war there was no special group of men who met Norwegian women. For the escaped prisoners, the Norwegian women gave them hope during a difficult time. It is easy to understand how a close and personal relationship developed between female helpers and Soviet prisoners of war during

⁹ *Fædrelandsvennen*. 21.08.2010.

¹⁰ Information from Per Jevne, Trondheim.

escapes that could last for several months or even years. Other examples were men among the civilian Soviet forced laborers who met Norwegian women at German work places. For the civilian forced laborers it was a little easier to meet local people outside the work places or the camps than for the military prisoners of war. Therefore, the forced laborers had more opportunities to strike up friendships with Norwegian woman both at work and during their free time.

After liberation, the life of former prisoners of war changed dramatically. The escaped prisoners had been hunted earlier but now they could show themselves without any risk of being killed by the Germans. It was the end of humiliation; they were free and were almost treated like heroes by the Norwegian people. All the liberated prisoners were honored participants in a lot of celebrations all over the country in the happy days of May and June of 1945. The prisoners who had learned Norwegian gave speeches. All the Norwegians were overjoyed about the liberation and they celebrated together with the prisoners their freedom from German rule.

The treatment of “Russian children”

Shortly after the war, the treatment of the children of Soviet prisoners of war was connected to shame. They were not treated the same as other children at school and in their local communities. These children had a difficult childhood, particularly in small places. As mentioned in the known cases, these children were ignored by adults in their community or were harassed by other children.

Conditions for these children first improved when they were adults. The collapse of the Soviet Union in 1991 finally made it easier for these children to look for answers about their Russian relatives. In the years after the collapse of the Soviet Union, it was also easier for relatives in Russia to make contact with Norway either with the help of newspapers or the Norwegian Red Cross.

Until the 1990s it was difficult for children with Russian fathers to talk about their background as the cold war led to an anti-Soviet atmosphere. All personal connections with the Soviet Union were almost impossible to make at this time and Soviet citizens were treated with suspicion by Norwegians. In addition, the topic of Soviet prisoners of war was forgotten in Norway for a long time. Research into their fates increased at the beginning of the 1990s. In the Soviet Union, the topic of Soviet prisoners was connected to shame and denial. Acceptance of the topic among people and academics in the Soviet Union began around 1995. With this acceptance it also got easier for former Soviet prisoners of war to talk about what happened to them during the war and for their relatives to look for answers in Norway.

There are no organizations in Norway that monitor the rights and history of “Russian children” in Norway. No books have been written on the topic and most of the literature about these children can be found in local works written by friends or relatives of the children. The story of some of these children has become known

to the Norwegian public for the first time in later years. Compared with children born to Norwegian mothers and German soldiers, known as “German children” in Norway, “Russian children” have no organization to turn to for information and help. The topic of “German children” in the post-war years in Norway has been given a lot of attention through documentation and research in the last decade. The Norwegian government has also assisted “German children” with economic help for their loss of education during their childhood and other suffering because of their German background. Offering the same opportunities for compensation to “Russian children” has never been discussed.

Marianne Neerland Soleim is a post doctor in history at Norwegian University of Science and Technology NTNU, the Museum of Natural History and Archaeology.

REFERENCES

Bibliography

Abraham, Ole-Jacob: Forelebig udö. Sovjetiske krigsfangar, norske partisanar og russaren ”Nils”. Bergen 2007.

Vogsland, Olaf: ”Drømmen om min norske bror”, i Det var en gang. Minner frå Drangedal. 2005.

Vogsland, Olaf: ”Russiske krigsfanger på flukt i Tørdal”, i Det var en gang. Minner frå Drangedal. 1994.

Newspaper articles

- Finnmark Dagblad. 23.03.2007.
- Finnmarken. 23.03.2007.
- Fædrelandsvennen. 21.08.2010.

Children of Danish Mothers and German Soldiers in Denmark 1938–48

Arne Øland – Ingvill C. Mochmann

Denmark was occupied by Germany on 9 April 1940 and liberated by British troops on 5 May 1945.¹ During these five years of occupation the relationship between the German occupiers and the Danish population was characterized by a mixture of adaptation, cooperation and confrontation. Denmark was not in itself of interest to the German Reich, but rather was considered a strategic means of facilitating the attack on Norway and of controlling the entrance to the North Sea.² As in many of the other countries occupied by Germany, relationships developed between German troops and local women. The cooperative relationship between the Danish Government and the occupiers – at least during the first years of occupation – facilitated relationships between the soldiers and Danish women, who in many ways lived quite unaffected by the war.³ Müller argues, “Denn trotz der Geschehnisse in Norwegen lebten zumindest die 186.008 Wehrmachtssoldaten in Dänemark beinahe im Frieden.”⁴

Many of these relationships led to children being born, who are then called “children born of war.”⁵ This article focuses on the information we have on this group of children, including how many there are, what we know about their parents, and what we know about their childhood experiences as children fathered by German soldiers in post-war Denmark.

¹ Shortly after the German occupation of Denmark on 9 April 1940, it was revealed that some German civilians living in Denmark had specific paramilitary tasks. Many of these individuals had children in Denmark, thus the first registered Danish child born of war dates back to 1938. The children of other German civilians who were married to Danish women and lived in Denmark, but were later conscripted into the German Wehrmacht, do not belong in this category. After capitulation on 5 May 1945, there were about 250,000 German refugees in Denmark, some of whom had been German soldiers. The last German refugees left Denmark in 1949. Some of the refugees had children while in Denmark, thus the last registered child was born in 1948. Among the refugees were German mine removal personnel on the Danish west coast, several of whom became fathers of Danish children during this time. More German soldiers died in Denmark while being forced to remove mines than during the five years of German occupation (Hagemann 1998).

² For details on the occupation of Denmark, see Kirchhoff et.al 2002.

³ See Warring 2005, p. 36.

⁴ Müller 2008, p. 383.

⁵ In 2006, a group of researchers working on the topic decided to use the term “children born of war.” It was agreed that the term “children born of war” was the most appropriate concept as it is objective and includes all children who have one parent who is part of an army or peace keeping force and one parent who is a local citizen independent of time and geographical context, type of conflict and origin of conception. See Mochmann 2006, p. 59.

How many Danish children born of war are there?

Officially 5,579 children were born in Denmark between 1940 and 1945 whose mothers were Danish citizens and fathers were German soldiers.⁶ However, samples taken from German police archives by *Arne Øland* indicate that the number of registered Danish-German paternity cases is much higher, about 8,000. This number also covers children who went to Germany with their mothers during or immediately after the war. In addition, a significant number of German paternity cases were not registered for a variety of reasons. In many cases, the woman was married to a Danish man and the biological paternity was thus kept secret or a Danish man accepted paternity. In some cases, the Danish government also accepted that paternity would remain secret. This last option was only really possible when the mother was wealthy and could bring up her child without support from the state.⁷

The real number will always be unknown, but there is evidence that the number is as high as 12,000, which is more than double the official registered number of Danish children born of war.⁸

Regional distribution of paternity cases

The earliest registered German-Danish paternity case for a child of war is from October 1938 in Præstø (southeast Zealand) and the last was in March 1948 in Vejle (east Jutland near the bridge to Funen). Table 1 shows the distribution of the 6,058 Danish-German paternity cases that could be allocated to one of the 16 Danish counties or municipalities.⁹ The municipality of Copenhagen has the largest number of registered cases. Many women moved to the bigger cities such as Copenhagen, Ålborg, Århus, Odense and Esbjerg where it was easier to find work and to get help from offices like *Mødrehjælpen* (mother's help), which supported mothers and pregnant women. For example, in Storstrøms county (num. 7) the two largest cities Næstved and Vordingborg account for more than half of the registered paternity cases in the county, as can be seen from Table 1.

⁶ Warring 1994, p. 146.

⁷ At the beginning of the century, Danish law allowed women to give birth without providing information about the father, but the new laws of 1938 on children born out of wedlock made paternity information mandatory. Secrecy about paternity was permitted only if the woman was able to raise the child without state support, which was typically the case if she belonged to the upper class.

⁸ Øland 2009.

⁹ Based on archival material from several sources such as the Ministry of Justice (*1. Ekspeditionskontor*), *Statstidende* 1945-1950, selected paternity files from police archives and membership lists from the *Danske Krigsbørns Forening*, Arne Øland has created a database that includes about 6,500 children born of war and their parents. The data base is confidential.

Table 1: Regional distribution of Danish-German paternity cases (in %)

Number of county or municipality.	%
1. Københavns municipality	20.6 %
2. Frederiksberg municipality	0.9 %
3. Københavns county	0.4 %
4. Frederiksborg county	2.2 %
5. Roskilde county	1.0 %
6. Vestsjællands county	1.8 %
7. Storstrøms county	2.7 %
8. Fyns county	5.5 %
9. Sønderjyllands county	9.8 %
10. Ribe county	7.8 %
11. Vejle county	5.1 %
12. Ringkjøbing county	5.2 %
13. Viborg county	6.5 %
14. Nordjyllands county	15.1 %
15. Århus county	14.8 %
16. Bornholms county	0.7 %

The larger cities also offered an opportunity to live in greater anonymity than was possible in smaller villages or the countryside. This was important to many women as giving birth out of wedlock in the 1940s resulted in a social stigma both within the family and the community. Giving birth to a child of a German soldier often increased this stigma.

Figure 1 shows the Danish counties from 1970 to 2006 and their location in Denmark.¹⁰ In March 1944, there were approximately 140,000 German soldiers in Denmark and by August 1944 there were 180,000. The number decreased again to about 120,000 in January 1945, to which can be added nearly 20,000 air force and around 38,000 naval personnel. By mid February 1945, close to 170,000 German

¹⁰ Until 31 December 2006, Denmark was divided into 15 counties (Danish: *amter*), and 270 municipalities (*kommuner*). On 1 January 2007, the counties were replaced by five Regions and the number of municipalities was slashed to 98. The source of the image is Wikipedia, 2010.

soldiers were stationed in Denmark, out of which about 107,000 belonged to the army.¹¹ Wehrmacht General *Lindemann* even set the number of German soldiers to be above 200.000:

“Der Wehrmachtbefehlhaber Dänemark, Generaloberst Georg Lindemann, war allerdings nicht ohne weiters zur Aufgabe bereit und meldete am 5. Mai 1945 dem Wehrmachtsführungsstab die Stärke seiner Verbände mit 230.000 Mann.”¹²

Figure 1: The Danish counties from 1970 to 2006

Who are the parents of the Danish children born of war?

Most of the women who had children with German soldiers in Denmark were, of course, Danish. However, other nationalities or ethnic minorities were registered as well. The majorities were Norwegian and Swedish, but women from Iceland, Greenland and the Faeroe Islands, as well as Roma and Jewish women, are also present in the data. Women who had relationships with German soldiers were denounced as “Tyskerpiger” by their fellow citizens. According to Warring, these women came from all classes of society. Although the precise number is not known, it is estimated to be near 50,000. Warring divides the relationships into five different categories:¹³

- prostitutes who had German soldiers as customers

¹¹ Kirchhoff et.al. 2002, p. 503.

¹² Müller 2008, p. 383.

¹³ Warring 1994, p.:37, p. 133 and 43ff.

- women who had only one German boyfriend during the occupation. These relationships were mostly discrete and according to Warring the women were seldom stigmatized.
- women who had several German boyfriends during the occupation and who only wanted to have fun and did not sympathize with Nazism. These women were often treated badly by their fellow citizens as they generally were open about their relationships.
- women who worked for the Wehrmacht
- women who sympathized with Germany and Nazism

The two last groups were stigmatized and detained after World War Two.

The fathers of the Danish children born of war were from almost all European nations, the majority being German, followed by Austrians and Poles. However, conscripted and enlisted Soviet and Hungarian citizens can also be found in the registries.¹⁴ Most German soldiers were stationed around the fortresses along the coasts and near airports and train junctions. However, this is not where Danish women usually met their German admirers. Usually contact was established when the women worked near military establishments or at different entertainment sites in the cities. Junior officers make up the majority of fathers of Danish children born of war, although both privates and senior officers can be found.

The position of fraternizing women and their children during the occupation and after the liberation

The Danish historian *Anette Warring* has published her extensive research on the position of fraternizing Danish women both during and after the occupation. Only the main conclusions will be summarized in the following section.¹⁵ According to Warring, physical attacks and the cutting of their hair were the most violent and visible sign of Danish dissatisfaction with fraternization between Danish women and men in the occupation forces. The first incident registered by the police already took place in August 1940.¹⁶ The peaks of such incidents were in August 1943 when the Danish government resigned and during the liberation in May 1945. Although the incidents decreased after the Liberation Council of the Resistance called for an end to the violence against fraternizing women at the end of May, it still continued until the end of the summer of 1945. Fraternization was officially

¹⁴ The database (see footnote 9) includes about 50 Russian fathers. Members of the DKBF have not yet been successful in tracing their fathers via the German Red Cross and the Deutsche Dienststelle (WAST). It is estimated that between 12,000 and 15,000 former Soviet citizens served in the German occupation forces in Denmark as well as a lesser number of Hungarian citizens and volunteers of other nationalities by the end of World War Two (Roslyng-Jensen 1975:393). Sørensen (2005:11) estimates that about 12,000 Hungarians were in Denmark at the beginning of 1945.

¹⁵ For more information, see Warring 1994 and 2005.

¹⁶ Warring 2005: p. 38.

not a crime, but about 5,000 Danish women were detained. Sometimes the reason given was suspicion of collaboration with the Germans, other times it was as a means of “protecting them from mob justice.” According to Warring however, the real reason was sexual fraternization. An opinion poll from June 1945 showed that 75% of the Danish population thought that fraternizing women should be punished in some way.¹⁷

In the years after the liberation, relationships between German soldiers, who were then prisoners of war (POWs), and Danish women continued to take place although this was forbidden. There were still 200,000 soldiers in Denmark when the Germans surrendered and they only gradually left Denmark. As in other occupied countries, Denmark also tried to get rid of Danish women who had married German soldiers and their offspring after the end of the war by withdrawing their Danish citizenship. In practice however, Danish women who had married German soldiers were given residence permits as long as they had not been working for the Germans or been working for/been a member of a national socialist organization.¹⁸

Many of the Danish women who fraternized with the Germans have not talked about what they experienced during and after the war and silence is still today – in 2010 – quite common. In a survey carried out among members of the Danish War Child Association (DKBF) in 2003, 45% of the 209 respondents said their mother never wanted to talk about what she experienced in the post-war years.¹⁹ The survey was carried out among 650 members of the Norwegian War Child Association (NKBF) in 1997 and with almost 400 members of the Danish War Child Association (DKBF) in 2003. In addition, there were about 40 responses in the Netherlands. The survey was carried out through written questionnaires that included both standardized and open-ended questions. Altogether, the survey includes 250 questions about the respondent's childhood, youth, parents, identity, school years, health, experiences, and other topics. The response rate in Denmark was approximately 50%. It should be emphasized that the sample is not representative for all children born of war as the respondents are mainly members of the associations. Furthermore, the proportion of women is larger than men in both countries, although the difference is bigger in Norway (67% women, 33% men) than Denmark (59% women, 41% men). The main goal of this survey was to learn more about the childhood experiences of children born of war in different countries and some results will be summarized in the following section.

¹⁷ Warring 2005: p. 39.

¹⁸ See Mochmann/Øland 2009: p. 290.

¹⁹ The data was collected and prepared by an international research group working on the research project “A comparative study on Danish, Norwegian and Dutch war children” under the leadership of the principal investigator Prof. Stein Ugelvik Larsen, Department of Comparative Politics, University of Bergen, Norway. Members of the group are Stein Ugelvik Larsen and Elna Johnsen, Norway, Arne Øland, Denmark, Ingvill C. Mochmann, Germany, and Monika Diedrichs, the Netherlands. See Mochmann and Øland 2009: p. 289.

Mochmann and *Larsen* analyzed the negative and positive experiences of Danish and Norwegian children born of war during their school years. In summary, they conclude that in most areas it seems that the Norwegian children fathered by German soldiers have been exposed to stigmatization and discrimination to a much larger extent when compared to Danish children in similar circumstances.²⁰ For example, 45.2% of the Norwegians indicate that they were called a “German kid,” whereas this happened to only 13.4% of the Danish sample. Similarly, the Norwegian child of a German soldier was “physically mobbed by adults” four times as much (15.2%) and “physically mobbed by other children and youth” three times as much (25.6%) as a Danish child (4.3% and 7.7% respectively). When it came to their teachers, 18.5% of the respondents in the Norwegian sample and only 7.7% of the Danish indicated that “Teachers looked down on me – got no help when mobbed” and 8% of the Norwegians and 1.9% of the Danes were “pointed out as a 'German kid' by the teachers.” Norwegian children on the way to and from school were also exposed to mobbing to a larger extent than Danish children – 20.2% were “often beaten up” compared to 5.3% in Denmark.

The results also indicate that Norwegian children born of war were much more likely to know about their German background when growing up than Danish ones. This may indicate that it was easier to keep this information confidential in Denmark than in Norway. Øland argues that due to the silence about their origin, both in private and public life, many of the children grew up confused and with identity problems.²¹ Some believed their grandparents were their biological parents and their mother was their aunt. Others did not know their father was not their biological father. Some did not know about their real biological origin before they were adults and others found out upon the death of their biological mothers. Many children with normal Danish names learned when they got access to their paternity cases that they had been given German first names upon birth, which were then changed when the war was over, when they started school and at other milestones in their life. Among the participants in the survey, only 23% of the Danish children born of war were told about their origin by their mothers without asking, while the largest group (25%) learned the truth from other family members. Some found out the truth from adoptive parents, from photos or documents, through mobbing, and other causes.²² The results also show that it has been very important for the “children” to learn about their real biological background. When asked, 60% responded that they needed clarity on a part of their life that they themselves could not recall.²³

However, it should be noted that many of these children never had the chance to grow up, and thus the real “danger” of being a child born of war is difficult to

²⁰ Mochmann and Larsen 2008: p. 357ff.

²¹ Øland 2005: p. 68.

²² Mochmann and Øland 2009: p. 294.

²³ Mochmann and Øland 2009: p. 298. For additional survey results, see Mochmann and Larsen 2008 and Mochmann and Larsen 2005.

estimate. Children died during (complicated) births as there was insufficient medical help, in children's homes or in foster families.²⁴

Prams in the yard of a Lebensborn Home. - Lastenrattaita erään Lebensborn-kodin pihalla. *Kansallisarkisto.*

Danske Krigsbørns Forening – The Danish War Child Association (DKBF)

The Danske Krigsbørns Forening was established in 1996 on the initiative of a small group of people born of war between 1941 and 1946. They had come together in order to protest against the government's refusal to give them access to their paternity files located in official institutions, including the regional and national archives, county courts, churches and the Civilretsdirektoratet.²⁵ In some cases, the authorities even denied the existence of any documentation. The argument by the government was that if no paternity had been established by law it was not possible to help with regard to information on biological paternity. This argument was absurd as according to its own information the Ministry of Justice had handled about 6,000 Danish-German paternity cases during and after the

²⁴ See Tarp 1997; Mochmann and Øland 2009: p. 293.

²⁵ A directorate under the Ministry of Justice that hears cases on marriage, paternity, pregnancy, adoption and other related matters.

German occupation.²⁶ After years of pressure, the DKBF finally succeeded in getting the access procedures to documentation stored in the archives changed at the turn of millennium. In fact no law had to be changed, the DKBF members simply referred to a paragraph in an existing law (Retsplejeloven). This law stated that all individuals who are participants in paternity cases, and this obviously includes mothers and children as well, have the right to access their paternity files. This gave all children born out of wedlock the possibility to access their files and not only the Danish children born of war.

Since 1996, the DKBF has supported about 600 members in finding national and international documentation. The number of members varies between 200 and 250 as many members leave DKBF once they have found family in Germany, Austria, or Poland. Many feel they have found what they were searching for and their lives proceed with a new meaning. Others keep their membership, maybe driven by a motivation to find a deeper historical explanation for the situation they were brought up in.²⁷

Whereas before the turn of the millennium people were denied access to their paternity cases from the 1940s, the archives today – in most cases – are helpful and provide support since the access regulations were changed. This change is obvious when looking at the homepage of the national archive “Statens Arkivers” (<http://www.sa.dk/>) and clearly shows the opening up that has taken place in this field in the past ten years.²⁸ The digitalization of church records (<http://www.arkivalieronline.dk/>) in particular can be of great help in the initial phase of the search.

It may still be difficult to obtain information about the German fathers from local authorities in Germany. If documentation from the paternity case can be attached however, the available information can usually be accessed. In particular, the Deutsche Dienststelle (WAST) in Berlin is of great importance to the European children born of war fathered by German soldiers during WWII. This archive stores millions of files on members of the German Wehrmacht (<http://www.dd-wast.de/>).

As a consequence of the Soviet occupation of Bornholm (1945-46) about 20 children with Danish mothers and Soviet fathers are assumed to have been born.²⁹ However, the DKBF has not yet been in contact with anyone from this group of children. There are/have been members whose fathers came from the Russian and Hungarian troops serving in Germany during the war though. So far none of the DKBF members with Russian fathers have found their families in the former

²⁶ Newspaper article in Politiken 19. May 1945, information provided by principal in the Ministry of Justice Hans Topsøe-Jensen.

²⁷ For further information on the DKBF, see Øland 2008, among others.

²⁸ http://www.sa.dk/content/dk/mest_brugte_arkivalier/sadan_bruger_du_de_mest_brugte_arkivalier/faderskab_-_en_vejledning

²⁹ Jensen 1996.

Soviet Union. One member, a child of a Hungarian soldier who survived the Soviet prisoner of war camps, has established contact with her father.³⁰

Summary and outlook

The aim of this article was to provide a general overview on some of the main aspects of women fraternizing with German soldiers during the occupation of Denmark in World War Two and the children who were born out of these relationships. Of special consideration were the experiences of the women and children during and after the war and how they were treated in the community and society. Although the available information has increased significantly over the past decades, research on the women and children is rather sketchy when compared to many other areas of military history. With regard to increasing the knowledge base on the children, the establishment of “war child associations” in European countries such as Belgium, Denmark, France and Norway has increased the visibility of the topic significantly. Many of these national associations established a network organization “der europäische Kriegskindverein” (Born of War BOW i.n.) in 2009.³¹ The Norwegian based “War and Children Identity Project” initiated research on children born of war world wide, provided help to children born of war searching for their roots and worked towards establishing human rights for children born of war at the international level as early as 2001. In 2008 “the International Network for Interdisciplinary Research on Children Born of War (INIRC) was established.³² The aim of this network is to provide researchers a platform to exchange knowledge and information on research from different disciplines carried out in the field of children born of war. The network so far has about 100 members from 30 countries all around the world, representing a variety of disciplines such as social science, psychology, history, medicine, as well as members from various organizations. The preliminary aim of the network is to:

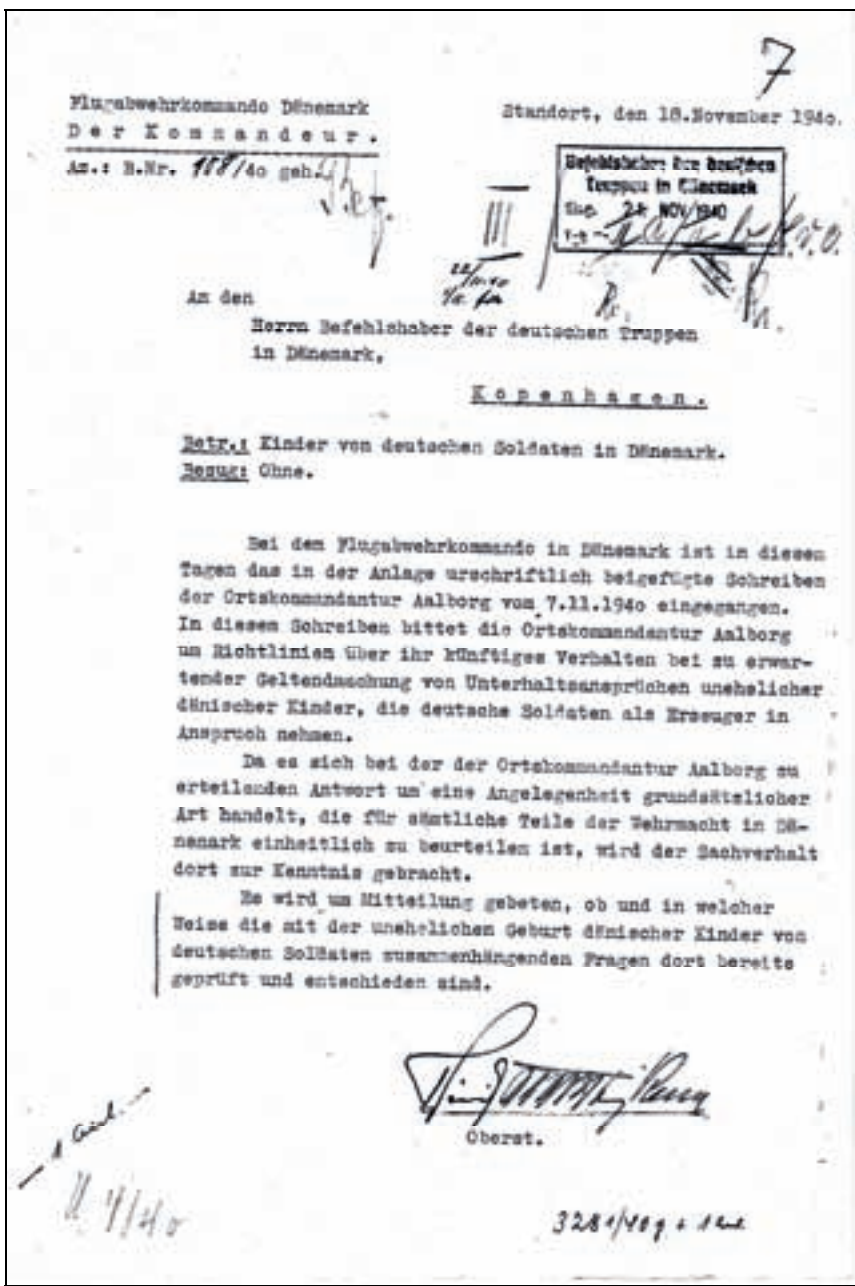
- Collect data and information on children born of war across time and nations and thereby expand the evidence base.
- Gather research results, literature and on-going research on children born of war and promote collaborative research projects on the topic.
- Develop recommendations on best practices to secure the rights of children born of war in co-operation with NGOs and governmental organizations.
- Develop medical therapies focusing on the special needs of children born of war.

³⁰ <http://www.deungarskesoldater.dk/>

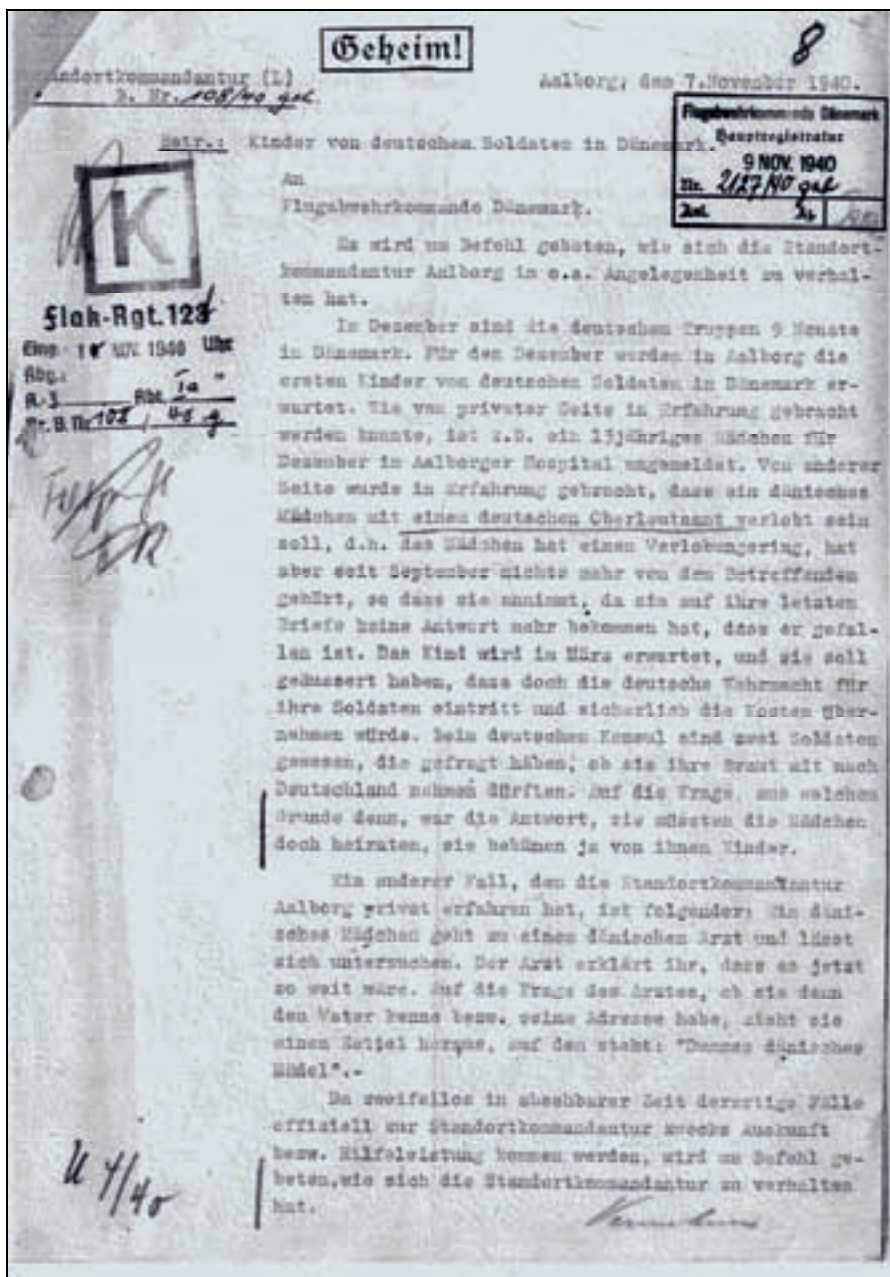
³¹ <http://www.bowin.eu/>

³² For details on the activities of the network see <http://www.childrenbornofwar.org>

In summary, compared to many other countries the information base on Danish children born of war is very comprehensive.³³ However, it is obvious that even in this case further in-depth research and analysis is required.

³³ For a summary on research results and future agenda see Mochmann et. al. 2009, p. 263-282.

German directives on the children of German soldiers in Denmark. – Saksalaisten viranomaisten ohjeita sotilaiden lapsista Tanskassa.

Arne Øland is a retired teacher and an independent scholar and writer in Silkeborg, Denmark.

Ingvill C. Mochmann is a doctor of political science and Head of the European Data Laboratory for Comparative Social Research at GESIS-Leibniz Institute for the Social Sciences in Cologne, Germany.

REFERENCES

- Hagemann, Helge** (1998). *Under tvang – Minerydning ved den jyske vestkyst i 1945* København 1998.
- Jensen, Bent** (1996). *Den lange befrielse. Bornholm besat og befriet 1945-1946*. Odense.
- Kirchhoff, Hans Lauridsen, John T. & Trommer, Aage** (Ed.). (2002). *Gads Leksikon om Dansk Besættelsestid* København.
- Mochmann, Ingvill C. & Ugelvik, Larsen, Stein** (2005). *Kriegskinder in Europa. Aus Politik und Zeitgeschichte*. No. 18-19, 34-38.
- Mochmann, Ingvill C.** (2006): *Consolidating the evidence base of children born of war*, ZA-Information, No. 59, 198-199.
- Mochmann, Ingvill C. & Ugelvik, Larsen Stein** (2008). *The forgotten consequences of war: The life course of children fathered by German soldiers in Norway and Denmark during WWII – some empirical results*. *Historical Social Research*. 33 (1), 347-363.
- Mochmann, Ingvill C. & Øland, Arne** (2009). *Der lange Schatten des Zweiten Weltkriegs: Kinder deutscher Wehrmachtssoldaten und einheimischer Frauen in Dänemark*. *Historical Social Research*. 34(3), 282-303.
- Mochmann, Ingvill C., Lee, Sabine, & Stelzl-Marx, Barbara** (2009). *The Children of the Occupations Born During the Second World War and Beyond – An Overview*. *Historical Social Research*. 34(3), 263-282.
- Müller, Rolf-Dieter** (ed.). (2008). *Der Zusammenbruch des Deutschen Reiches 1945, Erster Halbband: Die Militärische Niederwerfung Der Wehrmacht*. München.
- Roslyng-Jensen, Palle** (1975) „Russerne i Danmark 1943-1945“. *Historie ny rk* 11:3, p. 392-416.
- Sørensen, Søren Peder** (2005). "De ungarske soldater - En glemt tragedie fra den tyske besættelse af Danmark under 2. Verdenskrig", Varde.
- Tarp, Lotte** (1997). *Det sku' nodig hedde sig*, København, L&R Fakta.

Warring, Anette (1994). Tyskerpiger – under besættelse og retsopgør, København: Gyldendal.

Warring, Anette (2005). “War, Cultural Loyalty and Gender” in Children of World War II. The hidden legacy. hg. von Kjersti Ericsson und Eva Simonsen, 53—70. Oxford and New York: Berg.

Wikipedia (2010). Danmarks amter 1970-2006.

[http://da.wikipedia.org/wiki/Danmarks_amter_\(1970-2006\)](http://da.wikipedia.org/wiki/Danmarks_amter_(1970-2006)), accessed September 12th 2010.

Øland, Arne (2001). Horeunger og helligdage – tyskerbørns beretninger. Schönberg.

Øland, Arne (2005) Silences, public and private. In: Children of World War II - The Hidden Enemy Legacy. Oxford and New York 2005.

Øland, Arne (2008). Verein der dänische Kriegskinder – Status nach 10 Jahren, In: Wolfgang Remmers, Ludwig Norz (ed.) Né maudit - Verwünscht geboren - Kriegskinder Berlin.

Øland, Arne (2009) ; “Nye forskningsresultater”, Rødde nr. 3 2003, 20-25; “En mageløs kirkebog fra Hals pastorat, Hals Sogn, Kær Herred”, Rødde nr. 2 2008, 31-46 in: Rødde – 12 årgange 1997-2008. CD-rom.

The Children of Soviet Occupation Soldiers and Austrian Women, 1945–55

Barbara Stelzl-Marx

“Children of the Occupation – A Global Problem” (*Besatzungskinder – ein Weltproblem*) was how the *Arbeiter-Zeitung* titled an article in November 1955. It declared: “Wherever foreign soldiers – as allies or as conquerors – make contact with the population of a country, illegitimate children are born. That was the case at the time of the Roman legions and nothing will change in this respect for a long time to come.”¹

So-called “children of the occupation” (*Besatzungskinder*) were born in all four zones in Germany and Austria. They were conceived as a result of voluntary sexual relations between local women and members of the occupation forces, but also as a result of rape. They were regarded as “children of the enemy,” although their fathers were *de jure* no longer enemies, and they were generally subjected to different forms of discrimination.² Their “shame” came not only from having been born illegitimately or out of wedlock, but also from having had the “wrong” father. They represented in this way an “ideal” target for racial, ideological and moral prejudices. “Russian child” (*Russenkind*) or “Russian brat” (*Russenbalg*) were still commonplace swearwords in the 1960s.³ Children of occupation soldiers, who

¹ Getrud Srncik, “Besatzungskinder – ein Weltproblem”, *Arbeiter-Zeitung*, 3 November 1955, p. 5. This contribution is based on: Barbara Stelzl-Marx, “Die unsichtbare Generation. Kinder sowjetischer Besatzungssoldaten in Österreich und Deutschland”, in Ingvill C. Mochmann, Sabine Lee and Barbara Stelzl-Marx, eds., *Children Born of War: Second World War and Beyond. Focus. Kinder des Krieges: Zweiter Weltkrieg und danach, Historical Social Research/Historische Sozialforschung*, Vol. 34 (2009), No. 3 (Cologne: Zentrum für Historische Sozialforschung, 2009), pp. 352–373; Barbara Stelzl-Marx, “Die Innensicht der sowjetischen Besatzung in Österreich 1945–1955. Erfahrung, Wahrnehmung, Erinnerung”, post-doctoral (*Habilitation*) thesis, University of Graz, 2009, pp. 321–329. I would like to thank Alex J. Kay for translating this paper into English.

² Marc Widmann and Mary Wiltenburg, “Kinder des Feindes”, *Der Spiegel*, No. 52, 2006, pp. 39–41.

³ Franz Severin Berger and Christiane Holler, *Trümmerfrauen. Alltag zwischen Hamstern und Hoffen* (Vienna: Ueberreuter, 1994), p. 189; Barbara Stelzl-Marx, “Freier und Befreier. Zum Beziehungsgeflecht zwischen sowjetischen Besatzungssoldaten und österreichischen Frauen”, in Stefan Karner and Barbara Stelzl-Marx, eds., *Die Rote Armee in Österreich. Sowjetische Besatzung 1945–1955. Beiträge* (Graz/Vienna/Munich: Oldenbourg, 2005), pp. 421–448, here p. 441. On this see also: Barbara Stelzl-Marx, “‘Russenkinder’ und ‘Sowjetbräute’. Besatzungserfahrungen in Österreich 1945–1955”, in Andreas Hilger, Mike Schmeitzner and Clemens Vollnhals, eds., *Sowjetisierung oder Neutralität? Optionen sowjetischer Besatzungspolitik in Deutschland und Österreich 1945–1955*, Vol. 32 of *Schriften des Hannah-Arendt-Instituts für Totalitarismusforschung* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2006), pp. 479–508.

were – and still are – defamed in all occupied countries, were regarded *per se* as “occupation damages.”⁴

Many of the children concerned (who are now in their 60s) have been looking for their biological fathers for several decades. They have been asking questions like “Who am I?” “Where do I come from?” “What are my relatives like?” and “Why am I the way I am?” The resolution of these vital questions almost means the beginning of a new life. However, unfortunately there has not been any substantial support from officials, either in the countries of origin of the mothers, or in the countries of origin of the fathers. In the latter case, these countries are primarily the former Soviet Union, the United States, Great Britain and France. The children of occupation are literally almost completely left alone in their attempt to find their roots. Help in archival research or other investigative methods is primarily provided on a voluntary basis by researchers, civil servants, reporters or other people in a similar situation. The author herself has tried to support German and Austrian children of occupation in their attempts to find their fathers and other relatives.⁵

In contrast with countries where children of Wehrmacht soldiers have founded organizations and groups that meet on a regular basis, no associations have been formed for children of the occupation in Austria, although there are informal gatherings on occasion.⁶ Children of American GIs can contact the British organization Gitrace, which works on a voluntary basis.⁷ However, in some cases access to documents is restricted or even prohibited. Often children of the occupation are surrounded by a wall of silence, as close family members do not dare or want to talk about the issue. This makes it even more difficult to gain the information that might be hidden in the informal family archives or memory.

Even 65 years after the end of World War Two it appears that public consciousness needs to be raised on the issue of “children born of war” and the taboos that surround it still need to be broken.⁸ Gaining support from governmental organizations is useful, but additional scholarly research also needs to be done in this context. Examples of topics that remain unresolved or perhaps even unresearched include the sociological and professional profiles of children of occupation soldiers, their biographies and the backgrounds and biographies of their parents.

⁴ Ebba D. Drolshagen, “Wer die Mutter verachtet, schikaniert ihr Kind”, in Wolfgang Remmers und Ludwig Norz, eds., *Né maudit – Verwünscht geboren – Kriegskinder* (Berlin: Verlag C & N, 2008), pp. 156–186, here p. 156.

⁵ <http://www.bik.ac.at>

⁶ A small group of children of Soviet occupation soldiers gathers once in a while in order to exchange their experiences and to try to help those who have not found their fathers yet. This group is not formally organized.

⁷ <http://www.gitrace.org>

⁸ On this, see also: <http://www.childrenbornofwar.org>

Austrian Women and Soviet Soldiers

At the end of March 1945, the first Red Army soldiers entered Austrian territory, which was then part of the “Third Reich.” Soviet soldiers were all but omnipresent in their occupation zone at the end of the war in particular and during the early postwar period. As the victors, they dominated public life, intruded into the private sphere and regarded – at least to a certain extent – women as their “prize.” Furthermore, every form of professional and semi-professional prostitution was rampant. In view of the material asymmetry between soldiers and local women, the borders between free will and force cannot be clearly drawn. Parallel to this dark side of everyday life under occupation, a broad variety of connections between local women and Soviet army personnel developed, ranging from flirting to relationships for the duration of a deployment to – in exceptional cases – marriage.⁹

Sexual relations between local women and occupation soldiers constituted a significant phenomenon of the postwar period with very different rules followed by different countries. The French authorities were the most generous in their approach to this by-product of troop deployment abroad. They regarded, as opposed to the American and British occupiers, Austria as a “liberated” and not a “defeated” nation. There was thus from the outset no “ban on fraternization” for the French, or for the Moroccan soldiers who were serving in the French Army. In contrast, the Anglo-American headquarters issued a strict “ban on fraternization” on 13 May 1945, which it relaxed in the summer of 1945 and ultimately rescinded in the autumn of the same year. Even marriage, which had initially been regarded as “exceedingly dangerous” from a security point of view and had been banned as the “most intimate and extreme form of fraternization,” was later permitted.¹⁰ In Germany, the ban on marriage between German women and American GIs was repealed in December 1946; more than a year after the end of the ban on fraternization.¹¹ Countless women migrated to France, Great Britain or the USA due to these relationships. Occupation personnel from these nations also sometimes remained permanently in the land where they had been deployed.

In Germany, the Soviet military leadership ordered in summer 1945 that all intimate relationships were to be avoided under threat of punishment. Only professional contacts, which were to be reduced to a minimum, were henceforth permitted.¹² Although Soviet propaganda had systematically fuelled the hatred of “Hitler’s Germany” for years and although numerous acts of revenge against the

⁹ Stelzl-Marx, “Freier und Befreier”, pp. 422-423; Silke Satjukow, *Besatzer. “Die Russen” in Deutschland 1945–1994* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2008), p. 296.

¹⁰ Ingrid Bauer and Renate Huber, “Sexual Encounters across (Former) Enemy Borderlines”, in Günter Bischof, Anton Pelinka and Dagmar Herzog, eds., *Sexuality in Austria*, Vol. 15 of Contemporary Austrian Studies (New Brunswick/New Jersey: Transaction Publishers, 2007), pp. 65-101, here pp. 69-70.

¹¹ Sabine Lee, “Kinder amerikanischer Besatzungssoldaten in Europa: ein Vergleich der Situation britischer und deutscher Kinder”, in Mochmann, Lee and Stelzl-Marx, eds., *Children Born of War*, pp. 321–351.

¹² Satjukow, *Besatzer*, p. 57.

now defeated enemy had taken place after the war, numerous relationships had nonetheless developed. These guidelines were later relaxed and in the GDR – in contrast to Austria – German-Soviet marriages were even to become *de jure* possible after 1953. In actual fact, however, they remained the exception.¹³

The attitude of the Soviets towards Austria constituted in this respect a special case. On the basis of the 1943 Moscow Declaration, Austria was regarded as a “liberated” country whose “peaceful people,” in contrast to the “German subjugators,” were to be “protected.”¹⁴ Officially therefore, there was no “ban on fraternization” from the outset. Nevertheless, the Kremlin regarded sexual relations between Soviet military personnel and non-Soviet women abroad as “politically reprehensible.” Both ideological considerations and the fear of espionage and treason played a role here. From this ambiguity, double standards with far-reaching consequences developed: relationships between occupation soldiers and Western women were thus often implicitly tolerated, as long as they remained reasonably discreet.¹⁵

When relationships took on a more official form however, this simultaneously meant the end of all contacts. Thus, the announcement of a pregnancy or the desire to marry mostly unintentionally provided the impulse for a transfer of the relevant member of the military to another station or back to the Soviet Union. In the process, there was no chance to take the woman to the Soviet Union or to marry her. Even written correspondence was the exception for many decades. Ultimately, connections with the West were still regarded long after Stalin’s death as being suspicious. A “happy ending” to relationships between Soviet occupation soldiers and Austrian or German women could, therefore, more or less be ruled out.

Rape

In May 1945, approximately 700,000 Allied occupation soldiers were stationed in Austria, including around 400,000 Red Army soldiers in eastern Austria. In autumn 1945, their total strength was estimated at 180,000 to 200,000 Soviet,¹⁶ 75,000 British, 70,000 American and 40,000 French members of the military.¹⁷ Ten years later, there were still more than 50,000 Soviet soldiers, family members and employees of the army stationed in eastern Austria.¹⁸ This resulted in a particularly

¹³ Ibid., pp. 57 and 296.

¹⁴ “Call from the Military Council to the troops of the 3rd Ukrainian Front”, 4.4.1945. Reprinted in Stefan Karner, Barbara Stelzl-Marx and Alexander Tschubarjan, eds., *Die Rote Armee in Österreich. Sowjetische Besatzung 1945–1955. Dokumente. Krasnaya Armija v Avstrii. Sovetskaya okkupacija 1945–1955. Dokumenty* (Graz/Vienna/Munich: Oldenbourg, 2005), Doc. 9.

¹⁵ Stelzl-Marx, “Freier und Befreier”, pp. 436-437.

¹⁶ Manfred Rauchensteiner, “Nachkriegsösterreich 1945”, *Österreichische Militärische Zeitschrift*, Vol. 6 (1972), pp. 407–421, here p. 420.

¹⁷ Berger and Holler, *Trümmerfrauen*, p. 174.

¹⁸ Central Archives of the Ministry of Defence (hereafter TsAMO), f. 275, op. 140920s, d. 7, ll. 145–156, “Report of the High Command of the TsGV to the Chief of the General Staff, Sokolovskij, and the Chief

“woman-hungry” mass of males in their prime pitted against a striking lack of men of the so-called productive ages.¹⁹ Documentation on cases of rapes fill entire filing cabinets. These cases confirmed the image of the “Russians” molded by prejudices and Nazi propaganda and anchored it deep in the collective memory of the Austrian population. The image was that the Soviet Union was “the refuge of evil,” “inhabited” by “Slavic sub-humans” and infested by “Jewish Bolshevism.”²⁰ Rumors and warnings from Wehrmacht soldiers fighting on the Eastern Front, who had carried out attacks on the civilian population themselves or observed such attacks, strengthened these stereotypes still further. The slogan “strength through fear” was intended to strengthen the German will to resist.²¹

The numerical data needs to be handled with particular care, not least due to a large number of unreported cases. On the basis of contemporary sources, Günter Bischof estimates the number of rape cases for Vienna at 70,000 to 100,000.²² With regard to Vienna and Lower Austria, *Marianne Baumgartner* assumes around 240,000 assaults. Furthermore, cases of venereal disease allow certain conclusions to be drawn. Lower Austria reported a total of 47,000 new cases of gonorrhoea (from 70,000 cases in the whole of Austria) for 1945.²³ According to official records, approximately 10,000 women in Styria suffered this fate during the short period of Soviet occupation, around four-fifths of these in eastern and southern Styria alone.²⁴ Total figures for Burgenland are not available.²⁵ It can be assumed however, that since this was the first territory the Red Army entered, the assaults were particularly frequent and that there were thus at least 20,000 cases of rape.²⁶

of the Main Staff of the Land Forces, Malandin, regarding the withdrawal of Soviet troops from Austria”, 24.9.1955. Reprinted in Karner, Stelzl-Marx and Tschubarjan, eds., *Die Rote Armee in Österreich*, Doc. 188.

¹⁹ Berger and Holler, *Trümmerfrauen*, p. 174; Siegfried Mattl, “Frauen in Österreich nach 1945”, in Rudolf G. Ardelt, Wolfgang J. A. Huber and Anton Staudinger, eds., *Unterdrückung und Emanzipation. Festschrift für Erika Weinzierl. Zum 60. Geburtstag* (Vienna/Salzburg: Geyer, 1985), pp. 101–126, here p. 110.

²⁰ On this see the corresponding contributions in: Hans-Erich Volkmann, ed., *Das Russlandbild im Dritten Reich* (Cologne/Weimar/Vienna: Böhlau, 1994).

²¹ Wolfram Wette, “Das Russlandbild in der NS-Propaganda. Ein Problemaufriss”, in Volkmann, ed., *Das Russlandbild im Dritten Reich*, pp. 55–78, here p. 70.

²² Günter Bischof, *Austria in the First Cold War, 1945–55: The Leverage of the Weak*, Cold War History Series (London/New York: Macmillan, 1999), p. 33.

²³ Marianne Baumgartner, “Vergewaltigungen zwischen Mythos und Realität. Wien und Niederösterreich im Jahr 1945”, in *Frauenleben 1945. Kriegsende in Wien* (Vienna: Eigenverlag der Museen der Stadt Wien, 1995), pp. 59–73, here pp. 64–65; Wolfram Dornik, “Besatzungsalltag in Wien. Die Differenziertheit von Erlebniswelten: Vergewaltigungen – Plünderungen – Erbsen – Straßwalzer”, in Stefan Karner and Barbara Stelzl-Marx, eds., *Die Rote Armee in Österreich. Sowjetische Besetzung 1945–1955. Beiträge* (Graz/Vienna/Munich: Oldenbourg, 2005), pp. 449–467, here p. 462.

²⁴ Stefan Karner, *Die Steiermark im 20. Jahrhundert. Politik – Wirtschaft – Gesellschaft – Kultur* (Graz/Vienna/Cologne, Styria, 2000), p. 318.

²⁵ Pia Bayer, “Die Rolle der Frau in der burgenländischen Besatzungszeit”, in Michael Hess, ed., *befreien – besetzen – bestehen. Das Burgenland 1945–1955. Tagungsband des Symposiums des Burgenländischen Landesarchivs vom 7./8. April 2005* (Eisenstadt: Amt der burgenländischen Landesregierung, 2005), pp. 139–160.

²⁶ In 1945, Burgenland had approximately 200,000 inhabitants. (A few tens of thousands who fled westwards and approximately 38,000 Wehrmacht soldiers and prisoners of war are to be deducted from

According to information from the District Administrative Authority (*Bezirkshauptmannschaft*), approximately 900 cases were registered in the Mühlviertel from May 1945 to March 1946.²⁷

Attractiveness from the Female Point of View

In spite of the sexual assaults, numerous voluntary relationships between local women and occupation soldiers also developed in the Soviet zone. As a result of the extensive deployment of occupation soldiers in eastern Austria, there were countless opportunities for men and women to get to know each other, including at the theater, at dances, at the market, at work, in private quarters or in the garden. At those locations where troops were stationed, a particularly large number of relationships developed. Baden, near Vienna, where the headquarters of the Central Group of Forces was located, may have been the absolute front runner in this respect.

The situation in the Soviet Occupation Zone in Germany was similar. Especially in the first few years there were numerous points of contact, despite the efforts mentioned earlier. Occupation personnel were to be found in practically all quarters of a city. They had taken over schools, villas, health resorts and cinemas as well as military installations previously used by the Wehrmacht. In the summer, not only local residents swam in the outdoor swimming pools but also Soviet military personnel. They also attended theatre and other cultural events.²⁸

In both countries, occupation soldiers in general frequently served as a source of vital foodstuffs from which entire families profited. Soviet occupation soldiers, as opposed to Western ones, in any case had more difficulty coming up with classical luxury goods and those of which there was a shortage: Cadbury chocolate, chewing gum or stockings were barely available to them. The exception was the thin stratum of officers who could grant perks, such as papers, permits or permission to travel and who also had access to a greater selection of foodstuffs, cigarettes, tobacco and spirits.²⁹ Nevertheless, even basic foodstuffs such as bread and potatoes were coveted goods in the postwar period. The boundary between a purely erotic/sexual relationship and one that was at least in part material or an exchange was thus not always easy to discern.³⁰

a total number of 280,000 inhabitants.) If one assumes – based on the estimated share of rape cases for Vienna and Lower Austria – a proportion of ten per cent, then one is left with a figure for Burgenland of at least 20,000 cases of rape. I am very grateful to Wolfram Dornik, Graz, for this information.

²⁷ Gerald Hafner, "Das Mühlviertel unter sowjetischer Besatzung", in Karner and Stelzl-Marx, eds., *Die Rote Armee in Österreich*, pp. 503–522, here pp. 511-512.

²⁸ Satjukow, *Besatzer*, p. 57.

²⁹ Berger and Holler, *Trümmerfrauen*, p. 178.

³⁰ Stelzl-Marx, "Freier und Befreier", p. 431.

Attractiveness from the Occupiers' Point of View

The reasons why occupation soldiers found Austrian or German women attractive were often not identical with the motives of the women. The men mostly sought household chore, communication and sexual “services.”³¹ It was enticing for military personnel to offload domestic chores such as cooking, washing, ironing or cleaning onto Austrian women. They typically paid for such chores with foodstuffs, cigarettes or other commodities in short supply.

After the hard years of the war, many of the occupation soldiers also simply felt the need to live and love in a comparatively carefree way. They regarded deployment in the West as a period of recuperation to a certain extent. Romantic stories were a fixed component of the postwar period. Spring in Vienna, sunshine, trees in bloom, beautiful girls and music condensed into a compact chain of associations, heightened by the joy of having survived the war.³² Particularly in retrospect, deployment in Austria and Germany is nostalgically idealized in the tradition of a cavalier's tour of duty, especially since it was often the only stay abroad in their lives.³³

Reactions by society

Even during the war, “loose” women who entered into relationships with foreign forced laborers and prisoners of war during the “Third Reich” incurred ill-feeling and punitive measures. From a “nationhood and racial policy” point of view, the “purity of German blood” could not be tarnished. As “the epitome of the German soul,” a woman personified a “bulwark against the other, the stranger, the enemy.”³⁴ As *Helke Sander* emphasizes, it is “indeed an irony of history that the war which had been fought, among other things, for racial unity should have laid the foundations for an interbreeding of gigantic proportions and that the Europe of today in fact looks different to fifty [now sixty] years ago.”³⁵

The discrimination against local women who had become “involved with the enemy” was not, however, a phenomenon unique to the Third Reich. In the

³¹ Bauer and Huber, “Sexual Encounters across (Former) Enemy Borderlines”, pp. 77-78.

³² Stelzl-Marx, “Freier und Befreier”, p. 436.

³³ Jan Foitzik, “Russischer Soldatenalltag in Deutschland 1945–1994”, in Margot Blank, ed., *Russischer Soldatenalltag in Deutschland. 1990–1994. Bilder des Militärfotografen Wladimir Borissow. Byt rossijskikh soldat v Germanii. Snimki voennogo fotografa Vladimir Borisova* (Berlin: Druckverlag Kettler, 2008), pp. 14–31, here p. 9.

³⁴ Ingrid Bauer, “Besatzungsbräute’. Diskurse und Praxen einer Ausgrenzung in der österreichischen Nachkriegsgeschichte 1945–1955”, in Irene Bandhauer-Schöffmann and Claire Duchon, eds., *Nach dem Krieg. Frauenleben und Geschlechterkonstruktionen in Europa nach dem Zweiten Weltkrieg* (Herbholzheim: Centaurus-Verlag, 2000), pp. 261–276, here p. 269.

³⁵ Helke Sander, “Erinnern/Vergessen”, in Helke Sander and Barbara Johr, eds., *Befreier und Befreite. Krieg, Vergewaltigung, Kinder* (Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 2005), pp. 9–20, here p. 14. Wehrmacht soldiers in particular contributed – in the occupied territories of the Soviet Union as well – to this “interbreeding.” Sander assumes that up to a million “German” children were born on the Eastern Front. See *ibid.*, pp. 14-15.

Netherlands, women and girls who had entered into relationships with German soldiers were accused of treason after the end of the German occupation.³⁶ Analogous to this, around 20,000 women in France were shorn of their hair – half of them due to collaboration with the Germans or denunciations, the other half due to sexual relations with the enemy.³⁷

In Germany and Austria, the conceptual world of National Socialism had an effect long after the war had ended. Sexual relations with occupation soldiers of the former enemy often contained, therefore, a racial/ideological component. Affairs with “completely foreign” men were regarded as particularly reprehensible, including with black GIs, with Moroccans, with “Mongolians,” but also – across the board – with the “Russians.”³⁸ The Nazi image of the enemy as one of “wild hordes from the East,” which was intensified as a result of assaults by the Red Army at the end of the war, led in many cases to a discrimination against “Russian sweethearts.”

Among the conditions for the “downfall” of the nation, the “national” transgressions increasingly joined the “racial” transgressions. The way of life captured by the term “occupation bride” was regarded from the perspective of the population as treason against the “national community” (constituted under or by National Socialist rule), a model to which the people had emotionally only just begun to say goodbye. In the process, the segmentation of “us and them” or “us and the others,” which had been cultivated during the Nazi period, continued to have an impact.³⁹

Against this backdrop, the relationship triangle between local women, local men and occupation soldiers was particularly emotionally charged. The “us group” insulted women who entered into a relationship with a man from the “them group” as “a loose girl,” “trollop,” or “whore.”⁴⁰ This stigmatization, or the fear of it, led some women to attempt to conceal their relationships with occupation soldiers. In other cases, only the closest relatives were let in on what was happening. Frequently, even the woman's family was against the attachment to an occupation soldier and attempted in a way to rescue their daughter.

³⁶ Monika Diederichs, “Stigma and Silence: Dutch Women, German Soldiers and their Children”, in Kjersti Ericsson and Eva Simonsen, eds., *Children of World War II: The Hidden Enemy Legacy* (Oxford/New York: Berg, 2005), pp. 151–164, here pp. 157-158.

³⁷ Fabrice Virgili, “Enfants de Boches: The War Children of France”, trans. Paula Schwartz, in Ericsson and Simonsen, eds., *Children of World War II*, pp. 138–150, here p. 145.

³⁸ Bauer and Huber, “Sexual Encounters across (Former) Enemy Borderlines”, p. 86.

³⁹ Ingrid Bauer, “Die ‘Ami-Braut’ – Platzhalterin für das Abgespaltene? Zur (De-)Konstruktion eines Stereotyps der österreichischen Nachkriegsgeschichte 1945–1955”, *L’Homme*, Vol. 1 (1996), pp. 107–121, here p. 113.

⁴⁰ Drolshagen, “Wer die Mutter verachtet”, pp. 160-161.

Reaction on the Soviet Side

Against the backdrop of the Cold War, sexual relations between Soviet military personnel and foreign women were regarded from Moscow's point of view as reprehensible. The women were classified across the board as "politically questionable," for which reason intimate contacts with them by Soviet officers and Red Army soldiers were undesirable.⁴¹ So-called "cohabitations with politically questionable women" fell into the same category, that of "immoral occurrences," as rape, murder, assault, plunder, alcoholism or the causing of traffic accidents.⁴² It was expressly forbidden for Soviet military personnel stationed in Austria to marry foreign women. The political officers had the task of instructing the regular officers as to the inappropriateness of such marriages.⁴³ Officers and soldiers were also advised, admittedly often to no effect, that relationships with foreign women were undesirable.⁴⁴ The situation in the GDR was comparable. German-Soviet marriages had been *de jure* possible since 1953. Aside from a few exceptions however, they were *de facto* prevented until the end of the GDR.⁴⁵

The Kremlin feared foreign women as, among other things, an "epidemiological weapon" in the hands of the "enemy," which would weaken the morale and fighting power of Soviet military personnel by infecting them with sexually transmitted diseases. Women were also regarded as dangerous tools of Western secret services, as they could spy on military and state secrets "undercover" as well as persuade Red Army soldiers to defect. Despite the efforts of the military leadership, relationships between local women and Soviet military personnel were part of everyday life during the occupation. Only decades later did some mention this private aspect of their deployment in the West, which sometimes included the birth of a child.

⁴¹ Russian State Military Archives (hereafter RGVA), f. 32914, op. 1, d. 132, ll. 218–264, here l. 250, "Report of the commander of the 336th NKVD Border Regiment, Martynov, and the head of the Political Section of the Regiment, Churkin, to the head of the Political Section of the NKVD Troops for the Protection of the Rear of the 3rd Ukrainian Front, Colonel Nanejshvili, on the service, Party political work, the political-moral state and the discipline of the regiment in the 2nd Quarter of 1945", June 1945.

⁴² RGVA, f. 32914, op. 1, d. 132, ll. 329–339, here l. 336, "Report of the commander of the 336th NKVD Border Regiment, Lieutenant Colonel Martynov, and the head of the Political Section, Major Churkin, on the military deployment, the political-moral state and the military discipline of the troops from November 1944 to August 1945", 23.8.1945.

⁴³ TsAMO, f. 3415, op. 1, d. 102, l. 24, "Report of the head of the Political Section of the 6th Guards Army, Guards Lieutenant Filjashkin, to the head of the Political Sections on the ban on marriage with women of foreign states", 11.4.1945.

⁴⁴ TsAMO, f. 3415, op. 1, d. 102, l. 35, "Report of the deputy head of the Political Section of the Front, Colonel Katugin, to the head of the Political Section of the 18th Tank Corps, Guards Colonel Sheleg, on the ban on attachments between military personnel and women of foreign states", 28.4.1945.

⁴⁵ Satjukow, *Besatzer*, p. 296.

Ivan's Children

According to official figures, around 8,000 “soldiers’ children” (*Soldatenkinder*), as the contemporary term goes, were born in Austria between 1946 and 1953.⁴⁶ The total number of “children of the occupation” born until 1955 may well be at least 20,000. Many mothers after all declared that “father unknown” after the birth.⁴⁷ Definite figures are also lacking for Germany. Sometimes the figure of at least 100,000 children of occupation soldiers is cited.⁴⁸ In 1946, the proportion of “occupation babies” was estimated for the Western zone at a sixth of all illegitimate births; in the Soviet zone the percentage may have been higher. After 1948, when the number of rape cases decreased and the military authorities dealt more rigorously with relationships with German women, this ratio was in all probability reversed.⁴⁹ In a census in 1955, more than 66,000 illegitimate “children of the occupation” were counted in West Germany, of which more than half had American fathers.⁵⁰

It will also remain unknown how high the proportion of “children of rape” is. Many women decided to deliver the child although the ban on abortion in Paragraph 218 of the criminal code in the Soviet Occupation Zone of Germany was not enforced in the case of rape.⁵¹ In accordance with Paragraph 144 of the criminal code, reinstated in June 1945, the discontinuation of pregnancies was forbidden in Austria. At least in Styria, which was under Soviet occupation until 24 July 1945, the Provisional Styrian State Government issued a declaration “On the Relief of a State of Emergency” on 26 May 1945, which meant assaults by Red Army soldiers.⁵² In many cases however, women sought illegal abortions, including women who were expecting a “Russian child” as a result of a voluntary relationship.

In spite of their large numbers, those affected were – and are – invisible. They were often forced to the periphery of society and family, grew up with foster parents or grandparents and were surrounded by a strange mixture of taboos and mysterious references by outsiders. Many of them were ashamed to speak about their origins or were met themselves by a wall of silence. To this day there is no state organization in Germany or in Austria that deals with these issues.

⁴⁶ Srnčik, “Besatzungskinder – ein Weltproblem”, p. 5.

⁴⁷ On this see the ongoing research by the author of this contribution.

⁴⁸ “Die Kinder der Besatzer. Teil 2”, an NDR production from Reinhard Joksch (2006).

⁴⁹ Norman N. Naimark, *Die Russen in Deutschland. Die sowjetische Besatzungszone 1945 bis 1949* (Berlin: Propyläen, 1997, p. 159).

⁵⁰ Lee, “Kinder amerikanischer Soldaten in Europa”.

⁵¹ On this see the detailed: Naimark, *Die Russen in Deutschland*, p. 159.

⁵² Federal Archives of Styria (hereafter StLA), BH Bruck, Grp. 12, K 435, 1945, “Circular of the Provisional Styrian State Government to all health authorities regarding disruptions to pregnancies for medical or ethical reasons”, 26.5.1945. Reprinted in: Karner, Stelzl-Marx and Tschubarjan, eds., *Die Rote Armee in Österreich*, Doc. 118.

“As a Russian child I was the lowest of the low”: Reactions

“Children of the occupation” were subjected to different forms of stigmatization and discrimination. Hidden references to their appearance or their “otherness” were part of this, as well as harassment at school, open rejection by family and neighbors or beatings and insults. Many suffered from knowing very little or nothing about their father or even suspecting that he was one of the “hated Russians.” Even official bodies such as those responsible for welfare decisions regarded them as a problem. For the broader public, those affected constituted a popular cliché of mock moral outrage.⁵³

The term “Russian child” was still a widespread swearword among youths and children in the 1960s. They had adopted this phrase from their parents as a synonym for something particularly contemptible, often without knowing exactly what kind of abuse lay behind it.⁵⁴ *Ferdinand Rieder*, born in February 1947, thus reported that he – as the son of Soviet soldier – was not welcome in the homes of his friends: “As a ‘Russian child’ I was the lowest of the low. The parents of my friends chased me out of their homes.”⁵⁵ His peers from the village seized on the tag “Russian child” used pejoratively by adults and used it as a swearword.

Against this backdrop, it is hardly surprising that numerous “children of the occupation” report psychological, psychosomatic and also physical problems, which in many cases already manifested themselves during childhood, but could in some cases only be explained in adulthood. Alongside the stigmatization, there was a further cause for this in the often difficult family surroundings or in a childhood spent in homes or with foster parents. Many had a latent or open feeling of essentially not being wanted. These problems can also be seen with children of German Wehrmacht soldiers who were conceived with local women during occupations in countries such as Norway, Denmark, the Netherlands and France.⁵⁶

The Unknown Father

Wall of Silence

“At the age of eleven, my father learnt – by chance, through a snide remark by one of the sisters of my grandmother – of his family background. Until very recently he was only able with great difficulty to discuss this subject with his mother. Only in

⁵³ Stelzl-Marx, “Freier und Befreier”, p. 441.

⁵⁴ Berger and Holler, *Trümmerfrauen*, p. 189.

⁵⁵ Ferdinand Rieder, information kindly provided to Barbara Stelzl-Marx. Tulln, 17.6.2004. See Stelzl-Marx, “Freier und Befreier”, p. 441.

⁵⁶ On this see Ingvill C. Mochmann and Stein Ugelvik Larsen, “The Forgotten Consequences of the War: The Life Course of Children Fathered by German Soldiers in Norway and Denmark during WWII – Some Empirical Results”, *Historical Social Research*, Vol. 33 (2008), pp. 347-363; Ericsson and Simonsen, eds., *Children of World War II*.

recent times has she begun to remember details from this period.”⁵⁷ This portrayal by the granddaughter of a Soviet occupation soldier in Austria points to two particularly significant characteristics in dealings with children of the occupation: on the one hand, they were surrounded in many cases within their own family by a wall of silence. The physically absent father constituted a taboo, about which no-one spoke – often for years – out of shame, hurt or respect for the mother. On the other hand, many of those affected found out about their roots by chance and not very gently, for example through allusions made by relatives, schoolmates, teachers or neighbors. This often was a shock.

Some women take the truth to the grave. Scant clues can be found – if at all – in the legal estate or, as in the case of Rosa R., become known at the funeral: the mother promised to “tell it all” on her deathbed, but was then no longer able to. Only at the burial did the older relatives break their long-lasting silence.⁵⁸ Yet even those “children of the occupation” who in principle know about their background are often confronted with an almost impenetrable wall of silence. This taboo is most apparent when offspring in search of their fathers or grandfathers cling to the most meager bits of information. The proverbial search for their roots is an elementary and vital issue for them.

The Search for Roots

While scores of mothers attempt to repress memories of this often painful experience in their past, most of the children affected occupy themselves – more or less intensively – with the absent father.⁵⁹ Only a very few of the Soviet “children of the occupation” actually met their father after birth or are able to remember him. At the time of the withdrawal from Austria at the latest, any trace is mostly lost. Personal contact with the father or other relatives in the former Soviet Union is, therefore, the exception. Frequently, it is precisely in the most immediate surroundings where techniques of forgetting and the repression of memory are practiced, which could constitute an additional burden for the affected children. The silent memories have broken open all the more in the last few years, strengthened in their desire of finding a trace in the former Soviet Union by the opening of the archives and by the end of the Cold War.

The main questions are often about their own identity, about their proverbial roots, only half of which are known. The uncertainty about who the father was, what kind of life he led, what kind of person he was, what he looked like and whether he passed on certain talents, characteristics or even illnesses is a strain for many.

⁵⁷ Sabine D., electronic message to Barbara Stelzl-Marx from 6.10.2005.

⁵⁸ Rosa R., electronic message to Barbara Stelzl-Marx from 3.2.2006.

⁵⁹ Bauer and Huber, “Sexual Encounters across (Former) Enemy Borderlines”, p. 90; Stelzl-Marx, “Freier und Befreier”, pp. 443–447; Regina Brunnhofer, “Liebesgeschichten und Heiratssachen. Das vielfältige Beziehungsgeflecht zwischen britischen Besatzungssoldaten und Frauen in der Steiermark zwischen 1945–1955”, Ph.D. Diss., University of Graz, 2002.

Many of the “children of the occupation,” who are now in retirement, were accompanied throughout their lives by identity crises, for which reason the search for their father played lifelong a key role.

From experience, the children of Soviet occupation soldiers do not know whether their father is still alive or already dead. The more time that elapses however, the more unlikely it becomes that a successful search will lead to a living father. Yet this open question should also be clarified, says Angelika M., born in 1947 in Jessen/Elster: “If he is no longer alive, I would like to say goodbye to him and to our mutual history at his grave.”⁶⁰ However, many of the “children of the occupation” have only inaccurate or fragmentary knowledge of the personal details of their fathers. Sometimes – regardless of the approximate place and time of deployment in Austria – merely a Russian first name has been passed down. In other cases, even this clue is absent.

Conclusion

The majority of the “children of the occupation” lived a fatherless life. Military personnel frequently did not know that they had fathered a child or were relocated before the birth. By the withdrawal of the troops at the latest however, the Soviet fathers were no longer reachable. It was in accordance with both the policies of the Soviet government and the custom of many of the fathers to not acknowledge these children or to not assume any responsibility for them.⁶¹ In most cases, all contact – at least for many decades – was broken off as a result of the Cold War. The children thus grew up almost without exception without their biological father, about whom many knew nothing more than a Russian first name and a region of the former Soviet Union as the place of origin. Some do not even know these details. This had not only economic – due to a lack of child support payments, for example – but above all lifelong psychological consequences.⁶²

The search for a father is for many children of the occupation – and their own children – an issue all of their life. At the forefront is the discovery of their own identity, the question of their personal roots. Even children who were fathered by a rape devote themselves to this vital question. In some cases, former military personnel also attempt to find their Austrian or German child and the mother. Against this backdrop, there emerged in Russia the euphemistic expression “children of the liberation” (*deti osvobodzenija*). If a family reunion is achieved, the drama, emotion and joy can hardly be exceeded in most cases. Yet some

⁶⁰ Oral-History-Interview, Angelika M., Berlin, 22.7.2008. The video was recorded at the request for information for the Russian television channel “Zhdi menja”.

⁶¹ On the comparable situation in the GDR, see Satjukow, *Besatzer*, p. 297.

⁶² Stelzl-Marx, “Freier und Befreier”, pp. 441-442.

“fathers of the occupation” no longer want to be confronted with this aspect of their postwar biography and reject all forms of contact.⁶³

In this context, scholarly research is very often accorded the role of breaking through the taboo within the family and community and – in some cases – assisting in the search. Particularly the children of Western,⁶⁴ though also of Soviet,⁶⁵ occupation troops in Germany have been the subject of scholarly studies. In Austria as well, works on the children of American,⁶⁶ British,⁶⁷ Soviet,⁶⁸ French⁶⁹ and Moroccan⁷⁰ occupation soldiers are already available. This research could at the same time provide the initial impetus for the establishment of self-help groups, such as those already active in other countries. An association with the international, interdisciplinary and cross period field of research termed “children of war” appears to be particularly useful.

Doz. Dr. Barbara Stelzl-Marx has the venia for contemporary history and is deputy director at the Ludwig Boltzmann-Institute for Research on War Consequences, Graz - Vienna - Klagenfurt.

⁶³ Ibid., pp. 438 and 441–447.

⁶⁴ Lee, “Kinder amerikanischer Soldaten in Europa”.

⁶⁵ On this see especially the research carried out by the German historian Silke Satjukow.

⁶⁶ See especially: Ingrid Bauer, *Welcome Ami Go Home. Die amerikanische Besatzung in Salzburg 1945–1955. Erinnerungslandschaften aus einem Oral-History-Projekt.* (Salzburg/Munich: Verlag Anton Pustet, 1998).

⁶⁷ See especially: Karin M. Schmidlechner, *Frauenleben in Männerwelten: Kriegsende und Kriegszeit in der Steiermark*, Vol. 10 of *Studien zur Gesellschafts- und Kulturgeschichte* series (Vienna: Döcker Verlag, 1997); Brunnhofer, “Liebesgeschichten und Heiratssachen”.

⁶⁸ See especially: Stelzl-Marx, “Freier und Befreier”; Barbara Stelzl-Marx, “‘Russenkinder’. Besatzung und ihre Kinder”, in Stefan Karner and Gottfried Stangler, eds., “Österreich ist frei!” *Der Österreichische Staatsvertrag 1955. Beitragsband zur Ausstellung auf Schloss Schallaburg 2005* (Horn/Vienna: Verlag Berger 2005), pp. 163–168.

⁶⁹ See especially: Renate Huber, “Regionale und nationale Identitäten in Vorarlberg (1945–1965). Geschlecht, Migration und Besatzung als Interaktionsfelder zwischen Zugehörigkeit und Differenz”, Ph.D. Diss., University of Florence, 2002.

⁷⁰ See especially: Clément Mutombo, *Les damnés innocents du Vorarlberg. Parianisme envers les enfants historiques (1946)* (Frankfurt am Main: Peter Lang, 2007).

REFERENCES

Archives

Russian State Military Archives, Moscow (RGVA)

f. 32914, op. 1, d. 132, ll. 218–264, here l. 250, “Report of the commander of the 336th NKVD Border Regiment, Martynov, and the head of the Political Section of the Regiment, Churkin, to the head of the Political Section of the NKVD Troops for the Protection of the Rear of the 3rd Ukrainian Front, Colonel Nanejshvili, on the service, Party political work, the political-moral state and the discipline of the regiment in the 2nd Quarter of 1945”, June 1945.

f. 32914, op. 1, d. 132, ll. 329–339, here l. 336, “Report of the commander of the 336th NKVD Border Regiment, Lieutenant Colonel Martynov, and the head of the Political Section, Major Churkin, on the military deployment, the political-moral state and the military discipline of the troops from November 1944 to August 1945”, 23.8.1945.

Federal Archives of Styria, Graz (StLA)

BH Bruck, Grp. 12, K 435, 1945, “Circular of the Provisional Styrian State Government to all health authorities regarding disruptions to pregnancies for medical or ethical reasons”, 26.5.1945. Reprinted in: Karner, Stelzl-Marx and Tschubarjan, eds., *Die Rote Armee in Österreich*, Doc. 118.

Central Archives of the Ministry of Defence, Podol'sk (TsAMO)

f. 3415, op. 1, d. 102, l. 24, “Report of the head of the Political Section of the 6th Guards Army, Guards Lieutenant Filjashkin, to the head of the Political Sections on the ban on marriage with women of foreign states”, 11.4.1945.

f. 3415, op. 1, d. 102, l. 35, “Report of the deputy head of the Political Section of the Front, Colonel Katugin, to the head of the Political Section of the 18th Tank Corps, Guards Colonel Sheleg, on the ban on attachments between military personnel and women of foreign states”, 28.4.1945.

Films

“Die Kinder der Besatzer. Teil 2”, an NDR production from Reinhard Joksch (2006).

Information, electronic messages and interviews

Sabine D., electronic message to Barbara Stelzl-Marx from 6.10.2005.

Rosa R., electronic message to Barbara Stelzl-Marx from 3.2.2006.

Ferdinand Rieder, information kindly provided to Barbara Stelzl-Marx. Tulln, 17.6.2004.

Oral-History-Interview, Angelika M., Berlin, 22.7.2008.

WEB sites

<http://www.bik.ac.at>

<http://www.gitrace.org>

<http://www.childrenbornofwar.org>

Literature

Bauer, Ingrid: „'Besatzungsbräute'. Diskurs und Praxen einer Ausgrenzung der österreichischen Nachkriegsgeschichte 1945–1955“, in Irene Bandhauer-Schöffmann and Claire Duchon, eds., *Nach dem Krieg. Frauenleben und Geschlechterkonstruktionen in Europa nach dem Zweiten Weltkrieg* (Herbholzheim: Centaurus-Verlag, 2000), pp. 261–276.

Bauer, Ingrid: “Die ‘Ami-Braut’ – Platzhalterin für das Abgespaltene? Zur (De-)Konstruktion eines Stereotyps der österreichischen Nachkriegsgeschichte 1945–1955”, *L’Homme*, Vol. 1 (1996), pp. 107–121.

Bauer, Ingrid: *Welcome Ami Go Home. Die amerikanische Besatzung in Salzburg 1945-1955. Erinnerungslandschaften aus einem Oral-History-Projekt.* (Salzburg/Munich: Verlag Anton Pustet, 1998).

Ingrid Bauer, Ingrid - Huber, Renate: “Sexual Encounters across (Former) Enemy Borderlines”, in Günter Bischof, Anton Pelinka and Dagmar Herzog, eds., *Sexuality in Austria*, Vol. 15 of Contemporary Austrian Studies (New Brunswick/New Jersey: Transaction Publishers, 2007), pp. 65-101.

Baumgartner, Marianne: “Vergewaltigungen zwischen Mythos und Realität. Wien und Niederösterreich im Jahr 1945”, in *Frauenleben 1945. Kriegsende in Wien* (Vienna: Eigenverlag der Museen der Stadt Wien, 1995), pp. 59–73.

Bayer, Pia: “Die Rolle der Frau in der burgenländischen Besatzungszeit”, in Michael Hess, ed., *befreien – besetzen – bestehen. Das Burgenland 1945–1955. Tagungsband des Symposiums des Burgenländischen Landesarchivs vom 7./8. April 2005* (Eisenstadt: Amt der burgenländischen Landesregierung, 2005), pp. 139–160.

Berger, Franz Severin - Holler, Christiane: *Trümmerfrauen. Alltag zwischen Hamstern und Hoffen* (Vienna: Ueberreuter, 1994).

Bischof, Günter: *Austria in the First Cold War, 1945–55: The Leverage of the Weak*, Cold War History Series (London/New York: Macmillan, 1999).

Brunnhofer, Regina: “Liebesgeschichten und Heiratsachen. Das vielfältige Beziehungsgeflecht zwischen britischen Besatzungssoldaten und Frauen in der Steiermark zwischen 1945–1955”, Ph.D. Diss., University of Graz, 2002.

Diederichs, Monika: “Stigma and Silence: Dutch Women, German Soldiers and their Children”, in Kjersti Ericsson and Eva Simonsen, eds., *Children of World War II: The Hidden Enemy Legacy* (Oxford/New York: Berg, 2005), pp. 151–164.

Dornik, Wolfram: “Besatzungsalltag in Wien. Die Differenziertheit von Erlebniswelten: Vergewaltigungen – Plünderungen – Erbsen – Straußwalzer”, in Stefan Karner and Barbara Stelzl-Marx, eds., *Die Rote Armee in Österreich. Sowjetische Besatzung 1945–1955. Beiträge* (Graz/Vienna/Munich: Oldenbourg, 2005), pp. 449–467.

Drolshagen, Ebba D: “Wer die Mutter verachtet, schikaniert ihr Kind”, in Wolfgang Remmers und Ludwig Norz, eds., *Né maudit – Verwünscht geboren – Kriegskinder* (Berlin: Verlag C & N, 2008), pp. 156–186.

Foitzik, Jan: “Russischer Soldatenalltag in Deutschland 1945–1994”, in Margot Blank, ed., *Russischer Soldatenalltag in Deutschland. 1990–1994. Bilder des Militärfotoafafen Wladimir Borissov. Byt rossiiskikh soldat v Germanii. Snimki voennogo fotografa Vladimir Borisova* (Berlin: Druckverlag Kettler, 2008), pp. 14–31.

Hafner, Gerald: “Das Mühlviertel unter sowjetischer Besatzung”, in Karner and Stelzl-Marx, eds., *Die Rote Armee in Österreich. Sowjetische Besatzung 1945–1955. Beiträge* (Graz/Vienna/Munich: Oldenbourg, 2005), pp. 503–522.

Huber, Renate: “Regionale und nationale Identitäten in Vorarlberg (1945–1965). Geschlecht, Migration und Besatzung als Interaktionsfelder zwischen Zugehörigkeit und Differenz”, Ph.D. Diss., University of Florence, 2002.

Karner, Stefan: *Die Steiermark im 20. Jahrhundert. Politik – Wirtschaft – Gesellschaft – Kultur* (Graz/Vienna/Cologne, Styria, 2000).

Karner, Stefan: Barbara Stelzl-Marx and Alexander Tschubarjan, eds., *Die Rote Armee in Österreich. Sowjetische Besatzung 1945–1955. Dokumente. Krasnaya Armija v Avstrii. Sovetskaya okkupaciya 1945–1955. Dokumenty* (Graz/Vienna/Munich: Oldenbourg, 2005).

Lee, Sabine: “Kinder amerikanischer Besatzungssoldaten in Europa: ein Vergleich der Situation britischer und deutscher Kinder”, in Mochmann, Lee and Stelzl-Marx, eds., *Children Born of War*, pp. 321–351.

Mattl, Siegfried: “Frauen in Österreich nach 1945”, in Rudolf G. Ardelt, Wolfgang J. A. Huber and Anton Staudinger, eds., *Unterdrückung und*

Emanzipation. Festschrift für Erika Weinzierl. Zum 60. Geburtstag (Vienna/Salzburg: Geyer, 1985), pp. 101–126.

Mochmann, Ingvill C - Larsen, Stein Ugelvik: “The Forgotten Consequences of the War: The Life Course of Children Fathered by German Soldiers in Norway and Denmark during WWII – Some Empirical Results”, *Historical Social Research*, Vol. 33 (2008), pp. 347-363.

Mutombo, Clément : *Les damnés innocents du Vorarlberg. Parianisme envers les enfants historiques (1946)* (Frankfurt am Main: Peter Lang, 2007).

Naimark, Norman N.: *Die Russen in Deutschland. Die sowjetische Besatzungszone 1945 bis 1949* (Berlin: Propyläen, 1997).

Rauchensteiner Manfred: “Nachkriegsösterreich 1945”, *Österreichische Militärische Zeitschrift*, Vol. 6 (1972), pp. 407–421.

Sander, Helke: “Erinnern/Vergessen”, in Helke Sander and Barbara Jahr, eds., *Befreier und Befreite. Krieg, Vergewaltigung, Kinder* (Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 2005), pp. 9–20.

Satjukow, Silke: *Besitzer. “Die Russen” in Deutschland 1945–1994* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2008).

Schmidlechner, Karin M.: *Frauenleben in Männerwelten: Kriegsende und Kriegszeit in der Steiermark*, Vol. 10 of Studien zur Gesellschafts- und Kulturgeschichte series (Vienna: Döcker Verlag, 1997).

Srncik, Getrud: “Besatzungskinder – ein Weltproblem”, *Arbeiter-Zeitung*, 3 November 1955, p. 5.

Stelzl-Marx, Barbara: “Die Innensicht der sowjetischen Besatzung in Österreich 1945–1955. Erfahrung, Wahrnehmung, Erinnerung”, post-doctoral (*Habilitation*) thesis, University of Graz, 2009,

Stelzl-Marx, Barbara: “Die unsichtbare Generation. Kinder sowjetischer Besatzungssoldaten in Österreich und Deutschland”, in Ingvill C. Mochmann, Sabine Lee and Barbara Stelzl-Marx, eds., *Children Born of War: Second World War and Beyond. Focus. Kinder des Krieges: Zweiter Weltkrieg und danach*, *Historical Social Research/Historische Sozialforschung*, Vol. 34 (2009), No. 3 (Cologne: Zentrum für Historische Sozialforschung, 2009), pp. 352–373.

Stelzl-Marx, Barbara: “Freier und Befreier. Zum Beziehungsgeflecht zwischen sowjetischen Besatzungssoldaten und österreichischen Frauen”, in Stefan Karner and Barbara Stelzl-Marx, eds., *Die Rote Armee in Österreich. Sowjetische Besatzung 1945–1955. Beiträge* (Graz/Vienna/Munich: Oldenbourg, 2005), pp. 421–448.

Stelzl-Marx, Barbara: “‘Russenkinder’. Besatzung und ihre Kinder”, in Stefan Karner and Gottfried Stangler, eds., *“Österreich ist frei!” Der Österreichische*

Staatsvertrag 1955. Beitragsband zur Ausstellung auf Schloss Schallaburg 2005 (Horn/Vienna: Verlag Berger 2005), pp. 163–168.

Stelzl-Marx, Barbara: “‘Russenkinder’ und ‘Sowjetbräute’. Besatzererfahrungen in Österreich 1945–1955”, in Andreas Hilger, Mike Schmeitzner and Clemens Vollnhals, eds., *Sowjetisierung oder Neutralität? Optionen sowjetischer Besatzungspolitik in Deutschland und Österreich 1945–1955*, Vol. 32 of Schriften des Hannah-Arendt-Instituts für Totalitarismusforschung (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2006), pp. 479–508.

Virgili, Fabrice: “Enfants de Boches: The War Children of France”, trans. Paula Schwartz, in Ericsson and Simonsen, eds., *Children of World War II*, pp. 138–150.

Volkman, Hans-Erich (ed):. *Das Russlandbild im Dritten Reich* (Cologne/Weimar/Vienna: Böhlau, 1994).

Wette, Wolfram: “Das Russlandbild in der NS-Propaganda. Ein Problemaufriß”, in Volkman, ed., *Das Russlandbild im Dritten Reich*, pp. 55–78.

Widmann, Marc - Wiltenburg, Mary: “Kinder des Feindes”, *Der Spiegel*, No. 52, 2006, pp. 39–41.

Children of German Soldiers in Poland, 1939–45

Maren Röger

Mietek Pociągło was strongly disliked by his grandfather his entire life. The grandfather, who was a fighter in the Polish underground's Home Army [Armia Krajowa], could never accept the boy because of his origin, Mietek Pociągło was the son of a German. His biological father was a German soldier who raped his mother during the Warsaw Uprising. This was the name given to the two month struggle of the Home Army in Warsaw that took place from August to October 1944 and is well known for the brutality with which the Germans suppressed the Poles. Mietek's mother, *Lidka Jasińska*, could accept and love the boy in spite of the painful memories surrounding his conception.

This story of the Polish “child born of war” Mietek sounds in some respects very similar to cases in Norway, France or the Netherlands, which have the most verified cases of “children born of war.”¹ In these societies, the children of the occupiers had to deal with being ostracized, but they were at least the offspring of consensual relationships – one first difference to Mietek's story. The second and main difference is that Mietek's story was fictional. Mietek Pociągło and Lidka Jasińska were two of the main characters of a very popular TV serial; broadcasted by the Polish Television from 1980 to 2000.²

In reality, the stories of children born as a result of rape during war have never been told in Polish society. The stories of children resulting from couples falling in love or from other forms of consensual relations that could be classified as “sexual countertrades” are an even bigger taboo.³ Neither the media nor the academic community have yet shown much interest in the children of foreign soldiers in Poland between 1939 and 1945. The author began a research project at the German Historical Institute in Warsaw in 2010 to try to investigate of the Polish children born of war, the histories of their mothers and fathers, and their destiny as “children of the occupiers” after the war with a particular focus on related societal

¹ The notion of “children born of war” is the most wide-spread term, see Mochmann et al. 2009, p. 3, pp. 263–281. – Especially for the listed countries, the destinies of these “children born of war” are quite well documented. For the French case, see Virgili 2009.

² The serial “Dom” [House] was a kind of soap opera that focused on the lives of the residents in one house in Warsaw after the war. Astonishingly, the serial survived the political and cultural changes of 1989.

³ This notion is used by Regina Mühlhäuser, and others when examining the German occupation of the Soviet Union. See Mühlhäuser 2010.

attitudes and state policies.⁴ This article presents only the first, preliminary results about the children of German soldiers due to the early stage of the project.

Because of the complicated Polish experience of the war, this article starts with a short historical overview about the occupation(s) of Poland. In general, this article only covers the children fathered during the occupation in Poland by members of the German armed forces or by the German civilian occupation authorities. The children of Polish forced labourers in Germany are already quite well researched, mainly by *Gisela Schwarze*.⁵ Unfortunately there has been no research yet on the children of POWs after 1945 or of Soviet soldiers. Therefore, this article concentrates on the ideological regulations and the realities of everyday life in gender relations during the German occupation. It also presents initial findings on the parents, the children, and the reactions of Polish society.

The occupation(s) of Poland in World War II

On 1 September 1939, Germany invaded Poland. Only 16 days later, the Soviet Union attacked the eastern territories of Poland on 17 September 1939 in accordance with the secret protocols of the Molotov-Ribbentrop Pact. By the end of September 1939, a conquered Poland was divided between the Soviets and the Germans. The Western parts with about 10 million inhabitants were annexed into the German Reich, but not granted the same legal status. The remaining parts of Poland conquered by Germany became the *Generalgouvernement* or General Government [GG] for the Occupied Polish Territories. With the attack on the Soviet Union in 1941, Germany added the territories occupied by the Soviets to the GG, which then grew to about 12 million inhabitants. In 1944, Soviet troops once again entered Polish territory to liberate the country. This liberation was often seen as another invasion because it set the stage for communist Poland.

German occupation politics were brutal in both territories, although there were differences. Altogether six million Poles died in World War Two, including three million Polish Jews. Almost every family lost a member, the country's infrastructure was heavily damaged, and this is not even to speak about the collective psychological consequences of the omnipresent violence the Polish population suffered from and was confronted with during the years of occupation. More than two million Poles were sent to perform forced labor in Germany.

⁴ These topics are only one aspect of our research project, which analyzes the whole range of gender relations during the German occupation of Poland in World War Two. The project explores not only the little researched history of sexual violence during the German occupation, but will create an overview of the Wehrmacht-led prostitution system on Polish territory, a completely unresearched area. Furthermore, it analyzes consensual relations between German soldiers and Polish women (and men) and reconstructs the reaction of Polish society, with a special focus on the underground movement. There is nearly no work available on these topics.

⁵ See Schwarze 1997. For an introduction in English, see Kundrus 2002, pp. 201–222.

It is hard to estimate the total number of Germans who stayed in occupied Polish territory in World War Two. Approximately 1.5 million soldiers participated in the September campaign.⁶ An average of about 400,000 soldiers stayed in the incorporated territories in the west and there were about a half a million in the GG. In addition, the GG had nearly 60,000 police and SS personnel, while the incorporated territories were home to around 30,000 policemen. Half of these soldiers were stationed for long periods of time in Poland, reports the Polish historian *Czesław Madajczyk*.⁷ In general, the rank and file stayed for shorter terms, while functionaries often spent years in Poland. Civilian members of the occupying forces also stayed longer.

After the attack on the Soviet Union, Polish territory became an important waypoint for German soldiers who were sent to the Eastern Front or travelled back on leave. Lemberg/Lwow and Warsaw in particular were hot spots.

Intimate contacts between Germans and Poles: Ideological regulations and the realities of everyday life during occupation

Personal contact with locals in occupied Polish territory and in other Eastern lands was strictly forbidden for ideological/racist reasons. Since Poles were regarded as racially inferior to Germans and subhuman, the worlds of the occupiers and the occupied were supposed to be completely separate.⁸ Fraternizing with Polish women was even a chargeable offense for German soldiers. Historians of earlier eras have been convinced that there were no intimate contacts between Germans on one side and Poles, Ukrainians or Russians on the other for these reasons. Reading the regulations easily leaves the impression that there was no space where German occupiers and Polish women could meet, which would have meant there were no opportunities for “children born of war” to be born.

The realities of occupation left some leeway however. These opportunities can be divided into the only official allowed intimate contacts between Germans and Poles, the mostly Wehrmacht-run brothel-system, and unofficial encounters. We now know of the existence of a dozen brothels for the Wehrmacht in the *Generalgouvernement*.⁹ In the official brothels, condoms were required. This was mainly to prevent the spread of venereal diseases, which was the main fear of German army leaders and one of the reasons why they created the brothel system. It should also prevent pregnancies. We know almost nothing about forced abortions

⁶ See Böhler 2006, p. 33.

⁷ See Madajczyk 1988, pp. 239-240. For the numbers, see Madajczyk p. 239f. Because of the continuous fluctuations, the given numbers are to be understood as approximations.

⁸ For example, there were shops and bars for Germans and separate facilities for Poles. For an overview of the German occupation in English, see Gross 1979 and Chodakiewicz 2004.

⁹ This figure is based on archival work by the author in Poland and Germany and on research by Thomas Gaevert, the co-author of the TV-documentary “Women as Booty. The Wehrmacht and Prostitution”, FRG 2005. I would like to thank Mr. Gaevert for his generous permission to use his private archive.

for the prostitutes in these brothels. The regulations stated that pregnant prostitutes should be singled out after their 12th week.¹⁰

Street prostitution operated alongside regulated and controlled prostitution in many towns, particularly in bigger cities like Warsaw and Kraków. There were cafés and night clubs available to the soldiers that offered them an opportunity to meet prostitutes, including professionals and semi-professionals. The situation of the street prostitutes in the cities was described as being quite desperate.¹¹ In addition, there were prostitutes who offered their services more discreetly in their flats.¹²

The workplace was probably the most important social space where German soldiers and Polish civilians got to know each other and started relationships. All the children of German soldiers whose stories have been documented by the author are the offspring of couples that met at work. Poles were employed in field kitchens or in public administration. Another place where soldiers or civilian members of the occupying forces met Polish women was when quarters were shared. Members of the occupation were sometimes billeted in Polish houses in the countryside. Memoirs by villagers mention cases of relationships between Germans and Poles when quarters were shared.¹³

It can therefore be concluded that German occupiers and Polish women had opportunities to meet. They could even get married which seems quite surprising, but became possible because of the “Volksdeutsche” [“ethnic Germans”] concept. This was a special feature in the ideological/racist framework in operation. Theoretically, all Polish citizens of German origin should be recruited for German citizenship and incidentally to become the backbone of the Germanization of the occupied territories.¹⁴ In reality, this enlistment was highly flexible. The German historian *Birthe Kundrus* has even said: “Thus, every Pole could potentially be a German and vice-versa, not every ethnic German had to necessarily become German.”¹⁵ Kundrus also showed that Germans who wanted to marry a Polish woman had to wait for their “Umvolkung,” what meant their reclassification to another, German, nationality.¹⁶ Initial analysis of marriage files during the occupation in Warsaw show that Germans either married Polish women who became reclassified as ethnic German or stateless individuals, most probably Polish women that had renounced their citizenship.¹⁷ Further investigation is planned.

¹⁰ See Seidler 1977, p. 157.

¹¹ See Blättler 1945, pp. 42-45.

¹² See Daniela Piasecka, Interview by the author, tape recording, Warsaw 02.09.2010.

¹³ Kersten-Szarota 1968, p. 208, p. 306.

¹⁴ For an introduction to the topic in English, see Bergen 1994, pp. 569–582.

¹⁵ Kundrus 2009, p. 108. Quote in German: “Somit konnte potenziell jeder Pole ein Deutscher sein wie umgekehrt jeder Volksdeutsche nicht unbedingt auch deutsch sein musste.”

¹⁶ Ibid.

¹⁷ See Lehnstaedt 2010, pp. 232-244.

Children could also be conceived through rape as represented by the TV characters Lidka Jasińska and her son Mietek. The total number of rapes committed by Germans is not known. Some cases of rape are documented in connection with the Warsaw Uprising, and others at the beginning of the German occupation.¹⁸ Sixty to seventy years later however, there is still basic research to be done. In public memory, rapes by Soviet soldiers are more prominent, but there are also no figures available in this case as well.¹⁹ While the mass rape of German women by Soviet soldiers at the end of World War Two is well known, there is little discussion of the rape of Ukrainian, Hungarian, and Polish women on the Soviet path to the west.²⁰ During communist rule, rape was an official non-issue in Poland, the same as in the GDR. Even now there is still strong taboo about the subject. Nothing is known about the destiny of children of the enemy conceived in this manner, no matter if their father was Russian or German.

Who were the parents?

Children of German soldiers I have met often do not know any details besides a surname and the fact that their father was a German. A few of the other stories show that officers were involved as well as the rank and file or even functionaries from the SS or Sipo. An extraordinary interesting example is the case of Alois Fischotter, who married a Polish woman and had a child with her, against all racial restrictions and after a long struggle with *Heinrich Himmler* himself.²¹ The case is surprising as SS members were generally subjected to much more restrictive racial guidelines. The fathers also include non-German members of the German military as the case of a Pole fathered by a Hungarian shows.²² Further investigations in archives and through oral-history interviews have to be made. This applies also to the women involved. However, we can assume several different categories of women:

- Prostitutes who had German soldiers as customers

¹⁸ For incidents during the September campaign, see Rossino 1997, p. 357. The research project is attempting to get a more complete picture of sexual violence by German soldiers in occupied Poland through archival work and oral-history interviews.

¹⁹ When asked about sexual violence by Germans during the occupation, a lot of interviewees point out that the Russians raped far more. This applies mainly to the Soviet advance in 1944/1945 and not so much to the occupation of the eastern part of Poland from 1939 to 1941.

²⁰ The current state of research indicates that about two million German women were raped altogether. Many abortions, especially in Berlin, are documented. However, the existence of several thousand German-Russian children is also confirmed. See Sander-Johr 1992.

²¹ See BArch (ehem. BDC), Fischotter, Alois, 25.05.1902. I thank Jochen Böhler for leading me to a radio broadcast about this story and especially the journalist herself, Margot Overath, for insights and establishing contact with the family. See Overath, Margot: *Das Geheimnis. Eine polnisch-deutsche Familiengeschichte* [The Secret. A German-Polish Family Story], Radiosendung [Radiotransmission] 2000

²² Jan Kaczmarek (*), mail correspondence, since august 2010. The asterisk indicates a pseudonym used at the interviewee's request.

- Women who had only one German boyfriend during the occupation
- Women who had several relationships with Germans

The currently researched cases show no clear pattern in age or the level of education. It can be said that the last group seemed to consist mainly of women in their early twenties from the lower class, often performing poorly paid jobs as housemaids or servants. In terms of the prostitutes and the women in stable relations with one German, the groups consist of young women and the middle-aged, sometimes including already widowed women.²³

The reaction of Polish society

A special feature of the Polish case is the existence of a very strong underground movement during the entire occupation. Already in 1940, a moral stricture was published that clearly warned against intimate relations with Germans.²⁴ Leaflets also highlighted this issue.

Girls and women who disregarded these warnings were often already punished during the occupation. Many cases of head shavings are documented, particularly in Warsaw. Members of the underground movement in the countryside punished women in this manner, often with units (?) marching the women to the church on Sunday so that everybody saw the deed and other girls and women got the warning.²⁵

Social control was already strong during the occupation. In cases where the underground army assumed collaboration with the Germans (for example, for the betrayal of Poles and Jews), women were even executed. The line between an accepted relationship or accepted prostitution; the line that the underground movement had its eyes on, and a woman becoming a traitor was thin. Of course, the underground came to incorrect judgments as well.²⁶ Because of the social control during the occupation, society did not overreact after 'liberation', as happened in other countries where there were mass public punishments of women. Such cases did occur, but it seems as if it was not a mass phenomena.

In Polish history, questions about intimate relationships and punishment for fraternization are mainly linked with the Nazi-introduced concept of ethnic Germans. Men and women who enlisted in the Deutsche Volksliste, some of them because of affairs, were sent to internal camps after the war. Further investigation is required.

²³ See Piasecka who informed me about a middle-aged aristocratic prostitute; see Suraga who spoke about a daughter of a Polish officer being involved with a German. Barbara Suraga, Interview by the author, tape recording, Warsaw 10.08.2010.

²⁴ See Strzembosz.

²⁵ See Kersten-Szarota, 218.

²⁶ See Gondek 1988.

Children of German soldiers

Given the likely circumstances of many conceptions, a high rate of back alley abortions is likely, as already noted. Although Poland is a Catholic country and abortion is strictly forbidden today, wartime hardship increased the likelihood and implicit social acceptance of such events.²⁷ Children also probably died because of a lack of help during birth or were abandoned as babies, often not surviving. One woman even told me that her grandmother tried to poison her because of her German origin.²⁸

It is hard to estimate the real number of children fathered by German soldiers on the Polish territory. Given the ideological/racial restrictions, a rather low number can be assumed. Given the number of troops stationed in Poland and the length of the occupation however, the estimate should not be too low. Several thousand cases can be expected, but further research must be conducted before a detailed estimate can be given.

Not all of these children grew up with their biological mothers. Adoptions in Germany are most likely. Alongside the forced Germanization of Polish children during the occupation, adoptions in Germany of half-German/half-Polish children can be supposed.²⁹ Such adoption cases need to be studied in the project, relying on materials from the SS-Race and Settlement Main Office [Rasse- und Siedlungshauptamt]. After the war, a second wave of adoptions probably took place in Poland. The first clues are already visible. Unwanted children may have been given to new parents, documentation of which will be in the files of the Ministry of Education in the Archiwum Akt Nowych [Archives of New Records] in Warsaw.³⁰

Another pattern that already appears in known cases is the migration of pregnant Polish lovers or wives to Germany or Austria. Their German boyfriends perhaps motivated them to leave the country when Germany was losing the war. Many probably stayed in their new countries. The research in my project will examine mixed marriage in these countries as well for this reason. Some of the women came back, especially when their German spouse did not survive the war, because they felt stronger bounds to Poland where their family and friends were living and where their language was spoken.

Those who stayed did a lot to conceal all traces. Not only one person told me that her mother had burned all documents out of fear. In communist Poland, not only

²⁷ In occupied Warsaw, it was not too complicated to get a back alley abortion. See, for instance, Suraga, Interview.

²⁸ Katarzyna Ślepowska*, Interview by the author, tape recording, Kraków 04.11.2010.

²⁹ See Hrabar 1960. – In such cases, Polish women must have admitted having intercourse with a German soldier, which was officially forbidden.

³⁰ These are the results of an inquiry to the German public authority “Deutsche Dienststelle (WASSt) for the notification of next-of-kin of members of the former German Wehrmacht who were killed in action.” These are the main contacts for people who know or perhaps are children of German soldiers. I want to warmly thank the staff at WASSt for their help, especially Stephan Kühmayer.

was society quite anti-German after the Germans left behind a scorched wasteland, but politicians consciously reinforced anti-German feelings. Ethnic Germans were deeply mistrusted, it was forbidden to speak German, and any contacts with citizens of the FRG tended to bring one under closer observation.³¹ The “bastards” were often adopted by the new partners of their mothers and found out about their history at their mothers deathbed or while sorting through the estate. This is a quite typical pattern for “children born of war” as we know from Norway, France, and other places. However, the number of children with German fathers that know nothing about their background will be higher in Poland than in western European countries, because of the reasons described above.

For children who were supposed to be half-German or were in fact half-German no specific insult existed. They were called, as were ethnic Germans, “Szwab” or “Szwabka” (Swabian), a pejorative term for Germans in Polish. Or they were called “Hitlerowiec” (Nazi). Those who had red hair were particularly likely to be alleged to be illegitimate. In their childhood, they often encountered open disregard. In small communities, knowledge about the children of Germans has been preserved. One of the women I spoke to only recently heard somebody whispering about her being fathered by a German soldier.³²

Many of the children grew up with a feeling of disrespect or disregard in their own family. Those who got know only when they were adults often suffered from late identity problems. Some of those who succeeded in finding their father and even family members in Germany had to deal with another form of rejection. East European children born of war were maybe to a larger extent than their western “comrades in misfortune” accused of having financial aims/plans in looking for German roots.

Outlook for the future

Although it would seem that the stories of sexual violence, and the possible resulting children, would have fitted in the postwar narrative of the German occupation, there was never a public discussion. One reason for this is that it would have meant a public discussion about rapes by Soviet soldiers as well. A second reason is that it would have meant a discussion about consensual relations, about “fraternization,” which did not fit in the postwar narrative about a resisting society. However the persistence of the issue appears in odd places like the figure Mietek in the popular TV-serial “Dom.”

After 1989, the political usage of anti-German feelings stopped and Polish-German relations improved step by step on the political and social levels. However, an open discussion about the children of German soldiers or consensual relations during the

³¹ See Kochanowski 2006, pp. 333-352.

³² See Urszula Kowalska (*), interview by the author, tape recording, region of Upper Silesia, 10.10.2010.

occupation is still to be held. Newspaper articles and TV-documentaries have not dealt with these issues. Existing organizations such as “children of war” [Dzieci wojny] or “My war childhood” [Moje wojenne dzieciństwo], which collect the stories of Polish children during war, do not include “children born of war.” This is not because of conscious exclusion, rather it has just been the result.³³ Academic approaches to the war experiences of Polish and German children also did not ask about the existence of children born of foreign soldiers, what is quite striking.³⁴ It seems that their existence is called into question because of the ideological restrictions and of the myth of all Poles standing united against the Germans.

Of course, these restrictions and a completely different, far more brutal, occupation policy did have an effect. It can already be predicted that Polish numbers explored in this project will not be in the same category as those of France or the Netherlands. However, a further examination of the approximate number and their destinies will be my further mission for the next few years. I am convinced that this investigation will be conducted in an atmosphere of growing social interest and frankness in these issues. One sign of this is that my inquiries in Poland have been overall met with a positive response.

Maren Röger is a doctor of history at the German Historical Institute in Warsaw, Poland.

REFERENCES

Literature

Bergen, Doris L.: The Nazi Concept of “Volksdeutsche” and the Exacerbation of Anti-Semitism in Eastern Europe, 1939-45, in: *Journal of Contemporary History*, 29, 4, 1994 pp. 569–582.

Blättler, Franz: Warschau. Tatsachenbericht eines Motorfahrers der zweiten schweizerischen Aerztemission 1942 in Polen [Warsaw 1942. Factual Report of a Driver of the Second Swiss Medical Aid Mission 1942 in Poland]. Zürich 1945: Micha.

³³ Information from the president of the foundation “My war childhood” [Moje wojenne dzieciństwo], Eulalia Rudak, Telephone Interview by the author, Warsaw, 21.06.2010. For more information, see <http://www.mojewojennedziecinstwo.pl/> (02.08.2010). The foundation “children of war” [Dzieci wojny] focuses on the suffering of children caused by the Germans and has not yet answered the questions of the author. See: <http://www.dzieciwojny.pl/> (02.08.2010).

³⁴ See Ruchniewicz-Zinnecker 2007.

Böhler, Jochen: Auftakt zum Vernichtungskrieg. Die Wehrmacht in Polen 1939 [Prelude to the War of Extermination. Wehrmacht in Poland 1939]. Frankfurt am Main 2006.

Chodakiewicz, Marek Jan: Between Nazis and Soviets. Occupation politics in Poland, 1939-1947. Lanham 2004: Lexington Books.

Gondek, Leszek: Polska karząca 1939-1945. Polski podziemny wymiar sprawiedliwości w okresie okupacji niemieckiej. Warszawa 1988: Instytut Wydawniczy Pax [Punitive Poland 1939-1945. The Polish underground justice during German occupation].

Gross, Jan Tomasz: Polish Society Under German Occupation: The General Gouvernement, 1939-1944. Princeton 1979: University Press.

Hrabar, Roman Zbigniew: Hitlerowski Rabunek Dzieci Polskich [The Hitler-German Robbery of Polish Children]. Katowice: Wydawnictwo Śląsk 1960.

Kersten, Krystyna - Szarota, Tomasz (Ed.): Wieś polska, 1939-1948. Materiały konkursowe [The Polish Countryside, 1939-1948. Competition material]. Warszawa: Państwowe Wydawn. Naukowe (II) 1968

Kochanowski, Jerzy: Verräter oder Mitbürger? Staat und Gesellschaft in Polen zum Problem der Volksdeutschen vor und nach 1945 [Betrayers or Fellow Citizens? Attitudes of the Polish State and Society towards the „Volksdeutschen“ before and after 1945], in: Kochanowski, Jerzy; Sach, Maike (Ed.): Die „Volksdeutschen“ in Polen, Frankreich, Ungarn und der Tschechoslowakei. Mythos und Realität [„Volksdeutsche“ in Poland, France, Hungary and Czechoslovakia. Myth and Reality]. Osnabrück 2006: fibre pp. 333-352.

Kundrus, Birthe: Forbidden Company: Romantic Relationships between Germans and Foreigners, 1939-1945, in: Journal of the History of Sexuality, 11 (2002), 1/2, pp. 201–222.

Kundrus, Birthe: Regime der Differenz. Volkstumspolitische Inklusionen und Exklusionen im Warthegau und im Generalgouvernement 1939-1944 [Regimes of Deviation. Inclusions and Exclusions in Regard to Volkstum in Warthegau and General Government] In: Bajohr, Frank; Wildt, Michael (Ed.): Volksgemeinschaft. Neue Forschungen zur Gesellschaft des Nationalsozialismus [Volksgemeinschaft. New Research on the society of National Socialism]. Frankfurt am Main 2009: Fischer, pp. 105–123

Lehnstaedt, Stephan: Okkupation im Osten. Besatzeralltag in Warschau und Minsk 1939-1944 [Occupation in the East. Everyday life of the Occupiers in Warsaw and Minsk 1939-1944]. München 2010: Oldenbourg.

Madajczyk, Czesław: Die Okkupationspolitik Nazideutschlands in Polen 1939-1945 [Occupation Politics of NS-Germany in Poland 1939-1945]. Köln 1988: Pahl-Rugenstein.

Mochmann, Ingvill C. et al.: The Children of the Occupation Born During the Second World War and Beyond – An Overview, in: *Historical Social Research*, 34 (2009), 3, p. 263–281.

Mühlhäuser, Regina: Eroberungen. Sexuelle Gewalttaten und intime Beziehungen deutscher Soldaten in der Sowjetunion, 1941-1945 [Conquests. Sexual Violence and Intimate Relations of German Soldiers in the Soviet Union, 1941-1945], Hamburg 2010: Hamburger Edition.

Rossino, Alexander B.: Destructive Impulses: German Soldiers and the Conquest of Poland. In: *Holocaust and Genocide Studies*, 11, 3, 1997, p. 351–365

Ruchniewicz, Krzysztof - Zinnecker, Jürgen (Ed.): Zwischen Zwangsarbeit, Holocaust und Vertreibung. Polnische, jüdische und deutsche Kindheiten im besetzten Polen [Between Forced Labour, Holocaust and Expulsion. Polish, Jewish and German Childhood in Occupied Poland]. Weinheim 2007: Juventa (Kinder des Weltkrieges).

Sander, Helke - Jahr, Barbara: BeFreier und Befreite. Krieg, Vergewaltigungen, Kinder [Free(ing) Man and Exempted. War, Rape, Children], München 1992: Kunstmann.

Schwarze, Gisela: Kinder, die nicht zählten. Ostarbeiterinnen und ihre Kinder im Zweiten Weltkrieg [Children that didn't matter. Forced laborers from the East and their children during World War II], Essen 1997: Klartext.

Seidler, Franz: Prostitution, Homosexualität, Selbstverstümmelung. Probleme der deutschen Sanitätsführung 1939-1945 [Prostitution, Homosexuality, Self-mutilation. Problems of German Medical Aid 1939-1945]. Neckargemünd 1977: Vowinkel.

Strzembosz, Tomasz: Rzeczpospolita podziemna. Społeczeństwo polskie a państwo podziemne; 1939-1945. Warszawa 2000: Krupski i S-ka [The underground republic. Polish society and the underground state; 1939-1945].

Virgili, Fabrice: Naître ennemi. Les enfants de couples franco-allemands nés pendant la Seconde Guerre mondiale [Born as Enemy. Children of French-German Couples Born During the Second World War]. Paris 2009: Payot.

Interviews

Kowalska, Urszula*: Interview by the author, tape recording, region of Upper Silesia, 10.10.2010.

Piasecka, Daniela: Interview by the author, tape recording, Warsaw 02.09.2010.

Suraga, Barbara: Interview by the author, tape recording, Warsaw 10.08.2010.

Ślepowska, Katarzyna *: Interview by the author, tape recording, Kraków, 04.11.2010.

Radio transmission

Overath, Margot: Das Geheimnis. Eine polnisch-deutsche Familiengeschichte [The Secret. A German-Polish Family Story], Radiosendung [Radiotransmission] 2002.

Web sites

<http://www.dzieciwojny.pl/> (02.08.2010).

<http://www.mojewojennedziecinstwo.pl/> (02.08.2010).

Suomalaisten sotilaiden lapset Itä-Karjalassa ja valloitetuilla alueilla vuosina 1942–45

Marjo Koponen – Antti Laine

Jatkosodan jälkeen kesti lähes 40 vuotta ennen kuin tuli yleisesti tunnetuksi, että Suomi oli sodassa miehittäjävaltio. Noin kolmen vuoden ajan, heinäkuusta 1941 kesä-syyskuuhun 1944, Suomen armeijan hallussa oli alueita Neuvosto-Karjalassa, jonne oli jäänyt myös seudun alkuperäisväestöä. Kenttäarmeijan sotilaat, huoltojoukot sekä miehityshallinnon virkailijat elivät jokapäiväisessä kanssakäymisessä muun väestön kanssa. Syntyi sukupuolisuhteita, jotka johtivat toisinaan raskauteen ja lapsen syntymään. Suomen jatkosodassa miehittämässä Neuvosto-Karjalassa, suomalaisittain Itä-Karjalassa, ja muilla Neuvostoliitolta vallatuilla alueilla lienee vuosina 1942-45 syntynyt noin 500 suomalaisten sotilaiden lasta. Kirjoitus käsittelee näitä avioliiton ulkopuolella syntyneitä suomalaisten sotilaiden lapsia.

Suomalaisten sotilaiden lapset ovat aihe, jota on tutkittu Suomessa vasta varsin vähän. Aika ei ehkä ole ollut kypsä aiheen laajemmalle tutkimiselle sen arkaluontoisuuden vuoksi. Sodan arjessa seksuaalisuus ilmenee monella tavalla, ja sotilaiden aviottomat lapset ovat sen yksi seuraus. Kyseessä on ilmiö, joka on seurausta niin sota-ajan poikkeuksellisista olosuhteista kuin naisten ja miesten keskinäisestä seurustelusta. Tämän tutkimuksen tarkoitus on osaltaan selvittää, minkälaisesta ilmiöstä on ollut kyse.

Suomen asema talvisodan jälkeen ja lähentyminen Saksan kanssa

Välittömästi talvisodan päätyttyä suomalaiset kokivat olevansa yksin, ja pelko maan itsenäisyyden menettämisestä eli vahvana. Baltian maat olivat taipuneet Neuvostoliiton vaatimuksiin 1939 ja menettivät itsenäisyytensä lopulta kesällä 1940. Suomea Neuvostoliitto painosti mm. myöntämään hallintaoikeuden Petsamon nikkelivaroihin.¹

Mistä kumppani Suomelle? Vielä 1940 Saksa oli muodollisesti sidoksissa edellisenä vuonna solmittuun Molotov-Ribbentrop-sopimukseen ja kävi menestyksekkästä hyökkäyssotaa Ranskaa, Belgiaa ja Hollantia vastaan. Tanska ja Norja miehitettiin ja Englanti kävi selviytymiskamppailua Saksaa vastaan. Yhdysvallat pysyi irti sodasta.

Kesällä 1940 Saksa aloitti salaisen valmistautumisen Neuvostoliiton kukistamiseksi ja lähentyi Suomea. Saksan suunnitelma hyökkäyksestä

¹ Laine 1982, 42–48

Neuvostoliittoon vahvistettiin 18.12.1940. Tähän Barbarossa-nimen saaneeseen suunnitelmaan ja myös aiempiin kaavailuihin sisältyi ajatus Suomen laajenemisesta Suur-Suomeksi. Saksalaisten suunnitelmista tihkui Suomeen tietoja eri teitä. Kenraali *Paavo Talvelan* vierailtua Saksassa laadittiin 21.12.1940 ensimmäiset suunnitelmat suomalaisten hyökkäysmahdollisuuksista ja yhteisten tavoitteiden hahmottelu tiivistyi keväällä 1941.

Itä-Karjalasta sodanpäämäärä

Lukuisten heimojärjestöjen piirissä elätelty unelma Suur-Suomesta elpyi. Yhteyksiä saksalaisiin oli hoitamassa kaksi “heimoveteraania”, kenraali Talvela ja everstiluutnantti *Ragnar Nordström*, jotka olivat ensi kertaa Saksassa jo loppukesästä 1940.² Sotaan ryhtymisen sisäpoliittisena voimana oli toive saada talvisodassa menetetyt alueet takaisin Saksan avulla. Lisäksi Karjalasta evakuoitujen yli 420 000 ihmisen kotiinkaipuu ja asuttaminen aiheuttivat poliittista painetta.³

Myös Suomen poliittisen johdon kiinnostus Itä-Karjalan⁴ kysymykseen kasvoi. Presidentti *Risto Ryti* tilasi itselleen Itä-Karjalan karttoja 25.4.1941 ja pani vireille hankkeen, jolla oli tarkoitus tieteellisesti perustella saksalaisille Itä-Karjalan kuuluminen Suomeen. Kun mahdollisuudet aluelajennoksista selkiytyivät neuvotteluissa saksalaisten kanssa, kääntyi huomio Suur-Suomesta haaveilleiden joukkoon, näistä vahvimpana Akateemisen Karjala-Seuran (AKS:n) jäsenistöön. Kun vallattavaksi ajatellun Itä-Karjalan hallintoa organisoitiin, oli heillä siinä keskeinen rooli. Suur-Suomen muodostamisella uskottiin vapautettavan bolševikkien ikeen alla elänyt heimokansa, “muiden suomalaisten” yhteyteen.⁵

Itä-Karjalan miehityshallinnon järjestely ja alueelle jäänyt väestö

Saksan hyökättyä Neuvostoliittoon 22.6.1941 Hitler ilmoitti myös suomalaisten taistelevan Saksan rinnalla. Vaikka Suomi vakuutti puolueettomuuttaan, joutui pääministeri toteamaan 25.6.1941 Suomen olevan sodassa Neuvostoliittoa vastaan. Parin viikon valmistelujen jälkeen aloitettiin suurhyökkäys 10.7.1941.

Suomalaisten eteneminen oli aluksi ripeää, ja entinen raja saavutettiin 22.7. 1941, mistä alkoi suomalaisten rooli miehittäjänä. Vallatuille alueille jäi etelässä runsaasti väkeä, mutta Lieksan tasalta pohjoiseen olevat alueet olivat kutakuinkin tyhjiä. Aunuksen eteläosissa suomalaiset etenivät hieman yli Syvärin, saivat

² Laine 1982, 46–59.

³ Ibid.

⁴ Maantieteellinen Itä-Karjala on nykyisen Venäjän Karjalan itäosa, mutta suomalaisessa heimopoliitikassa käytettiin Venäjän Karjalasta Itä-Karjala-nimitystä

⁵ Mts. 60.

haltuunsa koko Äänisniemen ja ylittivät Stalinin kanavan Karhumäessä. Karhumäestä pohjoiseen olevien alueiden asukasluvu ylitti niukasti 3000.

Miehitysalueen saavutettua ennen vuoden 1941 loppua sodanaikaisen laajuutensa, laskettiin sen väkiluvuksi 80 000. Suurin siviiliväestön määrä, 85 700 henkeä, kirjattiin tilastoihin heinäkuun alussa 1942. Suomalaismiehityksen alle jääneillä alueilla oli asunut enintään 300 000 henkeä, mistä jääneiden määrä oli alle 30 %.⁶

Päämajan käskyssä 15.7.1941 määrättiin väliaikaisesta sota-ajan hallinnosta miehityksessä Itä-Karjalassa. Suunnitelman mukaan aluetta piti kehittää valtakunnan tasavertaisena osana suojamuuriksi naapuria vastaan. Asukkaiden parissa oli herätettävä luottamus siihen, että he todella jäisivät Suomen yhteyteen. Tehtäviin kuului myös väestön puhdistaminen vieraista aineksista, jotta jäljelle jäävä väestö voitaisiin varauksetta lukea Suomeen kuuluvaksi.⁷

Suomalaiset upseerit
rupattelevat
paikallisten naisten
kanssa valloitetussa
Itä-Karjalassa. -
Finnish officers in
occupied Soviet
Karelia chatting with
local women.
Kansallisarkisto

⁶ Laine 1982, 102.

⁷ Laine 1982, 63–64.

Väestön jakaminen kansallisten ja epäkansallisten ryhmiin

Miehitetyllä alueella toimeenpantiin väestönkirjaus osittain sitä mukaa, kun väestöä jäi suomalaisten haltuun. Kirjauksessa ihmiset jaoteltiin kansallisuusryhmiin. Tarkoituksena sanottiin olevan Suomen kansaan elimellisesti liittyvän ja ”rodullisesti puhtaan” kantaväestön luominen Itä-Karjalaan⁸

Kansallisuusryhmillä oli varsin suuri merkitys säänneltäessä ihmisten liikkumisvapautta, elintarvikejakelua, työpalkkoja jne. Ryhmät jaettiin monessa yhteydessä kahteen pääluokkaan: etuoikeutettuihin ja muihin. Ensimmäiseen kuuluivat karjalaiset, suomalaiset ja muut suomensukuiset. Muista ryhmistä ensimmäisenä venäläiset, sitten ukrainalaiset ja muut kansallisuudet. Määrällisesti pääryhmät olivat lähes yhtä suuret. Vuoden 1944 tilastossa kansallisia oli 50,2 %. Siihen mennessä kuolema oli korjannut satoa epäkansallisten ryhmässä merkittävästi enemmän kuin kansallisten.⁹

Keskitysleiriläiset - synkimmin miehityksen kokeneet

Ennen kuin suomalaiset joukot olivat lähteneet liikkeelle, antoi ylipäällikkö *Mannerheim* 8.7.1941 käskyn, jossa määrättiin vallattavan alueen väestön kohtelusta. Sen mukaan mm. venäläinen väestö oli internoitava ja toimitettava keskitysleireihin, joiden nimi muutettiin loppuvuodesta 1943 siirtoleireiksi. Keskitysleiri-nimitys antaa helposti väärän mielikuvan; tuhoamisleirejä ne eivät olleet.¹⁰ Venäläisessä katsannossa leirit ovat edelleen fasistileirejä.

Suurin osa leireistä sijaitsi Petroskoissa, Äänislinnaksi nimetyssä Karjalan pääkaupungissa, missä ne olivat piikkilangalla eristettyjä kaupunkikortteleita. Muualla Karjalassa oli pienehköjä leirejä, ja niiden lukumäärä vaihteli. Suurin määrä leireihin eristettyjä oli toukokuussa 1942, 23 000 henkeä. Korkean kuolleisuuden ja leireistä vapauttamisten takia määrä oli kesän jälkeen 15 000-18 000. Enimmillään yli 27 % miehitetyn alueen väestöstä oli leireissä. Kansallista väestöä keskitysleireissä oli hieman yli 500 henkeä.¹¹

Vuoden 1942 elintarviketilanne oli kurja, jopa Suomessa Leirit olivat puolestaan kaikkein heikoimmin huollettuja ja leirikuolleisuus kohosi korkeaksi. Sen seurauksena väestöä vapautettiin leireistä. Toisaalta myös elintarviketilanne koheni syksyn 1942 uuden sadon ansiosta.

⁸ Laine 1982, 104–106.

⁹ Ibid.

¹⁰ Laine 1982, 116–125.

¹¹ Laine 1982, 119.

Kansallisen väestön suomalaistaminen

Jo vuoden 1941 lopulla perustettiin Itä-Karjalan kansakouluja ja vuoden 1942 alussa kansallisen väestön lapsille määrättiin oppivelvollisuus. Heistä tuli kasvattaa kunnollisia Suur-Suomen kansalaisia. Kouluja varten palkattiin suomalaisia opettajia ja opetuskielenä oli suomi.

Kun lähtökohtana oli suomalaisuuteen kasvattaminen, järjestettiin joka kylässä valistustilaisuuksia, joissa tutustutettiin väestöä suomalaiseen kulttuuriin sekä eri juhlapäiviin ja -tapoihin. Näissä tapahtumissa suomalaisia edustivat miehityshallinnon työntekijät: opettajat, papit, valistusupseerit ym.

Miehittäjän ajatuksena oli alueen pysyvä haltuunotto – valtaaminen. Täten oli käytävä läpi yhteiskunnalliseen toimintaan liittyvät säännökset ja menettelytavat kuten mm. avioliittoihin liittyvät normit. Oli otettava kantaa myös esimerkiksi Neuvostoliiton aikana solmittuihin liittoihin.

Kolmas sotilashallintokomentaja eversti *Olli Paloheimo* piti positiivisena miesten ja naisten välistä seurustelua, joka johti avioliittoaikaisiin. Se oli omiaan lisäämään suomalaisten ja karjalaisten yhteydentunnetta. Seurustelukumppanin kansallisuudella oli toki merkitystä. Kansalliseen väestöön kuuluvan ja suomalaisen välinen seurustelu oli kannatettavaa, mutta epäkansallisten ja suomalaisten seurustelua karsastettiin.¹²

Asemasodan kestäessä kanssakäyminen suomalaisten ja paikallisen väestön kesken lisääntyi. Alueelle jäänyt väestö oli pääasiassa lapsia, naisia ja vanhuksia; erityisesti työikäisten miesten määrä oli pieni. Kanssakäyminen ilmeni esimerkiksi kaupankäyntinä, mutta johti myös paikallisten naisten ja suomalaisten miesten välisiin suhteisiin. Seurustelusta oli tuloksena toisaalta sukupuolitautitapauksia, toisaalta avioliiton ulkopuolisia raskauksia, mikä oli niin moraalinen, sosiaalinen kuin taloudellinenkin ongelma.¹³ Miehityksen päättyttyä kesällä 1944 avioliiton ulkopuolella syntyneet ”fasistien” jälkeläiset jäivät ilman ”lain suojaa” ja varsinkin nämä lapset ja heidän äitinsä saivat kaksinkertaisen häpeän. Kaikkia miehitykseen jääneitä pidettiin maanpettureina. Miehitykseen ”jääneiden” henkilöasiakirjoissa säilyi tästä merkintä lähes koko neuvostokauden loppuun saakka.

Avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset miehitysalueella

Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten kasvava määrä kiinnitti sotilashallintoviranomaisten huomion, ja vuoden 1943 lopussa sotilashallinnon hallinnollinen osasto teki selvityksen, jossa tarkasteltiin avioliiton ulkopuolista syntyvyyttä 1.7.1942–31.12.1943 välisenä aikana. Ensimmäiset tiedot pyydettiin heinäkuusta 1942 alkaen ilmeisesti siksi, että haluttiin kartoittaa nimenomaan

¹² Laine 1982, 281.

¹³ Laine 1982, 312.

miehityksen aikana alkunsa saaneet lapset ja suomalaisten miesten osuus asiaan.¹⁴ Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten määrä oli suuri. Selvityksessä todettiin, että vuoden 1943 aikana syntyneistä lapsista jopa 41 % syntyi avioliiton ulkopuolella.¹⁵

Selvityksen tiedot perustuivat alueiden lastenvalvojien tietoihin. Aviottomien lasten aseman turvaamiseksi jokaisella alueella oli oltava lastenvalvoja, jonka tehtäviin kuului huolehtia alueellaan asuvista orvoista ja aviottomista lapsista määräysten ja säädösten edellyttämällä tavalla. Lastenvalvojan kuului myös tarkkailla valvonnassaan olevien lasten huollon ja hoidon toteutumista ja pitää avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista nimikirjaa. Aviottomien lasten kohdalla lastenvalvojan tuli toimittaa asianmukaiset kuulustelut ja tutkimukset isän selvittämiseksi. Jos miehen kanssa ei saatu aikaan sovintotuomarin vahvistamaa elatussopimusta, lastenvalvojan oli ryhdyttävä toimenpiteisiin kanteen vireille panemiseksi ja ajettava sitä riita-asiain oikeudessa, kunnes asiasta oli saatu lopullinen päätös. Aluepäälliköiden tuli huolehtia siitä, että lääkintöosasto, väestökirjaus ynnä muut viranomaiset ilmoittivat lastenvalvojalle tietonsa alueen aviottomista lapsista tai orvoista.¹⁶

Selvityksessä kiinnitettiin erityistä huomiota siihen, kuinka suurella osalla aviottomista lapsista oli suomalainen isä ja kuinka monessa tapauksessa isä oli jäänyt tuntemattomaksi miehitysalueen eri osissa. Tämän lisäksi tarkasteltiin aviottomia lapsia synnyttäneiden naisten ikä- ja kansallisuusjakaumaa. Lastenvalvojilta saatujen tietojen mukaan miehitysalueella oli syntynyt tarkasteltavana ajankohtana 418 lasta avioliiton ulkopuolella. Aineisto ei ollut täydellinen, sillä väestötoimiston tietojen mukaan kyseisenä aikana oli syntynyt 445 aviottomaa lasta. Tietojen mukaan tarkasteltavana ajankohtana syntyneistä aviottomista lapsista 252:lla oli suomalainen isä. Selvityksen tekijä kuitenkin arvioi, että kun otettiin huomioon myös lapset, joiden isästä ei ollut tietoa, todellinen luku oli noin 300 lasta.¹⁷

Jotta olisi mahdollista saada käsitys aviottomien lasten alueellisesta jakautumisesta, on tarpeen tarkastella lastenvalvojien tietojen perusteella tehtyjä tilastoja. Tilastoja tarkasteltaessa on syytä muistaa, että avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten kokonaislukuun sisältyy myös rekisteröimättömässä liitossa syntyneitä lapsia, jotka olivat todellisuudessa molempien vanhempiensa hoidossa. Neuvostoliittolainen avioliittolaki tunsu rekisteröidyn liiton rinnalla rekisteröimättömän avioliiton, jonka perusteeksi riitti se, että asianomaiset itse pitivät suhdetta aviosuhteena.

¹⁴ Keränen 1984, 120.

¹⁵ Sotilashallintoalueella syntyneet au-lapset 1.7.1942–31.12.1943, Sosiaalihuoltotsto./ItäKarSE, T7341/6, KA, S.

¹⁶ Elsinen 1979, 176–177; Keränen 1984, 120–121; Sotilashallintoalueella syntyneet au-lapset 1.7.1942–31.12.1943, Sosiaalihuoltotsto./ItäKarSE, T7341/6; Lastenvalvojan tehtäviä koskevat ohjeet 26.2.1943 ja Itä-Karjalan sotilashallinnon säädöskokoelma Nro 7–9, 1943, Sosiaalihuoltotsto./ItäKarSE, T 7341/14, KA, S.

¹⁷ Tilasto sotilashallintoalueella syntyneistä au-lapsista 1.7.1942–31.12.1943, Sosiaalihuoltotsto./ItäKarSE, T7341/6, KA, S.

Tällaisessa liitossa syntyneiden lasten oikeudellinen asema ei eronnut aviolapsen asemasta. Rekisteröimätön suhde vastasi lähinnä nykypäivän avoliittoa, eikä sitä suomalaisen näkökulman mukaan voinut pitää länsimaisen käsityksen mukaisena avoliittona. Rekisteröimätön avoliitto voitiin muuttaa rekisteröidyksi, jos se täytti rekisteröidyn liiton edellytykset.¹⁸ Rekisteröimättömässä liitossa syntyneet lapset merkittiin pääsääntöisesti lastenvalvojien nimikirjoihin aviottomina.

Taulukkoon 1 on koottu kaikki sotilashallinnon eri alueilla syntyneet aviottomat lapset hallintoesikunnan tekemän selvityksen mukaisesti. Taulukossa on eroteltu lisäksi suomalaisten ja tuntemattomien miesten alulle saattamat lapset alueittain. Muut tuntemattomat isät olivat pääasiassa paikallisia karjalaisia ja venäläisiä miehiä, mutta joukossa oli myös kuusi saksalaista miestä.¹⁹

Taulukko 1. Sotilashallintoalueella 1.7.1942–31.12.1943 välisenä aikana syntyneet aviottomat lapset

	Aviottomia lapsia yhteensä	Suomalainen isä	Tuntematon isä
Äänislinna	111	75	12
Aunus	106	69	24
Vitele	48	28	5
Äänisenranta	33	19	7
Teru	22	13	0
Vieljärvi	19	9	4
Soutjärvi	18	2	15
Kontupohja	15	5	2
Äänisniemi	13	7	0
Vaaseni	12	9	2
Munjärvi	7	5	0
Uhtua	5	5	0
Paatene	3	1	1
Porajärvi	3	2	1
Kiestinki	2	2	0
Karhumäki	1	1	0
Yhteensä	418	252	73

¹⁸ Elsinen 1979, 173–174.

¹⁹ Tilasto sotilashallintoalueella syntyneistä au-lapsista 1.7.1942–31.12.1943, Sosiaalihuoltotsto./ItäKarSE, T7341/6, KA, S.

Lähde: Tilasto sotilashallintoalueella 1.7.1942–31.12.1943 syntyneistä aviottomista lapsista, Sosiaalihuoltotsto/ItäKarSE, T7341/6, KA, S.

Sotilashallinnon tekemä selvitys pitää sisällään vain syksyn 1942 ja vuoden 1943 aikana syntyneet lapset. Jotta suomalaisille sotilaille syntyneistä lapsista saa tarkemman kuvan, on taulukkoa syytä täydentää vuoden 1944 osalta siinä määrin, kuin se on mahdollista. Taulukko 2 noudattelee sotilashallinnon tekemää tilastoa. Miesten kansalaisuus on epäselvissä tapauksissa päätelty vakinaisen asuinkunnan, synnyin- tai asuinpaikan ja nimen perusteella. Taulukoiden 1 ja 2 tiedot perustuvat lastenvalvojien yllä pitämiin aviottomien lasten nimikirjoihin ja avioliiton ulkopuolisten raskauksien ilmoituspäiväkirjoihin. Kirjojen tietojen avulla sosiaaliviranomaiset pyrkivät saamaan käsityksen siitä, mikä oli avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten määrä, kuinka lasten etujen valvontaa toteutettiin ja mitkä olivat sen tulokset. Nimikirjoihin merkittiin vain tärkeimmät tiedot lapsesta, sillä luetteloiden laatijat pyrkivät välttämään samojen tietojen merkitsemistä moneen luetteloon tai asiakirjaan. Aviottomien lasten nimikirjoihin merkittiin lapsen ja hänen äitinsä tiedot sekä tiedot lapsen sijoituspaikasta. Lisäksi kirjattiin tietoja isäksi ilmoitetusta elatusvelvollisesta, sekä siitä oliko elatus järjestetty sopimuksella vai oikeuden päätöksellä. Jos lapsi poistettiin luettelosta esimerkiksi lapsen kuoleman, vanhempien avioitumisen tai muuton takia, siitä tehtiin merkintä nimikirjaan. Nimikirjan tiedot tuli tarkistaa ja verrata niitä muihin asiakirjoihin ainakin puolen vuoden välein, ellei toisin päätetty.

Kaikilta sotilashallintoalueilta ei ole säilynyt aviottomien lasten nimikirjoja, joiden avulla voitaisiin kartoittaa suomalaisille miehille syntyneiden lasten määrää. Sellaisten alueiden kohdalla, joista ei ole säilynyt nimikirjaa, on taulukkoa täydennetty syntymäluetteloiden tiedoilla. Tällöinkin haasteena on ollut eri viranomaisten erilaiset tavat tehdä merkintöjä, mikä on mahdollisesti aiheuttanut tulkintavirheitä. Väestötoimiston ylläpitämiin syntymäluetteloihin on merkitty pääasiassa äidin ja lapsen tiedot. Isän tietojen kohdalla on useimmiten vain merkintä siitä, että lapsi on syntynyt ”avion ulkopuolella”. Tästä seuraa se, että vain syntymäluetteloiden tietojen perusteella lapsen isä jää yleensä tuntemattomaksi. Äänisniemen eli Sungun alueen syntymäluetteloon on vuoden 1944 kohdalla tehty poikkeuksellisesti varsin paljon merkintöjä lapsen isästä. Sellaiset tapaukset, joissa isän kansalaisuudeksi oli merkitty suomalainen, ja joissa ammatin kohdalle oli kirjattu työvelvollinen, sotilasarvo tai jätetty kohta täyttämättä, on tulkittu suomalaisen miehen aviottomaksi lapseksi. Aviottomiksi lapsiksi on laskettu myös kaikki sellaiset tapaukset, joissa sekä avioliitosta että isästä ei ollut lainkaan merkintöjä.

Taulukko 2. Sotilashallintoalueella 1.1.1944 – 31.6.1944 välisenä aikana syntyneet aviottomat lapset²⁰

Paikkakunta	Aviottomia lapsia yhteensä	Suomalainen isä	Tuntematon isä
Äänislinna	40	23	3
Aunus	38	28	7
Vitele	19	7	6
Äänisenranta	13	6	4
Teru	5	3	0
Vieljärvi	8	3	3
Soutjärvi	12	9	1
Kontupohja	10	0	10
Äänisniemi	22	8	14
Vaaseni	5	5	0
Munjärvi	2	0	2
Uhtua	1	0	1
Paatene	3	0	3
Porajärvi	1	1	0
Kiestinki	0	0	0
Karhumäki	1	0	1
Yhteensä	180	93	55

Lähde: Alueiden lastenvalvojien nimikirjat T5687, KA, S.

Taulukoista käy ilmi, että suurin osa aviottomista lapsista syntyi sotilashallintoalueen eteläosissa, jotka olivat miehitysalueen väkirikkaimpia ja tiheimmin asuttuja alueita. Kyseessä näyttäisi olleen erityisesti asutuskeskuksissa yleinen ongelma. Suuri osa sovintotuomarin käsittelyyn tulleista 231 aviottomien lasten elatusasioista käsiteltiin näillä alueilla. Sovintotuomarin käsittelyyn tulleiden tapausten määrä oli suurin Äänislinnassa eli Petroskoissa, joka oli Itä-Karjalan väkirikkain kaupunki kun asukasluvuun lasketaan myös leireissä ollut väestö. Elatusasioita käsiteltiin Äänislinnassa yhteensä 62 tapausta. Sen lisäksi, että tapauksia oli määrällisesti eniten, niitä oli eniten myös väkilukuun suhteutettuna. Toiseksi eniten aviottomien lasten elatusasioita (42) tuli käsittelyyn Aunuksen

²⁰ Kontupohjan, Kiestingin ja Karhumäen alueilta ei ole säilynyt lastenvalvojien nimikirjoja aviottomista lapsista, vaan syntyneiden aviottomien lasten määrät keväälle 1944 on poimittu alueiden syntymäluettelosta. Äänisniemen, Munjärven ja Paateneen alueiden nimikirjoihin ei ole merkitty lapsia vuodelle 1944 lainkaan, vaikka alueiden syntymäluetteloiden mukaan avioliiton ulkopuolella on syntynyt lapsia. Myös Äänisniemen, Munjärven ja Paateneen kohdalla taulukkoa on täydennetty syntymäluetteloiden tiedoilla.

alueella, ja yhteensä lähes puolet kaikista aviottomien lasten elatusta koskevista oikeusasioista käsiteltiin Äänislinnan ja Aunuksen alueilla.²¹

Avioton syntyvyys oli suurta myös alueilla, joissa suomensukuinen väestö oli enemmistönä. Tämä näkyy aviottomien lasten elatusta koskevissa oikeusasioissa, joita käsiteltiin keskimääräistä vähemmän sellaisilla alueilla, joissa asui huomattava venäläinen väestö. Myös sotilashallinnon tekemä selvitys tukee oletusta siitä, että suomalaiset sotilaat seurustelivat enemmän karjalaisten kuin venäläisten naisten kanssa. Selvityksessä todettiin, että avioliiton ulkopuolella synnyttäneistä naisista ylivoimaisesti suurin osa kuului kansalliseen väestöön. Selvityksessä tarkastelun kohteena olleista 418 tapauksesta 323 olivat sellaisia, joissa lapsen synnyttänyt nainen kuului kansalliseen väestöön. Merkille pantavaa oli myös se, että noin puolet heistä 30 vuotta täyttäneitä ja naimisissa olevia naisia. Kansalliseen väestöön kuuluneiden naisten osuus selittyi luultavasti osittain sillä, että seurustelua venäläisten kanssa ei sotilashallinnossa pidetty suotavana.

Suuri osa venäläisestä väestöstä oli myös suljettu leireihin, eikä heillä ollut samanlaisia mahdollisuuksia seurusteluun suomalaisten kanssa kuin kansallisella väestöllä.²² Kansallisen väestön suureen osuuteen ovat ehkä vaikuttaneet kielivaikeudet venäjänkielisten kanssa, vaikka niiltä ei välttytty myöskään kansallisen väestön kohdalla. Valistusupseerit raportoivat suomen kielen ymmärtämisen tuottavan jatkuvasti vaikeuksia paikalliselle väestölle.²³ Lisäksi ymmärtämisen vaikeudet puolin ja toisin näkyvät kuulustelupöytäkirjoissa, joihin kuulustelija on toisinaan kirjannut, että kuulusteltavan suomen kielen taito on heikko tai puutteellinen.²⁴

Taulukko 3. Sotilashallintoalueella 1.7.1942–30.6.1944 syntyneet aviottomat lapset

	Aviottomia lapsia yhteensä	Suomalainen isä	Tuntematon isä	Muu
7 /1942 – 12 /1943	418	252	73	93
1 /1944 – 6 /1944	180	93	55	32
Yhteensä	598	345	128	125

²¹ Elsinen 1979, 203; Keränen 1984, 124; Laine 1982, 111.

²² Elsinen 1979, 203; Keränen 1984, 124; Laine 1982, 313; Tilasto sotilashallintoalueella syntyneistä au-lapsista 1.7.1942–31.12.1943, Sosiaalihuoltotsto./ItäKarSE, T7341/6, KA, S.

²³ Salminen 1976, 137–138.

²⁴ Kuulustelupöytäkirja 23.5.1943, 22.7.1943 ja 24.10.1943, Sosiaalisto/Soutjärven AE/ItäKarSE, T5687/54; kuulustelupöytäkirja 15.2.1944, Äänisniemen alueen lastenvalvoja/ItäKarSE, T13725/65, KA, S.

Lähde: Tilasto sotilashallintoalueella 1.7.1942–31.12.1943 syntyneistä aviottomista lapsista, Sosiaalihuoltotsto/ItäKarSE, T7341/6; Alueiden lastenvalvojen nimikirjat T5687, KA, S.

Taulukkoon 3 on koottu tiedot taulukkojen 1 ja 2 tiedot aviottomana syntyneistä lapsista heinäkuusta 1942 miehitysalueen evakuoimiseen saakka. Näin koottujen tietojen mukaan suomalaisille miehille syntyi siis heinäkuusta 1942 alkaen 345 aviottomaa lasta. Kaikista syntyneistä lapsista 128 tapauksessa isä jäi tuntemattomaksi. Muissa tapauksissa aviottoman lapsen isäksi ilmoitettiin useimmiten paikallinen karjalainen tai venäläinen mies. Tilastosta puuttuu mitä todennäköisimmin tietoja, vaikka sitä onkin täydennetty syntymäluetteloiden tiedoilla vuoden 1944 osalta. Myös nimikirjat itsessään ovat lähteenä todennäköisesti puutteelliset, sillä kuten sotilashallinnon tekemästä selvityksestäkin käy ilmi, avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten nimikirjat eivät pitäneet sisällään kaikkia alueilla syntyneitä aviottomia lapsia. Yksi syy tähän on mitä luultavimmin ollut se, että lastenvalvojen tiedot perustuivat pääasiassa avioliiton ulkopuolella raskaana olevan naisen tai alueiden paikallisviranomaisten ilmoitukseen, joka käynnisti kuulustelut lapsen isän selvittämiseksi. On todennäköistä, että kaikki aviottomina syntyneet lapset eivät tulleet viranomaisten tietoon, eikä heistä ole merkintöjä asiakirjoissa. Tästä huolimatta voidaan olettaa, että paikallisen vapaan väestön keskuudessa syntyneet aviottomat lapset olivat varsin kattavasti viranomaisten valvonnassa, sillä esimerkiksi asuinoloja ja niiden terveellisyyttä tarkastettiin säännöllisesti, eikä lapsen syntymää ole voinut helposti salata.²⁵ Myös aineistojen ristiriitaisuus ja merkintätapojen erot vaikeuttavat tilastojen tekoa ja lisäävät aineistojen tulkinnanvaraisuutta. Täytyy siis todeta, että tilasto on ennen kaikkea suuntaa antava kuvaus siitä, kuinka paljon suomalaisten sotilaiden aviottomia lapsia miehitysalueella syntyi.

Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten nimikirjojen perusteella tehdyt tilastot eivät kata kaikkia alueella syntyneitä aviottomia lapsia myöskään siksi, että sotilashallinnon sosiaaliviranomaiset eivät käsitelleet keskitys- ja siirtoleireillä syntyneiden lasten elatusasioita. Sen sijaan yksittäisiä työmailla ja -leireillä sattuneita tapauksia löytyy lastenvalvojen aineistoista.²⁶ Keskitys- ja siirtoleireillä syntyneistä lapsista on oma syntymäluettelonsa, jonka mukaan leireillä syntyi vuosien 1941–1944 välisenä aikana 276 lasta. Luetteloiden tiedot ovat kuitenkin puutteellisia, sillä ne sisältävät pääasiassa vain leirillä syntyneen lapsen nimen, syntymäajan ja -paikan leirillä. Tiedot äidistä ovat epätarkkoja tai puuttuvat kokonaan, eikä luettelossa ole merkintöjä lapsen isästä tai toimenpiteistä lapsen isän selvittämiseksi. Leirillä syntyneen lapsen isä on voinut olla niin suomalainen

²⁵ Esimerkiksi sosiaalihuoltotarkkailijan tarkastuskertomuksista löytyy mainintoja aviottoman lapsen synnyttäneistä tai raskaana olevista äideistä. Kontupohjan tarkastuskertomus 26.5.1943 ja Vieljärven tarkastuskertomus 16.9.1943, Sosiaalihuoltotsto/ItäKarSE, T7341/10, KA, S.

²⁶ Kuulustelupöytäkirja 2.5.1944, Sosiaalito/Aunuksen AE/ItäKarSE, T5687/29; kuulustelupöytäkirja 13.11.1942, Sosiaalito/ÄänislinnanAE/ItäKarSE, T5687/94, KA,S.

sotilas kuin leirillä asuva paikalliseen väestöön kuuluva mies. Myöskään lapsen aviottomuutta ei voi luotettavasti selvittää, vaikka luultavaa onkin, että suuri osa leireillä syntyneistä lapsista on aviottomia.²⁷

Joitakin viitteitä leireillä syntyneisiin lapsiin on entisten leiriläisten muistelmissa. *Marija-Leena Mikkolan* kokoamissa haastatteluissa mainitaan suomalaisten leireillä syntyneen lapsia, joista osalla on täytynyt olla suomalainen isä.²⁸ Vaikka leireillä olikin pääasiassa venäläistä väestöä, joitakin mahdollisuuksia suomalaisten kanssa seurusteluun oli. Esimerkiksi Äänislinnan leirillä numero 5 järjestettiin erään valvontaosaston kuulustelupöytäkirjan tietojen mukaan usein tansseja. Tansseissa oli myös suomalaisia sotilaita, jotka huolehtivat musiikista hanuria soittaen.²⁹ Toisaalta osa leireillä syntyneistä lapsista on luultavasti ollut aviolapsia varsinkin miehitysajan loppupuolella, sillä leirien asukkaat myös avioituivat keskenään, vaikka se olikin harvinaista.³⁰ Kaiken kaikkiaan näyttää siltä, että sotilashallintoviranomaiset eivät olleet erityisen kiinnostuneita lapsista, jotka syntyivät leireillä. Myöskään sovintotuomareiden asiakirjojen mukaan miehitysaikana ei aloitettu yhtäkään sellaista oikeusprosessia, jossa olisi haettu elatusta lapselle, joka olisi syntynyt leirillä asuvalle naiselle.³¹

Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten asema

Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten aseman turvaamiseksi oli jokaisella alueella oltava lastenvalvoja, jonka tuli ryhtyä ajoissa toimenpiteisiin lapsen huollon ja toimeentulon turvaamiseksi. Lastenvalvojan tehtävänä oli toimittaa asianmukaiset kuulustelut ja tutkimukset lapsen isän selvittämiseksi. Elatukseen olivat velvolliset äiti ja se, joka ”makaamalla äidin” oli voinut saattaa hänet raskaaksi. Avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi oli elätettävä 17-vuotiaaksi saakka, vaikka lapseksi katsottiin yleisesti alle 16-vuotias. Myös raskaaksi tullut nainen oli oikeutettu saamaan hänet raskaaksi saattaneelta mieheltä elatusapua enintään 4 kuukauden ajalta ennen ja 6 kuukautta jälkeen synnytyksen.³²

Elatusvelvollisuudesta tehty sopimus oli pätevä, kun tuomioistuimien päätös oli sen vahvistanut. Jos elatusvelvollinen oli suomalainen, oli sovintotuomarin päätökseen aina syytä hakea vahvistus ylioikeudesta, jotta päätös olisi tarvittaessa lainvoimainen myös Suomessa. Kun elatussopimus oli saatu aikaan, lastenvalvojan

²⁷ Seppälä 1989, 86. Seppälän mukaan luetteloista ei ole tutkijalle hyötyä ja ne kertovat korkeintaan sen, kuinka vähän sotilashallintoviranomaiset välittivät leireille sijoitetusta venäläisestä väestöstä. Syntyneet 1942–1943–1944, Siirtoleirit/ItäKarSE, T9729/83, KA, S.

²⁸ Mikkola 2004, 197.

²⁹ Valvontaosaston 3.3.1943 suorittama kuulustelu, Väestötsto/ItäKarSE/T 2870/13, KA, S.

³⁰ Leirin nro 7 vuosikertomus 1.1. - 30.6.1944, Siirtoleirit/ItäKarSE, T5659/137, KA, S.

³¹ Äänislinnan sovintotuomarin asiakirjavihot, Äänislinnan alueen sovintotuomari/ItäKarSE, T13725/60, KA, S.

³² Elsinen 1979, 176; Lastenvalvojien tehtäviä koskevat ohjeet 26.2.1943; Itä-Karjalan sotilashallinnon säädöskokoelma Nro 7–9, 1943, Sosiaalihuoltotsto/ItäKarSE, T 7341/14, KA, S.

oli huolehdittava myös siitä, että elatusvelvollinen suoritti säännöllisesti hänelle määrätyt elatusmaksut, ja että nämä maksut käytetään parhaalla mahdollisessa tavalla lapsen eduksi. Jos isäksi ilmoitetun miehen kanssa ei saatu aikaan sovintotuomarin vahvistamaa elatussopimusta, lastenvalvojan oli ryhdyttävä toimenpiteisiin kanteen vireillepanemiseksi ja ajettava sitä riita-asiain oikeudessa, kunnes asiasta oli saatu lopullinen päätös. Jos äiti oli pannut kanteen vireille, lastenvalvojan oli autettava häntä asian käsittelyssä.³³

Isyyden selvittäminen näyttäisi olleen toisinaan vaikeaa erilaisten erehdysten ja suoranaisten ilkeiden takia. Naiset eivät aina tiedäneet miehen koko nimeä tai olivat saaneet nimen tietoonsa esimerkiksi sotilaan yksiköstä hänen tovereiltaan. Usein lapsen isäksi ilmoitettiin vain tuntematon suomalainen sotilas.³⁴ Oli myös sattunut tapauksia, joissa lapsen isä oli esiintynyt toisen henkilön nimellä. Tällöin pyydettiin lähettämään esimerkiksi valokuva, jonka perusteella miehen henkilöllisyys oli mahdollista varmistaa.³⁵ Koska monet elatusvelvollisiksi määrätystä miehistä olivat suomalaisia sotilaita tai puolustusvoimissa vapaaehtoisina palvelevia itäkarjalaisia, elatusvelvolliset pystyivät vain harvoin suorittamaan elatusvelvollisuutensa. Aviottomien lasten asioita ei ilmeisesti pystytty hoitamaan yhteiskunnan taholta tyydyttävällä tavalla, sillä isää ei useinkaan saatu vastaamaan teoistaan ja elatussopimuksien solmiminen oli harvinaista. Itä-Karjalan vapaan siviiliväestön sosiaalihuoltoon tutkineen *Marita Keräsen* mukaan avioliiton ulkopuolella synnyttäneet äidit elivät lapsineen todennäköisesti usein köyhäinhoidon varassa. Syynä aviottomien lasten heikkoon asemaan saattoi olla taloudellisten resurssien riittämättömyys. Koska köyhäinhuolto ja lastensuojelu vaativat suuria pääomia, erityisryhmien tarpeisiin ei ehkä enää riittänyt ylimääräisiä varoja.³⁶

Pienten lasten selviytyminen oli miehitysalueella epävarmaa, sillä sodan, pakomatkojen ja evakuoinnin aikaiset vaikeat olosuhteet sekä ravinnon puute koettelivat erityisesti lapsia. Varsinkin syksyn 1941 ja kevään 1942 aikana pikkulasten ravitsemustilanne oli huono, mikä johtui sekä ruoan puutteesta että ruokintavirheistä. Monissa kylissä ainoat ruokatarvikkeet olivat ruisjauhot ja suola, vaikka tilanne vaihteli todennäköisesti eri ajankohtina ja eri alueilla paljonkin. Myös vaate- ja asusteiden puute oli surkea. Ravinnon yksipuolisuudesta ja nälästä johtuvat sairaudet, ripuli sekä tuberkuloosi olivat yleisiä. Tilanne kuitenkin parani nopeasti olojen vakiintumisen ja uuden sadon korjaamisen jälkeen vuonna 1942, vaikka lasten ravitsemustilanne oli edelleenkin vain tyydyttävä. Parantunut

³³ Elsinen 1979, 176–177, 204; Lastenvalvojan tehtäviä koskevat ohjeet 26.2.1943; Itä-Karjalan sotilashallinnon säädöskokoelma Nro 7–9, 1943, Sosiaalihuoltotsto/ItäKarSE, T 7341/14; Lastenvalvojan tehtäviä tarkentava ohje, No 111/3os/3351, Sosiaaliosasto/ItäKarSE, T 5687/1, KA, S.

³⁴ Aviottomien lasten nimikirjat T5687; kuulustelupöytäkirja 29.2.1944, Sosiaalito/Aunuksen AE/ItäKarSE, T5687/29; konsepti 9.6. pidetystä kuulustelusta, Sosiaalito/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T5687/94, KA, S.

³⁵ Lastenvalvojan kirje suomalaiselle sotilaille 10.2.1944, Sosiaalito/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T5687/94, KA, S.

³⁶ Keränen 1984, 121.

ravitsemustilanne näkyi tilastoissa imeväisikäisten kuolleisuuden laskuna, mutta luvut olivat kuitenkin Suomen vastaavia kuolleisuuslukuja korkeammat. Vuonna 1944 sotilashallinnossa tehtiin selvitys Itä-Karjalan lasten kuolleisuudesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä 1.1.1942–30.6.1943 välisenä aikana. Havaittiin, että lasten kuolleisuus oli pienin kansalliseen väestöön kuuluneiden aviolaisten ryhmässä, mutta venäläisväestön vastaavat luvut eivät olleet juurikaan huonompia. Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten tilanne sen sijaan oli huonompi sekä karjalaisen että erityisesti venäläisen väestön keskuudessa. Pääasiassa kansallisen väestön asuttamilla alueilla aviottomuus lisäsi lapsen kuolemanriskiä vain vähän, kun venäläisalueilla aviottomien lasten kuolleisuus oli lähes kaksinkertainen aviolapsiin verrattuna. Erityisen suurta imeväiskuolleisuus oli myös Petroskoissa eli Äänislinnassa, jossa kaikkien lasten kuolleisuus oli jopa kaksinkertainen paremmassa asemassa oleviin lapsiryhmiin verrattuna.³⁷

Seurustelun syitä ja piirteitä

Minkälaisissa olosuhteissa aviottoman lapsen syntymään johtanut seurustelu tapahtui? Keitä olivat aviottomien lasten vanhemmat? Seurustelun ja miehitysjan olosuhteiden tarkastelussa hyödyllinen lähde on alue-esikuntien lastenvalvojen aviottomia lapsia koskevat kuulustelupöytäkirjat, elatussopimukset sekä oikeusasiakirjat, jotka sisältävät kuvauksia seurustelusta. Aineistossa on myös lastenvalvojan ja isäksi ilmoitettujen miesten välistä kirjeenvaihtoa. Näissä kirjeissä miehet kertovat oman näkemyksensä tapahtumien kulusta. Valtaosa kuulustelupöytäkirjoista on naisten ja heidän todistajiensa kuulusteluista, minkä lisäksi aineistosta löytyy sotilaiden ja paikallisten naisten keskinäistä kirjeenvaihtoa. Asiakirjat antavat vihjeitä seurustelun tyypillisistä piirteistä ja rakentavat monipuolista kuvaa suomalaisten sotilaiden ja paikalliseen väestöön kuuluvien naisten seurustelusta, vaikka niihin onkin syytä suhtautua kriittisesti. Myös Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vuonna 1973 kokoama Korsuperinnekokoelma sisältää joitakin rintamamiesten muisteluja suomalaisten ja paikallisen naisväestön seurustelusta Itä-Karjalassa.³⁸

Kuulustelupöytäkirjojen kuvauksiin seurustelusta on syytä suhtautua kriittisesti jo siitä syystä, että sekä suomalaiset miehet, että paikalliset naiset pyrkivät kertomuksissaan todistamaan väitteensä mahdollisimman vakuuttavasti. Voidaan myös kysyä, ovatko naiset olleet rehellisiä motiiveistaan solmia suhde suomalaiseen sotilaaseen, ja mitä voidaan päätellä seurustelusta niissä tapauksista, joissa naiset eivät ole kertoneet lainkaan seurustelun syistä. Kaikki kuulustelupöytäkirjat ovat toisen käden tietoa seurustelusta, vaikka pöytäkirja onkin luettu kuulusteltavalle, joka on sen myöntänyt oikeaksi. Kuulustelupöytäkirjat antavat monin paikoin yksityiskohtaisen kuvan seurustelusta,

³⁷ Tuuteri 1998, 60–66.

³⁸ Westerlund, Lars: Neuvostovankien suomalaiset naisystävät ja heidän lapsensa 1942–1945. Artikkelin käsikirjoitus 2010

mutta todellisen seurustelun laajuudesta ei voida saada kattavaa kuvaa, sillä kirjalliset lähteet tavoittavat vain sen osan seurustelusta, joka johti aviottoman lapsen syntymään. Suuri osa itäkarjalaisten naisten ja suomalaisten sotilaiden seurustelusta on jäänyt dokumentoimatta. Kattavaa analyysia suomalaisten kanssa seurustelleista naisista ei näin ollen voida myöskään tehdä. Sotilaiden kanssa seurustelleet naiset muodostivat ryhmän, jonka jäseniä saattoi yhdistää ainoastaan suhde yhden tai useamman vieraan valtion sotilaan kanssa.³⁹

Myös tiedot aviottomien lasten isäksi ilmoitetuista suomalaisista miehistä ovat vähintäänkin puutteelliset. Alueiden sosiaaliviranomaisten asiakirjat ovat vaihtelevasti säilyneet ja tietoja on pääasiassa lasten äideistä. Lastenvalvojen pyrkiessä selvittämään lapsen isän henkilöllisyyttä ja elatuskykyä he keräsivät tietoja isäksi ilmoitetusta miehestä. Näiden tietojen joukossa oli usein esimerkiksi virkatodistus, johon oli merkitty tietoja miehen kotipaikkakunnasta ja yhteiskunnallisesta asemasta. Tietoja miesten taustoista voidaan saada myös sellaisista kuulustelupöytäkirjoista, joissa kuulusteltavana on ollut isäksi ilmoitettu mies. Tällaisia kuulustelupöytäkirjoja on kuitenkin vain vähän. Lastenvalvojen ylläpitämiin nimikirjoihin on usein kirjattu isäksi ilmoitetun suomalaisen miehen sotilasarvo, ja näiden merkintöjen mukaan avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten suomalaiset isät olivat pääasiassa sotamiehiä, työvelvollisia ja aliupseeristoa. Ainoa merkittävä miehiä yhdistävä tekijä näyttäisi olleen kansalaisuus. Isäksi ilmoitetut suomalaiset olivat lähtöisin eri puolilta Suomea ja heidän joukossaan oli sekä naimattomia että naimisissa olevia miehiä, leskiä ja vasta aikuistuneita nuoria. Osalla miehistä oli lapsia jo ennestään.

Suomalaiset sotilaat tapasivat paikalliseen väestöön kuuluvia naisia vapaa-ajallaan. Sotilaat saattoivat kuluttaa vapaailtojaan vierailien paikalliseen väestöön kuuluneiden naisten kotona, jolloin tutustuttiin puolin ja toisin. Tutustuminen ja vierailut saivat usein alkunsa siitä, kun suomalainen sotilas kävi naisen luona pesetyttämässä pyykkiänsä tai hakemassa elintarvikkeita kuten maitoa. Suuri osa naisista kertoo sukupuolisuhteen alkaneen seurustelun kestätyä muutamista viikoista useisiin kuukausiin. Monia kuvauksia on myös tansseissa tutustumisesta.⁴⁰ Sotilaat ja siviilit tapasivat ilmeisesti usein nurkkatansseissa eli luvattomissa tansseissa. Luvattomista tanssiaisista oli runsaasti rangaistusseuraamuksia ja niihin osallistuneet olivatkin suurin ryhmä rangaistusmääräyksen saaneista.⁴¹ Myös korsuperinne-aineiston muisteluissa mainitaan tanssiaiset useampaan kertaan. Yhdessä kertomuksessa mies muistelee, että lähikylässä saatettiin useinkin pitää pimeitä tansseja, joista ”nuo kaverit löysivät suturansa, ja moni ohimeneviä.” Toisen muistelun mukaan kylässä, jossa

³⁹ Vieraan valtion sotilaiden kanssa seurustelleiden naisten tutkimisesta, katso Warring 2006, 96.

⁴⁰ Mm. kuulustelupöytäkirja 6.11.1942, kuulustelupöytäkirja 14.8.1943, kuulustelupöytäkirja 29.9.1943, kuulustelupöytäkirja 28.12.1943, kuulustelupöytäkirja 3.3.1944, Aunuksen AE/ItäKarSE, T5687/28; pöytäkirja sovintotuomarin istunnosta 27.10.1943, Sosiaalisto/Uhtuan AE/ItäKarSE, T5687/61; kuulustelupöytäkirja 27.2.1944, Äänisniemen alueen lastenvalvoja/ItäKarSE, T 13725, KA, S.

⁴¹ Laine 1982, 313.

oltiin tekemässä tukkitöitä, oli myös kymmenkunta naista, jotka asuivat omissa oloissaan. Näille paikallisille naisille opetettiin suomalaisia tansseja kylässä olleen gramofonin avustuksella.⁴²

Kuulustelupöytäkirjojen perusteella yksi merkittävimmistä syistä aloittaa sukupuolisuhde suomalaisen sotilaan kanssa oli lupaus avioliitosta. Myös esimerkiksi naapurit saattoivat todistaa pariskunnan käyttäytyneen ja eläneen avioparin tavoin, ja jotkut pariskunnat puhuivat seurustelustaan avoimesti ystävilleen ja naapureilleen. Osa seurustelusuhteista oli mitä ilmeisimmin varsin vakavia, ja jotkut naiset kertoivatkin saaneensa kihlasormuksen tai asuneensa miehen kanssa yhdessä. Monissa tapauksissa pariskunta jatkoi yhä seurusteluaan tai yhteydenpitoaan kirjeitse kuulustelujen aikaan. Sellaisiakin tapauksia ilmeni, joissa isäksi ilmoitettu mies ilmoitti vakaaksi aikomukseksaan mennä naimisiin lapsensa äidin kanssa, kunhan asia olisi mahdollista järjestää. Tästä huolimatta miehitysajan loppuun mennessä vain muutamia kymmeniä aviottomia lapsia poistettiin lastenvalvojen luettelosta siksi, että heidän vanhempansa avioituivat. Vaikka avioliitolupaus ei olisikaan ollut seksisuhteen aloittamisen syy, naiset kertovat usein, että avioliitosta oli keskusteltu raskauden tultua tietoon, ja monet miehet lupasivat vähintäänkin huolehtia lapsesta.⁴³ Osa suhteista on varmasti ollut vakiintuneita ja pariskunnalla on ollut vakaita aikomuksia avioitua. Mainintoja kihlauksista ja rekisteröimättömän liiton kaltaisista suhteista on monia. Naimisiinmenosta oli saatettu puhua myös naisen vanhempien kanssa. Ainakin romansseja, ihastumisia ja rakastumisia koettiin puolin ja toisin. Monet suomalaisten sotilaiden paikallisille naisille kirjoittamat rakkauskirjeet todistavatkin romanttisista tunteista, mustasukkaisuudesta ja kaipauksesta.⁴⁴

Näyttäisi siltä, että monen naisen näkökulmasta suhde oli vakava. Jotkut naiset kertovat aloittaneensa seksisuhteen, koska uskoivat miehen rakastavan ja olevan vapaa seurustelemaan. Aina tämä ei ollut koko totuus. Eräsikin nuori nainen kertoo, että aloitti sukupuolisuhteen pari kuukautta tutustumisesta, mutta ei pelännyt raskaaksi tuloa, sillä mies oli luvannut mennä hänen kanssaan naimisiin. Saatuaan tietää raskaudesta mies oli vastannut, että ”älä sure, vaimokseni otan sinut, kun sota loppuu ja vien Suomeen.” Miehen yksikön siirryttyä toiselle alueelle seurustelu jatkui kirjeenvaihtona aina ilmoituspäivään asti. Asiasta kuulusteltu todistaja kertoo ottaneensa naisen raskauden miehen kanssa puheeksi, jolloin mies oli sanonut sen olevan ”yksi ja sama, ei hänestä vaimoa minulle kuitenkaan tule”

⁴² Korsuperinnekoelma, nide 3, sivu 33 ja nide 14 sivu 474, SKS.

⁴³ Suomalaisen sotilaan kirje Aunuksen alueen lastenvalvojalle 19.10.1942, kuulustelupöytäkirja 10.11.1942, kuulustelupöytäkirja 18.8.1943, kuulustelupöytäkirja 1.12.1943, kuulustelupöytäkirja 13.12.1943, kuulustelupöytäkirja 2.5.1944, Sosiaalisto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T5687/28–29; kuulustelupöytäkirja 30.4.1943, Sosiaalisto/Terun AE/ItäKarSE, T5687/57; kuulustelupöytäkirja 14.2.1944, kuulustelupöytäkirja 13.11.1944, Sosiaalisto/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T5687/94, KA, S.

⁴⁴ Suomalaisen sotilaan kirje paikalliselle naiselle 10.4.1942, Sosiaalisto/Aunuksen AE/ItäKarSE T5687/28; kuulustelupöytäkirja 15.3.1943, Sosiaalisto/Munjärven AE/ItäKarSE, T5687/36; suomalaisen sotilaan kirje paikalliselle naiselle 30.7.1943 ja 28.8.1943, Sosiaalisto/Äänislinnan AE/ItäKarSE T5687/94; suomalaisen sotilaan kirje paikalliselle naiselle 18.5.1942, kuulustelupöytäkirja 30.3.1943 ja 5.4.1943, Sosiaalisto/Äänisniemen AE/ItäKarSE T5687/54, KA, S.

kieltäen samalla kertomasta naiselle sanomisiaan.⁴⁵ Osasta kuulustelupöytäkirjoista käy ilmi avioliiton ulkopuolella synnyttäneen naisen suuttumus häntä ”narrannutta” tai ”pettänyttä” suomalaista miestä kohtaan, joka olikin ehkä puheidensa vastaisesti naimisissa, ja joka oli saattanut naisen onnettomaan tilanteeseen ”houkuttelemalla” vääriellä lupauksilla avioliitosta ja Suomeen muuttamisesta.⁴⁶ Toisaalta kuulustelupöytäkirjoista löytyy myös yksittäinen tapaus, jossa nainen tunnustaa valehdelleensa lapsensa isästä. Syynä on ilmeisesti ollut toive saada elatusta lapselle, jonka karjalainen isä oli joutunut lähtemään alueelta naisen tietämättä miehen olinpaikkaa.⁴⁷

Avioliittoaikeet mainitaan kuulusteluissa sen verran usein, että se herättää myös kysymyksiä. Kertoivatko naiset rehellisesti motiiveistaan solmia suhde suomalaiseen sotilaaseen? Onko avioliittoaikeista kerrottu kuulustelijalle, jotta sukupuolisuhteen aloittamisella olisi ollut kunniallisempi syy? Kuulustelutilanne ei ole varmasti ollut helppo avioliiton ulkopuolella raskaana olevalle tai jo synnyttäneelle naiselle. Toisaalta herää kysymys, onko osalla naisista ollut mahdollisesti toiveena avioliitto suomalaisen kanssa seurustelun aloittaessaan. Miehitysalueella vallitsi etuoikeusjärjestelmä, jonka huipulla olivat suomalaiset. Siten avioliitto suomalaisen kanssa oli myös mahdollisuus parantaa omia elinolosuhteitaan.⁴⁸ Avioliitto suomalaisen kanssa on mitä luultavimmin ollut houkutteleva mahdollisuus. Kuulustelupöytäkirjoissa naiset mainitsevat usein miehen luvanneen viedä Suomeen mukanaan, ja monet naiset ovat sitä ehkä myös toivoneet. Korsuperinne-kokoelmassa on kuvaus, jossa mies kertoo tavanneensa noin 20-vuotiaan tytön, jonka kanssa vietti paljon aikaa. Mies kertoo tunteneensa tytön hyvin, mutta sukupuolisuhteeseen tyttö ei suostunut, ”kun ei kuitenkaan pääse kanssani [Suomeen]”. Tyttö olisi ollut valmis lähtemään, jos mies olisi vienyt hänet Suomeen.⁴⁹

Suomalaisten sotilaiden ja paikallisten naisten keskinäinen seurustelu näyttäisi toisaalta liittyneen irtolaiskysymykseen ja miehitysajan aikaan saamiin poikkeuksellisiin olosuhteisiin erityisesti Äänislinnan tapaisissa asutuskeskuksissa. Kysymys avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista näyttäisi liittyneen läheisesti myös muihin sotilaiden ja paikallisen väestön keskinäisen seurustelun ei toivottuihin ilmiöihin, kuten alkoholin myyntiin. Mainintoja niin sanotuista huonoa elämää viettävistä naisista, irtolaisuudesta ja alkoholinkäytöstä löytyy niin kuulustelupöytäkirjoista kuin Korsuperinneaineistostakin. Alkoholin saaminen saattoi myös olla palkka seksiin suostumisesta. Monet sotilaat myös kiistävät isyytensä sillä perusteella, että raskaana oleva nainen oli ”yleisen naisen” tapainen,

⁴⁵ Kuulustelupöytäkirja 6.11.1942, Aunuksen AE/ItäKarSE, T5687/28, KA, S.

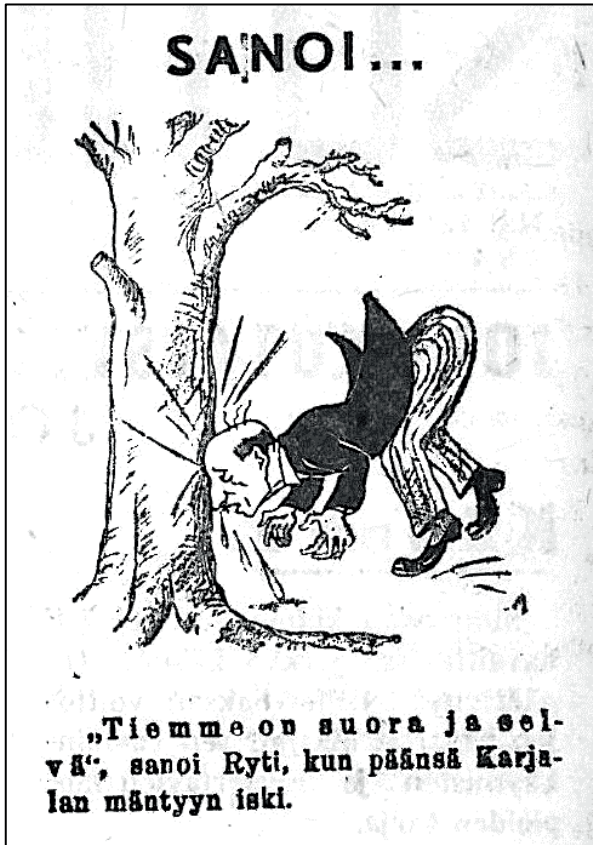
⁴⁶ Kuulustelupöytäkirja 21.1.1942, kuulustelupöytäkirja 12.1.1943, Aunuksen AE/ItäKarSE, T5687/29; kuulustelupöytäkirja 19.11.1943, Sosiaalisto/Munjärven AE/ItäKarSE, T 5687/36, KA, S.

⁴⁷ Kuulustelupöytäkirja 9.10.1942, Sosiaalisto/Soutjärven AE/ItäKarSE, T 5687/54, KA, S.

⁴⁸ Laine 1982, 294–295.

⁴⁹ Korsuperinnekoeloima, nide 14, sivu 474; mm. kuulustelupöytäkirja 29.7.1943, Sosiaalisto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T5687/29.

eikä varmuutta lapsen isästä voinut saada. Seksuaalinen kanssakäyminen ja alkoholin nauttiminen liittyivät toisiinsa myös yksittäisissä naisten kertomuksissa, joissa he kertoivat suostuneensa seksiin alkoholia juotuaan.⁵⁰

Osoituksena *Sotilaan Äänen* viestien läpäisyvoimasta on oheinen pilapiirros joulukuulta 1942, joka kuvaa kuinka presidentti Risto Ryti iskee päänsä Karjalan mäntyyn. Kirjailija Väinö Linna käytti tätä kielikuvaa vuonna 1954 julkaistussa *Tuntematon sotilas* –romaanissaan. - President Risto Ryti bangs his head into a stout Karelian pine tree. This cartoon illustrates the considerable ability of *Sotilaan Ääni* to influence Finnish soldiers at the front. In the 1950s, the Finnish author Väinö Linna used this expression in his novel *The Unknown Soldier*. December 1942.

Sukupuolisuhteet vaihtokaupan välineenä

Yksi yleisimpiä kuvauksia suomalaisten sotilaiden ja paikalliseen väestöön kuuluvien naisten seurustelusta ovat viittaukset seksiin vaihtokaupan välineenä. Sekä aviottoman lapsen synnyttäneet naiset, suomalaiset miehet sekä muut todistajat kertovat sotilaan antaneen rahaa tai ruokaa vastineeksi seksistä. Miehitetty alue oli laajalti tuhoutunut sotatoimien takia ja alueen jälleenrakentaminen kuului miehityshallinnon suurimpiin haasteisiin. Toisaalta

⁵⁰ Korsuperinnekokoelma, nide 1, 12; kuulustelupöytäkirja 10.2.1943, Sosiaalisto/Soutjärven AE/ItäKarSE, T 5687/54; kuulustelupöytäkirja 13.5.1943, Sosiaalisto/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T5687/29; kuulustelupöytäkirja 17.2.1944, kuulustelupöytäkirja 13.11.1944, vastaus lastenvalvojan tiedusteluun isyydestä 8.4.1944, 26.4. ja 2.5.1944, Sosiaalisto/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T5687/94; kuulustelupöytäkirja 4.3.1943 (Aunus), Sosiaalihuoltotsto/ItäKarSE, T7341/6, KA, S.

sota aiheutti häiriöitä ruoantuotantoon varsinkin vuonna 1942, jolloin syksyn 1941 sato jäi pääosin korjaamatta sotatoimien takia.⁵¹ Näyttää siltä, että naiset solmivatkin suhteita keinona selviytyä poikkeuksellisista olosuhteista ja köyhyydestä vaihtamalla seksuaalisia palveluja rahaan, ruokaan, vaatteisiin ja kulutustarvikkeisiin. Tämän kaltainen vaihtotalous oli yleistä myös muilla Euroopan miehityksillä alueilla, sillä suhde vieraan valtion sotilaaseen saattoi olla yksi selviytymisstrategia, joka tarjosi niin suojaa jokapäiväisiä uhkia vastaan kuin mahdollisuuden parempiin elinolosuhteisiin naisille, jotka olivat yksin vastuussa perheidensä hyvinvoinnista. Vaikka mainintoja seksin myymisestä rahaa vastaan löytyy, alueella ei tiedetä olleen järjestelmällistä bordellitoimintaa. Suomen armeija ei tarjonnut seksuaalisia palveluja sotilaille kuten Saksan armeija teki, vaikka huhuja eräänlaisista epävirallisista italoloista liikkuu. Dokumentoituja todisteita tällaisesta ei kuitenkaan ole löytynyt.⁵²

Vaikuttaa siltä, että paikalliseen väestöön kuuluneilla naisilla ei aina ollut muuta vaihtoehtoa kuin solmia suhde suomalaisen sotilaaseen turvatakseen oma ja perheensä selviytyminen. Varsinkin yksinäinen nainen, jolla oli lapsia ja jonka elinolosuhteet olivat heikot jo ennestään, saattoi solmia suhteen suomalaisen sotilaan kanssa parantaakseen omaa tilannettaan. Naiset kertovat toisinaan saaneensa sotilalta lainaksi rahaa tai vastaanottaneensa muuta apua. Osa miehistä tunnustaa antaneensa ruokaa tai rahaa seksistä. Jotkut miehet myös myöntävät antaneensa vaatteita tai muuta apua raskaana olevalle naiselle kieltäen kuitenkin isyytensä.⁵³ Eräs sotilas ilmoittaa naisella olleen seksisuhde muihin miehiin ja kuvaa tilannetta kuulustelussaan seuraavasti: ”Kysyttäessä, mistä hän näin päättelö, vastasi kertoja, että eiväthän nämä karjalaiset yhden varassa ole, mikäli minä heitä tunnen.”⁵⁴

Vaikka kuulustelupöytäkirjoissa on useita viittauksia seksuaalisten palvelujen vaihtamiseen ruokaan tai rahaan, kuulusteltavat naiset vain harvoin myöntävät, että olisivat luoneet suhteen omia olosuhteitaan parantaakseen. Suuressa osassa kuulustelupöytäkirjoja ei anneta vihjeitä suhteen solmimisen motiiveista lainkaan. Joukossa on sellaisiakin tapauksia, joissa kuulusteltava toteaa solmineensa seksuaalisen suhteen omasta vapaasta tahdostaan tai ilman vakavia aikeita. Osa näistä naisista on ehkä saanut aineellista hyötyä seurustelustaan sotilaan kanssa, mutta osalle naisista miehitysajan poikkeukselliset olot ovat tarjonneet mahdollisuuden myös suurempaan seksuaaliseen vapauteen. Miehitysaika ja sotatila merkitsivät normaaliolojen sosiaalisen kontrollin hölymistä, jolloin naisille

⁵¹ Keränen 1984, 38; Laine 1982, 227.

⁵² Bock 2002, 223–225; Mikkola 2004, 193; Huhtinen & Kesseli 2006, 45, 48, 50; Willoughby 1998, 169; Warring 2006, 89–91.

⁵³ Kuulustelupöytäkirja 6.3.1944, kuulustelupöytäkirja 3.5.1944, Sosiaalisto/Aunuksen AE/ItäKarSE, T5687/28–29; kuulustelupöytäkirja 9.12.1942, Sosiaalisto/Paateneen AE/ItäKarSE, T5687/41; kuulustelupöytäkirja 10.1.1944, Sosiaalisto/Vaasenin AE/ItäKarSE, T 5687/66; vastaus lastenvalvojan tiedusteluun isyydestä 19.4.1944, 26.4.1944, ja 2.5.1944, Sosiaalisto/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T5687/94, KA, S.

⁵⁴ Kuulustelupöytäkirja 12.1.1943, Aunuksen AE/ItäKarSE, T5687/29, KA, S.

tarjoutui myös enemmän mahdollisuuksia seksuaaliseen aktiivisuuteen perheen, aviomiehen ja lähiyhteisön valvonnan ulottumattomissa.⁵⁵ On mahdollista, että naisille tämän kaltaiset motiivit ovat olleet yhtenä syynä solmia seksisuhde suomalaisen sotilaan kanssa myös Itä-Karjalassa.

Tässä pilakuvassa on puolestaan ylipäällikkö Gustaf Mannerheimin vuoro lyödä päänsä tukevaan Karjalan mäntyyn. Sotilaan Ääni heinäkuu 1943. - In this cartoon, it is Commander in Chief Gustaf Mannerheim's turn to smash his head into a solid Karelian pine tree. Sotilaan Ääni July 1943.

⁵⁵ Warring 2006, 90–91; kuulustelupöytäkirja 27.12.1942, Sosiaalisto/Vaasenin AE/ItäKarSE, T 5687/66; kuulustelupöytäkirja 21.8.1943, Sosiaalisto/Äänisenrannan AE/ItäKarSE, T 5687/62, KA, S.

Oliko seurustelu vapaaehtoista?

Aviottoman lapsen syntymiseen johtanut seurustelu näyttäisi pääasiassa olleen vapaaehtoista ja suhteellisen pitkäkestoista, sillä viittauksia seksuaalisen väkivaltaan on vain vähän. Sodassa seksuaalinen väkivalta voidaan määritellä yhdeksi sodan väkivallan ilmentymäksi ja sodankäynnin muodoksi. Seksuaaliseksi väkivallaksi määritellään toisinaan myös miehitetyn alueen paikalliseen väestöön kuuluvien naisten hyväksikäyttö, joka pitää sisällään tilanteet, joissa sotilashenkilöstö käyttää hyväkseen esimerkiksi sodan aiheuttamasta aliravitsemuksesta kärsivien naisten suojaattomuutta. Monet naiset pitivät prostituutiota tai seksuaalista yhteistyötä synkistä vaihtoehdoista parhaana.⁵⁶ Viittauksia hyväksikäyttöön ja uhkailuun aineistosta kuitenkin löytyy. Äänislinnan alue-esikunnassa käsiteltiin kehitysvammaisten naisten hyväksikäyttötapauksia, joissa tekijät olivat tietojen mukaan suomalaisia sotilaita. Yhdessä näistä tapauksista epäiltiin väkisinmakaamista, minkä seurauksena kuulusteltiin useita todistajia. Kyseessä oli siis aloite siitä, voisiko Suomessa 1935 annettua steriloisimislakia⁵⁷ soveltaa ”ilmeisen vajaanälyisiin” naisiin sotilashallintoalueella. Aloitteentekijän huoli perustui siihen, että Äänislinnassa oli jo ilmennyt kolme tapausta, joissa ei voitu selvittää makaajan henkilöllisyyttä raskaana olevan naisen henkisen tilan takia. Seurauksena oli se, että kyseessä olevat aviottomat lapset jäivät taloudelliseksi rasitteeksi hallinnolle. Taloudelliset syyt tuskin olivat ainoa syy aloitteen tekemiseen, mutta on ilmeistä, että aviottomat lasten elatus nähtiin myös taloudellisena kysymyksenä. Aloite hylättiin, eikä se johtanut toimenpiteisiin.⁵⁸

Seksuaaliseen väkivaltaan tai raiskauksiin liittyviä kertomuksia on aineiston kokoon nähden erittäin vähän. Kuulustelupöytäkirjoista löytyy vain yksi kertomus raiskauksesta.⁵⁹ Voidaan kuitenkin kysyä, onko syynä todella se, että raiskauksen seurauksena ei ole syntynyt lapsia vai se, että siitä ei ole kuulustelussa kerrottu mahdollisesti häpeän, pelon tai suomalaisiin viranomaisiin kohdistuvan epäluottamuksen takia. Tarinoita väkivallalla uhkailusta ja pelottelusta on joitakin. Eräs sotilas oli uhannut naisen henkeä tarkoituksenaan estää oman henkilöllisyytensä paljastuminen, jos ja kun yhdynnän seurauksena olisi syntynyt lapsi. Jotkut naiset kertovat antautuneensa sukupuoliyhteyteen ”ensin kovasti vastusteltuaan” tai sotilaan uhkausten, painostuksen ja suostuttelun seurauksena.⁶⁰

⁵⁶ Nagel 2003, 181 – 183.

⁵⁷ Tylsämielinen (idiootti), vähämielinen (imbesilli) ja mielisairas voitiin määrätä steriloitavaksi, jos oli olemassa pelko, että vajaakelpoisuus periytyisi hänen jälkeläisilleen tai että hänen lapsensa jäisivät vanhempansa tilan takia vaille huoltoa. Suomen asetuskokoelma 1935.

⁵⁸ Äänislinnan alue-esikunnan kirje sosiaalihuoltotoimistoon 16.12.1943, kirje Äänislinnan alueen aluepäällikölle liitteineen 31.1.1943, Sosiaalisto/ItäKarSE, T7341/11, KA, S.

⁵⁹ Kuulustelupöytäkirja 12.4.1944, Sosiaalisto/Soutjärven AE/ItäKarSE, T5687/54 KA, S.

⁶⁰ Kuulustelupöytäkirja 24.1.1943, Sosiaalisto/Soutjärven AE/ItäKarSE, T5687/54; kuulustelupöytäkirja 23.11.1943 ja 27.12.1943, Sosiaalisto/Vaasenin AE/ItäKarSE, T5687/66; kuulustelupöytäkirja 23.2.1944, Sosiaalisto/Viteleen AE/ItäKarSE, T 5687/78; lastenvalvojan kirjelmä 23.9.1943, Sosiaalisto/Äänislinnan AE/ItäKarSE, T5687/94, KA, S.

Voidaan kysyä, onko naisilla ollut todellista mahdollisuutta kieltäytyä. Ovatko naiset toisinaan suostuneet seksiin, koska muita vaihtoehtoja ei ole vaikuttanut olevan? Seksiin suostutellut mies oli varmasti monelle naiselle vieraan valtion miehittäjäsoitilas.

Onko kaikilla naisilla ollut rohkeutta kieltäytyä seksistä, tai ovatko naiset suostuneet mahdollisten seurausten pelossa? Naiset eivät puhu väkivallasta, mutta jonkinasteista pakottamista seksuaaliseen kanssakäymiseen on mahdollisesti tapahtunut. Onkin ehkä syytä pohtia, kuinka seksuaalinen väkivalta ja sen rajat pitäisi määritellä. Vastentahtoinen suostuminen seksiin vaihtoehtojen puuttuessa täyttää seksuaalisen väkivallan tuntomerkit, vaikka raiskauksesta ei voisikaan puhua. Miehitysalueen kenttäoikeuksissa käsiteltiin joitakin raiskaustapauksia, mutta lukumäärä oli pieni. Väkinimakaamisia tai sen yrityksiä oli käsitellyistä 71 tapauksesta 25, jotka ajoittuivat asemasodan vuosille 1942 ja 1943, ja tekijät olivat pääasiassa suomalaisia. Kaiken kaikkiaan seksuaalirikosten osuus kaikista tehdyistä rikoksista oli vain 0,13%. Voidaan kuitenkin epäillä, että väkinimakaamisia olisi tapahtunut huomattavasti enemmän.⁶¹

Yhteenveto

Sodan arkeen ja seksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä jatkosodan ajalta on Suomessa alettu tukia yhä enenevässä määrin viime vuosien aikana. Avioliiton ulkopuolella suomalaisille sotilaille syntyneet lapset ovat aihe, jota tutkimalla päästään tarkastelemaan myös miehitysalueen arkea ja alueen paikalliseen väestöön kuuluneiden naisten ja lasten elinolosuhteita. Suomalaisen sotilaiden ja paikalliseen väestöön kuuluneiden naisten seurustelu Itä-Karjalassa kuuluu toisaalta sotahistoriallisen, toisaalta arjen historian tutkimuksen piiriin. Miehittäjäsoitilaiden lapset oli ilmiönä yleinen kaikilla Euroopan miehityillä alueilla toisen maailmansodan aikana, ja on syytä muistaa, että ilmiö on osa myös Suomen sotahistoriaa.

Suomalaisen miehittämään Itä-Karjalaan jäänyt väestö oli pääasiassa lapsia, naisia ja vanhuksia, joka jaettiin kansalliseen ja epäkansalliseen väestöryhmään. Kansallisella väestöllä oli etuoikeutettu asema. Suurin osa epäkansallisesta väestöstä eristettiin niin sanottuihin keskitys- ja siirtolaitteihin. Nämä toimenpiteet olivat osa tavoitteita liittää miehitetty alue Suomeen ja suomalaistaa alueelle jäänyt väestö. Asemasodan kestäessä seurustelu paikallisen väestön ja suomalaisten kesken lisääntyi, mikä johti myös intiimiin kanssakäymiseen ja avioliiton ulkopuolella syntyneisiin lapsiin.

Miehitysaikana syntyneistä aviottomista lapsista suurella osalla oli isänä suomalainen soitilas. Kevään 1944 loppuun mennessä suomalaisista soitilaista alkunsa saaneiden lasten lukumäärä oli lastenvalvojen asiakirjojen mukaan 345,

⁶¹ Vatanen 2010, 27, 40, 73.

joka oli yli puolet kaikista syntyneistä lapsista. Todellinen lukumäärä lienee kuitenkin ollut suurempi, sillä lapsen isä jäi usein tuntemattomaksi. Suurin osa lapsista syntyi miehitetyn alueen tiheimmin asutuilla alueilla sekä alueilla, joissa kansallinen väestö oli enemmistönä. Valtaosa aviottoman lapsen synnyttäneistä naisista kuului kansalliseen väestöön. Myös leireillä syntyi lapsia, joista suurin osa on luultavasti syntynyt avioliiton ulkopuolella, mutta tiedot näistä lapsista ovat niin epätarkkoja, että niistä voidaan tehdä vain vähän johtopäätöksiä. Miehityksen päätyttyä suomalaisten kanssa seurustelleet naiset lapsineen jäivät ilman ”lain suojaa” ja kaikkia miehityksen alle jääneitä pidettiin Neuvostoliitossa maanpettureina. Suomalaisten sotilaiden aviottomat lapset ja heidän äitinsä joutuivat kantamaan kaksinkertaisen häpeän.

Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten asema ja elinolosuhteet olivat usein vaikeat. Osaltaan tämä johtui alueen heikoista oloista ja sodan aiheuttamasta pulasta, mutta myös siitä, että elatusvelvolliset kykenivät vain harvoin suorittamaan velvollisuutensa. Yksi syy solmia suhde suomalaisen sotilaan kanssa saattoikin olla omien tai perheen elinolosuhteiden parantaminen käyttämällä seksiä vaihtokaupan välineenä ruoan, rahan tai kulutustarvikkeiden saamiseksi. On luultavaa, että aina vaihtoehtoja ei ollut, vaan suhde sotilaaseen oli selviytymiskeino. Toisaalta suomalaisten sotilaiden ja paikalliseen väestöön kuuluneiden naisten keskinäinen seurustelu oli usein vakavaa ja monet kihlautuivat tai elivät avioliiton kaltaisessa suhteessa. Vain harvat kuitenkin avioituivat ennen miehitysajan päättymistä.

Lapsen syntymään johtanut seurustelu näyttäisi olleen pääosin vapaaehtoista ja suhteellisen pitkäkestoista. Osalle naisista miehitysaika on varmasti tarjonnut myös mahdollisuuden suurempaan seksuaaliseen vapauteen. Aineistosta löytyy kuitenkin myös viitteitä seksuaaliseen väkivaltaan ja painostukseen, vaikka viittauksien lukumäärä on aineiston kokoon nähden vähäinen. Voidaan pohtia, ovatko kaikki seksuaalista väkivaltaa kokeneet naiset todella kertoneet avoimesti kokemuksistaan. Onkin todennäköistä, että tiedossa olevat väkivaltatapaukset ovat vain pieni osa todellisista luvuista. On mahdollista myös kysyä, missä määrin seksistä kieltäytyminen on todellisuudessa ollut valittavissa oleva vaihtoehto.

Tutkimuksen aineistona käytetyt kuulustelupöytäkirjat ja kirjeet kuvaavat monipuolisesti suomalaisten sotilaiden ja paikalliseen väestöön kuuluneiden naisten seurustelua. Samalla aineistot kertovat alueen olosuhteista sekä miehittäjäsootilaiden ja paikalliseen väestöön kuuluneiden naisten keskinäisistä suhteista. Voidaankin todeta, että aviottoman lapsen syntymään johtanut seurustelu oli ilmiö, jossa näkyy koko inhimillisen elämän kirjo. Syyt suhteen aloittamiseen ovat vaihdelleet ankarasta selviytymisestä seksuaalisten tarpeiden tyydyttämiseen, hauskanpitoon ja rakkauteen.

Marjo Koponen on humanististen tieteiden kandidaatti, Itä-Suomen yliopisto, Historia- ja maantieteiden laitos.

FT Antti Laine on vanhempi tutkija Itä-Suomen yliopiston Karjalan tutkimuslaitoksessa.

LÄHTEET

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA), Sörnäisten toimipiste (S)

Itä-Karjalan sotilashallintoesikunta (ItäKarSE)

Siirtoleirit

Syntyneiden lasten luettelo
Vuosikertomuksia

Sosiaalitoimisto

Aviottomien lasten elatusapua koskevia sopimukset ja
kuulustelupöytäkirjat

Aviottomien lasten nimikirjat

Sosiaalihuoltotoimisto

Sosiaalihuollon ohjekokoelma 1941 – 1944
Saapunutta ja yleistä kirjeistöä 1944
Tarkastuskertomuksia

Väestötoimisto

Kirjeistöä

Äänislinnan sovintotuomari

Sovintotuomarien asiakirjavihot

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto

Korsuperinnekokoelma 1973

Kirjallisuus

Bock, Gisela: Women in European History, Blackwell Publishers, Oxford 2002.

Elsinen, Pertti: Miehitetyn Itä-Karjalan paikallisen siviiliväestön oikeudenhoito vuosina 1941–1944. Yleisen historian pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopisto 1979.

Huhtinen, Aki-Mauri & Kesseli, Pasi: Maailman vanhimmat ammatit – ajatuksia sotilaista ja prostituutioista. *Tiedepolitiikka* 4/2006, s.41–52.

Keränen, Marita: Miehitetyn Itä-Karjalan vapaan siviiliväestön sosiaalihuolto vuosina 1941–1944. Yleisen historian pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopisto 1984.

Laine, Antti: Suur-Suomen kahdet kasvot. Itä-Karjalan siviiliväestön asema suomalaisessa miehityshallinnossa 1941–1944. Joensuun korkeakoulun julkaisuja, sarja A, 24. Otava, Helsinki 1982.

Mikkola, Marja-Leena: Menetetty lapsuus suomalaismiehistä vankeudessa 1941–1944. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki 2004.

Nagel, Joane: Race, Ethnicity, and Sexuality. *Intimate Intersections, Forbidden Frontiers*. Oxford University Press, New York 2003.

Salminen, Esko: Propaganda rintamajoukoissa 1941–1944. Suomen armeijan valistustoiminta ja mielialojen ohjaus jatkosodan aikana. Otava, Helsinki 1976.

Seppälä, Helge: Suomi miehittäjänä 1941–1944. SN-Kirjat Oy, Helsinki 1989.

Tuuteri, Leena: Tuhat päivää Itä-Karjalassa. Karisto, Hämeenlinna 1998.

Vatanen, Tiina: Moitteetonta käytöstä sotatoimialueella? Suomalaissotilaiden seksuaalirikokset Karjalassa jatkosodan aikana 1941–1944. Suomen historian pro gradu-tutkielma, Itä-Suomen yliopisto 2010.

Warring, Anette: *Intimate and Sexual Relations*. Teoksessa *Surviving Hitler and Mussolini. Daily Life in Occupied Europe*. Toim. Robert Gildea, Olivier Wieviorka & Anette Warring. Berg, Oxford 2006, s. 88 – 128.

Willoughby, John: The Sexual Behavior of American Gix during the Early Years of Occupation of Germany. *The Journal of Military History*, Vol. 62, No. 1/1998, s.155 – 174.

SUMMARY

Marjo Koponen – Antti Laine: The Illegitimate Children of Finnish Soldiers in Occupied Soviet Karelia, 1942–1944

It took almost 40 years after the end of the Second World War for the Finnish public to recognize that Finland was one of the occupying countries during the war. From July 1941 to June 1944, the Finnish military conquered and occupied parts of Soviet Karelia. When the Finns invaded, there was already an existing local civilian population in Eastern Karelia. The soldiers, army personnel, and civilian authorities of the occupation administration were in everyday contact with the local population, which in some cases led to contact between sexes, to sexual relations and pregnancies. An estimated 500 children were born from relationships between civilians and Finnish men in the area from 1942 to 1945.

The topic of Finnish soldiers' illegitimate children has not received much academic interest in Finland, and has largely been written out of Finnish history. Due to the sensitive nature of the topic, the time has not before been ripe for a detailed study on it. This article sheds light on this phenomenon and its different aspects.

The Finnish occupation of parts of Soviet Karelia in 1941-1944. Finland was attacked by The Soviet Union, and war broke out on the 30th of November 1939. This, the Winter War, lasted for 105 days. In the Moscow Peace Treaty, signed 13th of March 1940, Finland lost parts of Karelia, altogether more than 10 % of its national territory. The around 420 000 people living in these areas had to leave and resettle elsewhere in Finland with little warning. The Molotov-Ribbentrop Pact, signed 23th of August 1939 by Germany and the Soviet Union, included Finland and the Baltic countries in the Soviet Union's sphere of interest.

After the peace treaty Finland was faced with two crucial dilemmas: the possibility of having to fight another war alone against the Soviet Union, and the challenge of finding land for the Karelian evacuees to settle. Losses in men amounted to 24 000 soldiers and civilians. Soviet policy towards Finland at the time was very aggressive, and there was widespread fear that the independence of the country was at stake. After all, during the summer the Baltic countries had already lost their sovereignty. Western Europe was under attack by Germany. Holland, Belgium, Norway, Denmark, and France were occupied, and Britain was being bombed by the Luftwaffe.

In late summer 1940 Germany was slowly making preparations for an attack on the Soviet Union, Hitler's main enemy. The Germans made it known to the Finns that their position was changing, and that military co-operation would be possible in the future. When the Germans finalized the plans for their assault on the Soviet Union – Operation Barbarossa – on December 21st, the Finnish delegation was tipped off about the attack and the way Russian areas were to be divided up after the invasion.

In Finland, the idea of a Great Finland had been gathering currency over the years: a vision of an expanded Finnish state, which also encompassed the most closely related Fennic kindred peoples. Especially the Karelians on the other side of the Eastern border were considered to be suitable subjects for this future state. There were several active organizations promoting the idea of a Great Finland. The most influential among them was The Academic Karelia Association (*in Finnish: AKS*), whose members had an active role in organizing the administration of the occupied territories.

How to organize the administration of the occupied territories. The idea was that the administration of the civilians in these areas would first and foremost be carried out by civilian officials. The remaining populace in these areas was treated as future citizens of Great Finland – however, rather surprisingly only 30 % of the pre-war population of i.e. 000 stayed in the area. Half of them were Russians,

supposedly having been resettled there forcibly by the State, and the other half were Karelians and other Fennic peoples.

The invading military were immediately followed by civilian administrators, who promptly carried out a population survey and set about organizing livelihoods and the other necessities of everyday life for the local population. The school system was in place as early as 1941. The language of education was Finnish, as Karelian-speaking children were expected to understand it. However, there were also schools for Russian-speaking children.

Ethnic categorization of people into Nationals and Non Nationals. Ethnic categorization affected every facet of life. Food rations, salaries, and so on were higher for the privileged Fennic peoples. Already on 8.7.1941, before the main attack, Commander-in-Chief Marshall *Mannerheim* gave an order for ethnic Russians to be put in concentration camps. During the occupation, half of the ethnic Russians lived freely at home, but separately from “Nationals”. The concentration camps were in practice blocks of houses in the capital of Petrozavodsk, closed off from the rest of the city with barbed wire. The number of people in these camps peaked at 23 000 in spring 1942. Due to high mortality and the fact that many people were released from the camps, this figure later stabilized at 15 000.

In Soviet histories these camps were called fascist concentration camps, after those run by the Nazis in German-occupied European countries – however, this is a false comparison. These camps were not actively intended for eliminating people. The small food rations caused high mortality among the inmates, many of whom were children or elderly. The men, after all, were fighting on the front.

Contact between local civilians and Finns. As the people of Karelia were about to become citizens of Great Finland, it was seen as desirable that these civilians should be in active contacts with the Finns. However, the attitudes towards contact between Russians and Finns were not so positive.

As with every country where civilians and soldiers, as well as administrative personnel, were in contact, men and women entered into relationships with each other. This also included sexual contact, which led to venereal diseases, and also pregnancies and children. This, in turn, engendered moral and social problems.

After the war both women who had had relationships with Finnish soldiers and the children conceived from such unions were stigmatized, and there was a mark against them in their files. These stigmas, unofficial and official, lasted until the end of the Soviet Union. Civilians who had remained behind and submitted to fascist occupation were treated as traitors to the Soviet Homeland.

Illegitimate children born in the occupied territories. The number of children born out of wedlock was remarkably high during the occupation. So in order to assess the situation, the occupation administration conducted a survey concerning

illegitimate children born in the area from July 1942 to the end of 1943. The survey and its statistics show that 418 illegitimate children were born in the area during that period, of which 252 had a Finnish father.

Up to 41 percent of children born in the area in 1943 were illegitimate. Combined with the data from spring 1944, 598 children were born out of wedlock from July 1942 to June 1944. More than half of them (345) had a Finnish father, but the actual number of children born from relationships with Finnish soldiers was probably higher, because in 128 cases the father of the child was unknown. In addition, the records used for these statistics are often inaccurate or contradictory, which may have led to misinterpretations. Consequently, these figures give us some idea of the extent of this phenomenon, rather than serving as accurate data concerning actual number of children born to Finnish soldiers and local women.

It is also important to note that these statistics are derived from data from the child welfare officers of the administrative districts, which are not comprehensive. The child welfare officers compiled their data on children born outside marriage on the basis of voluntary reports by the pregnant woman, her relatives, or the local military authorities, and it is very likely that some of these children were not reported to them. However, these statistics were nevertheless relatively reliable, because the population was largely under the surveillance of the authorities. On the other hand, the authorities were apparently not interested in children born in the concentration camps. They also put little effort into discovering the legal guardians of the children born and living in the camps. Nevertheless, it is likely that the majority of them were born outside of marriage and that many of them had a Finnish father.

Most of the illegitimate children were born in population centres like Petrozavodsk, and in areas where most of the population consisted of “Nationals”. Most women who gave birth to illegitimate children were also “Nationals”, and about half of them were married.

The position of illegitimate children. Children born outside marriage were in a difficult position. There was officially a child welfare officer in every administrative district whose responsibility it was to look after illegitimate children and to start investigations or even legal processes to establish who the legal guardian was for children born in his district. Even so, the actual results were poor. It was difficult to establish paternity due to mistakes and even deliberate misinformation. Besides, even where the children had legal guardians, their fathers were only rarely able to provide for their illegitimate children as required by law. Hence, illegitimate children and their mothers were often dependent on the State's poor relief. The occupied territories had been badly affected by the war, and the disruption of food production caused problems particularly for small children. The mortality rate of children born out of wedlock was higher than that of legitimate children.

The characteristics of relationships with Finns and the motivations for engaging in them. The documents of the child welfare officers are a good source for studying the living conditions of local women and their motivations for engaging in relationships with Finnish soldiers. These documents mainly comprise the examination records of pregnant women and the correspondence between welfare officers and the purported fathers of the children. Even though these documents need to be examined critically, they provide a diverse image of the relationships between Finnish soldiers and local women in the occupied territories. It is important to remember that these documents only refer to cases where pregnancy occurred. As for the women who had relationships with Finnish soldiers, they seem to have had little more in common than the fact that they did engage in these relationships. Similarly, the Finnish soldiers came from equally diverse backgrounds.

These soldiers met and got acquainted with local women during their free time, which they spent visiting local people at their homes or going to the officially prohibited dances. Relationships often formed on the basis of these meetings. According to the stories of local women, one of the most common reasons for a woman to start a sexual relationship with a soldier was that he had promised to marry her. It indeed seems that many of these relationships were serious and that the couple intended to get married. In addition, many of these couples co-habited or were engaged. Even if these promises were not always genuine, the love letters sent by Finnish soldiers indicate romantic attachment, deep emotions, and great affection. However, only a few dozen couples did get married before the end of the occupation, when their illegitimate children became legitimate. Of course, one must wonder whether these women indicated to the administrators the intention to get married as an “honorable” or “credible” reason for a sexual relationship; these investigations must have put considerable pressure on the women in question.

The exchange of sexual favors as a way to survive. The sexual relationships, however, must be seen in the context of the exceptional circumstances of the ongoing war. It seems that local women also engaged in sexual relations with Finnish soldiers to help them survive their poor living conditions and poverty, exchanging sexual services for money, food, and clothes. The women might also have benefited from these relationships in terms of practical assistance. Apparently, this was the case especially where a woman already had children or family who were dependent on her. These pragmatic relationships were related to other negative aspects of the contact between Finns and local people, such as the trade in and use of alcohol.

However, in many cases women did not give any reason for why they engaged in a sexual relationship with a soldier. It seems that for some of these women the conditions during the occupation offered more sexual freedom, in the form of being able to engage in voluntary relationships with foreign soldiers without the interference of the local community.

Voluntary relationships? It seems that the sexual relationships that led to pregnancies were mainly voluntary, and normally lasted for a relatively long period. In contrast allusions to rapes, violence, or intimidation are rare. However, we cannot take the produced statistic concerning children born through rape at face value.

It is quite possible that rapes have been omitted from the reports to administrators due to shame, fear, or distrust of Finnish authorities. It is thus likely that the number of rapes is higher than that indicated. There are also descriptions in the examination records of Finnish men persuading, and placing pressure on women to engage in sexual intercourse. The women in question did not speak about violence, but some of them did refer to some form of coercion that only ceased until they gave in to the demands of the soldier in question. We should therefore ask whether these women had any real opportunity to refuse sexual intercourse with the soldiers, or whether they unwillingly agreed in some cases for lack of other options. Thus, even while these cases do not feature physical violence, they fulfill the characteristics of sexual exploitation and abuse.

Through research on the relationships between Finnish soldiers and local women in occupied Soviet Karelia, it is possible to glean insight on both the everyday living conditions and the position of local women and children in these territories. At the same time it tells us of the general relations between the occupying soldiers and the local women in these areas. In conclusion, one should be aware that this phenomenon, of foreign soldiers begetting children by local women, occurred in all occupied areas in Europe during the Second World War. It is thus important to recognize and remember that this phenomenon was also an aspect of Finland's part in the Second World War.

Marjo Koponen BA, University of Eastern Finland, Department of Geographical and Historical Studies.

Antti Laine PhD is a senior researcher at the Karelian Institute at the University of Eastern Finland..

”Rakkauden lapset” ja heidän äitinsä sodanjälkeisessä Neuvosto-Karjalassa

Pekka Kauppala

Kysymys suomalaisten sotilaiden lasten ja heidän äitiensä kohtaloista Itä-Karjalassa kuuluu Venäjän historian puhtaisiin ”valkoisiin läikkiin”. Venäjälle muutamien satojen henkilöitten kohtalolla ei tosin liene suurta merkitystä, mutta Karjalan tasavallan ja myös Suomen kannalta kyse on merkittävästä asiasta. Vihollissotilaiden lasten ja heidän äitiensä kohtalo on yksi neuvostohistoriassa selvittämättä jäänyt asia. Sitä ei ainakaan Venäjällä eikä ilmeisesti muissakaan nykyään itsenäisissä entisissä neuvostotasavalloissa ole käytännöllisesti katsoen lainkaan tutkittu. Venäläisen *Vera Glagolevan* ohjaama vuonna 2009 valmistunut elokuva ”Odna voina” (Eräs sota) on kuitenkin kiinnittänyt huomiota aiheeseen. Sen tapahtumapaikkana on saari Laatokan koillisosassa keväällä 1945. Elokuvan Venäjällä saamat monet palkinnot viittaavat siihen, että alun perin valtion taholta luotu ja ylläpidetty tabu aihetta kohtaan pysynee nykyään yllä lähinnä tottumuksen vuoksi.

Tunnustelin keväällä 2010 Venäjän turvallisuuspalvelu FSB:n arkistopalvelulta, olisiko sieltä mahdollista saada joitain yksilöimättömiä tietoja aiheesta ja sen taustailmioista koko Neuvostoliitossa, mutta se ei onnistunut. Eräs asiaan perehtynyt sotilastaustainen henkilö sen sijaan tiesi kertoa, että saksalaisten sotilaitten lasten äiteihin suhtauduttiin sodan jälkeen varsin ankarasti. Useat heistä lähetettiin GULag’in vankileireihin ja heidän lapsensa otettiin huostaan ja sijoitettiin lastenkoteihin tai sukulaisten luo. Kuitenkin hänen mukaansa muiden maiden, kuten Suomen, Romanian ja Italian, sotilaitten lasten äiteihin suhtauduttiin paljon lievemmin. Häinkin piti olemattomana mahdollisuutta saada aiheesta dokumenttitietoa.

Itä-Karjalan tapauksen erityispiirteet ja niiden tutkimus

Kysymys suomalaissotilaiden lapsista koskee lähes yksinomaan Karjalais-Suomalaista Sosialistista Neuvostotasavaltaa, nykyistä Karjalan tasavaltaa. Myös pieni kaistale Leningradin aluetta pääosin Syvärin molemminpuolin oli suomalaisten miehittämänä. Olisikin Karjalan tasavallan alueen lisäksi syytä selvittää, miten tällä alueella on sodan jälkeen suhtauduttu lapsiin ja äiteihin. Tähän mennessä en ole saanut tästä mitään tietoa.

Karjalan tasavallan osalta olen pyrkinyt hankkimaan sekä suullista että viranomaisten asiakirjatietoa suomalaissotilaiden lapsista, mutta en ole onnistunut viimeksi mainittujen kohdalla. Kysyessäni kesällä 2010 Karjalan tasavallan

Petroskoissa olevasta kansallisarkistosta (NARK) asiaa koskevia dokumentteja, siellä vastattiin, että arkistossa ei ole ollenkaan tätä asiaa koskevia tietoja.

Itä-Karjalan joukkotiedotusvälineet ovat viime kuukausina osoittaneet mielenkiintoa Suomen Kansallisarkiston Ulkomaalaisten sotilaiden lapset Suomessa 1940–48 -hanketta kohtaan. Osoituksena tästä ovat kirjoitukset Karjalan Sanomissa¹ sekä Petrozavodsk² ja TV-Panorama -lehdissä.³ Koska kutsut Itä-Karjalan lehdistön kautta ko. lapsille ilmoittautua haastateltaviksi eivät ole tuottaneet tulosta, on menetelmäni ollut löytää lapset ja harvat elossa olevat äidit paikan päältä kotikonnuiltaan. Löydettyäni olen pyytänyt saada haastatella heitä sekä tarjoutunut auttamaan isän kohtalon selvittelyssä ja kontaktinotossa isään tai hänen sukulaisiinsa.

Suomessa tutkimusta suomalaisten sotilaiden lapsista Itä-Karjalassa on tehty Kansallisarkiston Itä-Karjalan sotilashallinnon asiakirjojen pohjalta. Niistä on selvinnyt vain vähäisiä tietoja lasten syntymästä ja heidän vanhemmistaan. Tämäkin vain siinä tapauksessa, että lapsen syntymä on rekisteröity suomalaisten miehitysviranomaisten toimesta.⁴ Tämä koskee siis vain osaa lapsista. Osaa ei ole ilmoitettu rekisteröitäväksi. Alueellisten syntymäkirjojen kokoelma on lisäksi puutteellinen.⁵ Osa niistä näyttää tuhoutuneen. Tämän ohella suuri osa lapsista on syntynyt suomalaisten vetäytymisen jälkeen kesäkuussa 1944. Kun kontaktit suomalaisten ja paikallisen väestön välillä ajan kuluessa koko ajan lähenivät, myös syntymien määrä kasvoi.

Yksityisten ihmisten kanssa asiasta Karjalan tasavallassa keskustellessani ilmeni, että aihe on jäänyt tutkijoiden huomion ulkopuolelle myös siitä syystä, että ilman sen tietoista ja tarkoituksellista esiin ottamista kukaan ei puhu siitä eikä se tule sattumoisin esille missään dokumenteissa. Neuvostoviranomaisten asiakirjat Suomen miehityshallinnosta eivät koskaan syytä suomalaisia miehiä naisiin kohdistuneesta sukupuolisesta väkivallasta, eikä arvattavasti ideologisista syistä ole rakkaussuhteisiin haluttu kiinnittää huomiota. Yhtään mainintaa kummastakaan ei ole tullut silmiini tutustuessani aiemmin NARK:ssa Karjalais-Suomalaisen Neuvostotasavallan sotatuhokomitean aineistoihin,⁶ vaikka ne sisältävät mahdollisimman täydellisesti kerättynä kaikki väestöltä saadut maininnat suomalaissotilaiden väkivallasta paikallista väestöä kohtaan. Mm. myöhemmin mainittavasta kylästä, jossa kokonaisen koululuokan enemmistö oli

¹ Sotilaiden lasten kohtalot kiinnostavat. Darja Trofimovan kirjoitus Karjalan Sanomissa 30.6.2010.

² Otvovites' potomki soldat armii Suomi! [Kertokaa, Suomen armeijan sotilaitten jälkeläiset!]. Petrozavodsk -lehden kirjoitus 19.8.2010.

³ Sudby detej inostrannyh soldat [Ulkomaalaisten sotilaiden lasten kohtalot]. TV-Panoraman kirjoitus 6.10.2010.

⁴ Koponen 2007. Tämä tutkimus käsittelee suomalaisten sotilaitten lapsien kohtaloa miehitysaikana ko. aineistojen, erityisesti huoltajuusmaksukiistoja koskevien, pohjalta.

⁵ Kansallisarkisto, Rauhankatu; ItäKarSe T 5685, asiak. 1–104. Mm. Vieljärven ja Viteleen hyvin tärkeitten piirikuntien syntymäkirja puuttuu.

⁶ NARK f. 792, erityisesti op.3, d.40a, ll.21–57.

Suomalaisten lähteiden pohjalta seksuaalisen väkivallan tapauksia, ks. Vatanen 2010.

suomalaissoitilaiden lapsia, tietää em. aineisto kertoa pahoinpitelyiksi tulkitusta ruumiillisesta kurituksesta koulussa lyöjien nimet mainiten, mutta ei ainoastakaan seksuaalisen väkivallan tapauksesta. Itä-Karjalassa olen kuullut mainittavan suomalaissoitilaita koskien sellaisesta vain yhden kerran. Ainoa tapaus, jossa olen kuullut kerrottavan sotilaan tekemän raiskauksen seurauksena syntyneestä lapsesta, koskee suomalaisten miehittämässä karjalaiskylässä ollutta saksalaista soitilasta. Sekin osoittautui myöhemmin perättömäksi.⁷ Lisäksi kun asiaan liittyy kuitenkin lasten aviottomuuden vuoksi tietty häpeällisyyden tai intiimiyden leima, paikalliset vanhukset eivät ole haastattelussa yleensä olleet halukkaita kertomaan tietojaan ennen kuin heiltä on siitä kysytty.

Marjo Koposen ja Antti Laineen mukaan Itä-Karjalan soitilashallinnon sosiaalitoimisto rekisteröi 345 suomalaisten soitilaitten lasta lukuun ottamatta avioliittotapaukset ja Suomeen soitilaitten mukana muuttaneet lapset.⁸ ”Tuntematon isä” sarakkeeseen on merkitty 128 lasta, joista 2/3:n eli noin 80 voidaan arvioida olevan suomalaisia sillä perusteella että 2/3:lla aviottomista lapsista Itä-Karjalassa oli suomalainen isä. Siirtoleireillä syntyneistä 276 lapsesta osa, vaikka tuskin enemmistö, lienee suomalaisten isien lapsia.⁹ Laskentaa varten voisi ottaa pohjaksi luvun 75. Yhteismäärä olisi 500. Rekisteröimättömiä voisi karkean arvion pohjalta löytyä ainakin viidennes tästä määrästä, eli noin 100. Mikäli 600 lasta kahden syntymien suhteen kyseeseen tulevan sotavuoden pohjalta olisi oikea, voidaan arvioida seuraavan vajaan vuoden sisällä syntyneen lisääntyneen kontaktivalmiuden perusteella vielä noin 300 lasta. Mikäli 900 henkeä olisi suunnilleen oikea luku, heistä tänä päivänä Itä-Karjalan matalan elinikäodotteen oloissa voisi arvioida olevan hengissä noin neljäsosa eli vähän yli 200 henkeä. Näistä oletettavasti suuri osa on muuttanut pois kotikonnuiltaan. Noin kolmasosan voisi arvioida jääneen paikalleen, sillä vahvoilla maatalousalueilla Aunuksessa ja Äänisniemellä on ollut neuvostoaikana koti- tai naapurikylissäkin työpaikkoja tarjolla. Karkeasti arvioiden noin 70 hengen ohella siellä elänee myös yksittäisiä soitilaiden lasten äitejä.

Erityisen mielenkiintoinen kysymys Itä-Karjalaa koskien on, miten äitien kansallisuus on vaikuttanut heidän ja heidän lastensa kohtaloon. Suomen miehittämällä alueella oli jäännösväestöstä noin 60 % suomensukuisia (karjalaisia, vepsäläisiä, suomalaisia) ja venäläisiä noin 30 %.

⁷ Väitteen kumosivat sekä Lars Westerlundin löytämä KA, Rauhankatu, HB:2, mappi 8; että lapsi itse puhelinhaastattelussa.

⁸ Koponen, Marjo – Laine, Antti: Suomalaisten soitilaiden lapset Itä-Karjalassa ja valloitetuilla alueilla vuosina 1942–45. Artikkelin käsikirjoitus 2010. Tämän luvun ohella esittävät tekijät myös arviona suomalaissoitilaiden aviottomien lasten kokonaismäärästä luvun ”noin 500”, mitä pidän aliarvioituna.

⁹ Koponen, Marjo – Laine, Antti: Suomalaisten soitilaiden lapset Itä-Karjalassa ja valloitetuilla alueilla vuosina 1942–45. Artikkelin käsikirjoitus 2010. Tekijä ei esitä arviota, paljollako näistä oli suomalainen isä. Hänen ainoa arvionsa, että suuri osa näistä olisi aviottomia lapsia, on epävarma, koska siirtoleireillä pyrittiin tiukasti säilyttämään perhesuhteet ja sijoittamaan perheenjäsenet asumaan yhteen.

Haastattelut

Kohteenani Karjalan tasavallassa syyskuussa 2010 oli kolme aluetta, joilla oli suomalaisia miehitysjoukkoja: Petroskoin (miehitysaikaisen Äänislinnan) miehityksen aikana etnisesti jakautunut kaupunki, venäläinen Äänisniemi ja karjalainen Aunuksen tasanko. Näissä kaikissa allekirjoittaneella on hyviä tuttavuussuhteita. Petroskoissa tiedonsaanti rajoittui yhteen tuttavan kautta löytyneeseen Vieljärven piirissä syntyneeseen karjalaiseen. Sen sijaan läpikotoisin maaseutuvaltaisilla Äänisniemellä ja Aunuksen tasangolla pienten luottamussuhteiden läpilyömiä piirien ansiosta löytyi runsaasti tietoa sekä kuolleista että elävistä lapsista. Kysymyksiin suhtauduttiin poikkeuksetta positiivisesti, mutta samalla tehtiin selväksi, että nämä ovat ”meidän kylän asioita”, joista ei muualla tiedetä. Yhden kerran tiedettiin toisen kylän henkilöstä ja minulta kysyttiin tunnenko mainitussa kylässä jo ketään lasta. Kun jouduin myöntämään, että en, niin sanottiin, että selvittäisin asian siellä, eikä minulle paljastettu henkilön persoonaa, joka tosin tässä kylässä kuitenkin selvisi.

Muutamissa päivissä sain haastateltavikseni viisi lasta ja yhden heidän äideistään. Kertomuksista voi tehdä seuraavanlaiset lyhyet yhteenvedot, joissa nimet ovat keksityt:

1. 91-vuotias äiti Agrofena ja hänen kanssaan asuva 67-vuotias poikansa Aleksei asuvat Äänisniemellä sijaitsevassa keskikokoisessa kylässä. Agrofena syntyi 4 km nykyisestä asuinkylästään sen pienemmässä nykyään asumattomassa naapurikylässä. Hän työskenteli konttoristina koko elämänsä. Vanhemmat olivat venäläisiä ortodokseja. Isä vangittiin ja teloitettiin suuressa terrorissa vuonna 1938.

Agrofena oppi hieman suomea koulussa. Suomalaisten saavuttua Äänisniemelle joulukuussa 1941 tutustui hän luvottomasti järjestetyissä tansseissa häntä kahta vuotta nuorempaan suomenruotsalaiseen sotamies Sveniin. Aleksei syntyi tammikuussa 1943 Agrofenan syntymäkylässä, mistä hänen sukulaisensa teki ilmoituksen sotilashallinnolle samana päivänä. Ortodoksinen suomalaispappi kasti Alekseihin kahden viikon kuluttua. Sven tunnusti lapsensa ja hänet merkittiin elatusvelvolliseksi¹⁰. Kolme kuukautta Alekseihin syntymän jälkeen Sven, joka oli jättänyt valokuviaan Agrofenalle, siirrettiin toisalle Karjalan rintamalle. Agrofenan mukaan hän oli luonteeltaan pelokas isänsä teloituksen jälkeen. Hän ei uskaltanut lähteä yksinään perääntyvien suomalaisjoukkojen myötä Suomeen, vaikka näin oli alustavasti sovittu perääntymistapauksen varalta Svenin kanssa.

¹⁰ KA, Rauhankatu, ItäKarSe T 5685, 104 ja ItäKarSE T 5687, 104.

Neuvostovallan paluun myötä joutui Agrofena tutkintavankeuteen Petroskoihin¹¹ vuodeksi ja kolmeksi kuukaudeksi, mutta oli sitten vapautettu rahallisen korvauksen kera. Tänä aikana Aleksei oli isoäitinsä hoidettavana. Aleksein isä merkittiin syntymätodistukseen koko nimellään ja kansallisuudeltaan suomalaisena. Aleksei sai isänsä sukunimen ja hänen etunimensä isännimenään. Sekä Agrofena että Aleksein kertomusten mukaan ei heillä ollut mitään ikävyyksiä vapautumisen jälkeen. Agrofena ei mennyt koskaan naimisiin eikä saanut enempää lapsia.

Agrofena koetti jonkun tuttavan suhteitten kautta saada myöhemmin tietoa Svenistä. Hänen kerrottiin ilmeisesti muuttaneen Ruotsiin ja suhdepersoonien olevan kyvyttömiä selvittämään enempää. Keski-Pohjanmaan rannikkokaupungista kotoisin oleva Sven meni 1949 naimisiin Suomessa, sai lapsia ja todellakin muutti Ruotsiin Tukholman lähelle vuonna 1970, jossa kuoli vuonna 1992¹².

Aleksei muutti aikuisena suureen kaupunkiin Keski-Venäjälle ja työskenteli tehtaassa. Sielläkään hänellä ei ilmoituksensa mukaan ollut harmeja isänsä aseman vuoksi. Siellä hän myös meni naimisiin ja otti vaimonsa sukunimen. Lapsettoman avioliiton purkauduttua muutti hän takaisin lapsuudenkotiinsa.

2. 66-vuotias karjalainen Erkki asuu Petroskoissa. Hän on syntynyt Vieljärven seudun pikkukylässä maaliskuussa 1944. Hänen äitinsä Julia oli noin 30-vuotias kolhoosin maanviljelijä ja isänsä Martin aseetonta palvelusta suorittanut suomalaissotilas Varsinais-Suomesta. Aseeton palvelus armeijassa oli tämän ajan Suomessa ainoa sallittu vaihtoehto asepalvelukselle. Neuvostoliitossa sellaista ei koskaan ollut käytössä. Martin oli syntynyt vuonna 1907. Erkin vanhempi sisar on kertonut hänelle paljon Martinista, joka sotavuosina asui heidän kotonaan. Julian mies oli sota-aikana GULag'issa.

Martinia kuvaillaan maanviljelyksestä innokkaasti huolehtineeksi mieheksi, joka samalla kuuluu armeijan toimeksiannosta ohjailleen sitä koko kylässä, mitä kantakortti tosin ei vahvista¹³. Julian mukaan Martin olisi tahtonut ottaa hänet ja Erkin mukaansa Suomeen, mutta äiti oli päättänyt jäädä kotiinsa. Martin tosin oli kantakorttinsa mukaan silloin naimisissa mutta lapsetta. Lisäksi kantakortin epätarkat merkinnät viittaavat siihen, että aviopuolisot olisivat olleet asumuserossa. Martin

¹¹ Oletan, että kyseessä ei ollut ns. suodatusleiri (*proveročno-fil'tracionnyj lager*), jollaisilla selvitettiin palaavien sotavankien ja miehityksillä alueilla eläneiden epäilyksenalaisen henkilöiden taustoja, koska tällaista ei tietojeni mukaan ole ollut Petroskoissa. Kyseessä lienee ollut "aito" tutkintavankeus, jota korostaa, että lapsi tänä aikana oli isoäidin huollettavana.

¹² KA, Sörnäinen, Svenin kantakortti, sekä Sveriges dödsbok 1980–2006 Suomen genealogisen seuran kirjastossa Helsingissä.

¹³ KA, Sörnäinen, Martinin kantakortti.

kuoli kotiseudullaan vuonna 1989¹⁴, mutta tarkemmat selvittelyt ovat kesken. Hänestä jäi valokuvia Julialle.

Erkin mukaan aluksi elämä neuvostovallan palattua oli taloudellisesti vaikeaa, mutta isä pääsi palaamaan kotiinsa muutaman vuoden kuluttua. Oletuksen mukaan hän kuitenkin palasi laittomasti, leirivankeutta seuraavaa määräaikaista kotiseutukieltoa uhmaten. Hän suhtautui hyvin Erkkiin ja adoptoi hänet 1950-luvulla kun perhe oli muuttanut Petroskoihin. Petroskoissa Erkistä tuli suuren tehtaan sorvaaja. Tehtaan kommunistisen puolueen osasto pyysi häntä puolueen jäseneksi. Erkki otti tarjouksen vastaan.

Erkin kuvausten mukaan mitään ongelmia ei hänellä tai hänen äidillään ollut Martinin sotilastaustan vuoksi. Hänen syntymätodistukseensa merkittiin isäksi Martin koko nimellä ja suomalaisella kansalaisuusmerkinnällä. Sukunimeksi tuli kuitenkin äidin ja hänen aviomiehensä nimi. Martinin etunimi kuulostaa venäläisessä kulttuurissa saksalaiselta. Äidin jo kuoltua koetti Erkki selvittää tuttavien kautta isän kohtaloa saamatta mitään tietoja.

3. 65-vuotias karjalainen Aleksandra asuu Aunuksen tasangon keskikokoisessa kylässä ja viettää nykyään talvet Petroskoin kaupungissa. Hän syntyi Aunuksen tasangon yhdessä kaikkein perifeerisimmistä takametsäkylistä tammikuussa 1945. Hieman yli 20-vuotias äiti Klaudia oli paikallisen kolhoosin maanviljelijä ja isä Juha suomalainen sotilas Lapista. Äiti oli vain harvoin halunnut puhua Juhasta, mutta harvat kertomukset olivat hyvin lämpimiä. Suomalaisten vetäytyessä oli Juha Aleksandran mukaan halunnut ottaa Klaudia mukaansa mutta Aleksandran isosiko oli vastustellut ja saanut aikaan myöhästymisen.

Juhan ja Klaudian oli onnistunut jossain vaiheessa ei kovin kauaa sodan jälkeen, luultavimmin ”suojasään aikana” 1950-luvun toisella puoliskolla, saada kirjekontakti toisiinsa. He olivat joitakin vuosia olleet yhteydessä toisiinsa. Tällöin kuitenkin molemmat olivat jo naimisissa. Kirjeitä Klaudia oli säilyttänyt huolella, mutta muutossa hänen kuolemansa jälkeen 1990-luvulla ne olivat kadonneet. Kuitenkin on säilynyt Juhan valokuva, jota Klaudia säilytti ikonin taakse kätkeytynä, ja johon on kirjoitettuna Juhan koko nimi.

Aleksandran isäksi merkittiin syntymätodistukseen sukunimetön ja vailla kansallisuusmerkintää oleva Andrei.

Äidin kuoleman jälkeen 1990-luvun lopulla koetti Aleksandra löytää isäänsä tuttavien kautta. Nämä uskoivat löytäneensä oikean jäljen, jonka

¹⁴ Väestökirjanpidon puhelintiedustus.

mukaan isä olisi jo kuollut ja leski haluton minkäänlaisiin kontakteihin. Isän tietojen tarkistaminen on tätä kirjoitettaessa kesken.

Aleksandran mukaan oli elämä peräkylän kolhoosissa sodan jälkeen aineellisesti tavattoman vaikeaa aina nälän rajoille ja jopa tuohivirsujen puutteeseen saakka. Klaudian lyhyt kausi minikolhoosin puheenjohtajana 1940-luvulla ei ollut sitä juuri parantanut. Klaudian hyvä kirjoitustaito venäjäksi lienee ollut pääsyy tähän sosiaalisesti odottamattomaan valintaan. Vaikeuksia Juhan sotilastaustan vuoksi ei yksinhuoltajaperheellä ollut, joskin Aleksandraa joskus nimiteltiin suomalaiseksi (ruotshi), minkä hän koki nolona. 1950-luvulla taloudellinen tilanne parani yleisen nousukauden ja Klaudian avioliiton seurauksena. Kanslistina toiminutta Aleksandraa on myöhemmin pyydetty puolueen jäseneksi, mutta hän ei ottanut tarjousta vastaan.

4. 66-vuotias karjalainen Lempi asuu Aunuksenkaupungissa. Hän on syntynyt Viteleen seudun pikkukylässä maaliskuussa 1944. Hänen äitinsä Katja oli kolhoosityöläinen ja pesi sodan aikana suomalaisten vaatteita. Kylässä oli ollut muitakin suomalaisten lapsia. Suhteellisen nuorena kuollut Katja ei ollut puhunut paljoa Lempin isästä, eikä Lempi enää muista kaikkea pikkutyttönä kuulemaansa. Muisto oli kuitenkin positiivinen. Sitä vahvistaa myös hänen perussuomalainen nimensä, joka ei kuulu itäkarjalaiseen nimiperinteeseen. Viteleen syntymäkirja lienee tuhoutunut sodassa eikä Lempiä ole merkitty Viteleen aviottomien lasten kirjanpitoon. Mahdollista on, että häntä ei olisi rekisteröity suomalaisten aikana.

Lempi ei muista mistään vaikeuksista tai epämiellyttävyyksistä hänen isänsä aseman vuoksi sen enempää Katjan kuin itsensä kohdalla. Hänen sodanjälkeiseen syntymätodistukseensa merkittiin isäksi sukunimetön ja kansallisuudeton Ivan.

5. Karjalainen eläkkeellä oleva maanviljelijä Maria asuu Aunuksen tasangon keskikokoisessa kylässä. Hän syntyi Aunuksen tasangon takametsäkylässä elokuussa 1944. Hänen äitinsä Marfa oli syntynyt samassa kylässä vuonna 1910 ja toimi kolhoosin maanviljelijänä. Hän oli naimisissa, mutta armeijassa ollut aviomies katosi sodan aikana. Hänen isänsä oli suomalainen sotamies Ilmari, joka asui jonkin aikaa Marfan suhteellisen suuressa sukutalossa yhdessä hänen kanssaan.

Maria tietää isän sukunimen, joskin sen epäselvä kirjoitusasu aiheuttaa identifiointivaikeuksia. Maria muistaa epävarmasti äitinsä ja sukulaistensa kertomuksia hänen asuttuaan kauan kodin ulkopuolella toisessa kylässä. Maria sai syntymätodistukseensa isännimekseen sukunimeä ja kansalaisuutta vailla olevan etunimen Igor, jonka hän arvelee olevan Ilmarin etunimelle läheisin venäläinen nimi. Kummallakaan Marialla ja Marfalla ei ollut ongelmia Ilmarin isyyden vuoksi. Alueella ja koulussa oli muitakin suomalaisten lapsia. Marfa kuoli vuonna 1995 kotitalossaan

autioituvassa kotikylässään. Kesällä 1998 muistavat naapurit iäkkään suomalaisen miehen käyneen talossa, viipyneen sen luona pitkään ja itkeneen. Marfan pojanpoika oli ollut paikalla, mutta oli nukkunut hieman kauempana olevalla heinäpellolla juopuneessa tilassa. Pojanpojan tuttavien kautta oli yritetty myöhemmin päästä miehen jäljille, mutta mahdollisesti väärin tuloksin. Niissä mies osoittautui hieman aiemmin kuolleeksi ja hänen leskensä kiisti mahdollisuuden isyydestä Marfaan. Allekirjoittaneen selvitysyrietykset eivät toistaiseksi ole tuottaneet tulosta.

Kaikkien kertomuksissa, tietyllä epävarmuudella Lempin tapauksessa, tuli siis esiin sodanaikainen rakkaustarina ja poikkeuksetta kaipaus löytää tietoja isästään tai sodanaikaisesta ystävästään. Kahdessa tapauksessa vakuutettiin, että äiti olisi halunnut siirtyä Suomeen suomalaisten vetäytyessä, mutta jäi kuitenkin kotipaikkakunnalleen. Ensimmäisessä näistä syyksi kerrottiin rohkeuden puute lähteä vieraiden mukaan, kun miesystävä oli tuntemattomassa paikassa rintamalla, ja toisessa vastahankaisen vanhemman sisaren aikaansaama myöhästyminen.

Kolmessa tapauksessa oli Neuvostoliiton romahdettua yritetty saada epävirallisten tahojen kautta yhteyttä Suomeen. Nämä tahot eivät kuitenkaan olleet niukoin tiedoin osanneet hoitaa etsintää tai sitten he olivat törmänneet johonkin ongelmaan ja jättäneet etsimisen. Ongelma ei kuitenkaan ollut poliittinen. Yhdessä tapauksessa edesmennyt äiti oli jopa ollut jonkin aikaa 1950-luvulla kirjeenvaihdossa Suomessa asuvan entisen ystävänsä kanssa.

Mainittu äiti Agrofena siis kertoi saamastaan rangaistuseuraamuksesta vuoden ja kolmen kuukaudessa tutkintavankeudessa, josta oli sitten vapautettu rahallisen korvauksen kera. Toisen käden tiedoissa ei kerrottu yhdestäkään äitejä koskevasta pidätyksestä, tuomiosta puhumattakaan, eikä myöskään lasten huostaanotoista. Samoin kukaan lapsitapauksista tietävä muu vanhus ei maininnut tietävänsä mitään edellä mainitunlaisesta kohtelusta, vaikka niistä tilaisuuden tullen erityisesti kysyin. Tämä viittaa siihen, että tuomioita ei ilmeisesti annettu, mikäli sen yhteydessä ei ollut jotain muuta aidosti tai subjektiivisesti raskauttavaa. Myös pidätykset lienee olleen poikkeuksellisia, joskin on mahdollista, että tieto suhteellisen lyhytaikaisista pidätyksistä ei ole säilynyt toisen käden kertojilla. Tämä saattaa koskea erityisesti lapsia, jotka äidin mahdollisen pidätyksen tapahtuessa ovat olleet vauvoja.

Äidin kansallisuus

Herää kysymys, onko mainitussa pidätystapauksessa sillä seikalla ollut merkitystä, että äiti oli kansallisuudeltaan venäläinen. Vaikka muodollisesti kansallisuudet olivat Neuvostoliitossa tasa-arvoisia, esiintyi valtiollisessa politiikassa -laajojen kansankerrosten mielialoista puhumattakaan- jyrkkiä poikkeuksia. Sodan jälkeisenä aikana keisarinaikaan pohjautuva käsitys venäläisten merkityksestä

valtakunnan peruskansana vahvistui, mille mm. Stalinin tunnettu julkinen maljannosto venäläiselle kansalle 24.5.1945 oli antanut virallisesti tuetun leiman. Suomessa ja Saksassa niiden kansalaisina olevat valtionsa sotaponnistuksia tukeneet venäläiset katsottiin maanpettureiksi, joita pyrittiin hankkimaan takaisin ”kotimaahan” Neuvostoliittoon rangaistavaksi. Tämän psykologian pohjalta on hyvin mahdollista, että venäläisnaisen vapaaehtoista seurustelua suomalaissotilaan kanssa on pidetty miehitysalueen väestön ”suodatusta” suorittavissa piireissä tuomittavampana kuin vastaavan karjalaisnaisen. Edellä kertomani vankeudesta vapautus korvauksen kanssa viittaisi siihen, että korkean tahon lopulliseksi hahmottunut yleislinja on ollut, että Karjalais-Suomalaisessa neuvostotasavallassa ei rangaistuksia ylipäänsä jaeta pelkän vapaaehtoisen seurustelun seurauksista. Asian tarkempi selvittely edellyttää kuitenkin useampien elossa olevien venäläisäitien löytämistä Itä-Karjalasta.

Äänisniemen venäläisalueella ei tilanne muiden vanhusten haastattelujen sekä syntymäkirjojen perusteella tunnu seurustelun, lasten ja heidän kohtalonsa pohjalta kokonaisuutena poikkeavan millään tavalla karjalaisalueiden tilanteesta. Huomattakoon, että Itä-Karjalan venäläisalueilla 1930-luvulla oli kouluissa opittu suomen kieltä pakollisena aineena. Näin noin 18–25-vuotiaat naiset pääosin osasivat jonkin verran suomea. Seurustelu suomalaisten kanssa näyttää olleen yleistä yhteisten tanssien tarjotessa usein aloitustilaisuuden.

Huomattakoon että Äänisniemellä on syntymäkirjoihin aviottomien lasten isäksi merkitty kaksi suomalaista kyläpääällikkösotilasta. Tämä merkitsee, että he ovat vapaaehtoisesti tunnustaneet isyytensä.¹⁵ Ilmeisesti seurustelua ja lasten saamista venäläisen kanssa ei ole nähty paikallisissa armeijajoukoissa tuomittavana ja niin venäläisissä kuin karjalaisissa maalaispiireissä siihen on suhtauduttu varsin suvaitsevaisesti. Koponen arvelee sodanaikaisiin suomalaisiin selvityksiin viitaten, että suomalaiset sotilaat olisivat seurustelleet enemmän karjalaisten kuin venäläisten naisten kanssa. Selvityksistä lainatut numerotiedot eivät kuitenkaan lainkaan tue tätä olettamusta. Ns. ”kansallinen” eli suomensukuinen väestö oli lähes kaksinkertainen venäläiseen nähden ja lisäksi hieman yli puolet venäläisistä oli sodan aikana siirtoläreillä. Niissä suomalaisen miespartnerin ja vielä enemmän paikan löytäminen intiimille yhdessäololle oli toki huomattavasti vaikeampaa kuin vapaudessa. Venäläisten aviottomien lasten isissä on samoin 2/3 suomalaisia kuin karjalaisillakin ja 95 venäläisäitiä 418 aviottoman lapsen tapauksessa vastaa juuri heidän leirioleskelunsa huomioonotolla suhteutettua väestöosuuttaan. Onkin kysyttävä, onko selvityksissä pyritty työntämään tilastojen sanoma syrjään, että ei olisi tuotu sotilashallinnon korkeinta, AKS-mielistä ja venäläisvastaista johtoa oletettavasti ärsyttäviä tosiasioita sen tietoon. On huomattava, että Äänislinnan

¹⁵ KA, Sörnänen, ItäKarSE, T 5685/104. Äänisniemeä nimitetään tässä ”Sungun alueeksi”, joka tosin sisälsi myös sen ulkopuolisia alueita. Toisen mainitun kyläpääällikön hallinnoimassa kylässä muisteli ennen sen autioitumista sen viimeinen pysyvä asukas vuonna 1991 suomalaisten miehitysaikaa lämpimimmin mitä olen kuullut koskaan Äänisniemellä. Allekirjoittanut oli läsnä suomalaisuutensa kannalta *incognito*, ts. kohteliaisuudella ei ole voinut olla vaikutusta arvioon.

kaupunkia lukuun ottamatta ei kansallisia seka-alueita juuri ollut. Kaupungin ulkopuolella ei suomalaisilla sotilailta ollut paljonkaan mahdollisuuksia valita karjalaisen tai venäläisen kumppanin välillä.¹⁶

Sotilashallinnon avuttomuudesta sotilaiden seurustelun venäläisnaisten kanssa edessä kertoo valaisevan esimerkin AKS-mielinen vienankarjalaisperäinen tiedusteluluutnantti *Mikko Karvonen* (Onttoni Miihkali, syntymänimi tuntematon) sotapäiväkirjassaan. Hän oli 11.9.1941 sotilashallinnon varajohtajan eversti Ragnar Nordströmin kanssa vierailulla Syvärin rannalla sijaitsevassa juuri valloitetussa etnisesti venäläisessä Leningradin alueen kylässä. Venäjöntaitoinen Karvonen koetti kansankokouksessa houkutellessaan asukkaita laatimaan anomuskirjelmä suomalaisille heidän siirtämisekseen joen ja rintaman toiselle puolelle ”maanmiestensä” pariin:

- Emmekä kirjoita, keskeytti minut eräs eukko kiukkuisesti. – Hallitkoon meitä vaikka paholaiset, kunhan vain bolševikeistä irti pääsemme.
- Minähän sanoin, että suomalaiset ovat maailman parhaimpia ihmisiä, puuskahti äskenen agitaattori, joka oli mitä suurimman ällistyksen vallassa kuunnellut puhettani.
- Mutta ettehan te ymmärrä heidän kieltänsäkään, yritin minä.
- Kyllä me pian opimme, liversi eräs neitonen.
- Minä jo monta sanaa osaan, vaikka vasta eilen suomalaiset pojat tulivat. Rjakastamas, sjuutelemas...

Tyttö pyörähteli tyytyväisenä. Minua rupesi naurattamaan. Pojan vietävät, millaisia aakkosia opettivat!

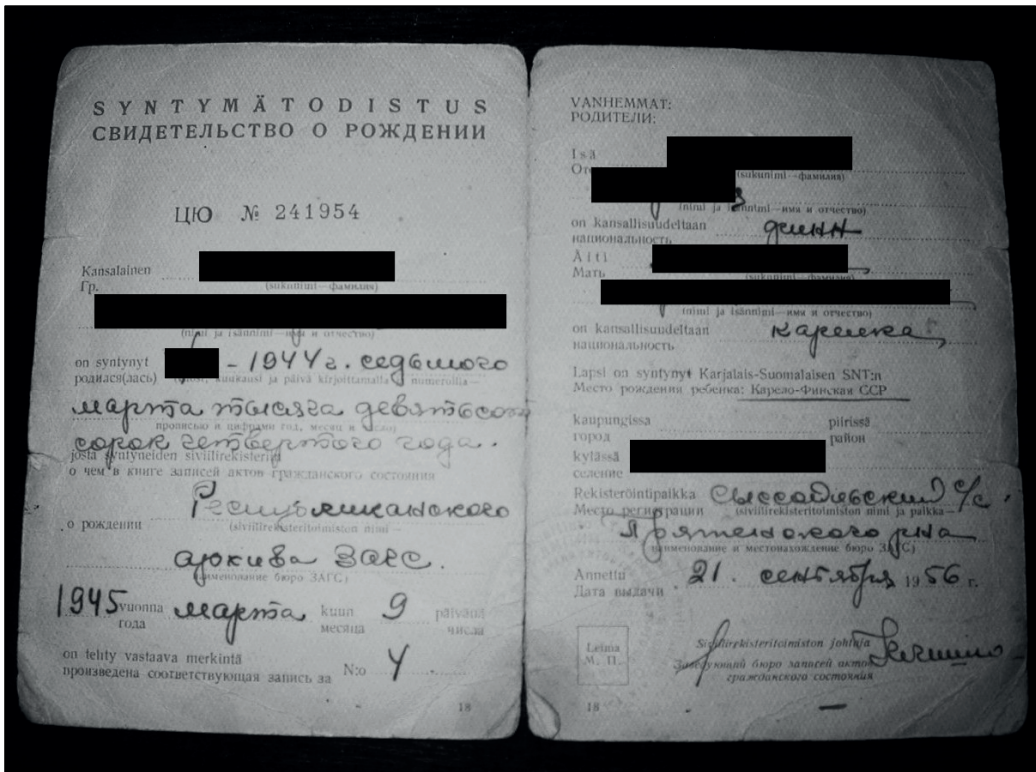
- Kyllä me suomea opimme, on kai teillä sellaisia kirjoja..., lohdutteli agitaattori.

Huokasin ja lähdin hakemaan everstiä, joka toimitteli asioitaan kylän toisessa päässä. Hetken kuluttua olimme valmiit jatkamaan matkaamme.”¹⁷

Tällä taustalla on siinä mielessä merkitystä lasten myöhemmän kohtalon kannalta, että sodanaikaiset tapahtumat ovat luoneet pohjan sille, miten paikallinen väestö on heihin suhtautunut. Kaikkialla yksimieliset lasten kertomukset, että heihin ei ole suhtauduttu ilkeästi tai halveksivasti edes poikkeustapauksissa, ovat olleet allekirjoittaneelle yllättäviä. Päinvastaiset ilmiöt ovat hyvin tunnettuja Länsi-Euroopasta ja Neuvostoliiton poliittinen kulttuuri on varsinkin stalinismin aikana ollut hyvin väkivaltainen ja kollektiivis-projektiivisiin syytöksiin taipuvainen.

¹⁶ Koponen, Marjo – Laine, Antti: Suomalaisen sotilaiden lapset Itä-Karjalassa ja valloitetuilla alueilla vuosina 1942–45. Artikkelin käsikirjoitus 2010.

¹⁷ Karvonen, s. 150. Kyseessä on jokin Vaasenin (Vaziny) keskuskylän ympärillä oleva pikkukylä. Neuvosto-Karjalaan kuulumattomana siellä ei ole opetettu suomen kieltä.

Suomalaisotilaan ja karjalaisnaisen lapsen syntymätodistus (mallia 1956). Isän kansalaisuutena lukee "finn", eli suomalainen ja äidin "karelka", eli karjalainen. - A birth certificate of a child of a Finnish soldier and a local woman in the occupied Soviet Karelia. The certificate is from 1956 and the father is mentioned as a "Finn" and the mother as a "Karelka". i.e. Karelian. *Pekka Kauppala*

Kulttuurin arkaaisuus ja rakkauden lapset

Yritän edellä olevan aineiston pohjalta hahmotella hypoteettista selitystä sille, miksi suomalaisten kanssa seurustelu suvaittiin. Kenties hyväksyvän ilmapiirin pohjana on sekä Aunuksen tasangon että Äänisniemen kansankulttuurin voimakkaasti arkaainen luonne. Venäjän talonpoikaiskulttuurin keskiaikaiset piirteet ovat näillä alueilla erityisen hyvin säilyneitä. Tälle keskiaikaiselle mentaliteetille on tyypillistä heikko kansallinen ja valtiollinen, mutta voimakas paikallinen identiteetti. Siinä tunnustetaan sotilaallisen voimansa osoittaneelle miehittäjälle moraalinen hallintaoikeus, mikäli keskeisiä moraalinormeja jotenkuten noudatetaan. Yleisen henkilöihin kohdistuvan tottelevaisuuden oloissa katsotaan yksilön moraalityyppisyyden tärkeäksi komponentiksi subjektiivinen rakkaudentunne. Sen pohjalta tehtyjä muodollisen lain, joskus jopa korkeammalle arvostetun hyväksytyyn tapakoodin rikkomuksia ei usein vain hyväksytä, vaan kunnioitetaan. Tällaisten olosuhteiden uskotaan usein heijastuvan lapsen luonteeseen ja kohtaloon.

Kaikissa keskusteluissani Itä-Karjalassa, on huomiotani kiinnittänyt se, että lähes itsestään selvästi suomalaisten sotilaiden lasten oletetaan syntyneen rakkaussuhteiden tuloksena. Voimakkaasta isänmaallisesta sotapropagandasta olettamani jälkeä, että lasten uskottaisiin syntyneen pääsääntöisesti joko väkivallan tai taloudellisten olosuhteiden pakon seurauksina, olen havainnut vain kaksi kertaa.

1950-luvun alussa alakoululuokkaa, jolla yli puolet oppilaista oli suomalaisten sotilaiden lapsia, ohjannut aunukselainen kyläopettaja kertoi minulle, että näitä lapsia katsottiin tänä aikana ”rakkauden lapsina”. Näitä he hänen käsittääkseen myös olivat lähes kaikissa tapauksissa. Laajalle levinnyt kollektiivinen, välillä tiedostettu, välillä alitajuinen käsitys suomalaissotilaiden lapsista ei ”vihollisen” vaan ”rakkauden” lapsina on tämänhetkisen hypoteesini mukaan ratkaiseva tekijä siinä, että he ovat harvoin joutuneet projektiivisen halveksunnan kohteiksi kenenkään taholta. Huomattakoon, että ilmiötä ei voi selittää pelkästään etnisten karjalaisten suhteellisella tyytyväisyydellä heille venäläisiin nähden etuoikeutetun aseman suoneisiin ja useita parannuksia stalinistiseen yhteiskunnalliseen järjestelmään tuoneisiin suomalaisille. Sillä tässä tapauksessa pitäisi suomalaislapsiin kohdistuvan suhtautumisen neuvosto- ja venäläispatrioottien taholta olleen vastareaktiona sitäkin epäystävällisempää.

Miten ”ilman rakkautta” syntyneisiin lapsiin suhtauduttiin, jää epäselväksi. Ainoana tällaisena tapauksena ympäristön (virheellisissä) mielikuvissa on saksalaissotilaan tytär mainitussa aunukselaisessa kylässä, joka on jättänyt kotiseutunsa ja asuu Etelä-Venäjällä. Hänen äidistään ei hän itse eikä mainittu opettaja muistanut puhelinhaastattelussa, että tämä olisi ollut kuritustoimenpiteiden kohteena, kuten ovat olleet mainitun Glagolevan elokuvan saksalaissotilailta lapsia saaneet naiset riippumatta siitä, ovatko ne syntyneet väkivallan vai vapaaehtoisuuden pohjalta. Henkilö itse ei katso joutuneensa minkään negatiiviseen erikoiskohteluun tai halveksunnan tms. kohteeksi lapsuudessaan tai myöhemmin. Hänen tapauksessaan ”sulautumisen” kylässä ja koulussa ympärillä olevaan suureen suomalaissotilaiden lasten joukkoon voi olettaa kuitenkin helpottaneen tilannetta.

Kuitenkin kyläläisten pariin levinnyt perusteeton¹⁸ usko, että lapsi olisi syntynyt raiskauksen tuloksena antaa viitteen siitä, että saksalaissotilaan lapsen äiti on kokenut olevansa suomalaisten vetäytymisen jälkeen suuremman uhan alla kuin suomalaisille lapsia synnyttäneet. Oletettavasti on hän uskonut tarvitsevansa selviytymiseen tarinaa väkivallasta, jolle sukulaiset ja ystävät ovat antaneet sivustatukea. Onko tällä ollut merkitystä rangaistuksettomuuteen, on toistaiseksi mahdotonta sanoa.

¹⁸ Saksalaissotilaan ja henkilön äidin suhteen vapaaehtoisuuden osoittaa henkilön oman muistelmaan ohella äidin kertomuksesta myös Lars Westerlundin löytämä: KA, Rauhankatu, HB:2, Mappi 8. Vrt. alaviite 7 tässä artikkelissa.

Äidin selviytymiskamppailuun viittaa myös se, että tässä tapauksessa syntymätodistukseen on merkitty vain isän (puhtaasti saksalainen) etu- mutta ei sukunimeä. Isän sukunimeä äiti ei ole paljastanut edes myöhemmin lapselleen, vaikka onkin kertonut hänelle asian oikeasta luonteesta rakkaussuhteena. Äiti on sukunimen varmasti tiennyt, koska se on ollut kirjoitettuna hänen suomalaiselle sodanaikaiselle sosiaalihuollolle näyttämässään saksalaismiehen valokuvissa¹⁹. Slaavilaisperäisenä se on ollut myös helposti muistettava. Todennäköisesti äiti on sukunimestä vaikeutensa halunnut taata, että hänen hätävalheestaan ei voisi seurata ongelmia miesystävälleen.

Vastaavasti raiskaustarinoiden puuttuminen suomalaissotilaitten lasten äitien suhteen viittaa siihen, että heidän ei ole tarvinnut tuntea asemaansa neuvostovallan palattua kovin voimakkaasti uhatuksi.

Lasten tulevaisuudelle ylipäänsä tärkeä kysymys oli, miten kirjoitetaan Neuvostoliitossa syntymätodistus, jonka pohjalta myöhemmät sisä- ja ulkomaanpassit myönnettiin. Nähtäväkseni saamissani neljässä syntymätodistuksessa kahdessa suomalainen isä oli kirjoitettu siihen sekä suku- että etu- ja vieläpä isännimensäkin kanssa. Mainintaa siitä, että kyseessä on ollut vihollismaan sotilas, siinä kuitenkaan ei ole.²⁰ Isän kansallisuussarakkeeseen tehty merkintä ”suomalainen” on samanlainen kuin esim. inkerinsuomalaisilla ja ”punaisilla” (l. kommunistisilla suomalaismigranteilla jälkeläisineen) suomalaisilla. Pelkkä suomalainen nimi tai suomalainen kansallisuus ei senaikaisissa oloissa myöskään riittänyt tekemään selväksi isän sotilastaustaa. Karjalais-Suomalaisen neuvostotasavallan väestöstä oli suomalaisten osuus useampia prosentteja ja heidän olemassaolonsa ”tittelikansana” oli epäilemättä myös käytännössä kaikille venäläisille tunnettua. Suomalaisia etu- ja sukunimiä löytyy myös jonkin verran karjalaisten ja joissakin tapauksissa jopa venäläisten parissa. Näin ollen tarvittiin älykkyyttä ja laajoja tietoja, että isännimen tai dokumentinlukutapauksessa lisäksi kansallisuusmerkinnän perusteella saattoi kehittää perustellun epäilyksen, että kyseessä on suomalaissotilaan lapsi. Kahdessa muussa tapauksessa puolestaan isää koskevaan kohtaan oli vedetty viiva ja lapselle oli isännimeksi annettu keksitty venäläinen nimi. Nämä tapaukset koskivat lapsia, jotka olivat syntyneet suomalaisten vetäytymisen jälkeen. Näissä tapauksissa tosin älykäs todistukseen perehtyjä saattoi silti epäillä lasta suomalaissotilaan jälkeläiseksi, koska ilmeistä oli, että suurimmalla osalla sodanaikaisista aviottomista lapsista oli nimenomaan suomalaissotilas isänään.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Antti Laineen ilman lähdeviitettä artikkelin käsikirjoituksessa 2010 antama tieto, että lasten henkilötietoihin olisi tehty erityisiä merkintöjä suomalaismiehityksestä, ei pidä paikkaansa mikäli asiakirjoilla tarkoitetaan syntymätodistusta tai passia. Väitteeseen, että äidit ja lapset olisivat joutuneet jotenkin vaille ”lain suojaa” en löydä myöskään vahvistusta, ellei tällaiseksi lueta sitä, että stalinistinen Neuvostoliitto ei ollut oikeusvaltio. Mitään yksityishenkilöiden tai -ryhmien väki- tai omavaltaisuuksia lapsia tai äitejä vastaan ei sallittu.

Onko merkintöjä siis pidettävä lapsia sortavina? Mielestäni ei, sillä noudatettu käytäntö vastaa tavanomaista aviottomien lasten rekisteröintiä Neuvostoliitossa. Yleisesti annettiin äidin harkittavaksi nimetä lapsen isä, mikäli hän ei ollut julkisesti tunnettu. Poikkeaminen tästä olisi toki saattanut olla erityisen lapsiystävällistä, mutta kuitenkin asiakirjaväärennöksen luonteista. Erikoistapauksena on kuitenkin syytä mainita, että mainittu äänisniemeläinen lapsi sai jopa (isännimen ohella) isänsä sukunimen. Poissuljettua ei kuitenkaan ole, että tämä olisi perustunut aktiiviseen tai passiiviseen vapaaehtoisuuteen äidin puolelta. Pojan oman kertomuksen mukaan hän ei ollut kärsinyt koskaan sen vuoksi. Kuitenkin mentyään myöhemmin Keski-Venäjällä naimisiin hän otti sen yhteydessä vaimonsa sukunimen, mikä viitanee siihen, että jotain painostavaa asiaan on liittynyt. Tosin tässä yhteydessä on huomattava, että henkilön ruotsalaisperäinen sukunimi saatettiin Keski-Venäjällä käsittää saksalais- tai juutalaisperäiseksi.

Lapset eivät itse muistane mitään varhaisimmista vuosistaan. Muiden kertomusten pohjalta niissä hahmottuu ensisijaisesti aina nälän rajoille, joskus sen ylikin mennyt köyhyys 1940-luvulta aina 1950-luvun alkuun saakka. Tätä ei kuitenkaan yhdistetä mitenkään äitien sodanaikaisiin suomalaissuhteisiin. Eräs äiti oli jopa päässyt lyhyeksi aikaa pikkukylän kolhoosin puheenjohtajaksi, mikä kuitenkaan ei riittänyt torjumaan senaikaista elämää läpikäyvää materiaalisen puutteen tunnetta.

Ainoaksi merkittäväksi sodanjälkeiseksi onnettomuudeksi äideille ja lapsille muodostui näin mahdottomuus vastaanottaa tai vaatia heille suomalaisen oikeuden suoritettavaksi määräämiä elatusrahoja. Köyhyyden ja kurjuuden elinolosuhteissa suomalaisten vetäytymisen jälkeen olisivat ne olleet yksinhuoltajaperheelle välttämättömiä.

Koulussa lapset eivät ole kokeneet joutuneensa enempään kuin lievään ”ruotshi”-osoitteluun, josta saattoi syntyä nolouden, mutta tuskin epätoivon tms. tunnetta.²¹ Heitä on ilman muuta pyydetty nuorisjärjestö Komsomoliin. Kahta heistä on jopa aikuisena pyydetty liittymään kommunistiseen puolueeseen. Tämä on merkittävä yhteiskunnallisen luottamuksen osoitus. Huomattakoon, että useimmat venäläiset suomalaisten internointileirien nuoret uskovat, että heitä ei hyväksytty puolueeseen pelkän ”epäilyttävän” leirilläolonsa vuoksi.

Erityisen vakuuttava osoitus siitä, että suomalaissotilaiden lapset eivät tunnu kokeneen asemaansa häpeälliseksi, on Erkin, Vieljärven piiristä Petroskoihin muuttaneen nuorukaisen tapaus. Ilmoittaessaan 18-vuotiaana henkilötietojaan ensimmäiseen sisämaanpassiin hän joutui valitsemaan isänsä suomalaisen ja äitinsä karjalaisen kansallisuuden välillä. Tämä valinta määräitti henkilön kansallisuuden koko elämän ajaksi. Nuorukainen päätti olla suomalainen Neuvostoliitossa. Tämä julkisesti osoitettu identifikaatio suomalaiseen sotilasisäänsä ei häirinnyt tehtaan,

²¹ Itäkarjalaiset nimittävät perinteisesti suomalaisia nimellä ”ruotshi”. Kaikilta haastateltaviltani sain pyynnön selvittää kulloisenkin isän kohtaloa. Niiden selvittely on osoittautunut sängen hankalaksi ja aikaa vieväksi.

jossa hän oli työssä, puolueosastoa kutsumasta häntä joukkoonsa. Suomalaisen sotilaan isyys ei myöskään vaivannut hänen äitinsä aviomiestä, joka oltuaan Gulag’issa sodan ajan adoptoi hänet kotiin palattuana.²²

Venäläinen nainen ja suomalainen sotilas, oletuksen mukaan Äänisniemen Suolahdella jatkosodan aikana. Nainen synnytti myöhemmin pariskunnan yhteisen lapsen. – A Russian woman and a Finnish soldier, as presumed in Suolahti, Äänisniemi during the Continuation War. The women gave eventually birth to a child fathered by the soldier. *Kansallisarkisto*

Suomalaissotilaiden lapset ja äidit selvisivät Itä-Karjalassa hyvin

Alustavat selvittelyt viittaavat siihen, että suomalaissotilaiden lapset ja heidän äitinsä ovat onnistuneet selviämään synkeässä stalinistisessa Neuvostoliitossa

²² Adoptioisän jouduttua henkirikoksen uhriksi 1950-luvulla tosin adoptio purettiin muodollisesti täysin virheellisesti tehtynä, jonka seurauksena henkilö ei saanut isän väkivaltaisesta kuolemasta maksettavia sosiaalirahoja (ja jonka yhteydessä hänelle palautui suomalainen isännimi). Tämä oli ainoa tyytymättömyys, mitä henkilö osoitti haastattelussa valtiiovallan toimiin häntä kohtaan. Hän ei kuitenkaan katsonut sen johtuneen biologisen isän taustoista.

hämmästyttävän hyvin. He ovat selvinneet paljon paremmin kuin koviin kohtaloihin joutuneet saksalaissotilaiden lapset ja heidän äitinsä. Köyhyys ilman taloudellista tukea lapsen isältä jäi kuitenkin heidän kannettavakseen.

Hyvä tilanne näyttää olevan kuitenkin Karjalais-Suomalaista Neuvostotasavaltaa koskeva poikkeus yleisneuvostoliittolaisesta linjasta. Tämä paikallinen linja näyttäisi omalla alueellaan koskeneen myös saksalaissotilaiden paikallisia lapsia. Suomalaissotilaiden lasten asiassa Neuvostoliitto/Venäjä näyttää selviävän kansainvälissä vertailussa varsin hyvin. Siellä ei esim. näytä olleen vastaavaa julkista häpäisyä, jota Ranskassa ja Belgiassa käytettiin ”petturinaisiin”.

Koska kansainvälisessä Neuvostoliiton tutkimuksessa ei ole pystytty vielä selvittämään käytännöllisesti katsoen mitään ulkomaalaisten sotilaiden lasten ja heidän äitiensä kohtaloista Neuvostoliitossa, tarjoaa Itä-Karjalan tapaus arvokkaan näkökulman tähän unohdettuun ja vaikeasti selvitettävään asiaan. Se voisi toimia myös päänavauksena ja mallina aiheen laajemmalle tutkimukselle muualla Itä-Euroopassa. Vastaavat kysymyksethän ovat täysin selvittämättömiä jopa Virossa, kulttuuriltaan länsimaisimmassa entisessä neuvostotasavallassa.

Eräs haastattelemanin suomalaisen sotilaan tytär, jonka epäviralliset ystävien etsintäyritykset ovat epäonnistuneet, totesi, että iän kertyessä ajatukset varmaan kaikilla yhä enemmän palaavat vanhempiin. Kysymys isästä on viime aikoina pohdituttanut häntä jatkuvasti eikä kyseessä ole sosiaalinen kiinnostus saada kontakti häntä kenties varakkaampiin sukulaisiin. Hänen oma eläkkeensä on täysin riittävä hänelle. Se ongelma, joka kaippaa selvitystä, on sisäinen.

Tämän saman seikan voi arvioida vaivaan monia kymmeniä hänen itäkarjalaisia kohtalotovereitaan. Saksalaisten sotilaiden sukulaisten puolesta toimiva valtionvirasto (Deutsche Dienststelle/WASSt) on todennut, että sotilaiden ja heidän ulkomaisten lapsiensa yhteen saattaminen on mitä suurin humanitäärinen tehtävä, jota varten se antaa kaikkea tarpeellista apua. Tämä sama korostuu vielä Suomen miehitysajan jälkeläisten suhteen. Itä-Karjalan tapauksessa suomalaisten hallinto on ollut paljon saksalaista humanimpi ja myös kielimuuri venäjän suhteen on ollut suhteellisesti paljon matalampi. Sodan keskellä syntyneet kansojenväliset romanttiset rakkaudet ovat myös muisto inhimillisyydestä, jonka ei missään tapauksessa pidä antaa painua siihen poliittiseen unholaan, johon ne sodan päätyttyä osoitettiin.

Pekka Kauppala on filosofian tohtori (Saksa) ja toimii Koneen Säätiön post doc -stipendiaattina.

LÄHTEET

Arkistot

Kansallisarkisto (KA)

Rauhankadun toimipiste

Sosiaaliministeriön huolto- ja väestöosasto, lastensuojelutoimiston arkisto

Hb:2

Sörnäisten toimipiste

Itä-Karjalan sotilashallinnon esikunta

ItäKarSe T 5685 Alueellisia syntymäkirjoja

ItäKarSE T 5687 Aviottomien lasten alueellisia listoja

Karjalan Tasavallan kansallisarkisto (NARK)

Črezvyčajnaja Gosudarstvennaja Komissija po ustanovleniju i rassledovaniju zlodejaniј nemetsko-fašistkih zahvatčikov i ih soobšnikov i pričinnogo imi ušerba graždanam, kolhozam, obščestvennym organizacijam, gosudarstvennym predprijatijam i učreždenijam K-FSSR [Karjalais-Suomalaisen Sosialistisen Neuvostotasavallan valtiollinen poikkeuskomissio saksalais-fasististen valloittajien ja heidän liittolaistensa pahantekojen sekä heidän kansalaisille, kolhooseille, yhteiskunnallisille järjestöille, valtiollisille yrityksille sekä laitoksille aiheuttamien vahinkojen selvittämiseksi ja tutkinnaksi niistä]

Fond 792

Sähköinen tiedosto

Suomen genealogisen seuran kirjasto

Sveriges dödsbok 1980–2006

Julkaistu teos

Karvonen, Mikko alias Onttoni Miihkali: Salainen sotapäiväkirja Itä-Karjalasta 1941–1942. Jyväskylä 2007.

Julkaisemattomia käsikirjoituksia

Koponen, Marjo: Aviottomat lapset Itä-Karjalassa. Suomalaisten sotilaiden ja itäkarjalaisten naiset väliset suhteet Äänislinnassa 1941-1944. Joensuun yliopiston Suomen historian kandidaatin tutkielma 2007.

Koponen, Marjo – Laine, Antti: Suomalaisten sotilaiden lapset Itä-Karjalassa ja valloitetulla alueella vuosina 1942-45. Artikkelin käsikirjoitus.

Vatanen, Tiina: Moitteetonta käytöstä sotatoimialueella? Suomalaissotilaiden seksuaalirikokset Karjalassa jatkosodan aikana 1941-1944. Itä-Suomen Suomen historian pro gradu –tutkielma 2010.

Lehtikirjoitukset

Otzovites’ potomki soldat armii Suomi! Petrozavodsk –lehden kirjoitus 19.8.2010.

Sotilaiden lasten kohtalot kiinnostavat. Darja Trofimovan kirjoitus Karjalan Sanomissa 30.6.2010.

Sudby detej inostrannyh soldat. TV-Panorama–lehden kirjoitus 6.10.2010.

SUMMARY

Pekka Kauppala: “Children of Love” and Their Mothers in Postwar Soviet Karelia

An understanding of the fates of children born to Finnish soldiers in Soviet Karelia and their mothers while it was occupied by Finland between 1941 and 1944 is one of the “blind spots” of Russian history. This is also true for the fates of children of German and other foreign soldiers against the U.S.S.R. and their mothers.

The author has asked the National Archives of the Republic of Karelia for documents on the topics and the archive service of the Federal Security Service of the Russian Federation (the FSB RF) for general information on the situation across the Soviet Union. The first denied the existence of such materials and the second refused. However, one expert with a military background indicated that many mothers of the children of German soldiers were sentenced to terms in GULag camps. The children were handed over to orphanages or to relatives. According to the informant, the attitude towards mothers of children of soldiers from other states, such as Finland, Romania and Italy, was much more tolerant.

The author's attempts in the Karelian press to encourage these children to come forward for interviews did not bear fruit. Therefore, the focus shifted to locating children and any surviving mothers in their home communities. In Soviet Karelia, I estimate that approximately 900 children were fathered by Finnish soldiers. After all this time, about 200 of them might still be alive. The targeted communities were

the city of Petrozavodsk, which was called Äänislinna by the Finns during the war and was multiethnic, the ethnic Russian Zaonezhe (Äänisniemi), and the ethnic Karelian Aunus (Olonets) Plain. The author located five children and one mother for interviews in a few days. All the interviews reveal a story of wartime love.

Only one interviewee mentioned that a mother was penalized. One Russian mother was arrested and sent to a filtering camp for one year and three months, but was then freed and paid compensation. No intervention of a child was reported. The nationality of the mother may have played some role in the reported arrest. On whole however, conditions in the ethnic Russian regions seem to have been quite similar to those in the ethnic Karelian regions. Regardless of region, the children reported that community attitudes to them were not hostile or scornful. In the schools, the worst they suffered was to have some people call them Finns. They were invited to join the youth wing of the Communist Party (Komsomol), and two even went on to receive invitations to become members of the Communist Party. One possible basis for the tolerant atmosphere was the archaic, in some way even medieval, character of both Karelian and Russian popular culture in Eastern Karelia. This would seem to result in a collective, sometimes conscious and sometimes subconscious, understanding of these children as “children of love” and not as “children of enemy.”

On the whole, preliminary research indicates that the children of Finnish soldiers and their mothers managed astonishing well in the gloomy Stalin era Soviet Union when compared to what happened in other countries. Not repressions but poverty without any possibility of economic contributions from father was their main problem. However, the Karelian-Finnish Soviet Republic seems to be an extraordinary outlier in this matter. The case of Soviet Karelia offers an important perspective on international investigations into the fates of the children of foreign soldiers and their mothers in the Soviet Union and even in the rest of Eastern Europe.

Pekka Kauppala PhD (Germany) is a Kone Foundation researcher.

Pelkästään Euroopassa lienee toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeisinä vuosina syntynyt noin miljoona ulkomaalaisten sotilaiden lasta. Tämän ilmiön käsittely on jokaisessa maassa ollut hankalaa. Varsinkin viime vuosina kirjallisuus aiheesta on karttunut ja yleisön kiinnostus laajentunut. Länsi-Euroopassa ja Skandinaviassa on tutkimuksessa edetty pidemmälle kuin Itä-Euroopassa, jonka tilanteesta on edelleenkin vain vähän tietoa.

Tämä kirja käsittelee saksalaisten sotilaiden lapsia Suomessa, Norjassa, Tanskassa ja Puolassa sekä neuvostosotavankien ja sotilaiden lapsia Suomessa, Norjassa ja Itävallassa. Teokseen sisältyy lisäksi kirjoituksia Suomesta syksyllä 1944 Saksaan ja Norjaan lähteneistä suomalaisista naisista ja suomalaisten sotilaiden jatkosodanaikaisista lapsista miehitetyssä Neuvosto-Karjalassa.

It is likely that there were at least a million children of foreign soldiers in Europe alone in World War Two and the immediate postwar period. The issue has been difficult to deal with in every country where it is relevant. However, more literature on the topic has appeared in recent years and popular interest has increased considerably. Research on Western Europe and Scandinavia has clearly gone further than that on Eastern Europe, about which little is known.

This volume provides information on the children of German soldiers in Finland, Norway, Denmark and Poland and on the children of Soviet prisoners of war and soldiers in Finland, Norway, and Austria. There are also several articles on the Finnish women who joined the retreating German forces as they left for Germany and Norway in fall 1944 as well as on the children of Finnish soldiers in occupied Soviet Karelia.

ISBN 978-951-53-3348-3

9 789515 333483

ISBN 978-951-53-3350-6

9 789515 333506